T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR VE LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE BÖLGESEL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER DOKTORA PROGRAMI

DEVLET BAŞARISIZLIĞI, EGEMEN EŞİTLİK VE ULUSLARARASI HUKUKTA MÜDAHALE

DOKTORA TEZİ

ABDULLAH AHMET BUYURAN
1718102206

TEZ DANIŞMANI: PROF.DR. HİKMET KIRIK

İSTANBUL
HAZİRAN 2023

T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR VE LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE BÖLGESEL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER DOKTORA PROGRAMI

DEVLET BAŞARISIZLIĞI, EGEMEN EŞİTLİK VE ULUSLARARASI HUKUKTA MÜDAHALE

DOKTORA TEZİ

ABDULLAH AHMET BUYURAN
1718102206

TEZ DANIŞMANI: PROF.DR. HİKMET KIRIK

İSTANBUL
HAZİRAN 2023

T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR VE LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE BÖLGESEL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER DOKTORA PROGRAMI

DEVLET BAŞARISIZLIĞI, EGEMEN EŞİTLİK VE ULUSLARARASI HUKUKTA MÜDAHALE

DOKTORA TEZİ

ABDULLAH AHMET BUYURAN
1718102206

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:19.06.2023
Tezin Savunulduğu Tarih : 05.06.2023

Tez Oy birliği / ~~Oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	Prof.Dr. Hikmet KIRIK	
Jüri Üyeleri	Doç.Dr. Menent Savaş CAZALA	
	Doç.Dr. Zeynep SELÇUK	
	Doç.Dr. Güngör ŞAHİN	
	Dr.Öğr.Üyesi Ayşegül BOSTAN	

İSTANBUL
HAZİRAN 2023

ÖZGÜNLÜK RAPORU

Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve ç) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **396** sayfalık kısmına ilişkin, 12/06/2023 tarihinde Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezin benzerlik oranı **% 3**'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç

2- Alıntılar hariç/dâhil

3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Usul ve Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Abdullah Ahmet BUYURAN
12.06.2023

ETİK BEYANI

Millî Savunma Üniversitesi Enstitüleri Dönem Projesi ve Lisansüstü Tez Hazırlama Kılavuzu'nda yer alan kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir; aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Bu tezdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler bana aittir; Millî Savunma Bakanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri, Kara/Deniz/Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Millî Savunma Üniversitesi ve Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

Abdullah Ahmet BUYURAN
12.06.2023

Canım Yârime ve çocuklarıma,

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasında, devlet başarısızlığı bağlamı içerisinde, başarısız devlet söylemi ve akabinde geliştirilen koruma sorumluluğu vasıtasıyla egemenlik normunun nasıl yeniden inşa edilerek uluslararası hukukun yapıtaşı prensiplerinden biri olarak kabul edilen ve Birleşmiş Milletler Şartı'nda güvence altına alınan devletlerin egemen eşitliği ve müdahale etmeme prensibine ilişkin hukuki anlayışın nasıl evrilmeye başladığı ve hukuk yapım formlarındaki değişim araştırılmıştır.

Bu doktora tezi; kendilerine minnettar olduğum, Prof.Dr. Hikmet KIRIK'ın danışmanlığında ve Prof.Dr. Ahmet Rauf Versan ile Doç.Dr. Menent Savaş CAZALA'nın ayrıcalıklı destek, izleme ve geri beslemesinde, aynı zamanda tüm değerli hocalarımın birikimi ve uzmanlığı şahsımın istifadesine sunularak hazırlanmıştır.

Hikmet Hocam, tezin tüm aşamalarında bana kusursuz danışmanlık, eşsiz bir uzmanlık ve hiç şüphesiz büyük oranda da sabır göstermiştir. Tez izleme komitesinin üyeliğini kabul ederek şahsımı müşerref kılan, Ahmet Rauf Hocam'ın uluslararası hukuk alanındaki değerli birikimi ile tecrübesi ve Menent Hocamın uluslararası ilişkiler disiplinindeki saha ve pratik yönlendirmeleri interdisipliner nitelik taşıyan bu çalışmanın vazgeçilmez yapıtaşları olmuştur. Eğitim, öğretim ve danışmanlık hizmetlerinde ve aynı zamanda kendi kurumlarındaki resmi ve hususi işlerindeki yoğun sorumluluklarına rağmen; araştırmama yönelik olarak tüm hocalarımın sağladıkları tavsiye, görüş ve yorumlar tezin son aşamaya gelmesinde en büyük katkıyı sağlamıştır. Tezin izleme toplantılarının tamamına üye olarak iştirak ederek tezin tamama ermesinde tarifi imkansız katkısı olan Sayın Ahmet Rauf Hocam, öngörülemez mazereti nedeniyle tez savunma toplantısına iştirak edememiş ise de; teze sunmuş olduğu katkılar kendisinin varlığını toplantıdaki haziruna hissettirmiştir. Tüm hocalarıma sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Ayrıca evli ve 2 çocuklu bir aile hayatı içerisinde yürüttüğüm doktora tez çalışmam esnasında, kendilerinden tasarruf ettiğim ilgi, ihtimam ve vakit sebebiyle hoşgörülerini asla esirgemeyen sevgili eşim Neslihan Buyuran ve evlatlarım Aybige ve Kağan'a da derin minnettarlığımı ifade ediyorum.

İstanbul; Haziran 2023 Abdullah Ahmet BUYURAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZGÜNLÜK RAPORU
ETİK BEYANI
İTHAF
TEŞEKKÜR VE ÖNSÖZ
İÇİNDEKİLER vii
TABLOLAR LİSTESİ xi
ŞEKİLLER LİSTESİ xii
KISALTMALAR xiii
ÖZ xiv
ABSTRACT xv
1. GİRİŞ 1
1.1. Genel Bağlam ve Kapsam 15
1.2. Problem 16
1.3. Metodoloji 18
1.4. Araştırma Sorusu 18
1.5. Analiz Düzeyi ve Birimi 19
1.6. Metod 20
1.7. Veri Toplama Tekniği 22
1.8. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve 22
2. ULUSLARARASI HUKUKTA EGEMEN EŞİTLİK NORMU VE MÜDAHALE ETMEME PRENSİBİNİN İNŞASI 36
2.1. Devletlerin Egemen Eşitliği 36
2.1.1. Kavram 36
2.1.1.1. Devlet 36
2.1.1.2. Egemenlik 38
2.1.2. Devletin Oluşumuna İlişkin Kuramlar 39
2.1.2.1. İhtiyari (Rızaya Dayalı) Devlet Kuramları 40
2.1.2.2. Zora Dayalı Devlet Kuramları 41
2.1.2.3. Devletin Ekonomik Kuramı 44
2.1.3. Devlet İçerisinde Egemenlik Normunun Gelişimi 45
2.1.3.1. Eski Çağlardan Westfalya Anlaşmasına Uzanan Dönem 45
2.1.3.2. Modern Egemenliğin Ortaya Çıkışı 46
2.1.4. Egemen Eşit Devletler Sisteminin İnşası 48
2.1.4.1. Devletin Ülkesellik Kazanması 48
2.1.4.2. Egemenlik ve Devlet Arasındaki Oluşturucu İlişki ve Öncelik Sorunu 50
2.1.4.3. Devletlerarası İlişkiler ve Hukuki Kişilik Kavramının Oluşumu 53
2.1.4.4. Devletin İç / Dış Egemenliği ve Analitik Ayrımın İnşai Önemi 56
2.1.4.5. Egemen Eşitlik Prensibinin Ortaya Çıkışı 57

2.1.4.6. Aktörler Arası Etkileşim ve Uluslararası Devletler Sistemi 60
2.1.4.7. Devletler Toplumunun Birincil Amaçları ve Uluslararası Düzen 62
2.1.5. Büyük Güç Hegemonyasının Hukukileşmesi 64
2.1.5.1. Viyana Kongresi (1815) 64
2.1.5.2. Lahey Barış Konferansları (1899-1907) 68
2.1.5.3. Milletler Cemiyeti 70
2.1.5.4. Birleşmiş Milletler 72
2.2. Uluslararası Hukuk ve Müdahale Yasağı 74
2.2.1. Kavram: Uluslararası Hukuk 74
2.2.1.1. Tarihsel Gelişimi 74
2.2.1.2. Aktör ve Kural Merkezli Tanımlama 78
2.2.1.3. İçerik Merkezli Tanımlama 80
2.2.1.4. Söylem Olarak Uluslararası Hukuk: Lingua Gentium 81
2.2.2. Uluslararası Hukukta Müdahale ve Doktrinel Yaklaşımlar 82
2.2.2.1. Michael Walzer ve Müdahale Karşıtı Yaklaşım 86
2.2.2.2. John Rawls ve Orta Yol 90
2.2.2.3. Fernando Teson ve Kozmopolitan Yaklaşım 94
2.2.3. Müdahale Yasağına İlişkin Pozitif Uluslararası Hukuk 97
2.2.3.1. Ebleh Normu Olarak Müdahale Yasağı 97
2.2.3.2. Egemenlik ve Düzenin Önceliği 103
2.2.4. Soğuk Savaş Sonuna Kadar Müdahaleler ve Uluslararası Toplumun Çoğulcu Davranış Örüntüsü 104
2.2.4.1. Monroe Doktrini (1823-1920) ve Amerikan Emperyalizmine Geçiş 105
2.2.4.2. Japonya'nın Mançurya'yı İşgali (1931) ve Stimson Doktrini 107
2.2.4.3. Truman Doktrini (1947) ve Müdahalede İdeolojik Ayrım 108
2.2.4.4. Soğuk Savaş Dönemi (1950-1989) Müdahaleleri 108
2.2.4.5. İnsani Nitelikteki Müdahalelerde Dayanışmacı Argümanların Uluslararası Toplum Tarafından Reddi 116
3. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA GÜÇ DENGESİNDEKİ DEĞİŞİM VE ULUSLARARASI HUKUKTAKİ YANSIMALARI 119
3.1. Güç ve Güç Dengesi 119
3.1.1. Güç 119
3.1.2. Gücün Hukuka Yansıması 120
3.1.2.1. Güçlü Devletlerin Menfaatlerini Hukuka Yansıtmaları 124
3.1.2.2. Hukuki Normların Etkinlik Kontrolü 125
3.1.2.3. Yorumun ve İnşanın Gücünü Kullanmak 127
3.1.2.4. Konsensüs Oluşumunu Etkilemek 130
3.1.2.5. Uluslararası Hukuki Argümanın Belirsizliğine Dayanmak 132
3.1.2.6. Uluslararası Teamül Oluşumunu Kontrol Altında Tutmak 137
3.1.2.7. Emsal Oluşumunu Kontrol Altında Tutmak 138
3.1.3. Güç Dengesi ve Kollektif Güvenlik 139
3.2. Güç Dengesinin ve Değişimin Uluslararası Hukuktaki Yansıması 145
3.2.1. Güç Dengesi Ortamında Pozitif Uluslararası Hukukun Yaratımı 145

3.2.1.1. Rıza 145
3.2.1.2. Kaynaklar Doktrini 147
3.2.2. Güç Dengesindeki Değişim ve Hukuk Sosyolojisine Kayış 148
3.2.2.1. Güç Dengesindeki Değişimin Hukuka Yansıması 148
3.2.2.2. Soğuk Savaş Sonrası Gelişen Yeni Doğal Hukuk 153
3.2.2.3. Hakim Söylem Oluşturma: Güvenlikleştirme, Retorik ve Meşrulaştırma 161
3.2.2.4. Paylaşılan Anlayışların Oluşturulması 166
3.2.3. Güç Dengesinin Değişimi Sonucu Ortaya Çıkan Müdahaleci Söylemler: Dayanışmacı Davranış Örüntüsü 168
3.2.3.1. Irak Müdahalesi (1990) ve Dayanışmacı Argümanlara Dönüm Noktası 171
3.2.3.2. Somali Müdahalesi (1992): Soğuk Savaş Sonrası İlk İnsani Müdahale ve Başarısız Devlet İlişkilendirmesi 174
3.2.3.3. Bosna Müdahalesi (1992): Soğuk Savaş Sonrası İkinci İnsani Müdahale 176
3.2.3.4. Ruanda Müdahalesi (1994): Soğuk Savaş Sonrası Üçüncü İnsani Müdahale ve Güvenliğin Atıf Objesinde Değişimin Başlaması 177
3.2.3.5. Kosova Müdahalesi (1999): Rıza Yerine Konsensüs ve Hukukilik Yerine Meşruiyet 180
3.2.3.6. Brahimi Raporu (2000) ve Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Misyonlarının Başarısızlık İlanı 184
4. EGEMENLİĞİN YENİDEN İNŞASI: BAŞARISIZ DEVLET SÖYLEMİ VE KORUMA SORUMLULUĞUNDA NORM GELİŞİMİ 187
4.1. Başarısız Devlet Söylemi 187
4.1.1. Kavram 189
4.1.1.1. Başarılı Devlet 189
4.1.1.2. Başarısız Devlet 191
4.1.1.3. Yoz Devlet 194
4.1.1.4. İlgiye Mazhar Devlet 196
4.1.1.5. Yıkılmış Devlet 197
4.1.2. Başarısız Devletlerde Yönetişim ve Başarısızlığın Koşulları 197
4.1.2.1. Başarısız Devletlerde Yönetişim 197
4.1.2.2. Başarısızlık Tespitinde Objektif Koşullar 203
4.1.2.3. Başarısızlık Tespitinde Sübjektif Koşullar 209
4.1.3. Egemenin İç Karakterine Bağlı Kademelendirici Söylemlerin Tarihi Gelişimi 211
4.1.3.1. Irka ve Dine Dayalı Kademelendirme (15-16'ncı Yüzyıllar) 213
4.1.3.2. Bilime Dayalı Rasyonalist Kademelendirme (17-18'inci Yüzyıllar) 216
4.1.3.3. Uygarlık Kriteri İle Kademelendirme (19-20'nci Yüzyıllar) 217
4.1.3.4. Etkinlik Kriterine Dayalı Kademelendirme (1930 Montevideo Şartı) 223
4.1.3.5. Normatif Kriter ve Hukuki Devlet (Dekolonizasyon ve Çift Kutuplu Politika) 225

4.1.4. Soğuk Savaş Sonrası Egemenliği Kademelendirici Söylemler 232
4.1.4.1. Emperyal Söylem 236
4.1.4.2. Egemenlik Lisanı İçerisinde Başarısız Devlet Söylemi 237
4.1.4.3. Hakim Söylemin Yaratımı ve Küresel Tehdit Algısının Oluşumu ... 240
4.2. Koruma Sorumluluğu 249
4.2.1. Başarısızı Koruyan Uluslararası Hukuk Normları 249
4.2.1.1. Uti Possidetis Juris İlkesi 250
4.2.1.2. Self-Determinasyon İlkesi 253
4.2.1.3. Tanıma 256
4.2.2. Egemenliğin Yeniden İnşası 259
4.2.2.1. Güvenlik Konseyi'nin Uluslararası Barış ve Güvenlik Kavrayışındaki Değişim 259
4.2.2.2. Devlet Başarısızlığı Söyleminden Koruma Sorumluluğuna Geçiş .. 260
4.2.2.3. Koruma Sorumluluğunun Ortaya Çıkışı 263
4.2.2.4. Koruma Sorumluluğu Doktrinine Esas Raporlar (2001-2005) 265
4.2.2.5. Koruma Sorumluluğunun İcra Usulü (2009): Üç Sütunlu Yaklaşım 276
4.2.2.6. Koruma Sorumluluğunda İnteraktif Diyaloglar (2009-2022): Paylaşılan Anlayışlar ve Küresel Konsensüs İddiaları 281
4.2.2.7. Koruma Sorumluluğunun Normatif Karakteri 289
4.2.3. Egemenliğin Yeniden İnşasının Uluslararası Hukuktaki Etkileri 294
4.2.3.1. Müdahale Etmeme Prensibine Etkisi 294
4.2.3.2. Vesayet Yasağına Etkisi: Post-modern Emperyalizm veya Yeni Vesayet Rejimi 300
5. SONUÇ 309
KAYNAKÇA 342
EKLER 369
Ek 1. Güvenlik Konseyi'nin Koruma Sorumluluğuna İlişkin Kararları 369
Ek 2. Tezin Kavramsal Zihin Haritası 379

ÖZGEÇMİŞ 380

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1: Soğuk Savaş Dönemindeki Askeri Müdahaleler (1950-1989) 110
Tablo 3.1: Soğuk Savaş Sonrası Askeri Müdahaleler (1989-1999) 170

ŞEKİLLER LİSTESİ

		Sayfa
Şekil 1.1:	Austin'ci Pozitivistik-Realist Görüş	23
Şekil 1.2:	Hobbescu Faydacı Rasyonalist Görüş	24
Şekil 1.3:	Modifiye Edilmiş Yapısalcı Yaklaşım	25
Şekil 1.4:	Rasyonel İşlevselci Görüş	25
Şekil 1.5:	Groteuscu Görüş	26
Şekil 1.6:	Kuramsal Model	27
Şekil 1.7:	İnşa Mekanizması	34

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
BM : Birleşmiş Milletler
BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BRICS : Brazil, Russia, India, China, South Africa
DoD : Department of Defense
GK : Güvenlik Konseyi
ICISS : International Commission on Intervention and State Sovereignty
ICJ : International Court of Justice
INF : Intermediate-Range Nuclear Forces
KFOR : Kosovo Force
NATO : North Atlantic Treaty Organization
NRA : National Resistance Army
OSCE : Organization for Security and Co-operation in Europe
PCIJ : Permanent Court of International Justice
RPF : Rwanda Patriotic Front
R2P : Responsibility to Protect
SALT : Strategic Arms Limitation Talks
SHA : Safe Humanitarian Areas
UA :Uluslararası Hukuk
UAD :Uluslararası Adalet Divanı
UDAD : Uluslararası Daimî Adalet Divanı
UNAMIR : United Nations Assistance Mission for Rwanda
UNITAF : United Task Force
UNMIH : United Nations Mission in Haiti
UNMIK : United Nations Mission in Kosova
UNOSOM : United Nations Operation in Somalia
UNPROFOR : United Nations Protection Force

ÖZ

Devlet Başarısızlığı, Egemen Eşitlik ve Uluslararası Hukukta Müdahale

Abdullah Ahmet BUYURAN

Millî Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İstanbul, Haziran 2023

Bu çalışma, uluslararası hukukun yapıtaşı olarak kabul edilen "devletlerin egemen eşitliği" ve "müdahale etmeme" prensiplerine yönelik olarak Soğuk Savaş bitimi öncesindeki güç dengesi ortamında paradigma halini alan durum ile Soğuk Savaş sonrası gelişen durum arasındaki söylemsel değişim ve hukuk yapım formlarındaki farklılıkları konu edinmiştir. Değişiminin izi sürülen değişken uluslararası hukuk olduğundan dolayı hukuk araştırma metodolojisi kullanılmıştır. Tezin bu metodolojisi içerisinde, mer'i uluslararası hukukun tespitine yönelik araştırmalar doktrinal bir araştırmayı teşkil ederken, kilit uluslararası hukuk kavramlarına ilişkin olarak icra edilen bilgi arkeolojisi, bu kavramların halihazır anlayışlarının gelişiminin izini sürerek mevcut söylemler ve temsillerin nasıl oluşturulduğunu, idame ettirildiğini ve hangi güç ilişkilerinin bunları günümüze taşıdığını göstermek açısından uygun bir metod olarak kullanılmıştır. Doktrinal olmayan hukuk araştırması kapsamında ise başarısız devlet söyleminin ve koruma sorumluluğunun söylemsel olarak egemenliği nasıl yeniden inşa etmeye başladığı ortaya konulmuştur. Bu nedenle, analiz düzeyi devletlerarası seviyede kabul edilmiş, doktrinal araştırma yönünden mer'i hukuk kuralları, indoktrinal araştırma yönünden ise sosyal dünyamızı inşa eden olarak söylemler analiz birimini oluşturmuştur. Çalışma sonucunda tespit edilmiştir ki; Soğuk Savaş sonrasında gelişen durumda uluslararası hukuk, egemenlik kavramının devlet olmanın doğal bir uzantısı olmasının ötesinde, merkezi hükümet ve onun kurumlarının etkinliği ve sorumluluklarını yerine getirmeye istekli veya muktedir olup olmaması ile koşullandırıldığı bir kavrayışa doğru gitmiştir. Egemenlik kavramındaki bu yeniden inşa ve uluslararası hukuktaki söylemsel evrilme, egemen eşitlik ve müdahale etmeme prensibinin, "başarısız" olarak adlandırılan devletlere uygulanmasında etkiler doğurmuştur. Bu paradigma değişimi, sadece devletlerin statülerinin kesin olmasına dayanan uluslararası hukukun istikrarını tehdit etmemekte, aynı zamanda diğer devletlere devletlik statülerinin garanti altında olmadığına dair uyarı göndermektedir.

Anahtar Sözcükler: Devlet Başarısızlığı, Egemenlik, Uluslararası Hukuk, Müdahale, Söylem.

Bilim Kodu : 114111, 114112, 114113

Sayfa Sayısı : xv + 380

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Hikmet KIRIK

ABSTRACT

State Failure, Sovereign Equality and Intervention in International Law

Abdullah Ahmet BUYURAN

Turkish National Defense University, Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute

İstanbul, June 2023

This study deals with the difference in discourse and law making between the paradigmatic understanding occurred in the balance of power environment before the end of Cold War and the understanding that has emerged after the Cold War, with regard to the principles of "sovereign equality of states" and "non-intervention", which are accepted as the building blocks of international law. Since the variable whose change is traced is international law, the legal research methodology is used. Within this methodology of the thesis; while research on the determination of positive international law constituted a doctrinal research, an archeology of knowledge was also conducted regarding key international law concepts in order to trace the development of current understandings of these concepts, how existing discourses and representations were formed, maintained and what power relations are involved. Within the scope of non-doctrinal law research, it has been revealed how the failed state discourse and the responsibility to protect discursively reconstruct sovereignty. For this reason, the level of analysis has been accepted at the interstate level. The positive rules of law in the scope of doctrinal research and "discourses as the constructors of our social world" in the scope of indoctrinal research have formed the unit of analysis. As a result of the study, it was determined that; the concept of sovereignty which has been a natural extension of statehood, has moved towards an understanding that the central government and its institutions are conditioned by their effectiveness and whether they are willing or able to fulfill their responsibilities. This reconstruction in the concept of sovereignty and the discursive evolution in international law have had implications for the application of the principle of sovereign equality and non-intervention to the so-called "failed" states. This paradigm shift not only threatens the stability of international law, which is based on the certainty of states' status, but also warns other states that their statehood status is not guaranteed.

Keywords: State Failure, Sovereign Equality, International Law, Intervention, Discourse.

ScienceCode : 114111, 114112, 114113

Pages : xv + 380

Supervisor : Prof.Dr. Hikmet KIRIK, Ph.D.

1. GİRİŞ

Uluslararası hukuk kimileri için, güçlerini daha zayıf devletlere karşı uygulayabilme pozisyonunda bulunan devletler tarafından kötüye kullanılabilen bir kurallar sistemi; kimileri için ise barış, adalet ve küresel toplumun fakirlik ve ızdırabı hafifletmeye yönelik verdiği bir vaad olarak görülmektedir.[1]

Uluslararası hukuk hakkındaki yaygın yanılsamanın, hukukun zihinlerimizde genellikle adalet ile ilişkilendirilmesinden kaynaklandığı kabul edilmektedir. Watson'un ifadesiyle, elinde terazi tutan ve gözleri kapalı bir adalet figürü hukukun maksadını ve tarafsızlığını sembolize etmektedir. Bu nedenle de uluslararası hukuk uluslararası adalet ile ilişkilendirilmektedir. Fakat uluslararası hukuk, uluslararası toplumdaki devletlerin belirli bir zamanda birbirleri ile ilişkilerinde riayet etmekte mutabık kaldıkları, esasta da riayet ettikleri ve hukuk statüsü tanıdıkları bir kurallar bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır.[2]

Bu nedenle, egemen ülkesel devletler arasındaki ilişkileri yöneten uluslararası hukuk devletin içindeki gelişmelere odaklanmaktan ziyade, devletler arasındaki ilişkileri yönetmeye göre kurgulanmış ve inşa edilmiştir. Uluslararası hukukun dayandığı bu inşanın temel unsurları da; politik birimlerin egemenliği, ülkesel bütünlük ve iç işlerine müdahale etmeme olmuştur.[3]

Uluslararası hukukun ve uluslararası ilişkilerin inşasında kurucu norm işlevi gören egemenlik, bir devletin veya milletin belirli bir ülke toprağı dahilinde etkin ve nihai kontrol yürüttüğü ve formal olarak herhangi bir dış veya üst otorite yapısından bağımsız olduğu anlamına gelmektedir.[4] Çoğu zaman egemenlikten kaybedilebilecek veya elde edilebilecek, yıpranabilecek veya artırılabilecek somut bir şeymiş gibi bahsedilse de; egemenlik bir olgu değil, insanların belirli durumlarda kullandıkları

[1] Gideon Boas, *Public International Law: Contemporary Principles and Perspectives* (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2012), 2.
[2]Adam Watson, *Diplomacy: The Dialogue Between States* (Routledge, 1982), 29–30.
[3]Kenneth Chan, "State Failure and the Changing Face of the Jus ad Bellum", *Journal of Conflict and Security Law* C.18, S.3 (2013): 403.
[4]Jack Goldsmith ve Daryl Levinson, "Law for States: International Law, Constitutional Law, Public Law", *Harvard Law Review* C.122, S.7 (2009): 1845.

bir kavram, kendilerinin veya diğerlerinin uyguladığı politik güce karşı atıfta bulundukları bir nitelik veya sav olarak tanımlanmaktadır.[5]

Egemenlik kavramı bir politik toplum için kullanıldığında, ilgili toplum içerisinde mutlak bir politik gücün varlığını ifade ederken, politik toplumlar arasındaki ilişkilere uygulandığında ise egemen ülkesel toplumların üzerinde herhangi bir üst otoritenin var olmadığını ifade etmiştir.[6] Devletlerin en üst hukuk yaratan ve yürüten varlıklar olduğu fikri devletlerin uluslararası hukukun kısıtlamaları ile bağlı olduğu fikri ile örtüşmediğinden dolayı, uluslararası hukuk bu yap-boz'u çözmeyi egemenlik kavramını sıkı tutarak ve herhangi bir uluslararası yükümlülüğün sadece devletlerin rızası ile mümkün olabileceğini kabul ederek başarmıştır.[7]

Buna paralel olarak; uluslararası hukukta ülkesel egemen devletlerin hukuken eşit olduklarını ifade eden egemen eşitlik dili 18'inci yüzyılın sonunda uluslararası hukuk teorisyenleri tarafından evrenselleştirilmiştir.[8] Egemen eşitlik, bir söylem olarak günümüze kadar muhafaza edilmiş ise de; bu söylem, tarihin her döneminde verili olarak kabul görmemiştir. 1815 yılında Viyana Kongresi'nde, 1899 ve 1907 yıllarında La Haye Konferanslarında ve I. Dünya Savaşı sonrasında Milletler Cemiyeti'nin kuruluş aşamasında devletlerin egemen eşitliğinin bir prensip olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışma konusu olmuş ve bu prensip bazı katılımcı devletler arasında ve özellikle zamanın büyük güçleri tarafından kabul görmemiştir. 19'uncu yüzyıl boyunca; T.J. Lawrence, Antoine Pillet, James Lorimer ve F.C. Hicks gibi pozitivizmin etkisi altındaki birçok hukuk müellifi de uluslararası hukukta egemen eşitlik prensibinin varlığını ve etkinliğini reddetmişlerdir.[9]

Büyük güçlerin Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'ne devletlerin egemen eşitliği prensibini dâhil etmedeki isteksizliği, İkinci Dünya Savaşı sonrasının güç dengesi ortamında dikkate değer bir şekilde ortadan kaybolmuş,[10] ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın (BM Şartı) 2'nci maddesinin 1'inci fıkrasının ilk bendinde;

[5]F.H. Hinsley, *Sovereignty* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986), 1.
[6]*a.g.e.*, 158.
[7]Goldsmith ve Levinson, *a.g.e.*, 1846.
[8]Thomas H. Lee, "International Law, International Relations Theory, and Preemptive War: The Vitality of Sovereign Equality Today", *Law and Contemporary Problems* C.67, S.4 (2004): 150.
[9]R. P. Anand, "Sovereign Equality of States in International Law-I", *International Studies* C.8, S.3 (1967): 217–18.
[10]*a.g.e.*, 237.

organizasyonun, bütün üyelerinin egemen eşitliği prensibine dayandığı belirtilmiştir.[11]

Egemen eşitlik, devletler sistemi içerisinde beraber varolabilmenin temel bir kuralını sağlamış, karşılıklı tanımanın ve egemen devletler arasındaki etkileşimlerin düzenlenmesini mümkün hale getirmiştir.[12] Bütün devletlerin uluslararası hukukta eşit süjeler olduğunun tanınması ve bununla ilintili müdahale etmeme ve ulusal yetki prensipleri, hegemonik müdahalelere karşı küçük devletlere hukuki bir koruma duvarı sağlamıştır.[13]

İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan uluslararası sistemin yapısı ve bu yapı içerisinde devletlerin konumları, aralarındaki hukukun rolünü de etkilemiştir. Savaş sonrası sistemin mimarları, önceden var olan gevşek, devlet merkezli kurallardan oluşan teamül ağını, kurumlar ve anayasalar üzerine kurulu bir pozitivist düzen ile değiştirmişlerdir.[14] İkinci Dünya Savaşı sonrasında egemen devletler, saldırgan ve ilhaka dayalı savaşa başvurmayı hukuk dışı kabul ederek bu alandaki egemenlik haklarından feragat etmişlerdir. Sömürgecilik ortadan kaldırılmış ve bu süretle imparatorluk kavramı alçaltıcı bir terim olmuştur. Egemen eşitlik kavramı da imparatorluğun karşıt kavramı haline gelmiştir.[15]

Pozitif uluslararası hukukta devlet olma hali bir kere tanındığında ve Birleşmiş Milletler'e kabul yoluyla açık bir şekilde delillendirildiğinde yeni bir durum ortaya çıkmakta, bir kategori geçişi tesis edilmekte ve devlet olma hukuki kategorisine geçilmektedir. Yeni devlet diğer devletlerle eşit egemen olmakta ve ne kadar kırılgan olursa olsun veya kaynakları ne kadar küçük olursa olsun, onun devlet olma hali artık değişmez bir hakikat halini almaktadır.[16] Egemenlik prensibi, bir yandan devletlerin iç eksikliklerini ve dış baskıya karşı başarısızlıklarını örtmekte, diğer yandan ise

[11]"Charter of the United Nations | United Nations", mad.2, par.1, http://www.un.org/en/charter-united-nations/index.html [Erişim Tarihi: 26.05.2018].
[12]Jean L. Cohen, "Sovereignty in the Context of Globalization: A Constitutional Pluralist Perspective", *The Philosophy of International Law*, ed. Samantha Besson ve John Tasioulas (Oxford: Oxford University Press, 2010), 264.
[13]David Lanz, *The Responsibility to Protect in Darfur: From Forgotten Conflict to Global Cause and Back, The Responsibility to Protect in Darfur* (London and New York: Routledge Taylor & Francis Group., 2020), 14–16.
[14]H H Koh, "Why do Nations Obey International Law?", *The Yale Law Journals* C.106 (1997): 2614.
[15]Jean L. Cohen, "Sovereign Equality vs. Imperial Right: The Battle Over the 'New World Order'", *Constellations* C.13, S.4 (2006): 492.
[16]James Crawford, "Sovereignty as a Legal Value", *The Cambridge Companion to International Law*, ed. James Crawford ve Martti Koskenniemi, 1. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 117–18.

uluslararası toplum bağlamında anlamlı bir değer olarak varlığını sürdürmektedir. Müdahale etmeme prensibi ise, geleneksel imparatorluk inşasını sınırlandırmakta ve güçlünün daha az güçlüye karşı kuvvet kullanımını örselemektedir.[17]

Devletlerin egemen eşitliğine dayalı bu resmi söylem, Soğuk Savaşın bitimine kadar varlığını korumuş, uluslararası hukuki kavramlar bu anlayış üzerine oturtulmuş ve bu anlayış bir paradigma halini almıştır. Paylaşılan bu hukuk kültürü iki kutuplu bir güç dengesi ortamında hiç kimse tarafından sorgulanmamıştır. Farabi'nin de belirttiği gibi; taraflar arasında bir güç dengesi kurulduğunda, bu denge uzun zaman devam ettiğinde ve bu şartlar altında hukukun nasıl ortaya çıktığını bilmeyen yeni bir nesil ortaya çıktığında, onlar hukukun kendi zamanlarında varolan şey olduğunu düşünmektedirler.[18]

Ancak, egemen eşitlik prensibinin tarihsel olarak koşullandırılmış bir söylem olduğunu anlamak ve onu hukuki bir prensip olarak görmek, egemen devletlere tanınan ayrıcalıkların değişebileceğini ve farklı egemenlik rejimlerinin de varolabileceğini anlamayı gerektirmektedir.[19] İnşacı yaklaşım, egemenliği analitik bir varsayım olarak ele almamaktadır. Egemenlik daha ziyade; ülkesellik, otonomi ve tanınma hakkında öznelerarası anlayışları yansıtan ampirik bir özellik olarak görülmektedir.[20] Egemenlik devamlı bir şekilde aktörler arasında ve aktörlerle yapılar arasında varolan etkileşimler yoluyla inşa edilmekte ve yapı söküme tabi tutulmaktadır. Ne devlet ne de egemenlik verili olarak alınmamaktadır. Daha ziyade bir aktör olarak devlet ve bir kurum veya söylem olarak egemenlik, karşılıklı olarak birbirlerini inşa etmekte, karşılıklı olarak dönüşüme uğramakta ve değişmektedir.[21]

Bu yüzden, çoğul toplumsal birimlerin birbirlerine karşı konumları büyük önem arz etmektedir. Çoğul toplumsal birimlerin birbirlerine karşı mantıksal olarak üç durumda bulunabilecekleri kabul edilmektedir. Bu durumlardan birincisi, her toplumsal birimin kendi kendine olduğu bir izolasyon ya da tecrit durumu; ikincisi, çoğul toplumsal birimlerin tek bir çatı veya merkez altında toplanması durumu; üçüncü durum ise, çoğul ve farklı birimlerin karşılıklı yatay ilişkiler kurduğu,

[17]Naeem Inayatullah, "Beyond the Sovereignty Dilemma: Quasi-states as Social Construct", *State Sovereignty as Social Construct,* ed. Thomas J. Biersteker ve Cynthia Weber, 1. bs. (New York: Cambridge University Press, 1996), 51–81.
[18]Farabi, *İdeal Devlet*, 8. bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 139.
[19]Cohen, *a.g.e*., 494.
[20]Stephen Krasner, *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, 1. bs. (New Jersey: Princeton University Press, 1999), 46.
[21]*a.g.e.*, 49.

ilişkilerin karşılıklı uzlaşma ve spesifik konuların gereklerine ve mütekabiliyet esasına göre düzenlendiği durumdur.[22]

Çoğul toplumsal birimlerin birbirlerine karşı aldıkları bu konumlara bağlı olarak, dilin gücünü kullanan uluslararası hukuk da devlet etkileşimi ve diyaloğu için bir *"lingua gentium"* olmuş ve yüzyıllar boyunca da değişen bir dile sahip olmuştur.[23] Uluslararası hukukun dilindeki değişim, uluslararası sistemin güç konfigürasyonuna bağlı bulunmaktadır. Uluslararası sistemin güç konfigürasyonu değiştikçe, uluslararası hukukun hem içeriği hem de hukuk tarafından oynanan rol değişmektedir.[24] Uluslararası hukuk, sistemin yapısını yansıtmakta; aktörlerin tabiatı, sistemin hukukunun ülkesel devletler tarafından yapılan bir koordinasyon hukuku mu, yoksa bir imparatorluğun dış kamu hukuku mu olacağını veyahut Ortaçağ'da olduğu gibi tamamıyla yok mu olacağını göstermektedir.[25]

Soğuk Savaşın bitimi öncesinde varolan ve devletlerin bir ülke ve nüfus üzerinde münhasır güç ve otoriteye sahip egemenler olarak birbirleri ile eşit olduklarını ifade eden devletlerin egemen eşitliği prensibi, hukuki bir ilke olarak 1945 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) Şartı'nda ifade edildiği şekliyle halen varlığını korumaktadır. Ancak, egemen eşitlik prensibini ve bu prensibe içsel olarak bağlı olan kuvvet kullanma yasağı ve müdahale etme yasağını farklı kelime dağarcıkları ile bizlere tekrar sorgulatan husus, 1989 yılında Soğuk Savaş'ın bitimini müteakip farklı politik birimlerin egemenliğini kademelendirici ve koşula bağlayıcı söylemlerin yaygınlaşması olmuştur.

Ana akım uluslararası hukukta bu çeşit söylemler, hukuk yaratma veya inşa etme çabaları değil, hegemonik pratiklerin bir parçası olarak görülmektedir.[26] Fakat inşacılar uluslararası hukuku, kimlik temsilinin ve norm yapımının bir söylemi olarak görmektedirler. Burada söylemi geniş anlamda, yani iletişim, argümantasyon,

[22]A. Nuri Yurdusev, "'Uluslararası İlişkiler' Öncesi", *Devlet, Sistem ve Kimlik*, ed. İhsan D. Dağı vd., 15. bs. (İstanbul: İletişim, 2016), 22–23.
[23]Dino Kritsiotis, "The Power of International Law as Language", *California Western Law Review* C.34, S.2 (1998): 407–8.
[24]James C. Hsiung, *Anarchy & Order: The Interplay of Politics and Law in International Relations*, 1. bs. (London: Lynne Rienner Publishers, 1997), 19.
[25]Stanley Hoffmann, "International Systems and International Law", *World Politics* C.14, S.1 (1961): 211.
[26]Jason A. Beckett, "Faith and Resignation: A Journey Through International Law", *New Critical Legal Thinking: Law and the Political*, ed. Matthew Stone, Illan Rua Wall, ve Costas Douzinas, 1. bs. (New York: Routledge, 2012), 145.

tefekkür ve aksiyon olmak üzere her formdaki ifade edici sosyal pratik olarak anlamaktadırlar.[27]

Uluslararası hukukta paradigma, aktörlerarası paylaşılan anlayışlarla oluşmakta, uluslararası sistemde fundamental bir değişikliğin vukubulduğu bir anda, paylaşılan anlayışlar da değişikliğe uğramaktadır. Dünya düzeninin çift kutuplu sisteminin ortadan kalkmasıyla birlikte, Soğuk Savaşın bitimi ve Sovyetler Birliğinin dağılması neticesinde birbiriyle rekabet eden iki modelin ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Bunlardan birisi tek kutuplu ve Birleşik Devletlerden proje edilen yapı; diğeri ise çoğulcu Birleşmiş Milletlere dayalı çok kutuplu dünya düzeni sistemidir.[28] 1991'de Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile birlikte dünya bir süper güç ile baş başa kalmıştır. Ekonomik, askeri ve politik gücün ABD'de yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yüzden emperyal tabirlerle ABD hegemonyasından bahsedilebilmekte olup, buna paralel olarak Joseph Nye 2013 yılında bu durumu, "Dünya imparatorluğu dolaptan dışarı çıktı." sözleriyle ifade etmiştir.[29]

Bu ikili yapı egemenliği kademelendirici söylemini muhatap kitlesine hem tek kutuplu ve Birleşik Devletler'den proje edilen yapının emperyal lisanıyla, hem de çoğulcu Birleşmiş Milletlere dayalı yapı altında egemenlik lisanı ile yöneltmiştir. Bu yüzden "yoz devlet" etiketi ile ortaya çıkan ve 19'uncu yüzyıl uluslararası toplumunu karakterize eden dışlama mantığı ve emperyal söylemin yanı sıra, "başarısız devlet" söylemi ile bu mantık egemenlik lisanının içerisine entegre edilmiştir.[30]

Bahsi geçen ve 19'uncu yüzyıl uluslararası toplumunu karakterize eden dışlama mantığı ve emperyal söylem, uluslararası sistemde hiyerarşi oluşturmanın bir stratejisi olarak; yoz, terörist, şer ekseni gibi etiketlemelerle, bir devleti egemenlik hakkından ve uluslararası toplumdaki eşit duruşundan mahrum kılacak ve onu müdahale etmeme prensibinin korumasının dışına yerleştirecek bir söylem oluşturmuştur.[31] Bu emperyal söylem, herhangi bir eşit veya açık sınır tanımamakta; kendi iç hukukunu küresel hukuk olarak kabul etmekte; diğer toplumların

[27]David Amstrong, Theo Farrell, ve Helene Lambert, *International Law and International Relations*, 2. bs. (New York: Cambridge University Press, 2012), 111–12.
[28]Edward McWhinney, "Shifting Paradigms of International Law and World Order in an Era of Historical Transition", *International Law in the Post- Cold War World*, ed. Sienho Yee ve Wang Tieya, 2. bs. (London: Routledge, 2001), 7.
[29]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *a.g.e.*, 299.
[30]Rebecca Adler-Nissen ve Thomas Gammeltoft-Hansen, *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*, 1. bs. (New York: Palgrave Macmillan, 2008), 140–45.
[31]Cohen, 2006,495.

bağımsızlığını kendi rızasına tabi tutmakta; uluslararası toplumun menfaatleri ile kendi menfaatleri arasında bir eşitlik kurmakta ve uluslararası toplum adına insan güvenliği ve adaletini sağlamayı kendi sorumluluğu olarak algılamaktadır.[32]

Diğer yandan, çoğulcu Birleşmiş Milletler'e hitap eden söylem ise egemenlik lisanı içerisinde "başarısız devlet" etiketi ile karşımıza çıkmış ve gelişen süreç içerisinde koruma sorumluluğu doktrini ile birlikte egemenlik kavramını yeniden inşa etmeye yönelmiştir.

Buna karşın, pozitif uluslararası hukukta, başarısız devleti tanımlayan ortak kabul görmüş bir kavramsallaştırma bulunmamaktadır.[33] Thürer'e göre, başarısız tabiri, bir uçta çok geniş bir tanımlama ile günümüz modern uluslararası hukukuna göre agresif, keyfi, tiranik veya totaliteryan devleti; diğer bir uçta ise dar bir tanımlama ile hükümetsiz devleti ifade etmektedir.[34]

Noam Chomsky de, başarısız devletlerin karakteristik özelliklerini; vatandaşlarını şiddet ve belki de yok edilmekten korumaktan aciz veya isteksiz olmak ve serbestce saldırganlık veya şiddet gösterecek kadar kendilerini ulusal veya uluslararası hukukun ötesinde görmek olarak saymaktadır.[35] Bu haliyle başarısız devlet kavramının, yoz devlet kavramını veya koruma sorumluluğunun hedefindeki aciz veya isteksiz devletleri içerecek kadar geniş şekilde kullanıldığı durumlara rastlamak mümkün ise de; başarısız devlet nosyonu genellikle bir devletin iç karakteristiğini ve yetersizliğini tanımlamak için kullanılırken, yoz devlet kavramı ise bir devletin hukuk tanımaz dış politika davranışını ifade etmek için kullanılmaktadır.[36]

Ancak her iki kavramın söylemsel ortak özelliği, bu tür etiketlenen politik yapılara karşı uluslararası toplumdaki eşit egemen duruşun ve müdahale yasağının reddedilmesidir. Yoz devletler küresel güvenlik kaygısını icrai bir davranış ile oluştururken, başarısız devletler bu kaygıyı kabiliyet eksiklikleri nedeniyle ihmali bir davranışla oluşturmaktadırlar. Bu yüzden kavramsallaştırmaların tümü, egemenliğin

---

[32]*a.g.e.*

[33]Brian Dube ve Proceed Manatsa, "Failed State Discourse under International Law : the Place , Attributes and Implications", *International Journal of Politics and Good Governance* C.4, S.4 (2013): 2.

[34]Daniel Thürer, "The 'Failed State' and International Law", *International Review of the Red Cross* C.81, S. 836 (1999): 733.

[35]Noam Chomsky, *Failed States: The Abuse of Power and the Assault on Democracy*, 1. bs. (New York: Metropolitan Books, 2006), 1–2.

[36]P. Bilgin ve A. D. Morton, "Historicising Representations of 'Failed States': Beyond the Cold-war Annexation of the Social Sciences?", *Third World Quarterly* C.23, S. 1 (2002): 56.

kademelendirilmesi, bir hiyerarşi oluşturulması, devlet inşası veya müdahale kapsamında bir bütün olarak ele alınmalıdır.

Problem bir devletin başarısızlığı olarak teşhis edilince, tedavi de başarısızlığa müdahale edilmesi, yeniden devlet inşası ve bunu haklı çıkarıcı söylemlerin yaratılması olmaktadır. Aslında başarısızlıkla mücadele süregelen bir ihtiyaç, başarısız devlet ise tarih boyunca varolan bir kategorizasyonun egemenlik lisanı içerisindeki günümüz versiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüz başarısız devletlerinin göstermiş olduğu iç maddi koşulların geçmişteki örneklerin sergilediği etnik temizlik, ayrılıkçı talepler, azınlıklara zulüm, savaş beyi şiddeti ve mülteci akımlarından ne yönde anlamlı bir şekilde ayrılış gösterdiğini teşhis etmenin güçlük arz ettiği vurgulanmaktadır.[37] Başarısız devletlerin yeni bir fenomen olmadığı, uluslararası devletler sistemi var olduğundan beri politik realitenin bir parçası olduğu kabul edilmekle birlikte;[38] "başarısız devlet" veya "yoz devlet" kavramlarının birebir olarak geçmişte de kullanılmış olduğuna ilişkin bir kanıt bulunmamaktadır. Buna rağmen egemenliği kademelendirici veya bir kısım politik yapıları ötekileştirici benzer söylemler ve tasvirler farklı kelime dağarcıkları ile beraber tarihi kayıtlar içerisinde bulunabilmektedir.

Las Casas'ın 16'ncı yüzyıldaki hayvan benzeri davranış sergileyen toplumlar[39] veya insan ruhu taşımayan canlıları;[40] Sepuldeva'nın irrasyonel barbarları;[41] Darwin'in ilkel veya aşağı yaşam formları;[42] çocuk[43] veya reşit olmayan toplumlar[44] nitelemesi; James Lorimer'in (1818-1890) medeni, barbar, vahşi ayrımı;[45] John Rawls'ın

[37]Dan Halvorson, "'Bringing International Politics Back in': Reconceptualising State Failure for the Twenty-first Century", *Australian Journal of International Affairs* C.64, S. 5 (2010): 586.
[38]Brian Dube ve Proceed Manatsa, "Failed State Discourse under International Law : The Place , Attributes and Implications", *International Journal of Politics and Good Governance* C.4, S. 4 (2013): 3.
[39]Walter Rech, "International Law, Empire, and the Relative Indeterminacy of Narrative", *International Law and Empire: Historical Explorations*, ed. Fonseca vd., 1. bs. (Oxford: Oxford University Press, 2017), 60–63.
[40]Branwen Gruffydd Jones, "'Good Governance' and 'State Failure': Genealogies of Imperial Discourse", *Cambridge Review of International Affairs* C.26, S.1 (2013): 56.
[41]Rech, *a.g.e.*, 60–63.
[42]*a.g.e.*, 58–60.
[43]Martti Koskenniemi, *The Gentle Civilizer of Nations: The Rise and Fall of International Law*, C.2. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 127–35.
[44]Gerry Simpson, "James Lorimer and the Character of Sovereigns: The Institutes as 21st Century Treatise", *The European Journal of International Law* C.27, S.2 (2016): 440.
[45]James Lorimer, *The Institutes of the Law of Nations: A Treatise of the Jural Relations of Separate Political Communities (Vol.II)* (Edinburgh and London: William Blackwood and Sons, 1884).

tiranik, hiyerarşik, liberal şeklindeki benzer üçlemesi;[46] protektorat, dominyon, kraliyet kolonileri gibi kolonyal yönetim formlarının temelini oluşturan uygar ve uygar olmayan devletler şeklindeki ikili ayrım;[47] Osmanlı İmparatorluğu için kullanılan Avrupa'nın hasta adamı etiketi ve Cumhuriyetçi Çin'in kaosa iliştirilmiş ecnebi bir ofis olarak adlandırılması;[48] Monroe doktrinine ek Roosevelt önerisinde Latin Amerika devletlerine iliştirilen "iktidarsız" lakabı;[49] 1945 yılında Japonların insanlığın düşmanı figürünün en son vücut bulmuş hali olarak adlandırılması;[50] J.K. Galbraith ve John F. Kennedy'nin "otoriteleri ancak uluslararası havaalanına kadar ulaşabilen orman rejimleri" nitelemesi;[51] modernizasyon ve kalkınmaya dayanan bir lisan kapsamında kolonyal ilişkilerin gereklerini gizlemeye yardımcı olan gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan kategorileri;[52] Güney Afrika'daki rejimleri ifade etmek için kullanılan "firavun" veya "haydut" tabirleri;[53] başarısız ve yoz kavramlarının tarihsel öncülleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde ise başarısız devletlerin ülke bütünlüğü ve politik bağımsızlığına yönelik olarak ileri sürülen tartışmalar genellikle üç ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; başarısız devletlere uluslararası yönetim empoze etmenin hukukiliği, hedef devlet başarısız bir devletse kuvvet kullanımına yönelik geniş hakların varlığı ve başarısız devletin egemen statüsünün reddedilmesidir.[54] Başarısızlıkla mücadelede sergilenen bu müdahaleci duruş; yeni-vesayet rejimi veya post-modern emperyalizm olarak da adlandırılmaktadır.[55]

Başarısız devletler, 1990'lı yılların başında Somali'de devlet otoritesinin ortadan kalkmasıyla birlikte uluslararası ilişkilerin gündemine gelmeye başlamıştır.[56] Gerald B. Helman ve Steven R. Ratner'in "Foreign Policy" dergisinde yayınladıkları "Saving Failed States" isimli makalesi bu konuda öne çıkan ilk çalışma olmuştur.[57]

---

[46]John Rawls, *The Law of Peoples*, 1. bs. (Cambridge: Harvard University Press, 1999).
[47]Jones, *a.g.e.*, 60.
[48]Halvorson, *a.g.e.*, 587.
[49]Hannah Woolaver, "State Failure, Sovereign Equality and Non-Intervention: Assessing Claimed Rights to Intervene in Failed States", *Wisconsin International Law Journal* C.32, S.3 (2014): 599.
[50]Simpson, *a.g.e.*, 436.
[51]Halvorson, *a.g.e.*, 587.
[52]Jones, *a.g.e.*, 61–62.
[53]Robert S. Litwak, "What's in a Name? The Changing Foreign Policy Lexicon", *Journal of International Affairs* C.54, S.2 (2001): 377.
[54]Woolaver, *a.g.e.*, 604.
[55]Justin Logan ve Christopher Preble, "Fixing Failed States: A Cure Worse than the Disease?", *Harvard International Review* C.29, S.4 (2008): 63.
[56]Chan, *a.g.e.*, 396.
[57]Gerald B. Helman ve Steven R. Ratner, "Saving Failed States", *Foreign Policy*, S.89 (1992): 3–20.

Helman ve Ratner 1992 yılında, başarısız devletlerden "altüst edici yeni bir fenomen zuhur ediyor: uluslararası toplumun bir üyesi olarak kendini idame ettirmekten tamamıyla aciz başarısız ulus devlet" şeklinde bahsetmekte, geçmişte self-determinasyona çok fazla önem verilmiş olmasından yakınmakta ve bu devletlere karşı bir nevi yeni vesayet rejimi teklif etmektedir.[58]

Birleşmiş Milletler bünyesinde ise ilk defa 1996 yılında, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Butros Ghali başarısız devletler hususunda uluslararası müdahalenin askeri ve insani müdahale ötesine geçmesi gerektiğini ve alınacak tedbirlerin etkin hükümetin tekrar kurulması için uluslararası bir uzlaşmanın geliştirilmesini de ihtiva etmesi gerektiğini ifade etmiştir.[59]

1999 yılına gelindiğinde ise Genel Sekreter Kofi Annan, BM Şartı'nın amacının birey olarak insanları korumak olduğunu, onu ihlal edenleri korumak olmadığını ifade etmek süretiyle egemenliğin yeniden tanımlandığına vurgu yapmıştır.[60] 11 Eylül 2001 saldırılarının hemen akabinde ise, en ciddi güvenlik tehditlerinin, birbirine bağımlı bir dünya da bu küçük, zayıf ve başarısız devletlerden zuhur ettiği temel bir söylem haline gelmiştir.[61] 11 Eylül saldırıları sonrasında başarısız devlet, uluslararası sistemin kendisine yönelik bir tehdit olarak algılanmış ve başarısız devleti ötekileştiren bir kollektif kimlik reformasyonu oluşturulmuştur.[62] Bu anlayışa göre; bir devlet üç çeşit hareketten birini yaparsa dış aktörlerin müdahalesini davet etmekte ve egemenlik hakkından istemsiz olarak feragat etmektedir. Bu davranışlar; terörü barındırmak, kitle imha silahlarını saklamak ve insan haklarını ihlal etmek olarak kabul edilmiştir.[63]

Koruma sorumluluğuna ilişkin ICISS raporunun ortaya çıkış tarihi dikkate alındığında da, bu raporun 11 Eylül saldırılarının gölgesi altında kabul edildiği görülmekte ve buna özel bir vurgu yapılmaktadır.[64] 2001 yılında yayımlanan ICISS Raporu, devlet egemenliğinin bir devletin kendi halkını koruma sorumluluğunu da beraberinde getirdiğini; bir halkın iç savaş, ayaklanma, baskı veya devlet

[58]*a.g.e.*, 3–4.
[59]U.N., "International Law as a Language for International Relations" (The Hague, 1996).
[60]Kofi Annan, "Two Concepts of Sovereignty | United Nations Secretary-General", 1999, https://www.un.org/sg/en/content/sg/articles/1999-09-18/two-concepts-sovereignty.
[61]Halvorson, *a.g.e.*, 585.
[62]*a.g.e.*, 593.
[63]Milena Sterio, "A Grotian Moment: Challenges in the Legal Theory of Statehood", *Denver Journal of International Law and Policy* C.39, S.2 (2009): 222.
[64]Aidan Hehir, *Hollow Norms and the Responsibility to Protect*, 1. bs. (Cham: Palgrave Macmillan, 2019), 35–36.

başarısızlığı nedeniyle ciddi zarara maruz kalması ve söz konusu devletin bu mağduriyeti sonlandırmak veya engellemek konusunda "isteksiz veya aciz (unwilling or unable)" olması durumunda, müdahale etmeme prensibinin yerini uluslararası koruma sorumluluğuna bıraktığını, kırılgan devletlerin, başarısız devletlerin ve zayıflıkları yoluyla diğerleri için tehlikeli olanları barındıran devletlerin veya iç düzenlerini insan hakları ihlalleri yoluyla sürdürebilen devletlerin varlığının herkes için bir risk oluşturduğunu ifade etmiştir.[65]

2002 yılında yayımlanan A.B.D. Milli Güvenlik Strateji Belgesinde,[66] 2003 tarihli Avustralya Politika Raporunda[67] ve 2003 tarihli Avrupa Güvenlik Strateji Belgesinde[68] de, alarm verici bir fenomen olarak başarısız devletlere vurgu yapıldığı görülmektedir. Somali, Haiti, Irak ve Afganistan'a yönelik ABD müdahaleleri, bir şekilde başarısız devlet fikriyle ilişkilendirilmiştir.[69] Suriye için de bu söylemler kullanılmıştır.[70] 2022 yılı itibariyle Kırılgan Devletler Endeksi devlet kırılganlığı yönünden, çok yüksek alarm seviyesinde 2 devlete (Somali, Yemen), yüksek alarm seviyesinde ise 8 devlete (Güney Sudan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Çad, Sudan, Myanmar, Suriye, Afganistan) atıf yapmaktadır.[71]

Koruma sorumluluğuna ilişkin olarak, 2001 yılında ICISS Raporu ile başlayan süreç günümüze kadar birçok rapora ve Güvenlik Konseyi kararına konu olmuştur. Devlet başarısızlığı ve koruma sorumluluğu birebir aynı şeyi ifade etmemekte ise de, başarısız devletler, bir devletteki güç yapılarının çökmesinin ürünü olarak görülmektedir. Bu güç yapıları, o devletteki kanun ve düzen için politik destek mahiyetinde olup, bu yapının yıkımı anarşik formdaki iç şiddet tarafından tetiklenmektedir.[72] 1994 tarihli İnsani Kalkınma Raporunda da şiddet kavramı içerisinde; işkence, savaş, şiddet içeren suç ve cinsiyet temelli şiddet, etnik çatışma

[65]ICISS (Co-chairs: Gareth Evans ve Mohamed Sahnoun), "Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)", 2001, http://responsibilitytoprotect.org/ICISS Report.pdf.
[66]The White House, "National Security Strategy of the United States of America" (Washington, y.y.).
[67]"Our Failing Neighbour: Australia and the Future of Solomon Islands Strategy and International Program", 2001, https://s3-ap-southeast-2.amazonaws.com/ad-aspi/import/solomons.pdf?oJedHLfnD5wNjOkrsb3oTtiIXl8cN.cV.
[68]Council of the European Union, "European Security Strategy PESC 787- 8 December 2003" (Brussels, 2003), http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15895-2003-INIT/en/pdf.
[69]Dube ve Manatsa, *a.g.e.*, 3.
[70]Amy Baker Benjamin, "Syria : The Unbearable Lightness of Intervention", *Wisconsin International Law Journal* C.35, S.3 (2018): 1–24.
[71]The Fund for Peace, "Fragile States Index" (Washington, 2022), 6–7, https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2022/07/22-FSI-Report-Final.pdf.
[72]Thürer, *a.g.e.*, 2.

ve yerli nüfuslara kötü muamele gibi eylemler sayılmaktadır.[73] Günümüze kadar gelen koruma sorumluluğu raporlarında da bu hususlara ilişkin kaygıların işlendiği, ancak başarısız devletlerin muzdarip olduğu anarşik formdaki iç şiddetin Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün 6-8'nci maddelerinde yer alan "savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar" şeklindeki hukuki kavramlarla ifade edildiği görülmektedir.

Bu yüzden Noam Chomsky de başarısız devletlerin bir karakteristik özelliği olarak; "vatandaşlarını şiddet ve belki de yok edilmekten korumaktan aciz veya isteksiz olmak" koşuluna yer vermek suretiyle[74] başarısız devlet kavramını koruma sorumluluğunun hedefindeki aciz veya isteksiz devletleri de kapsayacak şekilde genişletmektedir.

Başarısız devlet ve koruma sorumluluğu, zikredilen kronolojik oluş içerisinde, egemenliğin yeniden inşasında aynı süreç içerisinde yer almaktadır. Egemenlik ve insan hakları arasında kurulan kavramsal birliktelik koruma sorumluluğu doktrininin oluşumunda etkili olmuştur. İnsan hakları alanındaki yetersizlikler öncelikli olmak üzere, devletin içerisindeki ampirik yetersizliklere odaklanan devlet başarısızlığı nosyonunun koruma sorumluluğu doktrinin geliştirilmesinde önemli bir unsur olduğu kabul edilmektedir.[75]

Devlet başarısızlığı söylemleri ile birlikte; başarısız olarak nitelenen devletlerin etkin bir şekilde yönetilen diğer devletlerle hukuken eşit olmadığı düşüncesi yerleşmeye başlamış;[76] koruma sorumluluğu ile birlikte uluslararası hukuk, egemenlik nosyonunun devlet olmanın bir uzantısı olmasının ötesinde merkezi hükümet ve onun kamu kurumlarının nüfusuna ve uluslararası topluma karşı sorumluluklarını yerine getirebilme derecesi ile koşullandırıldığı bir anlayışa doğru evrilmeye başlamıştır.[77] Koruma sorumluluğunun egemenliği yeniden inşa ettiği ileri sürülmekte,[78] "360 yılda egemenliğe yönelik olarak yapılan en anlamlı ayar"[79] olarak nitelendirilmektedir.

[73]United Nations Development Programme, "Human Development Report 1994", 1994, 24–34.
[74]Chomsky, *a.g.e.*, 1–2.
[75]Jones, *a.g.e.*, 62.
[76]Woolaver, *a.g.e.*, 596.
[77]Chan, *a.g.e.*, 408.
[78]Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, *a.g.e.*, 130–45.
[79]Hehir, *a.g.e.*, 39.

Ancak; devletlerin iç ve dış egemenlikleri birbiri ile ilişkili boyutlar olsa da, pozitif uluslararası hukukun temel kavramlarının inşası için bu boyutların analitik olarak ayrı tutulması gerekmektedir. Bu analitik ayrıma paralel olarak, egemen ülkesel devletler arasındaki ilişkileri yöneten uluslararası hukuk da devletin içindeki gelişmelere odaklanmaktan ziyade, devletler arasındaki ilişkileri yönetmeye göre kurgulanmış ve inşa edilmiştir. Uluslararası hukukun dayandığı bu inşanın temel unsurları da; daha önce zikredildiği üzere politik birimlerin egemenliği, ülkesel bütünlük ve iç işlerine müdahale etmeme olmuştur.[80]

Soğuk Savaş sonrasında başarısız devlet söylemi ile başlayan ve koruma sorumluluğu ile birlikte devam eden egemenlik inşası, egemenliğin algılanma şekli ve hiyararşik yapı ile kendini göstermektedir. Gerek aciz veya isteksiz olması sebebiyle insan güvenliğini sağlayamamaktan, gerekse bunun bir sirayeti olarak uluslararası sistemi tehditten kaynaklanan iç etkinlik eksikliği, uluslararası sistemde hiyerarşi oluşturmanın bir stratejisi olarak bir devleti egemenlikten ve uluslararası camiadaki eşit duruşundan arındıracak ve onu müdahale etmeme prensibinin korumasının dışına yerleştirecek bir söylem oluşturmaktadır.

Ancak; başarısız devlet olarak nitelenen politik yapıların çoğunu self-determinasyon hakkı ortaya çıkarmış, *uti possidetis juris* ilkesi ülkeselliklerini vermiş ve kurucu tanıma teorisi ise uluslararası toplumca egemen olarak tanınmalarını sağlamıştır.[81] Bu nedenle, iddia edildiği şekli ile modern ve modern öncesi muhitlere ait olan politik yapılara, uluslararası toplumun eşit üyeleri olma imkanını da uluslararası hukukun kendine özgü söylemi ve inşası vermiştir.

Başka bir ifade ile; hukuki devlet kavrayışı; Weber'in etkin bürokratik devleti ile modern öncesinin muhitinden geldiği iddia edilen bu devletimsi yapılar arasındaki ayrımı ortadan kaldırarak; herhangi bir ampirik teste gerek kalmaksızın tanınan her iki tür yapıyı da devlet ve egemen olarak kabul etmiş, egemen eşitliklerini tanımış ve müdahaleden muaf tutmuştur. Bu haliyle devlet başarısızlığı, uluslararası hukuk ve politika için dışsal değil, içsel olmaktadır. Ampirik yeterliliğe sahip olmayan politik yapılara sembolik değer (devletlik) atfetmek veya tercih edilen yarın için başarısızı devlet olarak kabul etmek politikanın bir ürünü olmakta ve uluslararası hukuk içsel

[80]Chan, *a.g.e.*, 403.
[81]Gerard Kreijen, *State Failure, Sovereignty and Effectiveness*, 1. bs. (Boston: Martinus Nijhoff, 2004), 148.

olarak buna cevaz vermektedir. Uluslararası hukukun ve politikanın, cevaz verdiği bu durumu hayretle karşılaması ve yeni bir fenomen olarak sunması da yeni bir söylem veya lisan değişikliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Egemenlik kavramındaki yeniden inşa ve uluslararası hukuktaki söylemsel evrilme, egemen eşitlik ve müdahale etmeme prensibinin, "başarısız" olarak adlandırılan devletlere uygulanmasında etkiler doğurmuştur. Bu paradigma değişimi, sadece devletlerin statülerinin kesin olmasına dayanan uluslararası hukukun istikrarını tehdit etmemekte, aynı zamanda diğer devletlere devletlik statülerinin garanti altında olmadığına dair uyarı göndermektedir.

Uluslararası hukukun değişen bu dilinin yanısıra; müessese, kural ve mekanizmaları oluşturma şeklinde de farklılıklar yaşanmaya başlanmış, resmi süreçten sosyal sürece doğru bir trend yaşanmıştır. Birçok çağdaş kuram, uluslararası hukuk yapımında hukukun pozitif kaynaklarına vurgudan, birçok aktörün kullandığı, ileri sürdüğü ve konuştuğu iletişimsel pratiklere doğru kaymaktadır. Bu kaymanın ana sebebi, hukukun sadece kitaplarda değil, fakat aynı zamanda aksiyonun içinde de var olduğu önermesine dayanmaktadır.[82]

Bu anlayışa paralel olarak, egemenliğin yeniden inşası sürecinde başarısız devlet söyleminin ve koruma sorumluluğunun oluşturulmasında ve idamesinde pratik camiası büyük rol oynamaktadır. Akademisyenler, politikacılar, uluslararası komisyonlar, özel temsilciler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, BM Genel Sekreteri ve açıklamaları, interaktif dialoglar, Güvenlik Konseyi'nin tekrar eden beyanları, politika yapıcıların demeçleri dahil bunların birçoğu, ana akım tarafından bağlayıcı hukuk kuralı olarak kabul edilmese dahi, pratik camiaları tarafından/arasında paylaşılan anlayışları oluşturmaktadır.

Pratik camiaları arasında başarısız devletin ve koruma sorumluluğunun anlamı sabitlenmeye çalışılmakta, öğrenme oluşmakta, milli sınırlar ötesine taşınmakta, interaktif diyaloglar ile geliştirilmekte ve aktarılmaktadır. Başarısız devletin küresel tehdit olarak anlatısı ve akabindeki koruma sorumluluğu ile birlikte, egemenlik koşula bağlı bir devlet hakkı olarak yeniden tanımlanmaktadır.

[82]Ingo Venzke, "Contemporary Theories and International Lawmaking", *ACIL Research Paper 2013-23,* ACIL Research Paper (Amsterdam, 2013), 1, www.acil.uva.nl.

Bu yüzden Richard A. Falk uluslararası hukuki yükümlülüklerin temeli olarak rızadan konsensüse doğru giden algılanabilir bir trendin var olduğunu belirtmektedir.[83] Kuvvetlenen bu dayanışmacı yaklaşım için kritik olan husus, Birleşmiş Milletler politik organlarının kararları ve bilhassa Genel Kurul'un duruşudur. Bu duruşa göre Genel Kurul, uluslararası toplumda varolduğu düşünülen konsensüsün veya zuhur eden dayanışmacılığın en önde gelen kanıtını oluşturmaktadır. [84]

Başarısız devletin ve koruma sorumluluğunun anlamının sabitlenmesi ve konsensus arayışında olan pratik camiaları hâkim bir söylem yaratmakta, semantik otoriteleri ile egemenlik normunun anlamını etkilemekte ve şekillendirmekte, yeniden kavramsallaştırmakta, böylelikle başarısız olarak adlandırılan devletlere müdahale edilmesini haklı gerekçelendiren söylemleri yaratmakta, aynı zamanda bu pratikleri ile, uluslararası hukuku kaynaklara ve devlet rızasına değinmeden pratik camialarının öznelerarası paylaşılan anlayışlarıyla değiştirmekte, bu suretle pozitif uluslararası hukukun dayandığı inşanın temel unsurları olan politik birimlerin egemenliği, ülkesel bütünlük ve iç işlerine müdahale etmeme prensipleri sarsılmaktadır.

1.1. Genel Bağlam ve Kapsam

Bu tez çalışmasında, uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk literatüründe henüz önemini yitirmemiş olan ve akademik çevrelerde hala tartışılan devlet başarısızlığı bağlamı içerisinde, kapsam olarak;

1. Uluslararası ilişkilerde ve uluslararası hukukta kurucu norm olan egemenlik normunun tarihsel olarak koşullandırılmış yazımı ve inşası,
2. Devlet kavrayışları ve bundaki tarihsel değişim,
3. Egemenlik ile devlet arasındaki oluşturucu ilişki,
4. Egemen eşitlik ve müdahale etmeme prensibinin tarihsel olarak ortaya çıkışı,
5. Uluslararası sistem, düzen ve bu düzen içerisinde uluslararası hukukun niteliği ve rolü,
6. Uluslararası hukukta müdahale kavramı,

[83]Richard A. Falk, *Status of Law in International Society* (New Jersey: Princeton University Press, 1970), 177.
[84] Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, 4. bs. (China: Palgrave Macmillan, 2012), 142–43.

bilgi arkeolojisi yoluyla yapısöküme tabi tutulmuş,

7. Soğuk Savaş sonrasında güç dengesindeki değişimin yarattığı uluslararası sistemdeki değişim ve buna mukabil uluslararası hukukun dilindeki ve hukuk yapım formlarındaki değişim,

8. Başarısız devlet söylemi, koruma sorumluluğu ve egemenliğin yeniden inşası ve,

9. Egemenlik normundaki yeniden inşanın egemen eşitlik ve müdahale etmeme prensibine etkisi araştırılmıştır.

1.2. Problem

"Problem" kavramı, var olan mevcut durum ile arzu edilen ideal durum arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Ancak bir problemin, mutlaka bir şeylerin ciddi şekilde yanlış gittiğine işaret etmesi gerekmemektedir. Bu yönüyle bir problem, doğru tespitlerin bulunmasının faydalı olacağı bir hususa da işaret edebilmektedir.[85] Araştırmanın bağlam ve kapsamı içerisinde tezin problemi; uluslararası hukukun yapıtaşı olarak kabul edilen "devletlerin egemen eşitliği" ve "müdahale etmeme" prensiplerine yönelik olarak, Soğuk Savaşın bitimi öncesinde idealize edilen ve paradigma halini alan durum ile Soğuk Savaş sonrası gelişen mevcut durum arasındaki farka işaret etmektedir.

Hukuk kültürü veya hukuki bilinç, belirli bir zaman veya yerde bir hukukçular grubu tarafından tarihsel olarak koşullandırılmış karakteristik düşünce süreçlerinin ürünü olmaktadır. Bu çerçevede, Soğuk Savaşın bitimi öncesindeki güç dengesi ortamında, uluslararası hukukta tarihsel olarak koşullandırılmış ve hukukçular tarafından idealize edilen durum şu şekilde tasvir edilebilmektedir:

Modern devlet sistemini resmen başlattığı farz edilen 1648 Westfalya Anlaşması'ndan beri egemen ülkesel devlet uluslararası hukukun öznesi konumunda olmuştur.[86] Ülkesi içerisinde etkin yönetim icra edebilme kabiliyeti (ampirik koşullar) ile belirlenen devlet olma hali, self-determinasyonun kategorik bir hak olarak tanınması, dekolonizasyon süreci ve bipolar uluslararası sistemde tanımanın

[85]Uma Sekaran, *Research Methods For Business: A Skill-Building Approach*, 2. bs. (New York: John Wiley & Sons, Inc., 1992), 43.
[86]Charlotte Bretherton ve John Vogler, *The European Union as a Global Actor*, 2. bs. (London and New York: Routledge, 2006), 12–15.

politik bir enstruman olarak kullanımı ile birlikte devletin sosyolojik kavrayışından hukuki kavrayışına doğru bir evrim sergilemiştir.

Hukuki devlet kavrayışının ortaya çıkışı ile birlikte; devlet olgusal bir varlık olmaktan ziyade hukuki bir varlık olarak kabul edilmiş, devlet olmak egemen olmak ile eş anlamlı hale gelmiştir. Uluslararası toplumda aktörler (devletler) arası ilişkileri yöneten uluslararası hukuk da, iç egemenlik ve dış egemenlik arasındaki analitik ayrımı muhafaza ederek devletin içindeki gelişmelere odaklanmaktan ziyade devleti ayakta tutmak için devletlerin egemenliği, ülkesellik ve müdahale etmeme prensibini esas almıştır.

Soğuk Savaş sonrasında gelişen durumda ise, uluslararası hukuk egemenlik kavramının devlet olmanın doğal bir uzantısı olmasının ötesinde, merkezi hükümet ve onun kurumlarının etkinliği ve sorumluluklarını yerine getirmeye istekli veya muktedir olup olmaması ile tanımlandığı bir kavrayışa doğru yol almıştır. Egemenlik kavramının bu yeniden inşası; ülke, nüfus ve otorite unsurlarından oluşan devlet egemenliğine bir dördüncü boyut olarak ülke içerisinde kendi halkına karşı ve dışarıda uluslararası topluma karşı sorumluluklarını yerine getirebilme unsurunu da ekleyerek, bu yeni boyutu yerine getir(e)meyen bazı devletlerin başarısız olarak adlandırılmalarına ve onların egemen eşit duruştan mahrum kılınmalarına yol açan söylemlerin oluşturulmasına olanak sağlamıştır.

Bu söylemsel inşa; hukuki devlet kavramını kendi içerisinde doğal (inherent) olarak barındırdığı egemen statüsü ve müdahale etmeme prensibinden özgür kılarak, insan güvenliği ve terörün barındırılması dahil küresel tehditlere sebep oldukları ve uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettikleri iddia edilen devletlere karşı müdahaleyi veya geniş anlamda meşru müdafaayı haklı gerekçelendirmeye mesnet oluşturmuştur.

İdealize edilen durum ile bu yeni gelişen durum arasındaki problematik fark ise**,** resmi norm yaratma sürecinden geçmeden oluşan ve kabul gören söylemlerin mer'i kaynaklar hukukuna aykırılığının ortaya çıkmasıdır. Hukuki devletin *de jure* egemenliğinin, sosyolojik bir yaklaşımla devletlerin içinde bulunduğu *de facto* tabiata bağlanması, devletlerin egemen eşitliği ve müdahale etmeme prensiplerine açık bir meydan okuma olarak karşımıza çıkmakta, devletlere devlet olma hallerinin garanti altında olmadığına dair sinyal göndermektedir.

Devlet başarısızlığına ve bunun oluşturduğu tehditlere yönelik böylesi bir söylemsel inşa aynı zamanda hukuk yapım formlarında da ana akımdan bir ayrılışı ifade etmekte olup, uluslararası hukuka hakim olan normları Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38'inci maddesinde yer alan kaynaklar cinsinden düşünmek ile hukukun sosyal inşacı yönünü oluşturan söylemler yoluyla anlamak arasında bir fark oluşturmaktadır. Uluslararası hukuk, devlet rızası yoluyla elde edilen ve oto-limitasyona dayanan kaynakların resmi yaratım sürecine dokunmadan ve rıza (consent) yerine, adlandırıldığı şekliyle, uluslararası bir konsensus (consensus) ile söylemsel ve iletişimsel olarak evrilmektedir.

1.3. Metodoloji

Değişimi araştırılan değişken "uluslararası hukuk" olduğundan dolayı metodoloji olarak hukuk araştırma metodolojisi kullanılmıştır. Bu metodolojiye hakim olan ikili ayrım içerisinde, doktrinal ve doktrinal olmayan araştırmalar, birbirinden bağımsız olmayıp birbiri ile ilişkili bulunmaktadır. Belirli bir alanda varolan hukuku doktrinal olarak belirlemekle çalışmaya başlayıp, bu alanlardaki problemler üzerine yoğunlaşarak araştırmaya indoktrinal olarak devam edilebilmektedir.[87]

Bu tezin metodolojisi içerisinde; mer'i uluslararası hukukun tespitine yönelik araştırmalar yüzeyde varolan ve tarihsel olarak koşullandırılmış idealize edilen durumu ortaya koymaya yönelik olarak doktrinal bir çalışmayı teşkil ederken; doktrinal olmayan hukuk araştırması kapsamında egemenliğin anlamı, pratikler yoluyla yeniden inşası, başarısız devlet söyleminin ve koruma sorumluluğunun söylemsel olarak egemenliği nasıl inşa etmeye başladığı ortaya konulmaktadır. Bu nedenle araştırma sorusu açıklayıcı (explanatory) bir perspektiften "Nasıl?" sorusunu ihtiva etmektedir.

1.4. Araştırma Sorusu

Başarısız devlet söyleminin geliştirilmesi, akabinde geliştirilen koruma sorumluluğu ve egemenlik kavramının yeniden inşası söylemsel güç yoluyla olmaktadır.

[87]Ian Dobinson and Francis Johns, "Qualitative Legal Research", *Research Methods for Law*, ed. Mike McConville ve Wing Hong Chui (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007), 16–20.

Söylemsel güç meselesinin, analiz için iki temel soruya ayrıldığı kabul edilmektedir:[88]

1. Daha güçlü gruplar söylemi nasıl kontrol etmektedirler?

2. Böylesi bir söylem, daha az güce sahip grupların zihin ve aksiyonlarını nasıl kontrol etmektedir ve böylesi bir kontrolün toplumsal neticesi nedir?

Bu iki temel soru; tezin "devlet başarısızlığı" bağlamı ve değişiminin izi sürülen ara değişken "uluslararası hukuk" kapsamı dahilinde araştırma sorusunu şu şekilde şekillendirmiştir:

"Uluslararası hukukta yerleşik hale gelen devletlerin egemen eşitliği prensibi ve bu prensibe içsel olarak bağlı olan müdahale etmeme prensibi, Soğuk Savaş sonrasında güç dengesindeki değişim ile birlikte ortaya çıkan başarısız devlet söylemi ve koruma sorumluluğu yoluyla nasıl yeniden inşa edilmektedir?"

1.5. Analiz Düzeyi ve Birimi

Araştırma sorusu dikkate alındığında; araştırılan bağımlı (ara) değişken "uluslararası hukuk" olduğu için, analiz düzeyi devletlerarası seviyede kabul edilmiştir. İnter-disipliner bakış açılarına göre uluslararası ilişkiler teorilerinin; yani realizm, liberalizm ve inşacılığın uluslararası hukukun içeriğine, hukuka riayet sorununa ve hukukun değişimine ilişkin olarak farklı bakış açıları bulunmaktadır.

Uluslararası hukukun içeriğine ilişkin olarak; realistler kurallara (rules), liberaller değerlere (values), inşacılar ise söyleme (discourse) odaklanmaktadırlar. Uluslararası hukukun değişimi konusunda ise, realistler resmi süreci (formal process) vurgularlarken, liberaller politika sürecini (policy process), inşacılar ise sosyal süreci (social process) göz önünde tutmaktadırlar.[89]

Ana akım uluslararası hukukta söylemler, hukuk yaratma veya inşa etme çabaları değil, hegemonik pratiklerin bir parçası olarak görülmektedir.[90] İnşacılar ise, uluslararası hukuku kimlik temsilinin ve norm yapımının bir söylemi olarak görmektedirler. Burada söylemi geniş anlamda, yani iletişim, argümantasyon,

[88]Teun A Van Dijk, "Critical Discourse Analysis", *The Handbook of Discourse Analysis*, ed. Deborah Shriffin, Deborah Tannen, ve Heidi E. Hamilton (Blackwell Publishers, 2001), 354–55.
[89]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *Int. Law Int. Relations*, 112.
[90]Beckett, "Faith and Resignation: A Journey Through International Law", 145.

tefekkür ve aksiyon olmak üzere her formdaki ifade edici sosyal pratik olarak anlamaktadırlar.[91]

Doktrinal ve indoktrinal hukuk araştırma metodolojisinin beraber kullanılacak olması sebebiyle; doktrinal araştırma yönünden pozitivist bir yaklaşımla mer'i hukuk kuralları analiz birimini oluşturmuş; söylemlerin incelendiği indoktrinal araştırma kapsamında ise, uluslararası hukukun içeriğine ilişkin olarak analiz birimi olarak söyleme, uluslararası hukukun değişimine ilişkin olarak ise söylemlerin vukubulduğu sosyal sürece odaklanılmıştır.

1.6. Metod

Doktrinal ve indoktrinal hukuk araştırmasının beraber kullanılması, tezdeki metodun seçimine de etki etmiştir. Doktrinal araştırmada metod olarak uluslararası hukukun mer'i kaynaklarının tespiti yapılmıştır. Bir zayıflık olarak; uluslararası hukuk teorisinin ve doktrininin aşil topuğunu uluslararası hukukun mer'i kaynaklarının statik görünümünün oluşturduğu kabul edilmektedir.[92] Pozitivist anlayış içerisinde hukuktaki değişimler, hukukun resmi kaynakları yoluyla ortaya çıkan değişimlerle sınırlandırılmıştır. Ancak, anlaşma yapımının hantal süreçleri ve teamül hukukundaki yavaş değişim ile birlikte pozitif uluslararası hukuk statik bir görünüm sergilemektedir.[93]

Bu nedenle, kaynaklar doktrini ile ifade edilen ve devlet rızasına dayanan ana akım uluslararası hukukun statik görünümü ve kaynaklarındaki değişimin (varyansın) eksikliği; nedensel analiz için temel ihtiyaç olan ve nedensel etkiye dayalı olarak değişkenlik gösteren açıklayıcı değişkenin (uluslararası hukuk) kullanımını ve değişimini izlemeyi zorlaştırmaktadır.

Chilton ve Tinley'in ifade ettiği gibi, şayet açıklayıcı değişken (pozitif uluslararası hukuk) bağımsız değişkenlerdeki değişime rağmen birden fazla değer almıyor ise; belirli bir neticeyi meydana getirmede, diğer faktörlerle kıyaslandığında, bağımsız değişkenin etkisini izole etmek imkânsızlaşmaktadır. Ana akım uluslararası hukuktaki klasik kaynakların devlet rızası ile değişmesi ve bu sürecin yavaş olması, hukuk değişimini gözlemlerken ve çalışırken nitel ve nicel araştırmacılar için zorluk

[91]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *Int. Law Int. Relations*, 111–12.
[92]Ingo Venzke, "Semantic Authority, Legal Change and the Dynamics of International Law", *Legal Authority beyond the State* C.12, S. December 2014 (2015): 102.
[93]*a.g.e.*

arz etmektedir. Pozitif uluslararası hukukun iki birincil kaynağı, anlaşmalar ve teamül, nedensel etkilerin araştırılmasına imkân sağlayacak yeterli varyansı sağlamamaktadırlar.[94]

Anılan zorluklar nedeniyle, Soğuk Savaş sonrasında hukukun değişimine yönelik olarak sosyal sürece odaklanılarak, uluslararası alanda hangi söylemlerin zuhur ettiği ve paylaşılan anlayışların oluşturulması için nasıl kullanıldıkları konusunda "sosyal dünyayı inşa eden olarak söylemlerin" tespit ve incelemesinin uygun metod olduğu değerlendirilmiştir.

Sosyal inşacı yaklaşım içerisinde söylemlerin rolü büyük olmakla birlikte, söylemlerin analizi, takip edilecek tek metodu oluşturmamaktadır.[95] Bilgi arkeolojisi, yapı sökümünün diğer bir formu olarak, bir anlayışın hali hazır yollarının gelişiminin izini süren mevcut söylemler ve temsillerin ortaya konulması ve bunların gelişiminin izinin sürülmesi suretiyle halihazır hakikatlerin nasıl oluşturulduğunu, idame ettirildiğini ve hangi güç ilişkilerinin bunları günümüze taşıdığını göstermektedir.[96]

Uluslararası hukuk disiplini de; özel, tarihsel olarak koşullanmış bir söylem ile yönetilmiştir.[97] Bu ise, hiçbir şeyi verili olarak almamayı ve yüzeydeki anlamlara meydan okumayı gerektirmektedir.[98] Bu nedenle; Prof. Jennings'in çok yerinde ifade ettiği üzere, başarısız devletler sorunuyla ilgilenmek için bazı kilit uluslararası hukuk kavramlarına yakın bir bakış sergilemek gerekmektedir. Bunlar arasında, devlet olma, egemenlik, bağımsızlık, devletlerin tanınması, dekolonizasyon, etkinlik ve self-determinasyon en kritik olanlarıdır.[99]

Bu kavramlara ilişkin olarak icra edilen bilgi arkeolojisi; bu kavramların devlet başarısızlığı ve uluslararası hukuk bağlamı ile ilgili olduğu kadarıyla, hali hazır anlayışlarının gelişiminin izini sürerek mevcut söylemler ve temsillerin ortaya çıkarılması ve halihazır hakikatlerin nasıl oluşturulduğunu, idame ettirildiğini ve

[94]Adam Chilton ve Dustin Tingley, "Why the Study of International Law Needs Experiments", *Columbia Journal of Transnational Law* C.52 (2013): 193–94.
[95]Vivien Burr, *An Introduction to Social Constructionism*, 1. bs. (London and New York: Routledge, 1995), 42–53.
[96]*a.g.e.*
[97]Anthony Carty, "Critical International Law: Recent Trends in the Theory of International Law", *European Journal of International Law* C.2, S. 1 (1991): 1–3.
[98]Ruth Wodak, "Critical Discourse Analysis", *Continuum Companion to Discourse Analysis*, ed. Ken Hyland ve Brian Paltridge, 1. bs. (Continuum, 2011), 38–41.
[99]Kreijen, *State Failure, Sovereignty and Effectiveness*, Foreword by Prof.Jennings.

hangi güç ilişkilerinin bunları günümüze taşıdığını göstermek açısından diğer uygun ve uygulanabilir metod olarak kabul edilmiştir.

1.7. Veri Toplama Tekniği

Doktrinal araştırmanın bir parçası olarak, mer'i uluslararası hukuk normlarının ortaya koyulması maksadıyla uluslararası hukukun kaynakları ana başvuru aracı olmuştur. Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38'inci maddesi, bir referans noktası olarak uluslararası hukukun kaynakları hususunda ortaya çıkan tartışmaları çerçeveleyecek hukuki norm kaynaklarını sunmuştur.[100]

Birçok çağdaş teori; uluslararası hukuka, hukukun kaynaklarından birçok aktörün kullandığı, ileri sürdüğü ve konuştuğu iletişimsel pratiklere doğru kayış ile yaklaşmaktadırlar. Bu sebeple, uluslararası hukukun kaynakları yoluyla yürürlükteki hukukun ne olduğu ortaya konulurken; egemenlik kavramının nasıl ortaya çıktığı, nasıl yeniden inşa edildiği ve hukukun nasıl evrildiğinin ortaya konulması için, yaratılan söylemler incelenmiştir.

Burada belirtilen söylemler birçok materyale dayanarak tespit edilmiştir. Bunlar ise genel olarak; devlet yetkilileri veya diplomatlarının konuşmaları, akademik ve politik söylemler, uluslararası mahkeme kararları, uluslararası organizasyonlardaki karar ve tartışmalar, diplomatik açıklamalar, tarihi kayıtlar, basın açıklamaları, politika açıklamaları ve uluslararası organlardaki çalışmalardaki hükümet yorumlarıdır.

1.8. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Bu araştırmada; kuramsallaştırma yapılırken 1990 sonrasında uluslararası sistemdeki güç dengesindeki değişim ve ampirik dünya gözlemlenerek işe başlanmış, güç dengesindeki değişimin uluslararası hukukun dilinde yarattığı değişim gözlemlenerek bu ampirik dünya tümdengelimci bir anlayışla soyutlaştırılmıştır. Kuramsal modeldeki ilişkiler ve yönleri oluşturulurken; bağımsız değişken, bağımlı değişken, ara değişken ve düzenleyici değişken arasında bulunduğu kabul edilen ilişkiler bu ampirik dünya gözlemlenerek tespit edilmiştir.

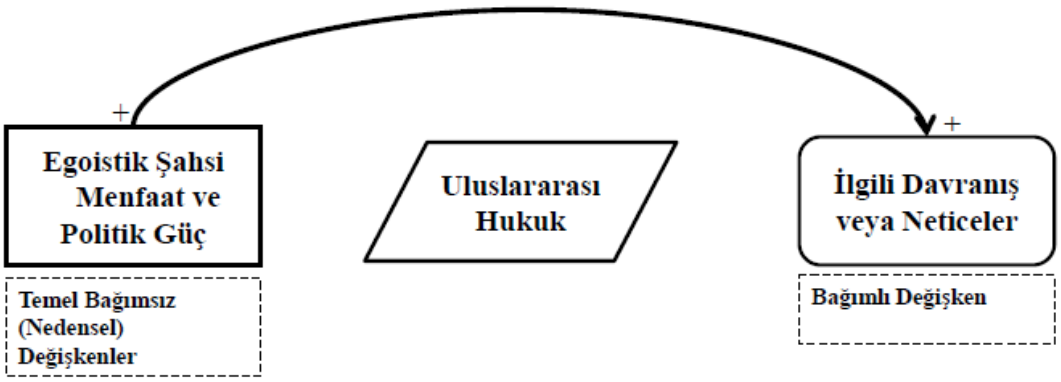
Soğuk Savaş sonrasında uluslararası hukukun nasıl değiştiği veya evrildiği sorusunun cevabı, oluşturulan kuramsal perspektife göre değişmektedir. Bütün kuramsal

[100]Birleşmiş Milletler, "Uluslararası Adalet Divanı Statüsü" (1945), Madde 38, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/adalet_divani.pdf.

perspektiflerin dünyanın tabiatı hakkında kendine özgü birtakım varsayımları bulunmaktadır.[101] Kuramda durulan nokta, kendi entelektüel gelişiminin varsayımı, inançlar seti ve onları bazı hususlara karşı hassas hale getiren özel bir tarihin ürünü olmaktadır.[102]

Uluslararası politika kuramlarının uluslararası hukuka bakış açısı yönünden spektrumun en uç noktasında uluslararası hukukun araştırılmaya değer bir değişken olamayacağını öngören "Austinci-pozitivistik Realist Görüş" bulunmaktadır. Bu görüş, devletlerin uluslararası hukuka asla riayet etmeyeceklerini, çünkü uluslararası hukukun esasen bir hukuk olmadığını savunmaktadır.[103] Bu yaklaşımda, bağımlı değişken niteliği taşıyan ilgili davranış ve neticeler; bağımsız değişken olan devletler arasındaki menfaat ve gücün dağılımı ile her bir devletin pozisyonunun bir işlevi olmakta, uluslararası hukuk bu ilişki içerisinde araştırılmaya değer anlamlı bir değişken olmamaktadır.[104]

Bu yapısal ilişki(sizlik) şu şekilde şematize edilmektedir: (Şekil 1.1.)

Şekil 1.1: Austinci Pozitivistik-Realist Görüş.

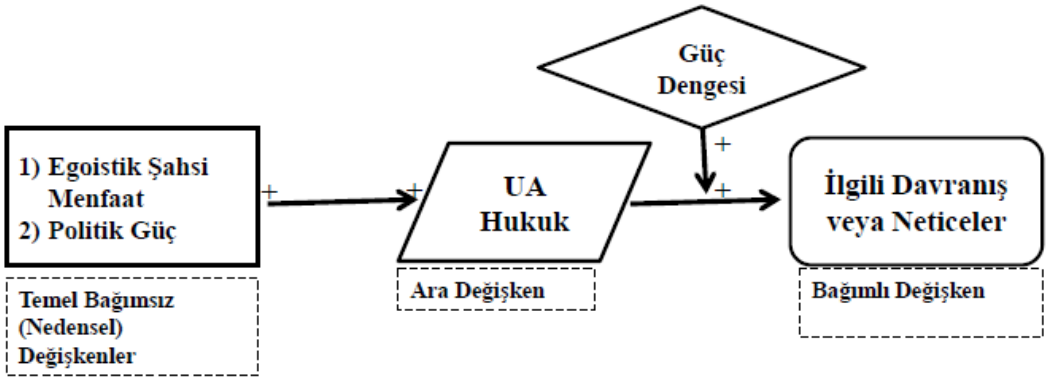
Anılan neo-realist yapısalcı görüşün aksine, uluslararası hukuka uyma yükümlülüğünü, yani uluslararası hukukun anlamlı bir değişken olduğunu savunan ve analiz eden perspektifler de bulunmaktadır.

Bunlardan ilki, Hobbescu faydacı-rasyonalistik görüştür. Bu akım ulusların bazen uluslararası hukuka riayet ettiklerini, fakat sadece kendi menfaatine hizmet ettiğinde

[101]Krasner, *a.g.e.*, 45.
[102]Andrea Bianchi, *International Law Theories: An Inquiry into Different Ways of Thinking*, 1. bs. (Oxford: Oxford University Press, 2016), 16.
[103]Koh, *a.g.e.*, 2611.
[104]Stephen D. Krasner, "Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables", *International Law and International Relations*, ed. Beth A Simmons ve Richard H. Steinberg, 1. bs. (New York: Cambridge University Press, 2007), 8.

riayet ettiklerini savunmaktadır.[105] Bu yaklaşım; uluslararası hukuku bir ara değişken olarak kabul etmekte, bağımsız değişken olan menfaat ve politik gücün ara değişken olan uluslararası hukuku yarattığını, uluslararası hukukun ise bağımlı değişken olan belirli davranış ve neticeleri (riayet) meydana getirdiğini savunmaktadır. Realistler tipik olarak; uluslararası hukuka riayetin, menfaatlerin ikincil tesiri olduğunu ve sadece (düzenleyici değişken olan) güç dengesi ile bu riayetin etkin olabileceğini savunmaktadırlar.[106]

Bu yaklaşım içerisinde "güç dengesi" büyük rol oynamaktadır. Bu ilişki aşağıda şu şekilde şematize edilmiştir: (Şekil 1.2.)

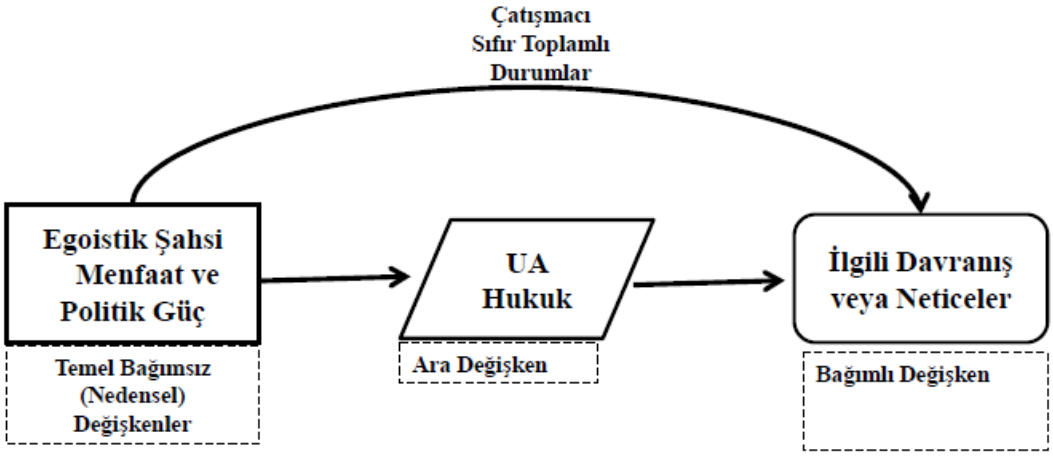

Şekil 1.2: Hobbescu Faydacı Rasyonalistik Görüş.

Uluslararası hukuka uyma yükümlülüğünü, yani uluslararası hukukun anlamlı bir değişken olduğunu savunan ve analiz eden ikinci perspektif, "modifiye edilmiş yapısalcı görüş" olarak adlandırılmaktadır. Bu görüşe göre uluslararası hukukun işlevi, neticeleri oluşturmak için devlet davranışını koordine etmektir. Bununla beraber devletlerin kendi faydaları ile diğerlerinin faydaları arasındaki farkı maksimize etmek için hareket ettikleri sıfır toplamlı durumlarda uluslararası hukukun ilgisiz kaldığı savunulmaktadır.[107]

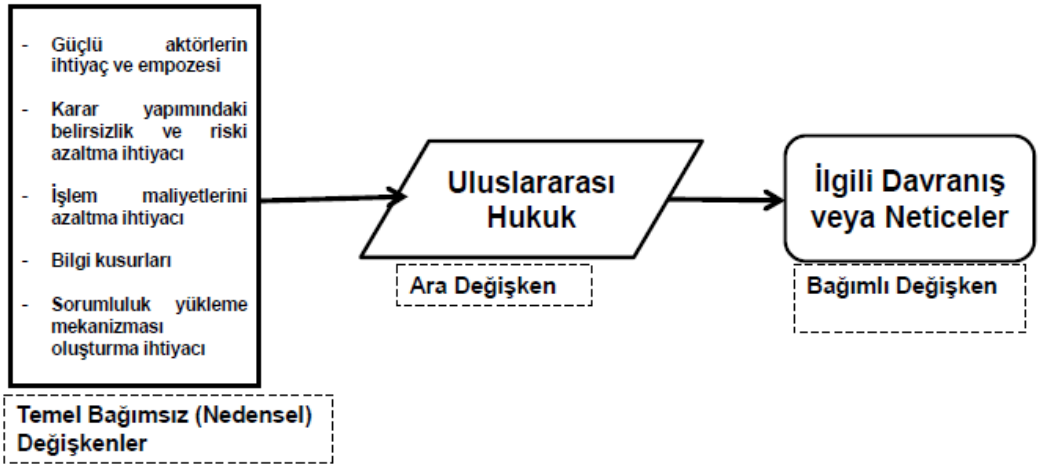
Bu ilişki Şekil 1.3.'de şu şekilde şematize edilmiştir.

[105]Koh, *a.g.e.*, 2611.
[106]Beth A Simmons, "Compliance with International Agreements", *Annu. Rev. Polit. Sci.* S.1 (1998): 79.
[107]Stephen D. Krasner, *a.g.e.*, 8.

Şekil 1.3: Modifiye Edilmiş Yapısalcı Yaklaşım.

Uluslararası hukuka uyma yükümlülüğünü ve onun anlamlı bir değişken olduğunu savunan ve analiz eden üçüncü bir yaklaşımın temsilcisi olan rasyonel işlevselciler ise, uluslararası hukuku algılanmış bir ihtiyaca işaret edecek bir yol olarak görmekte ve uluslararası hukukun devletlerin diğer yollarla tek taraflı olarak veya politik araçlarla çözmekte zorlandığı ortak problemleri çözmek için yaratıldığını savunmaktadırlar.[108] Buna göre aktörlerin ihtiyaç ve empozesi, karar yapımındaki belirsizlikleri ortadan kaldırma ihtiyacı, işlem maliyetlerini azaltma ve sorumluluk yükleme isteği birer bağımsız değişken olarak, ara değişken olan uluslararası hukuku oluşturmakta, uluslararası hukuk da bağımlı değişen olan arzu edilen davranışları ve neticeleri (riayet) meydana getirmektedir. (Şekil 1.4)

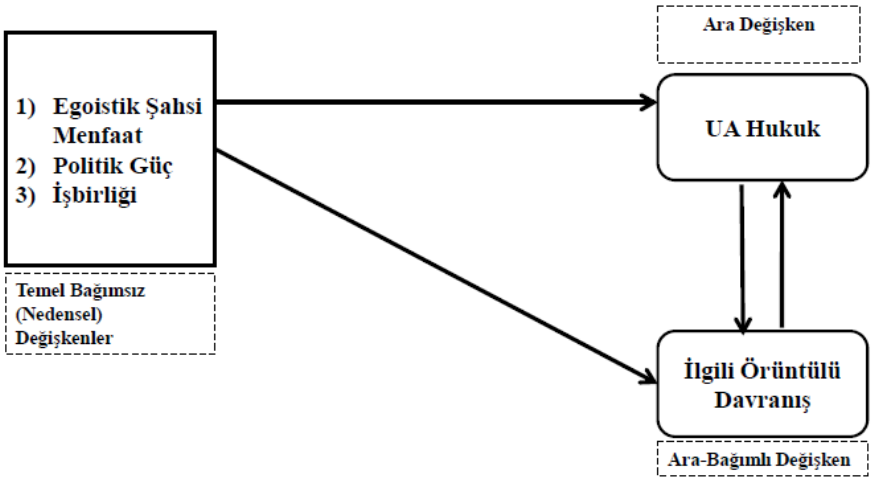

Şekil 1.4: Rasyonel İşlevselci Görüş.

[108]Simmons, *a.g.e.*, 80.

Bu yönüyle; kurumsalcılara göre uluslararası hukukun rolü normlara riayeti gözeterek kendiliğinden yürüyecek uluslararası ilişkileri geliştirecek rejimlerin, organizasyonların ve işbirliğinin kurallarını ortaya koymaktır.[109]

Tezin kuramsal olarak benimsediği ve uluslararası hukukun anlamlı bir değişken olduğunu savunan ve analiz eden eden dördüncü felsefi gelenek olan Grotiuscu yönelim ise; bağımsız değişkenlerin hem pozitif uluslararası hukuku hem de ilgili örüntülü davranışı etkilemekte olduğunu, pozitif uluslararası hukuk ve ilgili örüntülü davranışın da birbirini etkilediklerini savunmaktadır. Menfaat hesaplamalarını yansıtan (ara değişken) örüntülü davranış, bağımlı değişken olan uluslararası hukukun yaratımına yol açmaya eğilim göstermekte ve ara değişken olan pozitif uluslararası hukuk da bağımlı değişken olan örüntülü davranışı (riayet) takviye etmektedir.[110] (Şekil 1.5)

Şekil 1.5: Groteuscu Görüş.

Bu yönüyle İngiliz Okulu, teorik bir sentezi hedeflemektedir. Hem realizme hem de liberalizme eşit mesafede durmaya çalışarak, ne realizmdeki gibi uluslararası siyasetin sürekli bir savaş hali olduğu iddiasında bulunmuş, ne de liberal görüşün ileri sürdüğü gibi ortak dünya devletinin olabileceğine inanmıştır. İngiliz Okulu bir "orta zemin" olarak görülmekte ve rasyonalist gelenek içerisinde konumlandırılmaktadır.[111]

[109]Goldsmith ve Levinson, *a.g.e.*, 1827.
[110]Stephen D. Krasner, *a.g.e.*, 9.
[111]Richard Little, "The English School's Contribution to the Study of International Relations", *European Journal of International Relations* C.6, S.3 (2000): 396,

İngiliz Okulu uluslararası toplumun varlığını kabul etmektedir. İnşacı bir perspektiften bakıldığında da paylaşılan anlayışların oluşturulmasında ve konsensus arayışında hitap edilen muhatap kitle uluslararası toplum olmaktadır.

Uluslararası toplumun, bir ortak inançlar ve değerler sistemini taşıdığı kabul edilmektedir. Uluslararası toplumun yok sayılması, uğruna meşru argümantasyon ve söylem üretilen bir kitlenin yok sayılmasını, üretilen argümanlara sadakati sağlamak ve davranışı etkilemek için hitap edilen bir dinleyicinin varolmadığını kabul etmek anlamına gelecektir. Kısacası, uluslararası toplumun varolmadığının iddia edilmesi haklı çıkarıcı argümanların ve söylemlerin yaratımını anlamsızlaştıracak, sosyal dünyamızı inşa eden olarak söylemlerden bahsetmek mümkün olmayacaktır.

Bu nedenle; Clark'ın da ifade ettiği üzere, aktörlerin meşruiyet arayışı uluslararası toplumun varlığını göstermektedir. Müşterek değerler setine sahip bir uluslararası toplumun varlığı sebebiyledir ki; uluslararası toplumdaki aktörler, belirli faaliyetlerini veya hareketlerini meşru göstermek için sayısız strateji içerisine girmektedir.[112] Thomas Franck da aktörlerin belirli faaliyetlerini veya hareketlerini meşru olarak göstermek için sayısız strateji içerisine girmesinin ve bağdaşım (coherence) arayışının uluslararası toplumun varlığına işaret ettiğini belirtmektedir.[113]

Tezde benimsenen kuramsal model, varsayımsal olarak Groteuscu bir yaklaşımı benimsemiştir. Çünkü tümevarımcı bu kuramlaştırma uyarınca ampirik dünya gözlemlendiğinde, 1990 sonrasında, pozitif uluslararası hukuk varolmaya devam ederken, güç dengesindeki değişim ile birlikte uluslararası hukukta kurucu norm olan egemenlik kavramında yeniden bir inşaya gidildiği görülmektedir. Bu yüzden, Groteuscu yaklaşımın belirlediği bu kavramsal ilişkiler ağı içerisine "güç dengesi" de düzenleyici değişken olarak dahil edilmiştir. Bu çerçevede tezin kuramsal modelindeki değişkenler;

1. Bağımsız değişken: "Politik güç, menfaat ve işbirliği ihtiyacı";

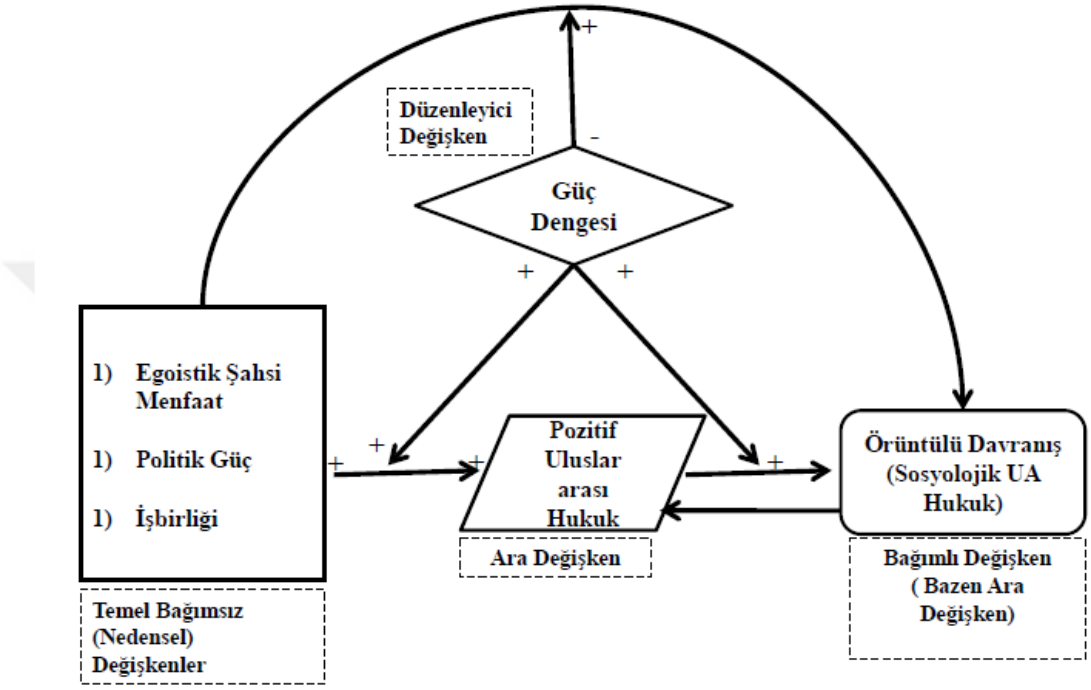
"Rationalists can observe realists and revolutionists on either side of them; Grotians see themselves separating Hobbesians from Kantians; and proponents of international society consider themselves to be occupying the middle ground that keeps theorists who focus on the international system apart from theorists who are concerned with the creation of world society."

[112]Ian Clark, *Legitimacy in International Society*, 1. bs. (Oxford: Oxford University Press, 2005), 2.

[113]Thomas M. Franck, *The Power of Legitimacy Among Nations*, 1. bs. (New Jersey: Oxford University Press, 1990), 181.

2. Bağımlı (ara) değişken-1: “Pozitif uluslararası hukuk”
3. Bağımlı (ara) değişken-2: “Örüntülü davranış”;
4. Düzenleyici değişken-1 : “Güç dengesi”

şeklinde tespit edilmiş ve aralarındaki ilişki aşağıdaki şekilde modellenmiştir. (Şekil 1.6)

Şekil 1. 6: Kuramsal Model.

Bu ilişkiler ağı içerisinde; “Egoistik şahsi menfaat” modele dahil edilen ilk bağımsız değişkendir. Bağımlı (ara) değişken uluslararası rejimlerin varlığına ilişkin yaygın haklı çıkarıcı açıklama, bağımsız değişken olan egoist şahsi menfaate dayanmaktadır. Egoist şahsi menfaat ile bir aktörün kendi fayda fonksiyonunu maksimize etme isteği ifade edilmektedir.[114] “Politik Güç” ikinci bağımsız değişken olarak tespit edilmiştir. Bu güç, sistemdeki belirli aktörlerin faydalarını artırmak için kullanılmaktadır.[115] “İşbirliği ihtiyacı” modele dahil edilen üçüncü bağımsız değişkendir. Dünya politikası otorite olan hükümet müesseselerinden yoksundur ve yaygın belirsizlik ile karakterize edilmektedir. Bu ortam içerisinde uluslararası rejimlerin başlıca fonksiyonu karşılıklı olarak faydalı anlaşmaların yapımını kolaylaştırmak, böylelikle de anarşinin yapısal şartının herkesin herkese karşı yürüttüğü tam bir savaşa yol

[114]Stephen D. Krasner, “Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables”, 10.
[115]*a.g.e.*, 11.

açmasını engellemektir. Bu sebeple, belirsizliği ve işlem maliyetlerini azaltmak ve sorumluluk mekanizması oluşturmak için işbirliği yapmaktadırlar.[116]

"Pozitif uluslararası hukuk" model içerisinde bağımlı değişken veya ara değişken olabilmektedir. Bu değişken Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38'inci maddesinde sayılan ve devlet rızasına dayandığı kabul edilen birincil kaynakları ifade etmek için kullanılmıştır. "Örüntülü davranış" da, bu model içerisinde aynen pozitif uluslararası hukuk gibi, bağımlı veya ara değişkeni oluşturabilmektedir. Davranış örüntüsü normatif bir anlam içerecek şekilde uzun periyotlarda devam edegelen davranış örüntülerini ifade etmektedir.

Bu örüntülü davranış, pozitif uluslararası hukuk neticesinde oluştuğunda hukuka riayeti ifade etmektedir. Hukuk ile bu aktör-davranış etkileşimine "riayet" adı verilmektedir. Riayet, bir süjenin (subject), kurallarla belirlenmiş davranışa uyması; riayet etmeme ise, gerçek davranışın kurallarla belirlenen davranıştan ayrılması anlamına gelmektedir.[117]

Örüntülü davranış, doğrudan bağımsız değişkenler (güç, menfaat veya işbirliği) tarafından yaratıldığında ise sosyolojik anlamda yaşayan uluslararası hukuku (normativite) oluşturmaktadır. Bağımsız değişkenler pozitif uluslararası hukukun yaratımına hizmet ettiğinde, oluşan kurallar içeriğinin değeri (pozitif uluslararası hukuk) sonucu hukuk olurken, diğer yandan bağımsız değişkenler doğrudan örüntülü davranışı etkilediğinde ise sosyal sürecin sonucu (sosyolojik) hukuk olmaktadır. Yani iletişim, argümantasyon, tefekkür etme ve aksiyon olmak üzere her formdaki ifade edici sosyal pratik olarak tarif ettiğimiz söylemler[118] dünyamızı inşa eden olarak karşımıza çıkmaktadır.

Daha önce ifade edildiği üzere; Groteuscu modele, düzenleyici değişken olarak "güç dengesi" dahil edilmiştir. Düzenleyici değişken (moderating variable) bağımsız değişken-bağımlı değişken ilişkisinde etkili olan bir değişkendir. Bu değişkenin varlığı, bağımsız ve bağımlı değişken arasındaki beklenen ilişkiyi değişime uğratmaktadır.[119] Düzenleyici değişken olan güç dengesi; Vattel'in kastettiği

[116]Robert O. Keohane, "The Demand for International Regimes", *International Law and International Relations*, ed. Beth A Simmons ve Richard H. Steinberg, 1. bs. (New York: Cambridge University Press, 2007), 24.
[117]Simmons, *a.g.e.*, 77.
[118]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *a.g.e.*, 111–12.
[119] Sekaran, *a.g.e.*, 67.

manada, hiçbir gücün diğerlerine hukukunu dayatacak bir pozisyonda olmamasını ifade etmektedir.[120]

İngiliz Okulunda Hedley Bull da; uluslararası hukuka riayet ile ilgili olarak güç dengesinin nihai önemine inanmaktadır.[121] Ünlü uluslararası hukukçu Oppenheim da; milletler hukukunun gelişim tarihinden çıkarımsanabilecek ilk ve baş ahlaki ilkenin, milletler hukukunun bir denge mevcut olduğunda var olabileceğini, bu dengenin de milletler ailesinin üyeleri arasındaki güç dengesi olduğunu ifade etmiştir.[122]

Soğuk Savaşın bitimi ve Sovyetler Birliğinin yıkılması neticesinde; çift kutuplu sistemin ortadan kalkmasıyla birlikte, birbiriyle rekabet eden iki modelin ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Biri tek kutuplu ve Birleşik Devletlerden proje edilen yapı, diğeri ise çoğulcu Birleşmiş Milletlere dayalı dünya düzeni sistemidir.[123]

Güç dengesi bozuldukça; uluslararası hukuk yapımı rıza dışı formlara değinerek kaynaklara temas etmeden iletişimsel pratiklerle değişmeye başlamakta ve rıza (consent) yerine konsensus (consensus) söylemlerinde artma görülmektedir. Bu ise; pozitif hukuk statik görünürken, sosyolojik yönden uluslararası hukukun değişime tabi tutulması anlamını taşımaktadır. Kaynaklar içeriğinin değerinde azalma yaşarken, diğer yandan söylemler sosyal sürecin sonucu hukuk olmaktadır.

Buna karşın, egemen eşitlik ve müdahale etmeme prensibi uluslararası hukukta değiştirilmesi zor ve yerleşik bir prensip olarak varlığını korumaktadır.[124] En yüksek önceliğin egemenlik oyununun sona ermemesine dayalı olduğu kabul edilen uluslararası toplumda,[125] bir kural tutarsızca veya eşit olmaksızın uygulanmışsa meşruiyeti sorgulanmakta, bu eşitsizlik uluslararası toplumu memnun edecek şekilde açıklanamıyorsa ve genel kabul gören bir prensip üzerine oturtulamıyorsa, pratikler kuralın meşruiyetini sömürmekte ve devletlerin riayet çekimini zayıflatmaktadır.[126]

---

[120]Lee, *a.g.e.*, 156.
[121]Simmons, *a.g.e.*, 79.
[122]Lassa Oppenheim, *International Law: A Treatise (Volume I)*, 2. bs. (London: Longmans, Green and Co., 1912), 81.
[123]McWhinney, *a.g.e.*, 7.
[124]Michael Byers, "International Law and the Responsibility to Protect", *Theorising the Responsibility to Protect*, ed. Ramesh Thakur ve William Maley, 1. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 123–24.
[125]Franck, *a.g.e.*, 181.
[126]*a.g.e.*, 153.

Bu nedenle; güç dengesinin ortadan kalktığı bir ortamda dahi politik güç ve menfaat, örüntülü davranışı doğrudan oluşturmaya yönelik harekette bulunurken sebatkar normların (egemenlik) yeniden inşası ile de ilgilenmektedir.

Bu yüzden hegemonya, egemenliği kademelendiren söylemini muhatap kitlesine yalnızca tek kutuplu ve Birleşik Devletler'den proje edilen edilen yapının emperyal lisanıyla değil, aynı zamanda çoğulcu Birleşmiş Milletlere dayalı yapı altında yerleşik kurumların semantik otoritesini kullanarak, egemenlik kavramının yeniden inşası yoluyla da yöneltmiştir. Bu yüzden egemenliği kademelendiren söylemlerden başarısız devlet söylemi, yoz devlet söyleminden ayrı olarak emperyal bir söylem olarak değil, egemenlik inşası içerisinde konumlanmaktadır.

Bu kavramsal çerçeve dahilinde oluşturulan kuramsal model uyarınca değişkenler arasındaki ilişkiler şu şekilde özetlenebilir:

1. Bağımsız değişken olan "egoistik şahsi menfaat", "politik güç" ve "işbirliği ihtiyacı" (t1) zaman diliminde ara değişken olan "pozitif uluslararası hukuku" yaratmakta, bu ara değişken de (t2) zaman diliminde bağımlı değişken olan "örüntülü davranışı (riayeti)" yaratmaktadır. Devlet rızasına dayanan ana akım uluslararası hukuk bu ilişkisel kabule dayanmaktadır.

2. Birinci maddedeki pozitif uluslararası hukukun ve riayetin yaratımına ilişkin ana akım ilişkiye yönelik olarak; uluslararası sistemde güç dengesinin varolması durumunda düzenleyici değişken olan güç dengesinin hem ara değişken olan pozitif uluslararası hukukun yaratımını sağlayacağı, hem de bağımlı değişken olan örüntülü davranışı etkileyeceği ve riayeti artıracağı kabul edilmiştir.

3. Birinci maddedeki pozitif uluslararası hukukun ve riayetin yaratımına ilişkin ana akım ilişkiye yönelik olarak; uluslararası sistemde güç dengesinin bozulması durumunda ise, düzenleyici değişken olan güç dengesindeki bozulmanın hem ara değişken olan pozitif uluslararası hukukun yaratımını örseleyeceği, hem de bağımlı değişken olan örüntülü davranıştaki riayet çekimini azaltacağı kabul edilmiştir.

4. Uluslararası sistemdeki güç dengesinin bozulmasını ifade eden üçüncü maddedeki durumda; düzenleyici değişken olan güç dengesinin, bağımsız değişken olan "egoistik şahsi menfaat", "politik güç" ve "işbirliği ihtiyacı" ile bağımlı değişken olan "örüntülü davranış" arasındaki ilişkiyi doğrudan etkilediği, bozulan

güç dengesinin aktörlerden biri lehine yarattığı hegemonyanın doğrudan örüntülü davranışı (sosyolojik hukuk) oluşturmaya yöneldiği kabul edilmiştir.

Tezde araştırılan ana ilişki bozulan güç dengesinin aktörlerden biri lehine yarattığı hegemonyanın doğrudan örüntülü davranışı (sosyolojik hukuk) oluşturmaya yöneldiğine ilişkin 4'üncü madde de belirtilen ilişkidir. Şayet uluslararası hukuk bu yönüyle anlaşılır ise, o zaman bu pratikte, yani örüntülü davranışı doğrudan oluşturmakta etkili olan aktörler de uluslararası hukuku yapanlar olmaktadırlar. Araştırma sorusu tekrar hatırlanacak olursa; ***"Uluslararası hukukta yerleşik hale gelen devletlerin egemen eşitliği prensibi ve bu prensibe içsel olarak bağlı olan müdahale etmeme prensibi, Soğuk Savaş sonrasında güç dengesindeki değişim ile birlikte ortaya çıkan başarısız devlet söylemi ve koruma sorumluluğu yoluyla nasıl yeniden inşa edilmektedir?"*** sorusunun cevabının bulunması için tez kapsamında bağımsız değişkenler olan "egoistik şahsi menfaat", "politik güç" ve "işbirliği ihtiyacı" tarafından örüntülü davranışı (sosyolojik hukuk) oluşturmaya yönelik söylemsel inşa ve bu inşanın nasıl yapıldığı araştırılmaktadır.

Kuramsal model içerisinde yer alan ve düzenleyici değişken olan güç dengesindeki değişim ile birlikte egemenliğin yeniden inşası ve müdahaleye esas söylemsel süreç şu şekilde ifade edilebilmektedir:

Söylem 1 (Kavramsal Zeminin Yaratılması): Daha önce zikredildiği üzere; devletlerin iç ve dış egemenlikleri birbiri ile ilişkili boyutlar olsa da, uluslararası hukukun temel kavramlarının (politik birimlerin egemenliği, ülkesel bütünlük ve iç işlerine müdahale etmeme) inşası için bu boyutlar analitik olarak ayrı tutulmuştur.[127]

Uluslararası hukukta yer alan Soğuk Savaş sürecindeki paradigma ve tanıma seti bu anlayış üzerine yerleşmiştir. Tanıma seti, argümanın önceden var olan yapısal kural setine resmen karşılık geldiği anlamına gelmektedir. Bir devletin, bu tanıma filtresinden başarısız olarak geçmesi uluslararası hukuk anlamında zor olunca iç egemenliğin kaybının dış egemenliğin kaybını da beraberinde getirdiği yönünde bir inşa ve tanıma seti oluşturulması gerekmektedir. Bu sebeple ilk söylemsel süreç, hukuki devletin *de jure* egemenliğinin *de facto* tabiata bağlanarak başarısız devlet kavramsal zeminini yaratılmasıdır.

[127]Chan, *a.g.e.*, 403.

Söylem 2 (Hakim Söylemin Oluşturulması): Güvenlikleştirme söylemleri bu kapsama girmektedir. Başarısız devletler, içsel olarak yolsuz müesseseler, etnik hatlar boyunca yaygın iç savaş, dehşet verici insan hakları ihlalleri ve büyük oranda fakirlik ile karakterize edilmektedir.[128] 11 Eylül saldırılarının ardından, uluslararası toplumun odak noktası insani kaygılardan güvenlikle ilgili kaygılara doğru kaymış, başarısız devletlerin ulusal ve uluslararası güvenliğe tehdit oluşturdukları, etkili yönetim yokluğunun bu devletleri terörist ve diğer suç örgütlerinin kullanımına açık hale getirdiği hakim bir söylem olmaya başlanmıştır.[129]

Şayet güvenlikleştiren aktör, varoluşsal bir tehididin önceliği ve aciliyeti hakkındaki bir argüman yardımıyla, aksi taktirde bağlı olacağı prosedürler veya kurallardan kurtulabilecek ise, bir güvenlikleştirme durumuna tanık oluyoruz demektir.[130] Bu hakim söylem, muhatap kitle (audience) olan uluslararası toplumun, başarısız devletlerden yayılan düzensizlik ve tehditlere karşı riskte ve endişeli olduğuna ilişkin argümanlar ile ortak değerlere ve bunların korunmasının vazgeçilmezliğine vurgu yapan argümanlardan oluşmaktadır.

Söylem 3 (Norm Oluşturma): Koruma sorumluluğu bu resme uygun olarak, aciz veya isteksiz devletler ile alakadar olmak için hukuki bir dizayn teşkil etmektedir. Koruma sorumluluğu doktrini yoluyla devletlerin dış egemenliği içeride ve dışarıda sorumluluklarını yerine getirmeye istekli veya muktedir olmaları şartına bağlanmaktadır. Hukuki devlet kavrayışının bir gereği olarak devlet olmanın aynı zamanda egemen olmak anlamına geldiği olgusu terkedilerek, egemenlik kavramının tekrar inşa edilmesi yoluyla dış egemenlik içte etkin ve sorumluluklarını yerine getirebilme veya buna istekli olma şartına bağlanmaktadır.

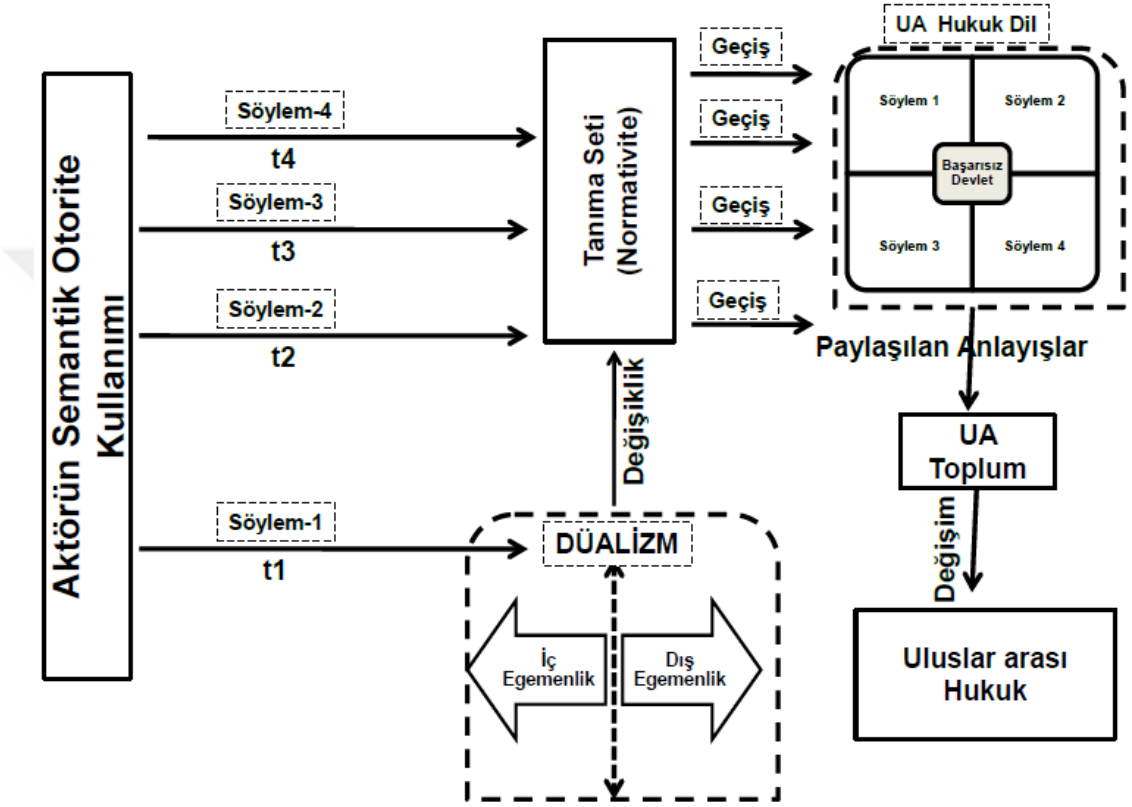
Söylem 4 (Seçici Kullanım için Anlatı Oluşturma): İlk olarak dış müdahalenin ancak Güvenlik Konseyi tarafından müeyyidelendirilirse caiz olduğunu; ikinci olarak Güvenlik Konseyi'nin harekete geçmek hakkı olduğunu, ancak böyle bir yükümlülüğü olmadığını, daha ziyade durumun özelliğine göre hareket edeceğini ifade eden ve yeniden inşa edilen koşullu egemenlik normunun, müdahale etmeme prensibinin uygulamasında seçici olarak kullanılmasına cevaz veren argümanlardır.

---

[128]Halvorson, *a.g.e.*, 585.
[129]Woolaver, *a.g.e.*, 600.
[130]Barry Buzan, Ole Waever, ve Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis* (London: Lynne Rienner Publishers, 1998), 25.

Seçici anlatıya göre, nüfuslarını korumakta aciz veya isteksiz devletlerin egemenlik hakkından feragat ettikleri ve koruma sorumluluğunun veya geniş anlamda meşru müdafanın uluslararası topluma geçtiğine ilişkin argümanlar bu sınıfa girmektedir. Bunlar, başarısız devletlere yardımı (egemenlik paylaşımı) ve askeri müdahaleyi haklı çıkarıcı argümanlardır.

Bu süreç Şekil 1.7'de şematize edilmiştir.

Şekil 1.7: İnşa Mekanizması.

Bu kuramsal çerçeve içerisinde; Soğuk Savaş sonrasında uluslararası hukukta zuhur eden egemenliği kademelendirici ve müdahaleci söylem değişiminin ve hukuk yapım formlarındaki farklılaşmanın ortaya konulabilmesi için; tezin II. Bölümünde uluslararası hukukta tarihsel olarak koşullandırılmış egemen eşitlik ve müdahale etmeme prensibinin inşası incelenerek Soğuk Savaş sonuna kadar müdahaleler ve uluslararası toplumun çoğulcu (pluralist) davranış örüntüsü ortaya konmuştur. III. Bölümde uluslararası sistemde var olan güç dengesindeki değişim ve bunun uluslararası hukuktaki yansımaları irdelenerek, güç dengesindeki değişim sonucu ortaya çıkan müdahaleci söylemler ve dayanışmacı davranış örüntüsüne geçiş ve

söylemsel değişim araştırılmıştır. IV. Bölümde ise, Soğuk Savaş sonrasında egemenliğin yeniden inşasında kavramsal zemini oluşturan başarısız devlet söylemi ve koruma sorumluluğundaki norm gelişimi incelenerek bu yeniden inşanın müdahale etmeme prensibine etkileri ortaya konmuştur.

2. ULUSLARARASI HUKUKTA EGEMEN EŞİTLİK NORMU VE MÜDAHALE ETMEME PRENSİBİNİN İNŞASI

Tezin üzerine inşa edildiği sosyal inşacı teorinin dayandığı belirli varsayımlar bulunmaktadır. Sosyal inşacılık verili bilgiye karşı kritik bir duruş sergilemekte, bizlerin otorite olarak kabul ettiğimiz bilgilerin geçerliliğini sorgulamakta, gözlemlerimizin realite hakkında objektif bilgi verdiği görüşüne meydan okumakta ve bunun yerine hiçbir bilginin masum olmadığı savını ileri sürmektedir.[131]

Bu yaklaşıma göre; hukuki kavramların tarihi arka planları bulunmaktadır. Hukuki kavramlar; belirli bir toplumda belirli koşullar altında geliştirilmiş, sosyal süreçlerde yaratılmış ve orta yol bulunmuş kavramlardır. Hakikat olarak kabul edilen şey devam eden sosyal süreçlerin ve etkileşimlerin sonucu olmaktadır.[132] Bu nedenle uluslararası hukukta tarihsel süreçte devlet, egemenlik, hukuki kişilik, egemen eşitlik ve müdahale etmeme prensibinin nasıl oluştuğu, büyük güç hegemonyasının nasıl hukukileştiği, müdahaleye ilişkin doktriner görüşlerin ve mer'i hukukun ne olduğu ile Soğuk Savaşın bitimine kadar uluslararası toplumun müdahaleye yönelik davranış örüntüsünün bilgi arkeolojisi yoluyla ortaya konması gerekmektedir.

2.1. Devletlerin Egemen Eşitliği

2.1.1. Kavram

2.1.1.1. Devlet

Etimolojik olarak, devlet (state) kavramının latince "status" kelimesinden türediği kabul edilmektedir. Bu kelime sözlük anlamı itibari ile "sosyal statü, duruş" anlamına gelmektedir. 14'üncü yüzyıla kadar terimin kullanımı "hükmedenlerin duruşu veya statüsü" anlamında kullanılmıştır.[133]

---

[131]Päivi Honkatukia & Minna Ruuskanen Johanna Niemi-Kiesiläinen, "Legal Texts as Discourses", *Exploiting the Limits of Law*, ed. Gunnarsson and Davies M Svensson, 2007, 10.
[132]*a.g.e.*
[133]Colin Hay ve Michael Lister, "Theories of the State", *The State: Theories and Issues*, ed. Colin Hay, Michael Lister, ve David Marsh, 1. bs. (New York: Palgrave Macmillan, 2006), 6.

Devleti kavramsal olarak tanımlamak belirli güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Hans Kelsen'in ifade ettiği gibi, bir kavramı tanımlarken başlangıç noktası olarak şu sorularla işe başlanmalıdır: "Genel olarak tanımlanacak sosyal fenomen, kendisini benzer çeşitdeki diğer sosyal fenomenlerden ayıran bir karakteristiğe sahip midir? Ve bu karakteristik, insanın sosyal yaşamında bir kavram haline getirilmeye değer midir?" Şayet böyle bir ortak karakteristik bulunabilirse onu tanıma dâhil etmek gerekmektedir.[134]

Devlet, çok belirgin bir kavram gibi görünmesine rağmen, aslında önemli ölçüde kaygan bir terim olarak görülmektedir. "Devlet bir insan grubu mudur? Yoksa bir müesseseler setimidir?" sorularına yönelik olarak hiçbir cevabın tatmin edici olmadığı ileri sürülmektedir. İnsanlar veya müesseseler tamamiyle dönüşüme uğrasalar bile, devlet adı verilen yapı olduğu gibi aynı kalmaktadır. Bu özellik, bilhassa modern devlet için gerçeği yansıtmaktadır. Diğer yandan devlet, çoğu zaman egemen güç cinsinden tanımlanmaktadır. Bu tanım çerçevesinde devlet, "kuvvetin meşru kullanımı veya kanunları uygulama gücü" olarak görülmektedir.[135]

Niklas Luhmann da, iki yüz yıllık tartışmaya rağmen devlet kavramının halen açıklığa kavuşturulamadığını, daima çok fazla karışıklık ve heterojenlik bulunduğunu ve dahası, gelecekteki gayretlerin daha büyük bir açıklık sağlamaksızın kitapları dolduracağını ifade etmektedir.[136]

Tarihsel süreç içerisinde birçok politik yapıyı ifade etmek için "devlet" kavramı kullanılmıştır. Ancak John A. Hall ve G. Ikenberry'nin ifade ettiği üzere, insanlık tarihinin çoğu bölümü devletlerin varlığı ile onurlandırılmamıştır.[137] İnsanoğlunun, varoluşunun ilk 2 milyon yılında tamamen otonom çeteler veya köyler halinde yaşadığı kabul edilmektedir. Milat'tan önce 5000 yılına gelinceye kadar köyler, daha büyük politik birimler oluşturacak kadar bir araya gelmemişlerdir. Fakat bir araya gelme süreci başladığında bu ilerlemenin hızlandığı ve M.Ö. 4000 yılında tarihteki ilk modern öncesi devletin oluşumunun tamamlandığı görülmektedir. Burada devlet

---

[134]Hans Kelsen, *General Theory of Law and State (Volume 1)* (Cambridge: Harvard University Press, 1949), 4.

[135]Crispin Sartwell, *Against the State: An Introduction to Anarchist Political Theory* (New York: State University of New York Press, 2008), 23–24.

[136]Niklas Luhmann, *Social Systems (translated by John Bednarz and Dirk Baecher)*, ed. Timothy Lenoir ve Hans Ulrich Gumbrecht (Stanford University Press, 1995), 462–63.

[137]John A. Hall ve G. John Ikenberry, *The State* (Open University Press, 1989), 16,

> *"Most human history has not been graced by the presence of states. The fosil record shows traces of Homo Sapiens 40,000 years ago, but the first really recognizable state only appears in Mesopotamia around 3000 BC.*"

kavramından; birçok toplumu toprağında barındıran, vergi toplama, iş veya savaş için insan temin etme ve kanunları uygulama gücüyle donatılmış, merkezi bir hükümete sahip otonom politik bir birim kast edilmektedir.[138]

Terimin, Milat'tan önce 3000 yılına kadar varan ve Mezopotamya'da ortaya çıkan politik yapıları ifade etmek için zamanda geriye doğru bir bakış açısıyla kullanıldığı, aslında ancak ilk olarak 17'nci yüzyıla gelindiğinde insanlığın tarihsel devlet kavramıyla tanıştığı ileri sürülmektedir.[139]

2.1.1.2. Egemenlik

Hans Kelsen; egemenlik kavramının ulusal ve uluslararası teorinin en önemli kavramlarından biri olduğunu ifade ederken, teoride karışıklığa yol açacak birçok anlama da geldiğini ifade etmektedir. Bu anlamlardan en yaygın olanının, etimolojik köken olarak latince "*superanus*" teriminden elde edilen, "devletin özel niteliği, nihai güç olmanın niteliği veya insan davranışının üst düzeni" anlamları olduğunu ifade etmektedir.[140]

Ezebuiro Anthony birçok müellife atıfla; Jean Bodin için egemenliğin, Cumhuriyetin mutlak ve ebedi gücü, diğer bir deyimle "modern devletin yüce vücudunun şahsileşmiş hali ve aktif formu" olduğunu; Jeremy Bentham için egemenin, "iradesine bir politik camianın tamamının sadakat ve itaat borçlu olduğu herhangi bir kişi veya kişiler topluluğu" olduğunu; Thomas Hobbes için ise, "herkes tarafından itaat edilen fakat hiç kimseye itaat borcu olmayan kişi" anlamına geldiğini belirtmektedir.[141]

Goldsmith ve Levinson, uluslararası hukukta kullanıldığı anlamıyla egemenliğin, bir devletin veya milletin ülkesi içerisinde etkili ve nihai kontrol yürütülmesi ve resmi olarak herhangi bir dış veya üstün otorite yapısından bağımsız olunması anlamına geldiğini ifade etmektedir.[142]

Bu yüzden egemenlik denilince:[143]

---

[138]Robert L. Carneiro, "A Theory of the Origin of the State", *Science* 169 (1970): 733.
[139]Hay ve Michael Lister, *a.g.e.*, 4–5.
[140]Hans Kelsen, "Sovereignty and International Law", *The Georgetown Law Journal* C.48, S.4 (1960): 627.
[141]Ezebuiro Anthony, "Sovereignty and the Rule of Law", *Journal of Law and Global Policy* C.2, S. 1 (2017): 37.
[142]Goldsmith ve Levinson, *a.g.e.*, 1845.
[143]Timothy Endicott, "The Logic of Freedom and Power", *The Philosophy of International Law*, ed. Samantha Besson ve John Tasiaulas, 1. bs. (Oxford: Oxford University Press, 2010), 245.

1. Bir toplum içerisindeki mutlak güç,
2. Dışarıdan mutlak bağımsızlık ve
3. Uluslararası hukuktaki hukuki bir kişi olarak tam güç akla gelmektedir.

Tanıma perspektifinden bakıldığında ise; egemenlik, politik bir varlığın kendi işlerinde nihai otoriteyi uygulama konusunda dışsal olarak tanınmış bir hakkı olarak görülmektedir. Bu yönden; tanımı gereği, egemenliğin devlet olmanın bir unsuru olduğu ve sosyal olarak inşa edildiği kabul görmektedir. Egemenin tanınması için kurallar değiştikçe egemenliğin anlamı da değişime uğrayabilmektedir.[144]

Egemenlik kavramı ile ilgili en temel problemin, "ampirik olarak zayıf, semantik olarak belirsiz, fakat retorik olarak güçlü bir kavramın ampirik cümleler içerisine yerleştirilmesinden kaynaklandığı" ileri sürülmektedir. Bu durum, bazı müelliflerin, bu kavramın politika ve uluslararası ilişkiler kelime dağarcığından tamamen çıkarılmasını teklif etmesine de sebep olmuştur.[145] Richard Falk da, bir kavram olarak egemenliğin öneminin, artan şekilde şüpheli duruma düştüğünü ve bir kavramın polemik işlevinin onun ampirik değerini aştığı noktada, kavramın kendisini kullanımdan çıkarmanın veya en azından ciddi şekilde budamanın zamanının geldiğini belirtmektedir.[146]

2.1.2. Devletin Oluşumuna İlişkin Kuramlar

Modern öncesi devletin ne zaman oluştuğu kadar ihtilaflı bir konuda nasıl oluştuğuna ilişkindir. Modern öncesi devletin oluşumuna yönelik muhtelif kuramlar bulunmaktadır. Devletin tarihinin ve varlığının izinin sürülmesi, ortaya çıkışının ve gelişiminin takip edilmesi, uluslararası sistemin ve düzenin nasıl inşa edildiğinin anlaşılması için gerekli bulunmaktadır.

İnsanlık müesseselerinin hepsinin çıkış noktasına benzer bir şekilde, devletin çıkış noktasının da fazla belirgin olmadığı kabul edilmektedir. Bu yüzden devlet düzeneğinin ortaya çıkışına ilişkin olarak oluşturulmuş birtakım kuramlar

[144]Thomas J. Biersteker ve Cynthia Weber, "The Social Construction of State Sovereignty", *State Sovereignty as Social Construct*, ed. Steve Smith vd., 1. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 11–18.
[145]Ersun N. Kurtuluş, *State Sovereignty: Concept, Phenomenon and Ramifications*, 1. bs. (New York: Palgrave Macmillan, 2005), 155–71.
[146]Richard Falk, "Sovereignty," in Joel Krieger et al. (eds.), The Oxford Companion to Politics of the World (New York and Oxford: Oxford University Press, 1993) p.853. 171'den aktaran Ersun N. Kurtuluş, *State Sovereignty: Concept, Phenomenon and Ramifications*.

bulunmaktadır.[147] Devletin çıkış noktasına ilişkin olarak en ciddi kuramlar iki noktada toplanmaktadır. Bunlar "ihtiyari (rızaya dayalı) devlet kuramı" ve "zora dayalı devlet kuramı" olarak adlandırılmaktadır.[148] Bu kuramlara "ekonomik kuram" eşlik etmektedir.[149]

2.1.2.1. İhtiyari (Rızaya Dayalı) Devlet Kuramları

İhtiyari, yani rızaya dayalı devlet kuramları; tarihin belirli bir noktasında insanların aniden ve kendiliklerinden, rasyonel olarak ve rızaları ile, kendi bireysel egemenliklerini terk ettiklerini ve devlet olarak adlandırılmayı hak eden daha büyük politik birimleri meydana getirmek için diğer komüniteler ile birleştiklerini ileri sürmektedir. Rousseau'nun ismi ile anılan eski toplumsal sözleşme kuramı bu tür kuramların en bilineni olarak karşımıza çıkmaktadır.[150]

Geleneksel izahların çoğuna göre modern öncesi devletin çıkış noktası avcı-toplayıcıların göçebe hayati idameden zirai toplumlara geçişinde, daha çok da organize ziraate geçişinde yatmaktadır. Zirai üretimdeki göreceli coğrafi hareketsizliğin gücü yönetme kabiliyetine sahip alt yapıların ve müesseselerin gelişmesine sebep olduğu ileri sürülmektedir.[151] Hall ve Ikenberry'ye göre de, sulama çalışmaları zirai üreticileri toprağa iyice bağlamış ve onların devlet için çalışmalarını geliştirmiştir.[152] Bu şekilde, belirli bir toprak üzerindeki güç kapasitesinin ilk olarak Mezopotamya, Meso-Amerika, İndus Nehir Vadisi, Çin ve Peru'da geliştiği kabul edilmektedir.[153]

Modern ihtiyari kuramların en geniş kabul göreni ise otomatik kuramdır. Bu kurama göre; ziraatin icadı otomatik olarak yiyecek fazlalığı meydana getirmiş, bu fazlalık bazı bireylerin kendilerini yiyecek üretiminden alıkoyarak dokumacı, duvar ustası, demirci gibi mesleklere adamasına sebep olmuş, böylelikle de işbölümü yaratılmıştır. Bu mesleki uzmanlaşmanın, önceden bağımsız olan birçok komünitenin birleşerek devleti oluşturmasına sebep olduğu düşünülmektedir.[154]

---

[147]Andreas Anter, *Max Weber's Theory of the Modern State: Origins, Structure and Significance*, 1. bs. (New York: Palgrave Macmillan, 2014), 153.
[148]Robert L. Carneiro, *a.g.e.*, 733.
[149]Avidit Acharya ve Alexander Lee, "Economic Foundations of the Territorial State System", *American Journal of Political Science* C.62, S.4 (2018): 954–66.
[150]Robert L. Carneiro, *a.g.e.*, 733.
[151]Hay ve Michael Lister, *a.g.e.*, 4–5.
[152]Hall ve Ikenberry, *a.g.e.*, 18.
[153]Hay ve Michael Lister, *a.g.e.*, 4–5.
[154]*a.g.e.*

Devletin çıkış noktasına ilişkin diğer bir ihtiyari kuram ise Karl Wittfogel'in hidrolik hipotezidir. Bu kurama göre, dünyanın belirli kurak alanlarındaki köy çiftçileri kendilerini desteklemek için sulama kanallarına ihtiyaç duymuşlardır. Belirli bir zaman gelince, kendi bireysel otonomilerini bir kenara bırakarak daha geniş çapta sulama yapabilme kabiliyetine sahip tek bir büyük politik birim oluşturmanın kendi menfaatlerine daha uygun olduğuna karar vermişler ve kitlesel işgücünü koordine etmiş, disipline etmiş ve yönetmişlerdir.[155]

Bu kapsamlı sulama işlerini planlamak ve yönetmek için bir görevliler grubu oluşturdukları ve bunların da devleti meydana getirdiği iddia edilmektedir. Bu kuramın belirli zayıflıklardan muzdarip olduğu kabul edilmektedir. Bu görüşe göre, arkeolojik deliller uyarınca Wittfogel'in atıfta bulunduğu en az üç alan; Mezopotamya, Çin ve Meksika geniş çapta sulamanın oluşması öncesinde devletlerini oluşturmuşlardır. Bu yüzden sulamanın, devletin yükselişinde nedensel rol oynamadığı iddia edilmektedir.[156]

2.1.2.2. Zora Dayalı Devlet Kuramları

Bu kurama göre, tarihin yakın bir incelemesi sadece zora dayalı bir kuramın devletin yükselişini izah edebileceğini göstermektedir. Bu görüşe göre, aydınlanmış şahsi menfaat değil, fakat güç aşama aşama otonom köylerden devlete doğru giden bir politik evrimin tetikleyici mekanizması olarak ortaya çıkmıştır.[157]

Bu kurama göre; gelişiminin ilk aşamalarında devlet tarz olarak despotik ve zora dayalı olup, belirli bir nüfus üzerinde güç uygulamıştır. Bu bağlamda zora dayanmanın yanında ikinci kritik faktörün din olduğu kabul edilmektedir. Avcı-toplayıcı toplumlar kabilesel olma eğilimi göstermekte olup, akrabalık bağları ile bağlı idiler. Zirai devletler avcı-toplayıcıların yerini aldığında bu bağ zayıflamıştır. Bu zayıflayan bağlar onları daha fazla zora dayalı bir toplum haline getirmiş, üyelerinin arasında güçlü akrabalık ilişkilerinin yokluğunda bu zorlamaya meydan okunduğunda ise politik olarak daha kırılgan bir hale dönüşmüşlerdir.[158]

Patricia Crone, organize ve artan şekilde merkezileşmiş zorlayıcı güç kullanımı için ihtiyaç duyulan meşruiyeti dinin kapasitesinin verdiğini belirtmektedir. Ona göre;

---

[155]Karl A. Wittfogel, *Oriental Despotism: A Comparative Study of Total Power* (New Haven and London: Yale University Press, 1957), 18.
[156]Robert L. Carneiro, *a.g.e.*, 734.
[157]*a.g.e.*
[158]Hay ve Michael Lister, *a.g.e.*", 4–5.

nasıl ki modern insan politika ile ilgili hareketlerini demokrasiye atıfla meşrulaştırıyorsa; hayvan hakları ile ilgili hareketlerini vejeteryanlığa atıfla meşrulaştırıyorsa; bilginin çoğaltılmasını bilim ve akademi bağlamında meşrulaştırıyorsa, fakat buna mukabil dini değerlerini öteki dünyaya rezerve etmiş ise; endüstrileşme öncesi insan da bütün bu bağlantıları din yoluyla kurmuştur. Crone'un deyimiyle din çoklu bir maksata ve kullanıma sahip olmuştur.[159]

Devlet ve askeri güç arasındaki birliktelik bu erken dönemlerde kurulmuş ve günümüze kadar gelmiştir. Güç kullanımı ve işgal, devletin kurumsal formunun hızlı bir şekilde yayılmasının birincil mekanizması olmuştur.[160] Devletin kökünde savaşın yattığı görüşü yeni bir olgu olmayıp, 2500 yıl önce Heraclitus, savaşın bütün şeylerin babası olduğunu ifade etmiştir.[161]

Franz Oppenheimer ise; devletin, yerleşik ziraatcilerin üretici kapasitesinin kırsal göçebelerin enerjisi ile, yani ziraatçilerin kırsal göçebeler tarafından işgal edilmesi ile birleşmesi sonucu ortaya çıktığını, işgal edilenlerin işgücünün sömürülmesi neticesinde millet ve devletin oluştuğunu ileri sürmektedir.[162]

Bu kuramın iki ciddi kusura sahip olduğu iddia edilmektedir. İlk olarak; Aborjinler, Amerika'da devletlerin yükselişini izah etmede yetersiz kalmıştır. İkinci olarak ise, kırsal göçebeliğin eski dünyada ilk devletler ortaya çıkana kadar oluşmadığı bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Zora dayalı kuramların eksiklikleri bir yana, o ya da bu şekilde savaşın devletin yükselişinde önemli rol oynadığı bir realite olarak kabul edilmektedir. Tarihi veya arkeolojik savaş kanıtları; Mezopotamya, Mısır, Hindistan, Çin, Japonya, Yunanistan, Roma, Kuzey Avrupa, Merkezi Afrika, Polinezya, Orta Amerika, Peru ve Kolombiya'da devlet oluşumunun ilk aşamalarını göstermektedir.[163]

Bu yüzden Edward Jenks, tarihsel bakış açısından bütün politik komünitelerin varoluşlarını başarılı savaşlara borçlu olduğunda en ufak bir tereddüt olmadığını dile

---

[159]Patricia Crone, *Pre-Industrial Societies* (Oxford: Balckwell, 1989), 78.
[160]Hay ve Michael Lister, *a.g.e.*, 4–5.
[161]Robert L. Carneiro, *a.g.e.*, 734.
[162]Franz Oppenheimer, *The State: Its History & Development Viewed Sociologically (trans. by John M. Gitterman)* (New York: Vanguard Press, 1926), 51,

> *"The moment when first the conqueror spared his victim in order permanently to exploit him in productive work, was of incomparable historical importance. It gave birth to nation and state, to right and the higher economics, with all the developments and ramifications which have grown and which will hereafter grow out of them. The root of everything human reaches down into the dark soil of the animal—love and art, no less than state, justice and economics."*

[163]Robert L. Carneiro, *a.g.e.*, 734.

getirmektedir.[164] Bu kuralın istisnasına ilişkin olarak, antropologlar klasik Maya'nın buna istisna olduğuna inanmaktadırlar. Arkeolojik kanıtlar, erken Maya toplumları arasında herhangi bir savaşın ipucunu vermemekte ve Mayalar'ın savaş olmaksızın ortaya çıkan barışsever teokratik bir devlet olduklarını göstermektedir. Fakat yakın zamanlardaki klasik Maya çalışmaları, Mayalar'ın savaştığını ve savaş esirlerine işkenceler yaptıklarını ortaya koymuştur.[165]

Max Weber'in yazıları da devletin çıkış noktası sorusuna ilişkin önemli noktaları ihtiva etmektedir. Onun devlet kuramı tarihseldir. Şayet devlet, şiddet tekeli kriteri ile tanımlanacak ise ve bu tekel erken modern dönemde ilk olarak gelişmiş ise, o zaman Weber için devlet sadece tarihsel olarak konumlanmış bir fenomen değil, fakat aynı zamanda tarihi bir kavram olmaktadır. Onun kendi deyimiyle, şiddetin tekelleşmesi öncesinde var olan hükmetme grupları devlet olamazlar, çünkü onun ilgilendiği kadarıyla bir devlet modern, batılı, rasyonel ve bürokratiktir. Fakat bu açık anlayış onun; Eski Mısır, Roma, Yunan ve Çin'in politik yapıları için devlet tabirini kullanmasını engellememiştir.[166]

Weber'in, devletin çıkış noktasına ilişkin kavramlaştırması dikkate alındığında, işgal ve savaşın devletin orjini olarak kabul edildiği görülmektedir. Devleti şiddet içeren işgal sürecinin bir sonucu olarak gören Ludwig Gumplowicz ve Franz Oppenheimer'ın argümanlarına benzer bir şekilde, o da devleti işgal edenlerin işgal edilenler üzerine zorla empoze ettikleri hükmetme sistemini teminat altına almak için oluşturdukları bir yapı olarak görmektedir.[167]

Michael Bakunin'e göre de devlet doğanın ani bir ürünü değildir. Ona göre liberaller, insanın serbest ve rasyonel iradesi yoluyla ilk devletin yaratıldığını ileri sürmektedirler. Doğulu insanlar ise bunu Tanrı'nın bir işi olarak görmektedirler. Her iki durumda da devlet, topluma hükmetmekte ve onu tamamiyle absorbe etme eğilimi göstermektedir.[168] Machievelli, realist ve pozitif bir düşünür olarak, büyük ve güçlü devletlerin sadece suç ile kurulabileceğini ve idame ettirebileceğini ileri sürmüştür. Ona göre bütün tarih, küçük devletlerin sadece zayıflıklarından dolayı

[164]Edward Jenks, *A History of Politics*, 2. bs. (New York: Macmillan, 1900), 73.
[165]Robert L. Carneiro, *a.g.e.*, 734.
[166]Andreas Anter, *a.g.e.*, 149.
[167]*a.g.e.*, 156–57.
[168]Michael Bakunin, "Rousseau's Theory of the State", 1, https://www.marxists.org/reference/archive/bakunin/works/various/rousseau.htm [Erişim Tarihi: 21.11.2020].

erdemli olduğunu, güçlü devletlerin ise kendilerini sadece suç yoluyla idame ettirdiklerini göstermektedir.[169]

Devletin orijinine ilişkin hemen hemen herhangi bir realistik görüş, onun kuruluşunu veya gelişimini ve muhafazasını geniş çapta şiddet uygulamasına dayandırmaktadır. Klasik sözleşme kuramları bu açıdan reddedilmektedir.[170] Sözleşme teorilerinin birçok versiyonundaki varsayım, devletin ihtiyari bir anlaşmanın neticesinde ortaya çıkması durumunda otoritesinin meşru olduğu yönündedir. Ancak böylesi bir anlaşmanın delili bulunmamaktadır. Var olan devletler, daha sonra vatandaşları olan insanlar arasında yapılan ihtiyari bir anlaşma sonucunda zuhur etmemişlerdir. Bu şekilde ortaya çıkmış olsalar bile, onların yaptığı anlaşmalar sonraki nesilleri bağlamamaktadır. Devlet, hâlihazır vatandaşlarının rızasını aramamakta, rızasına aykırı bile olsa vergileri toplamakta, silah depolamakta ve hapishaneler inşa etmektedir. Varolan devletler kavramsal olarak rızanın var olma ihtimali ile uyumsuz gözükmektedir. Toplumsal sözleşme kuramının, devletin meşruiyetini kurma yönünde insanlara bir fikir verdiği, devleti efsanevi bir orijinle donattığı ileri sürülmektedir.[171] Netice olarak, devletin tarihi çıkış noktasının rıza değil teslimiyet olduğu; sözleşme kuramının işlevinin ise, bu teslimiyeti rıza olarak adlandırarak bir kimsenin aşağılanmasına karşı gururunu fantastik bir şekilde muhafaza etmeye çalışmak olduğu kabul edilmektedir.[172]

2.1.2.3. Devletin Ekonomik Kuramı

Charles Tilly, yönetenlerin Orta Çağ'ın sonunda tebasına sağladığı ana hizmetin koruma olduğunu, koruma bedelinden şikayetçi olanların anarşist olarak adlandırıldıklarını belirtmektedir.[173] Konrad ve Skaperdas da, yerel haydutlar veya dışarıdaki soyguncular tarafından mülklerinden edilme tehdidinin ekonomik güvensizlik yarattığını ve bunun da koruma için bir pazar yarattığını belirtmektedirler. Onlara göre ilk devletler, bu pazarda iştirakçılar olarak ortaya

---

[169]*a.g.e.*
[170]Sartwell, *a.g.e.*, 39.
[171]*a.g.e.*, 40.
[172]*a.g.e.*, 60.
[173]Charles Tilly, *War Making and State Making as Organized Crime:* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985),

> *"Apologists for particular governments and for government in general commonly argue, precisely, that they offer protection from local and external violence. They claim that the prices they charge barely cover the costs of protection. They call people who complain about the price of protection 'anarchists,' 'subversives,' or both at once. But consider the definition of a racketeer as someone who creates a threat and then charges for its reduction."*

çıkmış ve gelir karşılığında koruma temin etmişler, hizmetlerinin karşılığını ise vergi olarak almışlardır.[174]

Acharya ve Lee; zamanla devletlerin korumanın ötesinde farklı çeşitlilikte hizmetler de sunmaya başladıklarını ifade etmektedirler. Orta Çağın sonu ve modern Avrupa'nın ilk dönemlerinde uzun mesafeli ticaretin yükselişi ile birlikte, yönetilen bir ekonomik değiş-tokuşa talep artmıştır. Yönetenler daha sonraları, uyuşmazlıkların çözümü ve ekonomik düzenlemeler gibi daha geniş pazar destek hizmetlerini sunmaya başlamışlardır. Devlet tarafından sağlanan hizmetlerin bu evrim geçirmiş paketine günümüzde "yönetişim (governance)" adı verilmektedir.[175]

2.1.3. Devlet İçerisinde Egemenlik Normunun Gelişimi

2.1.3.1. Eski Çağlardan Westfalya Anlaşmasına Uzanan Dönem

Egemenlik kavramının; Jean Bodin'den çok uzun zaman önce, Aristo'nun "Politics" isimli eserinden, Roma Hukukundan ve Ortaçağ Hukukundan zuhur ettiği iddia edilmektedir. Aristo, devlet içerisinde bir nihai gücün var olması gerektiğini, fakat bu gücün "bir, birkaç veya birçoğa" ait olabileceğini ortaya koymuştur.[176]

Milattan önce IV. yüzyıldaki Yunan yazıtları, insanın tabiat itibariyle bir polis varlığı olduğunu göstermektedir. Polisin politik toplumu, insanlık camiasının en üst formu olarak görülmüştür. Bununla beraber toplum ve devlet arasında bir ayrıma gidilmemiştir. Yani, Aristo'nun "polis" olarak kullandığı ve bizim "devlet" olarak tercüme ettiğimiz kelime, devlet ve toplum arasında bir ayrıma gitmemiştir ve polis terimi, üyelerinin kendilerini akrabalık ve kavim bağlarından kurtaramadığı ve yüksek derecede organize olmuş bir toplumu ifade etmiştir. Polis, hükümet yapısı itibariyle kendini kavimsel toplumun yol ve müesseselerinden yeterli derecede ayıramamış ve devlete özgü kabul edilen form ve müesseseleri oluşturamamıştır.[177]

Helenistik politik düşüncede yer alan İmparator-Tanrılık müessesesinin, yönetim ile toplumun birbirinden ayrıklaşmasını vurgulaması nedeniyle, egemenlik kavramının oluşumuna yönelik bir çıkış noktası olabileceği düşünülmektedir. Roma'nın da bir şehir krallık olması nedeniyle, devlet olarak adlandırılabilecek bir yapı olarak kabul

[174]Kai A. Konrad ve Stergios Skaperdas, "The Market for Protection and the Origin of the State", *Economic Theory* C.50, S.2 (2012): 417–43.
[175]Acharya ve Lee, *a.g.e.*, 1-3
[176]John Hilla, "Literary Effect of Sovereignty in International Law", *Widener Law Review* C.14, S.77 (2008): 82.
[177]Hinsley, *a.g.e.*, 25.

edilmemektedir. “Roma halkının imparatorluğu” nosyonu da M.Ö. II’nci yüzyılda detaylandırılmış polis fikrinin bir uzantısını temsil etmiştir. Bu sebeple Yunan şehir devletleri gibi, Cumhuriyet yönetimi altındaki Romalılar da egemenlik nosyonunu geliştirememişlerdir. Fakat evrim gösteren imparatorluk, toplumların üzerine işgal ile empoze olmaya başladığında, Romalılar Helenistik monarşi düşüncesinin ötesine geçmeye başlamış ve egemenlik nosyonuna ulaşmışlardır.[178]

2.1.3.2. Modern Egemenliğin Ortaya Çıkışı

Modern egemenliğin kavramsal tarihinin, üç açıdan evrimsel gelişim gösterdiği kabul edilmektedir. Egemenlik yazımı içerisinde, egemenliğin öznesinde (kişi veya işlev), egemenliğin tabiatında (mutlak veya sınırlı) ve egemenliğin kaynağında (hukuka dayanan veya dayanmayan) değişimler görülmüştür.[179]

Devlet egemenliğinin ilk orijinal kurumsal modeli Jean Bodin’in 1576 yılında yayımlanan *Six Livres de la Republique (Six Books of the Commonwealth)* isimli eserine dayanmaktadır.[180] Bu eser devlet egemenliğinin ilk tutarlı teorisini sunmakla birlikte, uygulamada 17’nci yüzyılın sonlarına doğru tanınmaya başlamıştır. Şiddetli dini çatışmaların olduğu bir dönemde Bodin, savaşa son verecek kapasitede bir otoritenin tasvirini yapma gereği duymuş, bunu da “Cumhuriyet” olarak adlandırmıştır.[181] Bu suretle Bodin, insanların uzun zamandır aradığı ve adını koyamadığı egemenlik kavramını ilk olarak ortaya koyan kişi olmuştur. Ona göre egemenlik, “mutlak ve sınırsız bir buyurma gücüdür.”[182]

Bodin’e göre, egemenin kötü yönetim sergilemesi egemeni sınırlandırmak, düşürmek veya ortadan kaldırmak için haklı bir gerekçe oluşturmamaktadır. Ancak teorisinin temelinde egemene yönelik iki kısıtlama yer almıştır. İlk olarak; egemen, ilahi ve doğal hukuka bağlı kalmalıdır. İkinci olarak ise, egemenin teamül hukukuna riayet etmesi ve vatandaşların mülkiyet hakkına saygı göstermesi gerekmektedir.[183]

Bodin’in egemenlik izahının, egemenliği şahısta barındıran Ortaçağ kavramsallaştırmasından üç yönde farklılık gösterdiği kabul edilmektedir. İlk olarak,

---

[178]*a.g.e.*, 34–40.
[179]Samantha Besson, “Sovereignty”, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law* (MPIL, 2011), 2.
[180]Jean Bodin, *Six Books of the Commonwealth (abridged and translated by M.J.Tooley)* (Oxford: Basil Blackkwell, 1955).
[181]Besson, 2011, 3.
[182]Bodin, *a.g.e.*, 24.
[183]Hinsley, *a.g.e.*, 120–22.

egemenliği egemenin şahsından ayırarak bir kişiye veya kuruma atfedilebilecek gerçek bir işlev haline dönüştürmüştür. İkinci olarak, Bodin'in egemen otoritesi tanımsal olarak herhangi bir kural veya sınırlamaya tabi tutulamamakta, egemenlik Cumhuriyet'in mutlak ve ebedi gücüne denk düşmektedir. Son olarak ise, Bodin'e göre egemenlik, hukukun kaynağıdır ve kendi kanunlarına boyun eğmemektedir. Onun tek sınırı ilahi kaynaklı kurallar ve doğal hukuk olarak kabul edilmiştir.[184]

Bu yüzden Bodin'in egemenlik kavramı; gayri-şahsi (işlevsel), sınırsız (mutlak) ve hukuku yaratan neviden bir egemenliktir. Bodin, egemenlik kavramını formüle ettikten sonra, uzun bir süre boyunca egemenlik kavramı üzerine bir tartışma yaşanmamıştır.

Bodin'den yüz sene sonra İngiliz yazar Thomas Hobbes, "Leviathan" isimli eseriyle egemen otorite fikrini ortaya atmıştır.[185] Bu eserin orijinal basımının kapağında Leviathan, İncil geleneğinden gelen biyolojik bir yaratık olarak tasvir edilmiştir. Tasvire göre bu öyle bir yaratıktır ki, ihtiyaç duyulan birçok hayati fonksiyonu yerine getirme görevi olan birçok kişiden meydana gelmiştir. Bu kompleks mekanizmanın fonksiyonlarını yerine getirmesi, herkesin görevini tekdüze ve düzenli olarak yapmasına bağlı olmaktadır. Bu düzen, egemenin yüksek iradesi ile teminat altına alınmaktadır. O, herkesin yerine karar vermekte, herkesi yönlendirmekte, hareket ettirmektedir.[186]

Thomas Hobbes'un yaklaşımına göre, bütün bireylerin devlete teslim etmekte hemfikir oldukları tek bir sözleşme bulunmaktadır. Egemen, bu sözleşmenin taraflarından birini oluşturmamaktadır. Bu sözleşme, bütün bireyler ile bütün bireyler arasında bir sözleşmedir. Bireyler bütün iradelerini devlete devretmişlerdir. Egemenle hiçbir sözleşme yapılamayacağından dolayı hiçbir sözleşme de egemeni bağlamamaktadır. Egemen, gücün sahibidir ve ölümlü bir Tanrı'ya benzemektedir. Egemenin gücü, sınırlanamaz ve bölünemez bir güçtür.[187]

Bodin, egemenlik kavramını halkın yönetici ile yaptığı sözleşmenin çerçevesine bağlamış ve bu hakkı doğal ve teamül hukukuyla sınırlamış iken, Hobbes'in

[184]Besson, 2011, 3.
[185]Thomas Hobbes, *Leviathan or the Matter, Forme, & Power of a Common-wealth Ecclesiasticall and Civil* (London: McMaster University, 1651), 138.
[186]Zygmunt Bauman ve Carlo Bordoni, *State of Crisis* (Cambridge: Polity Press, 2014), 39–40.
[187]Hinsley, *a.g.e.*, 141.

düşüncesinde devletin egemenliği; sınırsız, sınırlanamaz, sorumsuz ve kadir-i mutlaktır.[188]

Hobbes'dan elli yıl sonra devlet egemenliğinin bu mutlak kavramlaştırma modeli ilk olarak John Locke tarafından sorgulanmıştır. John Locke'un toplumsal sözleşme kuramına göre, egemenin otoritesi artık bireylerin kendileri arasındaki toplumsal bir sözleşme olarak tanımlanmamış, bireyler ve egemen arasında akdedilen bir sözleşme olarak tanımlanmıştır. Bu yüzden de bu yeni kavramsallaştırmaya göre egemen, sözleşmenin ihlali veya bireysel hakların çiğnenmesi sebebiyle sorumlu tutulabilmektedir. Locke'a göre, egemenin gücüne karşı kesin ve sert sınırlar tesis etmek ve egemenin anayasal kontrolü için kuvvetler ayrılığını temin etmek hayati önemi haiz bulunmaktadır.[189]

Jeremy Bentham'ın Anayasalcılık modelinde de sınırlı egemenlik fikri görülmekle birlikte, Locke'den birkaç yıl sonra daha anayasal bir yaklaşımla egemenliği sınırlayan kişi Jean Jacques Rousseau olmuştur. Rousseau'nun 1756 yılında yayımlanan "Toplumsal Sözleşme" isimli eserindeki argüman ile Leviathan'ın argümanı arasında sadece tek bir fark bulunduğu kabul edilmektedir. Rousseau, Hobbes'in tespitlerindeki her bir malzemeyi almıştır. Fakat biçimi ne olursa olsun yönetimin "münhasır ve kadir-i mutlak (omnipotent)" egemenliğini değil, fakat halkın veya toplumun münhasır ve kadir-i mutlak egemenliğini kabul etmiştir. Rousseau ile birlikte, popüler egemenlik doktrininin tarihinin kapandığı kabul edilmektedir.[190]

2.1.4. Egemen Eşit Devletler Sisteminin İnşası

2.1.4.1. Devletin Ülkesellik Kazanması

Ortaçağ Avrupasındaki karmaşık yapı, hükmetmenin ülkesel olan ve ülkesel olmayan formlarını beraber içermiş ve bu yüzden anılan dönemde modern devlet sisteminden çok farklı uluslararası yapılar teşekkül etmiştir. Bu dönemde ülkelerin çoğu, sınırlar yerine bir kontrol merkezi ile tanımlanmıştır. Komşu politik varlıklar çoğunlukla

[188] *a.g.e.*, 143.
[189] Besson, 2011, 4.
[190] Hinsley, *a.g.e.*, 154.

gevşek bir şekilde kontrol edilen sınır bölgeleri tarafından ayrılmış ve açık lineer sınır hatları teşkil edilmemiştir.[191]

Westfalya Anlaşması ile birlikte modern uluslararası sistemde iki temel otorite değişikliğinin oluştuğu kabul edilmektedir. İlk olarak, yetkisel ve üst üste binen otorite formları ortadan kaldırılmıştır. İkinci olarak, ülkesel otorite modern sistemdeki egemenlik için yegâne dayanak olmuştur. Merkezden dışarı doğru kontrol konseptine dayalı Ortaçağ ülkesel otoritesi, modern biçimdeki ülkesel otoriteye dönüşmüş ve kontrol, homojen ülkesel alanı sınırlayan sıkı hudutlardan içeriye doğru kavramsallaştırılmıştır.[192]

Westfalya Anlaşması sonucu oluşan bu paradigma kaymasının, uluslararası kamu hukukunda yer alan en büyük ana kabul olduğu ileri sürülmektedir. İlk defa, Avrupa'da 30 Yıl Savaşını bitiren Osnabrück ve Münster Kongreleri sonucunda birbiri ile eşit derecede egemen ilişkiler kuran ayrık devletlerin ve politik yapıların kurulduğu hususu bu anlatıdaki ana kabulü oluşturmaktadır.[193] Westfalya'ya ilişkin bu geleneksel görüşün tipik bir kurucu mit olarak, klasik Avrupa sisteminin ve şu anki uluslararası sistemin prototipinin nasıl ortaya çıktığının nezih bir izahı olarak ortaya konduğu, bu izahın ise sistemin ana özelliklerini, yani ülkesellik, egemenlik, eşitlik ve müdahale etmemenin çıkış noktasını çok iyi açıkladığı vurgulanmaktadır.[194] Bununla beraber, egemenliğin Tanrı'dan devlete transfer edilmesi ile birlikte, koşulsuz dost/düşman ilişkisinin de, kendilerini sisteme entegre etmeye çalışan ulus devletler arasındaki çatışmaya transfer edildiği görülmektedir.[195]

Buna karşın Sampford'un ifade ettiği üzere; Westfalya Anlaşması birçok yönüyle bir "Tiranlar Anlaşması" olarak görülmüş ve o günlerin mutlakıyetçi yöneticileri tarafından ve onlar için yapıldığı kabul edilmiştir. Bu anlaşma, egemenlerin ülkelerini etkin olarak kontrol edebilmelerine imkân sağlayacak temele dayanan, eşit ve bağımsız devletler sistemini tanımıştır. Hükümlerini zalimce yürütmeleri, onların

[191]Jordan Branch, *Cartographic State: Map, Territory and the Origins of Sovereignty*, 1. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 23–28.
[192]*a.g.e.*, 34–35.
[193]Hilla, *a.g.e.*, 112.
[194]Andreas Osiander, "Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth", *International Organization* C.55, S.2 (2001): 266.
[195]David Campbell, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, 1. bs. (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1992), 52.

yürütme haklarını kaybettiklerinin değil, egemenliklerinin bir kanıtı olarak görülmüştür.[196]

Yani denebilir ki; 1648'de ülke içi ve dışındaki meşruiyet, egemenin hükmünün etkinliği üzerine kurulmuştur. Etkin yönetimin tesisi ise, genellikle önceki egemenin şiddete dayalı olarak devrilmesi, yeni düzene başkaldıran ve onunla uyuşmayanların isyanının ise gelecekteki başkaldırıları ciddi şekilde caydıracak türden bir gaddarlık kullanılarak bastırılması ile mümkün olmuştur.[197]

2.1.4.2. Egemenlik ve Devlet Arasındaki Oluşturucu İlişki ve Öncelik Sorunu

Egemenliğin politik güce uygun olarak inşa edildiği kabul edilmektedir. F.H. Hinsley'in ifade ettiği gibi, insanlar aslında egemenliğe teslim olmamaktadırlar. İnsanların kendilerini teslim ettikleri şey, otorite veya güçtür. Ona göre, otorite ve güç, toplumun kendisi kadar eskidir ve her baktığımız yerde görülmektedir; fakat her yerde görülen otorite ve güç, tarih boyunca egemenlik kavramının karşılaştığı muhalefet veya desteğe asla sahip olmamıştır.[198]

İnsanların teslimiyet duydukları bu güç ve otorite, kavramsal olarak aynı anlama gelmemektedir. Devletlerin birbiri ile ilişkisi, genellikle güç uygulamak suretiyle olmaktadır. Güç kelimesi İngilizce'de "power" kelimesiyle ifade edilmekte olup, Fransızca "Pouvoir" kelimesinden gelmektedir. Bu kelime, "muktedir olmak" anlamına gelen eski Fransızca mastarı "podir" kökünden türemiştir. Latincede ise bu terim "potestas" kelimesine karşılık gelmekte olup, bu da "muktedir olmak" anlamına gelen "posse" kelimesinin bir türevidir.[199]

Otorite kelimesinin ise iki değişik anlamda da kullanılabildiği kabul edilmektedir. Bir anlamıyla otorite, "daha az yeterliliğe sahip aktörlerin, başka bir aktörün belirli, kesin veya muhtemel oranda doğru olarak kabul edilecek bir muhakeme yapabilme yeterliliği bulunduğunu kabullenmeleri" olarak anlaşılırken; diğer anlamıyla ise, "bir grup adına seçim yapabilme kapasitesi" anlamına gelmektedir.[200]

Egemenlik de insanların teslimiyet duydukları bu muktedir yönetim ve onun kendileri adına seçim yapabilme kapasitesini ifade eden bir kavram olmuştur.

---

[196]Charles Sampford, "Failed States and the Rule of Law", *Jindal Journal of International Affairs* C.1, S.1 (2011): 125.
[197]*a.g.e.*, 138.
[198]Hinsley, *a.g.e.*, 1.
[199]Ezebuiro Anthony, *a.g.e.*, 36.
[200]*a.g.e.*

Bir kavram olduğundan dolayıdır ki, her ne kadar egemenlikten kaybedilebilecek veya elde edilebilecek, yıpranabilecek veya artırılabilecek somut bir şeymiş gibi bahsetmek mümkün ise de, egemenlik bir olgu değildir. Egemenlik, insanların belirli durumlarda uyguladıkları güce ilişkin bir kavram, kendilerinin veya diğerlerinin uyguladığı politik güce karşı atıfta bulundukları bir nitelik veya sav olmaktadır.[201]

Hinsley bu nedenle, egemenlik kavramının tarihini devlet ile ilintili görmektedir. Devlet; toplumların geliştirdikleri politik kurumlardan sadece birine verdiği isimdir. Devlet farklılığa sahip bir politik kurum olarak, toplumların kendi evrimi içerisinde belirli bir safhada benimsedikleri politik gücün bir organize edilme şekli olarak görülmektedir. Hinsley'e göre devletin farklılığı ise, tarihteki diğer politik kurumlara nazaran devletin bu politik gücü uygulayış şeklinde yatmaktadır.[202]

Devlet, toplumu üzerine kendisini empoze etmekte ve doğal yolların dışında güç enstrümanlarıyla bu dayatmayı yapmaya çalışmaktadır. Ne zaman bir devlet başarılı bir şekilde kurulursa, toplum iradesi ile devletin üstünlük kurma çabası arasında bir mücadelenin, yani, toplumun eski metod ve adetlerinde ısrar etmesi ile toplumun dışındaki bir gücün empoze etmeye çalıştığı yönetim çeşidi arasında bir mücadelenin başladığı kabul edilmektedir. Bu sebeple; egemenlik kavramının, yani toplumda nihai ve mutlak bir otoritenin var olduğu fikrinin gerek şartı, devlet biçimlerinin oluşumu olmaktadır. Devletsiz toplumlarda nihai bir otorite var olsa bile, bu otorite toplumdan ayrı ve kendi varlığının devamı için gücü elinde tutan bir yönetim yapısından yoksun bulunmaktadır.[203]

Bu nedenle Hinsley, egemenlik ve devlet arasındaki oluşturucu ilişkiye ilişkin olarak dört temel çıkarım yapmaktadır:[204]

1. Devletin olmadığı toplumlarda egemenlik kavramı da var olmayacaktır.

2. Devlet oluşsa bile, devlet ile toplum arasındaki bütünleşme ve uzlaşma oluşmadan egemenlik kavramı ortaya çıkmayacaktır.

3. Her ne zaman ve her nerede süreç belirli bir noktaya gelirse, kesinlikle egemenlik kavramı ile bir mücadele başlayacaktır.

[201]Hinsley, *a.g.e.*, 1.
[202]*a.g.e.*, 2–6.
[203]*a.g.e.*, 15–17.
[204]*a.g.e.*, 22–23.

4. Egemenlik kavramı toplumda ortaya çıktığında; egemenliğin daha ileri gelişimi, toplum ve onun yönetimi arasındaki ilişkilerdeki değişime tabi olacaktır.

Foucault, devletin kendisini toplumu üzerine empoze etme sürecini ve bunun evrimini, yönetimsellik (governmentality) kavramı ile açıklamaya çalışmaktadır.

Ona göre yönetimsellik:[205]

1. Kompleks bir güç formunun uygulanmasına olanak sağlayan, hedefinde nüfus olan, birincil bilgi formu politik ekonomi olan, teknik araçları ve düzeneği güvenlik olan müesseseler, prosedürler, analizler ve yansımaların, hesaplamalar ve taktiklerin toplamı;

2. Batı'da uzunca bir süredir var olan, hükümet olarak adlandırılan ve belirli yönetimsel düzeneklerin oluşturulması ile sonuçlanan bir güç çeşidinin değişik formlarına (egemenlik, disiplin vs.) doğru yavaşça, istikrarlı bir şekilde ilerleyen bir eğilim;

3. Ortaçağın adalet devletinin 15'inci ve 16'ncı yüzyıllarda idari devlete dönüşmesi ve yavaşça yönetimselleşmesi süreci veya daha ziyade bu sürecin bir sonucudur.

Bu sebepledir ki; devlet formlarının yükselişi, kendini toplumu üzerine empoze etme üzerine kurulu egemenlik nosyonunun gerekli bir şartı olmaktadır. Devletsiz bir toplumda bu egemenlik fikri alakasız kalmaktadır. Hatta devletsiz toplumlar tamamen etkin nihai bir otoriteye sahip olsalar bile, kendisinden ayrık bir çeşit yönetime sahip bulunmamaktadırlar. Bir topluma devletin araçları ile hükmedildiğinde, egemenlik kavramının ortaya çıkışı da er ya da geç kaçınılmaz olmaktadır. Doğal olarak devletin görünümü ile devletin taleplerinin başlangıcı arasında zamansal bir gecikme olmaktadır. Çünkü egemenlik oluşan ilk kavram olmamaktadır.[206]

Bu husus uluslararası hakemlik kararlarına da yansımıştır. Milletler Cemiyeti'nin 1920 yılında Finlandiya ve İsveç arasında Aaland Adaları'nın statüsünü çözüme bağlamak için oluşturduğu Komisyon, sunduğu raporunda:

---

[205]Michel Foucault, "Governmentality", *The Foucault Effect: Studies in Governmentality, with Two Lectures by and an Interview with Michel Foucault*, ed. Graham Burchell, Colin Gordon, ve Peter Miller, 1. bs. (Chicago: University of Chicago Press, 1991), 102–3.
[206]Hinsley, *a.g.e.*, 17.

"Göz ardı edilemeyecek bir zaman boyunca egemen devletlerin oluşumu için gerekli olan koşullar bulunmamıştır. Anarşi ve devrimin ortasında, hatta bazı olgusal unsurlar önemli bir zaman süresince eksik kalmıştır. Politik ve sosyal yaşam organize değildi. Otoriteler kendilerini kabul ettirecek kadar güçlü değillerdi… Bu sebepledir ki hangi tarihte Finlandiya Cumhuriyeti'nin hukuki anlamda gerçekten egemen bir devlet olduğunu söylemek güçtür".[207]

tespitini yapmak suretiyle devletin kurulması ile egemenlik arasında zamansal bir gecikme olduğunu, ilk oluşan kavramın devlet olduğunu, otoritelerin anarşi ve devrimin ortasında kendilerini kabul ettirecek güce ulaştıklarında egemenliğin ve egemen devletin ortaya çıktığını kabul etmiştir.

Bir toprak parçası üzerinde hükmeden otoriteler kendilerini tebasına ve diğer egemenlere kabul ettirdiği zaman, bu egemenler arasında ilişkiler zuhur etmekte ve o zaman devletler arasındaki ilişkilerden bahsedilebilmektedir.

2.1.4.3. Devletlerarası İlişkiler ve Hukuki Kişilik Kavramının Oluşumu

Topluma uygulandığında; egemenlik kavramı toplum içerisinde mutlak bir politik gücün varlığını ifade ederken, politik toplumlar arasındaki ilişkilere uygulandığında ise işlevi bu argümanın anti-tezi olmakta, yani uluslararası alanda egemen toplumların üzerinde herhangi bir üst otoritenin var olmadığını ifade etmektedir.[208]

Teoride bu, egemenlik kavramının tabiatının mantıki bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Bir toplum içerisinde egemen bir otoritenin var olduğu fikri, kendisiyle birlikte diğer toplumlarda da benzer şekilde diğer otoritelerin bulunduğu ve kendisinin bunlardan sadece biri olduğu fikrini de beraberinde getirmektedir. Kendi toplumu içerisinde sınırdan arınmış ve kontrole tabi olmadığını ileri süren bir devlet, mantıken aynı özgürlüğü diğerlerine de tanımak mecburiyetinde bulunmaktadır.[209]

Bu sebepledir ki, egemenlik kavramının politik toplumlar arasındaki ilişkilere uygulanabilirliği sonucuna varabilmek için, insanların öncelikle dünyanın ayrı politik toplumlardan oluştuğu ve kendilerinin bunun içerisinde yaşayan toplumlardan sadece biri olduğu fikrine alışmaları ve bu fikirsel engelleri yenmeleri gerekmiştir.[210]

Bu fikirsel engelden dolayı egemenlik kavramının ortaya çıkışı; evrensel olan, fakat ülkesel olmayan büyük Hristiyanlık toplumunda değil, fakat Avrupa'nın değişik ve ayrık toplumları arasında gerçekleşmiştir. 16'ncı yüzyıla kadar Avrupa'nın tek bir

[207]International Commission of Jurists on Aaland Islands, "Of the International Committee of Jurists Entrusted by the Council of the League of Nations with the Task of Giving an Advisory Opinion upon the Legal Aspects of the Aaland Islands Question." (London, 03 Ekim 1920).
[208]Hinsley, *Sovereignty*, 158.
[209]*a.g.e.*
[210]*a.g.e.*, 159.

toplum oluşturduğu anlayışını Papa'nın imparatorun yanında yerini alması güçlendirmiş, Avrupa ve imparatorluk fikirleri Hristiyanlık kavramı içerisinde absorbe edilmiştir. Bu ise, ayrı yönetimler etrafında egemenlik nosyonunun gelişimini engellemiştir.[211]

Teoride bu toplum, en üst otoriteyi Papa'nın temsil ettiği hiyerarşik bir yapıya sahip olmuştur. Tarihçilerin vurguladığı şekliyle; Papalar pratikte bu pozisyonu nadiren lâyikiyle yerine getirebilmişler, genellikle diplomatik etkileşimlerde kilit arabulucu rolü üstlenerek neticeleri dolaylı yoldan şekillendirmişlerdir.[212] Ancak politik gücün dini güçten bağımsız kılınmasıyla birlikte laik ve ülkesel otoriteye dayanan bir yapı, eşit güçteki devletlerin egemenliği prensibiyle yaratılmıştır.[213] Bu yapı ilk olarak Avrupa'da kök salmış ve akabinde tüm dünyaya Avrupa yayılmacılığı ile iletilmiştir. Wallerstein, modern dünya sistemi tarihinin, büyük oranda, Avrupa devletlerinin ve halklarının dünyanın geri kalanına yayılmasının tarihi olduğunu belirtmektedir.[214]

Uluslararası hukuki kişilik kavramının çıkışı da Avrupa temellidir. 17'nci yüzyılın başlarında Grotius, uluslararası hukuki kişilik fikrini yöneticiler ve devletlere ilişkin olarak çalışmıştır. Fakat kendisi bu terimi kullanmamıştır. Leibniz'in evrensel doğal hukuk felsefesi ile birlikte, hukuki kişilik kavramı uluslararası hukukla tanışmıştır. Gottfried Wilhelm Leibniz'in (1646-1716), "*persona iuris gentium*" nosyonunu ilk olarak "*Codex Iuris Gentium Diplomaticus (1693)*" isimli eserinin Praefatio'sunda kullandığı kabul edilmektedir.[215]

Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Avrupalı politik ve hukuki düzeninin, reformasyon sonrasında egemen devletlere bölünmesi devam ederken, Leibniz uzun bir süre imparator ve meşru Papa tarafından yönetilen eski hukuki yapıları savunmuştur. Leibniz, yeni politik yapının ve devletlerin oluşturduğu sistemin artık geriye döndürülemeyeceğini ve devletlerin uluslararası işlerde etki doğuracak kadar özgür ve güçlü olduğunu anladığında, uluslararası hukuki kişilik kavramını ortaya koymuştur. Oluşmakta olan devletlere hukuki kişilik tanıyarak; bütün Avrupalı güçlerin, eski ve yeni, büyük ve küçük, milletler hukuku ve doğal hukuk ile bağlı

[211] *a.g.e.*, 160.
[212] Branch, *a.g.e.*, 23–28.
[213] Besson, 2011, 3.
[214] Immanuel Wallerstein, *European Universalism: The Rhetoric of Power* (New York: The New Press, 2006), 1.
[215] Catherine Brölmann ve Janne Nijman, "Legal Personality as a Fundamental Concept for International Law" (Amsterdam, 2016), 3.

olmalarını ve böylece askeri güçlerini sağduyulu olarak kullanmalarını sağlamaya çalışmıştır.[216]

Buna karşın Christian Wolff, doğal hukuka dayalı olarak tüm devletleri ortak bir "*civitas maxima*" olarak kabul etmiştir. Wolff, milletler hukukunu doğal hukukun doğrudan bir uzantısı olarak kabul etmiş, milletleri de doğa halinde yaşayan özgür bireyler olarak düşünmüş, bütün devletlerin birlikte bir nihai devleti oluşturduklarını ve bunun *civitas maxima* olduğunu ileri sürmüştür. *Civitas maxima* bütün sıradan vatandaşların oluşturduğu politik topluma benzetilmektedir. Bu nihai devlet, diğer üye devletlerin veya devletler grubunun diğerleri üzerinde egemenlik iddia edememesi sebebiyle, bir çeşit demokratik hükümete sahiptir. Buna mukabil, milletlerin bir yerde toplanmaları ve kollektif kararlara varmaları uygulanabilir olmadığından dolayı, bütün milletlerin iradesinin dünyanın toplam milletlerinin müşterek iradesinden değil, doğru bir muhakeme ile bulabilecekleri doğanın liderliğinden zuhur ettiğini kabul etmiştir.[217]

Vattel'in, "*Lr Droit des Gens*" (1758) isimli eseri ise, egemen devleti ilk olarak bir anlayışa ve kendine has iradeye sahip, haklara ve yükümlülüklere ehil ahlaki bir kişi olarak sunmuştur.[218] Bu nedenle Vattel *civitas maxima* fikrini alakasız bulmuştur. Her ne kadar, Avrupa'nın farklı devletleri ayrık parçalardan fazlasını temsil etmekte iseler de, sıradan vatandaşların politik toplumu ile kıyaslanabilir bir devleti meydana getirmemektedirler. Modern Avrupa bir çeşit Cumhuriyettir, fakat onun üyeleri, Wolff'un civitas maxima'sının aksine, politik denge ile veya güç dengesi ile yönetilmektedir. Bu güç dengesi ise hiçbirinin diğeri üzerinde mutlak surette hakimiyet kuramayacağı ve hukukunu dayatamayacağı bir durumu ifade etmektedir.[219]

Toplumcu ve kozmopolitan yaklaşımlar arasındaki bu tartışma değişik şekillerde günümüze kadar devam edegelmiştir. Koskenniemi'nin de belirttiği üzere; pozitivizm/natüralizm, rıza/adalet, otonomi/toplum, süreç/kural ve bunun gibi ayrımlar devamlı tekrar eden mevzulardır ve nihai bir şekilde çözüme bağlanacağa

---

[216]*a.g.e.*
[217]Christian Wolff, *The Law of Nations Treated According to the Scientific Method (Orijinali: 1764, Frankfurt and Leipzig)*, ed. Knud Haakonssen ve Thomas Ahnert (Çeviri: Joseph H. Drake) (Indianapolis: Liberty Fund, 2017), xxiii.
[218]Brölmann ve Nijman, *a.g.e.*, 4.
[219]Christian Wolff, *The Law of Nations Treated According to the Scientific Method (Orijinali: 1764, Frankfurt and Leipzig)*, xxiii–xxiv.

benzememektedir. Bu sebeple iki alternatiften biri seçildikçe, meselelerin çözümü de bu seçime göre bir hal almaktadır.[220]

2.1.4.4. Devletin İç / Dış Egemenliği ve Analitik Ayrımın İnşai Önemi

Geleneksel olarak egemenlik kavramı iki farklı boyutta işlemektedir. Egemenlik ya iç işlerine uygulanmakta ya da dış ilişkilere uygulanmaktadır. İlk sayılan boyut iç egemenlik olarak, diğeri ise dış egemenlik olarak adlandırılmaktadır.[221] İç boyut olarak egemenlik en üstünlüğü, bir ülke içerisindeki nüfus üzerinde birleşik, kapsamlı, nihai, münhasır ve doğrudan bir otoriteyi ifade etmektedir. Korrelatif dış boyut ise dışarıdaki güçlerden otonomi iddiasını ihtiva etmektedir. Dış egemenlik, yetkisel taleplere veya yabancı otoritelerin politik kontrolüne karşı ülkesel devletin bağımsızlığını ve sızdırmazlığını zorunlu kılmaktadır.[222]

İç ve dış egemenlik kavramsal olarak ayrı olsa da, mantıksal olarak birbirinden ayrılamamaktadır. Dış egemenliğin var olması için içeride bir egemenin de var olması gerekmektedir. Dış egemenlik ve bu suretle diğer egemenlerden bir sınır ile ayrılma olmadıkça, iç egemen kendi yeterliliklerini tanımlayamamakta ve otorite uygulayamamaktadır. Yeterliliklerin belirlenmesi ve otorite uygulanmasında iç egemenlik olmaksızın diğer egemenlerle ilişkilendirilecek bir dış egemenlik de var olmamaktadır. Bu yüzden birini diğerinin önüne yerleştirmek de mümkün bulunmamaktadır.[223]

Etki olarak iç ve dış egemenlik birbiriyle ilişkili olmasına rağmen, egemenliğin iç ve dış perspektiflerini analitik olarak ayrı tutmak önem taşımaktadır. Egemen eşitlik prensibi yoluyla ortaya konulan otonomi, normatif ve ilişkisel olup, bu prensip ile bütün devletlere tanınan dış egemenlik, kurumsal çok taraflılığa dayalı normatif olarak egaliteryan çoğulcu politik evren için zaruri bulunmaktadır.[224]

Bu analitik ayrımı yok etmek, uluslararası hukukta yerleşik hale gelmiş olan "devletlerin egemen eşitliği" prensibine dayanan sisteme, müdahale ve güç kullanma yasağına doğrudan bir meydan okuma olmaktadır.[225] İç egemenlik problemi esasen onun dış egemenlik ile ilişkisine dayanmaktadır. Bütün uluslararası doktrinler,

[220]Martti Koskenniemi, *The Politics of International Law*, 1. bs. (Portland: Hart Publishing, 2011), 40.
[221]Besson, 2011, 10.
[222]Cohen, 2010, 263.
[223]Besson, 2011, 10.
[224] Cohen, 2006, 493.
[225] Woolaver, *a.g.e.*, 596.

devletlerin otonomisi ile uluslararası işbirliği arasında bir çatışmayı ihtiva etmektedirler. Çünkü tanımsal olarak, devletlerin menfaatleri çatışmadan hiçbir uluslararası hukuki mesele de ileri sürülememektedir.[226]

Daha önce zikredildiği üzere; devletlerin en üst hukuk yaratan ve yürüten varlıklar olduğu fikri, devletlerin uluslararası hukukun kısıtlamaları ile bağlı olduğu fikri ile örtüşmediğinden dolayı; uluslararası hukuk bu yap-boz'u çözmeyi, egemenlik kavramını sıkı tutarak ve herhangi bir uluslararası yükümlülüğün sadece devletlerin rızası ile mümkün olabileceğini kabul etmekle başarmıştır (oto-limitasyon). Bu nedenle, devlet rızasının uluslararası hukukun temelini oluşturduğu kabul edilmiştir.[227]

Hans Kelsen'in de belirttiği üzere, milli hukuk düzeninin egemenliği problemi, onun uluslararası hukuk düzeni ile ilişkisi sorunudur.[228] Bu mantık içerisinde; devletlerin şu ikilem içerisinde kaldıkları kabul edilmektedir: Devletlerin meşru ve saygın iç otoriteleri ile egemen kimliklerinin idamesi, uluslararası topluma katılımlarına bağlı bulunmaktadır. Hem içte mutlak, hem dışarıda sosyal olmak mümkün olmamaktadır. Devletlerin sosyal olma kabiliyeti, topluluk üyeliklerini kazanmalarına bağlı bulunmaktadır. Ulusal devlet, uluslararası dünyaya katılımı ile meşrulaştırılmakta ve kimlik kazanmaktadır. Bu yüzden diğer egemenlerin varlığı, tek bir egemenin otoritesinin mutlaklığını bir şekilde boşa çıkarmaktadır.[229]

Devletler arasındaki bu karşılıklı tanıma ve etkileşim dış egemenlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu yüzdendir ki, egemen eşitlik kavramı varlığını dış egemenlik kavramının ortaya çıkmasına borçludur.[230]

2.1.4.5. Egemen Eşitlik Prensibinin Ortaya Çıkışı

Devletlerin egemen eşitliği kuramı söylemsel bir inşa olarak karşımıza çıkmaktadır. Hilla, Westfalya'nın temsili ve semiyotik gücünün, devletlerin egemen eşitliği kuramına destek sağladığını belirtmektedir.[231]

---

[226]David Kennedy, "Theses about International Law Discourse", *German Yearbook of International Law (Jahrbuch für Internationales Recht)* C.23 (1980): 362.
[227]Goldsmith ve Levinson, *a.g.e.*, 1846.
[228]Kelsen, 1960, 628.
[229]Kennedy, *a.g.e.*, 361.
[230]Besson, 2011, 4.
[231]Hilla, *a.g.e.*, 113.

Devletlerin egemenler olarak hukuken eşit oldukları düşüncesi de bu dönemde ortaya atılmış, fakat teoride kabul gören bu anlayışın realitede yerleşmesi kolay olmamıştır. Egemen eşitlik, basit bir tabirle, her egemen devletin uluslararası hukukta diğer egemen devletlerle aynı hukuki haklara sahip olduğu konseptine dayanmaktadır.[232] Ancak Lee, egemen eşitliği teoride bile savunmanın tahmin edilenden çok daha fazla zorluk arz ettiğini, çünkü tarihe dayalı argümanların veya normun içsel değerinin çok fazla ikna edici olmadığını belirtmektedir.[233]

Uluslararası hukukta egemen eşitlik normunun, 18'inci yüzyılın sonunda uluslararası hukuk teorisyenleri tarafından belirli bir normatif gündem ile evrenselleştirildiği ve benimsendiği kabul edilmektedir. İsviçreli felsefeci Emmerich de Vattel, bu hukuk kuramcılarının en önde gelenlerinden biri olarak kabul edilmektedir.[234]

Vattel'in egemenlik teorisi, kavramın daha önce varolan realitesini, ülke içi otoritenin dışa karşı münhasırlığı ile sonuçlanan iki yolla değiştirmiştir. İlk olarak, milletlere müdahale etmeme prensibi yoluyla içeride ve dışarıda münhasır yönetme otoritesi tanımış; ikinci olarak ise, devletleri daha yüksek herhangi bir otoriteye tabi kılmayan rızai bir uluslararası hukuk sistemi yaratmıştır.[235]

1758 yılında Emmerich de Vattel:

> *"Bir cüce bir dev kadar erkektir; küçük bir Cumhuriyet en güçlü krallık kadar egemendir. Bu eşitliğin gerekli bir sonucu olarak bir devlete, bir millete yapılmasına izin verilen hepsine izin verilmiş demektir ve biri için izin verilmeyen diğerleri için de caiz değildir."*[236]

ifadelerini kullanmak suretiyle büyük veya küçük bütün devletlerin haklar yönünden eşit olduklarını ifade etmiştir.

Bu tüzel varlık fikrinin gelişiminde *lex mercatoria* büyük rol oynamıştır. Vattel ve uluslararası hukuk teorisyenleri, *lex mercatoria* içerisine, sadece egemen devletin uluslararası hukukta haklar ve görevlere sahip olduğu aksiyomunu monte etmişlerdir.[237] Bu kavrayıştan hareketle, uluslararası hukukun tek öznesi ve kaynağı, sadece kendilerinin rıza gösterdiği kurallarla bağlanabilen egemen devletler olarak

[232]Lee, *a.g.e.*, 148.
[233]*a.g.e.*, 147–48.
[234]*a.g.e.*, 150.
[235]Hilla, *a.g.e.*, 120.
[236]Lee, *a.g.e.*, 150.
[237]*a.g.e.*, 152.

kabul edilmiştir. Bu anlayış içerisinde, bireyler uluslararası hukukun özneleri olamamışlardır.[238]

Vattel'in egemen eşitlik projesi birey haklarını kapsam dışı bırakmış, bu nedenle birey hakları normatif olarak uluslararası hukuktan soyutlanmıştır. Ancak normatif olarak niçin devletlerin egemen eşitliği normuna ihtiyaç duyulduğu yine de açıklanmaya muhtaç kalmıştır. Bu yönüyle uluslararası hukukta egemen eşitliğin en olası iki savunması ileri sürülmüştür:[239]

1. İnsan eşitliği ile devletlerin eşitliği arasında kurulan teşbih,
2. Sistem stabilitesinin değeri veya dünya düzenindeki istikrar,

İnsan eşitliğinin devletler arasındaki ilişkilere teşbihi yönünden bakıldığında; eşitlik kavramı, her şahsın (devlet) otonom bir aktör olması ve diğer şahıslar (devletler) gibi temel haklara sahip olmaya hakkı olması anlamına gelmektedir. İnsanların, hukuki ve ahlaki tanımayı hak eden eşit varlıklar olduklarına yönelik inançtan dolayı; eşitlik insanlara özgü bir norm olarak düzgün işlemektedir. Buna kıyasla, egemen devlet sadece bir insan icadı olan hukuki bir kişilik olup doğal bir şahıs değildir.[240] Venzke de, ulusal sözleşme teorilerinin teşbih yoluyla uluslararası seviyede uygulanmasıyla birlikte uluslararası hukuku bu bakış açısından düşünmenin muteber kabul edildiğine dikkat çekmektedir.[241]

Bu nedenle egemen eşitliğin değerinin, yaradılıştan gelen insan değeri haricinde başka bir şey içerisinde aranması gerektiği ve orada bulunduğu kabul edilmektedir.[242]

Uluslararası hukukta egemen eşitliğin ikinci bir savunması olarak, sistem stabilitesinin değeri veya diğer bir deyişle dünya düzenindeki istikrar ileri sürülmektedir. Eşit egemenlik, devletler sistemi içerisinde beraber var olabilmenin temel bir kuralını sağlamış, karşılıklı tanımanın ve egemen devletler arasındaki etkileşimlerin düzenlenmesini mümkün hale getirmiştir.[243] Oppeheim'in da belirttiği gibi:

> *"Milletler ailesine girmekle bir devlet, eşitlerine karşı eşit bir duruma gelmektedir; kendi onuruna karşı, bağımsızlığının muhafazasına karşı, ülkesel ve şahsi üstünlüğüne karşı saygı*

[238]Cohen, 2010, 264.
[239]Lee, *a.g.e.*, 153.
[240]*a.g.e.*, 154.
[241]Ingo Venzke, *How Interpretation Makes International Law: On Semantic Change and Normative Twists* (Oxford: Oxford University Press, 2012), 19.
[242]Lee, *a.g.e.*, 154.
[243]Cohen, 2010, 264.

gösterilmesini talep etmektedir. Uluslararası hukuk önünde, milletler ailesinin bütün üyelerinin eşitliği uluslararası şahsiyetten elde edilen değişmez bir niteliktir."[244]

2.1.4.6. Aktörler Arası Etkileşim ve Uluslararası Devletler Sistemi

Uluslararası sistem kavramının uluslararası ilişkiler müelliflerinden Morton A. Kaplan'ın yazıları neticesinde moda bir terim haline geldiği ileri sürülmektedir.[245] Bir "sistem" genel olarak, "nedensellik ağı içerisinde doğrudan veya dolaylı olarak birbirleri ile ilişkili unsurlar veya bileşenler bütünü" olarak tanımlanmaktadır.[246]

Stanley Hoffmann bir sistemi, "birimleri tarafından ulaşılmak istenen maksatların ve birimler arasında yerine getirilen görevlerin kapsamı ve bunun yanı sıra bu maksatları yerine getirmek ve görevleri icra etmek için kullanılacak araçlar ile karakterize edilen bir ilişkiler örüntüsü" olarak tanımlanmıştır.[247] Charles Hermann ise sistemi, "kurulu örüntüler içerisinde ve belirlenmiş yapılar yoluyla birbiriyle etkileşimde bulunan aktörler seti" olarak tanımlamaktadır.[248]

Bu tanımlar içerisinde her bir bileşenin en azından diğer bazı bileşenler ile belirli bir zaman periyodunda istikrarlı bir biçimde ilişkili olduğu kabul edilmektedir.[249] Sistem kavramının temelinde karşılıklılık nosyonu yatmaktadır. Karşılıklılık, belirli bir eylemde bir aktörün yaptığının geçici bir menfaatten fazlası olduğunu, bu yapılanın diğerlerinin davranışını etkileyeceğinin farkında olunduğunu ifade etmektedir.[250]

İki veya daha fazla devlet, kendileri arasında yeterli bir temasa sahip olduklarında ve bir bütünün parçaları olarak davranmalarına sebep olacak şekilde diğerlerinin kararlarında yeterli etkiyi doğurduklarında, bir devletler sisteminin veya uluslararası sistemin varlığından bahsedilebilmektedir. Bu anlamda düşünüldüğünde iki veya daha fazla devlet, uluslararası bir sistem meydana getirmeksizin de var olabilmektedir. Milat'tan önce 481 ila 221 yılları arasında Çin'de varolan bağımsız politik toplumlar ile aynı dönemde Yunanistan'da veya Akdeniz'de var olan

---

[244]Benedict Kingsbury, "Sovereignty and Inequality", *European Journal of International Law* C.9 (1998): 603.
[245] Bull, *a.g.e.*, 11.
[246]Walter Buckley, *Sociology and Modern Systems Theory*, ed. Herbert Blumer (New Jersey: Prentice Hall Inc., y.y.), 41.
[247]Hoffmann, *a.g.e.*, 207.
[248] Charles Hermann, "International Crisis as a Situational Variable",*International Politics and Foreign Policy: Reader in Research and Theory*, ed. James N. Rosenau (Newyork: Free Press, 1969), 411.
[249]Buckley, *a.g.e.*, 41.
[250]Franck, *a.g.e.*, 198–99.

devletler, aralarında etkileşim olmaması nedeniyle uluslararası bir sistem meydana getirmemişlerdir.[251]

Bu yüzden Martin Wight, devletler sistemi çeşitlerini sınıflandırırken "uluslararası devletler sistemi" ile "süzeren devlet sistemi" arasında bir ayrıma gitmiştir. İlki, yani uluslararası devletler sistemi, egemen devletlerden oluşan bir sistem olarak kabul edilmektedir. İkincisi ise, bir devletin diğerleri üzerinde üstünlük veya önem idame ettirdiği ve iddia ettiği bir sistemi ifade etmektedir. Roma İmparatorluğu'nun barbar komşularıyla ilişkileri de süzeren devlet sistemi özelliğini göstermektedir. Bizans'ın komşularıyla ilişkileri de aynı özelliği göstermektedir. Çin ve bağlılarının oluşturduğu süzeren devlet sistemini, bir devletin diğerleri üzerinde belirli bir zamanda hegemonik güç uyguladığı uluslararası devletler sisteminden ayıran şey, ilkinde uygulanan gücün hegemonyasının daimi ve meydan okunamaz olması; ikincisinde ise, hegemonyanın birinden diğerine geçmesi ve devamlı surette tartışmaya açık olmasıdır.[252]

30 Yıl Savaşları'nın sonunda imzalanan 1648 Westfalya Barışı, uluslararası ilişkiler disiplininde uluslararası sistemin de başlangıcı olarak kabul edilmektedir.[253] Sistem içerisinde birbiri ile etkileşimde bulunan aktörler, bu aktörlük atfı ile sistemin birimlerini tespitten daha fazlasını yapmakta, kendi bileşenlerine veya dış çevresine karşı bir dereceye kadar otonomi sergileyen, maksat ve iradeye sahip varlığı ifade etmektedirler. Uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler disiplinleri, aktörü birbirinden farklı şekilde algılamaktadır. Uluslararası hukuk, aktörlüğe ilişkin olarak kendi formal konseptini hukuki kişilik nosyonu yoluyla geliştirmiştir. Modern devlet sistemini resmen başlattığı kabul edilen 1648 Westfalya Anlaşması'ndan beri "egemen ülkesel devlet" uluslararası hukukun öznesi ve temel aktörü olarak kabul edilmiştir.[254]

Geleneksel olarak, uluslararası ilişkilerde de "bir aktörü nasıl tanırız?" sorusuna verilen cevap hukukçular tarafından verilenin aynısıdır. Devlet olmak, aktör olmak anlamına gelmektedir. Uluslararası ilişkilerdeki klasik veya realist yaklaşım devlet

[251] Bull, *a.g.e.*, 9.
[252]Martin Wight, *System of States*, ed. Hedley Bull (New Jersey: Leicester University Press, 1977), 21–23.
[253]Osiander, *a.g.e.*, 251.
[254]Bretherton ve Vogler, *a.g.e.*, 12–15.

merkezlidir ve devletlerarasındaki politik sisteme odaklanmıştır. Bu nedenle, uluslararası ilişkilerin konu alanı genelde güçlü devletlerdir.[255]

2.1.4.7. Devletler Toplumunun Birincil Amaçları ve Uluslararası Düzen

Saint Augustine, bir terim olarak düzen kavramını "ayrık parçaların iyi bir yerleşimi, her şeyin en uygun yerinde olması" şeklinde tanımlamıştır. Augustine'in bu tanımı içerisinde "iyi" ve "en uygun" tabirlerinin neyi ifade ettiği konusunda akıllarda soru işareti oluşmaktadır. Bull'a göre; bu anlamıyla "düzen" göreceli bir kavram olmaktadır. Örneğin, kitapların bir düzeninden bahsederken; kitapların belli bir amaç için uygun dizilimi başka bir amaç için düşünüldüğünde düzensiz olabilmektedir. Kitapları yazarına göre bulmak için dizdiğimizde, konusuna göre dizilmediği için bu anlamda düzensiz olabilmektedirler. [256]

Hans Kelsen'e göre düzen, bir kurallar sistemidir. Hukuk düzeni de bizim bir sistem vasıtasıyla anlayabileceğimiz çeşitten bir birliktelik içeren kurallar setidir.[257] Uluslararası toplumda kuralları etkin yapma işlevinden başlıca sorumlu olanlar, toplumun üyelerinin bizzat kendisi, yani egemen devletler olmaktadır. Bu nedenle devletler toplumunun birincil müesseseleri devletlerin kendileri olmaktadır. Devletler kural yapma işlevini üstlenmekte ve bunu kurallara rızalarını göstermek suretiyle yapmaktadırlar. Hedley Bull'a göre, bir devletler grubu, müşterek değerlerin ve belirli müşterek menfaatlerin bilincinde olarak, birbirleriyle ilişkilerinde müşterek kurallar seti ile kendilerini bağlı kabul ediyor ve ortak müesseselerin çalışmasında bu değerleri paylaşıyorsa, bir devletler toplumunun veya uluslararası toplumun varolduğu ileri sürülebilecektir.[258]

Antik rejimlerin ve devrimci Fransa'nın veya bugünkü batı dünyasının ve sosyalist ülkelerin sosyal ve politik sistemleri düşünüldüğünde; her sistem, farklı amaç veya değerler setine göre ayrık parçaların iyi veya en uygun konumundadır.

Uluslararası düzen kavramı ile kastedilen, devletler toplumunun birincil, öncelikli veya evrensel amaçlarını idame ettirecek uluslararası faaliyetlerin bir örüntüsüdür. İlk olarak, devletler toplumunun ve sisteminin muhafazası amacı bulunmaktadır. Aralarındaki bölünmeler ne olursa olsun modern devletler, dünya politikasının

[255] *a.g.e.*
[256] Bull, *a.g.e.*, 4.
[257] Kelsen, 1949, 3.
[258] Bull, *a.g.e.*, 13.

birincil aktörleri oldukları hususunda ve bu sistem içersinde hakların ve görevlerin baş taşıyıcıları oldukları hususunda birleşmişlerdir. Devletler toplumu, yaygın politik organizasyon olarak kalmayı temin etmenin yollarını aramaktadır. Uluslararası politikanın Groteus'cu görüşüne göre, bütün devletler birbirleriyle ilişkilerinde meydana getirdikleri toplumun kuralları ve müesseseleri ile bağlıdırlar. Hobbes'cuların görüşüne aykırı olarak Groteus'cu görüşte devletler sadece yarayışlı olan veya akıllarına uyan kurallarla bağlı değildirler, hukukun veya ahlakiliğin zorunluluklarıyla da bağlıdırlar. Fakat evrenselcilerin görüşüne aykırı olarak, bu ahlaki iyilik sebebiyle devletler sisteminin ortadan kaldırılmasını ve onun insanlığın evrensel bir camiası ile yer değiştirmesini istememekte, sadece birlikte var olma ve işbirliği ihtiyaçlarının kabulünden yanadırlar.[259]

İkinci olarak, bireysel olarak, devletlerin dış egemenliğinin veya bağımsızlığının idame ettirilmesi amacı bulunmaktadır. Herhangi bir devletin perspektifinden bakıldığında her devlet, devletler toplumuna katılmakla, dış otoriteden bağımsızlığının tanınmasını ümit etmektedir ve özellikle kendi ülkesi ve tebaası üzerinde nihai yetkisinin tanınmasını arzu etmektedir. Bu tanıma için ödeyeceği bedel, diğer devletlerin bağımsızlığını ve egemenliğini tanımaktır. Üçüncü olarak, barış amacı bulunmaktadır. Bununla kastedilen evrensel ve daimi barışın inşa edilmesi amacı değildir. Daha ziyade burada kastedilen, uluslararası toplumun devletleri arasında normal ilişki şartları olarak savaşın yokluğudur. Bu durum belirli şartlar altında ihlal edilebilmektedir.[260]

Dördüncü olarak, devletler toplumunun birincil veya öncelikli amaçları arasında daha önce sayılan, tüm sosyal yaşamın müşterek amaçları yatmaktadır. Bunlar; ölüm veya vücut bütünlüğünün bozulması ile sonuçlanan şiddetin sınırlandırılması, sözlerin tutulması ve eşya kuralları yoluyla mülkiyetin stabilizasyonudur.[261]

Şiddetin sınırlandırılması amacı, uluslararası toplumda belirli yollarla temsil edilmektedir. Devletler, uluslararası toplumda şiddet tekelini idame ettirmek ve bunu diğer gruplara uygulamayı reddetmek hususunda işbirliği yapmaktadırlar. Devletler aynı zamanda kendilerinin kuvvet kullanma hakkına yönelik sınırlamaları da kabul etmektedirler. Sözleri tutma amacı, *Pacta sund Servanda* prensibi ile temsil

[259] *a.g.e.*, 25–26.
[260] *a.g.e.*
[261] *a.g.e.*

edilmektedir. Bireyler arasında olduğu gibi devletler arasında da işbirliği anlaşmalara dayalı olarak olmaktadır. Anlaşmalar sosyal yaşamda bir kere yürürlüğe girdiği zaman ayakta tutulacak inancıyla işlev görmektedirler. Uluslararası toplum, değişim baskılarını ve anlaşmaların çiğnenmesine karşı kendisini *"Rebus Sic Stantibus"* doktrini yoluyla kurtarmaktadır. Uluslararası toplumda mülkiyetin istikrarı amacı, devletlerin birbirlerinin mülkiyetini sadece tanımaları yoluyla değil, fakat temelde birbirlerinin egemenliğini yani bir diğerinin yetki alanını tanımaları yoluyla olmaktadır. Tarihsel olarak egemenlik fikri, devletin topraklarının ve halklarının egemenin mülkü olduğu inancından gelmektedir.[262]

Tüm bu sayılan dört maksatın yerine getirilmesi için aktör devletler bir düzen içerisinde hareket etmektedirler. Falk, ana aktör niteliğindeki ülkesel devletler üzerine kurulu "Westfalyan Dünya Düzeni" kavramının; bir yandan uluslararası sistemin "devlet-merkezli," "egemenlik üzerine kurulu,"ve "ülkesel olarak sınırlandırılmış" çerçevesini, diğer yandan ise hakim veya hegemonik politik aktörler tarafından hiyerarşik olarak yapılandırılmış dünya düzenini belirtmek için kullanıldığını ifade etmektedir.[263] Bu hiyerarşi tarihi süreç içerisinde oluşmuş ve hegemnonyanın hukukileşmesi ile sonuçlanmıştır.

2.1.5. Büyük Güç Hegemonyasının Hukukileşmesi

2.1.5.1. Viyana Kongresi (1815)

Devletlerin egemen eşitliği sorunundaki tarihsel gelişim, 19'uncu yüzyıldan ve özellikle de 1815 Viyana Kongresi'nden itibaren gelişmekte olan klasik uluslararası hukukun gelişimine denk düşmektedir. Bu dönemde uluslararası hukuk egemen devletler arasında birlikte varolmayı mümkün kılan hukuk olarak algılanmış; devletlerin dış egemenliğinin düzenlenmesine denk düşen tüm alanları, hatta sınır düzenlemelerinden uyuşmazlıkların giderilmesine kadar tüm alanları kapsar olmuştur. Böylesi bir birlikte varolmanın hukukuna duyulan gereksinim, 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında uluslararası hukukun kodifikasyonunu tetiklemiştir.[264]

---

[262] *a.g.e.*
[263]Richard A. Falk, *The Declining World Order: America's Imperial Geopolitics* (New York: Routledge, 2004), 2.
[264]Besson, 2011, 5.

Ancak egemen eşitlik prensibinin uluslararası alanda tanınması kolay olmamış, 1815 Viyana Kongresi'nden başlayarak bütün uluslararası organizasyonlarda ve toplantılarda ateşli tartışmaların konusu olmuştur.

1815'de Viyana Kongresi'nin başlangıcından itibaren; Avusturya, Büyük Britanya, Prusya, Rusya ve daha sonraları Fransa'dan oluşan büyük güçler, küçük devletlerin kaderine karar vermişler, onların iç işlerine müdahale etmişler, sınırlarını belirlemişler, kendilerinden zayıf olan devletler üzerinde bütün vesayet usullerini uygulamışlar, onlar için kuralları formüle etmişler, ihtilaflarda hüküm kurmuşlar ve kararlarını infaz etmişlerdir. Bu büyük güçler Viyana Kongresi'nde Avrupa'nın haritasını yeniden düzenlemişler, Polonya'nın bölünmesini onaylamışlar, Belçika'yı Hollanda ile birleştirmişler, İsviçre'yi tarafsızlaştırmışlar, Alman Konfederasyonu'nu yaratmışlar, nehirlerin serbest navigasyonuna ilişkin olarak uluslararası hukukun kurallarını ortaya koymuşlar, diplomatik temsilcilerin rütbelerini belirlemişler, köle ticaretinin ortadan kaldırılmasını düzenlemişlerdir.[265]

Küçük devletlerin söz hakkından yoksunluğu gerçeği Lord Palmerston tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

> *Daha küçük egemenler, prensler ve devletler; karar verici Kongre'de hiçbir temsilciye sahip değildiler. Ve kendilerinin gelecekteki kaderlerinin belirlendiği kararlarda hiç sesleri bulunmamakta idi. Hepsi hükmeden güce boyun eğmişlerdir."*[266]

Anand'ın deyimiyle; Avrupa'daki barışı idame ettirme adına harekete geçen uyum kuvvetleri, diğer devletlere söz hakkı vermeksizin onlar üzerinde açık hakimiyet kurmuşlardır.[267] İtalyan meseleleri ile ilgili olarak Sardunya'nın Konferans'a katılma talebine karşı İngiliz Dışişleri Bakanı şu şekilde itiraz etmiştir:

> *"Şunu hatırlarsınız ki; Rus hükümeti beş büyük gücün Kongre'de oturmasını teklif etmiştir. Avrupa'nın büyük kamu hukukunu etkileyen sorunların tartışılmasında yıllardır bu bir Avrupa adeti olmuştur ve bu genel pratikten ayrılmamız ve diğer herhangi bir gücü bizlere yardıma çağırmamız için herhangi bir sebep bulunmamaktadır."*[268]

---

[265]Anand, "Sovereign Equality of States In International Law-I", 216.

[266]Edwin DeWitt Dickinson, *The Equality of States in International Law* (London: Oxford University Press, 1920), 295,

> *"The smaller Sovereigns, Princes, and States, had no representatives in the deciding congress, and no voice in the decisions by which their future destiny was determined. They were all obliged to yield to overruling power."*

[267]Anand, "Sovereign Equality of States In International Law-I", 216.

[268]*a.g.e.*, 305,

> *"Your Lordships will recollect that the Russian Government proposed that the five great Powers should alone sit in Congress. This has been the custom of Europe for a great many years when questions affecting the great public law of Europe have been discussed; and there appeared to none of us any reason why we should depart from the usual practice, make an exception on the present occasion by calling in any other Power to assist us."*

Anand'ın tespitine göre, pratik olarak bütün önemli uluslararası konferanslar veya kongreler 1814 yılından sonra düzenlenmiş ve Avrupa adına konuşma hakkı büyük güçlere verilerek onlara ayrıcalıklı bir pozisyon sağlanmıştır. Sadece en ilgili olan küçük devletler belirli zamanlarda konferanslara davet edilmiş, bazı zamanlarda bunlara tam katılım hakkı bile sağlanmamıştır. Bunlar, kararlarda söz hakkı veya veto hakkı bile bulamamışlardır. Devletlerin eşitliği prensibi büyük güçlerin kendileri arasında uygulanmıştır.[269]

19'uncu yüzyıl boyunca devletlerin uygulaması devletlerin egemen eşitliği prensibi ile bağdaşmaz nitelikte olmuştur. Pozitivizmin etkisi altındaki birçok yazar, uluslararası hukukta böyle bir teorinin var olduğunu ve etkinliğini reddetmiştir.[270]

1885 yılında T.J. Lawrence, eşitlik prensibinin çağdışı kaldığı hükmüne vararak büyük güçler için ayrıcalık talep etmiştir:

> *"Bu olgular karşısında benim fikrim şudur ki; hukuk önünde bütün bağımsız devletlerin mutlak eşitliğine dayalı eski doktrinin ayakta tutulması imkânsızlaşmıştır. Bu ölüdür. Ve bunun yerine modern uluslararası hukuk tarafından; büyük güçlere diğer devletler arasında öncelik veren ve Avrupa'daki milletler arasındaki bütün anlaşmazlıkların halli için merkezi bir otorite geliştiren yeni bir doktrin ortaya koymalıyız."*[271]

1898'de Antoine Pillet, egemen eşitliğe temel bir hak gibi yaklaşmanın yanlışlığına şu şekilde işaret etmiştir:

> *"Rusya ve Cenevre'nin eşit haklara sahip olduğunu ifade etmek, birincil ve çok ciddi kusura sahiptir ve adil değildir. Devletler, servet ve güçlerinin eşit olmamasından dolayı haklar yönünden de eşit değildirler."*[272]

Devletlerin egemen eşitliği prensibine yönelik olarak bir itiraz da ünlü İskoç hukukçu James Lorimer'den gelmiştir:

> *"Devletlerin eşitliği ve onların mutlak bağımsızlığı tarih tarafından devamlı surette reddedilmiştir, bir kadının başıyla bir balığın kuyruğunun birleşimi kadar anlaşılamaz bir hayaldir."*[273]

---

[269]Anand, "Sovereign Equality of States In International Law-I", 217.

[270]*a.g.e.*, 217–18.

[271]T.J. Lawrence, *Essays on Some Disputed Questions in Modern International Law* (London: George Bell and Sons, 1885), 232,

> *"It seems to me that, in the face of such facts as these, it is impossible to hold any longer the old doctrine of the absolute equality of all independent states before the law. It is dead; and we ought to put in its place the new doctrine that the Great Powers have by modern International Law a primacy among their fellows, which bids fair to develop into a central authority for the settlement of all disputes between the nations of Europe."*

[272]Edwin DeWitt Dickinson, *a.g.e.*, 133–34.

[273]Adolf Lande, "IV Revindication of the Principle of Legal Equality of States, 1871-1914", *Political Science Quarterly* C.62, S.2 (1947): 260,

> *". . .the equality of States and their absolute independence have been steadily repudiated by history. . . it is a chimera as unrealisable as the union of the head of a woman with the tail of fish."*

Lorimer'in anlayışına göre:

> *"Şu anda; bütün devletlerin eşitliği, onların tamamen devlet olarak kabul edildikleri an, şayet mümkünse hukuki kişilikler veya hukuki vatandaşlar olarak kabul edilen bireylerin eşitliğinden daha saydam bir kurgudur. Çünkü bireyler ve vatandaşlar durumunda, büyüklüğün ve gücün mümkün olan sınırı bulunmaktadır. Bu yüzden sonuç olarak eşitliğin de. Fakat bu durum devlet açısından yoktur. "On bin yerleşimcisi olan bir devlet on milyon yerleşimcisi olan bir devletle eşittir" demek veya İngiliz ülkesinin büyüklüğünün yarısı büyüklüğündeki bir devletin, bir kıtanın yarısını kaplayan bir devletle eşit olduğunu söylemek binin bir milyona eşit olduğunu veya Cenevre Kantonu'nun Avrupa Kıtasına eşit olduğunu söylemek kadar yanlıştır."*[274]

Lorimer devlet olarak tanınma ile eşit kabul edilme arasındaki farka ise şu şekilde işaret etmiştir:

> *"Bütün devletler, devlet olarak tanınma hakkına eşit derecede sahiptirler. Bunun için devlet olmaları yeterlidir. Fakat bütün devletler, eşit devletler olarak tanınma hakkına sahip değildirler. Çünkü eşit devletler değildirler. Rusya ve Romanya devlet olarak tanınma hakkına eşit derecede sahiptirler. Fakat eşit devletler olarak tanınma hakkına sahip değildirler. Bu prensipten ayrılmaya yönelik herhangi bir teşebbüs, bizim saplantılı olduğumuz hukuk alanı ne olursa olsun hukuk önünde eşitliğin ihlaline sebep olacak, bunun haklı çıkarımına yol açmayacaktır."*[275]

Bunun yanında devletlerin egemen eşitliğini savunan görüşler de çıkmıştır. Hukuki eşitliği savunan Ernest Nys 1896 yılında:

> *"Büyük güçlerin hegemonyası, tartışma götürmez bir şekilde politik bir olgudur. 19'uncu yüzyılda Avrupa'nın bütün tarihi buna şahitlik etmiştir. Fakat bu hegemonya, bir hukuki prensip oluşturamaz."*[276]

demiştir. L. Oppenheim da Nys'ın bu görüşünü destekler bir şekilde büyük güçlerin üstünlüğü için herhangi bir hukuki temel bulunmadığını belirtmiştir. Ona göre:

> *"Hukuki eşitlik politik eşitlikle karıştırılmamalıdır. . . Politik olarak devletler eşit değildirler. Çünkü büyük güçler ve diğerleri arasında fark bulunmaktadır… Fakat büyük güçlerin etkisi ve pozisyonu ne kadar önemli olursa olsun, bunlar hiçbir şekilde hukuki bir temelden veya kuraldan türememektedir."*[277]

---

[274]James Lorimer, *The Institutes of the Law of Nations: A Treatise of the Jural Relations of Seperate Political Communities (Volume I)* (Edinburgh ve London: William Blackwood and Sons, 1883), 170–71.

[275]James Lorimer, 1884, 260.

[276]Edwin DeWitt Dickinson, *a.g.e.*, 129,

> *"The hegemony of the great powers is indisputable as a political fact: the whole history of Europe in the nineteenth century bears witness to it. But this hegemony does not and can not constitute a juridical principle."*

[277]*a.g.e.*, 171,

> *"Legal equality must not be confounded with political equality. The enormous differences between States as regards their strength are the result of a natural inequality which, apart from rank and titles, finds its expression in the province of policy. Politically, States are in no manner equals, as there is a difference between the Great Powers and others. Eight States must at present be considered as Great Powers—namely, Great Britain, Austria-Hungary, France, Germany, Italy, and Russia in Europe, the United States in America, and Japan in Asia. All arrangements made by the body of the Great Powers naturally gain the consent of the minor States, the body of the six Great Powers in Europe is therefore called the European Concert. The Great Powers are the leaders of the Family of Nations, every progress of the Law of Nations during the past is the result of their political hegemony, although the initiative towards the progress was frequently taken by a minor Power.*

Büyük güçlerin hukuki üstünlüğü savını açık bir şekilde reddeden Oppenheim'a göre:

> *"Bu doktrin evrensel olarak tanınan, devletlerin eşitliği kuralını ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır ve politik olanı hukuki eşitsizlikle karıştırmaktadır."*[278]

Hilla'nın değerlendirmesine göre; egemen eşitlik prensibine yönelik olarak Vienna Kongresi'nin neticesi, sadece büyük güçlerin kollektif hegemonyalarının hukuken kurumsallaştırılması ve büyük güçler arasında egemen eşitliğin var olduğunun ortaya konması olmuştur. Bu Kongre'de egemen eşitlik efsanesi tamamen çöpe atılmayarak, egemenlik evrimi, efsanevi Westfalyan sistemin veya Vattel'in egemen eşitlik kavrayışının yıkımı ile değil, egemen eşitlik doktrininin bir hukuki hegemonya sistemi içerisine yerleştirilmesi ile başarılmıştır.[279]

2.1.5.2. Lahey Barış Konferansları (1899-1907)

Büyük güçlerin kendileri tarafından ilan edilen üstünlük ve yüzyılın geri kalanında bu eşitsizliğin pozitivist düşünürler tarafından onaylanması sonucu, devletlerin eşitliği prensibi 1899 ve 1907 yıllarında Lahey Barış Konferansları esnasında tekrar gündeme getirilmiştir.

26 devlet, 18 Mayıs 1899 tarihinde ilk Barış Konferansı için Lahey'de toplanmışlardır. Konferansta her bir gücün, delegelerinin sayısı ne olursa olsun, bir oy hakkına sahip olacağı hususu eşitlik prensibine dayalı olarak ifade edilmiştir.[280] Birinci Konferansın başarısı üzerine, 1907 yılında Başkan Theodore Roosevelt'in ısrarı ile Güney Amerika devletleri de dahil olmak üzere 46 devlete davet gönderilmiştir. İkisi hariç hepsi delege göndermişlerdir. Bu sefer, eşitlik prensibi tartışmalarda daha fazla ortaya konmuştur. Her bir devletin karar verirken bir oya sahip olacağı ve oy birliği kuralının bütün maddi kararları kapsayacağı ortaya konmuştur.[281]

Küçük devletlerin eşitlik prensibindeki ısrarı, Daimi Hakemlik Adalet Divanı'na ilişkin projenin tamamını başarısızlığa sürüklemiştir. Teklif edilen divan oluşumu, projenin en karşı çıkılan hususu olmuştur. Projeyi ortaya koyanlar, devletlerin hukuki eşitliği prensibini serbestçe kabul ederken ve bir mahkemenin tamamen uluslararası

> *But, however important the position and the influence of the Great Powers may be, they are by no means derived from a legal basis or rule.*"

[278]*a.g.e.*, 171.
[279]Hilla, *a.g.e.*, 122.
[280]Frederick Charles Hicks, "The Equality of States and the Hague Conferences", *The American Journal of International Law* C.2, S.3 (1908): 537.
[281]Anand, "Sovereign Equality of States In International Law-I", 221.

olabilmesi için bütün milletleri temsil etmesi gerektiğini belirtirken bütün milletlerin mahkemede bir hakim bulundurmasının zorluğu ile yüzleşmişlerdir. Mahkemenin oturumunda 44 hâkimin beraberce bulunması, mahkemeyi bir kurul hüviyetine büründürmek ve mahkeme hüviyetini ortadan kaldırmak riskini taşıyordu. Bu yüzden bütün devletlerin, Konvansiyon'un tüm dönemi için bir hâkim atayabilmeleri, yani 12 yıl için hakim atayabilmeleri; nüfus, endüstri ve ticarete dayalı bir rotasyon sistemine göre bu hakimlerin bazılarının daha uzun, bazılarının daha kısa bir dönem için görev yapmaları teklif edilmiştir.[282]

Bu husus küçük devletlerden ve özellikle Brezilya temsilcisi Ruy Barbosa'dan büyük tepki almıştır.[283] Meksikalı delegenin de itirazı üzerine; İsviçre, Venezuella, Dominik Cumhuriyeti, Haiti, Norveç, Romanya, Çin ve İran itirazda bulunarak, kendilerinin Birleşik Devletler, Birleşik Krallık, Fransa, Almanya ve Rusya ile eşit olduklarını ve mahkemede eşit bir şekilde temsil edilmeyi talep ettiklerini belirtmişlerdir. Sonuç ise bütün projenin başarısızlığa sürüklenmesi olmuştur.[284]

O dönemde devletlerin eşitliği prensibinin tabiata aykırı bulunması nedeniyle, bu konuya ilişkin olarak birbiri üzerine saldırılar düzenlenmiştir. Londra'da çıkan "The Times," 19 Ekim 1907 tarihinde Konferans kapandıktan sonra:

> *"Konferans başarısız olmaya mahkûmdu. Çünkü böyle bir vücudun oluşumu, olguların hukukunun büyük bir ihlaliydi. Bütün devletlerin bu Konvansiyon'a delege göndermesinin sebebi, bütün egemen devletlerin eşit olduğu fikriydi. Belirli amaçlar için Konvansiyon faydalı olmuştur. Fakat bu bir kurgudur ve çok saçma bir kurgu. Herkes bütün egemen devletlerin eşit olmadığını bilir. Bu temel ve gerekli hakikatin göz ardı edilmesi sonucu, Konferans kendisini iktidarsızlığa indirgemiştir. Çok basit bir düşünce ile; Büyük Britanya, Fransa, Almanya, Japonya, Rusya ve Birleşik Devletler gibi güçlerin, herhangi bir şart altında Haiti, Salvador, Türkiye ve İran ile eşit haklara sahip olacağı veya olabileceğini kabul edeceği makul görülemez. Böylesi bir teslimiyet, yüksek medeniyetin daha düşük medeniyet tarafından boğulmasıdır. İleri halkları ahlaki ve entelektüel yönden geriye götürmektir."*[285]

---

[282] *a.g.e.*

[283] *a.g.e.*, 222.

[284] *a.g.e.*, 223.

[285] Frederick Charles Hicks, *a.g.e.*, 545,

> *"The conference was predestined to fail, because the convocation of such a body at all was based upon a gross violation of the " law of facts." * * * The only principle upon which all these powers could be induced to send delegates to it was the legal and diplomatic convention that all sovereign states are equal. For certain purposes that convention is useful, but, on the face of it, it is a fiction, and a very absurd fiction at that. Everybody knows that all sovereign states are not equal. The differences between them in population, in territory, wealth, armed strength, their habits of thought, their conceptions of law and right-all that goes to make up civilization-are among the most obvious and insistent of facts. By pretending to ignore this fundamental and essential truth, the conference condemned itself to impotence. The sim-plest common sense is enough to teach us that powers like Great Britain, France, Germany, Japan, Russia, and the United States will not, can not, in any circumstances, allow Haiti, Salvador, Turkey, and Persia to have an equal right with themselves in laying down the law by which their fleets, their armies, their diplomatists, their jurists are to be guided on matters of the*

şeklinde yayın yapmıştır. F.C. Hicks de büyük güçler hakkında yaygın olan bir fikri şöyle ifade etmiştir:

> *"Eşitlik doktrini, çıkış noktası olarak gerçekci değildir ve uluslararası hukukta, performansın eşlik etmediği sözlü bir rıza ile muhafaza edilmiştir. Pozitif hukuk ve uluslararası hukuk arasındaki düşünce karmaşıklığının yarattığı yanlış analojiler tarafından desteklenmiştir. . "*[286]

Hicks'e göre de:

> *"Latin Amerika devletleri ve daha aşağı güçler, Lahey ve daimi mahkemelerde eşit oy hakkı talep ederken kendilerinin yerine getirebileceği görevlerle orantısız hakları talep etmekteydiler."*[287]

Egemen eşitlik prensibi karşıtı bu hakim anlayışlarla birlikte, egemenlik ve egemen eşitlik yazımında Milletler Cemiyeti'ne doğru yol alınmıştır. Etkinlik veya uygarlık koşulunu sağlamak suretiyle devlet olarak tanınan politik varlıkların bile hukuki eşitliği tartışma konusu olmuştur.

2.1.5.3. Milletler Cemiyeti

A.B.D. Başkanı Woodrow Wilson, Milletler Cemiyetinin babası ve Paris Konferansı'nın baş iştirakçilerinden biri olarak görülmektedir. I. Dünya Savaşı yılları boyunca da devletlerin eşitliği prensibinin sıkı savunucularından biri olarak kabul edilmiştir. 22 Ocak 1917'de bu anlayışını Amerikan Senatosunda:

> *". . . sadece eşitler arasındaki bir barış devam edebilir. Sadece ortak menfaate ortak katılım bunu sağlayabilir."*[288]

demek suretiyle devletlerin egemen eşitliği prensibine duyduğu inancı ifade etmiştir. Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra, Paris'teki Barış Konferansı esnasında Başkan Wilson, bütün bu eşitlikçi fikirlerinden sıyrılarak ve Dışişleri Bakanı'nın tavsiyesine aykırı olarak büyük güçlerin üstünlüğünü desteklemeye başlamıştır.[289] Paris Barış Konferansı'nda eşitlik prensibine açıkça meydan okunmamış ise de; savaşı kazanan büyük güçlerin; yani Fransa, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık ve Birleşik Devletler'in kendileri için hakim bir pozisyon kurmaya istekli oldukları açıkça anlaşılmıştır.[290]

> *supremest moment. The suggestion that they should submit to such a doctrine is simply fatuous. Such submission would involve the subjugation of the higher civilization by the lower, would inevitably condemn the more advanced peoples to moral and intel-lectual retrogression."*

[286] *a.g.e.*, 535–36.

[287] *a.g.e.*, 559,

> *"The favorite maxim of Dr. Francis Lieber was, " No right without its duties, no duty without its rights." The Latin American states and other lesser powers, when demanding equal voting power at The Hague and equal representation upon its permanent courts, are asking rights out of all proportion to the duties that they are able to perform."*

[288] Anand, "Sovereign Equality of States In International Law-I", 227–28.

[289] *a.g.e.*, 228.

[290] *a.g.e.*

Konferansa katılan Fransız delege bu niyetini şu şekilde özetlemiştir:

> *". . . Mesele soyut veya duygularla tartışılabilecek cinsten değildir. Fakat somut bir olguyla karşımızda duran bir şeydir. Bu olgu, savaşın Büyük Britanya, Fransa, Japonya, İtalya ve ABD tarafından kazanıldığı olgusudur. Cemiyetin bu etkin güçler etrafında oluşturulması; onun doğuşunun, Almanya'yı işgal eden devletlerin prestijini ve etkisini taşıması açısından gereklidir."*[291]

Egemen eşitlik prensibi çoğunlukla, sözlü olarak tasdik edilmesine rağmen; eşitliğin ne usulde ne de temsilde kabul görmediği anlaşılmaktaydı. En önemli kararlar 10'lar Konseyi'nde alınmış, bu Konsey beş büyük gücün her biri için tahsis edilen iki üyelik kontenjandan oluşmuştur.[292]

Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nde iki organın meydana getirilmesi öngörülmüş, bir organın bütün üyelerden oluşan Genel Kurul, diğerinin ise sadece büyük güçleri ihtiva eden Konsey olması teklif edilmiştir. *Ad hoc* davetler ile küçük devletlerin de belirli konularda Konseye davet edilebileceği düşünülmüştür. Bu plan, küçük devletler tarafından şiddetli şekilde eleştirilmiştir. Belçikalı temsilci bu yaklaşımı "kutsal ittifak" olarak adlandırarak eleştirmiştir.[293]

Anand, devletlerin politik eşitsizliğinin her zaman var olduğunu, fakat hukuki eşitsizliğin formal ve genel olarak kabulünün tamamen devrimsel bir innovasyon olduğunu vurgulamaktadır. Bu durumun, küçük devletlerin haklarının eşitliğinin formal anlamda bir terki olduğuna ve gelecek için önemli ve inkâr edilemez bir emsal oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Devletlerin eşitliği prensibi, teklif edilen Uluslararası Daimi Adalet Divanı'nın oluşumuna ilişkin olarak tartışmaları da tekrar alevlendirmiştir.[294]

1907'de Lahey'de olduğu gibi, büyük güçlerin temsilcilerinin bazıları büyük güçlerin Adalet Divanı'nda daimi olarak temsil edilmesini savunmuşlardır. Japon üye M. Adatci, bu hayati sorunun, formalistik hukuk teorisinden ziyade sosyolojik bakış açısından bakılarak çözülmesi gerektiğini savunmuştur. Kendisi, beş büyük gücün Divan'da temsil edilmesi gerektiğini ve bunlardan birinin hariç tutulmasının

---

[291]William E. Rappard, "Small States in the League of Nations", *Political Science Quarterly* C.49, S.4 (1934): 556–557,

> *". . . But the matter is not one to be discussed in the abstract or on the basis of sentiment; but a thing of cold fact; and the fact is that the war was won by Great Britain, France, Japan, Italy, the United States. It is essential that the League be formed around these effective powers so that at its birth, it shall carry with it the influence and prestige of the nations that conquered Germany."*

[292]Anand, "Sovereign Equality of States In International Law-I", 228.

[293]*a.g.e.*, 230.

[294]*a.g.e.*, 231–32.

mahkemeyi işlevsiz bırakacağını ifade etmiştir.[295] Kendisi bu anlayışını şu şekilde ifade etmiştir:

> *"Bu olgu reddedilemez, niçin hiçbir ihtilaf olmaksızın açıkça kabul etmiyoruz, burada biz hepimiz, yokluğunda hukuki bir organizma yaratamayacağımız realitelerin anlayışı ve cesaretinde olmalıyız."*[296]

Ona göre, devletlerin hukuki eşitliğine dayalı bir müessese uygulanabilir nitelikte değildi.[297] Netice olarak, I. Dünya Savaşı'nın sonunda Varsailles'de Milletler Cemiyeti oluşturulmuştur. Cemiyet'in yapısı, Yönetim Konseyi'nin hukuki hegemonyasını Genel Kurul ile dengelemeye çalışmış; büyük güçlerin hegemonyasına tehdit oluşmaması için Uluslararası Daimi Adalet Divanı'na zorunlu yargı yetkisi verilmemiştir.[298]

Ancak devletlerin eşitliği, uluslararası mahkemelerin kararlarında güçlü destek bulmuştur. Norveçli Gemi Sahiplerinin Talepleri Davası'nda, Daimi Hakemlik Divanı her iki tarafın da tamamıyla eşitlik esasına dayalı olarak mahkemenin önüne geldiğini,[299] uluslararası hukuk ve adaletin devletlerin eşitliği prensibine dayalı olduğunu[300] vurgulamıştır.

2.1.5.4. Birleşmiş Milletler

Büyük güçlerin devletlerin eşitliği prensibini Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'ne dâhil etmekteki isteksizliği, İkinci Dünya Savaşı sonrasında gözlemlenmemiştir. 1941 tarihli Atlantik Şartı'nın ardından 1943 tarihli Moskova Deklarasyonu ile dört güç; Çin Cumhuriyeti, Birleşik Krallık, Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği, barışsever devletlerin egemen eşitliği prensibine dayalı genel bir uluslararası organizasyon kurma gerekliliğini tanımışlardır. Buna rağmen küçük devletlere, bütün milletlerin dünya barışı ile eşit derecede ilgili olmaları gerektiğinin bir realite olduğu fakat bunun idamesine eşit katkı yapmalarının kesinlikle gerçeği yansıtmayacağı

---

[295] *a.g.e.*, 233.
[296] *a.g.e.*
[297] *a.g.e.*
[298] Hilla, *a.g.e.*, 122–23.
[299] Permanent Court of International Justice (PCIJ), "Norwegian Shipowners' Claims (Norway v. USA), 1 R.I.A.A. 307, 346 (Arb.1922)", y.y., 331,

> *"This Tribunal is therefore a regular legal institution, which possesses by consent of the two Parties a compulsory jurisdiction, independent of the national courts of the Parties. Both Parties come before the Tribunal on a footing of perfect equality."*

[300] *a.g.e.*, 338,

> *"International law and justice are based upon the principle of equality between States. No State can exercise towards the citizens of another civilised State the "power of eminent domain" without respecting the property of such foreign citizens or without paying just compensation as determined by an impartial tribunal, if necessary."*

söylenmiştir. Küçük devletlere, Şart'ın çerçevesini çizmede bir rol ve biraz da pazarlık gücü tanınmıştır.[301]

İkinci Dünya Savaşı sonrasında müttefiklerin zaferinin ardından, savaş sonrası sistemin mimarları önceden var olan gevşek ve devlet merkezli kurallardan oluşan teamül ağını kurumlar ve anayasalar üzerine kurulu bir pozitivist düzen ile değiştirmişlerdir. Bu pozitivist düzen, küresel problemlerin her tarzı ile ilgilenmeye çalışan, çokuluslu anlaşmalarla idare edilen uluslararası müesseselerden oluşmuştur. Bu küresel anayasalar, ulusal hukuktan teşbih yoluyla kurumsal sorumluluk tahsis etmenin ve uluslararası hukukun belirli kurallarını dikte etmenin yollarını aramışlardır.[302]

Netice itibariyle, bahsi geçen uluslararası konferansların hemen hepsinde, uluslararası güçlerin egemen eşitlik prensibini kabul etmemek veya aşmak için bir takım yollar ve formüller aradıkları göze çarpmaktadır. Tüm bu gelişmelere dayanarak Hilla, uluslararası hukukta ve uluslararası ilişkilerde egemenliğin bugünkü kullanımının, devam edegelen bir egemenlik yazımının edebi etkisinin sonucu olduğunu belirtmektedir.[303]

Geleneksel uluslararası hukukta eşitlik prensibinin gerçek anlamı ne olursa olsun, San Francisco Konferansı'nda bu prensip yeniden tanımlanmış ve buna daha geniş boyutlar verilmiştir. San Francisco Konferansı'nda Komite Raportörü I/i sayılı Rapor'unda, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2/1'inci maddesindeki egemen eşitlik normunun şunları kapsadığını belirtmiştir:[304]

1. Devletlerin hukuken eşit olduğu,

2. Her devletin, tam egemen bir biçimde doğal olarak var olan haklardan istifade ettiği,

3. Devletin, ülkesel bütünlüğü ve politik bağımsızlığı gibi şahsiyetine de saygı duyulduğu,

4. Devletin uluslararası düzen altındaki uluslararası görev ve yükümlülüklerine sadakatle riayet etmesi gerektiği.

---

[301]Anand, "Sovereign Equality of States In International Law-I", 237.
[302]Koh, *a.g.e.*, 2614.
[303]Hilla, *a.g.e.*, 111.
[304]R.P. Anand, "Sovereign Equality of States In International Law-II", *International Studies* C.8, S.4 (1967): 398.

Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2'nci maddesinde, organizasyonun bütün üyelerinin egemen eşitliği prensibine dayalı olduğu belirtilmekte, bu anlayış, 18'inci maddede her bir üyenin bir oya sahip olması kuralı ile ve 27'nci maddede Güvenlik Konseyi'nin her bir üyesinin bir oya sahip olması kuralı ile uygulanmaktadır. Bununla beraber 27'nci madde bu basit kuralı karmaşıklaştırmakta ve Güvenlik Konseyi'nin maddi hususa ilişkin en önemli kararlarının sadece dokuz üyenin çoğunluğunun desteğine değil, daimi üyelerin mutabık oylarına da ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir.[305]

Bu veto sistemi 2'nci maddede inşa edilen egemen eşitlik prensibinin tutarlılığını zayıflatıyor görünmektedir. Veto hakkı verilmeyen devletler, bu yolla, formal eşitlikten yoksun bırakılmışlardır.[306] Tüm tartışmalara rağmen; henüz uluslararası hukukun, hakları eşit koruyacağı ve hakların eşit korumasını garanti edeceği kurumların geliştiği bir aşamaya gelmediği kabul edilmektedir. Uluslararası hukukun telafi edici yönü, güçlü devletler tarafından küçük devletlerin haklarının çiğnenmesinde asla ortaya çıkmamıştır.[307] Hans Kelsen'in de dediği gibi "şayet bazı devletler, diğerlerinin sahip olmadığı ayrıcalıklara sahip oldukları halde diğer devletlerle eşit olabilecek ise, eşit terimi orijinal anlamını kaybetmiştir."[308]

2.2. Uluslararası Hukuk ve Müdahale Yasağı

2.2.1. Kavram: Uluslararası Hukuk

2.2.1.1. Tarihsel Gelişimi

Hukuk, insanlar arasındaki politik birlikteliğin bir ürünü olarak görülmektedir. Benzer şekilde politik toplulukların aralarındaki etkileşim sonucu kabul ettikleri müşterek kurallar da milletler hukukunu yaratmıştır. Montesquieu *"The Spirit of Laws"* isimli eserinde bütün ülkelerin bir milletler hukukuna sahip olduğunu belirtmektedir.[309] Ancak uluslararası hukuk, Antik Çağ'da ve Ortaçağ'ın ilk döneminde, modern zamanlarda kullanıldığı anlamını taşımamıştır.[310]

---

[305]Franck, *a.g.e.*, 176.
[306]*a.g.e.*
[307]Anand, "Sovereign Equality of States In International Law-II", 389.
[308]*a.g.e.*, 398.
[309]Charles de Secondat Baron de Montesquieu, *The Spirit of Laws (1748)* (Ontario: Batoche Books, 2001), 22,

> *". . . inhabitants of so great a planet, which necessarily contains a variety of nations, they have laws relating to their mutual intercourse, which is what we call the law of nations. As members of a society that must be properly supported, have laws relating to the governors and the*

Romalılar tarafından kullanılmış olan ve *Ius Gentium* olarak ifade edilen kavram, genel olarak milletlerin hukuku şeklinde tercüme edilmiştir. Fakat, Romalılar bu kavramı milletten ziyade, insanlar veya ırk anlamına gelen "gens" sözcüğünden türetmiş olup, bu terim bugün "devlet" kavramı ile ilişkilendirilmektedir.[311] *Ius gentium,* ilk zamanlarda, Roma'nın ötesine uzanan yerel Akdeniz toplumlarının çeşitli teamül yasalarının ortak unsurlarına veya prensiplerine verilen bir isim olarak kullanılmıştır. Roma'da Cumhuriyetin ülkesel sınırlar itibariyle genişlemesiyle birlikte, hatta Cumhuriyetin imparatorlukla yer değiştirmesinin akabinde hızlı bir şekilde daha fazla önem kazanarak bir çeşit uluslararası hukuka dönüşmeye başlamıştır.[312]

Hristiyan ve İslam dünyası da kendine özgü bir uluslararası hukuk yaratmışlardır. Tarihsel olarak mücadele halinde bulunmuş olan Hristiyan ve İslam dünyasının her ikisi de, kendileriyle aynı dinden olanlar arasında ya da kendilerinin kâfirler ile olan ilişkilerinde uygulayacakları normatif çerçeveye ilişkin olarak detaylı doktrinler geliştirmişlerdir. Bu davranış kodları daha çok savaş durumu için geliştirilmiş, özellikle Hristiyanlıkta bu normatif çerçeveler "Haklı Savaş (Just War)" ın geniş kavramsallaştırmalarını içermiştir. Bu dönemde İslam dünyası, haklı savaş teorisinin bir versiyonu olan "cihat" kavramını geliştirmiş, on yıla kadar ateşkesin imkan dâhilinde olduğunu kabul etmekle birlikte imansızlarla kendileri arasında daimi bir savaş hali olduğunu kabul etmişlerdir.[313]

Tüm bu tarihi alt yapıya rağmen, günümüz uluslararası hukuku köken olarak Hristiyan uygarlığının bir ürünü olarak görülmektedir.[314] Uluslararası hukukun bir Avrupa icadı olduğunda genel olarak mutabık kalınmakla beraber, başlangıcının nereye kadar götürüleceği konusunda farklı görüşler mevcuttur. Uluslararası hukukun başlangıcını eski Yunana, ya da Romalılara ya da Ortaçağ Hristiyanlığına veya erken moderniteye yahut 1648 Westfalya Anlaşması'na götürmek yönünden

---

governed, and this we distinguish by the name of politic law. They have also another sort of law, as they stand in relation to each other; by which is understood the civil law. The law of nations is naturally founded on this principle, that different nations ought in time of peace to do one another all the good they can, and in time of war as little injury as possible, without prejudicing their real interests."

[310]Oppenheim, *a.g.e.*,4.
[311]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *a.g.e.*, 47.
[312]Hinsley, *a.g.e.*, 162.
[313]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *a.g.e.*, 50.
[314]Oppenheim, *a.g.e.*,4.

farklılıklar görülmektedir.[315] Ancak genel olarak, Ortaçağ'ın ikinci yarısından itibaren yavaş yavaş gelişmeye başladığı kabul edilmektedir.[316]

Ius gentium'a karşı *ius inter gentes* fikri veya eşit egemenler arasındaki ilişkilere uygulanacak kurallar sistemi, ortaçağ uygulamalarında biraz gölgede kalmış ve 1500'lü yılların sonrasına kadar sistematik bir forma bürünememiştir. Bu tarihe kadar, bilimsel yazılarda da bir patlama yaşanmamıştır. Bu dönemin uluslararası hukuk müellifleri uluslararası hukuku yaratmamış, daha çok güçlü patronlar tarafından komisyona bağlanmış bir şekilde, tartışmalı hususlara hukuki destek sağlayacak çalışmalar ve söylemler yaratmışlardır.[317]

Jean Jacques Rousseau da "Toplumsal Sözleşme" isimli eserinde bu hususu destekler bir şekilde; kendi ülkesinden memnun olmayan Grotius'un Fransa'da ikamet edinerek XIII. Louis'e bağlılıklarını sunduğunu ve kitabını atfettiğini, insanların haklarını bir sanatkâr ustalığı ile onlardan alıp Kral'a vermekten kaçınmadığını ifade etmektedir. Rousseau bu hususa tepkisini, "Hakikat servet edindirmez, ve insanlar hakikat için ne büyükelçilikler, ne profesörlükler ne de emekli aylığı verirler." demek suretiyle dile getirmiştir.[318] Immanuel Kant da modern uluslararası hukukun kurucuları Grotius, Pufendorf ve Vattel'i "perişan teselli ediciler (miserable comforters)" olarak adlandırmıştır.[319]

15'inci yüzyılın sonundan itibaren uluslararası hukukun ilerleyişi ivme kazanmıştır. Yeni dünyanın keşfedilmesi ile birlikte bu toprakların nasıl işgal edileceği ve kolonileştirileceği hususunda kilit konular gündeme gelmiş, bu hususun hukuki gerekçelendirmesi ve hâlihazırda oralarda yaşayanların hukuki hakları temel bir problem olmuştur. Yağmayı rasyonelleştirmek için bir araç bulma güdüsü gözden ırak tutulmamakla birlikte, uluslararası hukukun önemli neticeler doğurduğu inkâr edilmemektedir.[320]

---

[315]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *a.g.e.*, 38.
[316]Oppenheim, *a.g.e.*,4.
[317]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *a.g.e.*, 54.
[318]Jean-Jacques Rousseau, *The Social Contract or Principles of Political Right*, ed. Tom Griffith (Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 1998), 28.
[319]Martti Koskenniemi, "Miserable Comforters: International Relations as New Natural Law", *European Journal of International Relations* C.15, S.3 (2009): 396.
[320]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *a.g.e.*, 54.

Hukuk, Amerika'nın keşfi ile birlikte ülkesel farkındalık yönünden yeni formülasyonlara gitmiş, ülke ve sıkı bir şekilde tanımlanmış sınırlar üzerine daha güçlü vurgu yapmaya başlamıştır.[321]

Eşit güçteki devletlerin egemenliği prensibi, bu devletler arasındaki kuralların yerleşik hale getirilmesini zorunlu kılmıştır. Uluslararası düzen ve hukuka asıl yön veren üç temel yaklaşım, Erken ve Orta 17'nci yüzyıl Avrupası'nda; Hugo Grotius (1583-1645), Thomas Hobbes (1588-1679), ve Samuel Pufendorf (1632-94) tarafından ortaya konmuştur. Grotius, Hobbes ve Pudendorf; oluşma aşamasında olan devletler arasında herhangi bir hukuki veya ahlaki norm olup olamayacağı, olabilecekse nasıl olabileceğine ilişkin olarak farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir.[322]

Ancak oluşmakta olan bu uluslararası hukuk, sistematize edilmiş bir kurallar bütünü olarak varlığını, Hollandalı hukukçu ve devlet adamı Hugo Grotius'a borçludur. Kendisinin 1625 yılında ortaya çıkardığı "*De Jure Belli ac Pacis*" isimli eseri, uluslararası hukuktaki daha sonraki gelişmelerin temeli olmuştur.[323] Birçok egemen devletin üzerinde başka bir egemen otorite varolamayacağından dolayı, milletler hukuku birçok devletin üzerinde olmayan, ancak "devletlerin aralarında var olan bir hukuk (jus inter gentes)" olmuştur ve bu yüzden de Bentham'dan (1748-1832) beri "Uluslararası Hukuk" olarak adlandırılmıştır.[324]

Uluslararası hukukun birçok tanımı bulunmaktadır. Bu tanımların ayırıcı karakteristiği, formüle edildikleri zaman, bağlam ve uluslararası hukukun görüldüğü perspektife göre değişmektedir.[325] Bu nedenle uluslararası hukukun tanımının, merkezine aldığı ayırıcı karakteristiğe göre farklılık gösterebildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Yaygın tanımlar; aktörleri ve kuralları merkezine alırken, bir kısım tanımlar içeriği de tanıma dahil etmekte, inşacı yaklaşımlar ise normativite yaratan söylemi, yani uluslararası ilişkilerin dili olarak uluslararası hukuku odak noktasına taşımaktadırlar.

---

[321]*a.g.e.*, 55.
[322]Benedict Kingsburry ve Benjamin Straumann, "State of Nature Versus Commercial Sociability as the Basis of International Law: Reflections on the Roman Foundations and Current Interpretations of the International Political and Legal Thought of Grotius, Hobbes, and Pufendorf", *The Philosophy of International Law*, ed. Samantha Besson ve John Tasioulas, 1. bs. (Oxford: Oxford University Press, 2010), 33–34.
[323]Oppenheim, *a.g.e.)*, 4.
[324]*a.g.e.*
[325]Alina Kaczorowska, *Public International Law*, 4. bs. (London and New York: Routledge, 2010), 2.

2.2.1.2. Aktör ve Kural Merkezli Tanımlama

Uluslararası bağlamda hukuk tanımı yapılması zor bir mesele olarak görülmektedir. Çünkü hukuk, tanımlanmış bir insan grubu veya varlıklar (hukukun süjeleri) arasındaki ilişkileri düzenleyen öyle bir kaideler sistemi olarak kabul edilmektedir ki; bu kaidelere riayet veya riayetsizlik aktörün iradesinden bağımsız olarak belirli neticeleri doğurmakta ve bu anlamıyla aktör, uygun neticenin oluşacağı bilgisi ve muhtemelen niyetiyle; riayet etmeyi veya etmemeyi seçebilmekte, fakat ilgili aktör fiilinin önceden belirlenen neticeleri oluşturup oluşturmayacağını seçmekte özgür bulunmamaktadır.[326]

Uluslararası hukukta kaidelere riayet veya riayetsizlik aktörün iradesinden bağımsız olarak belirli neticeleri doğurmayabilmektedir. Hukuk tanımının bu yönü ve uluslararası ilişkilerde devletlerin anarşi ortamında hareket ettiklerine ilişkin yapısalcı görüşlerin baskınlığı dikkate alındığında, uluslararası hukukun bir hukuk olup olmadığı konusunda şüpheler ortaya çıkmaktadır.[327] Bu yüzden uluslararası hukuk; kimileri için, güçlerini daha zayıf devletlere karşı uygulayabilme pozisyonunda bulunan devletler tarafından kötüye kullanılan, devletlerarası ilişkilerin anarşik bir sistemi; kimileri için ise barış, adalet ve küresel toplumun fakirlik ve ızdırabı hafifletmeye yönelik verdiği bir sözdür.[328]

Uluslararası hukuk hakkındaki genel yanılsama, hukukun zihinlerimizde genellikle adalet ile ilişkilendirilmesidir. Elinde bir terazi tutan ve gözleri kapalı bir adalet figürü hukukun maksadını ve tarafsızlığını sembolize etmektedir. Bu nedenle uluslararası hukuk, uluslararası adalet ile de ilişkilendirilmektedir.[329] Fakat Watson, uluslararası hukukun adalet arayışından ayırt edilmesi gerektiğini belirtmekte, uluslararası hukuku geniş ve sinsi bir konu olarak tanımlamaktadır. Uluslararası hukuk, uluslararası toplumdaki devletlerin belirli bir zamanda birbirleri ile ilişkilerinde riayet etmekte mutabık kaldıkları, esasta da riayet ettikleri ve hukuk statüsü tanıdıkları bir kurallar bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kuralları infaz etmek için devletlerin bireysel veya kolektif gücü dışında ulusüstü bir yürütme organı bulunmamaktadır. Yürütme etkinliği bazen iddia edildiği gibi rızaya

[326]Hugh Thirlway, *The Sources of International Law*, 2. bs. (Oxford: Oxford University Press, 2019), 2.
[327]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *a.g.e.*, 9.
[328]Boas, *a.g.e.*, 2.
[329]Watson, *a.g.e.*, 29–30.

dayanmamakta, üye devletler tarafından, özellikle de daha etkili olan büyük güçler tarafından kurallarına riayet edilmesine dayanmaktadır.[330]

Tüm eleştirilere rağmen, uluslararası hukuk iki önemli yönü bünyesinde barındırmaktadır. Bunlardan birinin düzenleyici veya diğer bir tabirle düzen arayan yön ve diğerinin ise adalet arayan etik veya normatif yön olduğu kabul edilmektedir. Düzenleyici kurallar, aynen trafik kuralları gibi, düzeni idame ettirmek için dizayn edilmektedir. Fakat uluslararası kurallar ve davranış kodları, adalet arayışı içerisinde etik kurallar inşa etmeyi ve devletlerin hedefleyeceği standartlar oluşturmayı isteyen bir yönü de ihtiva etmektedir.[331] Düzeni idame ettirmek için konulan kurallar ve davranış kodları ile adalet arayışı içerisinde etik kurallar inşa etmeyi hedefleyen yön devamlı birbiri ile gerilim halinde bulunmaktadır.

Wilson ve Tucker'a göre de, uluslararası hukuka genel olarak iki bakış açısından bakmak mümkün bulunmaktadır. Felsefi bakış açısından bakıldığında uluslararası hukuk, devletlerarası ilişkilerde riayet edilmesi gereken kuralları ve prensipleri ortaya koymaktadır. Bilimsel bakış açısından ise, devletler arasında genelde riayet edilen kural ve prensipleri ifade etmektedir.[332] Klabbers uluslararası hukuku, en basit tanımıyla, milletlerin ve devletlerin kendi aralarındaki ilişkileri düzenleyen kurallar olarak tanımlamaktadır.[333] Henderson ise uluslararası hukuku, devletlerin ve diğer aktörlerin karşılıklı ilişkilerinde kendilerini riayet etmeye yükümlü hissettikleri ve müştereken de riayet ettikleri kurallar ve normlar topluluğu olarak görmektedir.[334]

Daha detaylı bir başka tanım veren Hiller ise "bağlayıcı kabul edilmek" ayırıcı kriterini tanıma ekleyerek; milletler hukuku veya uluslararası hukuku, uygarlaşmış milletlerin birbirleri ile olan ilişkilerinde geçerli olan ve bağlayıcı kabul edilen kurallar ve prensipler bütünü olarak tanımlamaktadır.[335] Glahn ve Taulbee de bağlayıcılığa vurgu yaparak; geleneksel olarak uluslararası hukukun, uluslararası

[330]*a.g.e.*
[331]*a.g.e.*
[332]George Grafton Wilson ve George Fox Tucker, *International Law* (Silver, Burdett and Company, 1901), 4.
[333]Jan Klabbers, *International Law*, 1. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 2013).
[334]Conway W. Henderson, *Understanding International Law* (Wiley-Blackwell, 2010), 5.
[335]Tim Hiller, *Sourcebook on Public International Law* (London, Sydney: Cavendish Publishing Limited, 1998), 2.

kişilik atfedilen egemen varlıkların bağlayıcı yükümlülükler olarak tanıdığı prensipler, adetler ve kurallar bütünü olduğunu ifade etmektedirler.[336]

Golsmith ve Levinson ise, devlet rızasına vurgu yaparak; uluslararası hukuku, sadece bağlı olmaya rıza gösteren devletleri yükümlülük altına sokan ve bu yüzden menfaatlerine aykırı yükümlülükleri devletlere empoze etme gücü genel olarak eksik olan, rızaya dayalı bir sistem olarak tanımlamışlardır.[337] James Lorimer "egemen olarak karşılıklı tanıma ve saygı" temeline dayalı bir yaklaşımla; uluslararası hukuku, milletlerin gerçek güçlerinin karşılıklı tanınması ve ifade edilmesi yoluyla ayrı milletlerin özgürlüklerinin gerçekleştirilmesi olarak görmektedir.[338]

Tüm bu kural ve aktör merkezli tanımlardan anlaşılacağı üzere; geleneksel uluslararası hukuk, bireylerin normatif statüsünü kabul etmemektedir. Geleneksel uluslararası hukuk, devletlerin haklarına ve ödevlerine odaklanmakta, basit bir tabirle devletlerin haklarının bireylerin hakları ve menfaatlerinin bir türevi olduğu düşüncesini reddetmektedir. Binaenaleyh, uluslararası hukuk, meşruiyet ve egemenliği; bir hükümetin halkını adil bir şekilde temsil edip etmediğinden ziyade, nüfusunu politik olarak kontrol altında tutup tutamadığının bir fonksiyonu olarak görmektedir.[339]

Uluslararası hukukun yukarıda verilen geleneksel tanımları egemenliğin sert bir tanımını esas almakta ve bu anlamıyla sunulan uluslararası hukuk tanımları, yönetenlerin kendi tebasına nasıl davranacakları veya hükümetlerin vatandaşlarına nasıl davranacakları konusunda bir şey söylememekte, yani sükut etmektedir.[340]

2.2.1.3. İçerik Merkezli Tanımlama

Uluslararası hukuka kural ve aktör merkezli olarak bakan yaklaşımların yanısıra, içeriğini odak noktasına taşıyan tanımlamalar da bulunmaktadır. İçerik merkezli bir tanım veren Currie uluslararası hukuku; içeriği itibariyle uluslararası hukuk süjelerinin etkileşimlerini düzenleyen, hukuki yükümlülüklerini ve haklarını tanımlayan formal kurallar ve teamül oluşturan pratikler seti olarak tanımlamıştır.[341] Lassa Oppenheim da kural ve aktörün yanısıra uluslararası hukukun birincil

[336]Gerhard Von Glahn ve James Larry Taulbee, *Law Among Nations: An Introduction to Public International Law*, 11. bs. (New York and London: Routledge, 2017), 26.
[337]Goldsmith ve Levinson, *a.g.e.*, 1793.
[338]Lorimer, 1883, 3.
[339]Fernando R. Teson, *A Philosophy of International Law*, 1. bs. (Colorado: Westview Press, 1998), 1.
[340]Glahn ve Taulbee, *a.g.e.*, 27.
[341]John H. Currie, *Public International Law*, 2. bs. (Toronto: Irwin Law, 2008), 1.

kaynaklarını, yani içeriği de tanıma dahil etmek suretiyle daha kapsayıcı bir tanım vererek milletler hukukunu veya uluslararası hukuku, "medeni milletler tarafından, aralarındaki ilişkilerde hukuken bağlayıcı olduğu kabul edilen teamül ve anlaşma kurallarının bütününe verilen bir isim" olarak tanımlamıştır.[342]

Uluslararası hukuku tanımlamada içeriksel bir alternatif de, onu Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38(1)'nci maddesinde belirtildiği şekilde; anlaşmalar, uluslararası teamül hukuku ve hukukun genel ilkelerini içeren birincil ve ikincil kaynaklar cinsinden tanımlamaktır.[343] I.A. Shearer, bireyleri de dahil ederek en kapsayıcı tanım olarak; uluslararası hukukun büyük oranda devletlerin kendilerini riayet etmekte bağlı hissettikleri ve bu yüzden de birbirleri ile ilişkilerinde takip ettikleri,

1. Uluslararası kurumların veya organizasyonların işleyişi, birbirleri ile ve diğer devletlerle ve bireylerle ilişkileri ile ilgili hukuk kuralları,

2. Hakları ve görevleri itibariyle uluslararası toplumun ilgi alanına girdiği ölçüde bireyler ve devlet-dışı yapılara ilişkin belirli kuralları da içeren prensipler ve davranış kurallarından oluşan bir hukuk bütünü olduğunu ifade etmiştir.[344]

2.2.1.4. Söylem Olarak Uluslararası Hukuk: Lingua Gentium

Söylem olarak uluslararası hukuk, konsensus arayan bir iletişim dili olarak karşımıza çıkmaktadır. Dilin gücünü kullanan uluslararası hukukun, devlet etkileşimi ve diyaloğu için bir *"lingua gentium"* olduğu ve yüzyıllar boyunca da farklı bir dili benimsediği kabul edilmiştir.[345]

Ian Johnstone uluslararası hukuku; hukuki savlar yoluyla üretilen, haklı gerekçelendirilen, diğer aktörlerce savlarına meydan okunan ve genellikle belirli uyuşmazlıklar veya uluslararası olaylara tepki olarak diplomatik etkileşim sürecinde açıklanan "haklı gerekçelendirilebilir bir söylem" olarak görmektedir.[346] Bu izaha göre uluslararası hukuk, meşru sayılabilecek argümanları ve yapılabilecek hareketleri sınırlayan, ayırt edici bir mantıkla kısıtlanmış, önemli derecede açık, haklı çıkarıcı bir söylem olarak karakterize edilmektedir. Aktörler; hukuku açıklama yapmak,

[342]Oppenheim, *a.g.e.*, 4.
[343]Malcolm N. Shaw, *International Law*, 6. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 70.
[344]Kaczorowska, *a.g.e.*, 2.
[345]Kritsiotis, *a.g.e.*, 407–8.
[346]Simon Chesterman, Ian Johnstone, ve David M. Malone, *Law and the Practice of the United Nations: Documents and Commentary*, 2. bs. (Oxford: Oxford University Press, 2016), xxxii.

kendilerini savunmak, haklı çıkarmak ve başkalarını ikna etmek için kullanmaktadırlar.[347]

En güçlü devletler bile uluslararası hukuk prensiplerini ve argümanlarını, kendi fiillerini savunmak için kullanmakta, buna yönelik bir söylem yaratmaktadırlar. ABD bile; Grenada (1983), Libya (1986), Panama (1989), Irak (1991, 1993, 1996), Somali (1992) ve Haiti (1994)'de niçin kuvvet kullanıldığını açıklamak için hukuki argümanlar ileri sürmüştür. Bu durum; hukuki argümanların diğer devletler ve uluslararası müesseseler tarafından bütün durumlarda geçerli ve kabul gören bir hüviyette olduğu anlamına gelmemektedir. Fakat yaratılan argüman ve söylemler; uluslararası hukukun, devletlerin davranışlarını rasyonalize etmek için kullanılan bir güç olduğu, dış dünya ile bu dil vasıtasıyla eylemlerinin gerekçelerini iletişime sundukları gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır.[348]

2.2.2. Uluslararası Hukukta Müdahale ve Doktrinel Yaklaşımlar

Uluslararası alanda dış politika araçlarından biri olarak kullanılan müdahale, uluslararası hukukun temel yapıtaşı olan devletlerin egemenliği, iç işlerinde bağımsızlık ve kuvvet kullanmama gibi temel prensiplere ters düşmesi nedeniyle uluslararası ilişkilerde tartışmalı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsanlık tarihi boyunca; filozoflar, devlet adamları ve askerler tarafından bir politika enstrümanı olarak silahlı kuvvet kullanımı üzerine tanımlanabilir ve riayet edilebilir limitler koymaya yönelik ısrarlı gayretler olduğu, bu gayretlerin de batı düşüncesinde haklı savaş doktrinin geliştirilmesine yansıdığı kabul edilmektedir. Geleneksel olarak, ana akım batı düşüncesi haklı savaş konseptini analitik olarak iki parçaya ayırmıştır. İlk parça, saldırganların çatışmanın çözüm aracı olarak silahlı kuvvet kullanımına haklı bir şekilde başvurabilme şartları ile ilgili olan *jus ad bellum*'dur. İkinci unsur ise, silahlı husumetin meydana geldiği periyotlarda; stratejik, operasyonel ve taktik seviyelerde silahlı kuvvetin haklı bir şekilde kullanımı için şartlara odaklanan *jus in bello*'dur.[349]

---

[347]Oisin Suttle, "Law as Deliberative Discourse: The Politics of International Legal Argument - Social Theory with Historical Illustrations", *Journal of International Law and International Relations* C.12, S.1 (2016): 4–5.
[348]Kritsiotis, *a.g.e.*, 402.
[349]Howard M. Hensel, "Theocentric Natural Law and Just War Doctrine", *The Legitimate Use of Military Force: The Just War Tradition and the Customary Law of Armed Conflict*, ed. Howard M. Hensel (Burlington: Ashgate Publishing, 2008), 5.

Haklı savaş doktrininin çizdiği analitik çerçeve içerisinde, silahlı kuvvet kullanımına haklı bir şekilde başvurulduğunu belirleyen sekiz faktör bulunduğu kabul edilmektedir. Bunlar; meşru maksat, meşru otorite, doğru niyet, haklı bir sebep, son çare, orantılılık, makul bir beklenti ve saldırganların silahlı husumete başlamadan önce niyetlerini deklare etmeleridir.[350] Haklı savaş doktrininin destekçileri silahlı kuvvet kullanımına başvurma kararının haklı olabilmesi için bu sekiz analitik unsurun da tatmin eder bir şekilde yerine getirilmiş olması gerektiğini ifade etmektedirler.[351] Ancak Erasmus'un dediği gibi;

> *Bazı prensler savaşlarının haklı bir savaş olduğunu ve savaşmak için haklı bir sebepleri olduğunu düşünerek kendilerini kandırırlar. . . ama kim kendisinin haksız olduğunu düşünür ki?*[352]

Klasik Hristiyan haklı savaş doktrini, bir idareciye Tanrı'nın yerine hareket etme hakkını vermekte, sadece kendi tebaası içerisinde değil, diğerleri arasında da yapılan yanlışları cezalandırma yetkisi vererek müdahaleci bir tabiat sergilemektedir.[353]

Egemenliğin modern kavramlaştırmasının 1648'deki Westfalya Anlaşması'na kadar gittiği ve devletin ülkesel olarak sınırlandırılması ile birlikte müdahale etmeme prensibinin bu dönemde inşa edildiği kabul edilmektedir. İlk olarak, belirli bir ülke üzerindeki laik otorite, dini otoriteden bağımsız ve nihai güç olarak kabul edilmiştir. İkinci olarak ise, dini veya laik olsun devletin egemenlik alanına dış müdahalenin kabul edilmemesi prensibi yerleştirilmiştir.[354]

Günümüzde; tarihteki herhangi bir toplum gibi uluslararası toplum da, kuvvet kullanımını şekillendiren nosyonları paylaşmakta ve haklı gerekçelendirmektedir. Buna göre; büyük çapta kuvvet kullanımı bir devlet ayrıcalığı olarak kabul edilmektedir. Devletler dünyasında, müdahale ve kuvvet kullanma tekeli de devletlere ait bulunmaktadır.[355]

"Müdahale (intervention)" kavramı, basit ve dar anlamda kullanılan "iç işlerine karışmak (interference)" kavramından farklı bir anlamı ifade etmektedir. Müdahale, bir devletin diğer devletin ülke toprağında onun rızası olmaksızın kamu otoritesi

---

[350]*a.g.e.*, 5–6.
[351]*a.g.e.*, 6.
[352]Desiderus Erasmus, "Hristiyan Prensin Eğitimi", *Batı'ya Yön Veren Metinler II: Rönesans/ Protestan Reformu/ Erken Modern Dönem / Bilim Çağı (1350-1650)*, ed. Alev Alatlı, 2. bs. (İstanbul: Alfa Başvuru, 2016), 528.
[353]Hensel, *a.g.e.*, 6.
[354]Besson, 2011, 3.
[355]Martha Finnemore, *Purpose of Intervention: Changing Beliefs About the Use of Force*, 1. bs. (Ithaca and London: Cornell University Press, 2003), 1.

kullanması anlamına gelmektedir.[356] Askeri müdahale ise, genel ve eski bir tanıma göre, hedef devletteki politik otorite yapısını belirlemek için askeri personelin, tanınmış ülkesel sınırlar ötesine konuşlandırılması olarak tanımlanmaktadır.[357]

Müdahalenin insani gerekçelerle yapılması halinde ise, yapılan müdahale için "insani müdahale" kavramı kullanılmaktadır. İnsani müdahale, bir devletin veya devletler grubunun, diğer devletin ülkesinde onun rızası olmaksızın insani sebeplerle veya anayasal yönetişimi tekrar tesis etmek için kuvvet kullanması şeklinde tanımlanmaktadır.[358]

İnsani müdahale konseptinde yabancılar için husumete girişmek, insancıllığın özel bir çeşidi olarak görülmekte ve "özgürleştirici etik (emancipatory ethics)" olarak da adlandırılmaktadır.[359] İnsancıllığın birtakım kurucu fikirlerden zuhur ettiği kabul edilmektedir. Bir görüşe göre, insanlar ahlaki muhakeme kabiliyetine sahiptir ve bu yüzden adaleti kendi toplumlarına dahil olmayan insanlara da götürürler. Başka bir görüşe göre, başkalarının ızdıraplarını, biz sebep olmamış olsak bile dindirme ödevimiz bulunmaktadır. Bir üçüncü görüşe göre ise, bizler şiddetin ve yoksulluğun mağdurlarına karşı sempati gösterme kabiliyetine sahip bulunmaktayız.[360]

Egemenlik realitesinin algılanış biçimindeki değişimler müdahaleye yönelik etik yaklaşımlarda da farklılıklara sebep olmaktadır. Müdahaleye yönelik etik yaklaşımların, 4 ana akım altında toplandığı kabul edilmektedir. Bunlar; ahlaki şüpheciler (moral skeptics), egemenlik etiği (ethics of sovereignty), barış ve güvenlik etiği (ethic of peace and security) ve ortak menfaat ve insan hakları etiği (ethic of human rights and the common good) olarak sayılmaktadır.[361]

"Ahlaki şüpheciler" sadece asgari derecede paylaşılan küresel değerlerin bulunduğu ve zayıf bir uluslararası toplum hissinin varolduğu iddiasıyla, devletlerin diğer devletlere yönelik olarak çok az ahlaki yükümlülüğe sahip olduklarını veya hiçbir

[356]Martin Griffiths ve Terry O'Callaghan, *International Relations : The Key Concepts*, *Routledge key guides* (London and New York: Routledge, 2002), 145.
[357]Finnemore, *a.g.e.*, 9.
[358]Griffiths ve O'Callaghan, *a.g.e.*, 145.
[359]Rajan Menon, *The Conceit of Humanitarian Intervention* (Oxford: Oxford University Press, 2016), 19.
[360]*a.g.e.*, 20.
[361]Gerard F Powers, "The Ethics of Intervention", *Security and Peace* C.32, S.2 (2014): 119–20.

ahlaki yükümlülüğe sahip olmadıklarını kabul edilmektedir. Burada diğerkamlık (altruism) yerine fayda merkezli bir yaklaşım sergilenmektedir.[362]

"Egemenlik etiği" yaklaşımında ise, müdahale etmeme fikri ön plana çıkmaktadır. Bu akımda, egemenlik ve iç işlerine karışmama, uluslararası düzenin ana sütunları olarak görülmektedir. Bu yaklaşım ilk olarak, egemenliği ülkesel anlamda tanımlayarak hükümetin yapısına dayalı müdahaleleri haklı çıkaracak önermeleri reddetmekte, hükümetin dini ve anti-demokratik karakterini dikkate almamaktadır. İkinci olarak, zayıf devletlerin neo-emperyalist veya neo-sömürgeci müdahalelerden korunması gerektiğini ileri sürmekte; son olarak ise, politik toplumların self-determinasyon hakkını korumak için bu ilkeyi gerekli görmektedir. Bu anlayışa göre müdahale; sadece davet (rıza) ile, meşru müdafaa amacıyla veya Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Birleşmiş Milletler Şartı'nın VII'nci Kısmı çerçevesinde alacağı kararla olabilmektedir.[363]

Müdahaleye yönelik üçüncü etik yaklaşım ise, "barış ve güvenliğin etiği" yaklaşımıdır. Uluslararası düzeni koruma hususunun, uluslararası düzeni kendi içerisinde temel bir değer olarak önemsemek anlamına geldiğini ve bu temelin de insan hakları ve kalkınma gibi diğer değerleri korumak için bir ön koşul olduğunu ifade etmektedirler.[364]

Müdahaleye yönelik etik yaklaşımların sonuncusu ise, "insan hakları ve ortak fayda etiğidir." Bu yaklaşım, kozmopolitan yaklaşım içerisinde kök salmış bir anlayış olarak uluslararası ilişkilerde karşımıza çıkmaktadır. Meşru milli faydaların peşinde koşmanın meşruiyetini reddetmemekle birlikte, egemenliğe saygı ve uluslararası barış ve düzenin korunması ihtiyacını da göz önünde bulundurmaktadır. Fakat odak noktası insan merkezli olup devlet merkezli değildir.[365]

Bu yaklaşımlar asgariye indirgenecek olursa; uluslararası hukukun uluslararası arenadaki devlet davranışını düzenlerken iki teoriye geçit verdiği kabul edilmektedir. Bunlar kozmopolitan teoriler ile toplumcu (communitarian) teorilerdir.[366] Kozmopolitan bir yaklaşım, devlet egemenliğinin menfaatleri ve ayrıcalıkları yerine uluslararası ceza adaletini önceleyen bir yaklaşım iken, toplumcu yaklaşımlar ise

[362]*a.g.e.*
[363]*a.g.e.*
[364]Powers, *a.g.e.*, 119–20.
[365]*a.g.e.*
[366]Stella Margariti, *Defining International Terrorism: Between State Sovereignty and Cosmopolitanism*, 1. bs. (Berlin: Asser Press & Springer, 2017), 16–19.

uluslararası ceza adaleti amaçlarını geliştirme ihtiyacı yerine devlet menfaatlerinin korunmasını önceleyen yaklaşımlar olarak kabul edilmektedirler. Bu iki kutup, sıklıkla çatışan dinamikleri temsil etmektedir.[367]

Bu çatışan anlayışlara paralel bir şekilde; müdahale karşıtı devlet merkezli yaklaşımlar, kozmopolitan ve müdahale yanlısı yaklaşımlar ve orta yol yaklaşımlar türemiştir. Bunlar içerisinde Michael Walzer'ın egemenliği önceleyen müdahale karşıtı yaklaşımı bir uçta, Teson'un kozmopolitan yaklaşımı diğer bir uçta yer almaktadır. John Rawls ise orta yol bir yaklaşımı benimsemiştir.

2.2.2.1. Michael Walzer ve Müdahale Karşıtı Yaklaşım

Michael Walzer, John Stuart Mill'in takipçisi ve legalizm kuramının en etkili destekleyicilerinden biri olarak görülmektedir. John Stuart Mill "*A Few Words on Non-intervention*" isimli makalesinde hangi hallerde müdahaleye cevaz verilmesi gerektiğini tartışmıştır.[368]

Mill, tek amacı milli menfaat olan müdahaleleri kınamış ve hangi hallerde müdahaleye cevaz verilmesi gerektiğini bir doktrine oturtmaya çalışmıştır.[369] Müdahale etmeme doktrinine yönelik olarak John Stuart Mill; bir fikir için savaşmayı, şayet savunmacı değil de saldırganca bir niyet taşıyor ise, bir gelir veya toprak kazanımı için savaşmaya benzetmekte ve kriminal bulmaktadır. Çünkü ona göre, başka kimseleri fikirlerimizi benimsemeye zorlamak, menfaatimize boyun eğdirmek kadar yanlıştır.[370]

Bu yönüyle Mill'in, insan hakları veya demokrasi gibi herhangi bir fikrin empozesi için yapılacak müdahalelere cevaz vermediği söylenebilecektir. Ancak John Stuart Mill, müdahale etmeme prensibinin uygulanması açısından, müdahale eden ve edilen devletlerin aynı derecede medeniyete sahip olması ile birinin çok yüksek diğerinin ise az seviyede medeniyete sahip olması arasında ayrıma gitmektedir.

Mill, farklı medeniyetlere aynı kuralların niçin uygulanamayacağına ilişkin olarak en önemli iki husus bulunduğunu belirtmektedir. İlk olarak, olağan uluslararası ahlakilik kuralları karşılıklılığı gerektirmektedir, fakat barbarlar karşılıklılığa asla uymayacaklardır. Onların herhangi bir kurala riayet edeceklerine ilişkin olarak bir

[367] *a.g.e.*, 2–6.
[368] John Stuart Mill, "A Few Words on Non-Intervention", *New England Review* C.27, S.3 (2003): 252–64.
[369] *a.g.e.*, 254–55.
[370] *a.g.e.*, 258.

güven duyulması mümkün bulunmamaktadır. Çünkü barbarların zihinleri böylesi büyük bir gayreti göstermeye yetkin olmadığı gibi, arzuları da uzaklardaki güdülerin yeteri kadar tesiri altında değildir. İkinci olarak ise, halen barbar olan milletler kendi menfaatlerine olacak şekilde işgal edilecek ve yabancılara madun kılınacak seviyeye erişmemişlerdir. Bağımsızlık ve millet olma kavramları kalkınmada ileri gitmiş bir halkın gelişmesi için gerekli bulunsa da, barbarların kalkınmasına engel nitelik taşımaktadır. Medeni milletlerin birbirlerinin bağımsızlığına ve milliyetine karşı göstermiş oldukları saygı, milliyetin ve özgürlüğün bir şer olarak kabul edildiği toplumlar için geçerli bulunmamaktadır.[371]

Mill'e göre, dikkate alınması gereken diğer bir durum ise uzamış iç savaş halidir. Uzamış iç savaş hali, çatışan tarafların eşit şekilde dengede olduğu ve konunun hızla çözülme olasılığının bulunmadığı bir hali yansıtmaktadır. Bu durumda; uzamış iç savaş hali, ülkenin refahına veya genel olarak insanlığa karşı daha zararlı bir hal alabilecektir. Bu istisnai durumda kabul edilebilir bir doktrin, komşu milletlerin veya güçlü bir komşunun, diğerlerinin rızası ile çatışmanın sona erdirilmesine yetkili olmasıdır.[372]

Bir ülkenin, özgür müesseseler için kendi hükümetine karşı savaşan diğer bir ülke halkına yardım etmesinin haklı gerekçelendirilebilir olup olmadığına ilişkin soruna yönelik olarak, Mill'in cevabı farklı olmaktadır. İnsanların iktidardan indirmek istediği hükümetin, yerli bir hükümet mi yoksa yabancı bir hükümet mi olduğuna bağlı olarak verilecek cevap da değişiklik arz edecektir. Kendini dış destek yoluyla idame ettiren her hükümetin, yabancılar tarafından idare edilen bir hükümet olarak kabulü gerekmektedir.[373]

John Stuart Mill'e göre burada yanlış olan şey, ilgili halkın yeterli derecede özgürlük isteği içerisinde olmaması durumunda, müdahale yoluyla onlara yardım edilmesidir. Başkalarının eliyle onlara verilecek bağımsızlık, gerçek veya daimi nitelikte olmayacaktır. Bir halk, bunu idame ettirmek isteğine sahip olmadıkça asla özgür değildir ve özgür kalamayacaktır. Şayet bir halk, kendi özgürlüğüne, uğruna

[371] *a.g.e.*, 259.
[372] *a.g.e.*, 261.
[373] *a.g.e.*, 261–62.

savaşılacak yeterlilikte bir değer atfetmemiş ise, birkaç ay veya sene içerisinde tekrar köleleştirilebilecekdir.[374]

John Stuart Mill ile aynı ekolden kabul edilen Michael Walzer, "*Just and Unjust Wars*" isimli eserinde egemenliği esas almakta, fakat bunu realistler gibi güvenliğe dayalı sebepler ile değil, self-determinasyon prensibi ile açıklamaktadır.[375] Walzer da aynen Mill gibi, devletleri kendi kaderini belirleyen (self-determining) toplumlar olarak görmektedir. İç politik düzenlemelerinin özgürlükçü olup olmadığına, vatandaşların kendi hükümetlerini seçip seçmediklerine, kendi adlarına yürütülen politikaları açıkça tartışıp tartışmadıklarına bakılmaksızın tüm toplumların kendi kaderlerini tayin ettiklerini ifade etmektedir.[376]

Walzer'a göre, self-determinasyon ve politik özgürlük aynı anlama gelmemektedir. Self-determinasyon daha kapsayıcı bir fikir olup, sadece belirli bir kurumsal düzenlemeyi değil, bir toplumun bu düzenlemeye ulaştığı veya ulaşamadığı bir süreci tasvir etmektedir. Bir devlet, vatandaşları hür müesseseler oluşturmaya çabalasa ve fakat başarısız olsa bile, kendi kaderini tayin etmektedir. Fakat bu müesseseler bir dış kuvvet tarafından oluşturulmuş ise, o toplum self-determinasyon hakkından mahrum bırakılmıştır. Bir politik toplumun üyeleri, bireylerin kendi erdemlerini aramaları gibi, kendi özgürlüklerini aramalıdırlar. Walzer'a göre, nasıl ki dış bir kuvvet tarafından bireyler erdemli kılınamaz ise, toplumlar da bir dış güç tarafından özgürleştirilemezler. Self-determinasyon, erdemin öğrenildiği (veya öğrenilemediği) ve özgürlüğün kazanıldığı (veya kazanılamadığı) bir okul olmaktadır. Burada kendi başının çaresine bakmanın keskin bir doktrini yer almaktadır.[377]

Bu anlayışa göre self-determinasyon; şayet başarabilirlerse, bir halkın kendi gayreti ile özgür olma hakkını, müdahale edilmeme ise onların başarılarının engellenmeyeceğinin veya başarısızlıklarının dış bir güç tarafından önlenemeyeceğinin garantisini oluşturmaktadır.[378] Egemenlik ise, özgürlük için savaşılacak ve bazen de özgürlüğün kazanılacağı arenayı oluşturmaktadır.[379]

Walzer tarafından egemenlik, uluslararası sistemin istikrarının bir sütunu olmasının yanı sıra sadece bu sebeple saygı duyulması gereken bir şey olarak görülmemektedir.

[374]*a.g.e.*, 262.
[375]Michael Walzer, *Just and Unjust Wars*, 4. bs. (New York: Basic Books, 1977).
[376]*a.g.e.*, 87.
[377]*a.g.e.*
[378]*a.g.e.*, 88.
[379]*a.g.e.*, 89.

Egemenlik aynı zamanda toplumları dış müdahaleden korumakta ve bu koruma sayesinde vatandaşlar milli toplumları içerisinde kararlar almakta ve temel bir hak olarak gördüğü self determinasyonu tesis etmektedirler. Devletleri müdahaleye tabi kılmak, istisnai haller dışında self determinasyonu milli toplumdan alıp dışarıdakilerin eline vermek anlamına gelecektir.[380]

Toplumların kendi tarihleri, saklı sadakatleri, nefretleri ve toplumsal bağları bulunmaktadır. Walzer için, özgürlük ve insan hakları önemlidir, devletin nihai temeli de olabilirler. Fakat bu, yabancıların müdahalesi için icazet vermemekte, yabancıların politik sürece saygı duymaları gerekmektedir.[381]

Teson; self-determinasyon kavramı ile Walzer'ın, liberal demokrasilerdeki yaygın pratiği kast etmediğini vurgulamaktadır. Vatandaşlar ve onların devletleri arasındaki uyum, liberal demokrasinin prensiplerine uymayan birçok yolla da gösterilebilmektedir ve bunlar o ülkenin tarihi, adetleri ve kültürü tarafından şekillendirilmektedir. Dışarıdan gelenler, tekrar şekillendirecekleri bu toplumlar hakkında daima bilgi sahibi olamamakta, neyin meşru olacağına karar verememektedirler.[382]

Daha önce ifade edildiği üzere, değerlerin öznelliği aydınlanmanın prensiplerinden biri olarak kabul edilmektedir. Hobbes'un *Leviathan* isimli eserinde belirttiği gibi bir kimsenin bilgelik olarak adlandırdığını, diğeri korku olarak adlandırabilmekte, bir kimsenin adalet olarak adlandırdığını diğeri gaddarlık olarak adlandırabilmektedir.[383] Dışardan gelenlerin baskı olarak algıladıkları şey, bir devletin halkını geleneklerine göre yönetme şekli olabilmektedir. Durum bu olduğunda yönetilenler ile yöneticiler arasında bir bağın (bond) veya uyumun (fit) olduğundan bahsedilebilecek ve dışarıdan gelenlerin bunu altüst etmesine cevaz verilmeyecektir.[384]

Bu uyum karinesi, bir halkın, uğruna savaşacak ve ölecek kadar değer vermeleri şartıyla, dış işgale karşı devletini savunacağı varsayımına dayanmaktadır. Bu uyumun, "insanlığın ahlaki şuurunu şoke edecek suçlar" ile yaftalananlar haricinde bütün toplumlarda varolduğu iddia edilmektedir.[385] Walzer, yoğun insan hakları

[380]Menon, *a.g.e.*, 49.
[381]Teson, *a.g.e.*, 44.
[382]Menon, *a.g.e.*, 49.
[383]Koskenniemi, 2011, 36.
[384]Ned Dobos, "A State to Call Their Own: Insurrection, Intervention, and the Communal Integrity Thesis", *Journal of Applied Philosophy* C.27, S.1 (2010): 28.
[385]*a.g.e.*

ihlallerine maruz kalan bireylerin kurtarılması için dış müdahalede bulunulmasına karşı çıkmamaktadır. Kitlesel ölümlerin vukubulması durumunda, müdahalenin uygun olduğunu belirtmekte, yoğun ihlaller karşısında hareketsizliğe sempati duymamaktadır.[386]

Mill gibi, Walzer da, müdahaleyi üç tipik durumla sınırlandırmaktadır. Bir ülkenin sınırları içerisinde iki veya daha fazla politik camia bulunmakta ve bağımsızlık için geniş çaplı askeri angajmana girişmişler ise; bir yabancı güç, bir iç savaşa zaten askeri olarak müdahale etmiş ise; ve belirli sınırlar içerisinde insan hakları ihlalleri, toplum veya self determinasyon mülahazalarını gülünç ve alakasız kılacak dereceye ulaşmış ise müdahale haklı gerekçelendirilebilecektir.[387]

2.2.2.2. John Rawls ve Orta Yol

John Rawls muhakemesine, "liberal olmayan devletlerin ve hükümetlerin ahlaki statüsü nedir?" sorusunu sorarak başlamaktadır.[388] Bu sorudan hareketle; liberal olmayan toplumlardan hangi vasıfları taşıyanların uluslararası hukukun bir parçası olabileceğini sorgulamaktadır. Liberal olmayan toplumlar bazı koşulları yerine getirdikleri sürece halkların toplumunun bir parçası olabileceklerdir. Rawls'ın "The Law of Peoples" isimli eserinde kullandığı "Halkların Toplumu (the Society of Peoples)" kavramı, karşılıklı ilişkilerinde Halkların Hukuku'nda yer alan ideallere ve prensiplere riayet eden bütün halkları ifade etmektedir.[389]

Rawls, bireysel özgürlüğe verdikleri önem derecesine göre toplumları beş gruba ayırmaktadır. İlki makul liberal toplumlar (reasonable liberal societies), ikincisi münasip halklardır (decent peoples). Ona göre, münasip halkların temel yapısı münasip bir istişare hiyerarşisine sahip olmalarıdır. Bu yüzden Rawls, bu toplumları "münasip hiyerarşik halklar (decent hierarchical peoples)" olarak adlandırmaktadır. Rawls, üçüncü olarak haydut devletleri (outlaw states), dördüncü olarak elverişsiz koşullara sahip toplumları (societies burdened by unfavorable conditions) saymaktadır. Son olarak ise, insan haklarını onurlandıran, fakat üyelerine politik

[386]Menon, *a.g.e.*, 50.
[387]Walzer, *a.g.e.*, 90.
[388]Rawls, *a.g.e.*, 68.
[389]*a.g.e.*, 3.

kararlar almada anlamlı roller verilmediği için iyi bir düzene sahip olmayan iyiliksever mutlakiyetçiler (benevolent absolutisms) yer almaktadır.[390]

Halkların toplumunu oluşturan halklar, anayasal liberal demokratik hükümetlere veya liberal olmayan hükümetlere sahip olabilmektedirler. Fakat liberal olmayan hükümetlere sahip olanların münasip (decent) olması gerekmektedir. Rawls münasip tabiri ile; temel müesseseleri itibariyle, vatandaşların politik kararların alınmasında önemli rollere sahip olması da dahil olmak üzere, politik hak ve adaletin belirli koşullarını sağlayan ve vatandaşlarını halklar toplumunun makul derecede adil hukuku ile onurlandıran, ancak liberal olmayan bir toplumu kastetmektedir.[391]

Rawls'a göre, işleyen bir uluslararası toplum bu iki çeşit rejimden, yani liberal ve münasip hiyerarşik rejimlerden meydana gelebilmekte, fakat başka bir çeşiti içermemektedir. Ona göre, tiranik rejimler hukuk dışıdırlar.[392]

Rawls'a göre münasip hiyerarşik toplumlar, uluslararası adaletin prensipleri hakkında liberal toplumlar ile mutabık kalmaktadırlar. Liberal toplumlarda savaş meşru müdafaa hali hariç yasaklanmıştır, halklar kendi sözleşmelerine eşit taraftırlar, müdahale yasaklanmıştır, anlaşmalara riayet edilmesi gerekmektedir, savaş hukuku uygulanmakta ve insan hakları liberal anlamda onurlandırılmaktadır.[393]

Rawls'ın teorisindeki ikinci basamak, uluslararası hukukun değer ve prensiplerinin liberal toplumların ötesine, hiyerarşik toplumlara taşınmasıdır. Rawls'ın hiyerarşik toplumlar olarak adlandırdığı toplumlardaki vatandaşlar çok farklı ahlaki önsezilerle hareket etmektedirler. Yani, onların temel varsayımları özgürlük ve bireylerin eşitliğine değil, daha ziyade öncelikli ahlaki birimin birey değil de toplum olduğuna dayalı Hegelci fikire dayanmaktadır. Bu toplumlarda, bireylerin sahip oldukları haklar gruplara üyeliklerinden geçmektedir. Bu haklar muktedir kılıcı haklardır, yani bireyleri toplumdaki görevlerini yapmaya muktedir kılan haklardır.[394]

Hiyerarşik toplumlarda haklar, mantık ve haysiyetin bir ürünü olarak bireylerin özellikleri değildir. Daha ziyade, iyinin ortak kavrayışını idame ettiren bir gruba üyeliğin türevini oluşturmakta ve toplumsal görevlerin yapılması için bir araç olmaktadır. Hiyerarşik toplumların üyeleri özgür ve eşit bireyler değildirler. Bu

[390] *a.g.e.*, 4.
[391] *a.g.e.*, 3.
[392] Teson, a.g.e., 105.
[393] *a.g.e.*, 106.
[394] *a.g.e.*, 106–7.

toplumların temsilcileri, halkların hukukuna (law of peoples) varacak farazi bir muhakemeyi yapamamaktadırlar.[395]

Rawls'a göre, bir hiyerarşik toplumun milletler ailesindeki yerini kazanabilmesi için üç şart gerekli bulunmaktadır. İlk olarak, rejimi barışçıl olmalı, agresif olmamalıdır. İkinci olarak, liberal devlete kıyasla hiyerarşik toplum, ayrıcalıklı olarak kabul edilen müşterek yarar kavrayışı üzerine kurulmuştur. Şayet resmi görevlileri bütün vatandaşların menfaatlerini ortak yarar kavrayışı içerisinde dikkate alıyorsa, böyle bir toplumun iyi bir düzene sahip olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Bu ise, o toplumun hükümetinin bazı diğerleri üzerinde keyfi ayrıcalıklar yaratmaması anlamına gelmektedir. Böylesi bir hiyerarşik toplum liberal anlamda din hürriyetini tanımamakta, fakat diğer dinlere de eziyet etmemektedir. Bu toplumda eşit vatandaşlık da bulunmamaktadır, çünkü ortak yararın resmi kavrayışı değişik gruplara değişik politik roller vermekte ve bu rol dağılımı eşitliğin liberal nosyonları ile uyumlu olmamaktadır.[396]

Bir hiyerarşik toplumun milletler ailesindeki yerini kazanabilmesi için gerekli olan üçüncü kriter, mantıksal olarak ikinci kriterden elde edilmektedir: Liberal olmayan hiyerarşik toplum, Rawls'ın temel insan hakları olarak adlandırdığı haklara riayet etmektedir. Bunlar, yaşam hakkı, bir parça birey özgürlüğü (köleliğin olmaması, angarya yasağı, işkence yasağı gibi hususlara riayet); mülkiyet hakkı ve resmi adalet hakkıdır.[397]

Bu hükümetler rıza'yı, seçimler ve geniş haklar seti gibi demokratik hükümetlerin yaptığı yollarla ve prosedürlerle sağlamamaktadırlar. Fakat buna rağmen ölçülü bir rızaya dayanmaktadırlar. Bu rejimler kitlesel baskı ve saldırganlığa bulaşmadıkları, politik danışma ve iştirak için forumlar sundukları ve vatandaşlarının temel haklarına saygı duydukları sürece saygıyı haketmektedirler.[398]

Sistematik olarak vatandaşlarını suiistimal eden, diğer devletlere saldıran ve onları tehdit eden devletler, başka bir kategoriye düşmektedirler. Rawls onları "haydut devletler" olarak algılamakta, adlandırmakta ve onların liberal demokrasilere ve münasip demokrasi dışı yapılara karşı bir tehdit oluşturduklarını, bu tehdidin sebebini ise onların içeride baskıcı, dışarıda saldırgan olmalarına bağlamaktadır. Ona

[395] *a.g.e.*, 107.
[396] *a.g.e.*
[397] *a.g.e.*, 107–8.
[398] Menon, *a.g.e.*, 53.

göre, haydut devletler kınanmalı ve ciddi durumlarda kuvvete dayalı müeyyidelere ve hatta müdahalelere maruz bırakılmalıdır. Bu duruş Walzer'in duruşuyla uyumludur.[399]

Rawls, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini[400] tartışırken, madde 3 ila madde 18 arasında sayılan hakları temel insan hakları olarak adlandırmaktadır. Mefhum-u muhalifinden (*a conrario sensu*) beyannamedeki diğer haklar liberal haklar olarak kabul edilebilmektedir. Bu liberal haklar; fikir ve ifade özgürlüğü (madde 20), barışçıl toplanma ve dernek kurma hakkı (madde 21) ve politik iştirak hakkıdır (madde 22). Rawls bu yüzden, milletler hukukunun bu üç hakkı garanti etmesi gerektiğine inanmamaktadır. Ona göre, temel insan haklarının bu yeniden tanımlaması, liberal insan haklarının kültürel ve tarihi olarak koşullandırılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Liberal anlamdaki insan hakları, batının tuhaf tarihinin, özellikle de din savaşlarının ürünü olmaktadır. Bu yüzden, liberal insan hakları evrensel bir geçerliliğe sahip bulunmamaktadır.[401]

Hans Kelsen'de bilimsel bakış açısından bakıldığında, herhangi bir ahlaki veya politik değer yargısından arınmış olarak, demokrasi ve liberalizmin, aynen otokrasi ve sosyalizm gibi, sosyal organizasyonun sadece iki olası prensibi olduğunu, hukuk konseptinin ikinci sayılanları dışlayacak şekilde niçin tanımlanması gerektiğine ilişkin olarak bilimsel bir sebep bulunmadığını belirtmektedir.[402]

Uluslararası hukuk, şayet işlerlik kazanacak ve gerçekten evrensel bir hukuk olacak ise, her iki toplumu, yani liberal ve münasip hiyerarşik toplumu uluslararası eşitlik düzleminde birleştirmek zorundadır. Bu sınıfa giren bütün liberal veya hiyerarşik toplumlar, uluslararası etik bakımından egemendir ve sonuç olarak onlara karşı zor kullanılması mümkün değildir. Hiyerarşik toplumlar liberal hassasiyetleri incitse bile, liberal devletler hiyerarşik toplumları değişime zorlamak hususunda hak sahibi değildirler.[403]

Rawls hiyerarşik toplumun ne zaman müdahaleye açık hale geleceğine ilişkin de bir formülasyon geliştirmiştir. Döngüsel tarihin Plato, Aristo ve Polybius tarafından yapılan klasik formülasyonundan beri; milletlerin tarihinin doğum, gelişme ve düşüş

[399]*a.g.e.*
[400]United Nations, "Universal Declaraion of Human Rights Approved by the General Assembly at its Plenary Meeting on 16 December 1948, A/811 (Dec.16, 1948)", y.y.
[401]Teson, *a.g.e.*, 107–8.
[402]Kelsen, 1949, 5.
[403]Teson, *a.g.e.*, 109.

olmak üzere düzenli bir örüntü takip ettiği kabul edilmektedir. Bu anlayış tipik olarak, monarşi, aristokrasi ve demokrasinin her birinin dejenere bir biçime, yani, tiranlık, oligarşi ve anarşiye dönüşebileceğine yönelik bir inancı ortaya koymaktadır.[404]

Rawls'a göre, hiyerarşik toplum tiranlığa doğru dejenere olursa milletler toplumundaki iyi duruşunu ve üyeliğini kaybedecek ve en azından ciddi insan hakları ihlallerinde müdahaleye açık hale gelecektir.[405]

2.2.2.3. Fernando Teson ve Kozmopolitan Yaklaşım

Rawls'ın münasip hiyerarşik rejimler konsepti; başta Fernando Teson olmak üzere Gerald Doppelt ve David Luban'dan tepki almıştır.[406] Kozmopolitan teori, egemenliği Westfalyan tanımanın bir ürünü olarak görmekte ve egemenliğin devletlerde önceden var olmadığını kabul etmektedir.[407]

Bu teori altında uluslararası hukuk bir üst düzen olarak görülmekte ve bütün milli hukuk düzenlerini içermektedir. Bu milli hukuk düzenlerine geçerliliğini, uluslararası hukuk tarafından tanınması vermektedir. Bu anlamda devlet egemenliği bir devletin diğer devletlerden bağımsızlığına karşılık gelmekte, fakat ilgili devletin uluslararası hukuktan bağımsızlığına karşılık gelmemektedir.[408]

Liberal teorinin, bu yönüyle kendini normatif bireyselciliğe adadığı kabul edilmektedir. Yani birincil normatif birim olarak devlet değil, birey kabul edilmektedir. Bu yaklaşım toplumcu (communitarian) anlayışla uyumlulaştırılması zor bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır.[409]

Kozmopolitan anlayışa uygun olarak, devletlere saygının bireylere saygının türevi olduğunun kabul edilmesi halinde, egemenlik nosyonu da yeniden tanımlanmaktadır. Devletin egemenliği devletin ulusal veya iç meşruiyetine bağlanmaktadır.[410]

Kantçı tez, uluslararası hukukun dayanağını bireylerin değil, devletlerin oluşturduğu görüşüne meydan okumaktadır. Bu yaklaşım, birçok doğal sonucu da beraberinde

[404]Rech, *a.g.e.*, 66–67.
[405]Teson, *a.g.e.*, 108.
[406]Menon, *a.g.e*, 53.
[407]Margariti, *a.g.e.*, 16–19.
[408]*a.g.e.*
[409]Teson, *a.g.e.*, 1.
[410]*a.g.e.*

getirmektedir, fakat en önemlileri müdahale etmeme prensibine yönelik olmaktadır.[411]

İlk defa Kant, ülke içerisindeki keyfi yönetimi, agresif dış politika ile ilişkilendirmiştir. Ona göre, barışı sonsuza dek sürdürmek isteyen bir uluslararası camia, tiranik rejimlere tahammül göstermemelidir, çünkü bu tür rejimler sadece tiranik değil, aynı zamanda agresiftirler. Cumhuriyetçi yönetim anlayışı ile Kant, bugün bizim liberal demokrasi olarak adlandırdığımız, insan haklarına tam saygıyı temin eden bir politik organizasyon formunu kastetmektedir.[412]

Tiranlığa karşı direnme hakkının kabulü, uluslararası hukukta çok önemli yer tutmaktadır. Uluslararası insan hakları hukukunun bakış açısından ayrı olarak, bu hak insani müdahale teorisi için de önemli sonuçları içermektedir.

Şayet vatandaşların tiranlara karşı isyan hakkı yok ise, yabancıların evleviyetle (*a fortiori*), kuvvet kullanma dışındaki tedbirlerle bile olsa despotizme karşı yardım hakkı bulunmayacaktır. İnsani müdahale, isyan hakkının doğal bir sonucu, ciddi insan hakları ihlallerinin kurbanlarının baskıcı rejimlere karşı rasyonel bir şekilde ayaklanmalarının ve sınır ötesinden orantılı bir yardım almalarının yolu olarak kabul edilmektedir.[413]

Burada devletin meşruiyeti sorunu önemli bir yer tutmaktadır. Devletin meşruiyeti sorununa en iyi yaklaşım dikey toplumsal sözleşme ve yatay toplumsal sözleşme arasındaki farka vurgu yapılarak açıklanmaktadır.

Bir devletin vatandaşları birbirlerine adil bir anayasanın temelini oluşturan adalet prensipleri ile bağlı bulunmaktadırlar. Bu bağ, yatay toplumsal sözleşmeyi oluşturmaktadır. Anlamlı bir toplumsal işbirliği hükümetin yaratılmasını, yani politik gücün verileceği müesseselerin ve ofislerin yaratılmasını gerektirmektedir. Bu ofisler devletin vatandaşları tarafından demokratik olarak seçilen kişiler tarafından işgal edilmektedir. Bu kişiler, kendilerini seçen kişilerle vekalet ilişkisi içine girmekte, bu vekalet ilişkisi ise dikey toplumsal sözleşmeyi oluşturmaktadır. Bir demokraside, hükümet halka karşı hesap verme durumunda kalmakta ve dikey sözleşmenin hükümlerine sadık kalmakla mükellef olmaktadır.[414]

---

[411] *a.g.e.*, 39.
[412] *a.g.e.*, 3–4.
[413] *a.g.e.*, 6.
[414] *a.g.e.*, 57.

Burada gayrimeşruiyetin iki şekilde meydana geldiği kabul edilmektedir. İlki, hükümetin gayrimeşrulaştığı dikey sözleşmenin çiğnenmesi halidir. Hükümet temsil gücüne sahip olmadığında ya da başlarda sahip olsa bile daha sonraları ciddi ve saygısız insan hakları ihlallerine girişmiş ise, dikey toplumsal sözleşmenin çiğnenmesi sözkonusu olmaktadır. Hükümet, artık vatandaşlarını temsil etmediğinden dolayı duruşunu da kaybetmektedir. İkincisi, yatay toplumsal sözleşmenin yıkıma uğraması ve bu yolla devletin gayrimeşru hale gelmesidir. Durum, 1990'larda Somali de olduğu gibi anarşi ile sonuçlanabilmekte veya Sovyetler Birliği ya da Yugoslavya'da olduğu gibi ebeveyn devletin birçok bağımsız devlete ayrıldığı fragmentasyon vukubulmaktadır.[415]

Özetle söylemek gerekirse, bir devlet, meşru yatay ve dikey sözleşme üzerine kurulmuşsa, uluslararası hukuk tarafından sağlanan devlet egemenliğinin tam bir korumasına sahip olmaktadır.[416] Thomas Pogge da yönettikleri halkın rızasını alamamış hükümetlerin meşruiyete sahip olmadığını, bunlar çok büyük ihlaller yaptıklarında, diğer devletlerin müdahaleye hakkı olmadığını ileri sürmenin hukuken veya ahlaken mümkün olmadığını belirtmektedir.[417]

Teson; Walzer'in politik sürecin değerli olduğu ve bir toplumun kendi seçtiği self-determinasyon formunu uygulamaya koymasına imkan sağladığından dolayı savunulması gerektiği yönündeki görüşüne, özgürlük düşmanlarının ve gayrimeşru diktatöryal hükümetlerin korunması anlamına geldiği için karşı çıkmaktadır.[418] Wheeler da, insan haklarını yoğun şekilde ihlal eden devletlerin meşru egemen olarak muamele görmek hakkından feragat ettiklerine, böylelikle diğer devletlere kuvvet kullanmaları yönünde ruhsat verdiklerine ilişkin görüşü desteklemekle birlikte, "nihai insani acil durumlarda (supreme humanitarian emegencies)" böylesi bir müdahalenin ahlaki bir görev olduğunu belirtmektedir. Nihai insani acil durumları ise; "başka bir devletteki sivillerin yaşamlarını kaybetme veya dehşet verici zorluklarla yüzleşme yönünden muhakkak bir tehlike içerisinde bulunduğu ve

[415]*a.g.e.*
[416]*a.g.e.*, 58.
[417]Thomas W. Pogge, "An Institutional Approach to Humanitarian Intervention", *Public Affairs Quarterly* C.6, S.1 (1992): 93–95.
[418]Teson, *a.g.e.*, 44.

bu insan hakları ihlallerini durdurmak yönünden yerel kuvvetlere güvenilemeyeceği olağandışı durumlar" olarak tanımlamaktadır.[419]

Tüm bu etik yaklaşımlara rağmen; müdahale hakkındaki hukuki tartışmalar; genellikle, meşruiyetin hukukilik ile ilgisi olmadığını kabule eğilimli olup, müdahalenin hukukiliğini sağlayan şeyin, onun dünyayı daha yaşanası bir yer yapıp yapmadığında değil, BM Şartı dahilinde yetkilendirilmiş olup olmadığında saklı olduğunu ifade etmektedirler.[420]

2.2.3. Müdahale Yasağına İlişkin Pozitif Uluslararası Hukuk

2.2.3.1. Ebleh Normu Olarak Müdahale Yasağı

Saldırganların, çatışmanın çözüm aracı olarak silahlı kuvvet kullanımına haklı bir şekilde başvurabilme şartları *jus ad bellum* olarak ifade edilmektedir.[421] 20'nci yüzyılın başına kadar *jud ad bellum* devletlerin takdirinde olup, pozitif hukukta herhangi bir sınırlamaya tabi tutulmamıştır.

18 Ekim 1907 tarihinde La Haye'de imzalanmış (III) sayılı Düşmanlıkların Açılması Hakkında Sözleşme'nin 1'inci maddesinde:

> *"Akit Devletler, gerek gerekçeli bir harp ilânı şeklinde gerek şarta bağlı olarak harp ilânı ile birlikte bir ültimatom şeklinde, öncelikle yapılmış kesin bir ihbar olmaksızın, düşmanlıkların aralarında başlayamamasını kabul ederler."*[422]

denmek suretiyle, savaş ilanına ilişkin formal prosedür haricinde kuvvet kullanmanın devletlerin serbest iradesine bırakıldığı ifade edilmiştir.

Milletler Cemiyeti Sözleşmesi de, savaşa başvurmadan önce; devletlerin, uyuşmazlıkların barışçıl yollardan halline ilişkin olarak birtakım prosedürleri tamamlamış olmaları gerektiğini ifade etmekten öteye gidememiştir.[423] 27 Ağustos 1928 tarihinde Paris'te mutabık kalınan "Harbin Millî Siyaset Aleti Olarak Kullanılmaması Hakkında Umumi Muahede de (Kellogg Briand (Paris) Paktı)," sadece savaşın milli politika enstrumanı olarak kullanılmasını yasaklamış,

[419]Nicholas J. Wheeler, *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*, 1. bs. (Oxford: Oxford University Press, 2000), 13–14.
[420]Patrick Macklem, "Humanitarian Intervention and the Distribution of Sovereignty in International Law", *Ethics and International Affairs* C.22, S.4 (2008): 2.
[421]Hensel, *a.g.e.*, 5.
[422]"Hague Convention (III) Relative to the Opening of Hostilities (Oct.18, 1907)", y.y.
[423]League of Nations, "Covenant of the League of Nations", y.y.

uyuşmazlıkların barışçıl yollardan çözümünü gerekli kılmış, ancak herhangi bir icra mekanizması öngörmemiştir.[424]

Günümüzde kuvvet kullanımına ilişkin olarak ilgili hukukun teşhisine yönelik olarak yapılacak herhangi bir inceleme için başlangıç noktasının, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2(4)'üncü maddesinde yer alan "kuvvet kullanım yasağı" olduğu kabul edilmektedir. Birleşmiş Milletler Şartı; kuvvet kullanımına ilişkin olarak geçmişteki uluslararası kamu hukukundan devrimsel bir ayrılış olmasının yanısıra, 20'nci yüzyılda önemli bir değişime uğrayan kodifikasyon kurallarının da bir parçası olarak görülmektedir. Tüm bunlardan ayrı olarak; Birleşmiş Milletler Şartı'nın sistemi Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nde yer alan sistemden önemli farklılıklar içermiştir. Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2(4)'üncü ve 51'inci maddesinde yer alan lisanın modern formdaki temel kuralların ilk ifadesini ve yeni bir terminolojiyi bizlere sunduğu kabul edilmektedir. Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'ndeki lisanda yer alan "savaş" kavramı halen kullanılabilmekle birlikte, Birleşmiş Milletler Şartı'nı kaleme alanlar daha geniş bir kavram olan "kuvvet kullanımı" ifadesini tercih etmişlerdir.[425]

Kuvvet kullanımına ilişkin olarak Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan kurallar kısa olup, kapsamlı bir kod teşkil etmemektedirler. Madde 2(4) ve 51'deki hükümler İkinci Dünya Savaşı'na bir cevap niteliği taşımakta olup, buna uygun olarak devletlerarası çatışma hallerini önlemeyi amaç edinmiştir.[426]

Buna mukabil Nikaragua Davası'nda Uluslararası Adalet Divanı açık bir şekilde Birleşmiş Milletler Şartı hükümlerinin sabit olmaktan ziyade dinamik olduğunu ve devlet pratiği yoluyla zaman içerisinde değişme kabiliyetine sahip olduğunu kabul etmiştir. Mahkeme:

> *"Birleşmiş Milletler Şartı hiçbir şekilde uluslararası ilişkilerdeki kuvvet kullanımı düzenlemesine ilişkin tüm alanı kapsamamaktadır."*[427]

---

[424]League of Nations, "General Treaty for Renunciation of War as an Instrument of National Policy (Kellogg Briand Pact), Aug.27,1928, 94 L.N.T.S. 57", y.y.

[425]*a.g.e.*

[426]*a.g.e.*

[427]International Court of Justice, "Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p.14", par.176,

> *"176. As regards the suggestion that the areas covered by the two sources of law are identical, the Court observes that the United Nations Charter, convention to which most of the United States argument is directed, by no means covers the whole area of the regulation of the use of force in international relations. On one essential point, this treaty itself refers to pre-existing customary international law; reference to customary law is contained in the actual text of Article 51,. . ."*

dedikten sonra, meşru müdafaya yönelik olarak Şart hükümlerinin uluslararası teamül hukuku ışığında yorumlanması gerektiğini ifade etmiştir.[428]

Gray'e göre; Divan, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51'inci ve 2 (4)'üncü maddesinin, devlet pratiğinin gelişimine dayalı olarak dinamik bir şekilde yorumlanmasının mümkün olduğunu kabul etmiş görünmektedir. Birleşmiş Milletler'in yaratım tarihinden beri, taraf devletler Birleşmiş Milletler Şartı'nın kuvvet kullanımına ilişkin hükümlerini Genel Kurul kararlarında detaylandırmaya çalışmışlardır. Batılı devletler bu süreç hakkında rahatsızlık hissetmişler ve bu yüzden Birleşik Devletler; Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2(4)'üncü maddesinde bir anlam eksikliği bulunmadığını, detaylandırılmasına ihtiyaç olmadığını ifade etmiştir. Soğuk Savaş esnasında Birleşik Krallık ve Birleşik Devletler, Şart'ın 2(4)'üncü maddesinin son söz olarak kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmüşler ve herhangi bir değişiklik çalışmasının Sovyetler Birliği'nin avantajına neticelenebilmesinden endişe duymuşlardır.[429]

Birleşmiş Milletler Şartı'nı detaylandırma süreci 1949 yılındaki "Barışın Gerekleri" isimli karar ile başlamış,[430] 1970 yılında Dostça İlişkiler Bildirisi kabul edilmiş,[431] 1974 yılında "saldırganlık (aggression)" kavramının tanımı yapılmış,[432] Uluslararası Adalet Divanı 1986 yılındaki Nikaragua Davası'nda kuvvet kullanım yasağı üzerine uluslararası teamül hukukunu teşhis etmiştir.[433]

Bu çalışmalar 1987 tarihli "Kuvvet Kullanmama Üzerine Bildiri" ile desteklenmiştir.[434] Bu bildiriye ilişkin tartışmalarda sadece Birleşik Devletler ve Avustralya önleyici meşru müdafayı açıkça desteklemişlerdir. Diğer devletler Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan bireysel veya kollektif meşru müdafaaya ilişkin olarak yer alan hüküm dışındaki herhangi bir formülü cevapsız bırakmışlardır.[435]

---

[428]*a.g.e.*, par.176.
[429]Christine Gray, *International Law and the Use of Force*, 3. bs. (Oxford University Press, 2008), 26.
[430]United Nations, "Essentials of Peace, U.N. Doc. A/RES/290(IV) (Dec.1,1949)", y.y.
[431]United Nations General Assembly, "Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations, U.N. Doc. A/RES/2625(XXV) (Oct.24, 1970)" (y.y.).
[432]United Nations General Assembly, "Definition of Aggression, U.N. Doc. A/RES/3314(XXIX) (Dec.14,1974)", y.y.
[433]International Court of Justice, "Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p.14", par. 70.
[434]United Nations General Assembly, "Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of Refraining from the Threat or Use of Force in International Relations, U.N. Doc. A/RES/42/22 (Nov.18,1987)", y.y.
[435]Gray, *a.g.e.*, 26.

Kuvvet kullanım yasağında egemen eşitlik ilkesi büyük rol oynamaktadır. Kuvvet kullanımına ilişkin olarak *lex specialis* niteliğinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Şartı'nın (BM Şartı) 2'nci maddesinin 1'inci fıkrasının ilk bendinde:

> *"Birleşmiş Milletler örgütü ve üyeleri, 1. maddede belirtilen amaçlara ulaşmak üzere aşağıdaki ilkelere uygun biçimde hareket edeceklerdir:*
>
> *1.Örgüt, tüm üyelerinin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur. . ."*[436]

denmek suretiyle; organizasyonun, bütün üyelerinin egemen eşitliği prensibine dayandığı belirtilmiştir. 1970 tarihli Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletlerarasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge'de de egemen eşitlik prensibinden kaynaklanan haklardan söz edilmektedir.[437]

Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2'nci maddesinin dördüncü fıkrası ise kuvvet kullanımını yasaklamaktadır. Birleşmiş Milletler Şartı'nda kuvvet kullanma yasağına karşı hukuken tanınmış iki istisna bulunmaktadır. Bunlar 51'inci maddede yer alan meşru müdafaa hakkı ve VII. Kısımda düzenlenmiş olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıdır.

Chan'e göre, kuvvet kullanımına ilişkin olarak Birleşmiş Milletler Şartı'nın ortaya koyduğu bu çerçeve aşınmaya uğramaktadır.[438] Thomas Franck da, birkaç istisna dışında, devletlerin uluslararası kurala itaat etmekteki başarısızlığının onun kural olma olgusunu etkilediğini belirtmektedir. Kural ne kadar çok ihlal edilirse diğerleri için de kuralı görmezden gelmek daha kabul edilebilir olmakta ve neticede riayet etmeme alışkanlığı, kuralın yok olmasına yol açmaktadır.[439]

Kuvvet kullanımı veya müdahale hususunda en ihtilaflı konuyu insani müdahale oluşturmaktadır. Hukuki perspektiften bakıldığında; insani müdahale kavramının çok fazla ihtilaflı görülmesinin sebebi, Birleşmiş Milletler Şartı'ndaki ve çağdaş uluslararası hukuktaki hukuki normlar arasında anlamlı çatışmaları içermesidir. Bunlardan bazıları insani müdahaleyi desteklerken, diğer normlar buna muhalefet

[436]"Charter of the United Nations | United Nations", mad.2, par.1.
[437]United Nations General Assembly, Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations, U.N. Doc. A/RES/2625(XXV) (Oct.24, 1970).
[438]Chan, *a.g.e.*, 415.
[439]Franck, *a.g.e.*, 44.

etme eğilimi göstermektedir.[440] İnsani müdahale devamlı surette egemenlik hakkı ile gerilim halinde olmuştur. İnsani müdahaleyi destekleme eğilimi gösteren hukuki normlar, uluslararası insan hakları hukukunun, uluslararası insancıl hukukun ve uluslararası ceza hukukunun normlarını kapsamaktadır.[441]

Birleşmiş Milletler Şartı incelendiğinde insan haklarına ilişkin normlara da rastlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Şartı'nın kendisi, Birleşmiş Milletler'in temel maksadını; "İnsan haklarının ve ırk, cinsiyet, dil veya din farkı gözetmeksizin herkes için temel özgürlüklere saygıyı destekleyecek ve geliştirecek uluslararası işbirliği" olarak ilan etmiştir.[442] BM Şartı'ndaki 55'inci maddeye göre ise; Birleşmiş Milletlere, insan haklarının ve herkes için temel özgürlüklerin takibi ve bunlara evrensel saygının geliştirilmesi görevi yüklenmiştir. Buna paralel olarak 56'ncı madde ise, bütün üyelerin bu maksadın başarılması için müşterek veya ayrı olarak, işbirliği içerisinde hareket etmeye söz verdiklerini ifade edilmektedir.[443]

Bu anlayışa paralel olarak, insan haklarının korunması hususunda birçok çalışma yapılmıştır. 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni kabul ettiği görülmektedir.[444] Bunu birçok uluslararası insan hakları anlaşması takip etmiş ve bunların da çoğu Birleşmiş Milletlere üye devletler tarafından onaylanmıştır. Bu insan hakları normları ile uyumlu bir şekilde, uluslararası camia savaşın yürütülüş şekli ve sivillerin korunmasına ilişkin olarak bir kısım anlaşmayı kabul etmiştir. Bunların en önemlisi Dördüncü Cenevre Sözleşmesidir.[445] Soykırım ve işkenceye ilişkin olanlar dâhil belirli anlaşmalar ve dört Cenevre Sözleşmesi, uluslararası insan hakları hukukunu ve uluslararası insancıl hukuku yoğun şekilde ihlal eden bireylerin, devletleri tarafından soruşturulmaları ve cezalandırmalarını öngörmüştür.[446]

İnsan onurunu ve insan haklarını asgari seviyede korumayı ve bunlara saygıyı garanti eden bu hukuki normlar bütünü, bazı durumlarda askeri müdahalenin meşru

[440]Brian D. Lepard, *Rethinking Humanitarian Intervention*, 1. bs. (Pennsylvania: Pennsylvania University Press, 2002), 3.
[441]*a.g.e.*, 4.
[442]United Nations, "U.N. Charter", y.y.
[443]*a.g.e.*, md.56,57.
[444]United Nations, "Universal Declaration of Human Rights Approved by the General Assembly at its Plenary Meeting on 16 December 1948, A/811 (Dec.16, 1948)".
[445]United Nations, "Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, Aug.12, 1948, 75 U.N.T.S. 287", y.y.
[446]Lepard, *a.g.e.*, 4.

olabileceğini ileri sürebilmektedir. Birleşmiş Milletler Şartı'nın VII. Bölümü Güvenlik Konseyi'ne; barışı tehdit, barışın ihlali veya saldırganlık hareketinin varlığını belirlediğinde, ilgili olan devletin veya diğer tarafların rızası olmaksızın ekonomik veya askeri müdahale uygulama yetkisi vermektedir. Güvenlik Konseyi tarafından belirli insan hakları ihlallerine tepki içeren bir dilin kullanılması, insani müdahaleyi yetkilendirmeye bir temel olarak görülmektedir.[447]

Buna mukabil, Birleşmiş Milletler Şartı'ndaki ve çağdaş uluslararası hukuktaki bazı normların, insani müdahaleye cevaz vermediği görülmektedir. Bu normlar; devlet egemenliği, ulusal yetki, müdahale etmeme, uyuşmazlıkların barışçıl yollarla halli, kuvvet kullanmama, self determinasyon ile Birleşmiş Milletler insani müdahalesi söz konusu olduğunda ise Birleşmiş Milletler'in tarafsızlığıdır.[448]

Örneğin; Birleşmiş Milletler Şartı'nın ikinci maddesinin birinci fıkrası Birleşmiş Milletler'in bütün üyelerinin egemen eşitliği prensibine dayalı olduğunu kabul etmekte[449] ve aynı maddenin 7'nci fıkrası Birleşmiş Milletler'in herhangi bir devletin ulusal yetkisine dâhil olan meselelere müdahale edemeyeceğini deklare etmektedir.[450]

Dahası, 2'nci maddenin dördüncü fıkrası, belirgin bir şekilde, Birleşmiş Milletler üyelerinin Birleşmiş Milletler'in maksatlarıyla uyumlu olmayacak herhangi bir tarzda, herhangi bir devletin ülke bütünlüğüne veya politik bağımsızlığına karşı kuvvet kullanamayacağını veya tehditte bulunamayacağını ifade etmektedir.[451] Bu hüküm, Konsey'in yetkilendirmesi olmaksızın insani müdahalenin yasak olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.[452]

Birleşmiş Milletler Şartı aynı zamanda, Birleşmiş Milletler'in bir maksadı olarak eşit haklar ve halkların self determinasyonuna saygı temelinde milletler arasında dostane ilişkilerin geliştirilmesini tesis etmektedir. Dış kuvvetler tarafından insani müdahalede bulunulması böylesi bir self-determinasyon hakkına müdahale olarak görülmektedir.[453]

---

[447] *a.g.e.*
[448] *a.g.e.*
[449] United Nations, "U.N. Charter", md.2(1).
[450] *a.g.e.*, md.2(7).
[451] *a.g.e.*, md.2(4).
[452] Lepard, *a.g.e.*, 5.
[453] *a.g.e.*

Tüm bu çatışan prensipleri ihtiva etmesi sebebiyle Birleşmiş Milletler Şartı'nın, belirlilik yönünden zafiyet taşıdığı vurgulanmaktadır. Franck'a göre, meşruiyeti etkileyen en önde gelen özellik, kural metninin belirliliği olmaktadır. Bu belirlilik, kuralın mesajını açık hale getirmektedir. Kolay bir şekilde tespit edilebilir normatif içerik, daha belirsiz olanlara nazaran davranışı düzenleme yönünden daha fazla şansa sahip olmaktadır.[454]

Franck'a göre, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2(4) ve 51'inci maddeleri kuvvet kullanımına ilişkin olarak bir "ebleh kural (idiot rule)" ortaya koymaktadır. Bu kural, devletlerin diğer bir devlete karşı silahlı kuvvet kullanımını başlatamayacaklarını ifade etmektedir.[455]

Meşru müdafaa hakkı Birleşmiş Milletler Şartı'nda kuvvet kullanma yasağına ilişkin olarak sınırlı ve geçici bir istisna olarak düzenlenmiştir. Paradoks oluşturacak bir şekilde, kuvvet kullanımını yasadışı kılan girişimler, kuvvet kullanımını meşrulaştıracak birçok yeni söylemin yaratımına sebep olmuştur: Silahlı kuvvet şu anda istisnalar cinsinden, yani normali yeniden tesis etmeyi amaçlayan istisnai önlemler olarak haklı gerekçelendirilebilmektedir. Bu söylemsel pratik, 1940'ların sonunda başlamış, 11 Eylül saldırıları sonrasında yeni bir momentum kazanmıştır.[456]

Her ne kadar 1945 sonrası uluslararası hukuk söyleminde savaş kelimesinin kullanımı azalmış ise de; pratikte kuvvet kullanımı yaşamaya devam etmiştir. Carl Schmitt'in belirttiği gibi, kuvvet kullanım yasağı düşmanlığı ve savaşı ortadan kaldırmamış, fakat daha ziyade kuvvet kullanımını meşrulaştıracak yeni söylemsel olanakların önünü açmıştır.[457] Avrupa dışında Soğuk Savaş, savaşmanın unutulduğu bir dönem olmamıştır. 1948 ile 1989 arasında bir yerde ciddi bir silahlı çatışmanın olmadığı neredeyse tek bir yıl bile geçmemiştir.[458]

2.2.3.2. Egemenlik ve Düzenin Önceliği

Devlet egemenliğini öncelikleyen BM dizaynı, devlet içindeki ihlalleri önlemeye yönelik düzenlemeleri içermemiştir. BM'nin ana amacı; uluslararası barış ve güvenliği sağlamaya, daha dar bir şekilde ise başta büyük güçler arasında olmak

[454]Franck, *a.g.e.*, 52–53.
[455]*a.g.e.*, 75.
[456]Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, *a.g.e.*, 130–45.
[457]*a.g.e.*
[458]Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, 10. bs. (İstanbul: Sarmal Yayımcılık, 2017), 339.

üzere devletler arasındaki savaşı önlemeye yönelik olmuştur.[459] Hehir'e göre de; 1945 yılında Birleşmiş Milletler sistemi, adalet ve bireylerin hakları pahasına düzen ve devletlerin hakları üzerine dizayn edilmiştir.[460]

Bu dizayn içerisinde Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler sisteminin zirvesinde oturmaktadır ve birçok ayrıcalık ve yeterliklerle donatılmıştır. Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2 (1)'inci maddesi bütün devletlerin eşit olduğunu zikretmesine karşın, beş daimi üyenin açık bir şekilde diğerlerinden daha eşit durumda olduğu kabul edilmektedir.[461]

Güvenlik Konseyi'nin rolü, işlevleri ve kendisine yüklenen yetki bir dikkatsizlik sonucu veya masumane bir şekilde verilmemiştir. Güvenlik Konseyi ve beş daimi üye (P5), bilinçli bir şekilde, gücün uluslararası sistemin merkezi olduğunun anayasal bir şekilde tanındığını göstermektedir.[462]

Güvenlik Konseyi'ne verilen yetkinin ise devletlerarası barışı sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir. BM, Üçüncü Dünya Savaşı'nı önlemeye ve devletler arasında düzeni sağlamaya odaklanırken, devletlerin içerisindeki adaletsizlikleri ortadan kaldıracak araçları ortaya koymayı gözardı etmiştir.[463]

2.2.4. Soğuk Savaş Sonuna Kadar Müdahaleler ve Uluslararası Toplumun Çoğulcu Davranış Örüntüsü

Tarih boyunca devletler arasında, o dönemdeki meşru maksada bağlı olarak müdahaleler görülmüştür. Martha Finnemore'a göre, devletlerin birbirlerine karşı giriştikleri askeri müdahale örüntüleri, devletler sistemi tarihi boyunca değişiklik göstermiştir. Ona göre; bir zamanlar devletler, şu anda kabul etmedikleri sebeplerle ve yollarla müdahalelerde bulunmuşlardır. Şimdiler de ise devletler, bir ya da iki yüz yıl önce tahayyül edilemez sebeplerle ve yollarla müdahalede bulunmaktadırlar.[464]

Burada dikkate değer görülen şey, devletlerin bugünün uluslararası düzeninde az ya da çok egemenliğe sahip olup olmadıkları değil, onun nasıl kullanıldığı, nasıl oynandığı ve hukuki ve politik pratikler olarak nasıl kullanıldığıdır. Bu kavrayış,

[459]Hehir, *a.g.e.*, 34.
[460]*a.g.e.*, 120.
[461]*a.g.e.*, 118.
[462]*a.g.e.*, 119.
[463]*a.g.e.*, 34.
[464]Finnemore, *a.g.e.*, 2.

devletler ve diğer faktörlerin egemenlik çerçevesini stratejik yollarda nasıl kullandığının bir analizini vermektedir.[465]

Soğuk Savaşın bitimine kadarki güç dengesi ortamında uluslararası toplum, müdahaleye yönelik çoğulcu bir anlayışı benimsemiş, dayanışmacı argümanlar ise uluslararası toplum tarafından reddedilmiştir.

2.2.4.1. Monroe Doktrini (1823-1920) ve Amerikan Emperyalizmine Geçiş

19'uncu yüzyılda müdahale etmeme prensibine riayet ile ilgili olarak; ABD'nin hem Amerikalı olmayan devletlere hem de kendisine yönelik olarak Monroe Doktrinini geliştirdiği görülmektedir.

2 Aralık 1823'te Amerika Birleşik Devletleri'nin 5'inci Başkanı James Monroe, Kongre'de yaptığı yıllık konuşmasında Birleşik Devletler dış politikasının prensiplerini detaylandırmış, 1853 yılında Kongre'de yaptığı bir tartışmada ise bu konuşmasındaki prensiplere atıfta bulunmak için "Monroe Doktrini" ibaresini kullanmıştır. Monroe doktrini, temelde iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, Amerikalı olmayan devletlerin, Amerika kıtasındaki politik hareket serbestîsinin sınırlandırılmasını ihtiva etmektedir. İkincisi bölüm ise, Birleşik Devletler'in Avrupa'ya yönelik politik hareket serbestisinin sınırlandırılmasıdır. İkinci bölüm iki alt prensibe ayrılmıştır. Bunlar Anglo-Amerikan literatüründe "kolonileştirme karşıtı prensip" ve "müdahale karşıtı" prensip olarak adlandırılmaktadır. İlk alt prensip, toprak kazanımı ile ilgili iken, ikinci prensip kuvvet kullanımının hukukiliği ile ilgili bulunmaktadır.[466]

1823-1890 yılları arasındaki dönem, Latin Amerika'da hegemonya tesis etmek için Amerikan arzularının başlangıcını ifade etmekte olup, Monroe doktrininin bu savunmacı izolasyoncu safhasını 1890'lardan 1920'lere kadar olan diğer bir safha takip etmiştir. Bu safhada Monroe Doktrini, Amerikan emperyalizminin bir enstrümanı olmuş ve Birleşik Devletler hegemonyasının Orta Amerika alanı üzerindeki taleplerinin bir sembolü haline gelmiştir.[467]

Monroe doktrininin savunmacı bir pratikten Birleşik Devletler müdahalesinin haklı bir gerekçesine dönüşümü, Birleşik Devletler'in Latin Amerika Devletleri'nin iç

[465]Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, *a.g.e.,* 7.
[466]Heiko Meiertöns, *The Doctrines of US Security Policy: An Evaluation Under International Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 25–26.
[467]*a.g.e.,* 32.

işlerine "Roosevelt Corollary" yoluyla karışması ile olmuştur. Bu ek doktrin, Başkan Theodore Roosevelt'in 6 Aralık 1904 yılında Amerikan Kongresi önünde yaptığı konuşmaya dayanmaktadır. Başkan Roosevelt bu konuşmasında:

> *"Medeni toplumun bağlarının genel bir şekilde gevşemesine sebep olan kronik yanlışlar veya bir iktidarsızlık, başka yerde olduğu gibi, nihai olarak bazı medeni milletlerin müdahalesini gerektirmektedir, Ve batı yarımkürede Birleşik Devletler'in Monroe doktrinine bağlılığı, her ne kadar isteksiz olsa da, Birleşik Devletleri böylesi yanlışların veya iktidarsızlığın yaygın durumlarında uluslararası polis gücü uygulamaya zorlaya*bilecektir*."*[468]

ifadelerini kullanmıştır.

Bu ikinci safha döneminde, 20'nci yüzyılın başlarında, borçlarını ödeyemeyen devletlere yönelik müdahale ve kuvvet kullanımına ilişkin normlarda değişiklik talepleri oluşmaya başlamıştır.

20'nci yüzyılın başlarına kadar, bir devletin, kendi vatandaşlarına karşı yüklenilen borçların toplanması için diğer devlete karşı askeri güç kullanması kabul gören bir uygulama olmuştur.[469] 1902-1903 yılları arasında Almanya ve Büyük Britanya'nın Venezuella'ya bu sebeple müdahalesi, borç nedeniyle müdahale hakkındaki uluslararası tartışmaları hızlandırmıştır. Almanya, konu hakkında ABD'nin görüşünü talep ettiğinde Dışişleri Bakanı John Hay:

> *"Herhangi bir devleti, yanlış davranışı sebebiyle cezadan korumaya yönelik garanti vermeyiz, ancak cezanın Amerikalı olmayan bir güç tarafından toprak edinilmesi biçimine dönüşmemesi gerekir."*[470]

şeklinde cevap vermiştir. En etkili eleştiri, Arjantin Dışişleri Bakanı Luis Drago'dan gelmiştir. Drago ortaya koyduğu hukuki argümanda, varolan egemenlik normlarını tekrar yorumlamış ve egemen bir devlet tarafından alınan borçların toplanmasının kuvvet kullanımı için meşru bir sebep oluşturmadığını ileri sürmüştür. Drago bu anlayışın, devletlerin uluslararası hukuk altında egemen eşitliği prensibini erozyona uğrattığını, devletlerin meşru müdafaa dışında herhangi bir sebeple kuvvet kullanmalarının mümkün olmadığını ileri sürmüştür.[471]

John Hay'in yerine ABD Dışişleri Bakanı olan Elihu Root'un girişimleri ile, konu 1907'de Lahey Konferası'nda yoğun tartışmalara konu olmuş, sözleşmeden

[468] *a.g.e.*, 32–33.
[469] Finnemore, *a.g.e.*, 24–25.
[470] *a.g.e.*, 30.
[471] *a.g.e.*, 24–51.

kaynaklanan borçların zor kullanarak toplanmasını ortadan kaldıran bir anlaşmaya varılmış ve bu anlayış "Drago Doktrini" olarak tarihe geçmiştir.[472]

2.2.4.2. Japonya'nın Mançurya'yı İşgali (1931) ve Stimson Doktrini

20'nci yüzyılın başlarında 18 Eylül 1931'de Japonya Mançurya'yı işgal etmiştir. "Mukden Olayı" olarak da bilinen ve Çin şehri olan Mukden'deki demir yolundaki patlamanın Japon ve Çin askeri birlikleri arasında silahlı çatışmaya dönüşmesi olayı, Japonya'nın müdahalesine sebep olmuştur. Ocak 1932'de Mançurya'nın birçok bölgesi Japon kontrolü altına girmiştir. 1 Mart 1932'de Japon kontrolünde kurulan bir Mançurya Yönetim Konseyi Mançurya'nın Çin'den bağımsızlığını ilan etmiş ve Manço devletini kurmuştur.[473]

Öte yandan, Japonya'nın zorlayıcı araçlarla Çin eyaleti olan Mançurya'yı ele geçirme girişimini, ne Japonya ne de Çin, bir savaş hali olarak kabul etmemişlerdir. Her iki devlet de kendilerini savaşın teknik anlamdaki yorumuna adamış ve hiçbir tarafça savaş ilan edilmediğinden dolayı, Japonya ve Çin arasında hukuki anlamda bir savaş hali var olmamıştır.[474]

Milletler Cemiyeti'nin kurucu üyelerinden biri olan Japonya, resmi anlamda bir savaşa dahil olmaya hevesli olmamış; Çin de durumu bir savaş olarak karakterize etmenin devletler arasında tarafsızlık ilişkilerini yöneten uluslararası hukuk kurallarının aktive olmasına sebep olacağını ve bunun o dönemde Çin için kritik olan ABD ticaret ilişkilerini tehlikeye düşüreceğini hesap ederek çatışmayı bir savaş olarak nitelendirmemiştir. Bu yüzden husumet her iki tarafça da belirli bir ölçüde idame ettirilebilir nitelikte görülmüştür.[475]

O dönemde Dışişleri Bakanı olan Henry Lewis Stimson, 7 Ocak 1932'de Japonya ve Çin'e diplomatik nota göndermiştir. Bu notalarda Birleşik Devletler, Japon işgalini uluslararası hukuk altında tanımadığını bildirmiştir. Uluslararası hukuka aykırı olarak toprak kazanımının tanınmaması prensibi, bu notalarda tasvir edildiği şekliyle, "Stimson Doktrini" olarak adlandırılmıştır. Daha geniş anlamda Stimson doktrini ise,

---

[472] *a.g.e.*
[473] Meiertöns, *a.g.e.*, 83–84.
[474] Dino Kritsiotis, "When States Use Armed Force", *The Politics of International Law*, ed. Christian Reus-Smit, 1. bs. (New York: Cambridge University Press, 2004), 52.
[475] *a.g.e.*

uluslararası hukukun ihlali yoluyla yaratılan durumların tanınmamasını ifade etmiştir.[476]

2.2.4.3. Truman Doktrini (1947) ve Müdahalede İdeolojik Ayrım

1943-1947 yılları arasında vukubulan Yunan iç savaşındaki gelişmeler, ABD Başkanı S.Harry Truman'ın 12 Mart 1947 tarihinde Kongre'de bir konuşma yapmasına sebep olmuş ve bu konuşma Amerikan dış politikasına 40 yıldan fazla bir süre yön vermiştir. Truman:

> *"İnanıyorum ki silahlı azınlıklar tarafından veya dış baskılar tarafından işgal edilme teşebbüsüne direnen özgür halkları desteklemek, Amerika Birleşik Devletleri'nin politikası olmalıdır."*[477]

ifadeleri ile doktrininin özünü vermiştir.

Monroe doktrininden farklı olarak; Truman doktrini coğrafi bir ayrım değil, devletlerarasında ideolojik bir ayrım yapmıştır. Yani prensipleri belirli bir bölgeyle sınırlı tutmamıştır. Truman doktrini Soğuk Savaşın temel çatışmasını tasvir ettiğinden dolayı, Birleşik Devletler devamlı surette onun prensiplerine atıfta bulunmuştur. Hatta Soğuk Savaşın bitiminden sonra bile Truman Doktrini'nin prensipleri, Amerikan güvenlik politikasının rehberi olarak düşünülmüştür.[478]

2.2.4.4. Soğuk Savaş Dönemi (1950-1989) Müdahaleleri

1950-1989 yılları arasındaki Soğuk Savaş döneminde tek taraflı veya çok taraflı olmak üzere toplam 34 müdahale yaşanmıştır. Müdahalelerin çokluğu ve müdahaleye esas teşkil eden sebeplerin daha çok siyasi nitelik taşıdığı görülmektedir. Soğuk Savaş dönemindeki 34 müdahaleden 22 tanesinde müdahale sebeplerinden birini hükümet oluşumu (government composition) oluşturmuştur.

1989'da Soğuk Savaşın bitimine kadar geçen süre zarfında Birleşmiş Milletler Şartı'ndaki kuvvet kullanma yasağına rağmen 21 adet tek taraflı müdahale vukubulmuştur. 1950-51'de Çin'in Tibet'e; 1958'de Birleşik Devletlerin Lübnan'a; 1956'da Sovyetler Birliği'nin Macaristan'a; 1964'de Fransa'nın Gabon'a; 1965'de Birleşik Devletler'in Dominik Cumhuriyeti'ne; 1968-71'de Fransa'nın Çad'a; 1971'de Hindistan'ın Doğu Pakistan (Bangladeş)'e; 1973'de Irak'ın Kuveyt'e; 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs'a; 1976-1978'de Suriye'nin Lübnan'a; 1977-1978'de

[476]Meiertöns, *a.g.e.*, 83–84.
[477]*a.g.e.*, 100.
[478]*a.g.e.*, 103.

Vietnam'ın Kamboçya'ya; 1977-78'de Rhodesia'nın Zambia'ya; 1978'de İsrail'in Lübnan'a; 1979'da Rhodesia'nın Zambia ve Angola'ya; 1979'da Güney Afrika'nın Angola'ya; 1978-1989'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a; 1979-89'da Vietnam'ın Kamboçya'ya; 1982-83'de İsrail'in Lübnan'a; 1983'de Birleşik Devletler'in Grenada'ya; 1988'de Hindistan'ın Maldivler'e; 1989'da Birleşik Devletler'in Panama'ya yönelik müdahalelerinin tek taraflı olduğu görülmektedir.[479]

1956-57'de İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır'a; 1960-64'de Belçika'nın Kongo'ya (ilk olarak tek taraflı daha sonra çok taraflı); 1964-1974'de Birleşik Devletler, Kuzey Vietnam ve Tayland'ın Laos'a; 1968'de Sovyetler Birliği, Polonya, Macaristan, Bulgaristan ve Doğu Almanya'nın Çekoslovakya'ya; 1975-76'da Zaire, Güney Afrika ve Küba'nın Angola'ya; 1977'de Fas ve Zaire'den oluşan Afrika Birliği Organizasyonu'nun Zaire'ye; 1978'de Fransa, Belçika ve ABD'nin Zaire (Angola)'ya; 1982'de Fransa, Zaire ve Libya'nın Çad'a müdahaleleri olmak üzere 8 çok taraflı müdahale karşımıza çıkmaktadır.[480]

Birleşmiş Milletler Şartı'ndaki kuvvet kullanma yasağına rağmen Soğuk Savaş döneminde neredeyse müdahale olmayan bir yıl olmadığı görülmektedir.

Her ne kadar 1945 sonrası uluslararası hukuk söyleminde savaş kelimesinin kullanımı azalmış ise de; pratikte kuvvet kullanımı yaşamaya devam etmiştir. Kuvvet kullanım yasağı düşmanlığı ve savaşı ortadan kaldırmamış, fakat daha ziyade kuvvet kullanımını meşrulaştıracak yeni söylemsel olanakların önünü açmıştır.[481] Avrupa dışında Soğuk Savaş, savaşmanın unutulduğu bir dönem olmamıştır. 1948 ile 1989 arasında bir yerde ciddi bir silahlı çatışmanın olmadığı neredeyse tek bir yıl bile geçmemiştir.[482]

[479]Finnemore, *a.g.e.*, 130–32.
[480]*a.g.e.*
[481]Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, *a.g.e.*, 130–45.
[482]Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, 339.

Tablo 2.1: Soğuk Savaş Dönemindeki Askeri Müdahaleler (1950-1989).[483]

No	Yıl	Hedef	Müdahale Eden	Sebep	Müdahale Tarzı
1	1950-51	Tibet	Çin	Toprak Kazanımı	Tek Taraflı
2	1956	Macaristan	SSCB	Hükümet Oluşumu / Kutup Koruma	Tek Taraflı
3	1956-57	Mısır	İngiltere, Fransa, İsrail	Ticaret / Navigasyon ve Mülkiyet Hakları	Müttefik / Çok Taraflı (UNEF izlemesi)
4	1958	Lübnan	ABD	Hükümet Koruma ve Kutup Koruma	Tek Taraflı
5	1960-1964	Kongo	Belçika	İç Savaş, Ayrılma, Kutuplarla İttifak	Önce Tek Taraflı, Sonra Çok Taraflı (UNOC)
6	1962-67	Yemen	Birleşik Arap Cumhuriyeti (Mısır), Suudi Arabistan	Hükümet Oluşumu	Muhalefet
7	1964	Gabon	Fransa	Hükümet Oluşumu	Tek Taraflı
8	1964-1974	Laos	ABD, Kuzey Vietnam, Tayland	Hükümet Oluşumu, Sınır Kontrolü	Mühalif
9	1965	Dominik Cumhuriyeti	ABD	Hükümet Oluşumu, Düzenin Tesisi	Tek Taraflı

[483]Finnemore, *a.g.e.*, 130–33.

Tablo 2.1- devam.

10	1968	Çekoslovakya	SSCB, Polonya, Bulgaristan, Doğu Almanya	Hükümet Oluşumu, Kutup Koruma	Çok Taraflı
11	1968-1971	Çad	Fransa	Hükümet Oluşumu	Tek Taraflı
12	1970	Gine	Portekiz	Hükümet Oluşumu, Portekizli Esirlerin Serbestisi	Tek Taraflı
13	1970-1975	Kamboçya	ABD, Güney Vietnam, Kuzey Vietnam	Hükümet Oluşumu, Sınır Kontrolü	Müttefik, Muhalif
14	1971	Doğu Pakistan	Hindistan	Sınır Güvenliği, Müsteci Akışı, İnsancıllık	Tek Taraflı
15	1973	Kuveyt	Irak	Toprak Kazanımı	Tek Taraflı
16	1974	Kıbrıs	Türkiye	Hükümet Oluşumu, Etnik Koruma	Tek Taraflı
17	1975-76	Angola	Zaire, Güney Afrika, Küba	Hükümet Oluşumu	Çok Taraflı, Muhalif
18	1976-78	Lübnan	Suriye	Düzen Tesisi, Hükümet Oluşumu, Dini Koruma	Tek Taraflı
19	1977	Zaire	Fas ve Zaire (OAU)	Angola'dan gelen isyancılara karşı	Çok Taraflı
20	1977-78	Kamboçya	Vietnam	Hükümet Oluşumu, Devlet Güvenliği, Sınır Kontrolü	Tek Taraflı
21	1977-78	Zambia	Rodezya	Gerilla Üslerini Ortadan Kaldırmak	Tek Taraflı

Tablo 2.1- devam.

22	1978	Lübnan	İsrail	Gerilla Üslerini Ortadan Kaldırmak	Tek Taraflı
23	1978-79	Çad	Fransa, Libya	Hükümet Oluşumu, Stratejik Madde (Uranyum)	Muhalif
24	1978	Zaire (Angola)	Fransa, Belçika, (ABD)	Zaire Topraklarının Angola'da üslenmiş isyancılardan korunması	Çok Taraflı
25	1978-1979	Uganda	Tanzanya, Libya	Hükümet Oluşumu, Ülke, İnsancıllık	Muhalif
26	1979	Zambia, Angola	Rodezya	Gerilla Üslerinin Kaldırılması	Tek Traflı
27	1979	Angola	Güney Afrika	Gerilla Üslerinin Kaldırılması	Tek Taraflı
28	1978-89	Afganistan	SSCB	Kutubu Koruma, Hükümet Oluşumu	Tek Taraflı
29	1979-1989	Kamboçya	Vietnam	Hükümet Oluşumu, Sınır Güvenliği ve Etnik Koruma	Tek Taraflı
30	1982	Çad	Fransa, Zaire, Libya	Hükümet Oluşumu, İç Savaş	Çok Taraflı
31	1982-1983	Lübnan	İsrail	Gerilla Üslerini Kaldırmak	Tek Taraflı
32	1983	Grenada	ABD	Kutup Koruma, Hükümet Oluşumu	Tek Taraflı
33	1988	Maldivler	Hindistan	Hükümet Oluşumu	Tek Taraflı
34	1989	Panama	ABD	Hükümet Oluşumu, Stratejik Kaygılar (Kanal)	Tek Taraflı

Soğuk Savaş dönemindeki geleneksel barışı koruma operasyonları, 1956 yılında Genel Sekreter Dag Hammarskjöld'ün Sina'da "Birleşmiş Milletler Acil Durum Kuvveti (United Nations Emergency Force- UNEF I)" oluşturulması için bir plan formüle etmesi ile başlamıştır.[484]

Bu planın formüle edilmesinin sebebi; İngiliz, Fransız ve İsrail birliklerinin Mısır'a müdahalesidir. Kasım 1956'da İngiliz ve Fransız birlikleri Mısır'ın kanalı millileştirmesine bir reaksiyon olarak Süveyş kanalı etrafındaki Mısır topraklarını işgal etmiştir. Ekim 1956'da İsrail birlikleri Sina yarımadasını işgale başlamışlardır. İngiliz ve Fransız birlikleri Aralık 1956'da Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği'nin desteklediği uluslararası baskı nedeniyle Mısır'dan çekilmişlerdir.[485]

Genel Sekreter Dag Hammarskjöld Birleşmiş Milletlerin barışı koruma misyonunu, "mutabık kalınan ateşkes hattında ateşkesi izlemek veya polisiye tedbirleri ifa etmek için taraflar arasında Birleşmiş Milletler askerlerinin konumlandırılması" olarak tanımlamıştır. Hammarskjöld tarafından öngörüldüğü şekliyle barışı korumanın birincil prensipleri; birliklerin sadece bütün tarafların rızası ile orada bulunmaları, tarafsızca hareket etmeleri ve sadece meşru müdafaa için kuvvet kullanmaları olmuştur. Bu yüzden hafif silahlı olmaları ve zorlama (enforcement) faaliyetine angaje olmaya niyetlenmemeleri gerekli görülmüştür.[486]

Geleneksel Birleşmiş Milletler barışı koruma operasyonlarında Güvenlik Konseyi tarafından tevdi edilen görevler askeri karakterde olmakla birlikte; gözlem, izleme ve rapor etme; ateşkesin gözetimi ile doğrulama mekanizmalarının desteklenmesi; ve tampon oluşturma ile güven inşa edici tedbirlerin uygulanmasından oluşmaktadır.[487]

BM tarafından 1980'lere kadar yürütülen geleneksel barış gücü operasyonları, genellikle bir anlaşma veya ateşkesin bulunduğu çatışma sonrası durumlarda yerine getirilmiş olmasına rağmen, Soğuk Savaş esnasında bu modele istisna teşkil

[484]Lepard, *a.g.e.*, 6.
[485]Meiertöns, *a.g.e.*, 121.
[486]Lepard, *a.g.e.*, 6.
[487]United Nations, Department of Peacekeeping Operations, ve Department of Field Support, "United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines" (New York: Peacekeeping Best Practices Section, 2008), 21.

edebilecek tek durum, devam eden iç şiddet esnasında müdahale edilen Kongo'daki BM harekâtı (ONUC/UNOC, 1960-64) olmuştur.[488]

Kongo Cumhuriyeti 1960 yılında bağımsızlığını kazanmış, 1997 yılından itibaren de Zaire olarak adlandırılmaya başlanmıştır. 1960 yılında bağımsızlığını ilk kazandığında herhangi bir etkili hükümetten yoksun bulunmakta ve bu nedenle de bağımsız olmaya hazırlıklı bulunmamakta idi.[489] Buna mukabil, Kongo'nun Birleşmiş Milletler üyeliği için başvurusu herhangi bir ampirik yeterlilik beklenmeksizin kabul edilmiştir.[490] Bu kabul sonrası Birleşmiş Milletler'in müteakip hareketi, Kongo Cumhuriyeti'nin egemenlik haklarını kabul etmek olmuştur.[491]

1960'ların başında Belçikalıların Kongo'dan aniden ayrılması sonrasında hükümet yapısı çökmüştür.[492] Kongo'daki iç savaş ve ayrılıkçı hareketlere önce Belçika tarafından tek taraflı olarak müdahale edilmiş, daha sonra BM'nin müdahalesi ile harekat çok taraflı bir niteliğe bürünmüştür.[493] Güvenlik Konseyi 161 sayılı Kararında ateşkes düzenlemeleri dahilinde Birleşmiş Milletleri; bütün askeri operasyonların engellenmesi, çatışmaların önlenmesi ve gerekli olması durumunda son çare olarak kuvvet kullanılması da dahil olmak üzere Kongo'daki iç savaşı önlemek için her türlü tedbiri almaya teşvik etmiştir.[494]

Güvenlik Konseyi 169 sayılı Kararında ise Genel Sekreteri; Birleşmiş Milletler komutası altında olmayan bütün yabancı askeri ve paramiliter personeli ve politik danışmanlar ile paralı askerleri, haklarında hukuki işlem yapılmak ve/veya sınırdışı edilmek üzere derhal tutuklamak ve gözaltına almak, gerekli olması durumunda

---

[488]Andrew Cottey, "Beyond Humanitarian Intervention: The New Politics of Peacekeeping and Intervention", *Contemporary Politics* C.14, S.4 (2008): 432–33.
[489]Pablo Moscoso de la Cuba, "The Statehood of 'Collapsed ' States in Public International Law" C.18, S.29 (2011): 126.
[490]*a.g.e.*, 126–27.
[491]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/152 (Aug.23, 1960) (Adopted unanimously at the 891st meeting)", y.y.
[492]Robert H. Jackson, "Quasi-States, Dual Regimes, and Neoclassical Theory: International Jurisprudence and the Third World", *International Law and International Relations*, ed. Beth A Simmons ve Richard H. Steinberg, 1. bs. (New York: Cambridge University Press, 2007), 215–16.
[493]Finnemore, *a.g.e.*, 130.
[494]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/161 (Feb.21, 1961)", y.y.,

> *". . . 1. Urges that the United Nations take immediately all appropriate measures to prevent the occurrence of civil war in the Congo, including arrangements for cease-fires, the halting of all military operations, prevention of clashes, and the use of force, if necessary, in the last resort;".*

ihtiyaç duyulan kuvvet tedbirinin kullanımı dahil olmak üzere güçlü tutum almak için yetkilendirmiştir.[495]

Kongo'daki Birleşmiş Milletler Misyonu, yaklaşık 20,000 kişilik askeri kuvvetin yer aldığı ilk geniş kapsamlı misyon olma özelliğini taşımıştır. Bu misyon, savaşın yıprattığı bir bölgeyi istikrara kavuşturmaya çalışmanın barındırdığı riskleri de ortaya çıkarmıştır. Bu misyon esnasında Genel Sekreter Dag Hammarskjold dahil 250 BM personeli yaşamını yitirmiştir.[496]

BM Şartı'nın 6,5'uncu Kısmı altında icra edilmiş olarak nitelenebilecek şekilde, geleneksel barış gücü operasyonlarından ayrılan ve kuvvet kullanımını da içeren bu başarısız Kongo deneyimi, BM kuvvetlerinin sadece çatışma sonrası durumlarda konuşlandırılması tercihini takviye etmiştir.[497] Bu başarısızlık neticesinde tarafların rızası, geleneksel barışı koruma harekatının tanımlayıcı özelliği ve ön koşulu olarak kabul edilmiştir.[498]

1960'larda ve 1970'lerde Birleşmiş Milletler; Dominik Cumhuriyeti'nde (DOMREP), Batı Yeni Gine'de (UNSF), Yemen'de (UNYOM)[499] olmak üzere kısa süreli misyonlar teşkil etmiştir. Aynı yıllar arasında; Kıbrıs'ta (UNFICYP)[500,501] ve Ortadoğu'da (UNEF II, UNDOF, UNIFIL) uzun vadeli konuşlanmalar görülmektedir.[502]

Tüm bu tek taraflı ve çok taraflı müdahaleler ile BM Barışı koruma misyonlarının yanısıra, Soğuk Savaş döneminde niteliği itibariyle insani müdahale olarak anılabilecek müdahaleler de vukubulmuştur. Ancak bu müdahaleler uluslararası toplum tarafından kabul görmemiştir.

---

[495]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/169 (Nov.24,1961)", y.y.,
". . .Authorizes the Secretary-General to take vigorous action, including the use of the requisite measure of force, if necessary, for the immediate apprehension, detention pending legal action and/or deportation of al! foreign military and paramilitary personnel and political advisers not under the United Nations Command, and mercenaries, as laid down in paragraph 2 of Security Council resolution 161 A (1961) of 21 February 1961;. . ."

[496]"History of Peacekeeping Operations", https://peacekeeping.un.org/es/our-history [Erişim Tarihi: 11.05.2021].

[497]Cottey, *a.g.e.*, 432–33.

[498]*a.g.e.*, 433.

[499]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/179 (Jun.11 1963)", y.y.

[500]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/186 (1964)", y.y.

[501]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/349 (May 29 1974)", y.y.

[502]"History of Peacekeeping Operations".

2.2.4.5. İnsani Nitelikteki Müdahalelerde Dayanışmacı Argümanların Uluslararası Toplum Tarafından Reddi

İnsani nitelikte kabul edilebilecek müdahalelerin Soğuk Savaş döneminde dört kez vukubulduğu ileri sürülmektedir. Bunlar; 1971'de Doğu Pakistan'a Hindistan Müdahalesi, 1978'de Uganda'ya Tanzanya müdahalesi, 1978'de Kamboçya'ya Vietnam Müdahalesi ve 1979'da Merkezi Afrika Devleti'ne Fransız müdahalesidir. İlk iki tanesi, yani Doğu Pakistan'a ve Uganda'ya yapılan müdahalelerin rejim değişimi ile sonuçlanan tam bir işgal niteliği taşıdığı görülmektedir.[503]

Anılan müdahalelerden Doğu Pakistan'a yönelik olarak Hindistan Müdahalesi, 1971 yılında Pakistan'ın, Bengal'in ayrılıkçı hareketini önlemek için Doğu Pakistan eyaletine asker göndermesi ile başlamıştır. Bengalli milliyetçi "Avami League," Aralık 1970'deki ulusal seçimlerden başarıyla çıkmış, fakat Pakistan'ın liderleri ve özellikle de Ordu'nun üst kademe yöneticileri Parti'nin asıl hedefinin otonomi değil, bağımsızlık olduğunu iddia etmişlerdir. Netice itibari ile Pakistan, Mart 1971'de bölgeye müdahale etmiş ve bu müdahale neticesinde onbinlerce Bengalli sivil öldürülmüş, milyonlarcası yerinden edilmiş ve 10 milyon mülteci de Hindistan'a doğru akın etmiştir.[504]

Buna tepki olarak, Hindistan 3 Aralık'ta Doğu Pakistan'ı işgal etmiş ve bu işgal hareketini mülteci akınlarının yüklediği ekonomik yüke bağlamıştır. Bunun neticesinde, Hindistan ordusu ile Pakistan ordusu arasında çıkan 13 günlük çatışmalar sonrasında, çatışma Hindistan ordusunun galibiyetiyle neticelenmiş ve mülteciler evlerine geri dönmüşlerdir. Yeni kurulan bağımsız Bangladeş, Doğu Pakistan'ın külleri arasından doğmuş ve daha önce baskıya maruz kalan Bengalliler için güvenli bir alan olmuştur.[505]

Fakat bu dönemin, insani müdahale için hiç de parlak bir dönem olmadığı kabul edilmektedir. Hindistan müdahalesi, başta Pakistan'ın müttefikleri Çin ve Birleşik Devletler olmak üzere; devletler toplumunun çoğunluğu tarafından gayrimeşru ve hukuka aykırı görülmüş ve kınanmıştır. Doğu Pakistan'da ne kadar dehşet verici bir katliamın oluştuğu önemsenmemiş, bu katliamlara rağmen yaygın uluslararası kamuoyu Pakistan'ın egemenlik hakkını ve müdahale etmeme kuralını tasdik

[503]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *a.g.e.*, 140.
[504]Menon, *a.g.e.*, 46–47.
[505]*a.g.e.*

etmişlerdir.[506]ABD başkanı Richard Nixon ve Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın tek amacı, Güney Asya'daki güç dengesinin Sovyetler birliği tarafından desteklenen Hindistan lehine değişmemesi olmuştur.[507]

Toplumcu ve kozmopolitan yaklaşım arasında nereye yaslanılacağını politika belirlemiş, uluslararası toplumun yaklaşımı insani müdahaleyi reddetmek ve egemenlik hakkını ve müdahale etmeme prensibini kutsamak yönünde olmuştur.

Soğuk Savaş döneminde vukubulan diğer bir insani müdahale; Aralık 1978'de Vietnam'ın, Kamboçya'ya müdahale ederek insan hakları ihlalleri ile ünlü Khmer Rouge hükümetini devirmesidir. Bu müdahale, komşu bir devletin egemenliğini ihlal ettiği gerekçesiyle uluslararası toplum tarafından aynı şekilde kınanmıştır. Çin ve Birleşik Devletler, Güney Doğu Asya Milletleri Birliği (ASEAN) ile birlikte Vietnam'a yönelik eleştiriler yöneltmiş; buna mukabil Vietnam, Khmer Rouge'un kendi topraklarına yönelik olarak sayısız silahlı saldırılar düzenlediğini ifade etmiştir. Ancak Vietnam'ın meşru müdafaa gerekçesi uluslararası alanda ikna edici bulunmamış, 2 milyon insanın ölümünden sorumlu bir rejimi yıktığı için takdir toplamamış, tam aksine Vietnam'ın askeri müdahalesi bir saldırganlık hareketi olarak nitelendirilmiştir.[508]

Griffiths ve O'Callaghan'a göre, Soğuk Savaş süresince bu tür müdahaleleri; güdüleri ve sonuçları itibariyle insani olarak kabul etmek mümkün ise de, bu ve buna benzer müdahaleler meşrulaştırılmamıştır. Bunun yerine; müdahaleler, uluslararası hukuka uygun bir şekilde meşru müdafaa kavramı ile açıklanmaya çalışılmıştır.[509] Müdahale eden devletler de kuvvet kullanımlarını haklı gerekçelendirmek için insani sebepleri ileri sürmekten kaçınmışlardır. Hindistan, Tanzanya ve Vietnam küçük sınır ihlalleri haricinde herhangi bir zarar görmedikleri halde meşru müdafaa hakkını kullandıklarını iddia etmişlerdir.[510]

Hindistan'ın ve Vietnam'ın müdahalelerine yönelik gösterilen reaksiyonlar uluslararası hukukta ve Birleşmiş Milletler'de yerleşik bir görüşü ortaya koymaktadır. Bu görüşe göre kuvvet kullanımı yalnızca bir ülkenin güvenliğini ve toprak bütünlüğünü tehlikeye düşüren hallerde veya Birleşmiş Milletler Şartı'nın

[506]*a.g.e.*
[507]*a.g.e.*
[508]*a.g.e.*, 47.
[509]Griffiths ve O'Callaghan, *a.g.e.*, 146.
[510]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *Int. Law Int. Relations*, 140.

VII. Bölümü altında Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirme olması durumunda haklı gerekçelendirilebilmektedir. Bu katı kriter, uluslararası düzenin korunması için gerekli; ticaret, seyahat, yabancı yatırım ve diğer işlemler yönünden de küresel barış ve ekonomik gelişme için bir ön şart olarak kabul edilmiştir.[511]

Soğuk Savaş dönemindeki uygulamalar ve insani müdahaleye yönelik haklı gerekçelendirmeler; iki kutuplu bir güç dengesinin veya aynı maksada hizmet eden kollektif güvenlik sisteminin varlığında pozitif hukuka riayetin veya riayet edilmediği hallerde dahi kendini pozitif uluslararası hukuktaki hakim görüş yoluyla ifade etmenin önemini ve ağırlığını göstermektedir.

Ancak Soğuk Savaşın bitimi ile birlikte, güç dengesindeki değişim uluslararası hukuka da yansımış, müdahalelere ilişkin hukuki argümanlarda da değişim gözlemlenmiştir.

[511]Menon, *The Conceit of Humanitarian Intervention*, 48.

3. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA GÜÇ DENGESİNDEKİ DEĞİŞİM VE ULUSLARARASI HUKUKTAKİ YANSIMALARI

3.1. Güç ve Güç Dengesi

3.1.1. Güç

Güç kavramı kullanıldığında genel olarak akla gelen şey askeri güç olmaktadır. Fakat bu kavram, dünya politikasında diğer farklı güç çeşitlerine de atıfta bulunabilmektedir.[512] Materyalist söylemde beş maddi güç faktörünün yer aldığı kabul edilmektedir: (1) insan tabiatı, (2) doğal kaynaklar, (3) coğrafya, (4) üretim kuvvetleri, (5) yıkım kuvvetleri.[513]

İnşacılar, binlerce yıllık realist düşüncenin ve öğretinin, yönetenlere realistler gibi davranmayı öğrettiğini ileri sürmektedirler. Maddi faktörlerin, coğrafyanın ve tarihi yörüngelerin devleti yönetişimin merkezi birimi yapmak için işbirliği yaptığını ve menfaatlerini ilerletmek için yarışan devletler arasındaki etkileşimsel dinamiklerin, realizm tarafından açıklanan ve tasvir edilen davranışa boyun eğdiğini ifade etmektedirler.[514]

İnşacılığın vurguladığı önemli noktalardan birisi, uluslararası sistemin unsurlarının maddi unsurların yanı sıra düşüncel unsurları da ihtiva etmesidir.[515] Gücün ve maddi menfaatlerin önemini kabul etmekle birlikte; inşacılar, dikkatlerini kültür, fikirler, müesseseler, söylem ve sosyal normların kimliği değiştirmekte ve davranışları etkilemekte oynadığı role çevirmişlerdir. Bu yüzden, inşacı düşünce; aktörlerin, müesseselerin, ve sosyal yapıların oluşumunu ve zaman içerisindeki değişimini açıklarken ikna edici bir etkiye sahip bulunmaktadır.[516]

---

[512] Bull, *a.g.e.*, 97.
[513]Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, 1. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 23.
[514]Richard H. Steinberg, "Wanted - Dead or Alive: Realism in International Law", *Interdisciplinary Perspectives on International Law and International Relations*, ed. Jeffrey L. Dunoff ve Mark. A. Pollack, 1. bs. (New York: Cambridge University Press, 2013), 165.
[515]Wendt, *a.g.e.*, 102,137,190.
[516]Jutta Brunnee ve Stephen J. Toope, "Constructivism and International Law", *Interdisciplinary Perspectives on International Law and International Relations*, ed. Jeffrey L. Dunoff ve Mark A. Pollack, 1. bs. (New York: Cambridge University Press, 2013), 121.

Susan Strange, güç kavramını ilişkisel ve yapısal güç olmak üzere ikiye ayırmakta; ilişkisel gücü, bir aktörün diğer bir aktörü kendi çıkarları çerçevesinde yönlendirebilme kapasitesi olarak tanımlamaktadır. İlişkisel güç, maruz kalana aksi takdirde yapmayacağı şeyi yaptırmaktadır. Yapısal güç ise, aktörlerin uluslararası yapı içerisinde; müessese, kural ve mekanizmaları oluşturma ve yönetme kapasitesi olarak ifade edilmektedir. Yapısal gücün birbiriyle ilişkili dört ayrı yapıda bulunduğu, bu dört temel öğesinin; güvenlik, üretim, finans ve bilgi yapıları olduğu ileri sürülmektedir.[517]

Bilgi bir nevi yapısal güç olarak kabul edilmektedir ve her kim diğerlerinin saygı duyduğu veya aradığı bilgiyi elde eder veya diğerlerinin buna erişimini engelleyebilirse ve yine her kim, bilginin iletişime sunulduğu kanalları kontrol edebilirse, bilgi yapılarını kontrol eden yapısal bir güce de sahip olmaktadır. Güçlü aktörler, tüm bu güç yapılarını zor veya rıza yoluyla etkilemeye çalışmaktadırlar.[518]

Hakim aktörlerin gücü; hukuka, kurallara, normlara, alışkanlıklara ve hatta genel bir konsensüse entegre edilebilmekte,[519] oluşturulan müesseselerin sürdürülebilirliği ve başka bir değişle bir bilgi formu ve söylem olan uluslararası hukukun idamesi güç dengesinin devamlılığına dayanmaktadır. Gücün tek elde toplanması imparatorluk inşasını, gücün dengeli olması da egemenler arasında bir hukukun varolmasını sağlamaktadır.

3.1.2. Gücün Hukuka Yansıması

Uluslararası hukuki alan, devlet aktörlerin hukukun gözünde kuramsal olarak ve prensipte eşit olduğu yatay bir tabiata sahip bulunmaktadır.[520] Fakat prensipte eşit olan bu devletlerarasındaki güç uygulamaları, doğrudan veya dolaylı olarak aktörlerin, yani devletlerin davranışlarını anlamlı şekilde etkileyen veya kontrol eden bir kabiliyeti de içermektedir.[521]

Bir uluslararası hukukçunun perspektifinden bakıldığında, uluslararası hukukun kuralları kendi başına belirli bir güce sahip bulunmaktadır.[522] Fakat Fitzmaurice'e

[517]Susan Strange, *States and Markets*, 2. bs. (London and New York: Continuum, 2004), 24–32.
[518]*a.g.e.*
[519]Van Dijk, 2001, 354–55.
[520]Nico Buitendag, "Power and International Law: Towards an Autopoietic Framework", The Westminister Law & Theory Centre Online Working Papers (Westminister, 2014), 2–3.
[521]Michael Byers, *Custom, Power and the Power of Rules: International Relations and Customary International Law*, 2. bs. (New York: Cambridge University Press, 2003), 5.
[522]*a.g.e.*, 15.

göre kuralları bağlayıcı yapan unsur rıza değildir. Kısacası rıza, kendisinin bağlayıcı etki yaratmasını sağlayacak bir hukuk kuralının varlığı söz konusu olmadıkça tek başına yükümlülükler yaratmamaktadır.[523]

Burada karşımıza hukuki güç kavramı çıkmaktadır. Uluslararası hukuki sistemin meşrulaştırıcı ve kısıtlayıcı etkileri; askeri kuvvet, servet veya ahlaki otoriteden elde edilen güce nazaran daha az dikkat çekici kabul edilmektedir. Çünkü devletler, gücü, bir müessese veya hukuk sistemi çerçevesi içerisinde uygulamaktadırlar.[524] Hukuki niteliği olmayan güç ile kurallarda gizli özel güç çeşidini ayırmak gerekmektedir.[525] Wesley Hohfeld göre hukuki güç, bir aktörün kendi menfaatine olmak üzere bir hukuki ilişkiyi değiştirmek veya kullanmak için var olan hukuka dayanma kabiliyetidir.[526]

Bu yüzden aktörler müessese veya hukuk sistemi içerine yerleştirilmiş olan ve kurallarda gizli olan güçten de istifade etmektedirler. Devletler servet, askeri kuvvet, büyüklük ve nüfus yönünden büyük oranda farklılık göstermektedirler. Devletler arasındaki eşitsizlikler ve güç uygulama konusundaki göreceli kabiliyetleri, uluslararası hukukun kurallarının gelişimi, idamesi ve değişiminde de etkiler doğurmaktadırlar.[527]

Morgenthau da, hayal kırıklığına uğramış bir uluslararası hukukçu olarak, etkin bir hukuk sisteminde var olması gereken üç ana işlevin uluslararası hukukta eksik olduğunu belirtmiştir. Bunlar ise; zorunlu otorite, hukuki kararlar hiyerarşisi ve stare decisis, yani emsal uygulamasıdır. Hans Morgenthau ve E.H. Carr'ın her ikisi de, uluslararası hukukun sadece güçlü devletlerin menfaatlerini yansıttığı düşüncesindedirler.[528]

Tüm bu şüpheci pozitivist ve realist yaklaşımlar, Eski Yunan'dan beri değişmeyen bir yargıyı da yansıtmaktadır. Platon'un "Devlet" isimli eserinde yer alan tartışmada

---

[523]Gerald Fitzmaurice, "The Foundations of the Authority of International Law and the Problem of Enforcement", *The Modern Law Review* C.19, S.1 (1956): 9,

> *". . . it is not consent, as such, that creates the obligation, though it may be the occasion of it. It is a method of creating rules, but it is not, in the last resort, the element that makes the rules binding, when created. In short, consent could not, in itself, create obligations unless there were already in existence a rule of law according to which consent had just that effect."*

[524]Michael Byers, *Custom, Power and the Power of Rules: International Relations and Customary International Law*, 6.

[525]*a.g.e.*, 5.

[526]Wesley Newcomb Hohfeld, "Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning", *The Yale Law Journal* C.26, S.8 (1917): 746.

[527]Michael Byers, 2003, 35.

[528]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *a.g.e.*, 16.

Sokrates'in "Adalet nedir?" sorusuna yönelik olarak Thrasymaklos karakteri, adaleti güçlü olanın çıkarının korunması olarak tanımlamış, bu kuşkucu tanımını da, hukuku güçlü olanların yaptığına, bu hukukun onların çıkarlarını koruduğuna dayandırmış ve "adalet" denen şeyin ise bu hukukun gereklerini ifade etmek için kullandığımız boş bir sözcükten ibaret olduğunu ifade etmiştir.[529]

Güçlü devletler muhtelif yollarla kendi menfaatine olmak üzere hukuki ilişkileri kurmaya, değiştirmeye muktedir olmakta ve bunu muhtelif yollarla yapmaktadırlar. Güçlü devletler:

1. Kendi menfaatlerini hukuka yansıtmakta ve menfaatlerine aykırı olan anlaşmalara girmeyebilmektedirler.[530]

2. Uluslararası hukuku kendi menfaatlerine hasım olarak algıladıkları zaman menfaatlerini koruyabilmek için kendilerine açık rücu yolları yaratmaktadırlar.[531]

3. Yarattıkları müesseselerin veya girdikleri anlaşmaların etkinliğini; onların yükümlülük atfetme (obligation), kesinlik (precision) ve delegasyon (delegation) seviyelerini tespit eden legalizasyon süreci ile belirlemektedirler.[532] Etkinliği az ya da olmayan lex simulata[533] veya ebleh normlar[534] yaratmakta ve bunları yorum veya yeniden inşa yoluyla lehlerine kullanmaktadırlar.

4. Jenerik atıflı ifadeler (generic referring expressions) yaratıp, anlamın oluşumu ve değişimini zamana bırakmaktadırlar.[535] Şayet normun uygulanması, normun belirli bir okumasının tesis edilmesine bağlı ise ve şayet anlam bu pratiğin ürünü ise o zaman hukuki normativiteyi de bu pratiğe bağlı olarak değiştirmektedirler.[536]

---

[529]Platon, *Devlet (Politeia)*, 11. bs. (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 16-18 (338a-339a).
[530]Detlev F. Vagts, "Hegemonic International Law", *The American Journal of International Law* C.95, S.4 (2001): 846.
[531]Hsiung, *a.g.e.*, 12–15.
[532]Kenneth W. Abbot vd., "The Concept of Legalization", *International Law and International Relations*, ed. Beth A Simmons ve Richard H. Steinberg, 1. bs. (New York: Cambridge University Press, 2007), 115.
[533]W.Michael Reisman, "International Lawmaking: A Process of Communication (L. Harold Lasswell Memorial Lecture)" (1981), 102.
[534]Franck, *a.g.e.*, 75.
[535]Jennifer Smolka ve Benedikt Pirker, "International Law and Pragmatics: An Account of Interpretation in International Law", *International Journal of Language & Law* C.5 (2016): 3–4.
[536]Venzke, 2012, 12.

5. İstedikleri yönde konsensus oluşumunu sağlamak için katılımcıların sayısını sınırlandırmakta veya konsensus oluşumunu semantik otoritesi olan kurumlar yoluyla sağlamaktadırlar.[537]

6. Aksi yönde konsensus oluşturma çabaları sonucu oluşan metinleri bağlayıcı olmayan yumuşak hukuk (soft law) metinleri olarak tanıtmaktadırlar.[538] Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Üçüncü Dünya devletlerinin desteği ile kabul edilen kararlar ile kendilerini ilişkilendirmeyerek, teamülün bağlayıcı gücünden kendilerini kurtarabilmektedirler.[539]

7. Teamül oluşumunu ani teamül veya özel olarak etkilenen devlet doktrinleri ile kontrol altında tutmaya çalışmaktadırlar.[540] Birtakım hukuk maksimlerine, güçlü devlet pratiklerine, uluslararası organ veya müelliflerin açıklamalarına teamül hukuku atfını vererek uygulamalarına esas alabilmektedirler.[541]

8. Hukukun liberal teorisi içerisinde kesin hükme bağlanmayan pozitivizm/ naturalizm ayrımı içerisinde rızaya dayanan çoğulcu veya konsensüse dayanan dayanışmacı argümanlara yaslanarak kendilerini haklı kılıcı söylemlerini oluşturmaktadırlar.[542]

9. Çoğu zaman yorumlayıcı insiyatifi ele alarak, uluslararası hukuki kuralları kendi menfaatlerine hizmet eder şekilde yorumlamaktadırlar.[543]

10. Geçmişin birikmiş aklını geleceğe taşımak, hukuki istikrarı ve tahmin edilebilirliği geliştirmek, benzer durumlara eşit muameleyi geliştirmek yönünden hukukta büyük yer tutan emsali takip etme (stare decisis) uygulamasını[544] kısıtlayarak kendi menfaatlerine aykırı olabilecek yargı kararları ile bağlanmamakta,

[537]Friedrich W. Kratochwill, *Rules, Norms and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*, 1. bs. (New York: Cambridge University Press, 1989), 229.
[538]Reisman, 1981, 102.
[539]Hsiung, *a.g.e.*, 12–15.
[540]Sienho Yee, "Towards an International Law of Co-progressiveness", *International Law in the Post-Cold War World*, ed. Sienho Yee ve Wang Tieya, 2. bs. (London: Routledge, 2001), 23–24.
[541]Goldsmith ve Levinson, *a.g.e.*, 1848.
[542]Martti Koskenniemi, 2011, 52.
[543]Daniel Peat ve Matthew Windsor, "Playing the Game of Interpretation: On Meaning and Metaphor in International Law", *Interpretation in International Law*, ed. Andrea Bianchi, Daniel Peat, ve Matthew Windsor, 1. bs. (Oxford: Oxford University Press, 2015), 12–13.
[544]Dennis M. Davis ve Karl Klare, "Critical Legal Realism in a Nutshell", *Research Handbook on Critical Legal Theory*, ed. Emilios Christodoulidis, Ruth Dukes, ve Marco Goldoni, 1. bs. (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2019), 32–34.

emsali uluslararası hukuktan dışlayarak uluslararası hukuka dinamizm sağlamaktadırlar.[545]

3.1.2.1. Güçlü Devletlerin Menfaatlerini Hukuka Yansıtmaları

Güçlü devletlerin kendi menfaatlerini hukuka yansıtmaya muktedir bulundukları, uluslararası hukuku kendi menfaatlerine hasım olarak algıladıkları zaman menfaatlerini koruma yönünde kendilerine açık rücu yolu buldukları ileri sürülmektedir.[546]

Benzer bir şekilde, hegemonik istikrar teorisi; rejim yaratımı, idamesi, icrası ve dayanıklılığının doğrudan doğruya hakim bir güç ile ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. İster güvenlik isterse ticaret rejimlerine ilişkin olsun, hegemonik istikrar kuramcıları gücün bir devlette toplanmasının; hegemonik devletin bu gücünü kurumlar yaratmak, havuç ve sopanın bir kombinasyonunu kullanmak ve böylelikle çevre ülkelerden işbirliği elde edebilmek ve bu hususları hegemonyası devam ettiği sürece ayakta tutabilmek için kullanabilmek anlamına geldiğini belirtmektedirler. Netice olarak, şayet bir devlet hegemon gibi davranıyorsa, bu teori, hegemonik devletin kendi gücünü uygulayacak enstrümanları şekillendirecek rejimlere bağlı kalacağını tahmin etmektedir.[547]

Bu kuramın klasik ve yapısal realistlerle bağlantı içerisinde bulunduğu kabul edilmektedir. E.H. Carr, büyük gücün bir devlette toplanmasının uluslararası düzen yaratabileceğini, bunun Britanya imparatorluğu tarafından yaratılan *Pax Britannica* döneminde görüldüğünü belirtmektedir.[548] Charles Kindleberger, benzer bir argümanı ekonomik istikrara ilişkin olarak ileri sürmektedir. Büyük depresyona atıfta bulunarak, bunun global bir güç vakumu yaratmasından dolayı pazarların, istikrarlı döviz kurlarının ve politika koordinasyonunun güçlü bir devletin sorumluluğu

---

[545]Venzke, 2012, 26.

[546]Hsiung, *a.g.e.*, 12–15.

[547]Sarah Elizabeth Kreps ve Anthony Clark Arend, "Why States Follow the Rules: Toward a Positional Theory of Adherence to International Legal Regimes", *Duke Journal of Comparative & International Law* C.16 (2006): 339–40.

[548]Edward Hallett Carr, *The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, 2. bs. (London: Macmillan & Co. Ltd., 1946), 82,

> *"In the past, Roman and British imperialism were commended to the world in the guise of the pax Romana and the pax Britannica. To-day, when no single Power is strong enough to dominate the world, and supremacy is vested in a group of nations, slogans like "collective security" and "resistance to aggression" serve the same purpose of proclaiming an identity of interest between the dominant group and the world as a whole in the maintenance of peace."*

üstlenmesini gerektirdiğini; 1913 yılına kadar İngiltere'nin bunu başardığını; 1929'da ne İngiltere'nin ne de ABD'nin bunu başaramadığını vurgulamaktadır.[549]

Fakat bir hegemon belirli anlaşma rejimlerine iştirak etmemeyi veya belirli organizasyonlara katılmamayı tercih edebilmektedir. Detlev Vagts, hegemonik devletlerin daha küçük devletleri muktedir kılma ihtimali olan organizasyonlara üyelikten veya buna cevaz verebilecek uluslararası rejimleri yaratan anlaşmalardan kaçındıklarını, fakat bir hegemonun kendi otoritesini, oy kullanma gücü ve liderlik kombinasyonu yoluyla artıracak organizasyonu kullanabileceğini, Birleşik Devletlerin bunu sıklıkla yaptığını belirtmektedir.[550]

Vagts aynı zamanda; hakim gücün, uygun bulmadığı anlaşmalara girmeyi reddederek, problem yaratabilecek anlaşmalarla sorumlu tutulma problemini asgariye indirdiğini ifade etmektedir. Özetle, hegemonik istikrar teorisi bir hegemonun, şayet anlaşma onun gücünü artıracak ise, uluslararası anlaşmaya daha yüksek derecede bağlı kalacağını tahmin etmektedir.[551]

3.1.2.2. Hukuki Normların Etkinlik Kontrolü

Hukuki normların veya müesseselerin ne kadar etkin olacağının ayarlanmasına ilişkin kurama "legalizasyon kuramı" adı verilmektedir. Legalizasyon kuramı, etkinlik açısından müesseselerin sahip olabileceği veya olamayacağı belirli bir karakteristik setine atıfta bulunmaktadır. Bu karakteristikler üç boyutta tanımlanmaktadır:[552]

1. Yükümlülük (obligation),
2. Kesinlik (precision) ve
3. Delegasyon (delegation).

Yükümlülük, devletlerin veya diğer aktörlerin bir kural veya taahhüt yahut bir kurallar veya taahhütler setiyle bağlı olması anlamına gelmektedir. Daha belirgin bir şekilde ifade edilecek olursa, devletlerin veya diğer aktörlerin bir kural veya

---

[549]Charles P. Kindleberger, *The World in Depression: 1929-1939* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1973), 292,

> *"The world economic system was unstable unless some country stabilized it, as Britain had done in the nineteenth century and up to 1913. In 1929, the British couldn't and the United States wouldn't."*

[550]Vagts, *a.g.e.*, 846.

[551]*a.g.e.*

[552]Abbot vd., *a.g.e.*, 115.

yükümlülükle hukuken bağlı olmaları, bu davranışlarının uluslararası hukukun ve sıklıkla da iç hukukun genel kuralları, prosedürleri ve söylemi altında yakın takibe maruz tutulması anlamına gelmektedir. Kesinlik unsuru, kuralların; herhangi bir belirsizlik içermeksizin ihtiyaç duyduğu, yetkilendirdiği veya yasakladığı davranışı tanımlaması anlamına gelmektedir. Delegasyon unsuru ise, üçüncü taraflara kuralları uygulama, yorumlama, uyuşmazlıkları çözme ve muhtemelen diğer ihtiyaç duyulan kuralları yapma yetkisinin tanınması olarak anlaşılmaktadır.[553]

Bu boyutların her biri, bir derece ve kademelendirme meselesi olarak kabul edilmekte olup, sert bir ayrım içermediği ve her birinin bağımsız olarak derecelenebileceği kabul edilmektedir. Netice olarak, legalizasyon konseptinin çok boyutlu bir sürekliliği içerdiği kabul edilmektedir. Bu süreklilik ideal tipte bir legalizasyondan ki, bu tip her üç özelliğin de azami düzeyde tutulmasını gerektirmektedir; sert bir legalizasyona, yani üç özelliğin veya en azından yükümlülük yükleme ve delegasyonun yüksek düzeyde olduğu bir tipe kadar çeşitlilik göstermektedir.[554]

Bazen legalizasyonun tamamen yokluğu da mümkün olabilmektedir.[555] Resmi hukuk yapım organları bazen hukuk formunda iletişimler yayımlamakta, fakat yakın gözlemciler bunların hukuk olmadığını bilmektedirler. Thurman Arnold, kasıtlı bir şekilde infaz edilemez hukuk yaratımının; uzlaşmaz derecede uyumsuz talepleri olan ayrık gruplar ve sınıflar arasında orta yolu bulmanın, ekonomik ve etkili bir yolu olduğunu düşünmektedir.[556] Reisman bu tür hukuki norm veya müesseselere; "*lex simulata*" veya "*lex imperfecta*" adını vermektedir.[557] Thomas Franck da bu tür kuralları "*ebleh normu (idiot rule)*" olarak adlandırmaktadır.[558]

Örneğin, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi[559] asgari düzeyde legalize edilmiştir. Bu beyannamedeki insan hakları; açık bir şekilde temenni içeren, yüksek derecede kesinlik içermeyen ve zayıf bir şekilde kurumsallaştırılmış bir alanı oluşturmaktadır.[560]

---

[553]*a.g.e.*
[554]*a.g.e.*
[555]*a.g.e.*
[556]Reisman, 1981, 102.
[557]*a.g.e.*
[558]Franck, *a.g.e.*, 75.
[559]"U.N. Doc. A/RES/217(III) A-E (Dec.10,1948)", y.y.
[560]Abbot vd., *a.g.e.*, 117.

Boş önermeler, laf kalabalığı, boşluklar, çatışmalar ve belirsizlikler hukuk kuralları ve söyleminin içine yerleşmiş olabilmektedir. Hukuki argüman; normların içine nüfuz etmiş olan boşluklar, ihtilaflar ve belirsizlikler nedeniyle şekillenebilir bir nitelik almaktadır.[561] Norm belirsizliğinin inşacı bir etkiye sahip olabildiği ve bir normun etrafındaki konsensusun belirsiz ve esnek terimlerle oluşturulmaya başlanıp, daha sonraları norm organizatörleri tarafından ayarlanabildiği kabul edilmektedir.[562]

3.1.2.3. Yorumun ve İnşanın Gücünü Kullanmak

Uluslararası hukukun devletlerin rızasından kaynaklanan objektif prensipler ve nötr kurallar sistemi olduğu ve problemlerin tek bir doğru hukuki cevabının olduğu farz edilmektedir.[563] Uluslararası hukukun lisanı için bu, hukukun kaynaklarına bakmak, fakat hukukun ne olduğunun anlaşılması için onun pratiğine bakmamak anlamını taşımaktadır.[564] Ingo Venzke, "metinler konuşamaz, onlar hakkında konuşulur." demektedir. Aslında metinler, pasif bir şekilde yorumun ihtiyacına teslim olmakta ve pratiklerle anlam kazanmaktadırlar. Anlam, pratiğin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.[565]

Pratikler bu yönü itibariyle anlamın oluşumunda büyük rol oynamaktadır. Michael Oskeshott'a göre bir pratik: mülahazaları, tarzları, kullanımları, riayetleri, teamülleri, standartları, nizamları, düsturları, prensipleri, insan eylemlerini ve konuşmalarını ifade etmektedir.[566] Aktörler, pratiğin bir parçası olan yorumun gücünü kullanarak, çoğu zaman da yorumlayıcı insiyatifi ele alarak, uluslararası hukuku kendi menfaatlerine hizmet eder hale getirmektedir.[567] Venzke'nin belirttiği gibi, şayet uluslararası hukuk bu yönüyle anlaşılır ise, o zaman bu pratikte etkili olan aktörler de uluslararası hukuku yapanlar olmaktadırlar.[568]

Uluslararası hukukta yorum, Anlaşmalar Hukuku'na İlişkin Viyana Sözleşmesi'nin 31-33'üncü maddelerinde yer alan anlaşmaları yorumlama kurallarına odaklanma ile

---

[561]Davis ve Klare, *a.g.e.*, 31.
[562]Luke Glanville ve Wesley W.Widmaier, "R2P and the Benefits of Norm Ambiguity", *Constructing the Responsibility to Protect: Contestation and Consolidation*, ed. Charles T Hunt ve Phil Orchard (London and New York: Routledge Taylor & Francis Group., 2020), 51.
[563]Bianchi, *a.g.e.*, 21.
[564]Venzke, 2012, 1–10.
[565]*a.g.e.*
[566]Michael Oakeshott, *On Human Conduct* (Oxford: Clarendon Press ; Oxford University Press, 1975), 55.
[567]Hsiung, *a.g.e.*, 15.
[568]Ingo Venzke, "Semantic Authority", Research Paper Series (Amsterdam, 2016), 2–3.

karakterize edilmiştir.[569] Anlaşmalara ilişkin Viyana sözleşmesindeki kuralların anlamına ilişkin olarak birçok meselenin halen tartışıldığı, yorum kurallarının kendisinin çoğu zaman yoruma ihtiyaç duyduğu ileri sürülmektedir.[570] Koskennniemi'ye göre, Anlaşmalar Hukukuna İlişkin Viyana Sözleşmesi'ndeki olağan anlam, bağlam ve maksat gibi maksimler, kendi başına var olan bir şey olmaktan ziyade, yorumlama için inşa edici gerekçelendirmeler olarak sunulmakta, kısacası yorumlama, anlamı keşfetmekten ziyade inşa etmek olmaktadır.[571]

Jan Klabbers da, bir anlaşmanın metninin onun hükme bağlanması anında anlam kazanmadığını, bunun yerine tartışmaların devam ettiğini, bu tartışmanın anlaşmada hangi kelimelerin kullanılacağından ziyade kullanılan kelimelere verilecek anlama ilişkin olduğunu, bu süreci kim kontrol ediyorsa anlaşmanın anlamını da onun kontrol ettiğini belirtmektedir.[572]

Yorumlamanın amacı; ya yazarın iletişimsel niyetini belirginleştirmek ya da farz edilen farazi bir konuşmacının niyetini belirlemek olmaktadır.[573] Genelde uluslararası hukukta bu farazi konuşmacı veya muhatap kitle uluslararası toplum olmaktadır.[574] Buna uygun bir şekilde; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Goodwin v. UK davasında,[575] yorumunu İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ni meydana getirenlerin niyetine göre değil, farazi bir konuşmacının, yani uluslararası toplumun niyetine göre yapmıştır.[576]

Dil ve anlayışlar zamanla değiştiğinden dolayı, anlaşmaları veya anlaşmalardaki kavramları yorumlayanlar da anlaşmaların yorumlandığı zamandaki çağdaş lisanı mı,

---

[569]United Nations, "Vienna Convention on the Law of Treaties, May 23,1969, 1155 U.N.T.S. 331", y.y., art.31-33.

[570]Peat ve Windsor, *a.g.e.*, 5.

[571]Koskenniemi, 2005, 530,

> *"Neither, as many have noted, is authorial intent (State will) attainable in its purity. '"Normal meaning"', '"context"' and '"purpose"', likewise, seemed to emerge as constructive justifications for an interpretation rather than something which existed '"by themselves"' and could be looked at when concepts proved ambiguous. . ."*

[572]Jan Klabbers, "On Rationalism in Politics: Interpretation of Treaties and the World Trade Organization", *Nordic Journal of International Law* C.74 (2005): 406,

> *"With a wink and a nod to Von Clausewitz, one might well quip that interpretation is the continuation of treaty negotiations by other means. The meaning of a treaty is not carved in stone at the moment of its conclusion: instead, debates continue, albeit no longer on what words to use in the treaty, but on how to give meaning to the words that are used. Whoever controls this process controls the meaning of the treaty. . ."*

[573]Peat ve Windsor, *a.g.e.*, 10–11.

[574]*a.g.e.*, 11.

[575]ECHR, "Case of Christine Goodwin v. The United Kingdom, App.No: 28957/95 (2002)", y.y.

[576]*a.g.e.*

yoksa anlaşmanın yapıldığı zamandaki tarihsel lisanı mı kullanacakları konusunda bir karar vermek durumunda kalmaktadırlar.[577]

Yorumun yapıldığı andaki çağdaş lisanın kullanımına ilişkin olarak; Kostarika ve Nikaragua arasındaki navigasyonal ve ilişkili haklara yönelik uyuşmazlıkta Uluslararası Adalet Divanı'nın konuyu ele alış biçimi örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada uyuşmazlık "ticaret (commerce)" teriminin 1858 tarihinde anlaşma hükme bağlandığı andaki anlamını muhafaza edip etmediği, malın alım satımı anlamında mı olduğu yoksa çağdaş bir anlamı içerecek şekilde hizmetleri ve özellikle yolcunun naklini de içerecek bir tanıma genişleyip genişlemediği üzerinedir.[578]

Mahkemenin çözümü; anlaşmanın hükme bağlanmasında tarafların niyetinin ve kullanılan terimlerin anlamını veya içeriğini evrim geçirecek şekilde belirleyip belirlemediklerinin tespitine yöneliktir. Böylesi durumlarda, kabul edilen bir anlaşmada taraflar tarafından "jenerik terimler" kullanılmışsa, tarafların bu terimlerin evrim geçiren bir anlama sahip olmasını arzu ettikleri farz edilmektedir.[579]

Ulf Linderfalk da bu hususa ilişkin olarak, jenerik atıflı ifadeler (generic referring expressions) kavramına vurgu yapmaktadır. Jenerik atıflı ifadeler için sorun, orijinal iletişimcinin atıfın aynı kalmasını mı yoksa evrime maruz kalmasını mı arzu ettiğidir. Metin içerisinde jenerik atıflı ifade tanımlanırsa, böylelikle atıfta bulunulan olasılıklar anlaşmanın kabul edildiği anda uygulanabilir olan linguistik hususlarla sınırlandırılmış kabul edilmektedir. Şayet atıf değiştirilebilir ise tanımlanmamıştır ve yorumlayıcı, anlaşmanın kabul edildiği andaki linguistik kombinasyonlarla kısıtlanmamıştır ve zamane kombinasyonları uygulayabilecektir.[580]

Egemenlik kavramı da edebi bir yazımın etkisinde çağlar boyunca değişik bir anlamı ifade etmiş; jenerik atıflı bir terim olarak, anlamlandırıldığı zamandaki uluslararası toplum hassasiyetlerine göre yeni şekiller almıştır.

İnşacılar, egemenliği analitik bir varsayım olarak almamaktadırlar. Egemenlik daha ziyade; ülkesellik, otonomi ve tanınma hakkında özneler-arası anlayışları yansıtan

[577]Smolka ve Pirker, *a.g.e.*, 3.
[578]"Dispute Regarding Navigational and Related Rights (Costa Rica v. Nicaragua), Judgment, I.C.J. Reports 2009, p. 213", y.y.
[579]Smolka ve Pirker, *a.g.e.*, 3–4.
[580]Ulf Linderfalk, *On The Interpretation of Treaties: The Modern International Law as Expressed in the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties* (Dordrecht: Springer, 2007), 75–76.

ampirik bir özellik olarak görülmektedir.[581] Egemenlik devamlı bir şekilde aktörler arasında ve aktörlerle yapılar arasında var olan etkileşimler yoluyla inşa edilmekte ve yapı söküme tabi tutulmaktadır. Ne devlet ne de egemenlik verili olarak alınmamaktadır. Daha ziyade bir aktör olarak devlet ve bir kurum veya söylem olarak egemenlik, karşılıklı olarak birbirlerini inşa etmektedir ve karşılıklı olarak dönüşüme uğramakta ve değişmektedir.[582]

Egemen tabiri, bazen Avrupalıların mülkiyetini koruyabilecek kadar uygar olmayı, bazen ampirik bir unsur olarak etkin hükümete sahip olmayı, bazen normatif bir unsur olarak anayasal bağımsızlığa sahip olmayı, bazen de self-determinasyon ve dekolonizasyon süreci sonucunda hukuken devlet olarak tanınmayı ifade etmiştir.

3.1.2.4. Konsensüs Oluşumunu Etkilemek

Uluslararası hukukun resmi kaynakları devlet rızasını (consent) ararken, iletişimsel pratikler devletlerin konsensusunu aramaktadır. Uluslararası literatüre hakim olan bu iki kelime de, Latince fiil *consentire* (cum+sentire) kelimesinden gelmekte olup, "beraberce hissetmek" anlamına gelmektedir. Rıza (consent) kelimesinin modern kullanımı Fransız orijinli *consentir* kelimesinden türemiştir. Tarihi kökeninin, Richard St. Victor'un 1110-1173'teki yazışmalarına dayandığı ileri sürülmektedir. Bugünkü kullanımda rıza (consent), "izin" anlamına gelmektedir.[583]

Konsensus teriminin orijini olan İngilizce "consensus" kelimesinin ise; 19'uncu yüzyılda, daha belirgin bir şekilde ise 1843 yılında kullanıma girdiği kabul edilmektedir. Rıza (consent) kelimesi ile aynı kökten gelmesine rağmen farklı bir anlam taşımaktadır. Bir hakikatin takdiklenmesinden ziyade, Fransız Filozof Paul Poulquie'nin sözleriyle, "başkasının ön ayak olduğu kararın icraya geçmesi için bir başkasının bu karara kişisel iltihakı" olarak, diğer bir deyişle "objektif hakikat ile korelâsyona gerek duymayan bir fiile edilgen teslimiyet duymak" anlamına gelmektedir.[584]

İletişimsel pratiklerde uluslararası hukuk; rıza değil, konsensus arayan bir iletişim dili olarak karşımıza çıkmaktadır.[585] Rıza ve konsensus ikilemi devamlı surette zuhur

[581]Krasner, 1999, 46.
[582]*a.g.e.*, 49.
[583]J. Peter Pham, "The Perils of 'Consensus': Hans Kelsen and the Legal Philosophy of the United Nations", *Indiana International & Comparative Law Review* C.14, S.3 (2004): 555.
[584]*a.g.e.*
[585]Kritsiotis, *a.g.e.*, 407–8.

eden ihtilafları oluşturmaktadır. Lotus davasında mahkeme, bir devletin egemenlik hakkını tanımlarken; "bu şartlar altında bir devletin bütün ihtiyacı olan şey, uluslararası hukukun kendi yetkisi üzerine empoze ettiği sınırları aşmaması, bu limitler içerisinde yetki uygulama hakkının ise kendi egemenliğinde var olmasıdır." demek suretiyle devletin rıza göstermediği hiçbirşeyin uluslararası hukukta onu bağlamayacağını kabul etmiştir.[586]

Lotus Davası yargıçlarından Loder, uluslararası hukukun böylesi bir rızaya dayalı kavrayışını reddederek; bu görüşünü "uluslararası hukuk, büyük kısmıyla yazılı değildir ve müeyyidelerden yoksundur. Genel fikir birliğine, konsensüse, medeni devletlerin kabülüne dayanmaktadır. Bu kurallar bütününe uluslararası hukuk denmektedir."[587] sözleriyle ifade etmiştir.

Mahkeme'nin kararına muhalefet eden diğer bir yargıç Weiss'e göre de; Türkiye'nin uygulamadaki temel hatası, uluslararası hukukun kaynaklarını bulunmadığı bir yerde aramasıdır. Uluslararası hukuk, fikirler ve sistemlerin bir birikimi tarafından yaratılmamıştır. Onun kaynağı hükümlerin bir toplamı da değildir. Bunlar sadece onun bazı yönlerini keşfetme metodudur. Gerçekte uluslararası hukukun tek kaynağı konsensus'tur.[588]

Uluslararası konsensüsün, bir kuralın veya bir hareket tarzının hukuki statüsünü inşa ettiği yönündeki savla ilgili olarak en kritik sorun; hangi oranda konsensüsün gerçekten var olduğunun nasıl tespit edileceği olmaktadır.

Bir konsensüsün gerçekte elde bulunmayışı üç çeşit stratejiyle yenilebilmektedir. Bunlar, söyleme kabul edilecek katılımcıların sayısını sınırlamak veya konsensüse ulaşma şartlarında değişiklik yapmak ve son olarak meselelerin otoriteye dayalı bir şekilde hallini tercih etmektir.[589]

İlk durum, Aristo'nun *"Topica"* isimli eserinde belirtildiği şekilde "herkesle tartışmamalısın, bazı kimselerle tartışmak argümanı yozlaştırır." anlayışına dayanmaktadır.[590] Söyleme ve tartışmaya ayrıcalıklı ulaşım imkanı, buna imkan

[586]Permanent Court of International Justice (PCIJ), "The Case of the S.S. Lotus, (France v. Turkey), Judgment, 7 Sep. 1927, P.C.I.J. (ser.A) No:10", y.y., 19.
[587]*a.g.e.*, 34," Loder's Dissent Opinion".
[588]*a.g.e.*, 43,"Weiss' Dissent Opinion".
[589]Kratochwill, *Rules, Norms and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*, 229.
[590]Aristo, *Posterior Analytics (by Tredennick, Hugh) and Topica (by Forster, E.S.)*, ed. Hugh Tredennick ve E.S. Forster (Cambridge: Harvard University Press, 1960), 739,

bulan için bir güç yaratmaktadır. Van Dijk bu ayrıcalıklı ulaşım imkanını "giriş" olarak adlandırmaktadır. Örneğin, sadece milletvekilleri parlamenter tartışmalara giriş imkanına sahip olmakta, sadece üst düzey yöneticiler toplantı odalarındaki toplantılara girişe sahip olmaktadırlar. Netice olarak, burada ortaya konan kuramın maksadı itibari ile, güç ve hakimiyet o grupların söylem üzerindeki ve söyleme giriş üzerindeki kontrolü ile ölçülmektedir.[591]

İkinci olasılık Haberbas'ın ideal konuşma durumunun inşasıyla gösterilmiştir. Bu durumda geçerlik savları söylemsel olarak karara bağlanmaktadır. Son ihtimalde ise ilgili meselelerin halli yetkili müesseselere başvurmaya bırakılmaktadır.[592] Konsensus oluşumunu tespitle yetkilendirilen müesseseler bir meseleyi karara bağlarken farazi bir muhatap kitle olan uluslararası toplumda belli seviyede konsensus oluşumunu varsaymaktadırlar.

3.1.2.5. Uluslararası Hukuki Argümanın Belirsizliğine Dayanmak

Değerlerin öznelliği, aydınlanmanın prensiplerinden biri olarak kabul edilmektedir. Hobbes'un *Leviathan* isimli eserinde belirttiği gibi; bir kimsenin bilgelik olarak adlandırdığını, diğeri korku olarak adlandırabilmekte, bir kimsenin adalet olarak adlandırdığını diğeri gaddarlık olarak adlandırabilmektedir.[593] Bu yönüyle değerler öznel olmakta, aktörden aktöre değişebilmektedir.

Uluslararası hukukun, hukukun üstünlüğüne teslim olmuş eşit egemen devletlerden kurulu olduğu hususu, liberal teorinin temelini oluşturmaktadır. Hukukun üstünlüğü, liberal ideolojinin merkezinde yer almaktadır. Bu ideolojiye göre hukukun üstünlüğü, politikaya düşman ve hatta onun mualifi olarak adlandırılmaktadır. Yönetilemez anarşi durumunun tek antidotu olarak lanse edilmektedir. Koskenniemi bunu "politikadan kaçmak için liberal güdü" olarak adlandırmakta ve en başından beri bu dürtünün uluslararası hukuku şekillendirdiğini belirtmektedir.[594]

"You ought not to discuss with everybody or Do not exercise yourself against any casual person; for against some people argument is sure to deteriorate; person, with a man who tries every means to seem to avoid defeat you are justified in using every means to obtain your conclusion, but this is not a seemly proceeding. You should not, therefore, readily join issue with casual persons; this can only result in a debased kind of discussion; for those who are practising cannot forbear from disputing contentiously."

[591]Teun A Van Dijk, "Principles of Critical Discourse Analysis", *Discourse and Society* C.4, S.2 (1993): 255–57.

[592]Kratochwill, *Rules, Norms and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*, 230.

[593]Martti Koskenniemi, 2011, 36.

[594]Bianchi, *a.g.e.*, 147–48.

Aslında belirsizlik, uluslararası hukuk dilinin kendisinin yapısal bir mülkiyeti olarak kabul edilmektedir. Hukuk argümanının tersine döndürülebilirliği, belirsizlik tezinin bir parçası olarak görülmektedir. Bunun anlamı, herhangi bir uluslararası hukuki doktrinin farklı neticeleri haklı çıkarabileceğine ilişkindir. Uluslararası hukuk; politik tercihin ürünü olmayan herhangi bir maddi karara yol açamamakta, fakat bu, uluslararası hukukun alakasız veya varolmadığı anlamına da gelmemektedir.[595]

Birçok temel norm ve prensip, uygulandığı durumlardaki neticeler için çatışan etkileri barındırma potansiyeline sahip, birbirini dengeleyen kuralları yansıtmakta ve kucaklamaktadır. Hukuki aktörler için belirli bir prensip veya normun birbiri ile ihtilaf halinde olan neticelere sebep olan maksatlara ve çelişen değerlere sahip olması sıkça rastlanılan bir durumu oluşturmaktadır. Belirli bir durumda normun veya prensibin neyi ifade ettiği, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde bir veya diğer değere veya politikanın belirli bir yönüne doğru yaslanılmasını gerektirmektedir.[596]

Uluslararası hukuki normların içerik veya uygulaması hakkındaki standart tartışmalar, rıza ve adalet tabanlı açıklamalar arasındaki ihtilafı kullanmaktadır. Bir taraf rıza cinsinden savlar ileri sürmekte, diğer taraf ise neyin adil veya mantıklı olduğu cinsinden savlar ileri sürmektedir.[597]

Bu haliyle birey ile devlet arasında kurulan analoji bizleri özel mülkiyet ve egemenlik arasında kurulan hak ve görev benzerliklerine ve argüman belirsizliğine götürmektedir.

Özel mülkiyet konusu ele alındığında, hukukçular özel mülkiyet kavramının, maliklerin mülklerini kendi menfaatlerine olacak şekilde kullanabilmeleri anlamına geldiğini bilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında malik olmak, ayrıcalıklara ve haklara sahip olmayı da ifade etmektedir. Bununla birlikte hukukçular, özel mülkiyet kavramının, maliklerin başkalarının mülklerini kullanma şekline karşı da korunma hakkını içerdiğini bilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında malik olmak, mülkiyetini diğer malikleri ve hatta yabancıları koruyacak şekilde kullanma görevini de ihtiva etmektedir. Yani mülkiyet, bir hak olmasının yanı sıra bir görevi de ihtiva etmektedir.[598]

---

[595] *a.g.e.*, 148.
[596] Davis ve Klare, *a.g.e.*, 34–35.
[597] Martti Koskenniemi, 2011, 52.
[598] Davis ve Klare, *a.g.e.*, 34–35.

Bu örneğe ilişkin olarak; herhangi bir durumda mülkiyetin hangi etkisi hakim olacaktır. Kendi menfaatine kullanım mı yoksa diğerkam kullanım mı? Bu ise kamu politikasının bir meselesi olmaktadır. Özel mülkiyet kavramı, tek başına bizlere diğer kişilerin menfaatlerini göz ardı ederek kullanabileceğimiz veya bu menfaatleri gözeterek kullanabileceğimiz hususlarla ilgili bir şey söylememektedir.[599]

Egemenlik hakları ve görevleri de benzer bir nitelik göstermektedir. Her devletin egemenlikten doğan belirli hakları bulunmaktadır. Egemenlik hakları arasında, kendi ülke sınırları içerisinde ülkesel ve şahsi yetki; egemen hareketlerinin hukukiliği karinesi; self determinasyon dâhil anayasal ve organizasyonel otonomi ve kendine tahsis edilen mahsus konu alanlarının korunması sayılmaktadır.[600]

Bu ana egemenlik hakları diğerleriyle birlikte BM Şartı'nın 2'nci maddesinde ve 1970 tarihli Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletlerarasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge'de[601] sayılmıştır.

Egemen bir devletin birincil hakkı, kendisinin bağımsızlığının tanınması ve diğer bir devlet veya varlığa madun duruma getirilmemesidir. Bu, egemen devletin kendi ülkesi ve onun üzerindeki yerleşimciler üstündeki tam yetkisini oluşturmaktadır. Bu yetki uluslararası teamül hukukunun da bir prensibi olarak kabul edilmektedir.[602]

Diğer bir egemenlik hakkı da, egemenin anayasal veya organizasyonel otonomi hakkıdır. Bu, devletin iç işleri üzerinde tam yetkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Uluslararası Adalet Divanı; uluslararası alanda birlikte varolma adına, farklı politik, ekonomik ve sosyal yapıdaki devletlerin organizasyonlarına saygı duyulması gerektiğini teyit etmiştir.[603] Bu husus self-determinasyon hakkı ile de ilişkilendirilmektedir.[604]

---

[599]*a.g.e.*

[600]Besson, 2011, 16.

[601]United Nations General Assembly, Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations, U.N. Doc. A/RES/2625(XXV) (Oct.24, 1970).

[602]Besson, 2011, 16.

[603]International Court of Justice, "Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p.14", y.y., par. 264,

> *"264. The Court has also emphasized the importance to be attached, in other respects, to a text such as the Helsinki Final Act, or, on another level, to General Assembly resolution 2625 (XXV) which, as its name indicates, is a declaration on "Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations". Texts like these, in relation to which the Court has pointed to the*

Son olarak, egemen devletin dış müdahaleden bağımsızlığı korunmaktadır. BM Şartı'nın 2/7'nci maddesine göre, egemen devletler diğer devletlerin müdahalesine karşı koruma altına alınmışlardır.[605]

Yukarıda bahsedilen egemenlik haklarına ilişkin olarak dört çeşit de egemenlik görevi bulunduğu kabul edilmektedir. Bir devletin yetki alanı önünde diğer devletlerin ve devlet ajanlarının bağışıklığı; uluslararası hukuka saygı ve işbirliği görevi; müdahale yasağı; uyuşmazlıkların barışçıl yollardan halli görevi bir devletin egemenlik görevlerindendir.[606]

Bahsedilmesi gereken en önemli görev müdahale yasağıdır. Kuvvet kullanma yoluyla ya da başka bir yolla olsun, diğer devletin hâkimiyet alanına ve yetki alanına müdahale yasaklanmıştır.[607] Corfu Kanalı davasında da müdahalenin en güçlü devletlere reserve edilen bir hakka dönüşmesinin uluslararası adaleti yozlaştıracağı ifade edilmiştir.[608]

Uluslararası hukukta müdahalenin tek istisnası, meşru müdafaa ve BM Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilmiş müdahaledir. Bu aynı zamanda Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2/4 ve 7'nci fıkralarında kodifiye edilmiş olan bir uluslararası teamül hukuku prensibidir. Yakın zamanlarda egemenliğin kapsamı azaldıkça müdahale yasağının kapsamı da daralma eğilimi göstermektedir.[609]

Görüldüğü üzere egemenlik kavramı da aynen mülkiyet kavramı gibi, hakların yanında görevleri içermektedir. Egemenlik hakkı da tek başına bizlere diğer devletlerin menfaatlerini göz ardı ederek kullanabileceğimiz veya bu menfaatleri gözeterek kullanabileceğimiz hususlarla ilgili bir şey söylememektedir. Ancak

---

customary content of certain provisions such as the principles of the non-use of force and non-intervention. envisage the relations among States having different political, economic and social systems on the basis of coexistence among their various ideologies; the United States not only voiced no objection to their adoption, but took an active part in bringing it about."

[604]Besson, 2011, 16.

[605]*a.g.e.*, 17.

[606]*a.g.e.*

[607]*a.g.e.*

[608]International Court of Justice, "Corfu Channel Case, Judgment of April 9th, 1949: I.C.J. Reports 1949, p.4", y.y., par. 35,

"The Court cannot accept such a line of defence. The Court can only regard the alleged right of intervention as the manifestation of a policy of force, such .as has, in the past, given rise to most serious abuses and such as cannot, whatever be the present defects in international organization, find a place in international law. Intervention is perhaps still less admissible in the particular form it would take here; for, from the nature of things, it would be reserved for the most powerful States, and might easily lead to perverting the administration of international justice itself."

[609]Besson, 2011, 17.

egemenliğe müdahalenin veya müdahale etmemenin söz konusu olduğu herhangi bir hareket tarzını destekleyen argüman ve söylemlerin, rızaya dayanan çoğulcu veya rızayı saf dışı bırakan dayanışmacı bir argümanla savunulması mümkün bulunmaktadır. Hangi yöne yaslanılacağı uluslararası kamu politikasının bir tercihi ve meselesi olmaktadır.

Yaslanılabilecek bir yön olan dayanışmacılığın ana unsuru bireylerin uluslararası toplumun direkt üyeleri olarak görülmesinde yatmaktadır. Bu anlayış dayanışmacıların insani müdahale konseptini kucaklamalarına neden olmuştur.[610]

Diğer yön olan çoğulcu yaklaşım ise adını her bir devletin 'iyi yaşam' ile ilgili kendine has bir kavrayışı olduğunu ve uluslararası toplumun niteliksel olarak farklı devletlerden oluştuğunu söyleyen anlayıştan almaktadır. Çoğulcu proje, milletler hukukunu uluslararası anlaşmalar ve teamülden elde etmeye yönelik bir teşebbüs olarak da görülmektedir. Burada uluslararası toplumun üyeleri olan devletlerin rıza gösterdikleri kurallar ve prensipler bulunmaktadır. Bu yüzdendir ki; Birleşmiş Milletler Şartı'nda veya uluslararası hukukta herhangi bir yerde insani müdahaleye ilişkin olarak hiçbir genel hak bulunmadığı iddia edildiğinden dolayı, çoğulcular insani müdahaleyi hukuka uygun bulmamaktadırlar.[611]

Bütün bu egemenlik hakları ve görevleri, müdahale karşıtı uluslararası düzen vizyonu ile, müdahalesi rızanın ötesine geçen dayanışmacı düzen vizyonu arasındaki ihtilafın tezahürleri olarak karşımıza çıkmaktadır.[612]

Bu iki ekole dayanarak sunulacak haklı çıkarıcı argümanlar sonsuza kadar devam ettirilebilecek niteliktedir. Her devlet; eşitlik, genel prensipler ve benzerlerine atıfta bulunarak karşı tarafın otonomisini reddetmek için görüşler ileri sürebilecektir. Aynı zamanda kendi bağımsızlıkları, rızaları, ülke bütünlükleri ve self-determinasyon gibi hususlara vurgu yaparak egemenlik temelli argümanlarla karşısındakinin argümanlarına cevap verebilecektir.[613]

Self determinasyon ve ülkesel bütünlük prensipleri arasındaki ilişki de böyle bir tabiat sergilemektedir. Bir halk, ülkesel bütünlüğüne saygı duyulmasını istediğinde, bu halk aynı zamanda kendi kaderini belirleyen bir varlık olarak kimliğine saygı

[610]Knud Eric Jorgensen, *International Relations Theory*, 2. bs. (Palgrave Macmillan, 2018), 121–22.
[611]*a.g.e.*, 120.
[612]Kennedy, *a.g.e.*, 371.
[613]Martti Koskenniemi, 2011, 60.

duyulmasını istemektedir. Bu çatışmayı çözmek için hangi tipteki insan birlikteliğinin böyle bir saygıyı zorunlu kıldığını veya kılmadığını tespit edecek dış bir prensibe ihtiyaç duyulmaktadır.[614]

Diğer yandan uluslararası hukukun rejimlere bölünmüş fragmente yapısı da bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde, bir veya diğer değere veya politikanın belirli bir yönüne doğru yaslanılmasını mümkün kılmaktadır. Uzmanlaşma yoluyla, yani bilgi ve uzmanlığa dayalı ticaret hukuku, insan hakları hukuku, çevre hukuku, güvenlik hukuku, uluslararası ceza hukuku, Avrupa hukuku gibi özel rejimlerin yaratımı yoluyla hukuki pratik dünyası özel menfaatleri bulunan özel dinleyicilere hitap eden kurumsal projelere bölünmüştür.[615]

Kullanılacak argümanların her biri bazı çözümlere, bazı aktörlere ve bazı menfaatlere vurgu yapmaktadır. Hiç biri diğerinden daha hakiki değildir. Her biri, meselenin bir kısmını görünür yapıp diğerlerini arka plana itmekte ve diğer yolların pahasına meseleyle alakadar olmak için bazı yolları tercih etmektedir.[616]

3.1.2.6. Uluslararası Teamül Oluşumunu Kontrol Altında Tutmak

Her ne kadar devletler teamül sürecine katılmaya eşit derecede ehil iseler de, daha güçlü devletlerin teamül kurallarının gelişimi, idamesi veya değişimini anlamlı şekilde etkileyebilmesi daha kolay olmaktadır. Bu devletler daha güçsüz devletlere nazaran daha fazla fırsata da sahip olmaktadırlar.

Uluslararası teamülün yavaş gelişimi, boş bir araziden geçen kişilerin meydana getirdiği yolun yavaş oluşumuna benzetilmektedir. Bu araziden geçen bazı kişiler gerek kendi ağırlıklarından dolayı gerekse menfaatleri bu yolu daha sık kullanmayı gerektirdiğinden dolayı ayak izleriyle toprağı daha derinden işaretlemekte ve burada iz bırakmaktadırlar. Dünya politikasındaki devletlerin durumu da buna benzetilmektedir. Gücü olanlar veya menfaati sebebiyle bazı pratikleri daha fazla tekrar edenler teamülün oluşumuna daha fazla etki etmektedirler.[617]

Tarihi bir olgu olarak, uluslararası teamül hukukunun büyük kısmının az sayıda devlet tarafından yapılmış olduğu görülmektedir. Deniz hukukunun çoğunu üç veya daha fazla donanmaya sahip devletler yapmıştır. Karada ve denizde uygulanan askeri

---

[614] *a.g.e.*, 61.
[615] *a.g.e.*, 65.
[616] *a.g.e.*, 67.
[617] Michael Byers, 2003, 37.

güç, savaş hukukuna ilişkin teamülü şekillendirmiş ve ülkesel haklar ve devlet sorumluluğu prensibini büyük oranda şekillendirmiştir.[618]

Devletlerarası gücün ilişkisel karakterinin önemi Uluslararası Adalet Divanı'nın 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davasında da kabul edilmiştir. Bu davada Divan, önemli bir zaman periyodu geçmeksizin bile çok yaygın ve temsili bir katılımın, menfaatleri özel olarak etkilenen devletleri kapsadığı sürece, teamül oluşumuna sebep olabileceğini belirtmiştir.[619] Açık bir tanımın yokluğunda; "özel olarak etkilenmiş devletler" ifadesi ile, uluslararası toplumdaki politik veya hukuki gelişmelerin hemen hemen hepsinden özel olarak etkilenen güçlü veya önemli devletlerin kastedildiği ifade edilmektedir.[620]

Resmi olarak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na hukuk yapım yetkisi verilmemiştir. Buna rağmen müelliflerin bir kısmı, Genel Kurul'un bazen esrarengiz bir "konsensüs" ile, bazen ise "ani teamül" ile hukuk yaptığını ileri sürmüşlerdir. Buna "buharda pişmiş teamül" adını verenler de bulunmaktadır.[621]

Teamül hukuku devamlı surette evrim geçirmekte ve bu daimi evrimde, belirli pratikleri teamül olarak kabul ettirmede hukuki güç uygulaması büyük rol oynamaktadır.

3.1.2.7. Emsal Oluşumunu Kontrol Altında Tutmak

Realistler uluslararası hukukun yargısal yorumunun, hukuk yapım süreci ile kurulan haklar ve yükümlülükler dengesini değiştirmeyeceğine inanmaktadırlar. Uluslararası bir divan tarafından yapılan hukuki yorum, uluslararası divanı yaratan anlaşmada yer alan frenler ve dengeler anayasal sistemi içerisinde vukubulmaktadır.[622]

Uluslararası divanlar tarafından yapılan yorumlar, bir anlaşmada yaratılan güçler ve yükümlülükler dengesini değiştirmediği sürece, güçlü devletler divan kararlarını destekleyecekler ve buna riayet edeceklerdir. Bu yüzden realizm bize kuralların güçlü devletlerin menfaatlerine göre yapıldığını söylemektedir.[623]

---

[618] *a.g.e.*, 39.
[619] International Court of Justice, "North Sea Continental Shelf, Judgment, I.C.J. Reports, 1969, p.3", y.y., par. 73.
[620] Michael Byers, 2003, 38.
[621] Reisman, 1981, 102.
[622] Steinberg, *a.g.e.*, 162.
[623] *a.g.e.*

Karl Llewellyn'in "emsal ve stare decisis" tartışması bu duruma örnek olarak verilmektedir. Geleneksel anlayış uyarınca, içtihat hukukuna göre emsali takip etmek, geçmişin birikmiş aklını geleceğe taşımakta, hukuki istikrarı ve tahmin edilebilirliği geliştirmekte, benzer durumlara eşit muameleyi geliştirmektedir.[624] Emsali takip etmek, karar vericilerin seçimlerini sınırlandırarak ve yönlendirerek var olması arzu edilen sonuçlara götürmektedir.[625] Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38/1-d maddesi, yargı kararları ve öğretiden hukukun kaynaklarını tespit etmede ikincil kaynaklar olarak bahsetmektedir. Bunların kendileri kaynak olarak düşünülmemekte, fakat hukuki normları teşhis etmenin araçları olarak görülmektedirler. UAD Statüsü'nün 59'uncu maddesinde mahkemenin kararının o davaya yönelik olarak ve taraflar arasında olması dışında bağlayıcı kuvvetinin (stare decisis) olmadığı belirtilmiştir.[626]

Bu ise; geçmişin birikmiş aklınının geleceğe taşınmasına, hukuki istikrarın teminine ve tahmin edilebilirliğin geliştirilmesine, benzer durumlara eşit muamelenin geliştirilmesine engel oluşturabilmekte, uluslararası hukuka standart dışı değişkenlik vermektedir.

3.1.3. Güç Dengesi ve Kollektif Güvenlik

Güç dengesi konusunun uluslararası ilişkilerdeki en zorlu mevzulardan biri olduğu ve başka hiçbir kavramın dış politika analizcileri ile uygulamacıların ağızlarında bu kadar çok dolaşmadığı ileri sürülmektedir.[627] David Hume, güç dengesini bilimsel bir yasa (a scientific law) olarak görmektedir.[628]

Güç dengesi kavramı birçok müellif tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Friedrich von Gentz'e (1764-1832) göre güç dengesi; az ya da çok birbileri ile bağlantılı komşu devletler arasında kendiliğinden varolan, aralarından hiçbirinin

[624]Karl N. Llewellyn, *The Bramble Bush: On Our Law and Its Study* (New Orleans: Quid Pro Books, 2012), 56–69.
[625]*a.g.e.*
[626]Venzke, 2012, 26.
[627]William C. Wohlforth, Stuart J. Kaufman, ve Richard Little, "Introduction: Balance and Hierarchy in International Systems", *Balance of Power in World History*, ed. William C. Wohlforth, Stuart J. Kaufman, ve Richard Little, 1. bs. (New York: Palgrave Macmillan, 2007), 1.
[628]Jack S. Levy, "Why do Great Powers Balance Against and When?", *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*, ed. T.V. Paul, James J. Wirtz, ve Michel Formann (California: Stanford University Press, 2004), 29.

etkili bir direnişle karşılaşmadan veya kendisini tehlikeye atmadan diğerinin haklarını ve bağımsızlığını zedeleyemeyeceği bir oluşumdur.[629]

Lord Henry Brougham (1778-1868) güç dengesini; "ülkelerin dış işlerince telkin edilen itidal ve birbirini gözetim; milli duyguların veya tutkuların olası çıkarcılığı itibariyle ihtiyat; hiçbir ilişkinin söz konusu olmadığı uzak ülkelere aynı bağlamda özen; tüm Avrupalı güçleri etkileyen yasalara saygı gösteren ve ortak bir ilke çerçevesinde hareket eden birlik; kısaca, medenileşmiş devletlerin evrensel olarak kabul gören büyükelçi ve diplomatları aracılığıyla karşılıklı denetim hakkı" olarak tanımlamaktadır.[630] Vattel ise, hiçbir gücün diğerlerine hukukunu dayatacak bir pozisyonda olmaması durumunu güç dengesi olarak adlandırmaktadır.[631]

Michael Sheehan da, tarih boyunca güç dengesine ilişkin olarak birçok müellif tarafından değişik şekillerde verilen tanımlamaları bizlere sunmaktadır. Onun bir araya getirdiği bu muhtelif tanımlamalara göre güç dengesi; Avrupa'nın prensleri arasında, biri tarafından diğerinin huzur ve sükûnunu bozmasının pratikte mümkün olmayacağı seviyede eşit güç dağılımı; zayıf olanın güçlülerin birleşimi ile ezilmemesini sağlayacak oranda dengeyi idame ettirmek için gerekli olan güç; bu ya da şu milletin bağımsızlığını tehdit eden bir komşunun askeri olarak güçlü, ekonomik yönden etkili, sınırlarını genişletmek veya etkisini yaymak yönünden hırslı olması sebebiyle ortaya çıkabilecek bir tehlikenin var olmaması; hiçbir milletin mutlak bir hakimiyet veya diğerleri üzerinde hakimiyet yaratacak pozisyonda olmaması; değişen ittifaklar ve birbirini dengeleyen baskılar yoluyla hiçbir gücün veya güç kombinasyonunun diğerlerinin güvenliğini tehdit edecek boyuta ulaşmaması şeklinde tanımlanmıştır.[632]

Yapılan tanımlardan güç dengesinin özetle, hiçbir devletin veya ittifakın ezici güce sahip olamayacağı şekilde sistemdeki devletler arasında gücün dağılımı şeklinde anlaşılabileceği kabul edilmelidir.[633]

---

[629]Friedrich von Gentz, *Fragments Upon the Balance of Power in Europe* (London: M. Peltier, 1806), 55.
[630]Richard Cobden, "Güç Dengesi", *Batı'ya Yön Veren Metinler III: Aydınlanma/ Burjuva Yüzyılı/ Bilim Çağının Zaferi (1650-1800)*, ed. Alev Alatlı, 2. bs. (İstanbul: Alfa Başvuru, 2016), 1332.
[631] Bull, *a.g.e.*, 97.
[632]Michael Sheehan, *The Balance of Power: History and Theory* (London and New York: Routledge, 1995), 2–4.
[633]*a.g.e.*

Güç dengesinin çeşitleri bulunmaktadır. Güç dengesi kavramı basit ve kompleks güç dengesi olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Basit güç dengesi, iki güçten oluşan dengeyi; kompleks güç dengesi ise, üç veya daha fazlasından oluşan dengeyi ifade etmektedir. Basit güç dengesine örnek olarak, Fransa ve Habsburg İspanya-Avusturyası arasında geçen 16'ncı ve 17'nci yüzyıllardaki çatışmalar gösterilmektedir. Soğuk savaş sırasında Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasındaki çatışma da basit güç dengesinin bir örneği olarak sunulmaktadır. Buna mukabil, kompleks güç dengesi ise, 18'inci yüzyılın ortasında Avrupa'da var olan durumu yansıtmaktadır.[634]

Güç dengesinin muhafazasının modern devletler sisteminde üç tarihi işlevi yerine getirdiği kabul edilmektedir: [635]

1. Bir bütün olarak uluslararası sistem boyunca genel güç dengesinin varlığı, sistemin evrensel bir imparatorluğa dönüşmesini engellemektedir.

2. Yerel güç dengelerinin varlığı devletlerin bağımsızlıklarını korumalarına yardımcı olmakta, yerel olarak hakim bir güç tarafından absorbe edilmelerine veya hakimiyet altına alınmalarına engel olmaktadır.

3. Güç dengesinin varlığı, uluslararası düzenin dayandığı diğer müesseseler için altyapıyı sağlamaktadır.

Güç dengesinin yarattığı bu yapısal istikrar, uluslararası hukuk yaratımı ve buna riayete de etki etmektedir. Realist teoride; uluslararası hukuka riayetin, menfaatlerin ikincil tesiri olduğu ve uluslararası hukukun sadece güç dengesi ile etkin olabileceği savunulmaktadır.[636] Bu anlayış Eski Yunan'a kadar dayanmaktadır. Plato'nun "Devlet" isimli eserinde de Thrasymakhos karakteri, doğruluğun iyi bir şey olduğu için değil, insanın hep haksızlık etmeye gücünün yetmemesi sebebiyle sevildiğini belirtmektedir. Ona göre, gücü yetseydi, kimse kimseyle anlaşmaya kalkmazdı.[637]

Bu yüzden bir devletin ağırlıklı pozisyonda olduğu durumlarda, hukukun kurallarını göz ardı etmeye meyilli olabileceği kabul edilmektedir. Bunu destekler bir olay, 1961-1962 Berlin Krizi esnasında yaşanmıştır. Amerikan Başkanı John F. Kennedy Sovyetlere bazı imtiyazlar teklif ederek krizin daha da kötüleşmesinin önlenebilme

[634] Bull, *a.g.e.*, 97.
[635] *a.g.e.*
[636] Simmons, *a.g.e.*, 79.
[637] Platon, *a.g.e.*, 43.

ihtimalini düşünmüştür. Washington'daki Batı Alman büyükelçisi Wilhelm Grewe, uluslararası hukuk üzerine önemli bir akademik otorite olarak, Amerikan tekliflerinin 1945 tarihli dört güç anlaşmasını ve 1954 tarihli Bonn Konvansiyonlarını ihlal edebileceğini ileri sürmüştür. Grewe yıllar sonra görüşlerinin aldığı tepkiyi anlatırken; Başkan'ı profesörce hukuki tavsiyelerle sıktığının Beyaz Saray yetkilileri tarafından dile getirildiğini, yüksek derecede politik bir meseleye hukuki argümanlarla muamele etmesinin ve Amerikan Hükümetine anlaşma yükümlülüklerini hatırlatmasının patavatsızlık olarak görüldüğünü ifade etmiştir.[638]

Benzer şekilde, Dışişleri Bakanı Dean Acheson 1962 yılında; Amerika'nın Küba'yı abluka altına almasının hukuka aykırı olduğuna dair görüşe karşı:

> *"Uluslararası hukuk olarak adlandırılan şeyin çoğu, bir etik distilasyon topluluğudur ve bir kimse bu distilasyonu hukukla karıştırmamaya özen göstermelidir… Küba'nın ablukasının uygunluğunun hukuki bir mesele olmadığı hükmüne varmalıyım. Birleşik Devletlerin güç, pozisyon ve prestiji diğer bir devlet tarafından meydan okumaya tabi tutulmuştur ve hukuk basit bir tabirle ifade edilecek olursa, böylesi güç sorunlarıyla ilgilenmez."*[639]

demiştir. İngiliz Başbakanı Margaret Thatcher da Uluslararası Ceza Mahkemesine karşı çıkarken, bu mahkemenin Batı'nın askeri güç uygulama kabiliyetine sekte vurabileceğini ve bunun adaletin uluslararasılaşmasına doğru giden bir trendin en son ve en kuvvetli ifadesi olduğunu ifade etmiştir.[640]

Anarşik sistemde devletlerin en kötü korkuları bir devletin veya devletler grubunun, kendisinin güvenliğine tehdit oluşturacak şekilde güçlenmesidir. Westfalyan sistemin tarihi boyunca en sık kendi başının çaresine bakma tepkisi evrensel bir hegemona karşı, kazanan bir koalisyon veya karşı koalisyon oluşturmak olmuştur.[641]

Ağırlığı olan kuvvetler; Vattel'in algıladığı gibi, diğerlerine hukukunu dayatma pozisyonundadırlar. Uluslararası hukukun kurallarının temeli; egemenlik, müdahale etmeme, diplomatik bağışıklık vb. karşılıklılık prensibinin etkinliğine dayanmaktadır. Özellikle hakları ihlal edilen devletlerin karşılık verebileceğine dair bir korku bulunmuyor ise, bu tür hareketler daha da artabilmektedir. [642]

---

[638]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *a.g.e.*, 15.
[639]*a.g.e.*, 16.
[640]*a.g.e.*
[641]Hsiung, *a.g.e.*, 49.
[642] Bull, *a.g.e.*, 104.

Groteuscular için ise güç dengesi; bir adalet ifadesi, her bir güce ait olanın verilmesi anlamına gelmektedir. Groteuscular niçin dengeli bir güç dağılımı olması gerektiğine ilişkin olarak üç sebep sunmaktadırlar:[643]

1. Güç dengesi, devletlerin bağımsızlığını, Avrupa'nın sözde özgürlüklerini ve milletler toplumunu korumak için hiçbir devletin diğerine hakim kılınamayacağı ve hukukunu diğerine dikte edemeyeceği bir hali ifade etmektedir.

2. Güç dengesi, devletlerin birbirine bağımlılığını konsolide etmekte, bu bağımlılığı daha görünür ve açık hale getirmektir.

3. Güç dengesi uluslararası hukuku mümkün kılmaktadır.

Bu tespitlerden; ancak bir güç dengesinin var olması durumunda uluslararası hukukun var olabileceğine ilişkin geniş bir mutabakat bulunduğu görülmektedir.[644] Ağırlığı olan bir devletin hukuka riayet etmesini ümit etmektense uluslararası hukukun kurallarının takip edilmesinin başka bir güvenliğinin olması gerektiğine inanan Oppenheim da; milletler hukukunun gelişim tarihinden çıkarımsanabilecek ilk ve baş ahlaki ilkenin, milletler hukukunun bir denge var olduğunda var olabileceğini, bu dengenin de milletler ailesinin üyeleri arasındaki güç dengesi olduğunu ifade etmektedir.[645]

Güç dengesi uluslararası hukukun yaratımı kadar, hukuka riayetin de önemli bir unsuru olmaktadır. Hukuk ile aktör-davranış etkileşimine "riayet" adı verilmektedir. Riayet, bir öznenin (subject) kurallarla belirlenmiş davranışa uyması; riayet etmeme ise, gerçek davranışın kurallarla belirlenen davranıştan ayrılması anlamına gelmektedir.[646] Şayet bir devlet belirli bir hukuk kaynağındaki hukuki yükümlülüklere uygun olarak hareket ediyor ise, o devletin o anlaşmaya veya uluslararası teamül hukukunun kuralına riayet ettiği söylenmektedir.[647] Hedley Bull da, uluslararası hukuka riayet ile ilgili olarak inşacı bir yaklaşım geliştirse de, güç dengesinin nihai önemine inanmaktadır.[648]

[643]Martin Wight, *International Theory: The Three Traditions*, ed. Gabriele Wight ve Brian Porter, 1. bs. (New York: Holmes & Meier, 1992), 166–67.
[644]*a.g.e.*
[645]Oppenheim, *a.g.e.*, 80.
[646]Simmons, *a.g.e.*, 77.
[647]Kreps ve Arend, *a.g.e.*, 333.
[648]Simmons, *a.g.e.*, 79.

Güç dengesi varlığının uluslararası hukukun işleyişi için gerekli olması ile bu dengenin idame ettirilmesi için uluslararası hukukun girdilerinin ihlalinin gerekebilmesi bir paradoks oluşturmaktadır.[649] Güç dengesini sağlamak için başlatılan savaşlar, onu idame ettirmek için yapılan savaş tehditleri, üçüncü bir devletin gücüyle mücadele etmek için başka bir devletin içişlerine yönelik askeri müdahaleler güç dengesinin zorunlulukları olup uluslararası hukukun gerekleri ile çatışma haline girebilmektedir.[650]

Özetle ifade etmek gerekirse; güç dengesi uluslararası hukuku mümkün kılmakta, riayeti kuvvetlendirmekte, ayrıca dengenin bozulması durumunda tekrar idamesi uluslararası hukukun girdilerinin ihlalini gerektirebilmektedir. Kollektif güvenlik de bazı farklılıklara rağmen güç dengesi ile aynı işlevi yerine getirmektedir.

Güç dengesi ve kollektif güvenliğe ilişkin hususlara Farabi'nin yazılarında da rastlanmaktadır. Farabi, sadece herkesin herkesden zayıf olduğu ve herkesin herkesten korktuğu sürece hukuk kurallarına riayetin sözkonusu olduğunu belirtmektedir. Ona göre:

> *"Herkes bir diğerine karşı bu durumda olduğu müddetçe onların karşılıklı paylaşma içinde olmaları gerekir. Ancak iki taraftan birinin diğerinden daha güçlü bir duruma geçmesi söz konusu olduğunda, daha kuvvetli olanın bu anlaşmayı iptal etmesi ve diğerini ezmesi gerekir. Yahut iki taraf da dışarıdan gelen bir ve aynı tehlikenin tehdidi altında olabilirler ve dolayısıyla bu tehlikeyi ancak bir araya gelmek ve üstünlük kavgalarını terk etmek suretiyle savuşturabileceklerini anlayabilirler. İşte o zaman da, bu tehlike devam ettiği sürece, iki taraf anlaşıp birlikte hareket ederler. Veya iki tarafın da elde etmek istediği bir şey vardır. Ancak onların her ikisi de bu şeyi yalnızca diğerinin yardımı ile veya onunla birleşmek suretiyle elde edebileceğini fark eder. O zaman da, durum devam ettiği sürece onlar üstünlük kavgasından vazgeçerler. Sonra tekrar birbiriyle mücadele ederler."*[651]

Farabi'nin sözünü ettiği "iki taraftan birinin diğerinden daha güçlü bir duruma geçmemesi" hali güç dengesini; "tehlikeyi ancak bir araya gelmek ve üstünlük kavgalarını terk etmek suretiyle savuşturabilmeleri" ise kollektif güvenliği ifade etmektedir.

Uluslararası ilişkilerde, aynen güç dengesi gibi kollektif güvenlik de, ulusüstü herhangi bir hakimiyeti engellemeye yönelik kollektif hareketi sağlayan bir yapılanma olarak kabul edilmektedir. Ancak kollektif güvenliğin iki yönden güç dengesinden farkı bulunduğu ifade edilmektedir:

---

[649] Bull, *a.g.e.*, 104.
[650] Bull, *a.g.e.*, 105.
[651] Farabi, *a.g.e.*, 139.

1. Kollektif güvenlik dünya sistemindeki bir devletin agresif politikasını karşılamayı amaçlamaktadır. Güç dengesi ise, sistemdeki bir devletin baskın gücünü çevrelemeyi amaçlamaktadır.

2. Uluslararası barış ve istikrara organize bir yaklaşım olarak kollektif güvenlik, çoğu zaman uluslararası müesseseler yoluyla evrensel olarak veya bölgesel olarak vücut bulmakta ve operasyonel olmaktadır. Yani güç dengesi uluslararası hukuku mümkün kılarken, kollektif güvenlik uluslararası hukuk sayesinde mümkün olabilmektedir.[652]

ABD Başkanı Woodrow Wilson, 1917 yılında ABD Kongresi'nde yapmış olduğu konuşmasında kollektif güvenlik anlayışını, "Burada olması gereken şey bir güçler dengesi değil, bir güçler toplumudur, organize olmuş rakipler değil, organize ortak barıştır" şeklinde ifade etmiştir.[653]

Usul olarak olmasa bile niyet olarak kollektif güvenlik, uluslararası güvenliğin idamesine yönelik bir yaklaşım olarak güç dengesine benzemektedir.[654] Güç dengesi, kollektif güvenliğe kıyasla, daha az kurumsallaşmış veya organize olmayan bir düzenleme olabilmektedir.[655]

3.2. Güç Dengesinin ve Değişimin Uluslararası Hukuktaki Yansıması

3.2.1. Güç Dengesi Ortamında Pozitif Uluslararası Hukukun Yaratımı

3.2.1.1. Rıza

Uluslararası kamu hukukuna göre ihtilaf, otorite olarak anlaşılan egemenlik ile eşitlik olarak anlaşılan egemenlik arasında bulunmaktadır. İhtilaf, ya objektif olarak (dış standart ile) veya sübjektif olarak (iç standart ile) çözüme kavuşturulabilmektedir.

---

[652]Hsiung, *a.g.e.*, 53.

[653]"Wilson Speech to Congress, January 22, 1917",

> *"The terms of the immediate peace agreed upon will determine whether it is a peace for which such a guarantee can be secured. The question upon which the whole future peace and policy of the world depends is this: Is the present war a struggle for a just and secure peace, or only for a new balance of power? If it be only a struggle for a new balance of power, who will guarantee, can guarantee, the stable equilibrium of the new arrangement? Only a tranquil Europe can be a stable Europe. There must be, not a balance of power, but a community of power; not organized rivalries, but an organized common peace. . . . it must be a peace without victory."*

http://www-personal.umd.umich.edu/~ppennock/doc-Wilsonpeace.htm [Erişim Tarihi: 8.04.2021].

[654]Hsiung, *a.g.e.*, 53.

[655]*a.g.e.*, 54.

Objektif çözüm, iradelerin çatışması üzerine kurulu olup, çözümü anlaşmadır. Sübjektif bir çözüm ise, rıza dışındaki değerleri sürecin içerisine taşımaktadır.[656]

Çağdaş uluslararası hukuk teorisinin perspektifinden bakıldığında, devlet rızası uluslararararası hukuk yapımının mihenktaşını oluşturmaktadır.[657] Devletlerin en üst hukuk yaratan ve yürüten varlıklar olduğu fikri, devletlerin uluslararası hukukun kısıtlamaları ile bağlı olduğu fikri ile örtüşmediğinden dolayı; uluslararası hukuk bu yap-boz'u çözmeyi, egemenlik kavramını sıkı tutarak ve herhangi bir uluslararası yükümlülüğün sadece devletlerin rızası ile mümkün olabileceğini kabul ederek başarmıştır.[658]

Ulusal toplumsal sözleşme kuramına göre birey hakları, rasyonel varlıkların kendi menfaatlerine uygun olarak hareket ederek gösterdikleri rızadan elde edilmektedir. Benzer şekilde, devletlerin haklarının da, uluslararası anarşi altında hareket eden ulus devletlerin rızalarından elde edildiği kabul edilmektedir.[659] Uluslararası ilişkilerdeki devlet, ulusal düzendeki bireye denk görülmekte, açıkça veya farazi olarak hiçbir devletin rıza-dışı bağlanamayacağı kabul edilmektedir.[660]

Rıza kuramı uyarınca pozitivizm; devlet rızasının iki standart formu olduğunu, bunların teamül ve anlaşma olduğunu, bunların da bir bütün halinde uluslararası hukuku yarattığını ileri sürmektedir. Pozitivizt görüşe göre, devletler önce müşterek menfaatleri olan meseleleri tespit etmekte, daha sonra bu menfaatlere en iyi hizmet edecek normlara rıza göstermektedirler.[661]

Güç dengesi ortamında uluslararası kamu hukukundaki ihtilaflar, objektif çözüm olan, rıza ve anlaşma ile çözülmektedir. Güç dengesinin bozulması ile birlikte sübjektif bir çözüm, yani rıza dışındaki değerlerin sürecin içerisine taşınması artmaktadır.[662]

[656]Kennedy, *a.g.e.*, 368–69.
[657]Steinberg, *a.g.e.*, 160.
[658]Goldsmith ve Levinson, *a.g.e.*, 1846.
[659]Teson, *a.g.e.*, 41.
[660]Venzke, 2012, 19.
[661]Teson, *a.g.e.*, 73.
[662]Kennedy, *a.g.e.*, 368–69.

3.2.1.2. Kaynaklar Doktrini

Uluslararası hukukun kaynakları, uluslararası hukuk normlarının yaratıldığı, değiştirildiği ve ilga edildiği süreçleri ifade etmekte, aynı zamanda uluslararası hukuki normların bulunabileceği yerleri göstermektedir.[663]

Uluslararası hukuktaki kaynaklar sorunu, uluslararası hukukun formal kaynaklarına, yani 1945 tarihli Uluslararası Adalet Divanı Sözleşmesi'nin 38'inci maddesinde bulunan üçlü kaynaklara atıfla çözülmeye çalışılmıştır. Bunlar; anlaşma hukuku, teamül hukuku ve genel prensipler olarak sayılmaktadır. Bu üçlemeyi tali ya da yardımcı olarak kabul edilen içtihat hukuku ve önde gelen uzmanların yazıları tamamlamaktadır.[664]

Uluslararası hukukun devletlerin rızasından kaynaklanan objektif prensipler ve nötr kurallar sistemi olduğu ve devletlerin uluslararası hukuk düzeninin birincil süjeleri olduğu fikri, uluslararası hukukun geleneksel görüşünü oluşturmaktadır.[665]

Bu geleneksel görüş; hukuku kurallar cinsinden düşünmekte olup, hangi standartların hukuki kurallar olmayı hak ettiği ve hangilerinin hak etmediğini gösterecek objektif ve formal bir test üzerinde ısrar etmektedir. Şayet bir kural, bu testten geçiyorsa o zaman o kural bağlayıcı kabul edilmektedir.[666] Geleneksel yaklaşımlar kuralların geçerliliğini bina etmek veya onların normatif gücünü açıklamak için resmi secerelere dayanmaktadır. Bu sebeple kuralların resmi bir kaynaklar setinde izi sürülmektedir.[667]

Hukuktaki değişimlerin pratikler yoluyla değil, hukukun kaynakları yoluyla ortaya çıkan değişimlerle sınırlandırılmış olarak algılanması, uluslararası hukukun aşil topuğunu oluşturmakta ve statik bir görünüm sergilemesine sebep olmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında, anlaşma yapımının hantal süreçleri ve teamül hukukundaki yavaş değişim ile birlikte uluslararası hukuk genel itibariyle durağan görünmektedir.[668]

---

[663]Samantha Besson, "Theorizing the Sources of International Law", *The Philosophy of International Law*, ed. Samantha Besson ve John Tasioulas, 1. bs. (New York: Oxford University Press, 2010), 169–70.
[664]*a.g.e.*, 164.
[665]Bianchi, *a.g.e.*, 21.
[666]Martti Koskenniemi, 2011, 41.
[667]Bianchi, *a.g.e.*, 24.
[668]Venzke, 2018, 102.

Ancak güç ve güç konfigürasyonundaki değişim hukuka yansımakta, güç dengesindeki değişimle birlikte hukukun yaratım yolları da değişmektedir.

3.2.2. Güç Dengesindeki Değişim ve Hukuk Sosyolojisine Kayış

3.2.2.1. Güç Dengesindeki Değişimin Hukuka Yansıması

Dünya toplumunda değişim konsepti, onun gerekliliği ve kaçınılmazlığı, Thomas S. Kuhn tarafından "paradigma kayması (paradigm shift)" kavramı ile ifade edilmiştir.[669] Kuhn, belirli bir bilimsel camianın, geçmişteki bilimsel kazanıma dayalı olarak gelecekteki pratiğin temelini oluşturduğu araştırma anlayışına "paradigma" adını vermektedir.[670]

Ancak doğal bilimlerlerde yerleşik olan bu paradigmalar meydan okumaya tabi tutulabilmektedir. 19'uncu yüzyıl Amerikan felsefecileri William James ve John Dewey'nin düşünce sistemine göre, doğal bilimlerdeki bilimsel düşünceye ait bu devrimsel değişim, sosyal bilimlerde de bulunmaktadır ve bu değişim, var olan temel varsayımlardan lineer veya küçük kaymalarla değil, keskin radikal kırılmalarla ayrılmaktadır.[671]

Hukukçular tarafından paylaşılan hukuk kültürü de şeklini; iştirakçilerinin eğitimi ve sosyalleşmesi sonucu paylaşılan tecrübelerden, onların hukuki düşünce ve çalışmalarını organize eden temel konseptlerden, hukuki problemleri çözmenin ve hukuki bilgiyi yaratmanın uygun metotları olarak kabul ettikleri yollardan, hukukun değişik alanları arasında kavramsal bağları kurup kuramadıkları ya da nasıl kurduklarından, neyi ikna edici bir hukuki argüman olarak kabul ettiklerinden, hangi çeşit argümanları hukukçuların profesyonel söylemi olarak kabul ettiklerinden, uygun rol ve davranışın ne olduğu konusunda hukukçuların ve diğer kilit aktörlerin fikirlerinden, hangi etik ve politik bağlılıkların profesyonel söylemleri etkilediğinden, paylaştıkları sosyal organizasyon hakkındaki varsayım ve anlayışlardan almaktadır.[672]

Bu paylaşılan hukuk kültürü uluslararası hukukta da bulunmaktadır. Bu hukuk kültürünün kazanımları aktörler veya ittifaklar arasındaki bir güç dengesi ortamında taraflardan hiçbiri tarafından sorgulanmamaktadır.

---

[669]Thomas S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, 3. bs. (Chicago and London: The University of Chicago Press, 1996), 89.
[670]*a.g.e.*, 10.
[671]McWhinney, *a.g.e.*, 3.
[672]Davis ve Klare, *a.g.e.*, 28–30.

Farabi'nin belirttiği gibi; taraflar arasında bir güç dengesi kurulduğunda ve bu uzun zaman devam ettiğinde, bu şartlar altında yeni bir nesil yani onun nasıl ortaya çıktığını bilmeyen insanlar meydana geldiğinde, onlar hukukun kendi zamanlarında varolan şey olduğunu düşüneceklerdir. Böylece hukuki olanı bu şekilde anlamak ve kullanmakla da yanılmış, aldanmış olacaklardır.[673]

Bu şekilde yaratılan hukuk kültürünün söylemsel konfigürasyonu; iştirakçilerinin hukuki tahayyülüne, sormaya muktedir oldukları soru tiplerine, bu yüzden sunabilecekleri cevapların kapsamına şekil vermekte ve bunları sınırlandırmaktadır.[674]

Krizler ise, basmakalıp uygulamaları gevşetmekte ve temel bir paradigma değişimi için gerekli olan ilave veriyi vermektedir.[675] Bu sorgulama anı "Groteuscu an" olarak adlandırılmaktadır. Richard Falk'a göre de; Groteuscu bir anda, yerleşik anlayışlar değişebilmekte, krizlere uygun yeni anlayışlar mübadeleye sunulmaktadır. "Groteuscu an (Grotian Moment)" terimini ilk olarak 1985 yılında Richard Falk'ın kendisi ortaya atmıştır.[676] O zamandan beri uzmanlar bu terimi çeşitli şekillerde kullanmışlardır. Michael Scharf bu kavramı, "Uluslararası teamül hukukunda yeni kurallar ve doktrinlerin olağandışı hız ve kabul ile zuhur ettiği transformatif gelişimi" ifade etmek için kullanmıştır.[677] Sterio için ise bir Groteuscu an, var olan uluslararası sistemde fundamental bir değişikliğin vuku bulduğu bir an olmaktadır.[678]

Belirli bir zamandaki uluslararası kuralların statüsü ve etkinliği, kısmen temel politik faktörlere bağlı bulunmaktadır. Örneğin; Napolyon savaşlarından sonra büyük güçler göreceli olarak dayanıklı bir güç dengesi inşa etmeyi başarmışlar ve bu güç dengesi, 19'uncu yüzyılda uluslararası hukukun gelişimine yardım etmiştir. Buna kıyasla 1930'larda tek bir güç olan Birleşik Devletler, başka yerlerdeki güç mücadelelerinden kendini arındırmış, diğer statüko güçleri olan İngiltere ve Fransa güç dengesini idame ettirememişler, sonuçta bu dönem artan bir hukuksuzluğa sahne

[673]Farabi, *a.g.e.*, 139.
[674]Davis ve Klare, *a.g.e.*, 28–30.
[675]Kuhn, *a.g.e.*, 89.
[676]Richard Falk, "The Grotian Moment", *International Law: A Contemporary Perspective*, ed. Richard Falk, Friedrich Kratochwil, ve Saul H. Mendlovitz, 1. bs. (Avalon Publishing, 1985), 7.
[677]Michael P. Scharf, "Seizing the Grotian Moment: Accelerated Formation of Customary International Law in Times of Fundamental Change", *Cornell International Law Journal* C.43, S. 3 (2010): 440.
[678]Sterio, *a.g.e.*, 211.

olmuştur. Sonuç olarak normatif değişim; politik, sosyal ve ekonomik faktörler arasındaki oyunun bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.[679]

Neo-realistler; uluslararası sistemin, kendi birimleri arasındaki güç dağılımı ile tanımlandığı ve güç dağılımı değiştiğinde sistemin de değiştiği konusunda hemfikirdirler. Fakat neo-realistler, sistemin güç konfigürasyonu değiştikçe uluslararası hukukun da değiştiğine dikkat etmemişlerdir. Hukukun hem içeriği hem de hukuk tarafından oynanan rol güç konfigürasyonu ile birlikte değişmektedir.[680]

İçerik tabiri ile doktrinler ve normlar kastedilmektedir. Sistemin güç konfigürasyonu değiştikçe, milletler arasındaki ilişkileri düzenleyen normlarda da onlara eşlik eden kaymalar oluşmaya başlamaktadır.[681] Hukukun oynadığı rol ise, uluslararası sistemin değişen yapılarının politik oluşumunun bir fonksiyonu olmaktadır. Bu görüşte, 19'uncu yüzyıl dünyası çok kutuplu bir dünyayı temsil etmiştir, fakat 20'nci yüzyıl dünya sisteminin İkinci Dünya Savaşı sonrasında çok kutuptan (1900-1945) iki kutuba (1950'den başlayarak) dönüştüğüne şahit olunmuştur. 1991 sonrasında Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile birlikte bir süpergüç tarafından domine edilen değişik bir formda çok kutupluluk kendini göstermiştir.[682]

19'uncu yüzyıl güç dengesi sisteminde, uluslararası hukuk kendi zamanına özgü değişik özellikler göstermiştir. Bu sistemde ulus devlet, çatışan veya örtüşen sadakatleri olan, daha önceki ulusüstü veya feodal birimlerden çok farklı bir statü kazanmıştır. Bu dönemde denge oluşturma (veya ittifak kurma) her bir devletin güvenliğini sağlaması için gerekli olmuştur. Bu dengeleme zorunluluğu belirli davranış kurallarını da gerekli kılmıştır. Bunlar:[683]

1. Diğer devletleri tehdit etmemek için kırılgan- büyük veya daimi olmayan- bir ittifak sisteminin idame ettirilmesi,

2. Çok sayıda devletin gelecek için potansiyel koalisyon ortakları havuzunu oluşturmaya devam etmeleri için zaferde tahdit ve,

[679]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *a.g.e.*, 24–25.
[680]Hsiung, *a.g.e.*, 19.
[681]*a.g.e.*, 20–21.
[682]*a.g.e.*, 19.
[683]*a.g.e.*, 21–22.

3. Bir devletin çok güçlü olmasını engellemek ve sistemik dengeyi muhafaza etmek için diğer devletlerin iç politikalarına müdahaleye tolerans göstermeme olmuştur.

Uluslararası hukuk üzerine yeni gerilimler yükleyen 1945 dünya sistemi sonrasında iki çığır açan gelişmeden birinin "Soğuk Savaş" olduğu, diğerinin ise "Dekolonizasyon" olduğu kabul edilmektedir.[684]

20'nci yüzyılda, atom bombasının kullanılmasından Sovyetler Birliği'nin sona erişine kadar geçen kırkbeş yıl, dünya tarihi içerisinde tek bir homojen dönem oluşturmamaktadır. Bu dönem, erken 1970'lerin oluşturduğu sınırın iki tarafında onar yıllık iki bölüme ayrılmaktadır. Bununla birlikte bu dönemin tarihi, SSCB'nin dağılmasına kadar bu tarihe hakim olan alışılmamış uluslararası durum nedeniyle, tek bir model içinde kaynaşmış ve II.Dünya Savaşından çıkan iki süpergücün "Soğuk Savaş" adı verilen bir mücadele içerisinde sürekli karşı karşıya gelmesine tanık olunmuştur.[685]

Soğuk Savaşın tek özelliği dünya savaşı tehlikesinin yakınlığı değil, iki tarafın da kimsenin meydan okuyamadığı bir güç dengesine yol açan küresel güç dağılımını kabul etmeleri olmuştur.[686]

Bu güç dengesi içerisinde; uluslararası hukukun, Soğuk Savaş döneminde önemli bir işlev icra ettiği kabul edilmektedir. Bu işlev dört açıdan özetlenmektedir:[687]

1. İki karşıt taraf arasında bir modus vivendi'yi mümkün kılmıştır.

2. SALT (Strategic Arms Limitation Talks-1972 sonrası) ve INF (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty-1987) gibi anlaşmalar için hukuki çerçeve sağlamıştır.

3. Uluslararası hukuk, iki karşıt taraf arasındaki çatışmasal etkileşimler için dış limitleri belirlemiştir. Hatta Kore Savaşı ve Vietnam Savaşı gibi her iki süper güç tarafından icra edilen ve vekalet savaşı olarak görülen savaşlarda bile, teamül ve anlaşma tarafından tanımlanan savaş hukukuna riayet edilmiştir.

---

[684] *a.g.e.*, 22.
[685] Hobsbawm, *a.g.e.*, 302.
[686] *a.g.e.*, 303.
[687] Hsiung, *a.g.e.*, 23.

4. NATO ve Varşova Paktı Organizasyonu'nda ve bu karşıt ittifaklar içerisinde; uluslararası hukuk, ilişkilerin yürütülmesi ile ilgili kural ve prosedürleri belirlemiştir.

20'nci yüzyılda, bununla beraber, Soğuk Savaşın daimi karşı ittifakları uluslararası hukuka gerginlikler de eklemişlerdir. Tek birşey için müdahaleciliğe müsamaha gösterilmiştir. Herbir blok lideri blokiçi müdahalede (Johnson doktrini) menfaat sahibi olmuş veya karşılıklı olarak diğer bloğun benzer müdahalelerine (Brezhnev Doktrini) müsamaha göstermek zorunda kalmıştır.[688]

1970'lere kadar daha çok bir "Soğuk Barış" olarak görülebilen Soğuk Savaş, temel kararların hükümetler tarafından alındığı bir mücadele değil, bilinen ve bilinmeyen gizli servisler arasında karanlıkta süren bir rekabet ortamı olmuştur.[689]

Reisman, Soğuk Savaşın uluslararası hukuku belirli açılardan deforme ettiğini ileri sürmekte ve bu hususları söyle özetlemektedir:[690]

1. Tek taraflı kuvvet kullanımına yönelik resmi yasaklamalara "ulusal bağımsızlık savaşları" gibi istisnalar getirilmiştir.

2. Seçici müdahalenin simetrik doktrinleri geliştirilmiş ve uygulanmıştır. (Brezhnev veya Reagan)[691]

3. Jus in bellum (Silahlı Çatışma Hukuku) nükleer silahların yaygınlaşması sebebiyle ciddi bir darbe almıştır.[692]

4. Casusluk ve örtülü operasyonlar cezasız kalmıştır.

5. İki karşıt blok arasında olduğu gibi, savaş ve barış arasındaki fark anlamsızlaşmış, tarafsızlık politik ve hukuki anlamını yitirmiştir.

Soğuk Savaş'ın şiddetli olduğu dönemde uluslararası hukukun ruhunun "birlikte var olmak," yumuşama (detente) döneminde "işbirliği" ve soğuk savaş sonrası dönemde ise "birlikte ilerlemecilik (co-progressiveness)" olduğu ifade edilemektedir.[693]

---

[688] *a.g.e.*, 22.
[689] Hobsbawm, *a.g.e.*, 305–6.
[690] W. Michael Reisman, "International Law After the Cold War", *American Society of International Law* C.84, S.4 (1990): 860–61.
[691] Hsiung, *a.g.e.*, 22–23.
[692] *a.g.e.*, 23.
[693] Yee, *a.g.e.*, 19.

Birlikte ilerlemeciliğin uluslararası hukuku kavramı ile, herkesi içine alan, diğer yönlerden daha çok, ahlaki ve etik terimlerle ilerlemeye odaklanmış uluslararası hukuk kastedilmektedir.[694] Krauthammer'e göre de, Soğuk Savaş sonrası dünya çok kutuplu değil, tek kutupludur. Dünya gücünün merkezi olarak ABD, meydan okunamaz bir süper güç olarak, eşlik eden müttefikleriyle birlikte ortaya çıkmıştır.[695]

Ancak Soğuk Savaş sonrasında, hukuk yapım sürecindeki ilerlemeler, hukuk yapım formlarındaki değişimlere yansımamıştır. Anlaşmalar ve teamül hukuku halen önemini korurken, Güvenlik Konseyi Kararlarına ve hukukun genel prensiplerine başvurma dikkate değer görülmüştür.[696]

11 Eylül 2001'den sonraki dönem; hukuki, hukuki benzeri ve tek taraflı-çok taraflı askeri önlemlerin kompleks bir karışımına sahne olmuş ve bazıları tarafından bu durum yeni bir rejimin ortaya çıkması olarak görülürken, diğerleri tarafından uluslararası hukukun yıkımı olarak görülmüştür.[697]

Netice olarak, Stanley Hoffmann'ın dediği gibi, uluslararası hukuk, uluslararası sistemlerin bir ürünü ve bu sistemlerden herbiri için varolan normatif teorinin bir repertuvarı olmuştur. Uluslararası hukuk, sistemi meydana getiren bütün unsurlar tarafından şekillendirilmektedir. Uluslararası hukuk, dünyanın yapısını yansıtmakta, aktörlerin tabiatı, sistemin hukukunun ülkesel devletler tarafından yapılan koordinasyon hukuku mu, veya bir imparatorluğun dış kamu hukuku mu olacağını, yoksa Ortaçağ'da olduğu gibi tamamiyle yok mu olacağını göstermektedir.[698]

3.2.2.2. Soğuk Savaş Sonrası Gelişen Yeni Doğal Hukuk

Uluslararası hukukta süreç, pozitivist bir anlayışla Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38'inci maddesinde listelenen kaynaklar tarafından kabaca çizilmiştir.[699] Genellikle bir normun, resmi norm üretim süreci boyunca seyahat eden anlamıyla birlikte bir somut olaya uygulandığı kabul edilmektedir.[700]

Günümüzde çok moda olmayan doğal hukuk doktrinininden kaçınarak, uluslararası hukukun devletlerin rızası haricindeki kaynaklardan da oluştuğunu ileri sürmek için

---

[694]*a.g.e.*
[695]Charles Krauthammer, "Unipolar Moment", *Foreign Affairs* C.70, S.1 (y.y.): 23.
[696]Yee, *a.g.e.*, 30.
[697]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *a.g.e.*, 27.
[698]Hoffmann, *a.g.e.*, 211.
[699]United Nations, "Statute of the International Court of Justice", art.38, https://legal.un.org/avl/ha/sicj/sicj.html [Erişim Tarihi: 10.04.2021].
[700]Venzke, 2012, 12.

bazı temelleri arayan kuramlara da şahit olunmaktadır. Bunlar içerisinde en önemli ve etkili olanı dayanışmacı kuramlardır. Onların ayırt edici özelliği bir yandan doğal hukuku kucaklamaktan kaçınmaya çalışarak hukukun kaynaklarının devletlerin gerçek pratiklerinde bulunabileceğini ileri sürerken, geçerli uluslararası hukukun sadece devletlerin rıza gösterdiği kurallardan değil, bir bütün halinde uluslararası toplumun dayanışmacılığı başardığı veya konsensüse ulaştığı kurallardan da elde edilebileceğini ileri sürmeleridir.[701]

Bu yüzden Richard A. Falk uluslararası hukuki yükümlülüklerin temeli olarak rızadan konsensüse doğru giden bir trendin var olduğunu belirtmektedir.[702] Burada konsensüs tabirinden maksat; oy birliği veya evrensellikten daha az, basit çoğunluktan daha fazla olan bir şey, hakim ağırlık, uluslararası kamuoyunun birleşimi, bir ezici çoğunluk anlamında kullanılmaktadır.[703]

David Kennedy'ye göre de, egemenlikle ilgili bütün ihtilaflar, müdahale karşıtı düzen vizyonu ile müdahalesi rızanın ötesine geçen düzen arasındaki ihtilafın tezahürleri olarak görülmektedir.[704] Bu ihtilafın tezahürleri uluslararası hakemlik ve mahkeme kararlarında da görülebilmektedir. Uluslararası Daimi Adalet Divanı, 1928 tarihli "Palmas Adası" hakemlik kararında:

> *"Devletlerarasındaki ilişkiye yönelik egemenlik, bağımsızlığı anlamlandırmaktadır. Yerkürenin bir parçasına ilişkin bağımsızlık, herhangi diğer bir devletin fonksiyonları dışlanarak orada hak icra edebilmektir."*[705]

demektedir.

Lotus-Bozkurt Davası da devlet egemenliğine ilişkin çok özel hükümleri ihtiva etmektedir. 02 Ağustos 1926 tarihinde İstanbul'a doğru ilerleyen Fransız Lotus gemisi ile Türk Bozkurt gemisi arasında Sigri Burnu'nun 5-6 deniz mili kuzeyinde bir çarpışma meydana gelmiştir.[706] 02 Ağustos 1926'da Türk Bozkurt ve Fransız Lotus gemileri arasındaki bahsi geçen çarpışma akabinde oluşan yetki sorununa ilişkin olarak, 12 Ekim 1926 tarihinde Cenevre'de Fransa ve Türkiye Cumhuriyeti

[701] Bull, *a.g.e.*, 142.
[702] Falk, 1970, 177.
[703] *a.g.e.*, 134.
[704] Kennedy, *a.g.e.*, 371.
[705] Permanent Court of International Justice (PCIJ), Island of Palmas Case (Netherlands v. USA), 2, R.I.A.A. 829-871 (Arb.1928) (y.y.).
[706] Permanent Court of International Justice (PCIJ), "The Case of the S.S. Lotus, (France v. Turkey), Judgment, 7 Sep. 1927, P.C.I.J. (ser.A) No:10", 10.

Hükümetleri arasında imzalanan özel bir anlaşma ile Uluslararası Adalet Daimi Divanı yetkilendirilmiştir.[707]

Devletler arasındaki özel anlaşma uyarınca Divan'dan:

> *"Türkiye, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması'nın 15'inci maddesine aykırı olarak uluslararası hukukun prensipleriyle çatışır şekilde hareket etmiş midir? Şayet etmiş ise hangi prensiplere aykırı hareket etmiştir? Şayet uluslararası hukuka aykırı hareket etmiş ise hangi mali telafi şekli uygulanmalıdır?. . ."*[708]

sorularının cevaplanması talep edilmiştir.

Mahkeme, uluslararası hukukun prensipleri ifadesinden, sıradan kullanımıyla, aynı devletler toplumuna ait bütün milletler arasında uygulandığı şekliyle uluslararası hukuku anladığını[709] ifade ettikten sonra, şu şekilde karara varmıştır:

> *"Uluslararası hukuk, bağımsız devletler arasındaki ilişkileri yönetmektedir. Devletleri bağlayıcı hukuk kuralları bu yüzden onların serbest iradesinden zuhur etmekte ve anlaşmalar veya hukukun prensiplerini ifade ettiği kabul edilen kullanımlar ile inşa edilmekte ve ifade edilmektedir. Bunlar, birlikte var olan bağımsız toplumlar arasındaki ilişkileri düzenlemekte ve ortak bir amacı gerçekleştirmeyi hedeflemektedirler. Bu yüzden devletlerin bağımsızlığı üzerine sınırlamalar ön kabul olarak varsayılamaz."*[710]

Bu şartlar altında bir devletin bütün ihtiyacı olan şey, uluslararası hukukun kendi yetkisi üzerine empoze ettiği sınırları aşmaması, bu limitler içerisinde yetki uygulama hakkının ise kendi egemenliğinde var olmasıdır.[711] Fransız hükümetinin, Türkiye'nin yetkisini uygulayabilmek için Türkiye'yi yetkilendiren bir uluslararası hukuk kuralına atıfta bulunması gerektiğine ilişkin iddia, genel olarak kabul gören uluslararası hukuka aykırı kabul edilmiştir.[712]

Uluslararası Daimi Adalet Divanı'nın bu kararı, mahkemenin tüm yargıçları tarafından kabul görmemiş ve hukukçular tarafından da tartışılagelmiştir. Karar'a muhalefet şerhi koyan Yargıç Loder'e göre; Türkiye, kendi ülke sınırları dışında işlendiğini iddia ettiği bir eylemden dolayı bir yabancıyı tutuklamış, yargılamış ve suçlu bulmuştur. Türkiye'nin, olayda yetkili olduğuna dair savları uluslararası

---

[707] *a.g.e.*, 5.
[708] *a.g.e.*
[709] *a.g.e.*, 16.
[710] MM Huber vd., *The Case of the S.S. "LOTUS", Permanent Court of International Justice, 1927, September 7th*, 1927, 18,

> *"International law governs relations between independent States. The rules of law binding upon States therefore emanate from their own free will as expressed in conventions or by usages generally accepted as expressing principles of law and established in order to regulate the relations between these CO-existing independent communities or with a view to the achievement of common aims. Restrictions upon the independence of States cannot therefore be presumed . . ."*

[711] Permanent Court of International Justice (PCIJ), "The Case of the S.S. Lotus, (France v. Turkey), Judgment, 7 Sep. 1927, P.C.I.J. (ser.A) No:10", 19.
[712] *a.g.e.*

hukukun yasaklayıcı bir kuralının olmamasına dayanmaktadır. Türkiye'nin savunması, uluslararası hukuk altında yasaklanmayan her şeyin izin dahilinde olduğu fikrine dayanmaktadır. Başka bir deyişle, bu anlayışa göre, uluslararası hukuk altında bir anlaşma veya teamül ile kapatılmayan her kapı açık bulunmaktadır. Mahkeme de hükmünde, bu görüşü doğru, esaslı ve gerçek olgulara uygun bulmuştur.[713]

Yargıç Loder'e göre; böylesi bir düşünce, uluslararası hukukun ruhu ile uyuşmamaktadır. Bu hukuk, büyük kısmıyla yazılı değildir ve müeyyidelerden yoksundur. Genel fikir birliğine, konsensüse, medeni devletlerin kabülüne dayanmaktadır. Bu kurallar bütününe uluslararası hukuk denmektedir.[714] Milletler ailesi, bir dizi farklı egemen ve bağımsız devletlerden oluşmaktadır. Onların bağımsızlığının ve egemenliğinin temel neticesi hiçbir iç hukukun, somut olayda ise hiçbir ceza hukukunun milli sınır dışında bağlayıcı etkiye sahip olmamasıdır.[715]

Bu muhalif görüşü destekleyen ve Mahkeme'nin kararına muhalefet eden diğer bir yargıç, Weiss'e göre ise; Türkiye'nin temel hatası, uluslararası hukukun kaynaklarını bulunmadığı bir yerde aramasıdır. Uluslararası hukuk, fikirler ve sistemlerin bir birikimi tarafından yaratılmamıştır. Onun kaynağı hükümlerin bir toplamı da değildir. Bunlar sadece onun bazı yönlerini keşfetme metodudur. Gerçekte uluslararası hukukun tek kaynağı konsensustur.[716]

Yargıç Weiss'e göre, her ne zaman bütün milletler, uluslararası toplumun bir parçası olarak karşılıklı ilişkilerinde belirli bir davranış kuralının uygulanması veya kabulünde hemfikir olurlarsa, bu kural uluslararası hukukun parçası olmaktadır.[717] Bu kuralların en önde gelenleri arasında ise devletlerin egemenliğini müeyyidelendiren kural bulunmaktadır. Şayet devletler egemen değilse, hiçbir uluslararası hukuk mümkün değildir. Çünkü bu hukukun maksadı, tam olarak farklı egemenleri uyumlulaştırma ve harmonize etmektir.[718] Ülke toprakları dışında, bir kere sınır ötesine geçildiği zaman devletlerin polisiye görevleri ve yetkileri sona ermektedir.[719]

[713] *a.g.e.*, 34," Loder's Dissent Opinion".
[714] *a.g.e.*
[715] *a.g.e.*, 34-35,"Loder's Dissent Opinion".
[716] *a.g.e.*, 43,"Weiss' Dissent Opinion".
[717] *a.g.e.*, 44,"Weiss' Dissent Opinion".
[718] *a.g.e.*
[719] *a.g.e.*

Divan'ın ve Türkiye'nin, uluslararası hukuk altında bir anlaşma veya teamül ile kapatılmayan her kapının açık bulunduğuna ilişkin rızaya (consent) dayalı görüşü ile uluslararası hukuku büyük kısmıyla yazılı olmayan, genel fikir birliğine, konsensüse ve medeni devletlerin kabülüne dayandıran muhalif görüş arasındaki ihtilaf, esasen devamlı süregelen çoğulcu ve dayanışmacı egemenlik anlayışı arasındaki fikir ayrılıklarının bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde dayanışmacı bakış açısı için bir başka kritik olan husus, Birleşmiş Milletler politik organlarının kararlarının hukuki duruşu ve bilhassa Genel Kurul'un duruşudur. Bu anlayışa göre Genel Kurul kararları, uluslararası toplumda var olduğu düşünülen konsensüsün veya zuhur eden dayanışmacılığın en önde gelen kanıtını oluşturmaktadır. Geleneksel pozitivist teori ise, Genel Kurul kararlarının sadece tavsiye niteliğinde olduğunu ve hukuken bağlayıcılığının bulunmadığını ileri sürmektedir. Dayanışmacılar bu kararların bir çeşit anlam veya hukuki duruşa sahip olduğunu göstermeye çalışmaktadır.[720]

Genel kurulun, kararları ile evrensel hukuku oluşturan bir nevi küresel yasama organı olduğunu ileri sürmek fazla iddialı olmaktadır. Fakat ezici çoğunlukla tekrarlanan surette geçen kararlara hukuk statüsü iliştirilmektedir.[721]

Rosalyn Higgins de, Genel Kurul kararlarının bir bütün halinde ele alındığında teamül hukukunun gelişimi hakkında zengin bir delil kaynağı olduğunu belirtmektedir.[722] C.Willfred Jenks tarafından da bu anlayış; "uluslararası hukukta şu anda yükümlülüğün dayanağı uluslararası toplumun iradesidir." sözleri ile ifade edilmiştir.[723]

Burada sosyolojik bir anlayış karşımıza çıkmaktadır. Durkheim'ın ifade ettiği üzere; hukuk sosyal bir fenomendir ve sosyal dayanışmacılığın bütün çeşitliliklerini yansıtmaktadır. Bronislaw Malinowski'ye göre de hukuk, biçimi ile değil, işlevi ile tanımlanabilmektedir. Ona göre:[724]

1. Hukukun işlevi, sosyal düzeni idame ettirmektir.

[720] Bull, *a.g.e.*, 142–43.
[721]Bull, *a.g.e*, 143.
[722]Rosalyn Higgins, *The Development of International Law Through The Political Organs of The United Nation* (Oxford University Press, 1969), 5.
[723]C. Wilfred Jenks, *Law, Freedom and Welfare* (London: Stevens & Son, 1963), 91–97.
[724]Baudouin Dupret, "Legal Pluralism, Plurality of Laws, and Legal Practices", *European Journal of Legal Studies* C.1, S. 1 (2007): (Makalenin sayfa numaralandırması bulunmamaktadır.).

2. Sosyal düzen, gerçek davranışın düzenlileşmiş örüntülerinde bulunabilmektedir.

3. Hukuki normlar, davranışın gerçek örüntülerinden soyutlanmış normlardır ve hukuk sosyal kontrole eşdeğerdir.

Hukuki sosyolojik düşüncenin, objektif olarak veya sübjektif olarak ele alınabileceği kabul edilmektedir. Sübjektif versiyonda, hukukun nihai testi sosyal kuvvetlerdeki hukuki bilinçtir. Bu anlayışa göre hukuk, sosyal olarak hukuk olarak tanınan şey olmaktadır. Opinio juris burada merkezi rol oynamaktadır. Sosyolojinin bu versiyonu esas olarak Almanya'da E. Bierling, M. Weber, E. Ehrlich tarafından savunulmuştur.[725]

Eugen Ehrlich, 1913 yılında yayımladığı "Hukuki Sosyolojinin Temel Prensipleri"[726] isimli eserinde, Austin stilindeki hukuk pozitivizminin arkasındaki yanlış ideolojileri ortaya koymaya çalışmıştır. Ona göre hukuk, hukuk yapıcıların iradesinin bir ürünü veya basit bir komut olarak görülememekte, fakat sosyal bir fenomen olarak varlığını korumakta, sosyal çevre hukukun yaratımı ve uygulamasını şekillendirmekte ve böylelikle de hukuk yaratıcıları ve yargı organlarına kısıtlamalar koymaktadır.[727]

Bu Avusturyalı sosyolog, "yaşayan hukuk" kuramını geliştirmiştir. Bu kuram, münhasıran devlet merkezli hukuk ideolojisine bir reaksiyon olarak geliştirilmiştir. Ona göre; devlet tarafından yaratılmak, hukuk konseptinin gerek unsuru değildir. Mahkemelerin ve diğer divanların kararları için de temel teşkil etmemektedirler. Malinowski gibi Ehrlich de, hukukun temel olarak bir sosyal düzen meselesi olduğunu düşünmektedir. Ona göre bu sosyal düzen her yerde bulunabilmektedir. Hukuk, her insan birlikteliğini ayakta tutan ve düzenleyen bir şekilde varolmaktadır. Diğer bir değişle hukuk, normativite ile eş anlamlıdır.[728]

Ehrlich'e göre, hukukun ne olduğunu öğrenmek istiyorsak, yaygın olan kollektif mentaliteye; adetlerde, ritüellerde, kültürel alışkanlıklarda ve diğer informal düzenlemelerde kendini nasıl ifade ettiğine bakmamız gerekmektedir. Bu anlayışta yazılı hukuk ikincil nitelikte bulunmaktadır, çünkü onlar daha önce oluşmuş olan

[725]Robert Kolb, "Politis and Sociological Jurisprudence of Inter-War International Law", *European Journal of International Law* C.23, S.1 (2012): 236.
[726]Eugen Ehrlich, *Fundamental Principles of the Sociology of Law*, 3. bs. (London and New York: Routledge, 2017).
[727]Mikhail Antonov, "The Legal Conceptions of Hans Kelsen and Eugen Ehrlich: Weighing Human Rights and Sovereignty", *Law*, Law (Saint Petesburg, 2016), 6.
[728]Dupret, *a.g.e.*

kuralların (davranış örüntülerinin) resmi olarak metinlerde ifade edilmesine yardımcı olmaktadır. Bu açıdan hukuk; lisana benzetilmekte, kollektif mentalite ve pratikte geliştiği kabul edilmekte; yasamacıların ise dilbilimcilerin yaptığı gibi, kendiliğinden gelişeni onardığı veya alternatif dil kullanımları önerdikleri ileri sürülmektedir.[729]

Uluslararası etkileşimi karakterize eden sosyolojik yapılar ve görüntüler de çok farklı değildirler. Uluslararası hukukun kendisi, merkezi özelliklerinden biri olarak, sosyolojik bir ortama sahiptir. Uluslararası hukukun sosyolojisi ifadesine itiraz etmek, aslında uluslararası etkileşimi ve ilişkiyi inkar etmek demektir. Bu bağlam dâhilinde Morgenthau'nun uluslararası ilişkileri tanımlamasında kullandığı, "milli sınırlar ötesine geçen sosyal fenomenlerin toplamı" ifadesinin büyük önem taşıdığı ifade edilmektedir.[730]

Eugen Ehrlich'in hukuk sosyolojisine dayanarak Gunther Teubner kendi normatif düzenlerini yaratan küresel toplumun alt sistemlerine işaret etmiştir. Kendisi küresel hukukun esas olarak sosyal çevrelerden gelişeceğini, milli devletlerin ve uluslararası müesseselerin politik merkezlerinden gelişemeyeceğini ileri sürmektedir.[731] Birçok çağdaş kuram da, uluslararası hukuk yapımında hukukun kaynaklarına vurgudan, birçok aktörün kullandığı, ileri sürdüğü ve konuştuğu iletişimsel pratiklere doğru kaymaktadır. Bu kaymanın en önemli sebebi, hukukun sadece kitaplarda değil, fakat aynı zamanda aksiyonun içinde de var olduğu önermesine dayanmaktadır.[732]

Bu anlayıştan hareketle, uluslararası hukukun devletlerin gerçek davranışı üzerindeki etkisi üzerinden bir açıklamaya gidilmesi gerekmektedir. Kurallar kendi başına basit bir anlamda entellektüel inşa olarak kabul edilmektedir. Şayet uluslararası hukukun kurallarından uluslararası toplumun yaşamını ciddi şekilde etkileyen bir faktör olarak bahsedilecek ise, o zaman etkinlik derecesini kurmak gerekmektedir. Yani; kurallarla tanımlanan davranış ile devletlerin ve uluslararası politikadaki diğer aktörlerin davranışları arasında bazı benzerlik derecelerinin olması gerekmektedir.[733]

Burada Thomas Franck'ın "Dünyadaki devletlerin davranışına ilişkin normativiteyi araştıran Marslı" metaforu çok yarayışlı bir anlatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Thomas Franck'ın metaforundaki Marslı, dünyaya doğru yönelmiş olan bir uzay

[729]Antonov, *a.g.e.*, 12.
[730]Joseph Gabriel Starke, "Elements of the Sociology of International Law", *Australian Year Book of International Law* C.9, (1965): 121.
[731]Venzke, 2012, 36.
[732]Venzke, 2013, 1.
[733] Bull, *a.g.e.*, 131.

gemisinde bütün uluslararası hukuk metinlerini nasıl ciddiye alması gerektiğini bilmek istemektedir. Seyahatinin izin verdiği sınırlı okuma zamanında, bazı metinlerin diğerlerinden daha önemli olup olmadığını kendince sorgulamaktadır. Hangi metinler Marslının yakında içine dalacağı realitenin tahmin ve tasvirleriyle daha uyumludur?[734]

Bazı kurallar formal olarak kendilerini hukuk olarak tanıtmaktadırlar. Bazı diğerleri ise (örneğin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararları) kendini hukuk olarak tanıtmamaktadırlar.[735]

Marslı için, ona verdiğimiz metinlerin Austin'in hukuk testiyle uyumlu olup olmadığı önem arz etmemektedir. Uluslararası hukuk metinleri dünyada işin nasıl yapıldığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Uluslararası kurallar, uygulandığı birimlerde yarattığı riayet çekiminin ölçüsü yönünden çeşitlilik göstermektedir. Marslı için hazırlanacak kısa okuma listesinde dünyanın gerçekte nasıl olduğunu doğru bir şekilde portre edecek metinlerin seçilmesi önem arz etmektedir.[736]

Hangi metinlerin hukuk olmadığı, hangilerinin sert, hangilerinin yumuşak hukuk olduğu nasıl ayırt edilecektir? Bu terimlere yapılan atıflar aradıkları temel ayrım kadar belirsizdir. Bazı sert hukuk kurallarının etkisiz olması amaçlanırken, bazı yumuşak hukuk kuralları veya centilmenler anlaşması etiketini alan pazarlıklar gayet etkili olabilmektedir.[737]

Emile Durkheim, küfür ile kutsalı ayıran sınırın çizilmemesi durumunda kutsal olanın anlaşılabilir olmayacağını vurgulamaktadır. Din, görevi gereği bu kriteri sağlamaktır.[738] Bianchi de, analoji yoluyla, hukukçuların da benzer bir misyona sahip

---

[734]Franck, *a.g.e.*, 42.
[735]*a.g.e.*
[736]*a.g.e.*
[737]Reisman, 1981, 102.
[738]Emile Durkheim, *Elementary Forms of Religious Life* (New York: The Free Press, 1995), 34-35,

> *"Whether simple or complex, all known religious beliefs display a common feature: They presuppose a classification of the real or ideal things that men conceive of into two classes-two opposite genera-that are widely designated by two distinct terms, which the words profane and sacred translate fairly well. The division of the world into two domains, one containing all that is sacred and the other all that is profane-such is the distinctive trait of religious thought. Beliefs, myths, dogmas, and legends are either representations or systems of representations that express the nature of sacred things, the virtues and powers attributed to them, their history, and their relationships with one another as well as with profane things. . . But I have confined myself thus far to enumerating various sacred things as examples: I must now indicate the general characteristics by which they are distinguished from profane things."*

olduğunu; bu misyonun hukuki ile hukuki olmayanı birbirinden ayrık tutmak olduğunu ifade etmektedir.[739]

Bu sebeple milli sınırlar ötesine geçen ve normativite yaratan sosyal fenomenlerin tespiti gerekmektedir. Tüm bu sosyal fenomenler, aktörler arasında anlayışların paylaşıma sunulması, kabulü ve paylaşılan bu anlayışların içselleştirilmesi suretiyle olmaktadır.

3.2.2.3. Hakim Söylem Oluşturma: Güvenlikleştirme, Retorik ve Meşrulaştırma

Hukuki savlar bir vakum içerisinde var olmamaktadırlar ve bu yüzden de bağlam içerisinde analiz edilmeleri gerekmektedir. Çoğu zaman hukuki savlar, politik bir grubun menfaatlerini geliştirmeyi amaçlamaktadırlar. Birçok kişi; politikanın, dışarıdan etki yapmak suretiyle hukuku lekelemek için ve onun işleyişini örselemek için müdahalede bulunduğuna inanmaya meyillidirler. Aslında politika dışarıda değil, hukukun içerisinde bulunmaktadır.[740]

Her ne kadar hukuk ve edebiyat kendilerini tamamen farklı alanlar olarak sunsalar da, aralarında belirli bir yakınlık bulunduğu görülmektedir. Her ikisi de etkileyici bir tarzda retorik kullanmakta ve lisan yoluyla realiteyi şekillendirmektedir.[741] James Boyd White da, hukukun bir lisan olduğunu ifade etmektedir. Hukukçu herhangi bir retorikçi gibi kendi muhatap kitlesinin dilini konuşarak işe başlamaktadır. Bir aktörü ikna etmek için, muhatap kitlenin geçerli ve anlaşılır kabul ettiği bir lisanı konuşması gerekmektedir.[742] Bu nedenle hukuk, daima bir muhatap kitleyi varsaymaktadır. Kim konuşursa veya yazarsa, muhatap kitle için bunu yapmaktadır.[743] Bu yüzden uluslararası hukuktaki anlatılarda bir muhatap kitle, retorik yönünden kuvvetli bir anlatı, bu anlatıyı meşrulaştırma ve içselleştirme büyük önem taşımaktadır.

Chaim Perelman dinleyiciyi veya muhatap kitleyi, konuşmacının, kullandığı argümantasyonuyla etkilemeyi arzu ettiği kişiler grubu olarak tanımlamaktadır.[744] Bu

---

[739]Bianchi, *a.g.e.*, 30.
[740]*a.g.e.*, 136.
[741]*a.g.e.*, 287.
[742]James Boyd White, "Law as Rhetoric, Rhetoric as Law: The Arts of Cultural and Communal Life", *The University of Chicago Law Review* C.52, S.3 (1985): 688–89.
[743]Bianchi, *a.g.e.*, 297.
[744]Chaim Perelman ve L Olbrechts-Tyteca, *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation* (Notre Dame London: University of Notre Dame Press, 1969), 19,

> *"For this reason we consider it preferable to define an audience, for the purposes of rhetoric, as the ensemble of those whom the speaker wishes to influence by his argumentation. Every speaker thinks, more or less consciously, of those he is seeking to persuade; these people form the audience to whom his speech is addressed."*

tanımlama, dinleyici ve konuşmacı arasındaki ilişkisel bağlılığı da ortaya çıkarmaktadır. Perelman tarafından tanımlandığı kadarıyla, "retorikin özel bağlamı" konuşmacının argümantasyonuna dinleyicinin bağlılığını temin edecek teknikler setidir. Teknikler seti konuşmacı ve dinleyici arasındaki ilişkiyi dikkatin merkezine yerleştirmektedir. Herhangi bir konuşmacının gayesi dinleyicinin, argümanlarına sadakatini sağlamak ve davranışını etkilemek için dinleyicinin inançlarını etkilemektir.[745]

Uluslararası toplum; kollektif güvenlik, insani müdahale ve insan hakları konularının anlatısında ana dinleyiciyi oluşturmaktadır. Anlatılar değer yüklüdür. Sesleri susturarak, karakterleri kenara ayırarak, diğerlerinin pahasına birinin anlatısını sunmaktadır.[746]

Bu sebeple, uluslararası hukukla kim ilgilenirse ilgilensin bir anlatı sunmaya davet edilmektedir. Varacağı hüküm; belirli bir konusu olan, olguları ihtiva eden, insanların dâhil edildiği, uygulanabilir hukuku anlatan bir anlatı olmaktadır. Ancak anlatının sunulduğu bir perspektif daima bulunmaktadır. Bu perspektif de, asla nötr olmamaktadır.[747]

Friedrich Kratochwill de, dünya toplumunu birlikte tutan şeyin anlatılar, metaforlar ve kavramsal inşalar olduğunu belirtmektedir.[748] Uluslararası Adalet Divanı'ndaki hâkimler bile, uluslararası hukuki normların gevşek sosyal desteğinin farkında olmalarına rağmen, devamlı surette Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve maksadından, uluslararası toplumun menfaatlerinden ve hatta doğal hukuktan bahsetmektedirler. Bu suretle; Uluslararası Adalet Divanı'nın 38'inci maddesinde sıralanan uluslararası hukukun açık kaynaklarının ötesine geçecek bir anlatı sunmaktadırlar.[749]

Buradaki retorikin amacı muhatap kitleyi iknadır ve ortaya koyduğu önermelerin hakikat olduğunu göstermek niyeti bulunmamaktadır. Sadece önermenin ve

---

[745]Bianchi, *a.g.e.*, 297.
[746]*a.g.e.*, 295.
[747]*a.g.e.*, 291–92.
[748]Freidrich Kratochwil, "The Power of Metaphors and Narratives: Systems, Teleology, Evolution, and the Issue of the 'Global Community'", *The Status of Law in World Society: Meditations on the Role and Rule of Law*, 1. bs. (New York: Cambridge University Press, 2014), 167,

> *"Whatever the world community might be . . . one thing seems clear: doctrines and actual practice often diverge widely and only are only tenuously held together by metaphors, conceptual constructs, and narratives, instead of actual, settled practices."*

[749]Kratochwill, 1989, 66–67.

argümanın yöneltildiği muhatap kitlenin bağlılığını temin etmek ve davranışını şekillendirmek niyeti bulunmaktadır.[750] Zamanla anlatılar muhatap kitlesi tarafından içselleştirilmekte ve bu anlatıların otoritesi ve açıklayıcı gücü verili olarak kabul edilmektedir.[751] Anlatı rutinleşince bir bençmarka dönüşmekte ve herkes tarafından bilinen bu anlatı artık sorgulanmaz olmakta ve algılarımızı şekillendirmektedir.[752]

Anlatıların muhatap kitlesi tarafından içselleştirilmesini sağlamak, önermenin ve argümanın yöneltildiği muhatap kitlenin bağlılığını temin etmek ve davranışını şekillendirmek, herkes tarafından bilinen bu anlatının artık sorgulanmaz olması ve algılarımızı ve davranışlarımızı şekillendirmesi örüntülü davranışı ve yaşayan hukuku oluşturmaktadır. Hukuk her zaman metinlerde değil, aksiyonun içinde de varolmaktadır.

Uluslararası topluma yönelik anlatılarda konu olarak güvenlik yer almakta ve muhatap kitle olan uluslararası toplumda içselleştirmeyi sağlamak için de güvenlikleştirme büyük rol oynamaktadır.

Güvenlik kavramının, en genel haliyle tehlikeden özgür kılınmak veya öznel anlamıyla korkudan özgür kılınmak anlamına geldiği kabul edilmektedir. Güvenlik ile ilgili tartışmayı organize etmek için üç boyut kullanılmaktadır. Bunlar; atıfta bulunulan obje (yani güvenliği temin edilen kişi veya şey), objenin korunduğu tehdidin tabiatı ve son olarak da güvenliği temin etme araçlarıdır. Bu boyutlar genelde güvenlik teriminin başına eklenmek suretiyle gösterilmektedir. Örneğin milli güvenlik, çevre güvenliği veya kollektif güvenlik gibi.[753]

Güvenlik, atıfta bulunulan objenin (referent object) saldırıya açıklığının azaltılması ve onun bekasına yönelen tehditlerin azaltılması veya ortadan kaldırılması yoluyla korunmasını ihtiva etmektedir.[754]

1994 tarihli İnsani Kalkınma Raporu[755] insan güvenliği kavramını ortaya atmıştır. İnsan güvenliği kavramının kullanımı çok geniş olmasına rağmen konseptin evrensel

[750]Bianchi, *a.g.e.*, 156.
[751]*a.g.e.*, 295.
[752]*a.g.e.*, 293.
[753]Barbara von Tigerstrom, *Human Security and International Law: Prospects and Problems* (Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2007), 8.
[754]*a.g.e.*
[755]United Nations Development Programme, "Human Development Report 1994".

olarak kabul edilmiş bir tanımı bulunmamaktadır.[756] R. Paris, "herkes onu destekler fakat çok azı onun ne anlama geldiği hakkında açık bir fikre sahiptir" demektedir.[757]

İnsani Kalkınma Raporuna göre güvenlik konsepti; milletlere, silahlara ve ülkeye odaklanmışlıktan daha geniş bir ilgiye; insanlara, insani kalkınmaya, gıdaya, iş teminine ve çevre konularına yönelmelidir. Bu ise güvenliğin atıf objesinin ve bunu temin etmeye yönelik araçların her ikisinde de bir değişim önermektedir.[758] Birbiriyle ilişkili yedi kategoride tehditler sıralanmaktadır: ekonomik, gıda, sağlık, çevre, kişisel, camia ve politik.[759]

Bunlardan kişisel güvenlik, herhangi bir formdaki fiziki şiddetten korunma anlamına gelmektedir. Bu fiziki şiddet halleri; işkence, savaş, şiddet içeren suç ve cinsiyet temelli şiddettir. Camia boyutu da insan güvenliğine dahil edilmiştir, çünkü insanların grup üyeliğinden elde ettikleri güvenlikten dolayı, camiaların da insanları baskıcı grup pratikleri yoluyla tehdit edebilecekleri kabul edilmiştir. Camia güvenliği; modernizasyon, etnik çatışma ve yerli nüfuslara kötü muamele yoluyla tehdit altına girebilmektedir. Son olarak, politik güvenlik veya devlet baskısından korunma, insan güvenliğinin en önemli yönlerini oluşturmaktadır. Rapora göre insan güvenliğinin bir boyutuna yönelik tehditler sıklıkla diğerlerine yayılmakta ve milli sınırların ötesine taşmaktadır.[760]

Kapsamı nasıl tanımlanırsa tanımlansın, insan güvenliği yaklaşımının en önemli noktası güvenliğin birincil atfının, daha yüksek bir seviye olan devletten bireye doğru kaydırılmasıdır.[761]

Bunun uluslararası hukukla ilişkilendirilebilmesi için kavramsal ve normatif terimlerle anlaşılması gerekmektedir. İlk olarak, insan merkezli bir yaklaşım benimsenerek; birey, tüm gayretlerin ve hukuki çerçevenin yararlanıcısı veya nihai değeri, ayrıcalıklı unsuru olarak kabul edilmektedir. İkinci olarak, güvenliğin odak noktası devletten bireye doğru kaydığında, insan güvenliği müşterek ilgi meselesi olmakta ve bir devletin hükümeti, aynen kendi halkı için endişelendiği gibi, kendini

[756]Barbara von Tigerstrom, *a.g.e.*, 27.
[757]Roland Paris, "Human Security: Paradigm Shift or Hot Air", *International Security* C.26, S.2 (2001): 88.
[758]United Nations Development Programme, "Human Development Report 1994".
[759]*a.g.e.*, 24–25.
[760]*a.g.e.*, 24–34.
[761]Barbara von Tigerstrom, *a.g.e.*, 49.

diğer bir devletteki bireylerin güvenliğinden de sorumlu hissedebilme hakkını elde etmekte veya onlar için de endişe duyabilmektedir.[762]

Birbiriyle ilişkili yedi kategoride sayılan; ekonomik, gıda, sağlık, çevre, kişisel, camia ve politik tehditlerden biri güvenlikleştirme yoluyla ön plana çıkarılmakta ve anlatıya sunulmaktadır.[763]

Bu anlatıda varoluşsal bir tehdidin bulunması önem taşımaktadır. Bu nedenle güvenlikleştirme için tam bir tanım ve kriter; varoluşsal bir tehdidin, özneler arası tesisi yoluyla önemli politik etkiler doğuracak şekilde oluşturulmasıdır. Böylesi bir retorik ve semiotik yapıya sahip argüman; muhatap kitlede, normalde itaat edilmesi gereken kuralların ihlaline karşı bir tolerasyon gösterilmesi için yeterli etkiyi yaratmaktadır. Şayet güvenlikleştiren aktör, varoluşsal bir tehididin önceliği ve aciliyeti hakkındaki bir argüman yardımıyla, aksi taktirde bağlı olacağı prosedürler veya kurallardan kurtulabilecek ise, bir güvenlikleştirme durumuna tanık oluyoruz demektir.[764]

Güvenlikleştirme süreci, dil teorisinde konuşma hareketi (speech act) olarak adlandırılmaktadır. Seslenişin kendisi harekettir. Kelimeleri söyleyerek, bir şey yapılmaktadır.[765] Güvenlikleştirme, moral panik draması eşliğinde yapılmaktadır. Orijinal olarak Cohen tarafından tanımlandığı şekliyle, moral panik halinde rol oynayan en az beş aktör seti bulunduğu kabul edilmektedir. Bunlar: 1) Şeytanlar, 2) kural veya hukuk uygulayıcıları, 3) medya, 4) politikacılar, ve 5) halk'tır.[766]

Bir moral panik dramasında şeytan tabiriyle, algılanan veya gerçek tehditten sorumlu olanlar ifade edilmektedir. Bunlar şerrin vücut bulmuş hali olmaktadır. Hukuk uygulayıcıları; yokluklarında toplumun kaosa sürükleneceği toplum koruyucuları olarak görülmektedir. Moral panik, onların varlıklarını haklı çıkarmakta ve yaptıklarını meşrulaştırmaktadır. Medya mübalağları, şeytanların toplum için daha tehditkar görünmelerini sağlamaktadır ve neticede kamu endişesi had safhaya ulaşmaktadır. Politikacılar, kendilerini toplumun koruyucuları olarak lanse etmekte, ve şeytanlar tarafından sebep olunan şer'e karşı savaş yürüterek moral panik

[762]*a.g.e.*
[763]United Nations Development Programme, "Human Development Report 1994", 24–25.
[764]Barry Buzan, Ole Waever, ve Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis* (London: Lynne Rienner Publishers, 1998), 25.
[765]*a.g.e.*, 26.
[766]George Morgan ve Scott Poynting, ed., *Global Islamophobia: Muslims and Moral Panic in the West* (Burlington: Ashgate Publishing, 2012), 85–86.

yangınına benzin dökmektedirler. Politikacıların ve hukuk uygulayıcıların başarısı, kamu endişesini ve şeytanlara karşı öfkeyi nasıl körüklediklerine bağlı bulunmaktadır.[767]

Moral panik dramasında, şer'in tanımlanması sosyal bir inşa olmaktadır. Değersizleştirilen grup, sosyal olarak şer şeklinde tanımlandığında, gücü elde tutanlar şer odaklarını elimine etmek için bir yükümlülüğe ve ahlaki bir sorumluluğa sahip olmaktadırlar.

George W. Bush'un 9/11 saldırıları sonrasındaki "şer ekseni" tanımlaması bunun bir örneğini sunmaktadır.[768] Güvenlikleştirme ve moral panik neticesinde, tehdit anlatısı ile yüzleştirilen toplum, 1) uygun sürecin (due process) süreçsizlik olduğuna; 2) her türlü tedbirin makul olduğuna veya 3) olağandışı durumların, askeri ve istihbarat tedbirlerinin kullanımındaki anlamlı frenler ve dengeler sisteminin gerekliliğini ortadan kaldıracağına hükmektedirler.[769]

Bu durumda ise, özneler arası paylaşılan anlayışlar; toplumu ve tolere edebileceklerini şekillendirmekte, kısacası örüntülü davranışı ve sosyolojik anlamda yaşanan hukuku oluşturmaktadır.

3.2.2.4. Paylaşılan Anlayışların Oluşturulması

Normlar, paylaşılan anlayışlarda kök saldıklarında ve hukukilik şartlarına uyduklarında bir sadakat veya hukuki yükümlülük duygusu yaratmaktadırlar.[770] İletişimsel yaklaşımda hukuk yapımı bir iletişim süreci olmaktadır. Herhangi bir iletişim süreci gibi kuralların tayini de; bir iletişimciden dinleyiciye giden öznelliklerin orta yolunun bulunmasını, başarılı durumlarda hedeflenen dinleyici tarafından iletilenin alınmasını; davranışı etkilemesini, uygun bulunması durumunda kurallar seti içerisine dahil edilmesini içermektedir.[771]

[767] *a.g.e.*
[768] *a.g.e.*, 88–89.
[769] James E. Baker, *In the Common Defense: National Secuirty Law for Perilous Times* (New York: Cambridge University Press, 2007), 10.
[770] Bianchi, *a.g.e.*, 121.
[771] Reisman, 1981, 105.

Bu etkileşimsel süreçte hukukiliğin belirli karakteristiklerine sahip, geniş şekilde paylaşılan anlayışlar devamlı surette çoğaltılmakta ve birçok aktörün iştirak ettiği bir hukukilik pratiği ile güçlendirilmektedirler.[772]

Brunnee ve Toope, bu etkileşimsel süreci iki farklı çerçeveyi bir araya getirmek suretiyle açıklamaktadır. Uluslararası ilişkilerden, inşacılıktan ve özellikle Emanuel Adler'in "pratik camiaları" fikrinden alıntı yapmış ve hukuktan Lon Fuller tarafından detaylandırılan hukukilik kriterini almışlardır.[773]

"Pratik camiaları (communities of practice) konsepti,"[774] pozitif hukukun, hukuki anlayışları sabitlemede bir metot olduğunu göstermektedir.[775] Pratik camiaları devlet sınırlarını aşmakta ve bir yandan devletler ve bireyler; diğer yandan sosyal yapılar ve sistemler arasında orta yolu bulmaktadırlar. Kollektif anlayışlar, pratik camiaları arasında zuhur etmekte, söylemler yaratılmakta, kimlikler sabitlenmekte, öğrenme oluşmakta, yeni politik gündemler ortaya çıkmakta ve küresel yönetişimin müesseseleri ve pratikleri gelişmektedir. Pratik camiaları, resmi anlamda birer uluslararası aktör değildirler, fakat birlikte varolurlar ve birbirleri ile örtüşürler. Aslında, devlet ve diğer devlet-dışı aktörler; pratikler camiasının kollektif bilince ve dikkate sunduklarını yapmakta veya uygulamaktadırlar.[776]

Pratikler camiası kavramının üç özelliği bulunduğu ifade edilmektedir. İlk olarak pratikler camiası; içerisinde anlamın sabitlendiği, öğrenmenin zuhur ettiği ve

---

[772]Jutta Brunnée ve Stephen J. Toope, "Interactional international law: an introduction", *International Theory* C.3, S.2 (2011): 307,

> *"In Legitimacy and Legality in International Law: An Interactional Account, we argue that law's distinctiveness rests in the concept and operation in practice of legal obligation. The prevailing accounts of international law pay remarkably little attention to the role of legal obligation, and how it is generated. Many international lawyers view obligation simply as the legal consequence of formal validity or state consent, or take its existence in international practice as given."*

[773]Bianchi, *a.g.e.*, 119.

[774]Emanuel Adler, *Communitarian International Relations: The Epistemic Foundations of International Relations*, 1. bs. (London and New York: Routledge, 2005), 14,

> *"Communities of practice 'consist of people who are informally as well as contextually bound by a shared interest in learning and applying a common practice.' More specifically, they are a configuration of a domain of knowledge, which constitutes like-mindedness, a community of people, which 'creates the social fabric of learning,' and a shared practice, which embodies 'the knowledge the community develops, shares, and maintains.' The knowledge domain endows practitioners with a sense of joint enterprise that is constantly being renegotiated by its members. People function as a community through relationships of mutual engagement that bind 'members together into a social entity.' Shared practices, in turn, are sustained by a repertoire of communal resources, such as routines, words, tools, ways of doing things, stories, symbols, and discourse."*

[775]Brunnee ve Toope, *a.g.e.*, 313.

[776]Emanuel Adler, *a.g.e.*, 14–15.

pratiklerin oluştuğu özneler arası sosyal yapıları oluşturmaktadır. Aynı zamanda pratik camiaları; politik, ekonomik ve sosyal olayların gidişatını iletişim kanalları yoluyla milli sınırlar ve örgütler ötesinde ve hükümet koridorlarında etkileyen gerçek insanları içeren ajanlardır. İkinci olarak, dirençli örüntüler ve yapılar olarak pratik camiaları, üyelerinin döngüsel değişimine rağmen kollektif anlayışlarını muhafaza etmektedir. Bu muhafaza ediş, sosyal öğrenme ve evrimsel süreçler, örüntülerin ve yapıların yerini başkalarına devretmesine sebep olana kadar devam etmektedir. Üçüncü olarak, pratiklerin sınırları camianın yayılım kapsamı ile doğru orantılı olmaktadır.[777]

Böylece yaratılan yumuşak hukuk içinde yer alan normatif güç, enstrümanların ve/veya yarattıkları güven veya mülahazanın konsensüse dayalı tabiatından elde edilmektedir.[778] Paylaşılan anlayışlar pratik camiaları arasında vukubulup anlamı sabitlendiğinde ve davranışı etkileyen özneler arası sosyal yapıları oluşturduğunda bağlayıcı olmaktadır ve yaşayan hukuku oluşturmaktadırlar.

3.2.3. Güç Dengesinin Değişimi Sonucu Ortaya Çıkan Müdahaleci Söylemler: Dayanışmacı Davranış Örüntüsü

Birleşmiş Milletler'in Soğuk Savaş sonrası uygulamalarına bakıldığında, Soğuk Savaş sonrası yeni barışı koruma operasyonlarının ateşkes hattının izlenmesine yönelik askeri faaliyetler ile sınırlı kalmadığı; tarafsızlık, rıza ve yalnız meşru müdafa için kuvvet kullanılması prensiplerinin ötesine geçildiği görülmektedir. İcra edilen faaliyetler; insani yardım, seçimlerin takibi ve sivil polisiye faaliyetler dahil olmak üzere askeri olmayan görevlerin koordinasyonunu da içermiştir. Bu çok yönlü misyonlar "ikinci nesil barışı koruma operasyonları" olarak adlandırılmıştır.[779]

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin VII. Bölüm altındaki yetkisi, sadece barışa yönelik bir tehdidin varlığı, barışın ihlali veya bir saldırganlık hareketinin varlığı durumunda tetiklenebilecek ise de, Güvenlik Konseyi 1989'dan itibaren artan bir şekilde barışa karşı tehditleri geniş şekilde yorumlamaya istekli olmuştur. Bu iklim içerisinde bazı uluslararası hukukçular kollektif insani müdahale doktrinine dayalı

[777] *a.g.e.*
[778] Kratochwill, 1989, 200–201.
[779] Lepard, *a.g.e.*, 6.

olarak Güvenlik Konseyi hareketlerini destekleyecek argümanlar ileri sürmeye başlamışlardır.[780]

Soğuk Savaş sonrasındaki askeri müdahaleler tek taraflı ve çoğunlukla da çok taraflı bir nitelik göstermiştir. Irak'ın Kuveyt'e müdahalesi sonrasında Irak'a yapılan müdahale uluslararası hukukta çoğulcu argümanlardan dayanışmacı argümanlara geçişte bir dönüm noktası olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, temelde insani müdahaleyi temsil edecek altı olayın vukubulduğu kabul edilmektedir. Bunlardan beşinde Güvenlik Konseyi'nin meşru müdafaadan öteye giden kuvvet kullanımına cevaz verdiği görülmektedir. Bunlar; Bosna Hersek'teki güvenli alanlara yönelik saldırıların ortadan kaldırılması ve insancıl gayretlerin korunmasını (UNPROFOR); Somali'de ulusal politik yeniden yapılanmanın geliştirilmesi ve insani yardımın ulaştırılmasını (UNOSOM 1, UNITAF, UNOSOM 2); 1994 deki soykırım sonrasında Ruanda'da sivillerin korunması ve kamu düzeninin idamesini (UNAMIR, UNAMIR II); 1994'lerin sonunda Haiti'nin demokratik olarak seçilmiş hükümeti'nin tekrar iş başına getirilmesini (UNMIH); ve Haziran 1999'daki NATO bombardımanı ardından Kosova'da çok uluslu Kosova kuvvetinin konuşlandırılmasını (KFOR) içermektedir. Altıncı vaka olan, Kosova'ya yönelik NATO bombardımanı, Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmaksızın gerçekleştirilen bir insani müdahale olarak karşımıza çıkmaktadır.[781]

Somali, Haiti, Irak ve Afganistan'a yönelik ABD müdahaleleri, bir şekilde başarısız devlet fikriyle ilişkilendirilmiştir.[782] Somali, uluslararası söylemde başarısız devletin paradigmatik bir örneği olarak kullanılmaktadır. Sık sık başarısız olarak nitelendirilen diğer devletler ise; Sudan, Afganistan, Kamboçya, Liberya, Yemen, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Solomon Adaları, Sierra Leone ve yakın zamanlarda Merkezi Afrika Cumhuriyeti'dir.[783]

[780]Anne Orford, *Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*, 1. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 3.
[781]Lepard, *a.g.e.*, 7.
[782]Dube ve Manatsa, *a.g.e.*, 3.
[783]Woolaver, "State Failure, Sovereign Equality and Non-Intervention: Assessing Claimed Rights to Intervene in Failed States", 603.

Tablo 3.1: Soğuk Savaş Sonrası Askeri Müdahaleler (1989-1999).[784]

No	Yıl	Hedef	Müdahale Eden	Sebep	Müdahale Tarzı
1	1990	Kuveyt	Irak	Toprak Kazanımı	Tek Taraflı
2	1990-	Kuveyt/ Irak	Muhtelif	Ülkesel Sınırların İadesi, Kürtlerin Korunması	Çok Uluslu
3	1990-97	Liberya	ECOWAS	İç Savaşın Sona Erdirilmesi	Çok Taraflı
4	1991	Sierre Leone	Nijerya, Gine	Hükümet Oluşumu (İç Savaştaki Hükümete Yardım Etme	İki Taraflı
5	1992	Moldova	Rusya	Hükümet Oluşumu, İç Savaş	Tek Taraflı
6	1992-93	Kamboçya	Muhtelif	Hükümet Oluşumu, Teniden Devlet İnşası	Çok Taraflı
7	1992-95	Somali	Muhtelif	Düzenin Tesisi, İnsani Yardım, Devlet İnşası	Çok Taraflı
8	1992-	Bosna	Muhtelif	İç Savaşı Durdurmak, Düzenin Tesisi, İnsani Yardım, Devlet İnşası	Çok Taraflı
9	1994-	Haiti	ABD ve Diğerleri	Hükümet Oluşumu, Mülteci Akınlarını Durdurmak	Çok Taraflı
10	1994-	Ruanda	Fransa, BM	Mültecileri Korumak, Başkenti ve Askerden Arınıdrılmış Bölgeyi Korumak	Çok Taraflı
11	1999-	Yugoslavya (Kosova)	NATO	Etnik Temziliği Durdurmak, İnsancıl,	Çok Taraflı

[784]Finnemore, *a.g.e.*, 138–39.

Tablo 3.1- devam.

12	1999-	Doğu Timor	(BM) Avustralya	Barışın Tesisi, BM Misyonunu Desteklemek	Çok Taraflı
13	2001-	Afganistan	ABD ve Diğerleri	Terörizm ile Mücadele, Taliban Rejimini Ortadan Kaldırma	Çok Taraflı

3.2.3.1. Irak Müdahalesi (1990) ve Dayanışmacı Argümanlara Dönüm Noktası

Soğuk Savaş sonrası dönemde müdahaleler 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'e müdahalesi ile başlamıştır. Bu müdahalenin akabinde ise Irak'a yapılan müdahale çoğulcu ve dayanışmacı yaklaşımların bir karışımını ihtiva etmesi sebebiyle bir dönüm noktası oluşturmaktadır. 8 Ağustos 1990 tarihinde Başkan Bush, uluslararası hukuka vurgu yaparak:

> *"Bizim Yönetimimizin ve diğerlerinin daha önceleri Irak ile birlikte çalışmaya gayret ettikleri doğrudur. Fakat bu gaddar saldırganlık. . . burada yaptıkları uluslararası hukukun açık bir ihlalidir ki; bütün dünya buna karşı birleşmiştir."*[785]

demiştir.

Kuveyt de Irak gibi demoktratik olmayan bir rejim olarak tanınmakta idi. Demokratik olmayan bir rejimi desteklemesine ilişkin olarak ise Başkan Bush şunları söylemiştir:

> *"Amaç, katıksız saldırganlığın sonuç vermeyeceğini görmektir . . . Irak bir demokrasi modeli değildir, Kuveyt de değil. Burada mesele bu değil. Mesele uluslararası hukuktur."*[786]

Uluslararası hukuka vurgu yapan bir yaklaşım içerisinde ABD, Kuveyt'in işgaline karşı, hemen BM Güvenlik Konseyi'nden karar almaya ve uluslararası desteği kazanmaya çalışmıştır. 2 Ağustos 1990 tarihinde BM Güvenlik Konseyi 660 sayılı Kararı geçirerek, hem işgali kınamış hem de Irak kuvvetlerinin geri çekilmesini talep etmiştir.[787]

---

[785]Nicholas Kerton-Johnson, *Justifying America's Wars: The Conduct and Practice of US Military Intervention*, 1. bs. (New York: Routledge, 2011), 23.

[786]United States Government Printing Office, *Public Papers of the Presidents of the United States (Book II)* (Washington: Office of the Federal Register National Archives and Records Administration, 1991), 1277.

[787]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/660 (Aug. 2, 1990)", y.y.,
"Acting under Articles 39 and 40 of the Charter of the United Nations,
1. Condemns the Iraqi invasion of Kuwait;
2. Demands that Iraq withdraw immediately and unconditionally all its forces to the positions in which they were located on 1 August 1990;. . ."

Bu anlayışa paralel olarak 662 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı egemenliğin önemini ve sınırların kutsallığını kabul etmiştir.[788] 678 sayılı Karar ile ise, kuvvet kullanımına ilişkin olarak uluslararası camianın onayı alınmıştır.[789]

Dayanışmacı argümanlardan sakınan Başkan Bush, en başlarda Irak'ın insan hakları sorununu Irak'ın bir iç meselesi olarak sunmuştur. 13 Nisan 1991 tarihinde:

> *"Irak'ın iç savaşına müdahale etmeyeceğiz. Irak halkı kendi politik geleceğine kendisi karar vermelidir."*[790]

demiştir. Tüm bu yaklaşımlar bireye karşı devletin egemenliğini ayrıcalıklı tutan uluslararası düzen fikrine yönelik olarak ABD'nin paralel yaklaşımını göstermektedir.[791]

Kerton-Johnson; Başkan Bush tarafından Ağustos 1990-Şubat 1991 tarihleri arasında verilen demeçlerin, soru ve cevapların, mülakatların, kamu açıklamalarının, basın demeçleri ve resmi dökümantasyonun incelenmesi neticesinde; Körfez Savaşının haklı gerekçelendirmesine yönelik söylemlerin %62'sinin uluslararası hukuka, %20'sinin milli menfaat ve ekonomiye, %12'sinin insan haklarına ve %6'sının ise egoist ahlakiliğe dayandırıldığını tespit etmiştir.[792]

Müdahaleye yönelik haklı gerekçelendirmelerin ezici çoğunluğunun uluslararası hukuka dayandırıldığı görülmektedir. Haklı gerekçelendirmeye dayanan söylemlerin vukubulduğu ilk ayda insan hakları söylemi tamamen gözardı edilmiştir. Diğer aylarda artan şekilde atıf almaya başlamış, fakat uluslararası hukuka ve milli menfaatlere yapılan atıflara oranla insan hakları söylemi zayıf kalmaya devam

---

[788]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/662 (Aug.9, 1990)", y.y.,
" Determined to bring the occupation of Kuwait by Iraq to an end and to restore the sovereignty, independence and territorial integrity of Kuwait, Determined also to restore the authority of the legitimate Government of Kuwait,
1. Decides that annexation of Kuwait by Iraq under any form and whatever pretext has no legal validity, and is considered null and void; . . ."

[789]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/678 (Nov.29, 1990)", y.y.,
" Acting under Chapter VII of the Charter, 1. Demands that Iraq comply fully with resolution 660 (1990) and all subsequent relevant resolutions, and decides, while maintaining all its decisions, to allow Iraq one final opportunity, as a pause of goodwill, to do so; 2. Authorizes Member States co-operating with the Government of Kuwait, unless Iraq on or before 15 January 1991 fully implements, as set forth in paragraph l above, the above-mentioned resolutions, to use all necessary means to uphold and implement resolution 660 (1990) and all subsequent relevant resolutions and to restore International peace and security in the area; 3. Requests all States to provide appropriate support for the actions undertaken in pursuance of paragraph 2 above; . . . "

[790]Human Rights Watch, "Human Rights Watch Report 1992 (Events of 1991)" (New York, 1992), 700.

[791]Kerton-Johnson, *a.g.e.*, 47.

[792]*a.g.e.*, 24.

etmiştir. Başkan Bush'un "Yeni Dünya Düzeni," insan haklarından ziyade, devletlere ve uluslararası hukuka saygıyı esas almış, tüm çatışma boyunca da bunu muhafaza etmiştir.[793]

Savaşın hemen sonrasında, Kuzey Irak'taki Kürtler ve Güney Irak'taki Şiiler tarafından teşebbüs edilen kalkışmalar, Irak birlikleri tarafından zalimce bastırılmış ve yüzbinlerce mültecinin sınır ötesinden Türkiye ve İran'a akmasına sebep olmuştur.[794] 5 Nisan 1991 tarihli ve 688 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı, Irak'ın birçok bölgesindeki Iraklı sivil nüfusun baskı altında tutulmasını kınamış ve bunun bölgedeki barış ve güvenliği tehdit edeceğini ifade etmiştir.[795]

Uluslararası baskı altında; müttefik hükümetler Kürt mülteciler için güvenli bölgeler inşa etmeye yönelik olarak kararlar almışlar ve bu alanları tehdit veya askeri kuvvet kullanımı ile kurmuşlardır. "Operation Provide Comfort" isimli güvenli alanlar inşa etme operasyonunun, Güvenlik Konseyi'nin 688 sayılı kararı ile zaten yetkilendirilmiş olduğunu öne sürmüşlerdir.[796]

Körfez Savaşı; savaş öncesinde uluslararası hukuka ve egemenliğin kutsallığına yapılan vurgu ve savaş sonrasında güvenli bölgelerin inşası esnasında insan hakları normlarına yaptığı vurgu sebebiyle önem taşımaktadır.

Güvenli bölgelerin inşası, müdahale etmeme ve egemenliğin normatif kısıtlamalarına karşı icra edilmesi sebebiyle önem taşımaktadır. Başkan Bush, güvenli bölge inşasını asla bir müdahale olarak nitelendirmemiştir. Ancak Kerton-Johnson'un ifadesiyle; yabancı bir kuvvetin Irak'ın belirli bir bölgesinde güç kullanma tekelini ele almış olması sebebiyle Irak egemenliğinin bir nevi kaybı söz konusu olmuştur.[797]

Başkan George Bush'un 5 Ocak 1993 tarihinde Westpoint'deki Birleşik Devletler Askeri Akademisi'ndeki konuşması genellikle "Baba Bush Doktrini (Bush Senior Doctrine)" olarak anılmaktadır. Bu konuşmada Başkan baba Bush, uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılması hakkında Birleşik Devletlerin bir karar vermesi

---

[793]*a.g.e.*, 26.
[794]Lepard, *a.g.e.*, 6–7.
[795]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/688 (Apr.5, 1991)", y.y.,
> *"Gravely concerned by the repression of the Iraqi civilian population in many parts of Iraq, including most recently in Kurdish-populated areas, which Jed to a massive flow of refugees towards and across international frontiers and to crossborder incursions which threaten international peace and security in the region, Deeply disturbed by the magnitude of the human suffering involved, . . ."*

[796]Lepard, *a.g.e.*, 6–7.
[797]Kerton-Johnson, *a.g.e.*, 56.

gerektiğini belirterek, buna ilişkin kriterleri tartışmıştır. Bu kriterlere göre, Birleşik Devletler kuvvet kullanmanın maliyetlerini ve faydalarını birbiriyle dengelemeli, açıkça tanımlanmış ulaşılabilir hedefleri takip etmeli ve çok taraflı desteği amaç edinmekle birlikte tek taraflı olarak kuvvet kullanmaya da istekli olmalıdır.[798]

Bu ifadeler ile Başkan Bush, çok taraflı destek elde edemese dahi tek taraflı olarak kuvvet kullanımı lehine fikrini açıkça belirtmiştir.

O dönemki Genelkurmay Başkanı Colin Powell, 23 Eylül 1993'te Milli Basın Kulübü'nde yaptığı konuşmasında, Birleşik Devletler askeri birliklerinin kullanımına ilişkin rehber prensibi şöyle açıklamıştır:

> *"Ezici bir başarı şansından daha azına sahip olan yüksek riskli harekatlara başlama; nasıl biteceği konusunda açık bir fikrin olmaksızın bir şeye başlama; kuvveti yavaşça veya azar azar artan bir şekilde kullanma."*[799]

Netice itibariyle ABD'nin Irak müdahalesi, 1990'ların ileriki yıllarında ortaya çıkacak insani müdahale uygulamalarının da habercisi olmuştur.[800] Başkan Bush'un söylemleri tek taraflı kuvvet kullanımına yönelik eğilimin habercisi iken; Powell'ın, kuvvet kullanımının operatif sorunlarıyla ilgilenen prensipleri ise insancıllıkla ihtilaf teşkil eden sıfır zayiat politikasının temelini teşkil etmiştir.

3.2.3.2. Somali Müdahalesi (1992): Soğuk Savaş Sonrası İlk İnsani Müdahale ve Başarısız Devlet İlişkilendirmesi

23 Ocak 1992 tarihinde BM Güvenlik Konseyi 733 sayılı Kararı ile; Somali'deki durumun kötüleşmesi, ülkedeki çatışmalardan kaynaklanan yaşam kaybı ile yaygın maddi zarara dikkat çekerek ve bölgedeki istikrar ve barışa vurgu yaparak Somali sorununa el atmıştır. Güvenlik Konseyi bu kararı ile BM Şartı'nın VII. Bölümü altındaki yetkisini kullanarak; bütün devletlerin, Somali'de barış ve istikrarın temini için silah ve askeri ekipman teslimatlarına ilişkin tam bir ambargo uygulamalarına karar vermiştir. Genel Sekreter'den de, Somali'nin bütün bölgelerindeki etkilenmiş nüfus için insani yardımın artırılması yönünde gerekli tedbirleri almasını; Afrika Birliği Organizasyonu ve Arap Devletleri Birliği'nin Genel Sekreterleri ile işbirliği içerisinde çatışmanın bütün tarafları ile irtibata geçmesini; düşmanlıkların sona erdirilmesi ve insani yardımın götürülmesi için çaba göstermesini istemiştir.[801]

---

[798]Meiertöns, *a.g.e.*, 173.
[799]*a.g.e.*, 174.
[800]Lepard, *a.g.e.*, 6–7.
[801]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/733 (Jan.23, 1992)", y.y.

Güvenlik Konseyi; yaklaşık dört ay sonra almış olduğu 751 sayılı Karar ile, kendi otoritesi altında ve Genel Sekreteri desteklemek için bir Birleşmiş Milletler Operasyonu teşkil etmeye karar vermiştir. Konsey ayrıca, Genel Sekreter'den Mügadişu'daki ateşkesi takip etmek için elli gözlemciden oluşan bir birimi konuşlandırmasını istemiş, Genel Sekreterin Özel Temsilcisinin genel direktifi altında bir BM Güvenlik Kuvveti (UNOSOM I) kurulması hususunda da mutabık kalmıştır.[802]

Somali'de uluslararası insancıl hukuka yönelik ihlallerin artması; hukuken tarafsız bir şekilde görev yapan personele yönelik şiddetin, muharip olmayanlara yönelik saldırıların ve sivil halka yardımların ulaştırılmasının engellenmesi gibi olayların rapor edilmesi neticesinde; Konsey 794 sayılı karar ile, personel sayısının daha fazla artırılması hususunda Genel Sekreter'e takdir hakkı tanımış, ayrıca bölgede güvenliğin sağlanması için bir üye devletin (ABD) operasyon (UNITAF) tesis etmesi teklifinin de memnuniyetle karşılandığını ifade edilmiştir.[803]

Somali'deki koalisyonun zayıflığı ve otorite kurmadaki ve güvenli bir ortam sağlamadaki başarısızlığı, bir sürecin ortasında paralel barışı sağlama misyonlarının, yani UNITAF ve UNOSOM I'in kullanımına sebep olmuştur. Koalisyon ortakları arasında müşterek bir politik kararlılık olsa da, ortak bir askeri yaklaşımlarının da bulunması gerekmektedir. Farklı askerlerin birbirinden bağımsız ve koordinesiz hareket ettiği bir durumda, sonuç da başarısızlık olmuştur.[804]

BM Güvenlik Konseyi 814 sayılı Kararı ile, Birleşik Görev Kuvveti (UNITAF)'nden genişletilmiş UNOSOM II'ye hızlı, pürüzsüz ve aşamalı geçişe ihtiyaç olduğunu kabul etmiştir.[805] Konsey'in bu kararı başarısız devlet kavramına ve devlet inşasına ilişkin de önemli hükümler içermektedir. Güvenlik Konseyi, Genel Sekreter'den; Özel Temsilcisi ve Birleşmiş Milletlerin bütün ilgili varlıkları, ofisleri ve uzmanlaşmış kurumları vasıtasıyla, Somali halkının politik müesseselerinin ve ekonomisinin rehabilite edilmesi ile politik ve milli uzlaşmanın geliştirilmesine yardımcı olunmasını istemiştir. Konsey özellikle; Somali ekonomisinin rehabilitasyonu ve rahatlatılmasına; mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin geri

[802]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/751 (Apr.24, 1992)", y.y.
[803]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/794 (Dec.3, 1992)", y.y.
[804]ICISS (Co-chairs: Gareth Evans ve Mohamed Sahnoun), "Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)", par. 7.10-7.12.
[805]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/814 (Mar.26, 1993)", y.y.

dönmesine; Somali toplumunun bütün sektörlerinin katılımı ile politik uzlaşıyı geliştirmelerine; milli ve bölgesel kurumları ve sivil yönetimleri tekrar kurmalarına; barış, istikrar ile kanun ve düzenin tekrar tesisi ve idamesi için Somali polis teşkilatının yerel, bölgesel veya ulusal seviyede tekrar kurulmasına, böylelikle aynı zamanda ciddi uluslararası insancıl hukuk ihlallerinin araştırılması ve soruşturulmasına; tüm Somali'de mayınların temzilenmesine; Birleşmiş Milletler'in Somali'deki faaliyetlerinin desteklenmesi için kamu bilgi faaliyetlerinin geliştirilmesine; politik uzlaşı sürecinde ve rehabilitasyon ve yeniden yapılanma programlarının formülasyonu ve realizasyonu çalışmalarında Somali sivil toplumunun her seviyede rol alacağı şartların geliştirilmesine yardımcı olunmasını istemiştir.[806]

Genel Sekreter'in Özel Temsilcisi olarak göreve atanan Amiral Jonathan Howe, Mart 1993'te Somali'de göreve başlamıştır. ABD liderliğindeki UNITAF'ın BM kuvvetine dönüşüm çalışmalarını yürütmesinin ardından, BM Güvenlik Konseyi'nin 814 sayılı Kararı uyarınca Somali'nin devlet olarak ayağa kalkması için inşa çalışmalarını başlatmıştır.[807]

Bu çalışmalar devam ederken, Pakistanlı kuvvetlerin kışlalarına dönmeleri esnasında, Aidid emrindeki militanlar tarafından BM askerlerine pusu kurulmuş ve 22-26 asker ölmüş, 55 asker de yaralanmıştır. Aidid'in bulunması için gereken 25.000$ ödül miktarı, ABD'nin bu meblağı vermeyi reddetmesi üzerine BM'den sağlanmıştır. Bu olayı BM'nin başka zayiatları da izlemiştir.[808]

Uluslararası bir müdahale yaşamları kurtarabilecek ve düzeni tekrar sağlayabilecek iken; kusurlu planlama, zayıf icra ve askeri kuvvete aşırı güven, BM barış operasyonlarının başarısızlığına ve 1992-93'de Somali'den tamamen çekilmeye sebep olmuştur.[809]

3.2.3.3. Bosna Müdahalesi (1992): Soğuk Savaş Sonrası İkinci İnsani Müdahale

Soğuk Savaş sonrasında yapılan ikinci insani müdahale Bosna'ya yönelik olmuştur. Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyeti'nin parçalanması sonrasında Bosna'daki insan

[806] *a.g.e.*, par. 4.
[807] "Interviews - Admiral Johnathan Howe | Ambush in Mogadishu | FRONTLINE | PBS", https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/ambush/interviews/howe.html [Erişim Tarihi: 12.05.2021].
[808] *a.g.e.*
[809] ICISS (Co-chairs: Gareth Evans ve Mohamed Sahnoun), "Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)", par. 1.3.

hakları ihlalleri 1991 yılında BM'de ele alınmıştır. Zaman olarak Somali'den daha erken BM'de ele alınmış olmasına rağmen, Bosna'ya müdahale daha geç yapılmıştır.

Eylül 1991'de, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 713 sayılı kararı ile Yugoslavya'daki çatışmalardan ve bunun neticesindeki mal ve can kaybından duyduğu endişeyi dile getirmiş; BM Şartı'nın VII. Kısmı altında, bütün devletlerin Yugoslavya'ya yönelik silah ve askeri ekipman sevkiyatına ambargo koymasına karar vermiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin 724 sayılı Kararı ile de tedbirleri ve ihlalleri incelemek için bir komite kurulmuştur.[810] Konsey 21 Şubat 1992 tarihinde Yuguslavya'daki durumun uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu değerlendirmesini içeren 743 sayılı Kararı ile, kendi otoritesi altında bir BM Koruma Kuvveti (UNPROFOR) kurulmasına karar vermiştir.[811]

1995 yılında, Birleşmiş Milletler ve diğerleri, Bosna'da Srebrenica bölgesinde bulunan BM güvenli bölgelerinde sığınacak yer arayan binlerce sivilin katlini önlemekte başarısız olmuşlardır. Bu ise, "ihtiyaç halindeki sivillere bir söz verme anlamındaki müdahale prensibini, zalimce sadakatsizlik edilmiş bir lafıza dönüştürmüştür."[812]

3.2.3.4. Ruanda Müdahalesi (1994): Soğuk Savaş Sonrası Üçüncü İnsani Müdahale ve Güvenliğin Atıf Objesinde Değişimin Başlaması

Soğuk Savaş sonrasında başarısızlık yaşanan insani müdahale teşebbüslerinden biri de Ruanda'ya yönelik olmuştur. 1994 yılında Ruanda, tarihin gördüğü en kanlı katliamlardan birine tanık olmuştur.

Ruanda; Twa, Hutu ve Tutsi olmak üzere üç topluluktan oluşan bir nüfusa sahip bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Nüfusun çoğunluğunu Tutsiler oluşturmaktadır.[813] Anılan gruplar, tarih boyunca ayrı kabileler olarak görülmemiş, aynı dili konuşmuş, aynı destanları anlatmış, aynı bölgeyi paylaşmış ve aynı yerlerde yaşamışlardır. Sadece görünüşleri farklı olup, Twa'lar küçük; Hutu'lar tipik olarak bantu

[810]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/724 (Dec.15, 1991)", y.y.
[811]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/743 (Feb.21, 1992)", y.y.
[812]ICISS (Co-chairs: Gareth Evans ve Mohamed Sahnoun), "Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)", par. 1.3.
[813]Alan J. Kuperman, *The Limits of Humanitarian Intervention: Genocide in Rwanda*, 1. bs. (Washington: Brookings Institution Press, 2001), 5.

özelliklerine sahip, geniş yapılı ve kısa; Tutsiler ise daha uzun, ince ve keskin, kemikleri belirgin hatlara sahiptiler.[814]

Alman hakimiyetinden sonra ve Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, Ruanda Belçikalılar tarafından işgal edilmiştir. 1926'dan itibaren Belçika, Ruanda'da kolonileştirme politikası uygulamaya başlamıştır. Belçikalıların uygulamaları Tutsi hakimiyetini perçinlemiş ve Tutsilerin Hutu nüfusu üzerindeki üstünlükleri gündelik yaşamda daha belirgin olmuştur. Belçikalılar kabile sistemine müdahale ederek; Hutuları sistematik olarak güç pozisyonlarından mahrum etmişler; toprak dağıtım sistemine müdahale ederek Tutsi yönetiminin geleneksel Hutu topraklarına el koymasına cevaz vermişler; Hutuları yüksek öğrenimden mahrum bırakmışlar, bu eğitim eksikliğinden dolayı Hutular kamu görevlerine kabul edilmemişler; görüntülerine göre fotoğraflı kimlik kartları ile fişlenmişler; özetle ayrımcılığa maruz bırakılmışlardır. Ruanda'nın geçmişte de bir huzur diyarı olmadığı, fakat sömürge öncesi dönemde sistematik bir şiddet hareketine rastlanmadığı, buna karşın sömürge idaresinin Tutsilerdeki üstünlük hissini pekiştirdiği ileri sürülmektedir.[815]

Temmuz 1962'de Ruanda bağımsızlığını kazanmıştır. Bir Hutu olan, Gregoire Kayibanda başkanlık seçimini büyük çoğunlukla kazanmış, ilk icraat olarak monarşiyi kaldırmıştır. Kayibanda, Tutsileri öldürmek için bir kampanya başlatmış, Aralık 1963 ile Ocak 1964 arasında tahminen 10.000-20.000 Tutsi öldürülmüş, 300.000'i de mülteci olmuştur.[816]

Bunun üzerine Uganda'da yaşayan Ruandalı mülteciler kendilerini Uganda Milli Direniş Ordusu içerisinde (NRA) konumlandırmışlardır. 1986'da NRA, Uganda'da yönetimi devraldığında 14.000 askerin dörtte biri Ruandalı mültecilerden oluşmuştur. Bu Ruandalı mülteciler, NRA içerisinde daha yüksek pozisyonlara gelmişler, Ruanda Yurtsever Cephesi (RPF)'ni oluşturmuşlar, 1 Ekim 1990'da Ruanda'yı işgal etmişler ve üç yıl sürecek bir iç savaşı başlatmışlardır.[817]

4 Ağustos 1993 tarihinde Ruanda hükümeti ile Ruanda Yurtsever Cephesi (RPF) arasında Arusha Barış Mutabakatı (Arusha Peace Accords) imzalanmıştır. Buna göre, tarafsız bir uluslararası kuvvetin 10 Eylül 1993'e kadar tesis edilmesi

[814]Fred Grünfeld ve Hanke Huijboom, *The Failure to Prevent Genocide in Rwanda: The Role of Bystanders* (Leiden / Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2007), 27.
[815]*a.g.e.*, 28–29.
[816]*a.g.e.*, 31.
[817]*a.g.e.*, 32.

öngörülmüştür.[818] 5 Ekim'de BM Güvenlik Konseyi, geniş tabanlı geçici hükümetin kurulumuna yardım etmesi için "Ruanda'ya BM Yardım Misyonu'nu (UNAMIR)" yetkilendirmiştir. Karar'a göre UNAMIR'in görevi Kigali şehrinin güvenliğine katkıda bulunmak olmuştur.[819]

Arusha Barış Mutabakatı, uluslararası tarafsız bir kuvvetin ülkenin genel güvenliğini garanti etmesini ve silah zulalarının izinin sürülmesine yardım edilmesini öngörür iken, UNAMIR'in yetkilendirmesi sadece şehrin güvenliğine katkıda bulunmayı içermiştir.[820]

Uganda-Ruanda gözlemci misyonunun komutanı Korgeneral Romeo Dallaire'ye, bir Birleşmiş Milletler Misyonu'nun mümkün olup olamayacağına ilişkin bir araştırma görevi verilmiş; kendisine bütçenin kısıtlı olduğu, misyonun "küçük, ucuz ve hızlı" olması gerektiği iletilmiştir. Romeo Dallaire'nin Birleşmiş Milletleri olası bir soykırıma karşı sahaya çekmek çabaları sonuç vermemiş ve yüzbinlerce Tutsi soykırıma maruz kalarak yaşamını yitirmiştir. Kuvvet göndermeye talip olan Belçika'nın talebi, önceki kolonyal devletlerden barışı koruma misyonlarına görevlendirme yapılmaması yönündeki BM politikası sebebiyle; Fransa'nın talebi ise RPF'nin katı muhalefeti nedeniyle sonuçsuz kalmıştır.[821]

Güvenlik Konseyi 17 Mayıs 1994 tarihinde 918 sayılı kararı ile UNAMIR'in kuvvetini 270'den 5.500 askere çıkarmaya karar vermiş, barışı koruma gücünü de Ruanda da risk altında olan mültecilerin, yerinden edilen şahısların ve sivillerin korunması ile yetkilendirmiştir. BM Genel Sekreteri Ağustos ayına, yani soykırım bitimine kadar yeterli askeri bulamadığından dolayı, Konsey kararında yer alan güvenli insani alanlar (SHA) da asla teşkil edilememiştir.[822]

UNAMIR II'nin konuşlandırılmasını hızlandırmak hususunda Genel Sekreter'in içerisinde bulunduğu umutsuzluk içerisinde, Fransız hükümeti UNAMIR II görev alana kadar Ruanda da askeri misyon üstlenebileceğini belirtmiştir. Uluslararası camiaya, müdahalenin insancıl olduğu ve askeri güçler arasındaki dengeye müdahale edilmeyeceği garantisi verilmiştir. Güvenlik Konseyi, 22 Haziran 1994'te Fransa'nın teklifini kabul etmiş; BM Şartı'nın VII.Kısmı altında insani karakterde, milli komuta

[818] *a.g.e.*, 35–40.
[819] United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/872 (Oct.5, 1993)", y.y.
[820] Grünfeld ve Huijboom, *a.g.e.*, 41.
[821] *a.g.e.*, 47–50.
[822] Carol McQueen, *Humanitarian Intervention and Safety Zones: Iraq, Bosnia and Rwanda*, 1. bs. (New York: Palgrave Macmillan, 2005), 96–97.

altında, tarafsız, geçici bir kuvveti yetkilendirmiştir. Operation Turquise, UNAMIR II ile aynı görevleri üstlenmiştir. Fransızlar 23 Haziran 1994'de Ruanda'ya girmişler, planlandığı şekilde 2 ay sonra 22 Ağustos 1994'te ülkeyi terk etmişlerdir.[823]

Netice olarak; Nisan-Temmuz 1994 arasında çoğunluğu Tutsi ve siyaseten ılımlı Hutulardan olmak üzere 500.000-800.000 kişi, Ruanda hükümeti ve silahlı kuvvetlerinin kontrolünü elinde bulunduran radikal Hutular tarafından katledilmişlerdir.[824]

1994'deki Ruanda vakası, eylemsizliğin yarattığı tam bir dehşet hali olmuştur. BM Genel Sekreterliği ve Güvenlik Konseyi'nin, o zamanki hükümet ile bağlantılı görevlilerin soykırım planladıklarını bildiği; BM kuvvetlerinin sayıca yetersiz olsa da bölgede bulunduğu ve katliamı önleyecek veya en azından etkilerini azaltacak önleyici stratejilerin mevcut olduğu kabul edilmektedir. Fakat Güvenlik Konseyi gerekli insiyatifi almayı reddetmiştir. ICISS raporunda bu, en yüksek seviyede uluslararası iradenin ve medeni cesaretin başarısızlığı olarak nitelendirilmiştir. Netice; Ruanda için insani bir felaket, bölgesi için bir istikrarsızlık kaynağı olmuştur.[825]

Ruanda'da dehşet verici bir katliamın hazırlığının devam ettiği esnada, 16 Mart 1994 tarihli İnsani Kalkınma Raporu "insan güvenliği" kavramını ortaya atmıştır.[826] Bu rapor'da; güvenlik konseptinin, milletlere, silahlara ve ülkeye odaklanmışlıktan daha geniş bir ilgiye; insanlara, insani kalkınmaya, gıdaya, iş teminine ve çevre konularına yönelmesi gerektiği ileri sürülmüştür.[827]

Rapor'da insan güvenliği ile ilişkili yedi kategoride tehditler sıralanmıştır: ekonomik, gıda, sağlık, çevre, kişisel, camia ve politik.[828] Camia'nın nasıl bir tehdit olabileceğinin en dehşet verici örneği ise Ruanda'da görülmüştür.

3.2.3.5. Kosova Müdahalesi (1999): Rıza Yerine Konsensüs ve Hukukilik Yerine Meşruiyet

1990'lı yıllarda yaşanan bir diğer müdahale de Kosova'ya yönelik olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu dağıldıktan sonra Kosova, yeni kurulan Arnavutluk devletine entegre

[823] *a.g.e.*, 123–26.
[824] *a.g.e.*, 96–97.
[825] ICISS (Co-chairs: Gareth Evans ve Mohamed Sahnoun), "Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)", par. 1.1.
[826] United Nations Development Programme, "Human Development Report 1994".
[827] Barbara von Tigerstrom, *Human Security and International Law: Prospects and Problems*, 16.
[828] United Nations Development Programme, "Human Development Report 1994", 24–25.

edilmemiş; bunun yerine, bölgedeki Slav-Hristiyan hegemonyası sebebiyle Sırp Prensliği'nin bir parçası olmuştur. 1918 yılında Sırp Prensliği; Sırplar'ın hakim nüfusu oluşturduğu Sırp, Hırvat ve Sloven karışımı bir krallığa dönüşmüştür.[829]

1974 Yugoslav Anayasası, Kosova'ya Sırbistan içerisinde önemli bir otonomi vermiştir. Bununla beraber, Sırplar ve etnik Arnavutlar arasındaki gerilim hiç sona ermemiştir. Etnik Arnavutlar daha çok otonomi aradıkça, Belgrad'daki hükümet polisiye ve askeri güce daha çok başvurmuştur. Merkezi hükümet Anayasa'da yaptığı bir değişiklikle Kosova'nın otonomisini kaldırmış, etnik Kosovalıların bağımsızlığını sınırlandırmış, birçok Arnavut politikacıyı tutuklamıştır. Kosova'nın ayrı bir yargıya ve yasama organına sahip olmasına izin verilmemiştir. Kosova'nın, belediyelerin bile altına indirgenen statüsü gereği, hukuki işlemler bile Milli Meclis'in ön onayına tabi tutulmuştur.[830]

Aralık 1996'da BM Genel Kurulu, önceki Yugoslavya'nın topraklarındaki insan hakları durumu, polis zulümü, şiddetten kaynaklanan öldürme olayları, keyfi aramalar ve tutuklamalar, gözaltındakilere kötü muamele, kasti kötü muamele, politik ve insan hakları aktivistlerinin hapsedilmesi, memurluktan kitlesel çıkarmalar ve öğrenciler ile öğretmenlere yönelik ayrımcılık, temelde etnik Arnavutlara yönelik olarak işlenen eylemler dahil olmak üzere Kosova'da devam edegelen ciddi insan hakları ihlalleri nedeniyle kaygılarını dile getirmiştir.[831]

Bu dönemde Başkan Clinton'ın yapmış olduğu birçok konuşma ve bildirge akademisyenler tarafından Clinton doktrinin beyanları olarak kabul edilmiştir. 1994 tarihli Milli Güvenlik Strateji belgesinde (NSS 1994) "Deciding When and How to Employ US force" isimli bölümde; Birleşik Devletler askeri birliklerinin ne zaman konuşlandırılacağı açıklanmıştır. Tehdit edilen Birleşik Devletler menfaatlerinin çeşidine bağlı olarak üç değişik durum tasvir edilmiştir. Bunlar hayati menfaatler, önemli milli menfaatler ve insancıl menfaatlerdir. Bu kriterler, ABD'nin bu tarihten sonraki kuvvet kullanım kararlarında etkili olmuştur.[832] En iyi yorumla, Clinton

[829]Christian Tomuschat, *Kosovo and the International Community: A Legal Assessment* (Martinus Nijhoff Publishers, 2002), 2.
[830]*a.g.e.*, 3.
[831]United Nations General Assembly, "Situation of Human Rights in Kosovo, U.N. Doc. A/RES/51(111) (Dec.12, 1996)", y.y.
[832]The White House, "A National Security Strategy of Engagement and Enlargement" (Washington: The U.S. Government Printing Office, y.y.), 10.

Doktrininin örtük bir şekilde de olsa, insani müdahale hakkını kabul ettiği varsayılmaktadır.[833]

1998 yılına gelindiğinde, Güvenlik Konseyi Kosova'daki durumla daha fazla ilgilenmeye başlamış; 31 Mart 1998 tarihinde Yugoslavya'ya silah ambargosu koymuş;[834] 23 Eylül 1998'de[835] ve 24 Ekim 1998'de[836] bütün tarafların, bireylerin ve grupların düşmanlıkları sonlandırmasını talep etmiş; 17 Kasım 1998'de Yugoslav hükümetinin Uluslararası Ceza Divanı ile işbirliği yapmamasını kınamıştır.[837]

1999 yılı; BM, insani müdahale ve insan haklarının korunması tartışmalarını odak noktasına taşıyan bir yıl olmuştur.[838] Kosova'daki insani durumun iyiye gitmemesi üzerine, 24 Mart 1999 tarihinde ABD liderliğindeki NATO kuvvetleri Kosova'daki duruma müdahale etmiştir.[839] Yugoslav Federal Cumhuriyeti topraklarını bombalarken Clinton, ABD halkını bilgilendirerek:

> *"Değerlerimizi ayakta tutuyor, menfaatlerimizi koruyor, ve barışı geliştiriyoruz. Heryerdeki bu tür trajedilerin hepsine cevap veremeyiz, fakat etnik bir çatışma etnik bir temizliğe dönüştüğünde, bir fark yaratabileceğimiz yerde, çaba harcamalıyız. Açıkçası Kosova'daki durum budur."*[840]

ifadelerini kullanmıştır. Milli Güvenlik Danışmanı Samuel Berger 25 Mart 1999 tarihinde:

> *"Biz daima BM Kararına uygun olarak harekat icra etmeyi tercih ederiz. Fakat aynı zamanda daima, NATO'nun bölgesindeki güvenlik ve istikrara karşı tehdit gördüğü durumlara karşı, açık bir BM yetkilendirmesi olmaksızın konsensus ile hareket etme otoritesine sahip olduğu yönündeki pozisyonu aldık."*[841]

demiştir.

NATO üyesi devletler, Yugoslavya'ya karşı 79 günlük bir askeri operasyon yürütmüşler ve harekat 10 Haziran 1999'da son bulmuştur.[842] NATO Harekatının bitim gününde Yugoslavya, askeri kuvvetlerini Kosova'dan çekmeye ve Kosovalı Arnavut mültecilerin evlerine dönmelerine rıza göstermiştir.[843]

---

[833]Meiertöns, *a.g.e.*, 178.
[834]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/1160 (Mar.31, 1998)", y.y.
[835]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/1199 (Sep.23, 1998)", y.y.
[836]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/1203 (Oct24, 1998)", y.y.
[837]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/1207 (Nov.17, 1998)", y.y.
[838]Hehir, *a.g.e.*, 32.
[839]Noam Chomsky, *The New Military Humanism: Lessons from Kosovo* (Monroe: Common Courage Press, 1999), 3.
[840]*a.g.e.*
[841]Kerton-Johnson, *a.g.e.*, 60.
[842]Nikolas Stürchler, *The Threat of Force in International Law*, 1. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 153.
[843]*a.g.e.*, 151.

Hemen ardından, Güvenlik Konseyi 1244 sayılı Kararı ile; Kosova ve halkı için hukuki düzenin çerçevesini çizerek, Çokuluslu Kosova Kuvvetini (KFOR) kurmuştur. Bu Karar'a göre üç önemli husus ve aşama belirlenmiştir. Bunlar, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü, Kosova'nın kendi kendini idare eden kurumlarının tesisi ve Kosova'nın nihai statüsünün tespitidir.[844]

Aslında BM Şartı'nın 53'üncü maddesi uyarınca Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmaksızın herhangi bir bölgesel organizasyonun barışı sağlama eyleminde bulunması mümkün bulunmamaktadır.[845] Konunun BM Güvenlik Konseyi'ne götürülmemesinin sebebi olarak, Kosova'da kuvvet kullanımına ilişkin herhangi bir Güvenlik Konseyi yetki talebini Rusların veto edeceklerine ilişkin beyanları gösterilmiştir. Ayrıca ABD Dışişleri Bakanı William Cohen, Haziran 1998'de, Birleşik Devletler'in poziyonunun NATO'nun Kosova'ya müdahale etmek için BM Güvenlik Konseyi Kararı'na ihtiyaç olmadığı yönünde olduğunu ifade etmiştir.[846]

Bakan Yardımcısı Strobe Talbot bu görüşe paralel olarak:

> *"NATO'yu diğer bir uluslararası organa madun kılmamak veya komuta yapısının bütünlüğünden taviz vermemek hususunda dikkatli olmalıyız. Diğer organizasyonlar ile uyum içerisinde ve onların prensiplerine ve maksatlarına saygılı bir şekilde hareket etmeye gayret göstereceğiz. Fakat ittifak; üyeleri konsensus içerisinde, gerekli gördüğünde harekete geçme hakkını ve özgürlüğünü saklı tutmalıdır."*[847]

ifadelerini kullanmıştır.

Netice de; Birleşmiş Milletler NATO harekatını yetkilendirmemiştir, fakat bu müdahaleye ilişkin küresel konsensus, onun hukuka aykırı fakat meşru olduğu yönündedir.[848]

Fakat tüm insancıl söylemlere rağmen; harekattaki NATO taktikleri, korumak için gönderildikleri Kosovalıların değil ittifakın hayatını korumaya yönelik olarak dizayn edilmiştir. Kara gücünün kullanımından kaçınılmış; NATO ise, kara gücü olarak kullandığı Kosova Özgürlük Ordusu (KLA)'nun hava gücü gibi işlev görmüştür. Kosova'daki bu durumu tasvir etmek ve eleştirmek için; 15.000 Kosovalı katledilirken Amerikan pilotlarının 15.000 feet yükseklikte, insanların makinalı

[844]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/1244 (June 10, 1999)", y.y.
[845]United Nations, "U.N. Charter", md.53.
[846]Mary Ellen O'Connell, "The UN, NATO, and International Law After Kosovo", *Human Rights Quarterly* C.22, S.1 (2000): 76.
[847]*a.g.e.*
[848]Sterio, *a.g.e.*, 213–14.

tüfeklerle ve bıçaklarla evden eve dolaşmalarını seyrettikleri ve etnik temizliği önleyemedikleri ifade edilmiştir.[849]

Başkan Clinton 190 konuşma, soru-cevap ve resmi dökümanda Kosova'ya yönelik 630'un üzerinde atıfta bulunmuştur. Eylül 1998 ila Haziran 1999 tarihleri arasında Kosova'ya müdahalenin haklı gerekçelendirmesine ilişkin söylemlerin %10'u uluslararası hukuk/normlar/uluslararası barış ve güvenliğe; %25'i milli menfaate; %46'sı insan haklarına; %11'i egoist ahlakiliğe; %9'u NATO'ya atıfta bulunmuştur.[850]

İnsan haklarına ilişkin söylemlerin yükselişte olduğu dikkati çekmektedir. Körfez Savaşı ile kıyaslandığında uluslararası hukuka atıf yerine insan haklarına, böylelikle de uluslararası toplumdaki meşruiyete yapılan atıflar söylemlerdeki kırılmayı göstermektedir.

Bu müdahale "hukuka aykırı fakat meşru" olarak tanınmıştır. Müdahale aynı zamanda ahlaki normlar ile pozitif uluslararası hukuk arasında bir kopuş oluşturmuştur. NATO'nun müdahalesi ise, BM reformuna ilişkin olarak Genel Kurul'daki tartışmaları alevlendirmiştir.[851]

3.2.3.6. Brahimi Raporu (2000) ve Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Misyonlarının Başarısızlık İlanı

2000 yılında, barışı koruma misyonlarının başarısızlığına ilişkin genel kanı "Brahimi Raporu" olarak da bilinen "Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları Üzerine Panel Raporu" nun hazırlanmasına yol açmıştır. Rapor, Cezayir Dışişleri Bakanı Lakhdar Brahimi'nin başkanlığında 10 kişilik bir panel ekibi tarafından hazırlanmış ve BM'nin yürüttüğü operasyonlardaki zayıflıklar açıkça dile getirilmiştir.[852]

Rapor'da; BM'nin yetersiz teçhiz ve eğitilmiş kuvvetleri[853] riskli durumlarda konuşlandırarak[854] hırslı yetki tezkerelerini onayladığı; bürokrasisinin hantal olduğu ve ilgili organizasyonlarla yeterli koordinasyonu kuramadığı;[855] karar verme hızının

[849]Kerton-Johnson, *a.g.e.*, 69–72.
[850]*a.g.e.*, 62.
[851]Hehir, *a.g.e.*, 32.
[852]Lakhdar Brahimi, "Identical letters dated 21 August 2000 from the Report of the Panel on United Nations Peace Operations, A/55/305–S/2000/809 (Aug.21, 2000)" (New York, 2000).
[853]*a.g.e.*, 18.
[854]*a.g.e.*, 3–4.
[855]*a.g.e.*, 17,45.

yavaş olduğu ve oluşan krizlere zamanında tepki veremediği;[856] barışı koruma operasyonlarının daha konuşlanabilir, güçlü ve etkili kılınabilmesi için gerekli politik iradenin varolmadığı;[857] şayet BM kendi parçalarının bir toplamından ibaret ise, onun barışı koruma ve oluşturma kapasitesinin, üyelerinin hedeflere adanmışlığına bağlı olduğu[858] ifade edilmiştir.

Brahimi Raporu; yerel tarafların rızası, tarafsızlık ve kuvvet kullanımının barışı koruma operasyonlarının kilit özellikleri olduğunu kabul etmekle birlikte, bunlara ilişkin önemli noktalara vurgu yapmıştır. Rapor'a göre, tecrübeler göstermektedir ki; devletlerarası çatışmalar bağlamında rıza birçok yönden manipule edilebilmektedir. Buna göre, Birleşmiş Milletler için tarafsızlık bu yüzden BM Şartı'nın prensiplerine bağlılık anlamına gelmektedir. Bir barış anlaşmasının bir tarafının açıkça ve geri döndürülemez bir şekilde anlaşma hükümlerini ihlal etmesi durumunda, taraflara eşit muamele, en iyi olasılıkla etkisizlikle sonuçlanacak ve en kötü olasılıkla ise şer ile işbirliği anlamına gelecektir. 1990'larda, hiçbir başarısızlık BM'nin duruşuna ve inandırıcılığına, onun kurbanı saldırgandan ayırmaması kadar zarar vermemiştir. Bir kere konuşlandırıldığında, BM askerleri yetki teskeresinde verilen görevleri profesyonelce ve başarılı bir şekilde yapabilmelidir. BM askeri birliklerinin kendilerini, diğer misyon unsurlarını ve misyonun yetki teskeresini savunmaya ehil olmaları gerekmektedir. Angajman kuralları yeteri kadar güçlü olmalı ve BM unsurlarının insiyatifi saldırganlara bırakmasına cevaz verilmemelidir.[859]

Bu anlayışa uygun olarak; Mart 2013 yılında Güvenlik Konseyi'nin 2098 sayılı kararı ile kurulacak olan Müdahale Tugayı,[860] barışı koruma harekatının bariyerlerinden arınmış olarak kuvvet kullanımı konusunda daha büyük esnekliğe sahip olacak, fakat uluslararası barış ve güvenliği sağlamakla görevli Birleşmiş Milletlerin meşruiyetini de sorgulatacaktır.[861]

2000'li yılların başında uluslararası toplum, önceki yılların insani başarısızlıklarına ve Brahimi'nin taleplerine karşı, "Koruma Sorumluluğu" adı verilen ve kısıtlı şartlar altında insani müdahalelere cevaz veren yeni bir doktrin ile cevap vermiştir.

[856] *a.g.e.*, 15.
[857] *a.g.e.*, 1.
[858] *a.g.e.*, 44.
[859] *a.g.e.*, ix,x.
[860] United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/2098 (Mar.28, 2013)", y.y.
[861] Menent Savaş-Cazala, "Offensive Use of Force in Peace Operations: The Force Intervention Brigade", *European Journal of Interdisciplinary Studies* C.4, S.2 (2016): 117.

Müelliflerin bir kısmı, insani müdahalenin uluslararası teamül hukukunun oluşmakta olan bir normu olduğu ve olağandışı koşullar altında tanınması gerektiği hususunda mutabık kalmışlardır. Bunun bir "Groteus anı" olduğu da düşünülmektedir.[862]

[862]Sterio, *a.g.e.*, 213–14.

4. EGEMENLİĞİN YENİDEN İNŞASI: BAŞARISIZ DEVLET SÖYLEMİ VE KORUMA SORUMLULUĞUNDA NORM GELİŞİMİ

4.1. Başarısız Devlet Söylemi

Uluslararası sistem içerisinde her devlet güçlü devletlerin sahip olduğu ampirik niteliklere sahip olamamışlardır. Bu nedenle de; bunların işlevlerini yerine getirebilmek açısından formal hukuki mantığın ötesinde gerçek bir devlet olamadıkları ileri sürülmüştür. Soğuk Savaş süresince içerde etkili bir yönetim sergileyemeyen bu devletler birbiriyle yarışan süper güçler tarafından desteklenmiş, Soğuk Savaşın bitimi ile birlikte, birçoğunun etkin yönetim problemleri yaşadığı dile getirilmeye başlanmıştır.[863]

Soğuk savaşın bitimini müteakip başarısız devlet söylemlerinin ortaya çıkması ve yaygınlaşması; bu devletlerin etkin bir şekilde yönetilen diğer devletlerle eşit egemenler olmadığı düşüncesini de beraberinde getirmiştir.[864]

Devlet başarısızlığının esasen, devlet olma halini düzenleyen kuralların etkinlikten hukukiliğe kaymasının sebep olduğu normatif devrimin bir sonucu olduğu da ileri sürülmektedir.[865] Halvorson da, başarısız devletin, hukuken devlet olma halinin ortadan kaldırılamayacağı post-kolonyal düzen örüntüsünün bir ürünü olduğunu, bu devletlerin maddi koşullarının ürünü olmadığını savunmaktadır.[866]

İddialar ne olursa olsun, söylemsel hakimiyet ve başarısız devletlere yönelik yaklaşımlar göstermektedir ki; devlet olmanın vazgeçilmez niteliği olan dış devlet egemenliği bu devletler için reddedilmektedir. Başka bir deyişle, devlet olma halinin tanınması devam ederken, başarısız devletlerin egemenliği hükümetlerinin varlığı ve etkinliği şartına tabi tutulmaktadır.[867] Bu iddialar, devletlerin egemen eşitliği

[863]Rosa Ehrenreich Brooks, "Failed States , or the State as Failure ?", *The University of Chicago Law Review* C.72, S.4 (2005): 1168.
[864]Woolaver, *a.g.e.,* 596.
[865]Kreijen, *a.g.e.,* 7.
[866]Halvorson, *a.g.e.,* 584.
[867]Chan, *a.g.e.,* 395.

prensibine dayanan müdahale ve güç kullanma yasağına doğrudan bir meydan okuma olarak görülmektedir.[868]

Başarısız devlet etiketlemesine maruz kalan devletlerden biri olan Somali, uluslararası söylemde başarısız devletin paradigmatik örneği olarak gösterilmektedir. Başarısız olarak nitelendirilen diğer devletlere örnek olarak ise; Sudan, Afganistan, Kamboçya, Liberya, Yemen, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Solomon Adaları, Sierra Leone ve Merkezi Afrika Cumhuriyeti karşımıza çıkmaktadır.[869]

Başarısız devletler ile ilgili olarak, güvenlik bir sorun olduğu sürece, uluslararası ilişkilerdeki tartışmalar genellikle; istikrarı bozan mülteci akınları, uyuşturucu trafiği, silah ve insan trafiği, hastalıkların yayılması, terörizmin desteklenmesi ve kolaylaştırılması üzerinde yoğunlaşmaktadır.[870] Uluslararası hukukta ise, başarısız devlete ilişkin olarak yer alan hususlar, başarısız devletlerin kapsayıcı bir tanımının olmaması; uluslararası organizasyonlarda temsil; diplomasi hukuku; yargısal yeterlilik; anlaşma yapma gücü; yurtdışındaki devlet malları; uluslararası yükümlülüklere riayet ve devlet sorumluluğu hususlarında kendini göstermektedir.[871]

Problem bir devletin başarısızlığı olarak teşhis edilince, tedavi de başarısızlığa müdahale edilmesi, yeniden devlet inşası ve bunu haklı çıkarıcı söylemlerin yaratılması olmaktadır. Aslında başarısızlıkla mücadele süregelen bir ihtiyaç, başarısız devlet ise tarih boyunca varolan bir kategorizasyonun egemenlik lisanı içerisindeki günümüz versiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Başarısızlıkla mücadelede sergilenen müdahaleci duruş; yeni-vesayet rejimi veya post-modern emperyalizm olarak da adlandırılmaktadır.[872] Başarısız devletlerin ülke bütünlüğü ve politik bağımsızlığına yönelik olarak ileri sürülen eleştiriler üç ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; başarısız devletlere uluslararası yönetim empoze etmenin hukukiliği; hedef devlet başarısız bir devletse kuvvet kullanımına yönelik geniş hakların varlığı ve başarısız devletin egemen statüsünün reddedilmesidir.[873]

---

[868]Woolaver, *a.g.e.*, 596.
[869]*a.g.e.*, 603.
[870]Anna Simons ve David Tucker, "The Misleading Problem of Failed States: a 'socio-geograpgy' of Terrorism in the post-9/11 era", *Third World Quarterly* C.28, S.2 (2007): 387.
[871]Dube ve Manatsa, *a.g.e.*, 4.
[872]Logan ve Preble, *a.g.e.*, 63.
[873]Woolaver, *a.g.e.*, 604.

Öte yandan; başarısız devlet kavramının hukuki bir tanımı bulunmamaktadır. Bu sebeple başarısız devlet tabiri ile kavramsal olarak neyin kastedildiğinin, bir devletin hangi ampirik niteliklere sahip olması durumunda başarılı adledilebileceğinin ortaya konması gerekmektedir.

4.1.1. Kavram

4.1.1.1. Başarılı Devlet

Başarısız devlet kavramı çok çeşitli tanımlara sahip olup, en basit hali ile başarılı devletin karşıtı olarak tanımlanmaktadır.[874] İnşacı bir yaklaşımın ilişkisel ontolojisi, başarısız devlet rolünün sadece paylaşılan bilginin sosyal yapısına ilişkin olarak oluşturulmasına izin vermektedir. Bu yaklaşıma göre başarısız devlet, uygun devlete ilişkin olarak dışarıdan oluşturulana kadar önceden var olamamakta ve paylaşılan bilgi yapısı dâhilinde tanımlanmaktadır. Soğuk savaş sonrası dönemde, devlet olmanın uygun özellikleri yeniden tanımlanarak, başarısız devlet fikirsel düzeyde yeniden oluşturulmuştur.[875]

Bir devletin mükemmelik derecesinde başarılı sayılabilmesi için kendi toplumsal sınırları dahilinde etkin kontrol ve kamu otoritesi icra edebilmesi, bu etkinliğinin diğer devletler tarafından tanınmış olması, dış aktörleri ülke içerisindeki otorite yapılarından dışlayabilmesi, devletinin sınırları içerisine ve dışarısına insan ve malzeme akışını düzenleyebilmesi ve kontrol altında tutabilmesi gerekmektedir. Bu çerçevenin temsil ve refah ile desteklenmesi neticesinde arzu edilen başarılı devlet ortaya çıkmaktadır. Krasner, egemenlik kavramını dört değişik şekilde kullanarak bu asgari ana çerçeveye işaret etmektedir. Kendisinin adlandırmasıyla bunlar: Westfalyan egemenlik (dış egemenlik), uluslararası hukuki egemenlik (tanınma), ulusal egemenlik (iç egemenlik) ve karşılıklı bağımlılık (sınırlarından insan ve malzeme akışını kontrol edebilme kabiliyeti) egemenliğidir.[876]

Ulusal egemenlik, devlet içerisindeki politik otoritenin formal organizasyonunu ve kendi toplumsal sınırları dahilinde kamu otoritesinde etkin kontrol icra edebilme yeteneğini ifade etmektedir. Westfalyan egemenlik; belirli bir ülke içerisinde, dış aktörlerin otoritesinin dışlanmasına dayanan politik organizasyonu ifade etmektedir. Birbirine bağımlılığa dayalı egemenlik, kamu otoritelerinin; bilgi, fikir, malzeme,

[874]Brooks, *a.g.e.*, 1160.
[875]Halvorson, *a.g.e.*, 593.
[876]Krasner, 1999, 3.

insan, kirli atık veya sermayenin, devletinin sınırları içerisine ve dışarısına akışını düzenleyebilme kabiliyetini ifade etmektedir. Uluslararası hukuki egemenlik ise; genellikle resmi hukuki bağımsızlığı olan ülkesel varlıklar arasındaki karşılıklı tanıma ile ilişkilendirilen pratiklere atıf yapmaktadır.[877]

Başarılı ve işlevsel bir devlet olmanın gereği olarak sunulan en temel varsayımlar, güvenliğin yanında temsil ve refahı da içermektedir.[878] Modern devletin refah fonksiyonunun gelişimi, yakın bir fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır. Refah devletinin 19'uncu yüzyıldaki yükselişinin, modern milliyetçiliğin ortaya çıkışı ile ve devlet meşruiyetinin temelinin vatandaşların ekonomik refahını da kapsayacak şekilde genişlemesi ile oluştuğu kabul edilmektedir.[879] Paul Spicker'e göre refah devletinin ön şartları; ekonomik kalkınma, uygun bir şekilde yapılandırılmış ekonomi, fakirlikten kaçınma, temel güvenlik, ekonomik ve sosyal haklar ve politik korumadır.[880]

Bir kilit politik fayda da temsil ile ilgili olup; vatandaşların serbest, açık ve tamamen politikanın içerisinde bir sürece kavuşmasını sağlamaktır. Bunlar haricindekiler ise tipik olarak; tıbbi ve sağlık bakımı; okullar ve eğitim-öğretim; yollar, demir yolları, limanlar ve diğer fiziksel altyapılar, ticaret arterleri; iletişim altyapıları, para ve bankacılık sistemi; faydalı bir mali ve kurumsal bağlam içerisinde vatandaşların şahsi girişimcilik amaçlarını ve refahlarını yükseltmelerini temin; sivil toplumun desteklenmesidir.[881]

Tüm bu hususlara rağmen, devletlerin sağladığı politik kamu faydalarının bir hiyerarşisi bulunduğu kabul edilmektedir. Bu kamu faydalarının hiçbiri güvenliğin, bilhassa insan güvenliğinin sağlanması kadar kritik kabul edilmemektedir. Devletin birincil fonksiyonu, bu güvenlik politik faydasını sağlamak, yani sınır ötesi işgalleri ve filtrasyonları engellemek, toprak kaybının önüne geçmek, devlet içine veya milli düzene yönelen saldırıları ortadan kaldırmak, suçun veya herhangi bir tehlikenin ulusal insan güvenliğine yönelmesini engellemek, vatandaşlarının devlet ile olan

[877] *a.g.e.*, 3–4.
[878] Jennifer Milliken ve Keith Krause, "State failure, State Collapse, and State Reconstruction: Concepts, Lessons and Strategies", *Development and Change* C.33, S.5 (2002): 762.
[879] *a.g.e.*, 760.
[880] Paul Spicker, *The Welfare State: A General Theory*, 1. bs. (London: Sage Publications, 2000), 83.
[881] Robert I. Rotberg, "Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators", *When States Fail: causes and consequences*, 2003, 1–11.

uyuşmazlıklarını silaha veya başka fiziksel zorlama metotlarına başvurmaksızın çözmelerini mümkün kılmaktır.[882]

Bu politik faydalar paketi, modern ulus devletlerin güçlü, zayıf veya başarısız olarak adlandırmalarını sağlayan kriterleri vermektedir.[883] Başarısız devletlere yönelik halihazır politika yaklaşımı, 20'nci yüzyıl batılı refah devletini model alan, etkin egemenlik ve iyi yönetişim şeklindeki yeterince belirginleştirilememiş bir kavramsallaştırmaya dayanmaktadır.[884]

Ancak refah devleti esasen bir batı lüksü olarak kabul edilmekte ve bu lükse ancak zengin devletlerin mali kapasitelerini yetirebilecekleri ileri sürülmektedir. Bu yüzdendir ki; Üçüncü Dünya'daki devlet olmanın boyutu ölçülürken refah devleti'nin esas alınması uygun bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Şayet devletin dağıtıcı fonksiyonu esas alınacak olursa, başarısız devlet kavramını anlamsızlaştıracak kadar genişletme tehlikesiyle karşılaşılabilmektedir.[885]

4.1.1.2. Başarısız Devlet

11 Eylül döneminin sonrasında başarısız devlet, uluslararası sistemin kendisine yönelik bir tehdit olarak algılanmış, ve başarısız devleti ötekileştiren bir kollektif kimlik reformasyonu oluşturulmuştur.[886]

Başarısız devletin ayırıcı kriteri olarak, devlet içerisinde anlamlı hükümet yapılarının bulunmaması gösterilmektedir. Başarısız bir devlet, bir devletin en temel işlevlerini bile yerine getirmekten aciz bulunmakta, bu ise içeride ve dışarıda açık bir şekilde görülmektedir. İçeride başarısız olan devlet, kanun ve düzeni ayakta tutamamakta ve nüfusunu korumakta başarısız olmaktadır. Dışarıda ise, başarısız devletin uluslararası ilişkilere sahip olma kabiliyeti zedelenmiştir. Başarısız bir devlet içerisinde pratik olarak sorumlu bir aktör kalmadığından dolayı, devlet haklarını uygulama

[882] *a.g.e.*
[883] *a.g.e.*
[884] Anne L. Clunan ve Harold A. Trinkunas, "Conceptualizing Ungoverned Spaces: Territorial Statehood, Contested Authority, and Softened Sovereignty", *Ungoverned Spaces: Alternatives to State Authority in an Era of Softened Sovereignty*, ed. Anne L. Clunan ve Harold A. Trinkunas, 1. bs. (California: Stanford University Press, 2010), 17–30.
[885] Jean-Germain Gros, "Towards a Taxonomy of Failed States in the New World Order: Decaying Somalia, Liberia, Rwanda and Haiti", *Third World Quarterly* C.17, S.3 (1996): 457.
[886] Halvorson, *a.g.e.*, 593.

kabiliyetinden yoksun kalmakta ve uluslararası camia bu devlete karşı herhangi bir yükümlülük yükleyememektedir.[887]

Bu başarısızlık geniş bir yelpazede vukubulabilmektedir. Devletin, temel işlevlerini yerine getirme kapasitesi üzerine yazılmış literatür, zayıf ve güçlü devletlere, başarısız ve başarısızlaşan devletlere ve çökmüş devletlere atıfta bulunmaktadır.[888] Chiara Giorgetti'ye göre de, "Devlet başarısızlığı statik bir durum değildir. Daha ziyade doğrusal devamlılık arz eden bir süreç şeklinde gözükmektedir. Bu süreklilik; zayıf devletler, başarısızlaşan devletler, başarısız devletler ve yıkılmış devletler şeklinde devam etmektedir."[889]

Tüm bu kavramsallaştırmalara rağmen; uluslararası hukukta, başarısız devleti tanımlayan ortak kabul görmüş bir kavramsallaştırma bulunmamaktadır.[890] Thürer'e göre, başarısız tabiri, bir aşırı uçta çok geniş tanımlama ile günümüz modern uluslararası hukukuna göre agresif, keyfi, tiranik veya totalitaryan devleti; diğer uçta ise dar bir tanımlama ile hükümetsiz devleti ifade etmektedir. Bu yüzden başarısız devlet tabirinin çözülmüş veya yıkılmış devlet olarak anlaşılmasının daha uygun düştüğü belirtilmektedir.[891]

Başarısız devlet tabiri ile, Hobbes'un uzun zaman önce adlandırdığı toplumsal sözleşmeyi yerine getirmekte isteksiz veya kabiliyetsiz olan, diğer bir deyişle toplumun birçok kesimi ve menfaatleri arasında barışı idame ettiremeyen devlet anlaşılmaktadır.[892] Başarısız devlet, hukuki kapasitesi var olan, fakat bütün pratik amaçlar için bu kabiliyetini kaybetmiş olan bir devlettir. 1990'lardan beri Somali bu kapsamda kabul edilmekte, 1990'lardaki Bosna Hersek de buna örnek olarak verilmektedir.[893]

Zartman'a göre, "başarısız devletlerde, hükümetin karar alma merkezi, yani devlet paralize olmakta, kanunlar yapılmamakta, düzen muhafaza edilememekte ve toplumsal kohezyon artırılamamaktadır…"[894]

---

[887]Kreijen, *a.g.e.*, 101.
[888]Brennan M. Kraxberger, "Failed States: Temporary Obstacles to Democratic Diffusion or Fundamental Holes in the World Political Map?", *Third World Quarterly* C.28, S.6 (2007): 1057.
[889]Chan, *a.g.e.*, 399.
[890]Dube ve Manatsa, *a.g.e.* , 2.
[891]Thürer, *a.g.e.*, 733.
[892]Gros, *a.g.e.*, 457.
[893]Dube ve Manatsa, *a.g.e.*, 5.
[894]I. William Zartman, *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Political Authority*, ed. I. William Zartman, 1. bs. (London: Lynne Rienner Publishers, 1995), 5.

Thürer'e göre ise başarısız devletler, bir devletteki güç yapılarının çökmesinin ürünü olarak görülmektedir. Bu güç yapıları, o devletteki kanun ve düzen için politik destek mahiyetinde olup, bu yapının yıkımı anarşik formdaki iç şiddet tarafından tetiklenmektedir.[895] Başarısız devlet, genellikle yapısal ve doğrudan şiddetin yaygın iç formları ile karakterize edilen bir süreci, kanun ve düzeni destekleyen güç ve politik yapıların topluca yıkımını yaşamaktadır.[896] Rotberg'e göre de, devlet başarısızlığının en önemli ayırt edici özelliği, onlara özgün olan daimi şiddet halidir.[897]

Netice itibariyle; başarısız devlet, devlet içerisinde, devlet olma halinin gerektirdiği asgari seviyede normatif kurumsal düzeni ayakta tutmaya yönelik bir kabiliyetsizliğin var olması olarak anlaşılmaktadır. Bu yüzden başarısız devleti karakterize eden şey genel düzensizlik ve anarşi hali olmaktadır.[898]

Matthew Hoisington ise, başarısız devlet kavramı yerine "yönetilmeyen alan" tabirini kullanmakta olup, yönetilmeyen alanı basit bir tabirle, bir devlet tarafından etkin bir şekilde yönetilmeyen bir alan olarak tanımlamaktadır.[899] Birleşik Devletler Savunma Bakanlığı (DoD) ise; yönetilmeyen alanı, kontrol sağlamaya yönelik politik irade veya devlet kapasitesinin bulunmadığı fiziksel veya fiziksel olmayan alan olarak tanımlamıştır.[900]

Yönetilmeyen alanlar bu yüzden, ülkesel devlet kontrolünün rıza ile veya rıza olmaksızın, bütünüyle veya kısmen, hukuken tanınan ilgili egemen otoritelerden başka aktörlere devredildiği yerlerde var olmaktadırlar. Yönetilmeyen alanlar, devletlerin etkin egemenlik icra etmedikleri veya devlet kontrolünün zayıf, yok veya tartışmalı olduğu sosyal, politik ve ekonomik arenalar olarak görülmektedir.[901]

---

[895]Thürer, *a.g.e.*, 2.
[896]Dube ve Manatsa, *a.g.e.*, 2.
[897]Robert I. Rotberg, "Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators", *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*, ed. Robert I. Rotberg (Brookings Institution Press, 2003), 5.
[898]Kreijen, *a.g.e.*, 96.
[899]Matthew Hoisington, "Toward an International Law for Ungoverned Spaces", *Global Governance* C.20 (2014): 491.
[900]Dan Stigall, "Counterterrorism, Ungoverned Spaces, and the Role of International Law", *SAIS Review of International Affairs* C.36, S.1 (01 Ocak 2016): 48–49.
[901]Anne L. Clunan ve Trinkunas, *a.g.e.*, 17–30.

Gros'a göre, başarısız devletler bir sınıflandırmaya tabi tutulacak olursa, beş başlık altında incelenebilmektedir. Bunlar; anarşik devletler, hayalet veya miraj devletler, anemik devletler, ele geçirilmiş devletler ve fonksiyon dışı kalmış devletlerdir.[902]

Anarşik devletlerin merkezi bir hükümeti bulunmamaktadır. Bunlara örnek olarak Somali ve Liberya verilmektedir. Zaire gibi hayalet devletlerde ise sadece otorite benzeri bir yapı bulunmaktadır. Anemik devletler ise iki gruba ayrılmakta olup, bunların ilk grubunda; hükümeti ele geçirmek için mücadele eden isyancılar tarafından enerjisi tüketilen devletler ve ikinci grubunda ise; modernite motorlarının asla yerleşmediği Haiti gibi devletler yer almaktadır. Buna mukabil ele geçirilmiş devletler, güçlü merkezi bir otoriteye sahip olmalarına rağmen güvenilmez elitlerin üyeleri tarafından yönetimin ele geçirildiği Ruanda gibi devletlerdir. Fonksiyon dışı kalmış devletler ise, devlet formasyonunun konsolide edilmesi öncesinde dahi başarısızlığa maruz kalmış devletlerdir.[903]

Somali ve Liberya anarşik devletlere; Zaire hayalet devlete; Haiti ve Kamboçya anemik devlete; Ruanda ele geçirilmiş devlete; Bosna ise fonksiyon dışı kalmış devlete örnek olarak gösterilmektedir. Devletlerin aynı anda bunlardan birçok unsuru bünyesinde barındırabileceği kabul edilmektedir.[904]

4.1.1.3. Yoz Devlet

Yoz devletler, zayıf devletler, devletimsi yapılar, yıkılmış devletler ve başarısız devletler gibi tanımlamalar aynı karakteristik setini ifade etmemektedir. Bu yüzden, bu kavramların birbirlerinin yerine kullanılması da mümkün görülmemektedir.[905] Başarısız devlet nosyonu, bir devletin iç karakteristiğini tanımlamak için kullanılırken, yoz devlet kavramı bir devletin dış politika davranışını ifade etmek için kullanılmaktadır.[906]

Buna mukabil; Thürer'e göre başarısız tabiri, bir aşırı uçta çok geniş tanımlama ile günümüz modern uluslararası hukukuna göre agresif, keyfi, tiranik veya totalitaryan devleti; diğer uçta ise dar bir tanımlama ile hükümetsiz devleti ifade etmekte olup,[907]

[902]Gros, *a.g.e.*, 461.
[903]*a.g.e.*, 458–61.
[904]*a.g.e.*, 461.
[905]Bilgin ve Morton, *a.g.e.*, 55–56.
[906]*a.g.e.*, 56.
[907]Thürer, *a.g.e.*, 733.

bu anlamıyla yoz devlet geniş bir tanımlama ile başarısız bir devleti ifade edebilmektedir.

Noam Chomsky de başarısız devletlerin karakteristik özelliklerini; vatandaşlarını şiddet ve belki de yok edilmekten korumaktan aciz veya isteksiz olmak, ve serbestce saldırganlık veya şiddet gösterecek kadar kendilerini ulusal veya uluslararası hukukun ötesinde görmek olarak tanımlamaktadır.[908]

1980 yılı öncesinde Birleşik Devletler'deki politika yapıcılar, Idi Amin'in Uganda'sını, Pol Pot'un Kamboçya'sını ve ırkçı yönetim altındaki Güney Afrika'daki rejimleri ifade etmek için "firavun" veya "haydut" tabirlerini kullanmışlardır. Bu etiketlemeler, bu rejimlerin uluslararası alandaki hareketlerinden ziyade kendi halklarına karşı gösterdikleri iç davranışlardan kaynaklanmıştır. Haydut devlet kavramsallaştırmasındaki dönüm noktası, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 1979 yılında, terörü destekleyen devletler listesini yıllık olarak yayınlamaya başlaması ile olmuştur. Bu girişim ile birlikte yoz devleti tanımlama kriteri iç kriterden dışa doğru yönelmiştir.[909]

Clinton yönetiminin "yoz devlet" politikası, Milli Güvenlik Danışmanı Anthony Lake'in Foreign Affairs dergisinde 1994 Bahar döneminde yayımlanan makalesinde detaylandırılmıştır.[910] Buna göre "yoz devlet" etiketini alabilmenin üç şartı bulunmaktadır. Bunlar; kitle imha silahları arayışında olmak, devlet politikasının bir enstrumanı olarak terörizmi kullanmak ve önemli ABD menfaatlerine bölgesel tehdit oluşturan bir rejim olmaktır. Burada yoz statüsünü alabilmenin, iç özelliklerden ziyade dış davranışa dayalı bir kriterden kaynaklandığı görülmektedir.[911]

Madeleine Albright da 1997 Eylül'ünde Dış İlişkiler Konseyi'ne verdiği demeçte, yoz devletlerin Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde yer alan dört devlet çeşidinden birini oluşturduğunu ifade etmiştir. Albright'a göre bu devletler; ileri endüstrileşmiş devletler, oluşmakta olan demokrasiler, başarısız devletler ve yoz devletlerdir.[912]

Bu kavramsallaştırmalar ile birlikte, başarısız devlet kavramı ile bir devletin iç yetersizliği ifade edilirken, yoz devlet tabiri ile uluslararası hukuka aykırı bir dış

[908]Chomsky, *a.g.e.*, 1–2.
[909]Litwak, *a.g.e.*, 377.
[910]Anthony Lake, "Confronting Backlash States", *Foreign Affairs* C.73, S.2 (1994): 45.
[911]Litwak, *a.g.e.*, 378.
[912]*a.g.e.*, 379.

politika davranışı ifade edilir olmuş, yoz devlet ve başarısız devlet kavramlarının ayrı kavram setleri olduğu vurgulanmıştır.

4.1.1.4. İlgiye Mazhar Devlet

Haziran 2000'de Clinton yönetimi "yoz devlet" kavramını terk ederek tanımsal uygunluğu ve esnekliği sebebiyle "ilgiye mazhar devlet (state of concern)" kavramını kullanmaya başlamıştır.[913]

2007 yılında Rand Corporation da, yönetilmeyen alanlara ilişkin olarak iki analiz boyutunu ortaya koymuştur. Bunlardan ilki yönetilememezlik, diğeri ise terörist veya isyancı varlığına yardımcı olmaktır. Çalışmaya göre yönetilememezlik, bu alanlarda devletin işlevlerini yerine getirmeye isteksiz olması veya muktedir olmamasıdır.[914]

İkinci faktör olan, isyancı veya terörist varlığına yardımcı olmak unsuru, bu tür bölgelerin milli güvenlik politikası meselesi olarak ilgiye mazhar olmasının sebebidir. Her şeyden önce bu bölgeleri istikrarsızlığın kaynağı yapan şeyin yönetilememezliği değil, fakat aynı zamanda bu bencil unsurlar tarafından fırsatçı suistimale açık olmaları ve artan bir şekilde küresel güvensizliğin kaynağı olarak görülmeleri olduğu kabul edilmektedir.[915]

Bu nedenle başarısız devlet kavramının; sivilleri koruma sorumluluğu ve başarısız devletlerde barınan teröristlerle başa çıkma kisvesi altında, emperyal güdüleri hayata geçirmek isteyen büyük güçler için uygun bir tanımlama haline geldiği ileri sürülmektedir.[916]

"İlgiye mazhar devlet" veya "yönetilmeyen alan" kavramı kullanılmak suretiyle yoz devlet ve başarısız devlete yönelik olarak bir kavram birlikteliği yaratılmıştır. Yönetilememezlik devletin işlevlerini yerine getirmeye isteksiz olması veya muktedir olmamasını yani içte başarısızlığını ifade ederken, terörist varlığına yardımcı olmak suretiyle küresel güvensizliğin kaynağı olmak yoz devlet kavramına işaret etmiştir. Bu kavramsal birliktelik ilerleyen süreçte bu "ilgiye mazhar devletlere" karşı hukuki bir doktrin birlikteliğine dönüşecektir.

---

[913] *a.g.e.*, 375.
[914] Stigall, *a.g.e.*, 48–49.
[915] *a.g.e.*
[916] Dube ve Manatsa, *a.g.e.*, 3.

4.1.1.5. Yıkılmış Devlet

Devlet yıkımı başarısızlığın son safhasını ifade etmektedir. Zartman'a göre devlet yıkımı sosyolojik bir yaklaşımla;

> *"İsyan, darbe veya kargaşadan daha derin bir fenomendir. Yapı; otorite (meşru güç), hukuk ve politik düzenin parçalandığı bir durumu ifade eder ve belirli biçimde, eski veya yeninin, yeniden oluşturulması gerekmektedir. Diğer yandan, mutlaka anarşi olması gerekmemektedir. Ne basit bir şekilde etnik milliyetçiliğin yükselişinin yan ürünüdür: ne de eski düzenlerin yıkımıdır..."*[917]

Sosyolojik kavrayışta devletin varlığını kuvvet kullanımı üzerindeki tekel iddiasına bağlamak, mantıksal olarak böylesi bir tekelin kaybının da devletin varlığını sonlandırdığını kabul etmek anlamına gelmektedir. Bu anlayışa göre bir devlet, kendi ülkesi içerisinde var olan siviller üzerindeki nihai otoritesini kayda değer bir oranda kaybettiğinde devlet olma hali de sona ermektedir.[918]

Kelsen ise devletlerin yıkıma maruz kalma olasılığını normatif olarak izah etmiştir. Ona göre, milli hukuk düzeni, etkin olmaya başladığında devlet olunmaktadır ve milli hukuk düzeni etkinliğini yitirdiğinde de devletin geçerliliği sona ermektedir. Fakat Kreijen'in ifade ettiği üzere, Kelsen'in yazılarını yazdığı esnada var olmayan şey self-determinasyon hakkıdır. Self-determinasyon, uluslararası camia tarafından bir devletin resmen kabul edilmiş anayasal bağımsızlık hakkı olup kategorik bir hak olarak görülmektedir. Bu yüzden belirli bir çeşit hukuki formalizm dışardan ve prensipli bir şekilde uluslararası hukuka dahil edilmiş bulunmaktadır.[919]

Bu sebeple, başarısız devlet olma halini idame ettiren uluslararası hukuki sistem devletin suni bir kavrayışını kullanmaktadır.

4.1.2. Başarısız Devletlerde Yönetişim ve Başarısızlığın Koşulları

4.1.2.1. Başarısız Devletlerde Yönetişim

Devletler, tüm tarih boyunca küresel politik düzenin değişmez varlıkları olmamışlardır.[920] Günümüz anlayışıyla modern devlet Avrupa menşeyli bir kavram

[917]Zartman, *a.g.e.*, 1.
[918]Kreijen, *a.g.e.*, 45.
[919]*a.g.e.*, 57.
[920]Christopher Clapham, "The Global-Local Politics of State Decay", *When States Fail: Causes and Consequences*, ed. Robert I. Rotberg (Princeton University Press, 2004), 77–81.

olup; ülkesel devletler, şehir devletleri, ittifaklar, imparatorluklar ve diğer modern öncesi siyasal biçimler arasındaki savaştan galip çıkmış bir kavramdır.[921]

Ancak 19'uncu yüzyıla gelindiğinde, Avrupa'daki devletler kendilerini etkileyici bir şekilde silahlandırmayı, buna mukabil de sivil nüfuslarını hemen hemen silahsızlandırmayı başarabilmişlerdir.[922] Merkezi güç kullanabilme konusunda bütün devletler kıyaslanabilir bir pozisyonda olmadığı gibi, hepsi de uluslarını sınırları içerisine entegre etmekte de iddia sahibi olamamışlardır.[923]

Devlet benzeri politik organizasyon biçimleri batının dışında, uzun zaman için Çin'de veya Moğol Hanlığı'nda süzeren biçiminde var olmuşlar, fakat Avrupalı devletleri ayırt etmeye yarayan komşu ve sert sınırlara odaklanmamış, temelde merkezi bir kontrolü olan, perifere göre bu kontrolün azaldığı dağınık bir yönetişim formunu temsil etmişlerdir.[924] Avrupalı ülkesel devlet, Avrupa emperyalizmi döneminde küreselleşmiş, Avrupalı hükümetler ülkesel devlet formasyonlarını tüm dünya daki kolonilerine empoze etmişlerdir.[925]

Wallerstein'a göre de, modern dünya sistemi, büyük oranda Avrupa devletlerinin ve halklarının dünyanın geri kalanına yayılmasının tarihi olmuştur. Bu yayılma, birçok askeri işgal, ekonomik istismar ve kitlesel adaletsizlikleri ihtiva etmiştir. Genel argüman; bu yayılmanın uygarlık, ekonomik gelişme ve ilerleme olarak adlandırılan bir şeyi yaydığıdır.[926]

Modernitenin ilk olarak; Batı'nın ötesine, farklı Asya toplumlarına- Japonya, Hindistan, Burma, Çin, Vietnam, Laos, Kamboçya, Malezya ve Endonezya'ya- daha sonra Orta Doğu'ya ve en son da Afrika'ya ulaştığı kabul edilmektedir. 20'nci yüzyılın sonuna doğru da bütün dünyaya yayılımı tamamlanmıştır.[927]

---

[921]Charles Tilly, *Capital, Coercion, and European States, AD 990-1990*, 1. bs. (Cambridge: Basil Blackwell, 1990); Hendrik Spruyt, *The Sovereign State and Its Competitors* (New Jersey: Princeton University Press, 1994).
[922]Tilly, 1990, 56.
[923]Craig Calhoun, *Nationalism*, 1. bs. (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997), 97.
[924]Clunan ve Trinkunas, *a.g.e.* , 17–30.
[925]*a.g.e.*
[926]Wallerstein, *a.g.e.*, 1.
[927]S.N. Eisenstadt, *Comparative Civilizations of Multiple Modernities: A Collcetion of Essays by S.N. Eisenstadt*, 1. bs. (Boston: Brill Academic Publishers, 2003), 549.

Bu yayılma ile birlikte, devlet olma fikri, devletlerin tek meşru ve kabul edilebilir yönetim biçimi olduğu varsayımı yerleşmiştir. Bu yüzden dünyadaki nüfusun ve ülke topraklarının hepsi, devlet adı verilen bir yapının kontrolü altına düşmüştür.[928]

Devletin bir politik organizasyon olarak ortadan kaybolmaya başladığına yönelik sık sık tekrarlanan fikrin aksine, insanlığı daha kapsayıcı bir hal aldığı, Orta Avrupa'da başlayan devlet inşa sürecinin dünyanın geri kalanını dönüştürmeye devam ettiği ve her geçen gün daha fazla insan topluluğunun haklarını güvence altına almak için devletleşme talebinde bulunduğu görülmektedir.[929]

Bu devletleşme süreci nedeniyle; sosyal olarak tanımlanmış kurumsal çevreler yerli yerine yerleştiği zaman organizasyonel formdaki değişimler izomorfizme, yani organizasyonların birbirine benzeşmesine yol açmaktadır. Kurumsallaşma; organizasyonları artan izomorfizme doğru, yani organizasyonlar arası yapısal benzerliğe doğru baskılamaktadır.[930]

Dünya devletler ailesine üyelik standardı ve batı hâkimiyeti; egemen devletler arasında belirli derecede yapısal türdeşliğin kurulmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur. Devletin batılı modeli, yapısal bir denge veya bir referans noktası olarak küresel çapta inşa edilmiştir. Bir kere inşa edildiğinde ise, normatif ve ontolojik alanı domine etmeye başlamış ve mümkün olan diğer tüm alternatifleri gayri meşrulaştırmaya yardımcı olmuştur.[931]

Politik organizasyonun Avrupalı olmayan biçimleri, Avrupa stili egemen devletlere alternatif olarak geniş çapta meşruiyete erişmiş olmalarına rağmen, küresel modeller olarak gayrimeşrulaştırılmıştır.[932]

Devletin yönetişimin tek modu olarak kabulü ile birlikte birbirine organizasyonel olarak benzeyen, ancak işlevsel olarak benzerliği bulunmayan devlet modelleri ortaya çıkmıştır. Kuruçay'ın ifade ettiği üzere;

> *"Tüm bunların bir sonucu olarak, Batı dışı dünya da modernlik iddiasındaki devletler kendi toplumlarını uluslaştırma, yani ulus-inşası çabalarına giriştiler ve ortaya Batı'dakine benzeyen ama bir tersliği de içinde barındıran "devlet-uluslar" çıktı. Bu durumun bir sonucu olarak aslında Avrupa dışında gerçekte değil, ancak kurgusal olarak ulus-devletlerin olduğunu*

[928]Clapham, *a.g.e.*, 77–81.
[929]Robert Gilpin, *The War and Change in World Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 123.
[930]Ryan Goodman ve Derek Jinks, "Toward an Institutional Theory of Sovereignty", *Harvard Law School Public Law*, 2003, 110.
[931]Kingsbury, *a.g.e.*, 607.
[932]*a.g.e.*

söyleyebiliriz. Yani buradaki halklar ne gerçekte ulus olabilmişler, ne de egemenlik ulusal bir karakter kazanabilmiştir. Vatan ise, sınırları emperyalistlerce çizilmiş olduğundan, kutsallığı hep kuşkulu olan bir toprak parçasıdır. O nedenle Afrika, Ortadoğu, Asya gibi topraklarda doğan bu yapay devletleri, aslında uluslararası ilişkilere katılabilmek için "ulus devlet" olmaya çabalayan, bunun için bu "deli gömleği"ni halklarına giydirmeye çalışan yapılar olarak yorumlamak yanlış olmayacaktır. Ayrıca bu durum bize neden bu topraklarda bir türlü siyasal istikrar sağlanamadığını da açıklamaktadır: Aslında Avrupa'nın elbisesi bu ülkelere ve halklara uymamış, bu ulus-devlet modeli kabile temelli Afrika'ya bol gelmiş, uygarlık temelli Asya'ya ise dar gelmiştir. Ama daha da önemlisi, zaten Avrupalılar bu devletleri gerçekte kendileri gibi ve kendileriyle eşit aktörler olarak görmemiş ve bu çerçevede de yatay ilişki kurmamışlardır. Sonuçta ortaya bir yanda topraklarıyla, toplumlarıyla, tarihleriyle barışık, istikrarlı ve gelişmiş bir "merkez", öte yanda kendi kimliğini kaybetmiş, geçmişiyle ve toplumuyla sorunlu bir ilişkiye sahip, istikrarsız, azgelişmiş bir "çevre"nin olduğu ikili karaktere sahip bir dünya doğmuştur. . ."[933]

Bu anlayışa göre dünya; tabiati itibariyle iki ana sınıf veya bölgeden oluşmuştur. "Merkez" ve "Çevre," servet yönünden ayrılmışlardır. Sistemde Merkez varlıklı olmuş, Çevre ise fakir kalmıştır. İki bölge arasındaki ilişkiler, merkezi zenginleştiren ve çevredeki aktörleri fakirleştiren bir küresel işbölümü ile yönetilmektedir. Burada dünya sisteminin gerek unsuru istismarcı bir tabiatı barındırmaktadır. Küreselci yaklaşımın nihai zihin meşguliyeti, dünyanın fakir ve istismara maruz kalmış kitlelerini özgürleştirmekdir. İstismarcı dinamikler küresel işbölümüne işlendiğinden dolayı, sistem değiştirilememekte ve reforme edilememektedir.[934]

Ekomomik işbölümü sebebi ile; dünya işlevsel ve hukuki olarak benzer ülkesel birimlere bölündüğünde ve ilgili varlıklar uluslararası alanda devlet olarak muamele gördüğü sürece, iç yapısı ve rejim tipi önem taşımamıştır.[935]

Bugün, üzerinde yerleşilen dünyanın tamamı devletlerle kaplıdır. Makul derecede açık sınırları olan topraklar bir merkezi otoritenin nihai kontrolü altına girmiş farz edilmektedir.[936] Ancak bazı devletler; toprağı, sınırları ve hükümet yapısı ve büyük oranda ekonomisi ve bazen de nüfusu dışarıdan empoze edilen ve organize edilen bir devlettir.[937]

Günümüzde başarısız devlet olarak adlandırılan bu yapılar hakkında ifade edilen kaygılar, büyük oranda ülkesel devlet egemenliğinin, dünya düzenini oluşturan ve şeklini çizen en uygun politik organizasyon formu olduğu varsayımından

[933]Erol Kuruçay, "Uluslararası İlişkiler Düşüncesi ve Dünya Politikasındaki Değişimi Anlamak", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* C.2, S.1 (2012): 22.
[934]Torbjörn L. Knutsen, *A History of International Relations Theory*, 1. bs. (Manshester: Manchester University Press, 1992), 236.
[935]Kingsbury, *a.g.e.*, 607.
[936]Clapham, *a.g.e.*, 77–81.
[937]*a.g.e.*

kaynaklanmaktadır.[938] Devletlerin birbirine artan bağımlılığının ve uluslararası toplumun artan normatif yapısının her bir devlet üzerine yükümlülükler yüklediği; bu devletlerin diğer devletler ve uluslararası toplum lehine birçok görevi yapmasının gerektiği; bunun yalnızca hukuki bir gereklilik değil, aynı zamanda uluslararası toplumun bir ihtiyacı olduğu; bir devlet bu görevleri yerine getiremediğinde tüm sistemin istikrarsızlığa sürüklendiği iddia edilmektedir.[939]

Ancak başarısız olarak adlandırlan devletler bir yönetişimden yoksun değildirler. Realitede, sözde başarısız veya kırılgan devletler ile yönetilmeyen alanların çoğu değişik bir şekilde yönetilmektedir.[940] Yönetilememezlik, bu toprakların yönetişimden yoksun olduğu anlamına gelmemekte, daha ziyade var olan otorite yapılarının devletin formal müesseseleri ile alakalı olmaması anlamına gelmektedir.[941]

Buna karşın devletin yapısının özel bir düzen içermesinin gerekmediğine dair uluslararası yargı kararları bulunmaktadır. Uluslararası Adalet Divanı Batı Sahara Tavsiye Kararında:

> *"Uluslararası hukuktaki hiçbir kural, mahkememize göre, bugün dünyadaki devlet formlarının çeşitliliğinden anlaşılacağı üzere, devletin yapısının herhangi bir özel düzen içermesini gerektirmemektedir."*[942]

demek suretiyle, herhangi bir standart hükümet formunun herhangi bir devlete dikte edilemeyeceğini kabul etmiştir.

Bu tür yapılar; Somali veya Pakistani Wazeristan'daki kabile veya klan tabanlı hükümetlerden, Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri gibi istikrarlı isyancılar tarafından yönetilen alanlara kadar farklılık göstermektedir.[943]

Somali'de bazı fraksiyonlar, uyuşmazlıkların halli için şeriat hukuku mahkemelerini işletmektedirler. Milislerin askeri kabiliyetleri onların hükümlerini yürütmelerine imkân vermektedir. Benzer şekilde Taylorland'da, Taylor ve "Liberya Milli

[938]Clunan ve Trinkunas, *a.g.e.*, 17–30.
[939]Chiara Giorgetti, "Why Should International Law be Concerned About State Failure? The Limits of International Law", *ILSA Journal of International and Comparative Law* C.16, S.2 (2010): 473.
[940]Clunan ve Trinkunas, *a.g.e.*, 17–30.
[941]Stigall, *a.g.e.* , 48–49.
[942]"Western Sahara, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1975, p. 12.", y.y.
[943]Clunan ve Trinkunas, *a.g.e.*, 17–30.

Vatansever Cephesi" (National Patriotic Front of Liberia- NPFL) kendi topraklarındaki insanlar üzerinde mutlak otorite tesis etmişlerdir.[944]

Otonom silahlı gruplar devlete rakip olabilecek askeri kabiliyete sahip olduklarından dolayı, formal devletin engel olamaması sebebiyle dış ilişkileri de yürütebilmektedirler. Bu yolla silahlı gruplar, temaslarının devlet tarafından düzenlenmesini beklemekten ziyade, uluslararası ortamla doğrudan temasa geçmektedirler. Örneğin SPLM/A (Sudanese People's Liberation Movement/Army), Etiyopya ile kendi dış ilişkilerini kurmaktadır. Birleşmiş Milletler ile de irtibatı bulunmaktadır.[945]

Tüm bu örnekler göstermektedir ki; başarısız devletin uluslararası alandaki temsil sorunu esasen bu yöndeki bir başarısızlıktan değil, temsil edecek yapının devletin formal müesseseleri ile alakasız olması nedeniyle bunu kabul etmeyen uluslararası hukuki inşadan kaynaklanmaktadır.

Burada odak noktası egemen devlet sistemi ve devletlerdir. Devletler dışındaki diğer pozisyonlardan gelen otorite talepleri göz ardı edilmemekle birlikte, devlet hala değiştirilmesi güç olan epistemik bir başlangıç noktası teşkil etmektedir.[946] Bu anlamıyla devletler egemenlik oyununu oynamamakta, aslında oyundakileri oluşturan şey, egemenlik oyununun kendisi olmaktadır. Bu yüzden oyunun kendisi egemen varlık olabilme mümkünatının şartlarını yaratmakta ve hükmi şahsiyet vermek suretiyle oyuncuları belirlemekte, tanımakta, meşrulaştırmakta ve onlara sorumluluklar yüklemektedir.[947]

Başarısız devlet statüsüne doğru kaymak, bunun öncesinde işlevsel bir devlet olarak faaliyet göstermeyi gerektiriyor ise, Sierra Leone ve Afganistan gibi yerlerin başarısız devlet olarak düşünülemeyeceği, aslında başlangıçtan beri bunların devlet olamadıkları da iddia edilmektedir.[948]

Şayet bu tür yapılar devlet olarak adlandırılamayacak ise nasıl adlandırılmalıdırlar? Mezopotamya'daki bazı politik yapılar, zamanda geriye doğru bir bakış açısıyla sırf

[944]Anthony Vinci, "Anarchy, Failed States, and Armed Groups: Reconsidering Conventional Analysis", *International Studies Quarterly* C.52, S.2 (2008): 301.
[945]*a.g.e.*
[946]Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, *a.g.e.*, 8.
[947]*a.g.e.*, 130–45.
[948]Brooks, *a.g.e.*, 1168–69.

başka bir isim bulunmadığından dolayı devlet olarak adlandırılmış ise,[949] başarısız olarak nitelenen bu tür yapıları da mevcut uluslararası sistemin kurgusu gereği devlet olarak adlandırmaktayız.

4.1.2.2. Başarısızlık Tespitinde Objektif Koşullar

Devlet başarısızlığının hem objektif ve hem de sübjektif boyutlarının bulunduğu ve bu boyutların her ikisinin de kavramsallaştırma için gerekli olduğu kabul edilmektedir.[950] Başarısız devlet etiketini hak etmenin objektif boyutu, genel olarak zayıf hükümetlerin uluslararası topluma karşı sorumlu oldukları nüfusları ve ülke topraklarını kontrol etmedeki yetersizlikleridir.[951]

Bu objektif kriterlere yönelik olarak nitel ve nicel tanımlama gayretleri görülmektedir. Bir kısım düşünce kuruluşları ile resmi veya hükümet dışı birçok kuruluş metrik göstergeler yoluyla başarısız veya kırılgan devletleri tespit etmeye yönelik gayretler geliştirmişlerdir. Bunun yanında başarısız bir devletin nitel olarak nasıl teşhis edilebileceğine yönelik tanımlamalar da yapılmıştır. Bunların en önde gelenleri Rotberg ve Jackson tarafından yapılmıştır.

"Başarısız devletleri nasıl tanırız?" sorusuna Rotberg şu şekilde cevap vermektedir:

> *"Zayıf devletler geniş bir yelpazede coğrafi, fiziksel veya temel ekonomik kısıtlamalardan dolayı zayıf; iç çatışmalardan dolayı durumsal olarak veya geçici olarak zayıf ama temelde güçlü veya her ikisinin karışımı olabilmektedirler. Zayıf devletler tipik olarak etnik, dini, dilsel veya diğer cemaatler arası gerilimlerden muzdarip olmakta veya bu haller açık şekilde toplum içi şiddete dönüşebilmektedir. Şehirsel suç oranları artma eğilimi göstermektedir. Zayıf devletlerde, diğer politik faydaları yeterli oranlarda sağlama kabiliyeti azalmıştır veya azalmaktadır. Fiziksel altyapı ağları hasar görmüştür. Okullar ve hastaneler ihmal sinyalleri vermektedir. Kişi başına düşen milli gelir ve diğer kritik ekonomik indikatörler düşmüş veya düşmekte ve bazen de dramatik seviyelere ulaşmaktadır; yolsuzluk utanç verici bir şekilde yüksek orandadır. Zayıf devletler genelde hukukun üstünlüğü ilkelerinde gedikler açmakta ve sivil toplumu taciz etmektedirler. Zayıf devletler, seçilmiş veya seçilmemiş despotlar tarafından yönetilmektedirler."*[952]

Rotberg'e göre başarısız devletler; ciddi ve derinden çatışma içerisine girmiş, tehlikeli ve birbiriyle savaşan fraksiyonlarla dolu devletlerdir. Başarısız devletlerin çoğunda, hükümet orduları bir veya daha fazla rakip tarafından yönetilen isyanlarla mücadele etmektedir. Bir devleti başarısız kılan şey mutlak surette şiddetin derecesi değildir. Daha ziyade, bu şiddetin istikrar arz eden karakteridir. Angola, Burundi ve Sudan'da bunun örneklerine rastlanmaktadır. Şiddetin çoğunun var olan hükümete

[949]Hay ve Lister, *a.g.e.*, 4–5.
[950]Halvorson, *a.g.e.*, 583–84.
[951]*a.g.e.*
[952]Rotberg, *a.g.e.*, 4.

veya rejime yönelmiş olması; politik veya coğrafi taleplerin alevli karakteri; paylaşılan güç veya otonomiye talep bu karakteri yansıtan unsurlardır. Başarısız devletleri karakterize eden iç savaşlar genellikle etnik, dini, dilsel veya diğer cemaatler arası düşmanlıktan kaynaklanmakta veya köklerini buradan almaktadır. Cemaatler arası harmonizasyon eksikliğinin bulunmadığı bir başarısız devlet bulunmamaktadır. Güçlü devletlere kıyasla, başarısız devletler sınırlarını kontrol edememekte, topraklarının belirli bölümlerinde otoriteyi kaybetmektedirler.[953]

Devlet başarısızlığının diğer bir göstergesi kriminal şiddetin artmasıdır. Devlet otoritesi zayıfladıkça, başarısız oldukça ve devlet vatandaşlarını baskılamakta daha kriminal hale geldikçe hukuksuzluk da su yüzüne çıkmaktadır.[954]

Başarısız devletler, dejenere olan veya yok olan altyapı özellikleriyle tipiklik göstermektedir. Metaforik olarak, yollardaki gedikler arttıkça bir devlet daha fazla başarısızlık örneği göstermektedir. Başarısız devletler gerekli politik faydaların sınırlı sayıdaki miktarını sağlayabilmektedir. Savaş beylerine ya da devlet dışı aktörlere, kamu faydalarının sağlayıcısı olarak rolünü kaptırmaktadır. Başarısız bir devlet, modern dünya da bir ulus devletin temel vazifelerini yerine getirmeye artık istekli veya muktedir olmayan bir politik yapıdır. Başarısız devletler kusurlu müesseseler gösterirler. Yani sadece yürütme fonksiyonları bulunmaktadır. Yasamaları var olsa da bunlar işlevsel değildir. Demokratik tartışma gözle görülür şekilde kayıptır. Yargı bağımsız olmaktan çok yürütmenin bir türevidir. Vatandaşlar mahkeme sistemine güvenemeyeceklerini ve bilhassa devlete karşı haklarını elde edemeyeceklerini bilmektedirler. Bürokrasi uzun zaman önce profesyonel sorumluluğunu kaybetmiştir ve sadece yürütmenin emirlerini yerine getirmek için ve vatandaşlarını baskılamak için bulunmaktadır. Askeriye, artakalan onurunu koruyan tek müessesedir, fakat başarısız devletlerin silahlı kuvvetleri yüksek seviyede politize olmuş ve artık bir zamanlar gösterdiği ruhu kaybetmiştir.[955]

Bir devlet başarısız olduğunda veya başarısız olma sürecine girdiğinde, etkin eğitim ve sağlık sistemleri özelleştirilmektedir veya kamu tesisleri artan derecede köhne ve ihmal edilmiş olmaktadır. Öğretmenler, doktorlar, hemşireler ve hizmetliler, ücretleri geç ödenen veya hiç ödenmeyen bir gruba dâhil olmakta ve bunların işe gelmeme

[953]*a.g.e.*, 5.
[954]*a.g.e.*
[955]Rotberg, *a.g.e.*, 7.

oranları artmaktadır. Vatandaşlar, bilhassa kırsal bölgedeki ebeveynler, öğrenciler ve hastalar yavaş yavaş devletin onları kendi haline ve tabiatın kucağına bıraktığını anlamaktadırlar. Bazen başarısız bir devlet, Sudan'da olduğu gibi etkin şekilde bölünmeye uğradığında, gerekli hizmetler iltimas edilen bir yerli nüfusa sağlanmakta, fakat çatışma içerisinde olan veya isyan eden diğer yarıya sağlanmamaktadır.[956]

Başarısız devletler ekonomik fırsatlar sağlayabilmekte, fakat bunları sadece ayrıcalıklı bir azınlığa sunmaktadırlar. Yönetenin veya yöneten oligarkın etrafındakiler giderek zenginleşmekte, daha az talihli olanlar ise açlığa mahkûm edilmektedir. Düzenleyici avantajlardan ve döviz spekülasyonundan kaynaklanan büyük kârlar elde edilmektedir. Fakat para kazanma ayrıcalığı yöneten elitin müşterileri ile sınırlı kalmaktadır. Ulus devletin, bütün vatandaşlarının kişisel refahı ve servetini maksimize etme sorumluluğu yok olmuştur. Yolsuzluk her devlette bulunmaktadır, fakat başarısız devletlerde yıkıcı seviyeye ulaşmıştır. Başarısızlığın bir göstergesi olarak yıllık gayrisafi milli hasıladan kişi başına düşen seviyeler azalmaktadır.[957]

Jackson'a göre de, günümüz Afrika ülkelerine baktığımızda onların devlet olmanın kavrayış ve beklentilerinden uzak oldukları hemen gözümüze çarpmaktadır. Afrika devletleri, müşterek veya kamusal alan ayrımına dayalı karakteristiklerden yoksundurlar. Devlet daireleri belirli olmayan bir otoriteye sahiptir. Hükümet organizasyonları etkin değildir ve yolsuzluktan muzdariptir. Politik camia bütün olarak bir halk oluşturmak yerine, etnik olarak bölünmüş birçok halktan oluşmaktadır.[958]

Yine Jackson'ın tabiriyle, yolsuzluk Afrika politikasında rastlantısal olmaktan ziyade merkezidir. Kendini zenginleştirme ile şahsi ve fraksiyonel zenginlik artırma çabaları temel politikayı oluşturmaktadır. Kamu kurumlarının çoğu; akraba kayırmacılığı, iltimas, rüşvet, şantaj ve diğer şahsi veya karaborsa ilişkileriyle tamamen özelleştirilmiştir. Stanislav Antrewski'nin uydurduğu terimle Afrika hükümet sistemleri "kleptokrasi" olarak adlandırılsa yeridir. Afrika'da devlet, netice olarak, halkı dikkate alan bir alandan çok, şahsi iltimasa yönelik politik bir düzenlemedir.

[956]*a.g.e.*, 7.
[957]*a.g.e.*, 7–8.
[958]Jackson, *a.g.e.*, 212.

Hükümet; kanun, düzen, güvenlik, adalet veya refah gibi politik yararları sağlama aracı değil, kontrol edilen küçük bir elit için ayrıcalık, servet ve güç çeşmesidir. Devlet dairelerini işgal edenler, sivil veya askeri, yüksek veya aşağı, bu dairelere bir pozisyondan ziyade mülk muamelesi yapmaya meyillidirler.[959]

Jackson'a göre, Batı Afrika hükümetleri vatandaşlarına yönelik en büyük tehlikeyi teşkil etmektedirler. Hukukun üstünlüğüne hor görme ile muamele edip, kendi özel ve kollektif zenginleşmeleri için dizayn edilmiş kamu planlarını artırmaktadırlar. Böylesi durumlarda, gelişme boş bir retorikten öteye gitmemektedir. Maddi ve sosyal realitelerden uzaklaşmış kelimeler ve sayılar dünyasıdırlar. Afrika ülkelerinin çoğu, hatta en küçük olanları, Ortaçağ Avrupasını hatırlatan çoğul ittifaklardır. Temel farklılıkları iç şartlarına bakılmaksızın egemenliğin kurumsal çerçevesi ile tanımlanmış ve dışarıdan desteklenmiş olmalarıdır.[960]

Yeni oluşmakta olan devletimsiler veya sözde devletler gibi tabirler, uluslararası nezaket kuralları gereği bu devletlere devletlik vasfının verildiğine dikkat çekmektedir.[961] Yakın zamanın başarısız devletleri; Afganistan, Angola, Burundi, Kongo, Liberya, Sierra Leone ve Sudan olarak gösterilmektedir. Bu yedi devlet yukarıda sayılan başarısızlık kriterlerinin birer örneği olarak sunulmaktadır. Somali ise yıkılmış bir devlet olarak görülmektedir.[962]

Başarısız devletin objektif koşullarını ortaya koymakta kantitatif gayretler de ön plana çıkmaktadır. Kategorizasyon ve rasyonalizasyonun daima Batı düşüncesinin temelinde yattığı kabul edilmektedir. 17'nci yüzyılın sonundan itibaren Avrupalı müellifler, gezginlerin ve seyyahların sayısız izahlarından elde edilen bilgiyi bir araya getirmişler,[963] halklar, ırklarına veya çeşitlerine göre çeşitli kriterler kullanılarak; ahlaki karakter, üretim kapasitesi, kültürel formlar, aktiviteler ile deri rengi, saç stili, vücut şekli ve duruşuna göre fiziksel karakteristikleri de içeren kriterlere göre sınıflandırılmışlardır.[964] Rasyonalist lisan, yani tarafsız, objektif ve bilimsel dil, emperyal amaç için kullanılmıştır.[965]

---

[959]*a.g.e.*, 213.
[960]*a.g.e.*, 214.
[961]*a.g.e.*
[962]Rotberg, *a.g.e.*, 1–11.
[963]Jones, *a.g.e.*, 57.
[964]*a.g.e.*
[965]Ralph Pettman, *Commonsense Constructivism or the Making of the World Affairs*, 1. bs. (London and New York: Routledge, 2000), 76–79.

Tarafsız, bilimsel ve objektif gayretlerin günümüz versiyonunda başarısız devlet, metrik göstergeler yoluyla tespit edilmeye çalışılmaktadır. Burada kantitatif gayretler ön plana çıkmaktadır.[966]

Merkezi Haber Alma Teşkilatı İstihbarat Müdürlüğünce (CIA) 2000 yılında hazırlanan bir görev kuvveti raporunda 1955 ila 1998 yılları arasında gerçekleşen devlet başarısızlığı nedenleri incelemeye tabi tutulmuş ve nicel bir tanımlama yapılmıştır. Gerçek devlet başarısızlığının 20 örneğine rastlanmış, ancak bu sayı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.[967]

Uzmanlar yeni kriterler oluşturmak suretiyle tanımı genişletmeye çalışmışlardır. Kriterler genişletildikten sonra 1955 ila 1998 tarihleri arasında 114 devlet başarısızlığı tespit etmişlerdir. Bu daha önce tespit edilen rakamın 6 katına tekabül etmektedir. Başarısız devleti neyin oluşturduğunun kriterleri değiştirilerek kapsam genişletilebilmiştir. Bu yeni spekülatif ve yüksek derecede sübjektif standart, geniş bir liste meydana getirmiştir. Bu listenin içerisinde, Aralık 1998 tarihi itibariyle, Çin, Mısır, Hindistan, İran, Irak, Endonezya, İsrail, Filipinler, Sierra Leone ve **Türkiye** de bulunmuştur.[968]

Devletleri başarısına göre sıralandırmaya yönelik indekslerden öne çıkan tespit araçları olarak; "The Fund for Peace" isimli ABD merkezli düşünce kuruluşunun "Foreign Policy" dergisi ile birlikte yıllık olarak yayımladığı "Failed (Fragile) States Index;"[969] Dünya Bankası'nın yayımladığı "Country Policy and Institutional Assesment (CPIA)"[970] ve Brookings Enstitüsü tarafından yayımlanan "Index of State Weakness in Developing World"[971] karşımıza çıkmaktadır.

Bunlardan, en yaygın olan "Başarısız Devletler Endeksi," 2005 yılından beri Amerika Birleşik Devletleri Merkezli, "The Fund for Peace" isimli düşünce kuruluşu

[966]Dube ve Manatsa, *a.g.e.*, 8.
[967]Logan ve Preble, *a.g.e.*, 62.
[968]*a.g.e.*
[969]The FundforPeace, "Fragile States Index Annual Report 2020" (Washington, 2020), www.fundforpeace.org.
[970]World Bank, "Country Policy and Institutional Assessment (CPIA) | Data Catalog", https://datacatalog.worldbank.org/dataset/country-policy-and-institutional-assessment [Erişim Tarihi: 24.04.2021].
[971]Brookings Institute, "Index of State Weakness in the Developing World", https://www.brookings.edu/research/index-of-state-weakness-in-the-developing-world/ [Erişim Tarihi: 24.04.2021].

tarafından yayınlanmaktadır. 2013 yılında ismi "Kırılgan Devletler Endeksi (Fragile States Index)" olarak değiştirilmiş, ancak kullanılan metodoloji aynı kalmıştır.[972]

ABD merkezli "The Fund for Peace" (USFP)", başarısız devletlerin 5 özelliğini ortaya koymuştur. Bunlar:[973]

1. Ülkesinin fiziksel kontrolünü kaybetmek,
2. Meşru fiziksel güç kullanma tekelini kaybetmek,
3. Kollektif kararlar alma meşru otoritesinin erozyonu,
4. Makul kamu hizmetlerini sağlamada kabiliyet eksikliği,
5. Uluslararası toplumun tam bir üyesi olarak diğer devletlerle etkileşime girme kabiliyeti eksikliğidir. Bu ana göstergelerin alt göstergeleri de bulunmaktadır.

Kuruluş, 179 devleti; kohezyon göstergeleri (güvenlik düzeneği, ötekileşmiş elitler, grup yakınmaları), ekonomik göstergeler (ekonomik düşüş, düzensiz kalkınma, insan kaçışı ve beyin göçü), politik göstergeler (devlet meşruiyeti, kamu hizmetleri, insan hakları ve hukukun üstünlüğü) ve toplumsal göstergeler (demografik baskılar, mülteciler ve yerinden edilmiş insanlar, dış müdahale) olmak üzere 12 ana gösterge ile 100'den fazla alt gösterge üzerinden değerlendirmeye tabi tutmaktadır.[974]

Kırılgan (Başarısız) Devletler Endeksi bu değerlendirmeler neticesinde; devletleri, çok yüksek alarm (very high alert), yüksek alarm (high alert), alarm (alert), yüksek ikaz (high warning), yükseltilmiş ikaz (elevated warning), ikaz (warning), daha durağan (more stable), çok durağan (very stable), sürdürülebilir (sustainable), çok sürdürülebilir (very sustainable) olmak üzere 10 kategoriye ayırmaktadır.[975]

Bu veriler esas alınacak olursa 2022 yılı itibariyle, dünya da en kötüden iyiye doğru, çok yüksek alarm seviyesinde 2 devlet (Somali, Yemen); yüksek alarm seviyesinde 8 devlet (Güney Sudan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Çad, Sudan, Myanmar, Suriye ve Afganistan); alarm seviyesinde 19 devlet; yüksek ikaz seviyesinde 25 devlet; yükseltilmiş ikaz seviyesinde Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 32 devlet; ikaz seviyesinde 31 devlet; durağan seviyede 18 devlet; daha

[972]Ilona Szuhai, "Rethinking the concept of failed state", *Central European Papers* C.3, S.2 (2015): 102.
[973]Sampford, "Failed States and the Rule of Law", 131.
[974]"Fragile States Index Annual Report 2019" (Washington, 2019), 33, www.fundforpeace.org.
[975]*a.g.e.*, 6–7.

durağan sevide 15 devlet; çok durağan seviyede 12 devlet; sürdürülebilir seviyede 11 devlet; çok sürdürülebilir seviyede 6 devlet bulunmaktadır.[976]

Bu endekslerin yanlış yönlendirici olabileceği de ileri sürülmektedir. Örneğin, 2011 yılında ABD Foreing Policy dergisi, Zimbabwe'yi başarısız devlet endeksinde altıncı sırada göstermiştir. Bu tespitin ikna edici olmamakla birlikte yanlış bir yönlendirme de içerdiği ifade edilmektedir. O dönemde Zimbabwe'nin istikrarlı ve etkin bir hükümeti bulunmaktadır. Buna karşın, başarısız bir devlet olarak teşhis edilmiş olmak çok anlama gelmektedir. Bu tanımlama, yatırımcılara ve dünya finans piyasalarına bir ülkedeki yönetişim durumu ile ilgili negatif mesaj göndermektedir.[977]

Bu gayretler devlet kavramını oluşturucu unsurlara ayırmayı ve ampirik kriterler temelinde takip ederek ölçmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle politika yapımı kavramlarını operasyonalize etmek amaçlanmaktadır. Devlet kırılganlığı ve başarısızlığının teşhisleri ve analizleri, objektiflik ve doğruluk görüntüsü taşımakta ve ampirik gözlem ve ölçümü temel aldığını iddia etmektedir.

4.1.2.3. Başarısızlık Tespitinde Sübjektif Koşullar

Başarısız devlet etiketini haketmenin sübjektif boyutunu, önde gelen devletlerin elit karar yapıcıları tarafından oluşturulan sübjektif politik bir hüküm verme oluşturmaktadır.[978]

Bu hüküm verme, büyük güçlerin belirli tipteki ulus ötesi düzensizlik ve güvensizliğe karşı, değişen tarihi periyotlarda gösterdikleri duyarlılığa dayanmaktadır.[979] Burada politik etiketleme büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu kelimeler izlenecek politikayı etkilemekte ve şekillendirmektedir.[980]

Noam Chomsky de; Birleşik Devletler güvenliğine tehdit oluşturan (Irak gibi) veya nüfusunu ciddi iç tehditlerden kurtarması için Birleşik Devletler müdahalesine ihtiyaç duyan devletler için başarısız devlet tabirinin kullanıldığını belirtmek suretiyle bu politik duyarlılığa ve subjektif değerlendirmeye atıf yapmaktadır.[981]

Etiketleme uygulanacak politikayı da belirlemektedir. Burada karşımıza post-yapısalcılık çıkmaktadır. Post-yapısalcı görüş, kişiyi dil yoluyla inşa edilmiş olarak

[976]The Fund for Peace, "Fragile States Index", 6–7.
[977]Dube ve Manatsa, *a.g.e.*, 10.
[978]Halvorson, *a.g.e.*, 584.
[979]*a.g.e.*
[980]Litwak, *a.g.e.*, 376.
[981]Chomsky, *a.g.e.*, 1.

görmektedir. Kişiyi ilk aşamada var eden dil olduğu için, kişilik tarihsel olarak dilden önce gelmemektedir.[982] Dilin post-yapısalcı görüşünün yapısalcılıkdan ayrılış noktası anlamın asla sabit olmadığıdır. Kavramlar zamanla, bağlamdan bağlama anlamını değiştirmektedir.[983]

Benzer şekilde başarısız veya yoz devlet tabiri kullanıldığında; iç egemenliğin ve etkin yönetim kapasitesinin (özün) bunu tasvir etmek için kullanılan dilden önce geldiğini, dilin sadece varolan bu durumu başarısız, kırılgan, aciz, isteksiz, yıkılmış, yoz gibi kelimelerle ifade ettiğini düşünmekteyiz. Uygar, barbar veya vahşi etiketleri kullanıldığında, bu özün bunları tasvir etmek için kullanılan kelimelerden tarihsel olarak önce geldiği varsayılmakta, politikanın veya uluslararası hukukun dilinin yapması gereken işin bu şeyleri diğer devletlere ifade etmenin bir yolunu bulmak olduğu düşünülmektedir.

Ancak durum her zaman bu şekilde değildir. Kullanılan etiket ve devlet başarısızlığının belirli bir şekilde belirlenmesi, söz konusu politik toplumu da gayrimeşrulaştırmaktadır. Bu gayrimeşrulaştırma, uluslararası düzenin prensiplerini takviye etmekte ve muhtelif devletlerin ulus ötesi riski yönetmeleri için önleyici sorumluluklarını harekete geçirmektedir.[984]

Devlet başarısızlığının, Soğuk Savaş sonrası döneme özgü bir şey olmadığı ve diğer tarihi dönemlere kıyasla kendine özgü bir tehdit de taşımadığı ileri sürülmektedir. Bu haliyle devlet başarısızlığı, sadece yönetim müesseselerinin bir başarısızlığı değil, aynı zamanda büyük güçler tarafından tanımlanan bir sübjektif koşul olmaktadır.[985]

Gerald B. Helman ve Steven R. Ratner, başarısız devletlerden "Uluslararası toplumun bir üyesi olarak kendini idame ettirmekten tamamıyla aciz başarısız ulus devlet" şeklinde bahsetmektedir.[986] Günümüz başarısız devletlerinin göstermiş olduğu bu iç maddi koşulların; geçmişteki örneklerin sergilediği etnik temizlik, ayrılıkçı talepler, azınlıklara zulüm, savaş beyi şiddeti ve mülteci akımlarından ne yönde anlamlı bir şekilde ayrılış gösterdiğini teşhis etmenin güçlük arz ettiği vurgulanmaktadır.[987]

---

[982]Burr, *a.g.e.*, 22–30.
[983]*a.g.e.*
[984]Halvorson, *a.g.e.*, 584.
[985]*a.g.e.*
[986]Helman ve Ratner, *a.g.e.*, 3–4.
[987]Halvorson, *a.g.e.*, 586.

4.1.3. Egemenin İç Karakterine Bağlı Kademelendirici Söylemlerin Tarihi Gelişimi

Başarısız devletlerin yeni bir fenomen olmadığı, uluslararası devletler sistemi var olduğundan beri politik realitenin bir parçası olduğu kabul edilmektedir.[988] Egemenin iç karakterine bağlı olarak "Başarısız devlet" veya "yoz devlet" kavramlarının birebir olarak geçmişte de kullanılmış olduğuna ilişkin bir kanıt bulunmamaktadır. Buna rağmen benzer söylemler ve tasvirler tarihi kayıtlar içerisinde bulunabilmektedir.

Antik Yunan'da, Plato ve Aristo da, barbarlar ve Yunanlılar arasındaki emperyal mücadeleyi, zamana bağlı olmayan bir çatışma olarak tasvir etmiş, tarihin bir anına ait bir mücadele olarak kabul etmemişlerdir. Bu tasvire göre; Yunanlılar medeni olarak, barbar Persler ise medeniyetsiz olarak tasvir edilmiştir. Yunanlılar ve barbarlar, tabiatı itibarıyla karşılıklı düşmanlar olarak karakterize edilmiş ve ekonomik sistemleri ile hükümet formlarındaki devrimler ve değişiklikler dikkate alınmaksızın bu niteliklerini muhafaza edecekleri varsayılmıştır.[989]

Avrupa uluslararası hukukundaki uygarlık standardı da; yarı-uygarlaşmış, barbar ve vahşi toplumlar arasında farklılık göstermiştir.[990] Koskenniemi'ye göre; uluslararası hukuki fikirlerin tarihi, yoğun şekilde Avrupa merkezli kabul edilmektedir. Romalılardan itibaren 19'uncu yüzyılın emperyalizmi boyunca Avrupalı hukukçular ve politik düşünürler; uluslararası hukuku, Avrupa'da geliştirilen ve Avrupalılar arasındaki ilişkiler için kurallar sağlayan ve aynı zamanda Avrupalı ile medeniyetsiz olarak yaftalanan diğer politik varlıklar arasındaki kuralları vazeden bir alan olarak görmüşlerdir.[991]

Uluslararası hukuk teorisi, uluslararası dünyada hukukun rolü ve tabiatı hakkında genel sorular sormaktadır. Üç soru seti özellikle dikkat çekmektedir. Birinci set, uluslararası aktörlerin heterojenliğinin tanınması; sahip oldukları tercihler ve hedeflerin çeşitliliği ve onların kültürel ve tarihi arka planlarındaki farklılıklar ile başlamaktadır. Böylesi aktörler arasında hukuk mümkün müdür? Onları birleştiren

[988]Dube ve Manatsa, *a.g.e.*, 3.
[989]Rech, *a.g.e.*, 66–67.
[990]Halvorson, *a.g.e.*, 587.
[991]Martti Koskenniemi, "International Law in the World of Ideas", *The Cambridge Companion to International Law*, ed. James Crawford, Martti Koskenniemi, ve Surabhi Ranganathan, 1. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 54.

müşterek prensipler olabilir mi? Dünya bir hukuki camia mıdır yoksa sözleşmeye dayalı anarşik bir toplum mudur?[992]

İkinci soru seti, bu aktörlerin birbirlerinden bağımsız oldukları ve otonom yaşamlar sürdükleri savından ileri gelmektedir. Bu aktörler üzerinde herhangi bir standart gerçekten nasıl bağlayıcı olabilir ve bunun bağlayıcı kuvveti ne anlama gelmektedir? Zora başvuran otonom aktörleri haklı çıkaran nedir? Üçüncü soru seti ise, bu aktörler ve onların birbirlerine ilişkin olarak tavırları ile ilgilidir. Birinci aşamada ilgili aktörler kimlerdir ve hukuk istediklerini elde etmede onlara nasıl yardımcı olmaktadır? Şayet farklı şeyler isterlerse ne yapılması gerekir? Bu üç soru seti sırasıyla, uluslararası hukukun evrenselliği, bağlayıcı gücü ve uluslararası hukukun politik ve sosyal çevre ile ilişkileri hususlarıyla alakadar olmaktadır.[993]

Bu tür sorular değişik kelime dağarcıklarıyla tekrar tekrar sorulmuştur. Kelime dağarcıkları farklılık gösterse de, teori ve doktrinin bugünkü endişeleri, bu sahadaki kuramsal yansımanın kurucuları olan Francisco de Vitoria'nın 16'ncı yüzyılda İspanya'da, Hugo Grotius'un 17'nci yüzyılda Hollanda'da veya Immanuel Kant'ın 18'nci yüzyılda doğu Prusya da işaret ettiklerinden çok uzak değildir.[994]

Avrupalı olmayan dünya, Avrupa'nın gözünde bir kolonileştirme objesi olarak görülmüştür. Bunun pratik gerçekleştirmesi genellikle, sömürge toplumlarına ve onların değerlerine karşı gaddarca bir saygısızlıktan tutun da, dini fikirlerden laik fikirlere kadar varan resmi gerekçelendirmeleri içermiştir.[995]

Bu fikirlerin, epistemolojilerin ve emperyal politikanın ayrı komplikasyonları ile donatılmış üç geniş tarihi safhanın bulunduğu kabul edilmektedir.

15'inci yüzyılın sonlarında Avrupalı etnograflar, Avrupalı olmayan çeşitli toplumların detaylı izahlarını oluşturmuşlardır. Bunlar sıklıkla Aristo'nun politika üzerine makalelerinden elde edilen ve yukarıda zikredilen mukayese kategorilerine göre yapılandırılmışlardır. 16'ncı yüzyılın ortalarından itibaren toplumları tasvir etme, kategorize etme, onlar hakkında toplanan bilgileri derleme ve mukayese etme isteğinin, hiyerarşi oluşturma isteğinin daha aşağısında yer aldığı görülmektedir.[996]

---

[992] Martti Koskenniemi, "International Legal Theory and Doctrine", *Max Planck Encyclopedia of Public International Law* (Heidelberg and Oxford University Press, 2012), 1.
[993] *a.g.e.*
[994] *a.g.e.*
[995]Koskenniemi, 2012, 54.
[996]Jones, *a.g.e.*, 54.

17’nci yüzyılın sonlarından 19’uncu yüzyıla kadar olan süreçte, ırka dayalı uluslararası düşüncenin epistemolojisi, metotları, içeriği ve biçiminin değişmeye başladığı kabul edilmektedir. Merkantalizmden klasik politik ekonomiye ve ticari ve endüstriyel topluma kayış ve transatlantik kölelikten Afrika’nın kolonyal işgaline kayış bu dönemde vuku bulmuştur.[997]

19’uncu ve 20’nci yüzyıllarda uluslararası hukukun Avrupalı olmayan toplum ile ilişkisi, Avrupa’nın insanlığın evrensel organizasyonuna giden yolda önderlik ettiğine yönelik tarihi bir felsefeye dayanmıştır. Sadece 20’nci yüzyılın sonlarına doğru uluslararası hukuku, sömürülenin perspektifinden düşünen bir gayret zuhur etmiştir.[998]

4.1.3.1. Irka ve Dine Dayalı Kademelendirme (15-16’ncı Yüzyıllar)

Wallerstein’a göre; modern dünya sisteminin tarihi, sistemin kendisinin ahlakiliği konusunda devam edegelen bir entelektüel tartışmayı ihtiva etmektedir. Bu tartışmaların ilk ve en ilgi çekici olanı 16’ncı yüzyılda İspanyolların Amerika kıtasını işgalleri bağlamında ortaya çıkmıştır.[999]

1492 yılında Christopher Colombus Atlantik Okyanusu boyunca Çin’e ulaşmak için yapmış olduğu yolculukta, bugün Amerika dediğimiz yere ulaşmıştır. İspanyollar bu yolu takip ederek kıtaya akın etmişler ve Amerika’nın iki büyük imparatorluğu olan Aztek ve İnka’ların politik yapılarını ortadan kaldırmışlardır. Hemen ardından toprak talepleri ve bu insanların işgücü olarak kullanılması için savlar üretilmeye başlanmıştır. Yarım yüzyıl içerisinde yerli halkın büyük kısmı silah zoru ile veya hastalık sonucu ortadan kaldırılmıştır.[1000]

Zamanın önde gelen figürlerinden Bartolome de Las Casas, 1502 yılında Amerika’ya gelmiştir. Las Casas ilk başlarda, Amerika yerlilerinin zirai ve madencilik işlerinde zorla çalıştırılmasını öngören ve “*encomiendia*” adı verilen sistemi desteklemiştir. Fakat 1514 yılında ruhani bir dönüşüm yaşayarak “*encomienda*” sistemini terk etmiş, İspanya’ya dönerek sistemin adaletsizliğine ilişkin çalışmalarda bulunmuştur. Las Casas birçok komisyona iştirak ederek ve yazılar yazarak, İspanyolları ve Kiliseyi etkilemeye çalışmıştır. Ortaya koyduğu hususlarda en başlarda başarıya ulaşmıştır ve

[997] *a.g.e.*, 54–55.
[998] Koskenniemi, 2012, 54.
[999] Wallerstein, *a.g.e.*, 2.
[1000] *a.g.e.*

1537'de Papa III. Paul, Amerika yerlilerinin köleleştirilemeyeceğini, barışçıl yollarla Hristiyanlaştırılabileceğini öngören *Sublimis Deus'u* yayınlamıştır. 1543 yılında V.Charles, Las Casas'ın teklif ettiklerinin çoğunu içeren ve encomiendia'nın imtiyazlarının sonunu emreden *Leyes Nuevas'ı* yayınlamıştır. Buna rağmen Kraliyet ve Papalık, encomiendia'lardan gelen yoğun direnç ile karşılaşmış ve anılan mülga kararlarını askıya almak zorunda kalmışlardır.[1001]

Yine 1510 yılında Las Casas'ın, yerlilerin yerine Afrikalı kölelerin çalıştırılmak için ithal edilmesi gerektiğini tavsiye ettiği görülmektedir. Bu tavsiyesinin temelinde, Afrikalıların ruhunun olmaması yatmaktadır. Las Casas birçok defa; 1516, 1518, 1532 ve 1542'de bu teklifini yinelemiştir.[1002]

Las Casas, bu aşamada, argümanlarını teolojik ve entellektüel olarak çürütecek sistematik bir girişimle de karşı karşıya kalmıştır. Bu hususta kilit figür olarak, Juan Gines de Sepuldeva karşımıza çıkmaktadır.[1003]

Sepuldeva'nın dört esaslı argümanı bulunmaktadır: Bunlar:[1004]

1. Amerika yerlilerinin barbar, basit, cahil, ve eğitimsiz olmaları, öğrenme kabiliyetlerinin bulunmaması, buna karşın mekanik kabiliyetlerinin bulunması ve barbarlıkları sebebiyle yönetilmeleri gerektiği,

2. Putperestlik ve insan kurban etmek gibi ilahi olmayan ve doğal hukuka aykırı suçları nedeniyle cezalandırılmaları gerektiği ve bu yüzden İspanyol boyunduruğunu kabul etmeleri gerektiği,

3. İspanyolların ilahi ve doğal hukuka göre yerlilerin sebep olduğu zarar ve büyük felaketleri önlemeye mecbur oldukları, halen İspanyol boyunduruğuna girmemiş olanların her yıl birçok masum insanı putlara kurban etmeye devam ettikleri,

4. Katolik rahiplerin herhangi bir tehlike olmaksızın ve pagan rahipler tarafından öldürülme riski olmaksızın Hristiyanlaştırma faaliyetlerini rahat yürütebilmeleri için İspanyol hükümranlığının gerekli olmasıdır.

[1001] *a.g.e.*, 2–3.
[1002] Jones, *a.g.e.*, 56.
[1003] Wallerstein, *a.g.e.*, 4.
[1004] *a.g.e.*, 5.

Aslında Sepuldeva, İspanyol İmparatorluğu'nun adaletinin alternatif bir argümanını ortaya koymuştur. Buna göre, irrasyonel barbarlar olarak Amerikalıların, Aristo'nun ilk kitabı olan *Politics'de* tasvir edildiği anlamıyla, tabiatı itibari ile köle olmalarından dolayı onların kendi iyilikleri için, hayvan benzeri davranışlarına medeni kısıtlamalar koyabilmeleri ve İspanyollar tarafından idare edilmeleri gerekmekteydi.[1005]

Las Casas, Sepuldeva'nın argümanlarını ihtilaflı bulmuştur. Çünkü Sepuldeva, yerlileri dönüştürme gerekliliğinden bahsederken, bir yandan da onları ümitsiz bir şekilde "irrasyonel barbarlar" olarak tanımlamaktadır. Aslında Sepuldeva, barbarların İspanyollara teslim olmaları durumunda, kendi vahşi varlıklarını terk etmelerinin, insanlığa ve erdem'e dönüş yapmalarının mümkün olabileceğini düşünmektedir. Bu anlayışın, barbarların tabiat olarak muhakemeye sahip olmadıkları gerçeğine rağmen efendilerinden bir şeyler alabileceği ve öğrenebileceğini iddia eden Aristo'nun öğretileri ile aynı doğrultuda olduğu kabul edilmektedir.[1006]

1550 yılında V. Charles, "*Consejo de Indias*" adı verilen özel bir hukuk paneli toplamış ve Sepuldeva-Las Casas ihtilafını tartışmaya açmıştır. Panel kesin bir karara varamamış, V.Charles'dan sonra tahta çıkan Philip ile birlikte Las Casas'ın bakış açısı değerini yitirmiştir.[1007]

Wallerstein'a göre, iki muhalif müellifin yazılarında ortaya koydukları husus, bugün bile dünyanın ilgili olduğu şu kilit soruyu içermektedir: "Kimin, ne zaman ve nasıl müdahaleye hakkı vardır?"[1008]

Yerlilerin insanlığı ve Afrikalıların iman eksikliği üzerine söylemler, Roma Katolik Hristiyanlığının dinsel geleneğinde çerçevesini bulmuştur.[1009] İspanyol skolastik düşünürler, İspanya'nın Amerika kıtasındaki menfaatlerini meşrulaştırmak için Hristiyanlığa dayalı ilahi bir perspektifi ortaya koymuşlardır. İmparatorluğun paradigmatik Hristiyan argümanlarından bir seti de Francisco de Vitoria (1483-1546)

[1005]Rech, *a.g.e.*, 60–63.
[1006]*a.g.e.*
[1007]Wallerstein, *a.g.e.*, 4.
[1008]*a.g.e.*
[1009]Jones, *a.g.e.*, 57.

tarafından formüle edilmiş, İspanyolların emperyal gücünün hukukiliğinin, onların Hristiyan dinini yayma hakkı ve görevinden kaynaklandığı ileri sürülmüştür.[1010]

4.1.3.2. Bilime Dayalı Rasyonalist Kademelendirme (17-18'inci Yüzyıllar)

17'nci yüzyılın sonundan itibaren ırka dayalı uluslararası düşüncenin içeriği ve biçimi değişmeye başlamıştır. Gözlem yoluyla toplanan ve mantıksal muhakemeye göre sistematize edilen bilginin kullanımı; bilgiye yönelik yaklaşımlar için ve yeni disiplin alanlarının farklılaşması için temel oluşturmuştur. Bilgideki bu gelişmeler Katolik Kilisesi'nin politik otoritesindeki azalma bağlamında vukubulmuştur. Politik güç lâik temelde yeniden konfigüre edildiğinde, müellifler de sosyal ve doğal dünya hakkındaki otorite teşkil edilen bilgi için laik temelleri savunmanın yollarını aramaya başlamışlardır.[1011]

17'nci yüzyılın sonundan itibaren Avrupalı müellifler, gezginlerin ve seyyahların sayısız izahlarından elde edilen bilgiyi bir araya getirmişlerdir. Avrupalı olmayan halklar ve yerler hakkında elde edilen bu bilgiler sonucunda, rasyonel ve çağdaş izahları yapmanın gayretleri görülmeye başlanmıştır. Halklar, ırklarına veya çeşitlerine göre çeşitli kriterler kullanılarak, ahlaki karakter; üretim kapasitesi; kültürel formlar, aktiviteler ve deri rengi, saç stili, vücut şekli ve duruşuna göre fiziksel karakteristikleri içeren kriterlere göre sınıflandırılmışlardır.[1012]

Pettman'a göre, antropoloji'nin dili emperyal amaç için yaratılmış ve kullanılmış; bu rasyonalist lisan, batı için değil fakat dünyanın geri kalanı için geliştirilmiştir. Burada rasyonalist tabiri; "tarafsızlaştıran, objektif hale getiren ve bilimsel" anlamında kullanılmaktadır.[1013]

18'inci yüzyıl'dan itibaren aydınlanma düşüncesinin merkezi duruşu olarak ikinci bir fikir doğmuş ve tarihsel incelemeler yapılmaya başlanmıştır. Bunlar değişik tipteki toplumların, aşağı yukarı sofistike politik müesseselerini, üretim aktivitelerini veya sanat ve bilimine göre hiyerarşik düzenlemesini içermiştir.[1014]

Halkları; ahlaki karakter; üretim kapasitesi; kültürel formlar, aktiviteler ve deri rengi, saç stili, vücut şekli ve duruşuna göre fiziksel karakteristikleri içeren kriterlere göre

[1010]Rech, *a.g.e.*, 60–63.
[1011]Jones, *a.g.e.*, 57.
[1012]*a.g.e.*
[1013]Pettman, *a.g.e.*, 76–79.
[1014]Jones, *a.g.e.*, 59.

rasyonalist metodlara göre sınıflandırma girişimleri günümüzdeki başarısız (kırılgan) devletler endeksindeki günümüz ölçütlerini akla getirmektedir.

4.1.3.3. Uygarlık Kriteri ile Kademelendirme (19-20'nci Yüzyıllar)

Irk ve tarihsel kalkınma hakkındaki düşünce akımları, 19'uncu yüzyıl söyleminde "uygarlık" kriteri ile birleşmiştir.[1015] 19'uncu yüzyılda uluslararası hukukun gelişimi, merkezi olarak kolonyal problemlere odaklanmış ve uygar olmayanı teşhis etmek, tanımlamak ve konumlandırmak amacıyla özel doktrinler ve normlar tasarlanmıştır.[1016]

Burada James Lorimer'in (1818-1890), belirli devletleri patolojize etmeye yönelik girişimleri görülmektedir. Lorimer, politik toplulukları üç kategoriye (medeni, barbar, vahşi) ayırmıştır.[1017] Lorimer'in bu ayrımı, bir 19'uncu yüzyıl görüşü olarak kabul edilmektedir. Onun sınıflandırmaları, uluslararası hukuku daha sağlam bir temele dayandırmaya ve göreceli devlet gücü, maddi şartlar ve kültüre dayalı realiteyi hukukun içine taşımaya çalışmıştır.[1018]

Hersch Lauterpacht, Lorimer'in "Institutes of the Law of Nations" isimli eserini yazmasından seneler geçmesine rağmen bütün devletlerarası ilişkilerin Lorimer'in tasvirini yansıttığını söylemektedir.[1019] Günümüzde Lorimer'e benzer üçleme (tiranik, hiyerarşik, liberal) John Rawls'un "The Law of Peoples" isimli eserinde de bulunmaktadır.[1020]

Milletler ailesinin uluslararası hukuku ve bunun dili, Avrupa'nın Hıristiyan devletleri arasında ortaya çıkmış ve daha sonraları Amerika'nın önceki Avrupa kolonilerinin bağımsızlığı ve Liberya ve Haiti gibi Hıristiyan devletlerin kurulması ile birlikte genişlemiştir. Bu genişleme daha sonra da devam etmiş, 1856 yılında Osmanlı

[1015] *a.g.e.*

[1016] *a.g.e.*

[1017] James Lorimer, *The Institutes of the Law of Nations: A Treatise of the Jural Relations of Separate Political Communities (Vol.II)*.

[1018] Simpson, *a.g.e.*, 439.

[1019] Hersch Lauterpacht, "The function of the law in the international community" (2011): 175,

> *"The relations between States belonging to the community of nations are, so far as judicial settlement is concerned, still to a large extent under the sway of limitations which Lorimer assigned to the field of relations with uncivilized peoples. A State does not regard the refusal of its offer of judicial settlement as an affront to its dignity or as a denial of its membership in a legal community."*

[1020] Rawls, *a.g.e.*

İmparatorluğu'nun Avrupa uyumu ve kamu hukukunun avantajlarını kabulü ile ve yine Japonya'nın 1895 sonrasında büyük güç olarak kabulü ile genişlemiştir.[1021]

Oppenheim'e göre; milletler ailesinin tam üyeleri; 1905 yılı itibari ile, Türkiye ve Rusya dâhil bağımsız Avrupa devletleri; kuzey, merkezi ve güney Amerika'nın bağımsız devletleri; bunlara ilaveten Liberya, Kongo Serbest Devleti ve Japonya'dır. Mısır, Türk süzeranlığı altında olduğundan dolayı yarı egemendi. Tunus, Fransız protekteratı olduğu için yarı egemendi. Fas ve Habeşistan Oppenheim tarafından diplomasi ve anlaşma yapımı gibi bazı maksatlar için tam egemen devletler olarak kabul edilmiş, savaşın yürütülmesine ilişkin sınırlamalar bakımından egemen kabul edilmemiştir. Oppenheim, benzer şekilde; İran, Çin, Siyam ve Tibet'i bazı maksatlar için milletler ailesinin üyeleri olarak görmüştür, fakat Hıristiyan devletlerle aynı pozisyonda uluslararası hukuk kişileri olarak görmemiştir.[1022]

Bu dönemde Darwin'in evrime ilişkin düşünceleri de hukuki alanda yansıma bulmuştur. Darwin aşağı ve ilkel yaşam formları ile en yüksek ve en gelişmiş olanlar arasındaki farkı tartışmış ve gelişmiş olanların üstünlüğünü kendince ortaya koymuştur.[1023] Thomas Joseph Lawrence (1849-1919) ve diğer Darwincilerin gözünde, bu tür fikirler hem ulusal hem de uluslararası alanda insan toplumuna da pekala uygulanabilmektedir.[1024] Bunlar, burjuvanın proletarya üzerine, medeninin barbarlar üzerine üstünlüğünü haklı çıkarmaya dayalı tespitler olup, daha yüksek evrimin geliştirilmesi hatırına, yabancı topraklarının işgal edilmesi ve kolonileştirilmesi için Batı'nın hak sahibi olduğu ileri sürmüştür.[1025]

Kolonileşme süreci üzerine en sık yorum yapanlardan birinin Enstütü üyelerinden Westlake olduğu kabul edilmektedir.[1026] Britanya'nın 1894 yılında Uganda'yı kendi topraklarına katarak Afrika'da resmi bir imparatorluğa dönüştüğü[1027] yıl Westlake şunları ifade etmiştir:

> *"Uluslararası hukuk yerlilere medeniyetsiz olarak muamele etmek zorundadır. Medenileşmiş devletlerin karşılıklı yararı için, onların bölge üzerindeki egemenlik taleplerini düzenler ve yerlilere muamele edilme şeklini egemenliğin verildiği devletin bilincine terk eder."*[1028]

[1021] Kingsbury, *a.g.e.* 606.
[1022] Oppenheim, *a.g.e.* 154–57.
[1023] Rech, *a.g.e.*, 58–60.
[1024] Lawrence, *a.g.e.*, 6.
[1025] Rech, *a.g.e.*, 58–60.
[1026] Koskenniemi, 2004, 127–35.
[1027] *a.g.e.*
[1028] John Westlake, *Chapters on the Principles of International Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 1894), 143.

Westlake için, egemenlik cinsinden yerli mülkiyetini düşünmenin bile saçma olduğu ifade edilmektedir. Ona göre,egemenlik katıksız bir şekilde Avrupa nosyonudur. Bir kişinin sahip olmadığı şeyi transfer edememesi gibi, yerlilerin şefi de kendilerinde var olmayan bir kavram olan egemenliği transfer edemezdi.[1029]

Spektrumun diğer tarafında Institut dahilinde İsviçreli uluslararası hukukçu Joseph Hornung'un yazıları bulunmaktadır. Hornung, sadece sömürge topraklarındaki batı zulmüne saldırıda bulunmamış, aynı zamanda onun çifte standartlarına da saldırıda bulunmuştur. Ona göre, şayet Türkiye'de baskı altında olan Hristiyanlar lehine müdahale tüm yüzyıl boyunca hukuka uygun olmuş ise, Afrikalılar ile tranik yönetimler altında yaşayan Asyalılar lehine müdahalede bulunmanın da mümkün olması gerekmektedir. Hornung bu çifte standarda tepkisini "Fakat biz Avrupalılar; doğuya, ticaretimiz ve kendi vatandaşlarımızın korunması yönünden bakmışızdır." demektedir.[1030]

Hornung'a göre, Kolonileşme sömürülenin menfaatine olduğu sürece haklı olabilmekte idi. Kolonileşme, dünya federasyonu'na doğru ahlaki misyonun bir parçası olmalıydı. Bu, Avrupalı ve Avrupalı olmayan toplumların eşit olduğu anlamına gelmemekteydi. Hornung, doğu kültürüne karşı hiçbir sempati beslemiyordu. Fakat ona göre, barbarlar kötü oldukları için böyle değildi. Onları bilenler, iyi bir muameleyle onlardan birçok şey alınabileceğinin farkındaydı. Dahası onlar çocuktular, o zaman onlara, birinin çocuklara davrandığı gibi, yumuşaklık ve ikna yoluyla davranması gerekmekteydi. Hornung, güçlünün vesayetini ve hegemonyasını, sadece zayıfın menfaatine olduğu taktirde ve onun gelecekteki kurtuluşuna hizmet ettiği sürece kabul etmiştir.[1031] Reşit olmama hali, manda ve vesayet doktrininde bilindik bir fikir olarak kabul edilmektedir. Bu iki şekilde olmaktadır. Bir toplum ya yaradılıştan (ırksal bir eksiklikten dolayı) ya da politik bir sebepten (belirli bir politik yönelimin tabiatından dolayı) reşit olmamaktadır.[1032]

Uygar ve uygar olmayan devletler arasındaki bu ikili ayrım, uluslararası hukukun pozitivist doktrininin temelini oluşturmuş ve bu yolla protektorat, dominyon, kraliyet kolonileri gibi kolonyal yönetim formları ortaya konmuştur. Bütün hallerde; resmi

[1029]Koskenniemi, 2004, 127–35.
[1030]*a.g.e.*
[1031]*a.g.e.*
[1032]Simpson, *a.g.e.*, 440.

hukuki ve politika söylemi; uygarlık, yönetebilme kapasitesi ve kültürel ilerleme cinsinden kategorizasyonlardan etkilenmiştir.[1033]

Devletlerin birbirini tanıması da bu koşullandırmalara dayanmıştır. Tanıma, devlet olma halinin kabulü anlamına gelmektedir. Devlet olma hali, uluslararası hukuki kişiliğe giriş kapısını oluştururken, tanıma devlet olma halinin kilit unsuru olmaktadır. Tanıma bu yüzden, politik bir camianın, uluslararası hukuk tarafından teşkil edilen haklar ve yükümlülükler setini kabul etmesine dolaylı yoldan hizmet etmektedir.[1034]

Egemenler tarafından icra edilen karşılıklı tanıma faaliyeti müşterek bir uluslararası düzenin kabulünü ifade etmemekte, fakat aynılığın farkındalığını; olgusal, ülkesel ayrımın analitik tanınmasına dayanan kimliğin karşılıklı inşasını ifade etmektedir.[1035]

Tanınma, müşterek bir uluslararası düzenin kabulünü ifade etmemekte ise de; çıkış noktası itibariyle 19'uncu yüzyıl pozitif uluslararası hukukunda egemenlik kavramının tanımaya endekslendiği dönemlerde, tanıma aynı zamanda tanınan politik varlığın modern ve uygar bir hükümete sahip olduğunun kabulü anlamına gelmiştir. Tanıma, bir çeşit "hukuki vaftiz" mahiyeti taşımıştır. Tanıma, vaftiz edilen bir devletin işaretlerine ve liyakatine sahip olunduğu yönünde makul bir varsayımı getirmiştir.[1036]

Bu nedenle, Avrupa merkezli uluslararası hukuki düzenin oluşumunda ve tarihi gelişiminde; dini, kültürel ve ırksal farklılıklarla yüzleşmek temel bir mesele olmuştur. Avrupa doğal hukuk geleneğinde yer alan daha erken dönemdeki eğilim, Avrupalıları ve Hristiyanları diğerlerine karşı iltimasa tabi tutan bir tavır sergilemiştir.[1037]

Bu uygarlık kriteri, batılı olmayan dünyaya doğru Avrupai genişlemenin desteklenmesi için zuhur etmiş bir kriter olarak kabul edilmektedir. "Uygar olma" kriterinin amacının; gerçek egemenler olarak hangi hükümetlerin tanınacağı yönündeki felsefi problemlerle ilgilenmekten çok, Avrupalıların şahısları, malları ve

[1033]Jones, *a.g.e.*, 60.
[1034]Kreijen, *a.g.e.*, 13–18.
[1035]Anthony Carty, *Philosophy of International Law*, 1. bs. (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007), 6.
[1036]Jackson, 2007, 218.
[1037]Kingsbury, "Sovereignty and Inequality", 602.

bağımsızlıklarını batılı olmayan devletlerin ülkelerinde kimlerin koruyabileceğine ilişkin bir tespit yapmak olduğu kabul edilmektedir.[1038]

Uluslararası hukuk bu yüzden, teknolojik yönden ileri ve uygar kabul edilen egemen devletlerden oluşan küçük bir grubun oluşturduğu uluslararası düzeni tahkim etmiş, Avrupalılar veya Avrupa kökenli halklar ile Avrupalı olmayanlar arasında keskin bir ayrıma gitmiştir. Sadece ilk sayılanlar tartışmasız bir şekilde egemen devlet olma hakkına sahip kabul edilmiş, egemen devletler kulübü müşterek tarih, kültür ve kalkınmayı paylaşan Hristiyan ve medeni milletleri ihtiva etmiştir.[1039]

Bu yüzdendir ki, batılı olmayan devletlerin işgali halinde onların egemenliklerini kaybedip kaybetmediği tartışma konusu olmamıştır.

Tanıma yoluyla veya tanıma üzerine kurulu uluslararası düzen fikri, sadece Westfalyan kavramlaştırma içerisinde kritik rol oynamaktadır. Tanıma çoklu politik toplumların bulunduğu Antik Yunan benzeri yapılarla donatılmış düzenlerde gelişmiş bir müessese olmamıştır. Emperyal Çin tarafından inşa edilen cinsten devletlerarası düzenler de, uluslararası hukuk altındaki tanınmış ortak harekete değil, hâkimiyet ve sadakate dayalı ikili ilişkilere dayanmıştır.[1040]

Özellikle 19'uncu yüzyılda ilgili pratikler ve etkileşimler Avrupa dışındaki devletleri ve varlıkları da içerisine dahil etmeye başlamıştır.[1041] 1875 yılında "*Institut de Droit International*" (Enstütü), Sir Travers Twiss'in başkanlığında, Avrupa uluslararası hukukunun doğuda uygulanabilirliği üzerine bir çalışma başlatmıştır. Twiss'in raporuna göre bazı doğulular, korsan ve hatta yamyam iken; Türkiye, Siam, Çin ve Japonya gibi bazı diğerleri ise, batıyla uzun ve istikrarlı ilişkilere sahip olmuşlardır. İlk sayılan kategoriye (vahşiler) ilişkin olarak, Avrupalıların üstünlüğünün bir gereklilik olduğu vurgulanmıştır.[1042]

1895 yılına gelindiğinde bu konu, Enstitü'nün gündeminden düşmüştür. Dikkat; soyut standarttan çok, her durumun kendi özelliğine göre, belirli devletlerin Avrupa sistemine dahil edilme şartlarının müzakeresine kaymıştır. Uluslararası hukuk toplumuna girişi düzenleyecek istikrarlı bir uygarlık standartı ortaya konulamamıştır. Fakat bir standart lisanının var olması, adil muamele ve konjonktürel politikaların

[1038]Jackson, 2007, 215–16.
[1039]Kreijen, *a.g.e.*, 112.
[1040]Biersteker ve Weber, *a.g.e.*, 22–50.
[1041]Kingsbury, *a.g.e.*, 602.
[1042]Koskenniemi, 2004, 127–35.

düzenli yönetildiği görüntüsünü vermek için gerek unsur olarak görülmüştür. Avrupalı devletler ve onların iletişim usülleri tanımsal ve ön kabul olarak medeni olduğundan dolayı, tüm mesele, pratikte diğer toplumların Avrupa sistemine pürüzsüzce entegre edilecek bir oranda, ne zaman Avrupalılara benzemeye başladıklarının tespitinde yatmıştır.[1043]

Koskenniemi'nin ifadesiyle, o dönemin görüşüne göre, Avrupalı olmayan toplum aslında ne kadar çabalarsa çabalasın Avrupalı olamazdı. Türkiye bunu daima bilmişti ve Japonya'da acı bir hayal kırıklığıyla öğrenecekti. Paradoks şuradaydı: şayet medeniyetin bir dış standardı yok ise, o zaman her şey Avrupalıların tastik ettiklerine dayanmaktaydı. Avrupalıların tastik ettikleri de aday toplumların Avrupa kurallarıyla oynamaya hazır olma derecesine dayanmaktaydı. Fakat Avrupalı olmayan toplumlar, Avrupa kurallarıyla oynadıklarını ispatlamaya daha istekli oldukça, daha şüpheli bir hale gelmekteydiler. Çünkü Bluntschli'ye atıfla, "sadece aryan-olmayanlar efendilerinin önünde boyun eğerlerdi." Eşitliği kazanabilmek için Avrupalı olmayan toplum Avrupa'yı efendisi olarak kabul etmeliydi, fakat bir efendiyi kabul etmek de bir kimsenin eşit olmadığının ispatıydı.[1044]

1905 yılına gelindiğinde; Oppenheim, Hristiyanlığın uygar bir devlet olmanın gerek şartı olmadığını beyan etmekte hiçbir tereddüt göstermemiştir. Oppenheim'e göre uygarlık, basit bir tabirle, ilgili devlet ve onun tebasının milletler hukukunun prensiplerini anlaması ve buna uygun davranması anlamına gelmektedir.[1045]

Yozluk ve başarısızlık, aynı isimle adlandırılmasa dahi 19'uncu yüzyılda müdahale için sık sık kullanılan bir argümandır. Bu argüman yerel otoritelerin uluslararası yükümlülükleri yerine getirmekteki isteksizliği veya etkinlikten uzaklığı üzerine kurulu bulunmaktadır. Bu argümanlar, Avrupalı güçlerin ve Birleşik Devletler'in; Türkiye, Japonya, Çin, Siyam, Fas ve diğer devletler üzerine empoze ettikleri konsüler yetkilerin birincil gerekçesini oluşturmuştur. Fransa tarafından yürütülen, Britanya ve İspanya'nın da desteğini alan Meksika'ya yönelik 1861'deki kollektif askeri müdahale de bunun bir örneği olarak gösterilmektedir.[1046]

[1043] *a.g.e.*
[1044] *a.g.e.*
[1045] Oppenheim, *a.g.e.*, 31.
[1046] Kingsbury, *a.g.e.*, 619.

Osmanlı imparatorluğu "Avrupa'nın hasta adamı" olarak etiketlenmiş, Cumhuriyetçi Çin "kaosa iliştirilmiş ecnebi bir ofis" olarak adlandırılmıştır.[1047] Monroe doktrinine ek Roosevelt önerisi, "iktidarsız" Latin Amerika devletlerine ABD'nin kuvvet kullanarak müdahalesinin haklılığını ileri sürmüştür.[1048]

4.1.3.4. Etkinlik Kriterine Dayalı Kademelendirme (1930 Montevideo Şartı)

1930'lara gelindiğinde bu "uygar olma" ehliyeti ihtilaflı hale gelmiş ve vurgu daha çok "etkin hükümet etme" kriterine doğru kaymıştır. Bu son kriterin, sömürgeciliğin savunucuları tarafından Afrikalı milliyetçilerin derhal kendini yönetme taleplerini püskürtmek için kullanıldığı ileri sürülmektedir.[1049]

Etkinlik şartını yerine getiren egemen eşit devletler sistemi; 20'nci yüzyıl uluslararası ilişkilerinin tanımlayıcı fikirlerinden birini temsil etmiştir. Etkinlik şartı, devletin sosyolojik kavrayışıyla ilişkilendirilmektedir.

Devletin sosyolojik kavrayışı Weber tarafından verilen tanıma dayanmaktadır ve bu tanım sosyolojide ve siyaset biliminde genel olarak kullanılmaktadır. Weber; devleti zorunlu yetkisi bulunan, daimi organizasyon uygulayan, ve yetki alanında vukubulan tüm aksiyon dahil bir ülke ve nüfus üzerinde güç tekeli iddia eden tüzel bir grup olarak tanımlamaktadır.[1050]

Weber; devleti, zorlama ve fiziksel kuvvet araçlarının uygulanması cinsinden tanımlamıştır. Weber'e göre, idari kadrosu başarılı bir şekilde meşru fiziksel güç tekelini uygulayan bir politik kurumsal organizasyon, "devlet" olarak adlandırılmaktadır.[1051] Bu anlayış içerisinde devlet kavramını diğer sosyal fenomenlerden ayıran bir karakteristik ortaya çıkmaktadır. Max Weber'e göre, devleti diğer tüm tarihi yönetim formlarından ayıran şey güç tekelleşmesidir. Günümüzde güç kullanımı, devlet tarafından izin verildiği veya düzenlendiği derecede meşru kabul edilmektedir.[1052]

Kuvvet kullanımı ve tehdidi üzerinde tekele sahip olmanın devlet için iç ve dış egemenliği ifade ettiği, yani herhangi bir dış güçten bağımsızlık ve belirli sınırlar içerisinde yaşayan insanlar üzerinde nihai otorite anlamına geldiği kabul

[1047]Halvorson, *a.g.e.*, 587.
[1048]Woolaver, *a.g.e.*, 599.
[1049]Jackson, 2007, 215–16.
[1050]Kreijen, *a.g.e.*, 44–45.
[1051]Anter, *a.g.e*, 11.
[1052]*a.g.e.*, 25–26.

edilmektedir.[1053] Resmi olarak modern devletin karakteristiği, sadece fiziksel kuvvet tekeli değil, aynı zamanda idari ve hukuki bir düzen tekelidir. Fakat tüm bu niteliklere rağmen fiziksel güç tekeli, devlet kavramının en önde gelen kriteri olarak varlığını sürdürmektedir.[1054]

Uluslararası hukukta da bir politik birimin devlet olarak kabulü için bazı ampirik kriterleri karşılaması gerektiği kabul edilmiştir. 1934 tarihli Montevideo Konvansiyonu'nun birinci maddesi, devletin unsurlarına ilişkin dört kriter içermektedir.[1055] Buna göre devlet; daimi bir nüfusu, tanımlanmış bir toprağı, hükümeti ve diğer devletlerle ilişkiye girebilme kapasitesi olan bir uluslararası hukuk kişisidir.[1056] Montevideo Sözleşmesine göre, devletin kurucu unsurlarından ilki nüfustur.[1057] Nüfusun; kültürel, sosyal veya etnik olarak homojen olması gerekli görülmemektedir.[1058] Daimi bir nüfus, istikrarlı bir camianın ampirik delili olarak görülmektedir.[1059]

Devlet olmanın ikinci kurucu unsuru olan devletin ülkesi;[1060] toprak, toprak altı, deniz alanı ve hava sahasını içermektedir ki; bu alanlarda devlet, uluslararası hukuk altında münhasır yetkilerle donatılmıştır.[1061] Devletin kurucu unsurlarından üçüncüsü ve en çok tartışma konusu olanı ise hükümettir.[1062] Hükümet, toplumun politik organizasyonunu ifade etmektedir. Bağımsız olmasının yanı sıra, uluslararası hukukun diğer özneleri ile ilişkiye girme kapasitesine de sahip bulunmaktadır. Bu nedenle Montevideo Sözleşmesi'nin 1'inci maddesinde yer alan "diğer devletler ile ilişkiye girme kapasitesi" hükümet tanımının bir parçası olarak görülmekte, devlet olarak kabulün ayrı bir oluşturucu unsuru olmadığı ileri sürülmektedir.[1063]

Öte yandan hükümet tabirinin, sadece bir devletin yürütme gücü ile ilişkilendirilerek şahsileştirilmemesi gerekmekte olup, hükümet tabiri, yargı ve parlamentoyu da

[1053]Kreijen, *a.g.e.*, 44–45.
[1054]Anter, *a.g.e.*, 11–12.
[1055]"Convention on Rights and Duties of States adopted by the Seventh International Conference of American States, Dec.26,1934, 165 L.N.T.S. 19" (y.y.).
[1056]*a.g.e.*, art.1.
[1057]*a.g.e.*
[1058]Cuba, *a.g.e.*, 124.
[1059]Kreijen, *a.g.e.*, 50.
[1060]Convention on Rights and Duties of States adopted by the Seventh International Conference of American States, Dec.26,1934, 165 L.N.T.S. 19, art.1.
[1061]Cuba, *a.g.e.*, 124.
[1062]Convention on Rights and Duties of States adopted by the Seventh International Conference of American States, Dec.26,1934, 165 L.N.T.S. 19, art.1.
[1063]Kreijen, *a.g.e.*, 50.

içermektedir.[1064] Etkin hükümetin ise, Weber'in bahsettiği zorunlu yetkiyi, yani merkezi idari ve yasama organlarını ifade ettiği kabul edilmektedir.[1065]
Devlet olmanın ampirik unsurlarına atıf yapan sosyolojik bir kavrayış uyarınca daimi bir nüfus ve etkin hükümet, devlet olmanın başta gelen oluşturucu unsurları olarak görülmektedir.[1066]

Yukarıda sayılan ve devlet olarak kabulde aranan ampirik kriterler, devletler camiasına kabul için kriterleri vurgulayan klasik pozitif uluslararası hukukun halefleri olarak görülmektedir. Klasik pozitif uluslararası hukuktan farkı ise, 19'uncu yüzyılın sonu ve 20'nci yüzyılın başındaki doktrine göre aranan "uygarlık" kriterinin eksikliğidir.[1067] Uygarlık kriteri etkin hükümet edebilme kriteri ile yer değiştirmiştir. Bununla beraber, Montevideo Sözleşmesi'ndeki bu etkinlik kriterinin artık uygulanmadığı ve başka kriterlerle yer değiştirdiği de ileri sürülmektedir.

4.1.3.5. Normatif Kriter ve Hukuki Devlet (Dekolonizasyon ve Çift Kutuplu Politika)

Uluslararası hukukta devlet olmanın koşulları tartışılırken genelde Montevideo Sözleşmesine ve hükümetin etkinliğine, dolayısıyla da devletin sosyolojik kavrayışına atıfta bulunulmaktadır. Fakat Sözleşmenin kabul edildiği tarih itibariyle varolmayan şey kategorik bir hak olarak self-determinasyon hakkıdır. Self-determinasyon hakkının ortaya çıkması veya tanımanın politik bir enstruman olarak kullanılması ile birlikte sosyolojik devlet kavrayışından hukuki devlet kavrayışına doğru bir kayış gerçekleşmiştir.

Devlet olmanın şartları aranırken günümüzde etkinliğin her zaman dikkate alınmadığı görülmektedir. Crawford'a göre, devlet olmanın daima etkinlikle eşdeğer tutulması gerektiği yönündeki önerme, modern pratikle uyuşmamaktadır.[1068] Daha önce zikredildiği üzere; tarihsel durumsallıklara rağmen, devlet olma hali bir kere genel olarak tanındığında ve Birleşmiş Milletler'e kabul yoluyla açık bir şekilde delillendirildiğinde yeni bir durum ortaya çıkmaktadır. Bir kategori bölünmesi tesis edilmekte ve devlet olma hukuki kategorisine geçilmektedir. Yeni devlet egemen

[1064]Cuba, *a.g.e.*, 125.
[1065]Kreijen, *a.g.e.*, 50.
[1066]*a.g.e.*
[1067]Jackson, 2007, 215–16.
[1068]James Crawford, "International Law Conditions for the Creation of States", *The Creation of States in International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 97.

olmakta ve ne kadar kırılgan olursa olsun ve kaynakları ne kadar küçük olursa olsun artık bu durum bir hakikat halini almaktadır.[1069]

Yugoslavya'nın dağılması sonucu ortaya çıkan hukuki meselelerde tavsiye vermek üzere teşkil edilen Badinter Komisyonu da, devlet olmanın egemenlik ile karakterize edildiğini vurgulamaktadır.[1070] Diğer bir deyişle, devlet, bir devlet olduğu için egemen olmaktadır; yoksa belirli bir türe dahil olduğu için devlet olmamaktadır. Egemen devlet terimi sıklıkla kullanılan bir terimdir. Fakat egemen devlet, "egemen egemen" anlamına gelmektedir. Bu yüzden Crawford'a göre, yaratılan bu tekrar, devlet kavramına yalnızca belirli bir aura eklemektedir.[1071]

Montevideo Sözleşmesinde bulunan devlet unsurlarından herhangi bir niteliğin yitirilmeye başlanması da, uluslararası hukuki sistemde bir devletin varoluşunun sorgulanmasına sebep olmamaktadır.[1072] Montevideo Sözleşmesi, devlet olma halinin devamlılığı için ihtiyaç duyulan unsurlardan ziyade, devlet varlığı için gerekli olan unsurlar üzerinde durmaktadır.[1073]

Uluslararası hukukta devlet, oluşturucu unsurlarında bazı değişiklikler yaşasa bile devlet olmaya devam etmektedir. Oluşturucu unsurlarında yaşadığı bu iç değişiklikler onun devlet olma durumunu veya hukuki şahsiyetini engellememektedir.[1074]

Crawford'a göre de, hükümetindeki devrimsel değişikliklere rağmen veya etkili hükümetin bulunmadığı veya hiç hükümetin bulunmadığı dönemlere rağmen, devletin haklarını ve yükümlülüklerini devam ettirdiğine yönelik olarak kuvvetli bir karine mevcuttur.[1075] Saldırgan işgal, devletin devamlılığını etkilememekte, hatta işgal edilen devleti temsil edecek herhangi bir hükümetin bulunmadığı durumlarda bile bu kural geçerli bulunmaktadır.[1076]

Şayet devlet olma hali olgusal bir durum olarak anlaşılırsa, o zaman kuvvet kullanımı yoluyla etkili hükümetin kaybedilmesi devletin otomatik olarak ortadan kalkması anlamına gelecek ve bu da realitede devletin devlet olma dayanağını kaybettiği

[1069]Crawford, "Sovereignty as a Legal Value", 117–18.
[1070]"Conference on Yugoslavia, Arbitration Commission, Opinion No:1, (Jan.11,1992)", y.y.
[1071]Crawford, "Sovereignty as a Legal Value", 117–18.
[1072]Giorgetti, *a.g.e.*, 480.
[1073]*a.g.e.*
[1074]Cuba, *a.g.e.*, 132–33.
[1075]James Crawford, "Statehood and Recognition", *The Creation of States in International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 34.
[1076]*a.g.e.*

anlamına gelecektir.[1077] İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Avrupa'da işgal edilen devletler, etkili hükümetlerini senelerce kaybetmişlerdir. Fakat bu duruma rağmen ortadan kaldırıldıkları veya Almanya tarafından ilhak edildikleri düşünülmemiştir.[1078]

Devlete yönelik normatif açıklamalar, bir politik bilimci olan Alan James ve hukukçu olan Hans Kelsen tarafından da ortaya konmuştur. Alan James, egemenlik haklarının belirli bir iç koşul içerisinde olan varlıklara atfedilebileceğini, diğer anayasalardan bağımsız anayasalara sahip olma şartının bu koşulu oluşturduğunu belirtmektedir. Diğer bir deyişle egemenlik hakları anayasal olarak bağımsız olan egemen varlıklara atfedilmektedir.[1079]

Alan James'e göre, egemenliğin hukukla ilgisi bulunmaktadır. Uluslararası hukuk, egemen devletlere uygulanmakta ve onların karşılıklı ilişkilerini düzenlemektedir. Fakat bir devletin egemen statüsüne ulaşması için karşılaması gereken şart, uluslararası hukukun bir hükmü değildir. Gerekli olan şey, bir çeşit anayasal hukuktur. Uluslararası hukuk zaten devlet olmuş varlıklara uygulanmaktadır. Diğer bir deyişle uluslararası hukuk, egemenliğin varlığını ön kabul olarak farz etmektedir. Devletler kendi anayasaları yönünden bağımsız olduklarından dolayı egemen kabul edilmektedirler.[1080]

Hans Kelsen'e göre de, egemen olmak olgusu, bir normatif düzene tabi olmak ile uyumlu değildir; bu yüzden en üst otorite olarak devlet fikrini idame ettirebilmek için, bu terim sadece en üst hukuki otorite şeklinde anlaşılmalıdır. Devletin egemenliği demek, devletin kendi hukuk düzeninin üzerinde başka bir hukuk düzenine tabi olmaması anlamına gelmektedir.[1081]

Kelsen, devlete ilişkin olarak yüksek oranda normatif bir görüşe sahip olmuş ve Weber'in devlet tanımını açık bir şekilde reddetmiştir. Kelsen'e göre devlet, normatif bir düzendir. Devlet milli hukuk düzeninin şahsileştirilmiş halidir. Bu yüzden de devlet, katıksız bir şekilde hukuki bir fenomen olarak görülmektedir.[1082]

Martin van Creveld'e göre de;

[1077]Cuba, *a.g.e.*, 133.
[1078]*a.g.e.*, 133–34.
[1079]Kurtuluş, *a.g.e.*, 86–89.
[1080]Alan James, "The Practice of Sovereign Statehood in Contemporary International Society", *Political Studies* C. 47, S.3 (1999): 463.
[1081]Kelsen, 1960, 627.
[1082]Kreijen, *a.g.e.*, 46–47.

> *" Devlet ne görülebilen, ne duyulabilen, ne de dokunabilen, soyut bir varlıktır. Bu varlık; yönetenleri veya yönetilenlerine denk değildir; ne başkan Clinton ne de vatandaş Smith kendilerinin devlet olduğunu iddia edebilirler. . . Bu; devletin, üniversiteler, ticaret sendikaları ve kiliseler gibi hükmü bir şahıs olduğunu söylemek gibidir. Her şeyden öte, kendi hukuki şahsiyetine sahip olması anlamında hükmi bir varlıktır, yani haklara ve görevlere sahip, gerçek, etten ve kemikten yaşayan bir birey gibi değişik aktivitelere girişebilmektedir. Devletin diğer hükmü varlıklardan ayrılan yönü, ilk olarak; diğerlerinin hepsini yetkilendirmesi, fakat kendisinin sadece kendi çeşidinden olan diğerleri tarafından yetkilendirilmesi, yani tanınmasıdır. İkinci olarak, egemenliğin unsurları olarak da bilinen belirli işlevlerin sadece ona mahsus olmasıdır. Üçüncü olarak, bu işlevleri yetkisinin münhasır olduğu belirli bir toprak parçası dâhilinde yerine getiriyor olmasıdır."*[1083]

Bu şekilde anlaşıldığında, devlet çoğunlukla herhangi bir sosyal müesseseye benzemektedir. Özgü bir rol oynamakta, değişik bir çeşit müesseseyi temsil etmektedir. Onun ayırıcı özelliği, "müesseselerin müessesi" olarak işlev görmesi, toplumun daha aşağı bütün müesseselerini idare eden bir müessese olmasıdır.[1084]

Bu fikrin tarihine yönelik bir yol da Bertrand de Jouvenel tarafından ortaya konmuştur. Ona göre devlet, bir kişinin gücünü icra etmek için ve onun tarafından yaratılmış bir düzenek olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu bir kişiyi devletten çıkarttığımızda, hala tek bir irade veya vekil gibi davranmakta veya davranıyormuş gibi yorumlanmaktadır.[1085]

Afrika'daki devletlerin çoğu hukuki yaklaşıma dayanmaktadır. Robert Jackson'a göre, Afrika'da gözlemlenen zayıf devlet olma hali, öncelikli olarak İkinci Dünya Savaşı öncesindeki uluslararası düzende kabul edilen bir müessesse olan sömürgeciliğin yasadışı kılınması ile oluşan hukuki düşünce devriminin bir sonucudur. Bu devrim, self-determinasyon ve eşitlik yoluyla, formal olarak eşit ve bağımsız devletlerden oluşan, yeni bir evrensel uluslararası düzen yaratmıştır. Bu yeni uluslararası düzenin yaratımı kapasiteleri tartışılır olan yeni devletleri de aralarına katmaktan geri durmamıştır. Temelde Sahara altı Afrikasının

---

[1083]Martin van Creveld, *The Rise and Decline of the State*, 1. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 1.

[1084]Peter J. Steinberger, *The Idea of the State*, 1. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 21–22.

[1085]Bertrand de Jouvenel, *On Power: Its Nature and the History of its Growth (trans. by J.F. Huntington)* (Boston: Beacon Press, y.y.), 111,

> *"The apparatus of a state is built by and for personal power. For the will of one man alone to be transmitted and exercised throughout a wide kingdom, transmission and execution must both be systematized and given the means of growth—in other words, bureaucracy, police, taxation. For monarchy this state apparatus is the natural and necessary instrument. But on society, too, its influence down the centuries is so great that, when at long last the monarch has vanished without disturbing it, its motive power will still be conceived of only as one will, though it is now the will of an abstract person who has taken the monarch's place. The mind's eye will see, for instance, the nation deciding and the apparatus of state executing its decisions. Thinking thus, we find an ancient republic hard to understand; for there all action turns on a concourse of wills, whether the need is for decision or execution, and there is no state apparatus."*

dekolonizasyonunu kolaylaştıran hukuki devrim, ampirik unsurları gözardı ederken, daha öncelikli olarak devlet olmanın hukuki unsurlarına vurgu yapmıştır.[1086]

Bu yüzden Afrika'nın yeni bağımsız devletlerine yönelik olarak Jackson'ın karakterizasyonu "hukuki devlet" veya "devletimsi" kavramlarıdır.[1087]

Afrika'daki devlet başarısızlığı nihai olarak kendi kendine yaratılmış bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaratılan problem, yeni devletlerin tanınmasına ilişkin olarak etkinlik prensibinin terk edilmesine dayanmaktadır.[1088]

Dekolonizasyon pozitif egemenliğin negatif self determinasyon hakkı ile yer değiştirmesi olarak görülebilir. Bu yüzden devletlerin artık kendini yönetebilme kabiliyetini gösterme ihtiyacı ortadan kalkmıştır. Bağımsızlık kategorik self determinasyon hakkına dayanmakta ve bir hak meselesi haline gelmektedir. Egemenlik uluslararası camia tarafından dışsal olarak verilmiştir. Bu süreç geleneksel devlet olma kavrayışının yeniden düzenlenmesidir.[1089]

Bu bakış açısı içerisinde; siyaset bilimcilerin tersine, hukukçular hukuki formalizme yenik düşmektedirler. Bu yüzden hukukçular hukuk kurallarının ve sistemlerinin daima belirli bir sosyal bağlam içerisinde işlev gördüğünü ve orada kök saldığını görmezden gelmeye eğilimlidirler. Modern uluslararası hukuk doktrininin, hukuki formalizmin izlerini taşıdığı kabul edilmektedir. Tabiatı sadece normatif terimlerle açıklanabilecek devletlerin varlığına yönelik olarak uluslararası hukukun gösterdiği tolerasyon da hukuki formalizme dayanmaktadır.[1090]

Buna karşın halen devletler toplumuna kabul; tanımak ve hukuki şahsiyet affetmek yoluyla olmaktadır. Politik bir varlığa hukuki şahsiyet atfedilmesi, hukuki camianın üyeleri arasında bu atıfı alan politik varlığın diğerleri ile hukuki ilişkilere girebilme kabiliyetine sahip olduğunu varsaymasına olanak sağlamaktadır. Tanıma ve bu yüzden de uluslararası hukuki şahsiyetin verilmesi; politik, ekonomik veya askeri güç olarak ulusal bir kapasite yaratmamaktadır. Yeni devlete uluslararası hukuki sistemin normlarının doğrudan muhatabı olduğu yönünde hukuki bir statü ve hukuki

[1086] Kreijen, *a.g.e.*, 1.
[1087] *a.g.e.*
[1088] *a.g.e.*, 2.
[1089] *a.g.e.*, 142.
[1090] *a.g.e.*, 49.

bir kapasite vermekte, ilgili devlet bu yolla bu normların ihlalinden sorumlu tutulabilmektedir.[1091]

Krasner tarafından, Westfalyan egemenlik (dış egemenlik) gibi uluslararası hukuki egemenlik de (tanınma) organize ikiyüzlülüğün bir örneği olarak sunulmaktadır.[1092] Buna yönelik devlet davranışının kuramsal açıklamasını yapan iki kutupsal pozisyon bulunmaktadır. Birleşik Devletler liderliğindeki küçük bir grup, yeni bir devletin veya hükümetin tanınmasının tamamen opsiyonel olduğunu, kendi politik duyarlılıkları veya şahsi menfaatleri dışında hiçbir kuralı içermediğini belirtmektedir.[1093]

Örneğin, Belarus'un ve Ukrayna'nın Birleşmiş Milletler üyeliğine katılmalarına yönelik Sovyet taleplerini kabul etmek, Amerikan liderliği için enstrümantal olarak faydalı görülmüştür. Üye devletler için Andorra'nın hukuki bağımsızlığının eksik olmasına rağmen Avrupa Konseyine kabulü de aynı şekilde enstrümantal bir hareket olarak kabul edilmektedir.[1094]

İsrail devleti bağımsızlığını ilan etmesinin hemen akabinde Amerika Birleşik Devletleri tarafından tanınmıştır. ABD hükümeti, İsrail'i hemen tanımalarının sebebini açıklarken, İsrail'in hayati idame kabiliyetinin ve ülkesinde etkin kontrol yürütme yeteneğinin olgusal olarak çok önceleri inşa edilmiş olduğunu, Birleşik Devletler'in tanıma ile bu olguların yaratımına yardımcı olmak istediğini belirtmiştir. ABD anlayışında diplomatik tanıma bir hak değil ayrıcalık olarak, yani milli politikanın bir enstrümanı olarak görülmektedir.[1095]

Böylesi bir yaklaşımda, Birleşik Devletler yalnız kalmamıştır. Birleşmiş Milletler'de sadece Birleşik Devletler değil, geçmişte Sovyetler Birliği de sübjektif ve niteliksel yaklaşımı sergileyen bir devlet unvanını alarak, Birleşik Devletler'in yanında yer almıştır. Sovyetler Birliği zaman zaman bir devleti Birleşmiş Milletler üyeliğine kabul etmedeki kararın objektif standartlarla ortaya konamayacak nitelikte politik bir karar olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra Birleşik Devletler bu görüşü benimseyerek

[1091] *a.g.e.*, 11–12.
[1092] Krasner, 1999, 70–71.
[1093] Franck, *a.g.e.*, 125–26.
[1094] Krasner, 1999, 70–71.
[1095] Franck, *a.g.e.*, 125.

komünist Çin'in delegelerinin Birleşmiş Milletlerde Çin'i temsil etmesine engel olmaya çalışmıştır.[1096]

İkinci pozisyona dahil olan İngiltere ise, tam aksine tanımayı bir iltimas olarak değil, olgusal bir durumu tanımak olarak görmektedir. 1954 yılında İngiltere'nin ABD büyükelçisi Sir Roger Makins, ülkesinin Çin'i tanımasından bahsederken; Büyük Britanya'nın uygulamasının *de facto* prensip ile çok yakından uyumlu olduğunu; şayet bir hükümet söz konusu ülkenin etkin kontrolünü sağlıyorsa, yani bu hükümetin devamlılığı konusunda mantıki bir beklenti bulunmakta ise, ülkenin yerleşimcilerinin çoğunluğu adına hareket edebiliyorsa, istekli olmasa bile uluslararası yükümlülükleri yerine getirmeye muktedirse, kısacası "burada patron kim?" sorusuna ikna edici bir cevap verilebiliyorsa, o hükümeti tanıdıklarını belirtmiştir.[1097]

İlk pozisyon, haketmeyenlere politik sebeplerle tanınma bahşetmeye sebep olmuştur. Franck'a göre, bazen hak etmeyenlere sembolik değerlerin atfedilmesinin inşacı bir etkisi bulunmaktadır. Bu yolla, hâlihazır realite ile tercih edilen yarın arasında bir köprü kurulmaktadır. ABD'nin İsrail'i erken tanıması şüphesiz bu milletin bağımsızlığını konsolide etmesine yardımcı olmuştur.[1098] Ancak objektif realite ile, atfedilen sembolik değer arasındaki fark kapanmaz ise, sembolik değerler bir yalandan ibaret kalmakta, geçerli kılma çabaları başarısız olmakta ve sembolik değerler yok olmaktadır. Sembolik değer ve realite arasında uyumsuzluk ortaya çıktığında, realite kendini duyurmakta ve sembolik değerleri aşağılamaktadır.[1099]

Bu haliyle devlet başarısızlığı, uluslararası hukuk ve politika için dışsal değil, içsel olmaktadır. Başarısız yapılara sembolik değer atfetmek veya tercih edilen yarın için başarısızı devlet olarak kabul etmek politikanın bir ürünü olmakta ve uluslararası hukuk içsel olarak buna cevaz vermektedir. Uluslararası hukukun ve politikanın, cevaz verdiği bu durumu hayretle karşılaması ve yeni bir fenomen olarak sunması da bir söylem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Netice itibariyle; devlet olmanın hukuki unsurları uluslararası camia tarafından tanınmaktadır. Bu yüzden hukuki olarak bir devlet, hem devletlerin uluslararası toplumunu yaratan bir unsur, hem de uluslararası toplum tarafından yaratılmış bir

[1096] *a.g.e.*, 125–26.
[1097] *a.g.e.*, 125.
[1098] *a.g.e.*, 125–26.
[1099] *a.g.e.*, 127.

varlık olmaktadır.[1100] İster sosyolojik isterse normatif kavrayış üzerinden hareket edilsin, bir devlet bir kere tanındığı zaman diğer devletlerle egemen eşit statüye erişmekte ve hukuk önünde bazı haklara ehil olmaktadır.

4.1.4. Soğuk Savaş Sonrası Egemenliği Kademelendirici Söylemler

Kullandığımız dil, söyleme ayrılarak yapılandırılmıştır. Herhangi bir anlamlandırıcının manası, içinde kullanıldığı söylemin bağlamına dayanmaktadır.[1101] Söylem, bir objeyi inşa eden beyanların bir sistemi olarak tanımlanmaktadır. Bir söylem; belirli bir yolla bir araya geldiklerinde olayların belirli bir versiyonunu meydana getiren bir anlamlar, metaforlar, temsiller, imajlar, hikayeler, beyanlar ve bunun gibi bir çok şeyin setini ifade etmektedir. Söylemler bir olayın boyanmış özel bir resmini vermekte, bir olayı temsil etmenin özel bir çeşidini oluşturmaktadır.[1102]

Söylem, birçok anlamda kullanılmakta, sosyal sürecin bir unsuru olarak anlam yapımı; belirli bir sosyal perspektif ile ilişkili dünyanın en belirli yönlerini tefsir etmenin bir yolu; belirli bir sosyal alan veya pratik ile ilişkili dil olarak anlaşılabilmektedir. En soyut ve genel anlamıyla "semiosis" ifadesi de kullanılmaktadır.[1103]

Egemen eşitlik prensibini bir söylemsel inşa olarak anlamak ve onu hukuki bir norm olarak görmek, egemen devletlere tanınan ayrıcalıkların değişebileceğini ve farklı egemenlik rejimlerinin de varolabileceğini anlamayı gerektirmektedir.[1104] Egemenlik rejimleri çok değişik şekillerde varolabilmektedir. Çoğul toplumsal birimlerin birbirlerine karşı mantıksal olarak üç durumda bulunabilecekleri kabul edilmektedir. Bu durumlardan birincisi, her toplumsal birimin kendi kendine olduğu bir izolasyon ya da tecrit durumu; ikincisi, çoğul toplumsal birimlerin tek bir çatı veya merkez altında toplanması durumu; üçüncü durum ise, çoğul ve farklı birimlerin karşılıklı yatay ilişkiler kurduğu, ilişkilerin karşılıklı uzlaşma, spesifik konuların gereklerine ve mütekabiliyet esasına göre düzenlendiği durumdur.[1105]

[1100]Kreijen, *a.g.e.*, 50.
[1101]Burr, *a.g.e.*, 31–41.
[1102]*a.g.e.*
[1103]Norman Fairclough, "Critical Discourse Analysis", *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*, ed. James Paul Gee ve Michael Handford, 1. bs. (London and New York: Routledge, 2012), 11.
[1104]Cohen, "Sovereign Equality vs. Imperial Right: The Battle Over the 'New World Order'", 494.
[1105]Yurdusev, *a.g.e.*, 22–23.

Uluslararası sistemin yapısı ve bu yapı içerisinde devletlerin konumları, aralarındaki hukukun rolünü de etkilemektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında egemen devletler, saldırgan ve ilhaka dayalı savaşa başvurmayı hukuk dışı kabul ederek, bu alandaki egemenlik haklarından feragat etmişlerdir. Sömürgecilik ortadan kaldırılmış ve bu süretle imparatorluk kavramı alçaltıcı bir terim olmuştur. Egemen eşitlik kavramı da imparatorluğun karşıt kavramı haline gelmiştir.[1106]

Bu gelişmelerle birlikte, bütün devletlerin uluslararası hukukun oluşumuna eşit derecede iştirak etmek hakkına ve uluslararası hukuki şahsiyetin tam ve eşit sahipleri olarak da bir takım uluslararası yükümlülüklere sahip oldukları kabul edilmiştir. Karşılıklılık prensibi de bu tam ve eşit haklardan ortaya çıkmakta ve bütün devletler resmi olarak aynı haklara ve aynı yükümlülüklere tabi olmaktadırlar. Egemen eşitlik bu yüzden ilişkisel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.[1107]

Çoğul toplumsal birimlerin birbirlerine karşı bulunabilecekleri bir durum da egemen eşitliğin karşıtı olan imparatorluktur. İmparatorluk söylemi, karşılıklılığı tanımayarak diğer politik yapılara eşit duruş hakkı tanımamaktadır.[1108] İmparatorluk, genel olarak, kendini merkeze alan bir devletin, sınırlarını genişletmesi olarak algılanmaktadır. Ancak imparatorluk kavramı, her zaman merkeziliği ve ülkesel genişlemeyi ifade etmemektedir. Hardt ve Negri tarafından kullanılan haliyle kavram, bugünkü dünya düzeni ile Roma, Çin, Latin Amerika ve bunun gibi yerlerde hüküm sürmüş olan imparatorluklar arasındaki benzerliklerin gösterimine ihtiyaç duyan bir metafor olarak kullanılmamaktadır. Daha ziyade, kurumsal bir yaklaşıma ihtiyaç duyan bir kavram olarak kullanılmaktadır.[1109]

Bu sebepledir ki; emperyalizme kıyasla bu kurumsal imparatorluk, ülkesel bir güç merkezi inşa etmemektedir ve sabit sınırlara veya bariyerlere dayanmamaktadır. Merkezini ve ülkeselliğini kaybetmiş hükmetme düzeneği, devamlı surette bütün küresel alanı ucu açık ve devamlı genişleyen sınırları içerisine dahil etmektedir. Bu imparatorluk; hibrit kimlikler, esnek hiyerarşiler ve komuta ağları yoluyla çoğulcu ilişkileri yönetmektedir.[1110]

[1106]Cohen, "Sovereign Equality vs. Imperial Right: The Battle Over the 'New World Order'", 492.
[1107]*a.g.e.*
[1108]Michael Hardt ve Antonio Negri, "Empire", *Readings in Globalization: Key Concepts and Major Debates*, ed. George Ritzer ve Zeynep Atalay, 1. bs. (Oxford: Wiley-Blackwell, 2010), 218.
[1109]*a.g.e.*
[1110]*a.g.e.*

Bu yolla hakim olanın emperyal gücü; hukuka, kurallara, normlara, alışkanlıklara ve hatta genel bir konsensüse entegre edilmiş olabilmekte ve Gramsci'nin tabiriyle hegemonya formunu alabilmektedir.[1111] 1991'de Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile birlikte dünya bir süper güç ile baş başa kalmıştır. Ekonomik, askeri ve politik gücün ABD'de yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yüzden emperyal tabirlerle ABD hegemonyasından bahsedilebilmekte olup, buna paralel olarak Joseph Nye bu durumu 2013 yılında, "dünya imparatorluğu dolaptan dışarı çıktı" sözleriyle ifade etmiştir.[1112]

Bu hegemonya ile birlikte, devletlerin egemen eşitliği prensibinin reddiyesi mahiyetinde olan ve imparatorluk ihtiyacını ortaya koyan söylemlerin de geliştiği görülmektedir. İmparatorluklara duyulan ihtiyacı vurgulayan Robert Cooper, "The Observer"da yayımlanan "Niçin hala imparatorluklara ihtiyaç duyuyoruz?" isimli makalesinde, "post-modern Avrupa kıtası dışarısında, erken dönemin daha kaba metotlarına- kuvvet, önleyici saldırı, aldatma- dönmeliyiz..." demektedir.[1113]

Cooper uluslararası toplumun evrenselliğini bir şekilde reddetmekte ve uluslararası alanı üç parçaya ayırmaktadır: modern öncesi, modern ve post-modern. Modern öncesi olarak tabir edilen dünya, devletin meşru güç kullanma tekelini kaybettiği, genişlemekte olan bir alanı kaplamaktadır.

Cooper, modern öncesi kavramı ile başarısız devletleri, yani Somali, Afganistan ve Liberya'daki emperyal sonrası kaosu ifade etmektedir. Ona göre; bu tür devletler artık kuvvet kullanımında meşru tekele sahip olmaya dayalı Weber kriterini sağlamamaktadır.[1114]

[1111]Van Dijk, 2001, 354–55.

[1112]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *a.g.e.*, 299.

[1113]Robert Cooper, "Why we still need empires | Special reports | The Observer",

> *"Instead, we have two new types of state. First, there are pre-modern states-often former colonies-whose failures have led to a Hobbesian war of all against all: countries such as Somalia and, until recently, Afghanistan. Second, there are post-imperial, postmodern states which no longer think of security primarily in terms of conquest. A third kind are the traditional 'modern' states such as India, Pakistan or China which behave as states always have, following interest, power and raison d'état. . . The postmodern world has to start to get used to double standards. Among ourselves, operate on the basis of laws and open cooperative security. But, when dealing with old-fashioned states outside the postmodern continent of Europe, we need to revert to the rougher methods of an earlier era-force, pre-emptive attack, deception, whatever is necessary to deal with those who still live in the nineteenth century world of every state for itself. . ."*

https://www.theguardian.com/observer/worldview/story/0,11581,680117,00.html [Erişim Tarihi: 18.01.2021].

[1114]Carty, 2007, 133.

Cooper, batılı olmayan devletlerle alakadar olmaya yönelik olarak bir prensip formüle etmiş olup, bu formül BM Şartı'nın sunduğu hukuk ile uyumlu görülmemektedir.

Ona göre; BM modernin ifadesidir; fakat başarısız devletler modern öncesinin muhitinden gelmektedirler. Cooper, pratik olarak, modern BM'nin dilinin modern öncesi devletlere uymadığını söylemektedir. Bu anlayış, Şart'ın bu bağlamda ihlal edildiği anlamına gelmemektedir. Basit bir tabirle Şart'ın kavramsal olarak uygulanamaz nitelikte olduğunu iddia etmektedir.[1115]

BM'nin modernitesi, devlet egemenliğine ve sırasıyla iç ve dış işlerin ayrımına dayanmaktadır. Cooper'a göre, devletlerin egemen eşitliği, bütün devletlerin birbirini yok etme kapasitesine sahip olabilmeleri, hepsinin nükleer ve diğer kitle imha silahlarını edinebilmeleri anlamına gelmektedir. Ona göre; modern'in bu kabusunun önlenmesi, makul derecede düzenli bir dünyada yaşamayı arzu eden herkesin önceliği olmalıdır. Bu yüzden, uluslararası hukukun modasının geçtiğini ifade etmekte, yerleşik hukuki normları takip etmenin ve meşru müdafaaya güvenmenin problemleri çözmeyeceğini ifade etmektedir.[1116]

Günümüzde dünyayı bölgelere ayırma fikri yeniden kök salmıştır. Kinsbury'ye göre günümüzde uluslararası hukuk düzeni hakkında oluşmakta olan liberal düşünce, dünyayı bölgelere ayırmanın mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Yüksek seviyede hukuki uygarlık uygulayan liberal devletler tarafından oluşturulan ve diğer devletlerin belirli standartları sağlaması durumunda kabul edildiği liberal bir hukuk bölgesi oluşturulmak istenmektedir. Bu bakış açısı, bazı yönlerden batılı hukuki düşünce tarihinin tekrar eden örüntülerini andırmaktadır. 16'ncı yüzyıl Avrupa'sındaki Hristiyanlar ve kâfirler arasındaki ayrıma veya James Lorimer'in 19'uncu yüzyılda dünyayı uygar milletler, barbar insanlık ve vahşi insanlık olarak hiyerarşiye ayırmasına benzemektedir.[1117]

Görülen odur ki; hakim olanın gücü hukuka, kurallara, normlara, alışkanlıklara entegre olarak hegemonya formunu alabildiği gibi, doğrudan emperyal bir söyleme de dönüşebilmekte ve geliştirilen söylemler her iki güç yapısını da kullanabilmektedir.

[1115] *a.g.e.*, 135.
[1116] *a.g.e.*
[1117] Kingsbury, *a.g.e.*, 621–22.

Dünya düzeninin çift kutuplu sisteminin ortadan kalkmasıyla birlikte, Soğuk Savaşın bitimi ve Sovyetler Birliği'nin yıkılması neticesinde birbiriyle rekabet eden iki modelin ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Bunlardan biri tek kutuplu ve Birleşik Devletlerden proje edilen yapı; diğeri ise çoğulcu Birleşmiş Milletlere dayalı çok kutuplu dünya düzeni sistemidir.[1118] Oluşan hegemonya, egemenliği kademelendirici söylemini muhatap kitlesine hem tek kutuplu ve Birleşik Devletler'den proje edilen yapının lisanıyla, hem de çoğulcu Birleşmiş Milletlere dayalı yapı altında kendini gizleyerek ama semantik otoriteyi kullanarak yöneltmiştir.

Bu yüzden "yoz devlet" etiketi ile ortaya çıkan ve 19'uncu yüzyıl uluslararası toplumunu karakterize eden dışlama mantığı ve söyleminin yanı sıra, "başarısız devlet" söylemi ile bu mantık egemenlik söyleminin içerisine entegre edilmiştir.[1119]

4.1.4.1. Emperyal Söylem

Emperyal hukuk, ayırt edici yapısı itibariyle, egemenliğin algılanma şekli ve hiyararşik yapı ile kendini göstermektedir. Bu yapıda, sadece bir devlet gerçek anlamda egemen olmakta ve onun iradesi hukukun var olan kurallarının üzerinde bulunmaktadır. Bir imparatorluk, herhangi bir eşit veya açık sınır tanımamakta; kendi iç hukukunu küresel hukuk olarak kabul etmekte; diğer toplumların bağımsızlığını ise kendi rızasına tabi tutmaktadır. Değişen çevre ile hiyerarşik bir ilişki içerisinde var olmaktadır. Emperyal güç, uluslararası camianın menfaatleri ile kendi menfaatleri arasında bir eşitlik kurmakta ve uluslararası toplum adına insan güvenliği ve adaletini sağlamayı kendi sorumluluğu olarak algılamaktadır.[1120]

Bu anlayışı en iyi şekilde törörle savaş konsepti ortaya koymaktadır. ABD Başkanı George W. Bush, terörle savaşı "bütün cephelerde savaşılacak" (evde ve dışarıda) ve "farklı bir yaklaşım ve mentaliteyi gerektiren bir savaş" olarak nitelendirmiştir. Başkan Yardımcısı Richard Cheney, bu savaşın asla bitmeyecek, en azından bir yaşam süresinde sona ermeyecek "daimi bir savaş" olduğunu belirterek bu sözlere açıklık getirmiştir.[1121] ABD, terörle savaşta iki taraf bulunduğunu; bir tarafta Birleşik

[1118]McWhinney, *a.g.e.*, 7.
[1119]Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, *a.g.e.*, 140–45.
[1120]Cohen, "Sovereign Equality vs. Imperial Right: The Battle Over the 'New World Order'", 495.
[1121]Jonathan Cook, *Israel and the Clash of Civilisations: Iraq, Iran and the Plan to Remake the Middle East* (London: Pluto Press, 2008), 117.

Devletler'in, diğer tarafta da teröristlerin bulunduğunu ifade etmiştir. Ülkesel bir sınırı olmayan karanlık bir varlığa karşı savaş açmıştır.[1122]

Açıkça görülmüştür ki, bu savaşın bir kuralı bulunmamakta ve kuralsızlığı meşrulaştırıcı bir etikete ihtiyaç bulunmaktadır: Diğerini dışlayan, ötekileştiren ve uluslararası sistemdeki eşit duruştan mahrum bırakan bir etiket.

Cohen'in ifade ettiği üzere; tek süper güç olarak ortaya çıkışından beri Birleşik Devletler kuvvet kullanmanın kısıtlamalarına ilişkin olarak bazı temel gözden geçirmeler talep etmiş ve aktif olarak Birleşmiş Milletler'in gücünü azaltmanın, uluslararası hukukun üstünlüğünü ve Birleşmiş Milletler'i takviye edecek reformları bloke etmenin yollarını aramıştır. Ahlakilik içeren insancıl söylemi tek taraflı olarak kullanarak, bazı devletleri "yoz devletler" olarak etiketleyerek, onlara uluslararası hukukun tanıdığı korumaları reddederek, egemen eşitlik prensibini zayıflatmanın yollarını aramıştır.[1123]

Bu yaklaşım, egemen eşitlik prensibini terk eden emperyal hakkın çağdaş bir versiyonu olarak ortaya çıkmaktadır. Uluslararası sistemde hiyerarşi oluşturmanın bir stratejisi olarak; yoz, terörist, şer ekseni gibi etiketlemelerle, bir devleti egemenlikten ve uluslararası camiadaki eşit duruşundan arındıracak ve onu müdahale etmeme prensibinin korumasının dışına yerleştirecek bir söylem oluşturulmuştur.[1124]

Eleştirel ırk kuramcısı Ian F. Haney Lopez'in değindiği gibi, hukuk sistemi sadece toplumsal önyargıyı yansıtmamakta, aynı zamanda tahkim etmekte, ırksal madunlaştırmanın inşa ve tahkiminde birincil enstruman olmaktadır.[1125] 9/11 olayları, hukuk düzeneğini dış politika yapımı ile uyumlulaştırarak, içte ve dışta ötekileştirmeyi[1126] ve egemenliği kademelendirmeyi sağlamıştır.

4.1.4.2. Egemenlik Lisanı İçerisinde Başarısız Devlet Söylemi

Uluslararası toplumun kendini tanımlaması, bu toplumun dışındaki bir grup imajına dayanmaktadır.[1127] İnşacı bir yaklaşımın ilişkisel ontolojisi de, başarısız devlet

[1122]Robert Kolb ve Richard Hyde, *An Introduction to the Law of Armed Conflict* (Oxford: Hart Publishing, 2008), 27.
[1123]Cohen, "Sovereign Equality vs. Imperial Right: The Battle Over the 'New World Order'", 494.
[1124]*a.g.e.*, 495.
[1125]Ian F. Haney Lopez, "The Social Construction of Race", *Literary Theory: An Anthology*, ed. Julie Rivkin ve Michael Ryan, 2. bs. (Blackwell Publishing, 2004), 965.
[1126]Deepa Kumar, *Islamophobia and the Politics of Empire* (Chicago: Haymarket Books, 2012), 174.
[1127]Simpson, *a.g.e.*, 436.

rolünün sadece paylaşılan bilginin sosyal yapısına ilişkin olarak oluşturulmasına izin vermektedir.[1128]

Başarısız devletler söyleminin hemen öncülü, modernizasyon ve kalkınmaya dayanan bir lisan olmuştur.[1129] Modernizasyon söylemi batılı hükümetlerin ve uluslararası organizasyonların politik, ekonomik ve toplumsal amaçlarla, yeni bağımsız olan ülkelere teknik yardım ve politik tavsiye sağlama pratiklerini meşrulaştırmalarına hizmet etmiştir. Yeni geliştirilen dil, kolonyal ilişkilerin gereklerini gizlemeye yardımcı olmuştur. Daha önce evrim ve uygarlık lisanı yoluyla ifade edilen amaçlar, laik ve teknik bir tarza bürünmüş; gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan kategorilerine ayrılmıştır.[1130]

1990'lı yılların başında Somali'de devlet otoritesinin ortadan kalkmasıyla birlikte başarısız devletler uluslararası ilişkilerin gündemine gelmeye başlamıştır.[1131] Helman ve Ratner'in Foreign Policy dergisinde yayınladıkları "Saving Failed States" isimli makalesi bu konuda öne çıkan ilk çalışmadır.[1132]

Gerald B. Helman ve Steven R. Ratner, başarısız devletlerden "altüst edici yeni bir fenomen zuhur ediyor: uluslararası toplumun bir üyesi olarak kendini idame ettirmekten tamamıyla aciz başarısız ulus devlet" şeklinde bahsetmekte, geçmişte self-determinasyona çok fazla önem verilmiş olmasından yakınmaktadırlar.[1133]

Helman ve Ratner; Soğuk Savaş döneminde süper güçlerin müttefiklerini desteklediklerini; Filipinler, Güney Vietnam, Zaire, ve 1977-sonrası Somali'nin ABD yardımlarından istifade ettiğini; Afganistan, Küba, 1974-sonrası Etiyopya, ve birçok Afrika devletinin de Sovyetler Birliği yardımından istifade ettiğini; başarısız olanların sadece 3'üncü Dünya devletleri olmadığını, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılması sonrasında, devlet olma geleneği ve kendini yönetme pratiği olmayan 20 yeni devletin daha ortaya çıktığını vurgulamaktadır.[1134]

Helman ve Ratner bir nevi yeni vesayet rejimi teklif etmiştir. Teklif edilen bu yeni vesayet rejiminin uygun formları ise; minimal yönetişim yapısının bazılarını idame ettirenler için "Hükümet Asistanlığı Sistemi;" başarısız olmuşlar için "Hükümet

[1128]Halvorson, *a.g.e.*, 593.
[1129]Jones, *a.g.e.*, 61–62.
[1130]*a.g.e.*
[1131]Chan, *a.g.e.*, 396.
[1132]Helman ve Ratner, "Saving Failed States".
[1133]*a.g.e.*, 3–4.
[1134]*a.g.e.*, 4–5.

Otoritesinin Devri Sistemi" ve en radikali ise BM Şartı'nın 77 ve 78'inci maddeleri uyarınca BM üyelerine uygulanması yasak olan "Doğrudan BM vesayeti'dir."[1135] Birleşmiş Milletler Şartı'nın, yapılacak bir değişiklikle doğrudan uluslararası vesayete cevaz verecek bir madde içermesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.[1136]

11 Eylül saldırılarının hemen akabinde en ciddi güvenlik tehditlerinin, birbirine bağımlı bir dünya da, küçük, zayıf ve başarısız devletlerden zuhur ettiği temel bir söylem haline gelmiştir.[1137] Robert C. Orr, zayıf, başarısız ve yıkılmış devletlerin uzunca bir süredir uluslararası alanın bir parçası olmalarına rağmen, bunların bugün Birleşik Devletler ve uygar dünyaya yönelik oluşturdukları tehdidin her zamankinden daha büyük olduğunu ileri sürmüştür.[1138]

ABD'nin 2002 tarihli Milli Güvenlik Strateji Belgesinde de başarısız devlet hususuna değinilmektedir. Bu belgede George W. Bush "Amerika şu anda işgalci devletler tarafından tehdit edilmekten daha çok, başarısız devletler tarafından tehdit edilmektedir" demiştir.[1139]

Avusturalya Stratejik Politika Enstitüsü'nün 2003 tarihli "Bizim Başarısız Komşumuz: Avusturalya ve Solomon Adalarının Geleceği" isimli Politika Raporu, problemli Solomon Adalarına müdahaleden bahsetmektedir.[1140] Avrupa Birliğinin 2003 tarihli Avrupa Güvenlik Strateji Belgesinde de devlet başarısızlığı alarm veren bir fenomen olarak ifade edilmiştir.[1141]

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Butros Ghali, başarısız devletler hususunda uluslararası müdahalenin, askeri ve insani müdahale ötesine geçmesi gerektiğini ve alınacak tedbirlerin etkin hükümetin tekrar kurulması için uluslararası bir uzlaşmanın geliştirilmesini de ihtiva etmesi gerektiğini ifade etmiştir.[1142] 2010 yılında ABD Savunma Bakanı Robert Gates de "ABD'ye yönelik en ölümcül tehdit, kendilerini

[1135] *a.g.e.*, 12.
[1136] *a.g.e.*, 16.
[1137] Halvorson, *a.g.e.*, 585.
[1138] Robert C. Orr, "The United States as Nation Builder: Facing the Challenge of Post-conflict Reconstruction", *Winning the Peace: An American Strategy for Post-Conflict Reconstruction*, ed. Robert C. Orr (Washington: The CSIS Press, 2004), 3.
[1139] "The National Security Strategy of the United States of America", 2002, https://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-020920.pdf.
[1140] "Our Failing Neighbour: Australia and the Future of Solomon Islands Strategy and International Program".
[1141] Council of the European Union, "European Security Strategy PESC 787- 8 December 2003".
[1142] U.N., "International Law as a Language for International Relations".

yeteri kadar yönetemeyen veya ülke topraklarının güvenliğini alamayan devletlerden gelmektedir" şeklinde beyanda bulunmuştur.[1143]

Egemen lisanı içerisindeki bu söylem, bazı devletlerin etkin hükümet etme yeterliliğine sahip olmadığına vurgu yapmak suretiyle bu devletlerin esasen eşit egemen olmadıklarını ve müdahale yasağının bu devletler için geçerli olmadığını ifade etmektedir.

4.1.4.3. Hakim Söylemin Yaratımı ve Küresel Tehdit Algısının Oluşumu

Kuvvet kullananlar tarafından kuvvet kullanımının meşruiyetinin sağlanması, müdahalenin haklı çıkarımında önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal çevrenin desteğini mobilize etmek büyük önem arz etmektedir. Kalpleri ve akılları kazanmak fikri, çatışmanın merkezinde yatan bir fikir olarak karşımıza çıkmaktadır.[1144]

En genel anlamı ile meşruiyet söylemi, savda bulunmak ve bu savların kabul edileceği şartları ortaya koymak hakkındadır. Meşruiyet, kuvvet kullananın gündeminin ve şiddet içeren mücadelesinin haklılığına duyulan inancı ifade etmektedir.[1145]

Ancak, destekçiler savaşan bir tarafı desteklemek için çok farklı motivasyonlara sahip olabilmektedirler. Desteklemek için ille de kuvvet kullananın amacının haklılığına inanç duymaları gerekmemektedir. Destek, taktiksel tabiatta olabileceği gibi, kısa vadeli fayda beklentisi veya tehdit ve korku ile de motive edilmiş olabilmektedir. Bu sebeple; destek verme kavramı, meşru görme kavramına göre daha geniş bir kategori olarak kabul edilmektedir.[1146]

Sosyal dünya inşa edilirken kime hitap edildiği önem taşımaktadır. Taleplerin muhatap kitlesi kimlerdir? Kim dinlemelidir? Birbirinden ayırt edilmesi gereken en az üç kesim bulunduğu kabul edilmektedir. Bunlardan ilki, en aktif destekleyici veya takipçi olarak görülenler olup, bunların bazıları konsensusa katılabilme durumundadır. İkinci olarak, belirli yerel camialar veya daha geniş seviyede milli bir dinleyici kitlesi, üçüncü olarak ise; devletlerden, uluslararası organizasyonlardan,

[1143]Chan, *a.g.e.*, 397.
[1144]Klaus Schlichte ve Ulrich Schneckener, "Armed Groups and the Politics of Legitimacy", *Civil Wars* C.17, S.4 (02 Ekim 2015): 409–24.
[1145]*a.g.e.*, 413–15.
[1146]*a.g.e.*

ulus ötesi hükümet dışı örgütlerden ve medyadan oluşan uluslararası arena karşımıza çıkmaktadır.[1147]

İnşacı bir perspektiften bakıldığında da, paylaşılan anlayışların oluşturulmasında ve konsensus arayışında hitap edilen muhatap kitle uluslararası toplum olmaktadır. Clark'a göre meşruiyet arayışı, zaten uluslararası toplumun varlığını göstermektedir. Müşterek değerler setine sahip bir uluslararası toplumun varlığı sebebiyledir ki; uluslararası toplumdaki aktörler, belirli faaliyetlerini veya hareketlerini meşru göstermek için sayısız strateji içerisine girmektedir.[1148]

Chayes ve Chayes'de;

> *"Amerikan halkı şunu daima anlamamaktadır ki; Birleşik Devletler, yalnız başına hareket edecek askeri veya ekonomik güce sahip olduğu zamanda bile, hareketlerine meşruiyet kazandıracak bir uluslararası konsensus seviyesini aramaz ve sağlamaz ise, hareketlerinin etkinliği güç kaybedecektir."*[1149]

demek suretiyle askeri ve ekonomik gücün yanında meşruiyetin gücüne vurgu yapmaktadır. Meşruiyet kaynağını, dışarıdaki tehditlerden ve düşman imajlarından almaktadır. Tehdit edilen bir toplumu özgürlüğe kavuşturmak, korumak ve savunmak yönünde savlar ileri sürülmektedir. Düşmanı zalim, insanlık dışı ve şer olarak tanımlayarak sadece sadakat sağlamayı amaçlamamakta, fakat aynı zamanda kendisini ve şiddet içeren hareketlerini; gerekli, uygun ve kıyasen daha az yıkıcı göstermektedir.[1150]

Acharya, bunu göstermek için iyi bir başlangıç noktasının, "organize iki yüzlülük" olarak adlandırılan egemenlik kuramsal çerçevesi olduğunu ifade etmektedir. Bu konsept, Bush yönetiminin görevlilerinden Stephen Krasner tarafından ortaya atılmıştır.[1151] Organize ikiyüzlülüğün kilit yönü, egemenlik nosyonu veya müdahale etmeme nosyonunu ihlal edenlerin hareketlerini diğer bir, alternatif veya daha ulvi normlar setiyle haklı çıkarmalarıdır. Krasner'in ortaya koyduğu gibi organize ikiyüzlülük egemenlik kurallarının etrafından dolaşıldığında oluşmaktadır. Bu

---

[1147] *a.g.e.*, 419.

[1148] Ian Clark, *Legitimacy in International Society*, 1. bs. (Oxford: Oxford University Press, 2005), 2, *"As we shall see shortly, this represents the very essence of what is meant by an international society: legitimacy thus denotes the existence of international society. Legitimacy, in this sense, is attached to society as the subject. Separately, the actors within international society are engaged in endless strategies of legitimation, in order to present certain activities or actions as legitimate."*

[1149] Koskenniemi, 2009, 409.

[1150] Schlichte ve Schneckener, *a.g.e.*, 415–18.

[1151] Amitav Acharya, "State sovereignty After 9/11: Disorganised Hypocrisy", *Political Studies* C.55, S.2 (2007): 275.

etraftan dolaşmalar; insan hakları, azınlık hakları, dini hoşgörü hakkındaki talepleri içermekte ve alternatif normları ortaya koymaktadır.[1152]

Şiddet; meşruiyeti azaltma eğilimi gösterebilmekte ve itibarsızlaştırıcı bir etkiye sahip olabilmektedir. Bu itibarsızlaştırıcı etki şiddetin veya kuvvetin rasyonalize edilmeksizin uygulanması durumunda ortaya çıkmaktadır.[1153]

Bu nedenle, hedefte ayrım gözetildiğinin ortaya konulabilmesi için, hedef devlete yönelik kuvvet kullanımındaki ayırıcı kriterin ortaya konması ve bunun bir anlatıya bağlanması gerekmektedir. 1990'ların ortasından itibaren Birleşik Devletlerdeki baskın milli güvenlik anlatısı, zayıf veya başarısız devletler tarafından ortaya konan tehlikelere vurgu yapmıştır.

Bu anlatı; kuvvet kullanmanın, ortaya konan ayrıcı kriterini oluşturmaktadır. Başarısız devletlerin; terörizmi, bölgesel kaosu, suçu, hastalığı ve çevresel felaketi beslediği anlatıya sunulmuş, bu problemlerle kökünden alakadar olmak için sorun konusu olan devletlere müdahale edilmesi ve onların stabilize edilmesine yardımcı olunması ve neo-emperyal ölçekte devlet inşasına angaje olunması önerilmiştir.[1154]

Soğuk Savaşın hemen akabinde, Birleşik Devletler'deki birçok milli güvenlik stratejisti ve uygulamacısı en önemli risklere, devlet yapılarının kırılganlığı tarafından sebep olunduğuna hükmetmiş ve Birleşik Devletler dış ve savunma politikasında derinden kaymaları tavsiye etmişlerdir. Birbirine bağımlı bir dünya da; kaos, şiddet ve sıkıntıların nerede olursa olsun Birleşik Devletler menfaatlerini etkileyebileceği ve zayıf devletlerin böylesi bir dengesizliğin atölyeleri olduğu kabul edilmiştir.[1155]

11 Eylül 2001 saldırılarının hemen ardından, egemenliğin yeniden inşasında, Birleşik Devletler ilk olarak iki kategorideki aktörleri hedef almıştır. Bunlar; kasten veya sınırlarını kontrol edebilme kapasitesinin yoksunluğundan dolayı teröristlere yataklık sağlayan başarısız devletler; terörizm ihraç eden ve kitle imha silahları temin eden rejimlerdir. Bu kategoriler, yönetimin Afganistan ve Irak'a saldırılarını rasyonalize etme şeklini yansıtmıştır.[1156]

[1152]*a.g.e.*
[1153]Schlichte ve Schneckener, *a.g.e.*, 415–18.
[1154]Michael J Mazarr, "The Rise and Fall of the Failed-State Paradigm: Requiem for a Decade of Distraction", *Foreign Affairs* C.93, S.1 (2014): 113, http://www.jstor.org/stable/23526941.
[1155]*a.g.e.*
[1156]Acharya, *a.g.e.*, 281.

Totaliter rejimler ve başarısız devletler, spektrum'un zıt uçlarındadır. Fakat benzerlikleri de mevcuttur: başarısız devletler uluslararası hukuku çiğnemekten kaçınmaya muktedir değilken, totaliter rejimler uluslararası hukuka uymaya istekli değildir. Her ikisi de uluslararası topluma karşı sorumluklarını yerine getirme durumunda görülmemektedirler.[1157]

Böylelikle bu devletler uluslararası düzen içerisinde kriminal unsurlar olarak portre edilerek komünite içerisindeki egemenlik haklarından feragat ettikleri ileri sürülmektedir. Uluslararası düzene yönelik tehlikeler, ister totaliterlikten ister kaostan ileri gelmiş olsun, bütün devletlerin buna cevap verme hakkı bulunduğu ileri sürülmektedir.[1158]

Koruma sorumluluğu da bu resme uygun olarak, aciz veya isteksiz devletler ile alakadar olmak için dizayn edilmiştir. Çoğunlukla, zayıf veya başarısız devletler ile ilgili olarak farz edilen anlatı, belirli sayıda varsayıma dayanmaktadır.

Birleşik Devletler politika camiasında, yönetilmeyen alanlara (başarısız devletlere) yönelik ilginin çoğu, milli güvenliğe karşı bir tehdit algısıyla yönlenmektedir. Çünkü bu bölgeler, devlet dışı aktörlerin, birincil olarak da teröristlerin ve isyancıların organize olabileceği, eleman devşirebileceği, eğitim yapabileceği geri bölge alanları olarak kabul edilmektedir. Afganistan, Waziristan, Yemen ve Somali'deki askeri operasyonlar, zihinlerdeki bu tehdit algısını haklı çıkarmıştır. Yönetilmeyen veya tartışmalı alanlardan zuhur eden potansiyel tehditlerin iki seviyede tehdit oluşturduğu kabul edilmiştir. Bunlar uluslararası sistemi tehdit ve insan güvenliğine tehdittir.[1159]

Başarısız devletler, içsel olarak yolsuz müesseseler, etnik hatlar boyunca yaygın iç savaş, dehşet verici insan hakları ihlalleri ve büyük oranda fakirlik ile karakterize edilmişlerdir. Başarısız devletler, dışsal olarak ise, büyük oranda mülteci akınları ve yaygın hastalıklar, ulus ötesi suç ve terörizmi barındırma, bulaşıcı bir istikrarsızlık ve düzensizliği bölgesel komşularına ihraç etmek ile resmedilmişlerdir.[1160]

Bugün için başarısızlık, birçok çeşit tehditin sorumlusu görülmektedir. Başarısız devletler, ulus ötesi terörizmin kuluçka makinası ve muhtemel güvenli limanları olarak görülmektedirler. Bunların toprakları; silahların, uyuşturucunun, paranın ve

[1157]Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, *a.g.e.*, 140–45.
[1158]*a.g.e.*
[1159]Clunan ve Trinkunas, *a.g.e.*, 17–30.
[1160]Halvorson, *a.g.e.*, 585.

insanların dikkat çekmeksizin trafiğe tabi tutulduğu anarşik bölgeler olarak ele alınmakta; böylelikle uzaktaki devletler için bile problemler yarattıkları kabul edilmektedir. Ekolojik bozulma, mülteci akınları, bulaşıcı hastalıklar ve kıtlık dahil insan güvenliğine yönelik tehditlerin, başarısız devletlerin insani krizleri yönetememesi sebebiyle dış devletler için büyük yük oluşturduğu kabul edilmektedir. Bu anlayışa göre, uluslararası düzensizlik bütün bölgelerde bir kansere dönüşebilmekte, komşular için şiddet ve kaygı yaymaktadır. Netice olarak, şayet buralar kendi haline bırakılırsa suçluluk ve şiddetin kurumsallaşacağı ve düzensizliğin daimi hale geleceği kabul edilmektedir.[1161]

Başarısız devletlerin terörizmle ilişkilendirilmesi, onlara tehlikeli bir politik anomali yüklemektedir. Tehdit algısı, başarısız devlet kavramı içerisinde içsel olarak kabul edilmektedir. Aynen "barbar" kavramı içerisinde tehditin içsel olması gibi başarısız devlet kavramı da olgusal şartlardan bağımsız olarak içsel bir şekilde tehdidi barındıyor kabul edilmektedir.

Bu anlatı, politik, kazai ve doktrinel alanda kendini göstermektedir. Başkan Obama'nın Suriye konusundaki ABD anlatısı dikkate alındığında, durumun insani yönden ele alınmadığı, kimyasal veya biyolojik silahların yanlış insanların eline düşme ihtimalini içeren bir durumun kırmızı çizgi olarak belirlendiği görülmektedir.[1162]

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi de 794 sayılı Somali Kararında; insan trajedisine atıfta bulunmakta, devlet yıkımının sınır aşan etkisine vurgu yapmaktadır. Durumun tabiatı, uluslararası barışa ve güvenliğe bir tehdit veya ihlal oluşumu için yeterli kabul edilmiştir.[1163] Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, 841 sayılı Haiti Kararında da; oradaki cunta yönetiminin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik olarak oluşturduğu tehditi, kendine özgü ve istisnai bir durum olarak nitelendirdiği görülmektedir.[1164] Doktrinde de; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bir gün, devlet başarısızlığını herhangi bir insani kriz olup olmadığına bakmaksızın 39'uncu

[1161]Bridget L. Coggins, "Does State Failure Cause Terrorism? An Empirical Analysis (1999–2008)", *Journal of Conflict Resolution* C.59, S. 3 (19 Mart 2015): 455–83.
[1162]Chan, *a.g.e.*, 420.
[1163]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/794 (Dec.3, 1992)".
[1164]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/841 (Jun.16, 1993)", y.y.

madde kapsamında uluslararası barışa bir tehdit olarak kabul edeceğine yönelik görüşler de ileri sürülmektedir.[1165]

Diğer bir değişle, başarısız devletler vatandaşlara, diğer egemenlere ve uluslararası komüniteye ve/veya insanlığa karşı bir tehlike olarak portre edilmişler ve onlar hakkındaki olgular muhatap kitle veya dinleyici konumunda olan uluslararası topluma böyle bir anlatı ile sunulmuşlardır.

Bu varsayımsal anlatıya göre; terörist gruplar, zayıf veya başarısız devletlerin muhitlerinde faaliyet gösterme kararı almaktadırlar. Bu gruplar, kamu otoritesinin boşluğundan istifade ederek işlevsel ve etkin kolluk kuvvetlerinin ve adalet müesseselerinin bulunmadığı bir ortamda, aktif olarak eleman temin edebilmekte, eğitim yapabilmekte ve yerel ve yabancı menfaatlere karşı saldırıları planlayabilmektedirler. Terörist gruplar, müdahaleden arınmış böylesi devletlerde, işlevsel devletlere nazaran daha etkili faaliyet göstermektedirler. Önemli terörist grupların tamamen işlevsel devletler içerisinde faaliyet göstermekte zorluk çekecekleri, çünkü etkili müesseselerin varlığının onların aktivitelerini sekteye uğratacakları ileri sürülmektedir. Dahası; tehdide açık bu devletlerdeki müesseseler güçlendirilirse yerel ve uluslararası alandaki terörizm tehlikesinin anlamlı şekilde azalacağı ileri sürülmektedir.[1166]

Başarısız devletlere atfedilen tüm bu anlatıya yönelik olarak altı esaslı karşı argüman ve araştırma sonucu ortaya konmuştur.

İlk olarak; zayıf veya başarısız devletlerin kendi içerisinde veya başka bir yerde saldırılar yapan terörist organizasyonların operasyonuna, infiltrasyonuna ve ortaya çıkmasına imkân sağlayan ortamı oluşturduğu hususu sıklıkla ileri sürülen bir argümanı oluşturmaktadır.[1167] Bununla beraber bu varsayımların bazıları problemli görülmektedir. Terörist gruplar; güçlü, istikrarlı devletlerde ve çeşitli hükümet sistemlerine sahip ülkelerin içerisinde de faaliyet gösterebilmekte ve buralardan da zuhur edebilmektedirler. Modern uluslararası teröristlerin, istikrarlı işlev gören devletlerdeki ekonomik ve lojistik fırsatların avantajını kullandıklarına dair yeterli

[1165]Chan, *a.g.e.*, 422–23.
[1166]Edward Newman, "Weak states, State Failure, and Terrorism", *Terrorism and Political Violence* C.19, S.4 (2007): 467.
[1167]*a.g.e.*, 463–64.

kanıt bulunmaktadır. Gerçekten; bu imkanlar, onların taktikleri ve amaçları için merkezi rol oynamaktadır.[1168]

Dahası, zayıf devletlerin çoğunluğu en önde gelen terörist gruplara yataklık yapmamaktadır. Aslında en zayıf ve en fakir Afrika devletlerinin çoğunluğu terörizm ile ilişkili değildirler. Bunun yanısıra, göreceli olarak daha istikrarlı ve refah seviyesi daha yüksek olan bazı Orta Doğu devletleri terörizmle ilişkili bulunmaktadır.[1169] En etkili teröristler, orta sınıfın ürünleri olmaya eğilim göstermekte ve bu teröristler operasyon sahalarına, sıklıkla Suudi Arabistan, Almanya ve Birleşik Krallık gibi ülkelerden gelmektedirler. Bunlar başarısız devletlerin fakirleştirilmiş vatandaşları değildirler.[1170]

Simons ve Tucker, 11 Eylül korsanlarından sadece birinin başarısız bir devletten yani Lübnan'dan geldiğini; Irak'taki yabancı savaşçıların çoğunluğunun Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ve Sudan'dan geldiğini; Irak'ta, Nisan ve Ekim 2005 tarihleri arasında yakalanan 312 yabancı savaşçıdan sadece birinin başarısız bir devlet olarak sunulan Somali'den geldiğini, diğer üçünün ise, daha önce başarısız olmuş veya tekrar başarısızlığa sürüklenebilecek olan Lübnan'dan geldiğini vurgulamaktadır. El Kaide operatiflerinin çoğu; Suudi Arabistan, Mısır, Fransa, Cezayir, Fas ve Endonezya kaynaklıdır.[1171]

Uluslararası ticaret organizasyonları ve küresel terörist ağlarının birbirine çok benzediği kabul edilmektedir. Bu husus, Dışişleri Bakanı Colin Powell'dan Rusya Başkanlık Danışmanı Gleb Pavlovsky'ye kadar birçok politika yapıcı tarafından ortaya konan bir analojiyi oluşturmaktadır. Çok uluslu şirketler ve ulus ötesi terörist ağlarının her ikisi de, var olan küresel ekonomik, ulaştırma ve iletişim sistemlerini kendi bağlılarını yönetmek, organize etmek ve fonları, insanları ve malzemeyi bir yerden bir yere nakletmek için kullanmaktadırlar.[1172] Bu yüzden böylesi bir dünyadaki tehlikeler daha çok güçlü, iyi yönetilen devletlerden gelmektedir. Yönetişim eksiklikleri olan zayıf devletlerin bu tür olanakları sağlama imkân ve kabiliyetleri bulunmamaktadır.[1173]

[1168]*a.g.e.*
[1169]*a.g.e.*
[1170]Mazarr, *a.g.e.*, 115–18.
[1171]Simons ve Tucker, *a.g.e.*, 387.
[1172]Ray Takeyh ve Nikolas Gvosdev, "Do Terrorist Networks Need a Home?", *The Washington Quarterly* C.25, S.3 (01 Eylül 2002): 97–98.
[1173]Mazarr, *a.g.e.*, 115–18.

İkinci olarak; zayıf devletlerde faaliyet gösteren terörist gruplar kendi üslerini, şayet Afganistan çok riskli oluyor ise Somali'ye, Yemen'e veya Avrupa'ya kaydırabilmektedirler. Sonuç olarak, aşırı şiddet kaynağı olan üç ya da dört yeri stabilize etmek, Birleşik Devletleri güvenli yapmamaktadır. Bu organize suç için de geçerli bir husustur. Organize suç da Asya'da, Doğu Avrupa'da veya Latin Amerika'da işlevini yerine getirebilecek rahat bir yuva bulmakta güçlük çekmemektedir.[1174]

Üçüncü olarak; terörizm çalışmaları çoğunlukla politik bağlamın önemini göz ardı etmektedir. Başarısız devletlerin hepsi eşit derecede terörizme yatkın kabul edilmemelidirler. Bazı başarısızlaşan devletler diğerlerine nazaran teröre yardımcı olan şartları yaratmaya daha yatkın bulunmaktadırlar.[1175]

Nicel literatür; terörizmin kullanımını belirleyen politik bağlamı sıklıkla göz ardı etmekte ve terörizmin, devlet başarısızlığının birçok ölçütüne içsel yönden bağlı olduğunu ve başarısızlıkla ilişkili terörizm tehdidi tahminlerinin abartıldığını göstermektedir. Coggins; zayıflık ve başarısızlık ile terörizm arasındaki geniş ilişkileri 1999-2008 tarihleri arasındaki 153 devlete ait verileri kullanmak suretiyle incelemiştir. Bu beklentilerle uyumlu olarak, başarısızlığa doğru yönelen veya başarısız olan devletlerin çoğunun terörizme yatkın bulunmadığını tespit etmiştir. Bununla beraber; başarısız devletlerden, savaşta olanlar veya politik yıkıma maruz kalanlar terör üretmeye veya buna maruz kalmaya daha yatkın bulunmaktadırlar.[1176]

Stewart Patrick de, 2006 yılında zayıf devletlerden kaynaklanan tehditleri incelediği bir araştırmasında, vurucu olan bir husus olarak, çok az ampirik kanıtın başarısız devletlerden kaynaklanan riskleri ortaya koyduğunu belirtmektedir. Analistler ve politika yapıcılar genellikle; devlet zayıflığı ve milli güvenliğe yönelik tehditler arasında otomatik bir bağlantının varlığını varsaymışlardır ve hemen akabinde bu varsayımlara dayalı olarak, politika reaksiyonları tavsiye etmeye ve uygulamaya başlamışlardır.[1177]

Devlet başarısızlığını geleneksel olmayan tehditlere bağlayan çok az belirgin kanıt bulunduğu belirtilmektedir. Başarısızlık-terör ilişkisine destek, nedensel belirsizliğin bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok kişi makro seviyedeki koşulların,

[1174] *a.g.e.*
[1175] Coggins, *a.g.e,* 456.
[1176] *a.g.e.*
[1177] Mazarr, *a.g.e.*, 115–18.

bilhassa başarısız devletlerdeki zorlu şartların terörizmin ortaya çıkma ihtimaline etkisi olduğunu varsaymaktadır.[1178]

Dördüncü olarak; bir savaş verilmesinin terörizm ile ilişkilendirilmesi doğru bulunmamaktadır. Günümüzdeki iç ve uluslararası savaşlar, taktik olarak rutin bir şekilde terörizmi kullanan bir isyancı strateji ortaya koymaktadırlar. Devlet başarısızlığı ile terörizm arasındaki ilişkinin çoğu, "savaşmak biçimindeki terörizm" yoluyla açıklanmaktadır.[1179]

Beşinci olarak; başarısız veya başarısızlaşmakta olan devletlerin terörizme yatkın oldukları yanıltıcı bulunmaktadır. Yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre, buna yönelik kanıtlar karmaşıklık göstermektedir. 1999'dan 2008 yılına kadar ki dönem içerisinde devlet olmanın en kritik boyutlarının ikisi, insan güvenliği ve devlet kapasitesindeki artan zayıflık, herhangi bir çeşit terörizm artışı ile ilişkilendirilememiştir. Zayıf devletler kendi sınırları içerisinde vukubulan terörizmin tehdidi değildirler ve dışardakileri de tehdit etmemektedirler. En kritik başarısız devletler; yani şiddete dayalı politik istikrarsızlık veya anarşi içerenler, uluslararası terörizmi oluşturmaya veya bunları tecrübe etmeye anlamlı bir şekilde daha yatkındırlar. Fakat bunlar aynı zamanda ülke içi terörizmden de muzdariptirler.[1180]

Son olarak; terörizm hala büyük oranda yerel bir fenomen olarak kalmaktadır. Bu fenomen, yerel yönetim yapılarını hedef almakta veya bu otorite yapılarını sorgulamaktadır. Bu yüzden teröristler, halen geniş oranda, devlet otoritesinin yokluğunu suistimal etmekten ziyade, devlet yapılarına meydan okumaktadırlar. Zayıf ve başarısız devletlerin, terörizme kuluçka ortamı yaratan yerler olduğu fikri analitik problemleri de beraberinde getirmektedir. Zayıf ve başarısız devletlerin tanımı hakkında ve bunların nasıl ölçüleceği veya kıyaslanacağı hakkında fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Sırasıyla analitik olarak sorgulanan bir fenomen olan zayıf ve başarısız devletler ile yine tartışmalı bir kavram olan terörizm arasında bir örüntü ve korelasyon testi teşhis etmek açıkçası zor görünmektedir. Bu yüzden devlet başarısızlığı ve zayıf devletler ile terörizm arasındaki ilişki ihtilaflı ve tartışmalı bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.[1181]

[1178]Coggins, *a.g.e.*, 456.
[1179]*a.g.e.*
[1180]*a.g.e.*, 476–77.
[1181]Newman, *a.g.e.*, 463–64.

Zayıftan tutun da kırılgan, başarısız, yıkılmış ve yoz devletlere varana kadar devletin yönetim kapasitesi ve davranışına yönelik yeni hiyerarşiler üzerine oluşturulan pozisyonlar, şu anda devletlerin işlevsel kapasitesi nosyonu referans alınarak belirlenmeye çalışılmaktadır.[1182]

Devletlerarası ilişkileri egemenlerin karakterine göre organize etmek veya belirli egemenlere tanınma ve korunma tanımamak yönündeki eğilim yaygın olarak kalmıştır. Lorimer'in embesilleri, kendilerini yönetmeye yeterli olmayan halklar olmuştur. Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin 22'nci maddesi ve Robert Jackson'un negatif egemenleri bunu tanımlamaktadır. Daha sonraları Lorimer'in "hoşgörüsüz demokrasileri" Tony Blair'ın "sorumsuz devletleri" veya ABD Dışişleri Bakanlığının "ilgiye mazhar devletleri" olmuştur. Koruma sorumluluğu fikrinin de Lorimer'in görüşüne yakın durduğu ifade edilmektedir.[1183]

4.2. Koruma Sorumluluğu

4.2.1. Başarısızı Koruyan Uluslararası Hukuk Normları

Uluslararası hukukun esastan çok şekli kayırması, kurulmuş bir devleti ortadan kaldıracak çok az hukuki mekanizmanın bulunması nedeniyle başarısız devletler uluslararası hukukta devlet olarak şahsiyetlerini korumaya devam etmektedirler.

Başarısız devletlere uluslararası düzenin ve uluslararası hukukun küresel perspektifinden bakıldığında, bu devletlerin kendi kaderine bırakılmaması gerektiği, üyelerinden birinin işlevini yerine getirememesi nedeniyle uluslararası sistemin tehlikede olduğu, dolayısıyla bunun uluslararası toplumun bir meselesi olduğu iddia edilmektedir.[1184]

Bu reaksiyonların uluslararası hukukun iki temel meşruiyet prensibi ile; devletlerin egemen eşitliği ve halkların self-determinasyonu prensibi ile de baş edebilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.[1185] Devletimsi olma halini idame ettiren uluslararası hukuki sistem devletin suni bir kavrayışını kullanmaktadır. Geleneksel pratiğe aykırı olarak, devlet olma hali gerçek olmaktan ziyade pozisyoneldir. Artık belirli niteliksel kriterleri karşılamaya dayanmamaktadır. Fakat temelde uluslararası camia tarafından

[1182]Jones, *a.g.e.*, 61.
[1183]Simpson, *a.g.e.*, 444.
[1184]Thürer, *a.g.e.*, 737.
[1185]*a.g.e.*

tanınma araçları ile bir hak olarak devletlik kendilerine bahşedilmiştir. Devletimsilerin devlet olma hali ampirik olmaktan ziyade hukukidir.[1186]

Başarısız devletlerin; temel olarak dış self-determinasyon hakkına dayandığı ve ülkesel bütünlük normu (*uti possidetis juris*) tarafından desteklenerek tanındığı ve idame ettirildiği kabul edilmektedir.[1187] Bu nedenle başarısız devlet olarak tanımlanan politik yapıları destekleyen *uti possidetis juris* ilkesinin ve *self-determinasyon* hakkının ve kurucu tanıma teorisinin yarattığı anomalilerin incelenmesi gerekmektedir.

4.2.1.1. Uti Possidetis Juris İlkesi

Uti Possidetis kavramı latince "sahip olduğunuz gibi (as you possess)" anlamına gelmektedir. Hukuki bir prensip olarak ise, uluslararası hukukta ülkesel sınırların belirlenmesine ilişkin olarak kullanılmaktadır. Bir koloni bağımsızlık kazandığında, kolonyal sınırlar yeni bağımsız devletlerin sınırları olarak kabul edilmektedir. Bu pratik ilk olarak, bağımsızlıklarını ilan ettiklerinde İspanyol Amerikan kolonilerine uygulanmıştır. Bu uygulama daha sonraları ise, imparatolukların ortadan kalkmasını müteakip dünyanın geri kalanında uygulamaya konmuştur.[1188]

Ülkesel bütünlük normunun da her norm gibi üç safhada geliştiği kabul edilmektedir. Bu gelişimin üç safhası; ortaya çıkma, kabullenme ve kurumsallaşmadır. Ortaya çıkma safhası, yeni normun önemli devletler tarafından artan bir şekilde desteklenmesi ve hükümet dışı gruplar ile bazı çok taraflı deklarasyonlar tarafından destek görmesidir. Kabul edilme safhası, normun gelişen bir destek görmesi ve bazı devletler tarafından hukuken bağlayıcı olarak kabul edilmesine neden olabilecek noktaya kadar anlaşmalara entegre edilmesiyle karakterize edilmektedir. Kurumsallaşma safhası ise, devlet riayetini geliştirmek için normun ilave uluslararası mutabakatlara ve daha etkili çok uluslu gayretlere entegre edilmesini ihtiva etmektedir.[1189]

Ülkesel bütünlük normunun ortaya çıkış safhası, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda başlamış ve daha belirgin olarak ise Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin 10'uncu

[1186] Kreijen, *a.g.e.*, 102.
[1187] *a.g.e.*, 148.
[1188] Elizabeth A. Martin, ed., *Oxford Dictionary of Law*, 5. bs. (Oxford: Oxford University Press, 2003), 521.
[1189] Mark Zacher, "The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force", *International Organization* C.55, S.2 (01 Şubat 2001): 236.

maddesiyle ortaya konularak İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir. Normun başlıca destekçileri batılı demokratik devletler olmuştur. Bu dönemde, temel çok uluslu anlaşmalar ve deklarasyonlar ülkesel bütünlük normunu desteklemiş, özellikle 1919 tarihli Milletler Cemiyeti Sözleşmesi,[1190] 1928 tarihli Kellog Briand Paktı[1191] ve 1931 yılında Stimson Doktrini,[1192] ülkesel bütünlük normunu ayakta tutmuştur.[1193]

Normun kabul edilme safhası, 1945 Haziran ayında kabul edilen Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2/4'üncü maddesinin kabulüyle başlamış ve bu süreç 1970'lerin ortasına kadar devam etmiştir. Normun kuvvetli destek bulması, 1960'lar ve 1970'lerin başına rastlamıştır.[1194]

1945 sonrasında normu kabul eden kilit nitelikteki çok uluslu mutabakatlar; 1960 tarihli Sömürge İdaresi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri,[1195] 1963 tarihli Afrika Birliği Organizasyonu Sözleşmesi[1196] ve 1975 tarihli Helsinki Nihai Seneti'dir.[1197]

Norm gelişiminin kurumsallaşma safhası ise, 1976'dan günümüze kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde toprak edinmeye ilişkin başarıya ulaşmış önemli bir olay vukubulmamıştır. Özellikle kayda değer durumlar; 1976-80 arası Somali'nin Etiyopya'ya karşı savaşı; 1990-91 yılları arasında Irak'ın Kuveyt'i işgali; 1992-95 yılları arasında Yugoslavya'nın Hırvatistan ve Bosna'nın bölümlerini kendi topraklarına katma teşebbüsüdür. Aynı zamanda 1999 yılında Endonezya'nın Doğu Timor'da bir referanduma izin vermesi de önemli bir olay olarak görülmektedir.[1198]

Bu dönemde Uluslararası Adalet Divanı birçok ülkesel uyuşmazlığı karara bağlamıştır. Divan, kararlarını *"uti possidetis"* prensibine dayandırmıştır. Sınır uyuşmazlığına ilişkin bir davada (Burlino Faso ve Mali Cumhuriyeti), UAD, *uti possidetis juris* prensibinin (önceki kolonyal idari sınırlara bağlı kalma), yeni

[1190]League of Nations, "Covenant of the League of Nations".
[1191]League of Nations, "General Treaty for Renunciation of War as an Instrument of National Policy (Kellogg Briand Pact), Aug.27,1928, 94 L.N.T.S. 57".
[1192]U.S. Secretary of State Henry L. Stimson, "Stimson Doctrine", U.S. Department of State Archive, Mart 1932, https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/id/16326.htm.
[1193]Zacher, *a.g.e.,* 236,
[1194]*a.g.e.*
[1195]United Nations General Assembly, "U.N. Doc. A/RES/1514(XV) (Dec.14, 1960)", y.y.
[1196]United Nations, "Charter of the Organization of African Unity, Sep.13,1963, 479 U.N.T.S. 39", y.y.
[1197]OSCE, "Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act (Aug.1,1975)", https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf [Erişim Tarihi: 21.04.2021.
[1198]Zacher, *a.g.e.,* 237.

devletlerin istikrarının iç kavgalarla tehlikeye düşmesini önleyen uluslararası hukukun genel bir ilkesi olduğunu kabul etmiştir.[1199] Carty bunun, Afrika devletlerinde ayrılıkçı hareketlerin önlenmesi için uydurulmuş bir edebikelam olduğunu iddia etmektedir.[1200]

Bu Afrika kararı, Yugoslavya'nın dağılması bağlamında, Avrupalı uluslararası hukukçular tarafından da uygulanmıştır. Yugoslavya Üzerine Konferans'ta, Tahkim Komisyonu 3 no'lu mütalaada (11 Ocak 1992), Hırvatistan ile Sırbistan, ve Bosna Hersek ile Sırbistan arasındaki iç sınırların uluslararası kamu hukuku yönünden de sınır olarak kabul edilip edilmeyeceğine ilişkin olarak Sırbistan Cumhuriyeti tarafından yöneltilen soruyu cevaplarken, Yugoslav Cumhuriyetlerinin önceki sınırlarının uluslararası hukuk tarafından korunan sınırlar olması gerektiğini belirtmiştir.[1201]

Ülkesel bütünlük kuralı uluslararası alanda korunduğu gibi ulusal yasalarla da koruma altına alınmıştır. Ülkesel bütünlük kuralına karşı gelmek birçok devlette hukuki müeyyidelerle men edilmiştir. Örneğin; Hindistan'da devletin sınırlarını yanlış tasvir eden haritaların yayınlanması dolaylı yoldan sınırları sorgulamak ve milletin ülkesel bütünlüğüne meydan okumak olarak görülmüştür. Böylesi bir eylem, hapis cezası ile cezalandırılmayı gerektirir kriminal bir suç olarak kabul edilmiştir.[1202]

Toprak bütünlüğü nosyonu, bağımsızlık veya bir komşuyla birleşme arayanlara self-determinasyon hakkının tanınmaması hakkını da ifade etmektedir.[1203] Etnik milletleri sınırlandırma yönünden suni nitelik taşıyan kolonyal toprakları korumakta, self-determinasyon ve politik bağımsızlık taleplerine cevap vermede referans alınmaktadır.[1204]

1960 tarihli Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Tanınmasına İlişkin BM Deklarasyonu, bağımsızlığa ehil olanların varolan koloniler olduğunu, etnik halklar olmadığını açıklığa kavuşturmuştur. Bağımlı halklara ilişkin olarak "onların milli

[1199]International Court of Justice, "Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso v. Republic of Mali), Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 554", y.y.
[1200]Carty, 2007, 79.
[1201]Arbitration Commission, "Conference on Yugoslavia, Arbitration Commission, Opinion No:3, (Jan.11,1992)", y.y.
[1202]Branch, *a.g.e.*, 165.
[1203]Franck, *a.g.e.*, 163–64.
[1204]Mark Zacher, "The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force", *International Organization* C.55, S. 2 (01 Şubat 2001): 221.

ülkesinin bütünlüğüne saygı gösterileceği" ifade edilmiştir. Aynı zamanda milli birlik veya ülkesel bütünlüğün kısmi veya toptan ortadan kaldırılmasını amaçlayan herhangi bir girişimin Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaçları ve prensipleri ile uyumsuz olduğunu ilan etmiştir.[1205] 1970 yılında BM Genel Kurulu, Dostça İlişkiler Deklerasyonu'nda da benzer bir normatif cümleyi onaylamıştır.[1206]

Sayılan tüm bu kararlar ve temel BM bildirileri ile desteklenen ülkesel bütünlük ilkesi, hükmi devletler ve varolan kolonilerin ülkesel bütünlüklerini korumaktadır.

4.2.1.2. Self-Determinasyon İlkesi

Halkların self-determinasyon hakkı, ilk olarak I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmıştır. Woodrow Wilson, I. Dünya Savaşı'nda yenilen devletler için rehber bir prensip olarak self-determinasyon ilkesini ortaya atmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Robert Lansing bu prensiple ilgili olarak şunları söylemiştir:

> *"Wilson, 1919'da Kongre'de yapmış olduğu bir konuşmada self-determinasyon hakkını kilit argümanlarından biri yaptığı için üzüntü duymuştur ve "Bu sözleri söylediğimde, gün be gün karşımıza çıkan bu kadar millet olduğunu bilmiyordum." sözlerini sarf etmiştir."*[1207]

Halkların self-determinasyon hakkından bahsederken "Halklar" kavramının uygulamasındaki zorluk kadar, self-determinasyon prensibinin ülkesel bütünlük normu ile gerilim içerisinde olması da zorluklar yaratmaktadır. Bu zorluk nedeniyle Woodrow Wilson'un bile, ülkesel bütünlük tarafında yer almak zorunda kaldığı ileri sürülmektedir.[1208]

BM Şartı'nın 1'inci maddesinin 2'nci fıkrasında:

> *"2. Milletlerarasında, milletlerin hak eşitliği prensibine ve kendi mukadderatlarını kendilerinin tâyin hakkına saygı üzerine kurulmuş dostane münasebetler geliştirmek ve dünya barışının sağlamlaştırılması için elverişli her türlü diğer tedbirleri almak; ."*

BM'nin amaçları arasında sayıldıktan sonra, 2'nci maddesinin 4'üncü fıkrasında bu amaca ulaşmak için uygulanacak prensipler arasında:

> *"4. Teşkilâtın Üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasî bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile*

[1205]United Nations General Assembly, "U.N. Doc. A/RES/1514(XV) (Dec.14, 1960)".
[1206]United Nations General Assembly, Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations, U.N. Doc. A/RES/2625(XXV) (Oct.24, 1970).
[1207]Christopher J. Borgen, "The Language of Law and the Practice of Politics: Great Powers and the Rhetoric of Self-Determination in the Cases of Kosovo and South Ossetia", *Chicago Journal of International Law* C.10, S.1 (2009): 6.
[1208]Zacher, *a.g.e.*, 219.

telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar. . .”

ifadelerine yer verilmiştir.

Self-determinasyon hakkı ile ülkesel bütünlük normu arasındaki bu ihtilaf nedeniyle, Aralık 1960’da BM Genel Kurulu’nda kabul edilen 1514 sayılı bildirge gereği, self-determinasyon hakkı sadece sömürge halklarına tanınan bir hak olmuştur.[1209] Bildirge, hangi halkların self-determinasyon hakkına sahip olacağı sorusuna ise:

“5. Vesayet altındaki ve Muhtar olmayan ülkelerde veya bağımsızlıklarını henüz elde edememiş olan diğer bütün ülkelerde tam bağımsızlık ve hürriyet haklarını kullanmalarına imkân vermek için, onların serbestçe açıklanmış irade ve arzularına uygun şekilde herhangi bir ırk, itikad veya renk ayırımı yapmadan bütün yetkilerin bu ülkelerin halklarına şartsız ve kayıtsız bir şekilde devri için acil tedbirler alınacaktır.”[1210]

şeklinde cevap verdikten sonra, Giriş Bölümünde ve 6’ncı paragrafında bağımsızlık hakkı olanların etnik gruplar değil, hâlihazırdaki koloniler olduğunu ifade etmiştir.

İlk olarak bu kararla birlikte bütün halklara self determinasyon hakkı tanınmıştır. Bu hak ile birlikte onlar kendi politik statülerini belirlemek ve ekonomik sosyal ve kültürel kalkınmalarını hür bir şekilde takip etmek hakkına kavuşmuşlardır. Bu yüzden sömürge meselelerinde self-determinasyon prensibi politik sınırlardan kurtularak hukukun gücünü elde etmiştir. Uluslararası ilişkilerde self determinasyon tamamen etkili bir anti sömürgeci hüküm haline gelmiştir. Bugün dış self determinasyon hakkı, yani halkların uluslararası statüsünü seçme hakkı uluslararası hukukta yerleşmiş bir kural haline gelmiştir ve jus cogens olarak kabul edilmektedir.[1211]

İkinci olarak self determinasyon hakkı hukuki bir katalizör etkisi görerek uluslararası sistemin birkaç egemen devlet tarafından domine edilen bir sistem olmaktan eşit olarak egemen devletlerin homojen sistemine dönüşmesine vesile olmuştur.[1212]

Bu Bildirge’den kısa bir süre sonra kabul edilen 1541 sayılı Bildirge “Muhtar olmayan ülke” kavramını “coğrafi olarak ayrı ve etnik ve/veya kültürel olarak, kendini yönetenden farklı” ifadeleri ile tanımlamıştır.[1213]

[1209]United Nations General Assembly, “United Nations General Assembly, “Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples, G.A. Res. 1514 (XV) A, U.N. Doc. A/RES/1514(XV) (Dec. 14, 1960)”, y.y.
[1210]*a.g.e.*, par. 5.
[1211] Kreijen, *a.g.e.*, 127–28.
[1212] *a.g.e.*

Self-determinasyon kavramı; Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi[1214] ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmelerinin[1215] müşterek 1'inci maddesi ile birlikte bir idealden, tanınan bir hakka dönüşmüştür. Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletlerarasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge'nin 5'nci prensibi:

> *"Halkların eşit haklarına ve kendi geleceğini tayin etmesine ilişkin ilke: Birleşmiş Milletler Antlaşması ile saklı tutulan, halkların eşit hakları ve kendi geleceğini tayin etmesi ilkesi nedeniyle bütün halklar, dış müdahale olmaksızın, özgür bir biçimde, kendi siyasal statülerini tayin etme ve kendi ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmesini sağlamaya çalışma hakkına sahiptir ve bütün Devletler, Antlaşma hükümleri doğrultusunda, bu hakka saygı gösterme yükümlülüğündedir. . . "*[1216]

demek suretiyle, devletlerin dış müdahale olmaksızın kendi siyasal statülerini belirleme haklarının bulunduğunu vurgulamıştır.

Self determinasyon ve ülkesel bütünlük prensipleri arasındaki ilişki birçok Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararında ortaya konulmuş olmasına rağmen, halen bir yap-boz olarak kabul edilmektedir. Koskenniemi'ye göre problem, çatışan prensiplerin hiçbirinin tercih edilemeyeceğinde yatmaktadır. Bir halk ülkesel bütünlüğüne saygı duyulmasını istediğinde, diğer bir halk aynı zamanda kendi kaderini belirleyen bir varlık olarak kimliğine saygı duyulmasını istemektedir. Bu çatışmayı çözmek isteyen bir kimsenin hangi tipteki insan birlikteliğinin böyle bir saygıyı hak ettiğini veya haketmediğini tespit edecek dış bir prensibe ihtiyacı bulunmaktadır.[1217]

Böylesi bir dış prensibin yokluğunda, "uluslararası hukuktaki belirsizlik tezi" tekrar ortaya çıkmaktadır. Daha önce ifade edildiği üzere "Belirsizlik tezi" hukukun politika olduğuyla yakından ilişkili bir tezdir. Kurallar, kendi başına bir çözüm sağlama kabiliyetine sahip değildir. Çünkü belirsizdirler. Bu yüzden kurallar tek bir doğru cevabı olan bir hukuki sorun sağlamamaktadırlar. Eşit derecede meşru savlar

---

[1213]United Nations General Assembly, "Principles Which Should Guide Members in Determining Whether or not an Obligation Exists toTransmit the Information Called for Under Article 73e of the Charter, U.N. Doc. A/RES/1541(XV) (Dec. 15, 1960)", y.y., Principle IV.
[1214]United Nations, "International Covenant on Civil and Political Rights Dec.19,1966, 999 U.N.T.S. 172", y.y.
[1215]United Nations, "International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Dec.19,1966 993 U.N.T.S. 3", y.y.
[1216]United Nations General Assembly, Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations, U.N. Doc. A/RES/2625(XXV) (Oct.24, 1970), Principle V.
[1217]Martti Koskenniemi, 2011, 61.

seti, birçok zıtlık çiftlerinden yaratılmakta ve hukukun farklı konu alanlarını karakterize etmektedirler.[1218]

4.2.1.3. Tanıma

Devlet yöneticileri ve yetkili organları, evrensel olarak daima uluslararası hukuki egemenliğe (tanınma) saygılarını ifade etmişlerdir. Fakat bu arzu; onların evrensel olarak her zaman otonom ülkesel varlıkların tanınması kuralını takip ettiklerini göstermemektedir. Tanıma, belirli bir hükümeti desteklemek için veya belirli yöneticilerin ülkesel otonomi taleplerine meşruiyet kazandırmak için dizayn edilmiş politik bir harekete dönüşmüştür.[1219]

Bu politik tercih içerisinde bir kısım politik yapılar devlet olmanın ampirik koşullarını sağladıkları halde tanınmamışlar, diğer bir kısmı ise tanınmış olmalarına rağmen etkin hükümet etme koşulunu sağlamadıkları gerekçesiyle gayrimeşrulaştırılmışlardır.

Bunlardan *de facto* devletler devlet olmanın ampirik koşulunu sağladıkları halde tanınmayan politik yapılara verilen bir isimdir. Buralarda otorite, devlet ve devlet dışı aktörler arasında bölünmüş durumdadır. Diğer bir tabirle; *de facto* devlet, uluslararası hukuki statü dışında, devlet olma alametleri gösteren ayrılıkçı politik topluluğa verilen bir isimdir.[1220]

De facto devletler, egemen devletlerin oluşturduğu uluslararası sistemde ilginç bir anomali oluşturmaktadırlar. Bunlar sıklıkla, bir savaş sonrasında ve/veya devlet yıkılışı sonrasında *"de facto"*olarak bağımsızlığını kazanmış, fakat uluslararası tanınma kazanmakta başarısız olmuş toprak parçaları olarak görülmektedirler.[1221]

Fakat başkaldırının organizasyonel ekolojisinde; gerillalar, teröristler, milisler ve savaş lordları gibi birçok aktör şiddet tekeli uygulamaktadır.[1222] Bu sebeple bir ayrım yapmak gerekiese, *de facto* devletler:[1223]

1. Tanınan bir ülkeye ait olan, fakat sömürge aidiyeti olmayan,

[1218]Bianchi, *a.g.e*, 136.
[1219]Krasner, 1999, 25.
[1220]Adrian Florea, "De Facto States in International Politics (1945–2011): A New Data Set", *International Interactions* C.40, S.5 (20 Ekim 2014): 788–811.
[1221]Nina Caspersen, "Playing the Recognition Game: External Actors and De Facto States", *The International Spectator* C.44, S.4 (01 Aralık 2009): 47.
[1222]Florea, *a.g.e.*,791.
[1223]*a.g.e.*

2. Bu ülkeden belirli oranda ayrılık arayan ve bağımsızlık ilan etmiş veya bağımsızlık isteğini göstermiş,

3. Daimi bir nüfus tarafından yerleşik bir ülke veya ülke parçasında askeri kontrol uygulayan,

4. Hükümet tarafından müeyyidelendirilmemiş,

5. En azından temel yönetişim işlevlerini yerine getiren,

6. Uluslararası hukuki egemenliği eksik olan ve

7. En azından 24 ay süresince var olan politik toplum olarak gösterilmektedir.

Mevcut uluslararası sistemde *de facto* devletlere örnek olarak, Gürcistan'daki Abhazya ve Güney Osetya, Azerbaycan'daki Dağlık Karabağ (2020 yılına kadar), Somali'deki Somaliland, Kuzey Kıbrıs ve Moldova'daki Transdinyester bölgesi gösterilmektedir.[1224]

Uluslararası tanınma eksikliğine rağmen, bu varlıkların bazıları göreceli olarak etkili devlet kurumları yaratmakta başarılı olmuşlar ve hatta bazıları demokratik reformlar yapmışlardır. *De facto* devletler bu yüzden etkin devlet olma halinin, uluslararası tanıma olmadan da yaratılabileceğini göstermektedirler. Aynı zamanda bu devletler; iç egemenliğin, dış egemenlik eksikliği tarafından bertaraf edilemeyeceğini göstermektedirler.[1225]

Tanımaya ilişkin bir anomali olarak, *de facto* devletlerin zıttını başarısız devletler oluşturmaktadır. Daha önce zikredildiği üzere; egemenlik prensibi, devletlerin iç eksikliklerini ve dış baskıya karşı başarısızlıklarını örtmüştür. Müdahale etmeme prensibi ise, geleneksel imparatorluk inşasını sınırlandırmış ve güçlünün daha az güçlüye karşı kuvvet kullanımını engellemiştir.[1226]

Dekolonizasyon ile birlikte ise; zayıf devletler kendi iç meselelerinde müdahale edilmeme hakkı da dahil olmak üzere kurucu hakların hepsiyle beraber formalde eşit birer egemen olarak tanınmışlardır. Bununla beraber bu devletler, devletten beklenen faydaları sunmaya gerçekte muktedir olamamışlardır. Yani, insan haklarının korunmasını sağlayamadıkları gibi, nüfuslarına sosyo-ekonomik refahı da temin

[1224]Caspersen, *a.g.e.*, 47.
[1225]*a.g.e.*
[1226]Inayatullah, *a.g.e.*, 51–81.

edememişlerdir. Daha kötüsü müdahale edilmeme hakkı; devlet aktörlerin kendi nüfusuna karşı büyük ihlaller yapmalarına cevaz vermiştir.[1227]

Robert Jackson'un gelişen dünya da devlet zayıflığı üzerine çalışması, devletimsiler konusunda bir yapıtaşı olarak kabul edilmektedir.[1228] Jackson, Isaiah Berlin'in negatif ve pozitif özgürlük kavramından esinlenerek negatif ve pozitif egemenlik kavramlarını oluşturmuştur. Devletlerin konsolide olması sonrası Avrupa'da ortaya çıkan pozitif egemenliğe kıyasla, devletlerin *de jure* hukuki egemenliğini ayakta tutan normatif çerçeveyi negatif egemenlik olarak adlandırmıştır.[1229]

Devletimsiler negatif egemenliğe sahip bulunmaktadırlar. Bu devletler teoride, hukuken dış müdahaleden bağımsız olmakla birlikte, düzen dahil kamu hizmetlerini sağlama ve anlamlı bir işlev gösterme kabiliyetinden yoksundurlar. Jackson, ampirik varlıklar olmaktan ziyade hukuki varlık konumunda olan ve uluslararası topluma entegre edilen devletimsilerin 1960'lardan beri içinde bulunduğu durumu "egemenlik oyunu" olarak adlandırmaktadır.[1230] Negatif egemenlik oyununun; self-determinasyon ve eşit egemenliğe inanç sayesinde bu kapasitesizliğe tahammül gösterdiği kabul edilmektedir.[1231]

Bu yeni devletler; daha önce belirtildiği üzere; temel olarak dış self-determinasyon hakkına dayanan, *uti possidetis juris* tarafından desteklenen, ideolojik olarak motive edilmiş, tanıma aracılığı ile tesis edilen ve idame ettirilen devletlerdir. Bunu başarmadaki kavramsal hukuki hile ise, etkinliğin terk edilmesinde yatmaktadır.[1232]

Tanıma bir kuram olarak, değişik hukuk okulları arasında tartışmalı bir konu olup, "beyan edici" ve "kurucu" olmak üzere iki farklı kuram geliştirilmiştir. Sorun, devlet olmanın ampirik gereksinimlerini karşılayan bir varlığın otomatik olarak devlet vasfını kazanıp kazanmadığı üzerinedir.

Beyan edici görüşe göre, yeni bir devletin oluşması bir olgu meselesidir. Tanıma bu olgusal durumun kabul edilmesinin formal beyan edici bir eylemi olmaktadır. Beyan teorisi, devletlerin tanımadan bağımsız olarak var olduğunu ve tanımanın diğer

[1227]Biersteker ve Weber, *a.g.e.*, 50–81.
[1228]Robert H. Jackson, *Quasi-States: Sovereignty, International Relations and the Third World* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990).
[1229]*a.g.e.*, 26–31.
[1230]*a.g.e.*, 40–47.
[1231]Edward Newman, "Failed States and International Order : Constructing a Post-Westphalian World", *Contemporary Security Policy* C.30, S.3 (2009): 423.
[1232]Kreijen, *a.g.e.*, 148.

devletlerin yeni devletten haberdar olduklarının sinyalini verdiğini ileri sürmektedir.[1233]

Kurucu teori ise, tanımanın yokluğunda devletlerin var olmadığını ve tanımanın onları uluslararası kişiler olarak inşa ettiğini ileri sürmektedir. Açıkçası kurucu okul, bir devletin diğer devletler tarafından tanınmadıkça var olamayacağını ileri sürmektedir. Bu yüzden yeni bir devletin oluşumu sadece belirli olgusal kriterlerin yerine getirilmesini gerektirmemekte, fakat aynı zamanda ilave bir eylemi, diğer devletler açısından tanınmayı da gerektirmektedir.[1234]

Crawford'a göre, beyan teorisi şu anda uluslararası hukukta yaygın (predominant) teoridir.[1235] Fakat bazı devletler hukuki otonomisi veya hatta ülkesi olmayan politik varlıkları tanımışlar ve hatta tanınmış bir devletin ülkesi üzerinde etkin kontrol icra eden hükümetlerini tanımayı da reddetmişlerdir. Tanıma belirli bir hükümeti desteklemek için veya belirli yöneticilerin ülkesel otonomi taleplerine meşruiyet kazandırmak için dizayn edilmiş politik bir harekete dönüşmüştür.[1236]

Hukuken devlet olma hali, geleneksel ve tarihsel devletler sistemindeki hukuki olmadan önce etkin olma nosyonunun reddedilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle hukuken devlet olma hali, artık egemenliğin temeli olarak kabul edilecek bazı içsel pozitif nitelikleri varsaymaktadır. Hukuki devlet için, egemenlik bir sonuçtur ve egemenlik titri şartlardan bağımsız olarak bir hak olarak gelmektedir.[1237]

4.2.2. Egemenliğin Yeniden İnşası

4.2.2.1. Güvenlik Konseyi'nin Uluslararası Barış ve Güvenlik Kavrayışındaki Değişim

1990'ların tecrübesi göstermiştir ki, BM Güvenlik Konseyi devlet içinde vukubulan büyük insan hakları ihlallerine karşı tepki vermekte yetersiz kalmıştır. Bunun en çarpıcı örneği Ruanda'da yaşanmıştır. Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinin 1990'larda vukubulan olaylara tepkisi(zliği) hususunda milli menfaatlerinin rol oynadığı ileri sürülmektedir.[1238]

[1233]Biersteker ve Weber, *a.g.e.*, 22–50.
[1234]Kreijen, *a.g.e.*, 13–18.
[1235]Crawford, "Statehood and Recognition", 25–26.
[1236]Krasner, 1999, 25.
[1237]Kreijen, *a.g.e.*, 149.
[1238]Hehir, *a.g.e.*, 33.

İnsani ızdırabın çapından ziyade ekonomik mülahazalar, jeopolitik hususlar ve saldırganlar/mağdurlar ile daimi üyelerin ilişkilerinin tabiatı, Güvenlik Konseyi'nin ve dolayısıyla BM'nin reaksiyonunun nihai belirleyicisi olmuştur. Kötüye kullanılma olasılığı bir yana, tek taraflı müdahale kimin korunacağı ve kimin görmezden gelineceği konusundaki politik menfaat problemini aşamamıştır.[1239]

Hangi mağdurların korunacağı, hangilerinin gözardı edileceği sorusu, bir bakıma tanımlandığı şekil itibariyle kimin egemenliğine saygı duyulacağı hususunda da tereddütler doğurmaktadır.

Kendisine verilen anayasal güç çerçevesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, geleneksel olarak "uluslararası barış ve güvenlik" kavramını devletlerarası bağlamda yorumlamış ve BM Şartı'nın VII. Bölümü altındaki yetkilerini bir devletin egemenliğini yıkmak için değil, fakat ayakta tutmak ve muhafaza etmek için kullanmıştır.[1240]

Bununla beraber, "uluslararası barış ve güvenlik" kavramının kullanım alanı gittikçe genişlemiş, özellikle Soğuk Savaş sonrasında ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin yıkımı ile birlikte devlet içerisinde vukubulan ciddi insan hakları ihlallerinde de bu yetki kullanılır olmuştur. Buna paralel olarak; devlet egemenliği kavramı da temel insan haklarını ayakta tutma sorumluluğunu içerecek şekilde genişlemiş, insan hakları ve egemenlik, gerilim halinde değil fakat birlikte ele alınması ve muhafaza edilmesi gereken kavramlar haline gelmiştir.[1241]

Bu suretle devletlerin sorumluluklarını yerine getirebilme kapasitelerinin olup olmadığı hususu tartışmaların odağına yerleşmiş, devlet başarısızlığı ile mücadele hukuki bir doktrine dönüştürülmeye çalışılmıştır.

4.2.2.2. Devlet Başarısızlığı Söyleminden Koruma Sorumluluğuna Geçiş

Egemenlik ve insan hakları arasında kurulan kavramsal birliktelik koruma sorumluluğu doktrininin oluşumunda etkili olmuştur. İnsan hakları alanındaki yetersizlikler öncelikli olmak üzere, devletin içerisindeki ampirik yetersizliklere

[1239] *a.g.e.*
[1240] Yasmine Nahlawi, *The Responsibility to Protect in Libya and Syria: Mass Atrocities, Human Protection, and International Law*, 1. bs. (London and New York: Routledge, 2020), 12.
[1241] *a.g.e.*

odaklanan devlet başarısızlığı nosyonunun, koruma sorumluluğu doktrinin geliştirilmesinde önemli bir unsur olduğu kabul edilmektedir.[1242]

Devlet başarısızlığı nosyonu Birleşmiş Milletler bağlamında ilk defa, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri (1992-1996) Boutros Boutros Gali tarafından dile getirilmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Boutros Ghali; başarısız devletler hususundaki uluslararası müdahalenin, askeri ve insani müdahalenin ötesine geçmesi gerektiğini ve etkin hükümetin tekrar kurulması hususunda uluslararası bir uzlaşının geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur.[1243]

Bu düşüncenin temelinde, insani müdahalenin daima olgudan sonra gelmesi yatmaktadır. Bu yüzden insani müdahalenin geç bir safhada ortaya çıktığı kabul edilmektedir.[1244]

Geç safhada bir müdahaleyi ihtiva eden insani müdahale devlet başarısızlığının temel sebebine değinmekte başarısız olmaktadır. İnsani müdahale, ciddi temel insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılmasını amaçlamakta, fakat bu maksat doğrudan semptomların tedavisi ile alakalı olup, başarısızlığın altında yatan sebeplerle mücadele etmeyi amaçlamamaktadır.[1245]

Boutros Ghali tarafından ortaya konan bu yaklaşım, yani devlet başarısızlığı ile erken safhada alakadar olma fikri, daha sonra 2001 yılında "Müdahale ve Devlet Egemenliği Üzerine Uluslararası Komisyon (ICISS)" tarafından geliştirilmiştir.[1246]

ICISS raporunun ortaya çıkış tarihi dikkate alındığında, raporun 11 Eylül saldırılarının gölgesi altında kabul edildiği görülmekte ve buna özel bir vurgu yapılmaktadır.[1247] Bu terör saldırısının ardından, uluslararası toplumun odak noktası insani müdahaleden güvenlikle ilgili kaygılara doğru kaymış; ortak bir şekilde, başarısız devletlerin milli ve uluslararası güvenliğe tehdit oluşturdukları, etkili yönetim yokluğunun bu devletleri terörist ve diğer suç örgütlerinin kullanımına açık hale getirdiği dillendirilmeye başlanmıştır.[1248]

[1242]Jones, *a.g.e.*, 62.
[1243]United Nations, "U.N. Doc. A/CONF.176/1 (Mar.7,1995)", y.y.
[1244]Kreijen, *a.g.e.*, 301.
[1245]*a.g.e.*, 302.
[1246]Jones, *a.g.e.*, 62.
[1247]Hehir, *a.g.e.*, 35–36.
[1248]Woolaver, *a.g.e.*, 600.

Şunu tekrar ifade etmekte fayda vardır ki; Devlet başarısızlığı ve koruma sorumluluğu birebir aynı şeyi ifade etmemekte ise de, başarısız devletler, bir devletteki güç yapılarının çökmesinin ürünü olarak görülmektedir. Bu güç yapıları, o devletteki kanun ve düzen için politik destek mahiyetinde olup, bu yapının yıkımı anarşik formdaki iç şiddet tarafından tetiklenmektedir.[1249] 1994 tarihli İnsani Kalkınma Raporunda da şiddet kavramı içerisinde; işkence, savaş, şiddet içeren suç ve cinsiyet temelli şiddet, etnik çatışma ve yerli nüfuslara kötü muamele gibi eylemler sayılmaktadır.[1250] Günümüze kadar gelen Koruma sorumluluğu raporlarında da bu hususlara ilişkin kaygıların işlendiği, ancak koruma sorumluluğuna konu eylemlerin Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün 6-8'nci maddelerinde yer alan "savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar" şeklindeki hukuki kavramlarla ifade edildiği görülmektedir.

Bu yüzden Noam Chomsky de başarısız devletlerin bir karakteristik özelliği olarak; "vatandaşlarını şiddet ve belki de yok edilmekten korumaktan aciz veya isteksiz olmak" koşuluna bir unsur olarak yer vermek suretiyle[1251] başarısız devletleri koruma sorumluluğunun hedefindeki aciz veya isteksiz devletleri de kapsayacak şekilde tanımlamaktadır.

Başarısız devlet ve koruma sorumluluğu, kronolojik oluş içerisinde, egemenliğin yeniden inşasında aynı süreç içerisinde yer almaktadır. Devlet başarısızlığı söylemleri ile birlikte; başarısız olarak nitelenen devletlerin etkin bir şekilde yönetilen diğer devletlerle hukuken eşit olmadığı düşüncesi yerleşmeye başlamış;[1252] uluslararası hukuk, egemenlik nosyonunun devlet olmanın bir uzantısı olmasının ötesinde merkezi hükümet ve onun kamu kurumlarının nüfusuna ve uluslararası topluma karşı sorumluluklarını yerine getirebilme derecesi ile tanımlandığı bir anlayışa doğru evrilmeye başlamıştır.[1253]

2001 yılında yayımlanan ilk ICISS Raporu da başarısız devlet kavramsal zemini ile koruma sorumluluğu arasında bir köprü kurarak; devlet egemenliğinin, bir devletin halkını koruması sorumluluğunu da beraberinde getirdiğini; bir halkın iç savaş, ayaklanma, baskı veya devlet başarısızlığı nedeniyle ciddi zarara maruz kalması ve

[1249]Thürer, *a.g.e.*, 2.
[1250]United Nations Development Programme, "Human Development Report 1994", 24–34.
[1251]Chomsky, *a.g.e.*, 1–2.
[1252]Woolaver, *a.g.e.*, 596.
[1253]Chan, *a.g.e.*, 408.

söz konusu devletin bu mağduriyeti sonlandırmak veya engellemek konusunda "isteksiz veya aciz (unwilling or unable)" olması durumunda, müdahale etmeme prensibinin yerini uluslararası koruma sorumluluğuna bıraktığını, kırılgan devletlerin, başarısız devletlerin ve zayıflıkları yoluyla diğerleri için tehlikeli olanları barındıran devletlerin veya iç düzenlerini insan hakları ihlalleri yoluyla sürdürebilen devletlerin varlığının herkes için bir risk oluşturduğunu ortaya koymuştur.[1254]

Bu yüzden, devlet başarısızlığı nosyonunun koruma sorumluluğu doktrinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynadığı kabul edilmektedir. Bu doktrinin egemenliği yeniden inşa ettiği ileri sürülmekte,[1255] "360 yılda egemenliğe yönelik olarak yapılan en anlamlı ayar" olarak nitelendirilmektedir.[1256]

4.2.2.3. Koruma Sorumluluğunun Ortaya Çıkışı

Kofi Annan, koruma sorumluluğu doktrininin ortaya konmasından önceki bir tarihte, 18 Eylül 1999 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun yıllık oturumunda yapmış olduğu bir konuşmada, egemenliğin yeniden inşasına yönelik olarak:

> *"Devlet egemenliği, en temel anlamıyla yeniden tanımlanıyor- küreselleşmenin kuvvetleri ve uluslararası işbirliğinin azımsanmayacak kaykısıyla. Devletler şu anda, geniş şekilde, halklarının hizmetindeki enstrumanlar olarak anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bireysel egemenlik- yani herbir bireyin Birleşmiş Milletler Şartı ve müteakip uluslararası anlaşmalarda ifade edilen temel özgürlüğü- birey haklarının yenilenmiş ve yayılmakta olan şuuru ile güç kazanmaktadır. Bugün, Şartı okuduğumuzda, onun amacının birey olarak insanları korumak olduğunun, onu ihlal edenleri korumak olmadığının daha fazla farkındayız."*[1257]

demiştir.

Kofi Annan, BM Genel Kurulu'nda uluslararası topluma yönelik insani felaketlere karşı yaklaşımlarının ne olması gerektiğine ilişkin olarak yeni bir konsensus oluşturmaları gerektiğini ifade ederek şu soruyu sormuştur:

> *"Şayet insani müdahale, gerçekten, egemenliğe yönelik kabul edilemez bir saldırı niteliğinde ise, bir Ruanda'ya, bir Srebrenica'ya- müşterek insanlığımızın her kaidesini etkileyen sistematik insan hakları ihlallerine nasıl cevap vermeliyiz?"*[1258]

Koruma sorumluluğuna ilişkin çalışmaları ve tartışmaları, Genel Sekreter'in bu soruları tetiklemiştir. Koruma sorumluluğuna ilişkin olarak bu suallerin sorguladığı egemenlik ve insani müdahale kavramları nedeniyle, koruma sorumluluğu hem kuvvet kullanımına dayalı olarak yeni bir hukuki gerekçelendirme hem de

[1254]ICISS (Co-chairs: Gareth Evans ve Mohamed Sahnoun), "Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)".
[1255]Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, *a.g.e.*, 130–45.
[1256]Hehir, *a.g.e.*, 39.
[1257]Annan, "Two Concepts of Sovereignty | United Nations Secretary-General".
[1258]ICISS (Co-chairs: Gareth Evans ve Mohamed Sahnoun), "Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)", Foreword.

egemenliği hukuki bir inşa olarak yeniden kavramsallaştırmak için ortaya konmuş bir yaklaşım olarak görülmektedir.

2000 yılında, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın çağrısı üzerine Gareth Evans ve Mohammed Sahnoun'un eş başkanlığında "Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu (International Commission on Intervention and State Sovereignty- ICISS)" adıyla bir komisyon kurulmuş ve 2001 yılı Aralık ayında "Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect- R2P)" başlığıyla bir rapor yayımlanmıştır.[1259]

Bu rapor ile birlikte egemen devlet olma şartlarına bir dördüncü boyut eklenmiştir. Westfalya barışından beri; "ülke, otorite ve nüfus" egemen bir devletin üç karakteristiği olarak kabul edilirken, bu rapor ile birlikte devlet, bir dördüncü boyut ile, insan haklarına saygı ile donatılmıştır.[1260]

Aslında; "insan haklarına saygı anlamında devlet sorumluluğu" olarak egemenlik kavramının oluşumunun ICISS Raporu'dan önce başladığı kabul edilmektedir. 1992 yılında, bir Sudanlı diplomat ve akademisyen olan Francis M. Deng, "İçeride Yerinden Edilmiş Kişiler Hakkında Genel Sekreter'in Temsilcisi" olarak görevlendirilmesinin ardından, ülke içerisinde yerinden edilmiş kişilerin uluslararası olarak korunması için kavramsal ve hukuki bir çerçeve geliştirmeye başlamıştır. Bu çerçevede Deng, sorumluluk olarak egemenlik kavramının ülkesi içinde yerinden edilmiş insanlar için en iyi koruma çerçevesi olduğunu düşünmüştür.[1261]

Sorumluluk olarak egemenlik konsepti, içeride yerinden edilmiş kişilerin refah ve güvenliğine ilişkin birincil sorumluluğun hükümetlerine ait olduğunu kabul etmiştir. Bu ise hükümetlerin hem kendi iç bileşenlerine hem de uluslararası topluma karşı hesap vermesi anlamını taşımıştır. Bu anlayışa göre, hükümetler sorumluluklarını yerine getirmekte muktedir olmadıklarında veya temel gıda, ilaç, barınma ve güvenliği sağlayamadıklarında, uluslararası toplumun yardım tekliflerini kabul etmeleri ve talep etmeleri gerekmektedir.[1262]

[1259]ICISS (Co-chairs: Gareth Evans ve Mohamed Sahnoun), "Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)".
[1260]Paul Tang Abomo, "The Responsibility to Protect: The History of a Growing Norm", *R2P and the US Intervention in Libya* (Cham: Pal, 2019), 13.
[1261]Roberta Cohen, "From Sovereignty to R2P", *The Routledge Handbook of the Responsibility to Protect*, ed. W. Andy Knight ve Frazer Egerton (London and New York: Routledge, 2012), 14.
[1262]*a.g.e.*

Koruma sorumluluğu doktrini, ortaya çıkan raporlarla gelişmiş ve uluslararası toplumla paylaşıma sonulmuştur.

4.2.2.4. Koruma Sorumluluğu Doktrinine Esas Raporlar (2001-2005)

Deng'in açtığı yoldan ilerleyen Koruma sorumluluğu Doktrini (R2P), toplam dört önemli raporda temellendirilmiştir. Bunlar;

1. 2001 yılındaki "Müdahale ve Devlet Egemenliği Üzerine Uluslararası Komisyon Raporu (ICISS);"[1263]

2. 2004 yılındaki "Tehditler, Meydan Okumalar ve Değişim Üzerine Yüksek Seviye Panelin "Daha Güvenli Bir Dünya (A more Secure World)" isimli raporu;"[1264]

3. Genel Sekreter'in 2005 yılındaki "Daha Geniş Özgürlükte (In Larger Freedom) isimli raporu;"[1265]

4. 2005 yılındaki "Dünya Zirvesi Sonuç Raporu" dur.[1266]

İlk rapor olan ICISS raporunda iki temel prensip yer almaktadır. Bunlardan ilki; devlet egemenliğinin sorumluluğu da, başka bir deyişle bir devletin halkını koruması sorumluluğunu da beraberinde getirdiği; diğeri ise bir halkın iç savaş, ayaklanma, baskı veya **devlet başarısızlığı** nedeniyle ciddi zarara maruz kalması ve söz konusu devletin bu mağduriyeti sonlandırmak veya engellemek konusunda "isteksiz veya aciz (unwilling or unable)" olması durumunda, müdahale etmeme prensibinin yerini uluslararası koruma sorumluluğuna bıraktığıdır. Koruma sorumluluğunda engelleme, tepki verme ve yeniden yapılandırma olmak üzere üç tür sorumluluk öngörülmüştür.[1267]

Byers'a göre, ICISS raporunun dikkatli bir okuması, komisyona katılanların merkezi mesele olan kuvvet kullanımı konusunda mutabakata varmakta başarısız olduklarını göstermektedir. Rapordaki bazı pasajlar, Güvenlik Konseyi yetkilendirmesinin

[1263]ICISS (Co-chairs: Gareth Evans ve Mohamed Sahnoun), "Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)".
[1264]United Nations, "Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, a more Secure World: Our Shared Responsibility, U.N. Doc. A/59/565 (Dec.2, 2004)", 2004.
[1265]United Nations, "Report of Secretary General, 'In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All', U.N. Doc. A/59/2005 (Mar.21, 2005)", 2005.
[1266]United Nations, "2005 World Summit Outcome, U.N. Doc. A/RES/60/1 (Oct.24, 2005)", 2005.
[1267]ICISS (Co-chairs: Gareth Evans ve Mohamed Sahnoun), "Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)".

yokluğunda dahi bir insani müdahale hakkının tercih edilebileceğini ima etmektedir.[1268]

Gerçekten de rapora göre Komisyon; devlet pratiği, Güvenlik Konseyi'nin emsal niteliğindeki kararları, yerleşik normlar, oluşmakta olan rehber prensipler ve evrim geçiren uluslararası teamül hukukuna dayalı olarak; insani koruma temeline dayalı ve kararlı bir harekete ihtiyaç duyulduğunda, Birleşmiş Milletler Şartı'nda askeri müdahaleye yönelik olarak yer alan kuvvetli önyargının mutlak kabul edilmemesi gerektiğine inanmaktadır.[1269]

Bu ifadelerle dayanışmacı bir anlayışın zaruri olduğu hallerde hukukiliğe dayalı çoğulcu anlayışın terk edilebileceği vurgulanmaktadır.

Abomo'ya göre Komisyon'un raporu, egemenlik ve müdahale arasındaki ilişkinin ihtilaflı değil, tam tersine birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğunu kabul etmiştir. Ona göre Komisyon üyeleri egemenliği; asgari insan haklarına saygı standardına ve her bir devletin vatandaşlarını korumak yükümlülüğüne bağımlı, koşullu bir hak olarak kavramsallaştırmıştır. Komisyon, egemenliğin hükümetlere ülkesi üzerinde tam otonomi verdiği görüşünü reddetmiş, hakların sorumluluğu da gerektirdiğini kabul etmiştir. Bu anlayışa göre, herbir devletin rolü vatandaşlarını korumaktır ve şayet devlet bu işlevi yerine getirmeye muktedir değil veya isteksiz ise, ilgili devlet, egemenliğinden feragat etmekte ve bunu uluslararası topluma bırakmaktadır.[1270]

Bu raporda kırılgan devletlerin, başarısız devletlerin ve zayıflıkları yoluyla diğerleri için tehlikeli olanları barındıran devletlerin veya iç düzenlerini insan hakları ihlalleri yoluyla sürdürebilen devletlerin varlığının herkes için bir risk oluşturduğu dile getirilmiştir.[1271]

Koruma Sorumluluğunda, ICISS Raporu konsensusu geliştiren bir rehber sunmaya çalışmış, bu çerçeveye ahlaki veya hukuki normatif bir karakter tanımaktan kaçınmışlardır. Daha ziyade, koruma sorumluluğunu pratikte zuhur eden rehber

[1268]Michael Byers, "International Law and the Responsibility to Protect", *Sovereignty, Statehood and State Responsibility: Essays in Honour of James Crawford*, ed. Christine Chinkin ve Freya Baetens, 1. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 23–50.
[1269]ICISS (Co-chairs: Gareth Evans ve Mohamed Sahnoun), "Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)", par. 2.27.
[1270]Tang Abomo, *a.g.e.*, 12.
[1271]ICISS (Co-chairs: Gareth Evans ve Mohamed Sahnoun), "Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)", par. 1.21.

prensip olarak görmüşlerdir.[1272] Koruma sorumluluğu, uluslararası hukukçuların ve uluslararası ilişkiler müelliflerinin aynı derecede ilgisini çeken bir konu olurken, bir norm girişimciliğinin sonucu olarak da görülmüştür.[1273] Ancak Glanville ve Widmaier'in ifade ettiği üzere, normlardaki aşırı belirsizlik norm gelişimini engelleyebilmektedir. Fakat aşırı netlik de konsensusu, esnekliği ve değişime ayak uydurmayı zayıflatabilmektedir. Buna karşın norm belirsizliği inşacı olabilmekte ve bir norm etrafındaki konsensusun belirsiz ve esnek terimlerle oluşumunu başlatıp, daha sonraları norm girişimcileri tarafından ayarlanmasını sağlayabilmektedir.[1274]

Koruma sorumluluğu doktrininin ortaya çıkışı sonrasında ortaya konan söylemler de dikkat çekicidir. Egemenlik ve sorumluluk arasındaki bağa ilişkin olarak Amerikan Dışişleri Bakanlığı Politika Planlama Direktörü Richard Haas'ın 2002 yılındaki şu sözleri önem arz etmektedir:

> *"Bu yönetimden görmekte olduğunuz şey, yeni bir prensibin veya fikirler bütününün ortaya çıkışıdır. Bunun, sizlerin "egemenliğin sınırları" olarak adlandırabileceğiniz bir doktrini oluşturduğundan eminim. Egemenlik, yükümlülükleri de beraberinde getirmektedir. Biri, kendi insanlarını katletmektedir. Diğeri, herhangi bir şekilde terörizmi desteklemektir. Şayet bir hükümet bu yükümlülükleri karşılamakta başarısız olursa, o zaman egemenliğin normal avantajlarının bazılarından feragat etmektedir. Bu kendi toprakları içerisinde yalnız bırakılma hakkını da içermektedir. Diğer hükümetler, Birleşik Devletler dahil, müdahale etme hakkını kazanırlar. Terörizm durumunda, bu önleyici veya emredici meşru müdafaa hakkına da götürebilir. Şayet size saldırılması bir zaman meselesi ise, öngörü içerisinde harekete geçebilirsiniz."*[1275]

Bu beyanlar, egemenlik ve sorumluluk bağlamında insani müdahale ile başarısız devletlere ilişkin önleyici meşru müdaafaa doktrini uygulamasının nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. İnsan hakları ihlalleri yapan veya terörizme destek veya yataklık yapan devletlerin bu başarısızlıklarının, onların egemenliklerinden feragat ettikleri anlamına geldiği ifade edilmiştir.

Bu kapsamda 17 Eylül 2002'de; Beyaz Saray, Milli Güvenlik Strateji Belgesini yayınlamıştır.[1276] Bu strateji belgesinde yer alan kuvvet kullanımına ilişkin prensipler genelde "Bush Doktrini" olarak anılmıştır.[1277] 2002 yılı Milli Güvenlik Strateji Belgesi'ndeki kuvvet kullanımına ilişkin kritik husus şu şekilde ifade edilmiştir:

[1272]Andreas S. Kolb, *The UN Security Council Members' Responsibility to Protect : A Legal Analysis*, 1. bs. (Berlin: Springer, 2018), 29.
[1273]Michael Byers, 2015, 23–50.
[1274]Glanville ve W.Widmaier, *a.g.e.*, 51.
[1275]"The Next World Order | The New Yorker", https://www.newyorker.com/magazine/2002/04/01/the-next-world-order [Erişim Tarihi:14.05.2021].
[1276]The White House, "National Security Strategy of the United States of America", y.y.
[1277]Meiertöns, *a.g.e.*, 179–80.

" Sınırlarımıza ulaşmadan önce tehdidi teşhis etmek ve ortadan kaldırmak suretiyle Birleşik Devletleri, Amerikan halkını, ve içerideki ve dışarıdaki menfaatlerimizi savunarak terörist organizasyonları bozguna uğratacak ve yok edeceğiz... Bu teröristlerin halkımıza ve ülkemize zarar vermesini engellemek için böylesi teröristlere karşı önleyici bir şekilde hareket ederek meşru müdafaa hakkımızı uygulamak için, gerekli olduğu taktirde, yalnız başımıza hareket etmekte tereddüt etmeyeceğiz."[1278]

Bush doktrininin, başarısız devletlere yönelik önleyici meşru müdafaa konseptine yönelik bir inancın deklarasyonu olduğu görülmektedir. 2002 yılı Milli Güvenlik Strateji belgesi meşru müdafaa hakkının önleyici şekilde kullanımını desteklemektedir.[1279]

Prensip olarak "erken meşru müdafaa (anticipated self-defense)" ile "önleyici meşru müdafaa (preventive or per-emptive self-defense)" arasında fark bulunmaktadır. Erken meşru müdafaa hiçbir silahlı saldırının vuku bulmadığı, fakat bir silahlı saldırının kuvvetle olası, muhakkak (imminent) olduğu durumlarda kuvvet kullanımını ifade etmektedir. Buna kıyasla önleyici meşru müdafaa, diğer bir devlet tarafından halihazırda var olan saldırı olasılığını ortadan kaldırmak için, silahlı bir saldırının kuvvetle olası, muhakkak (imminent) olduğunu farz etmek için hiçbir sebep bulunmasa bile kuvvet kullanımını ifade etmektedir.[1280]

Uluslararası hukukta önleyici askeri faaliyetlerin hukukiliği konusunda büyük oranda ihtilaf bulunmaktadır. Birkaç istisna haricinde bunların hukukiliğine yönelik verilen cevaplar olumsuzdur. Diğer bir deyişle, uluslararası hukukun geleneksel yorumu altında, önleyici askeri faaliyetlere çok sıkı koşullar altında cevaz verilmiş durumdadır. Gerçekte var olan bir silahlı saldırıyı veya yakın ve muhakkak bir saldırıyı önlemeye yönelik meşru müdafaanın geçerli olabileceği, ancak uzak veya potansiyel bir saldırının önlenmesi için dizayn edilen askeri faaliyetlerin uluslararası hukukta karşılığının bulunmadığı kabul edilmektedir.[1281]

1990 sonrasında meşru müdafaa hakkı, aktif olarak teröristleri destekleyen veya onlara barınma imkanı veren devletlere karşı silahlı müdahaleyi de içerir olmuştur. Bu müdahalelelerin meşru müdafaa kapsamında kabul edilebilmesi için, bu devletlerin meşru müdafaa uygulayan devlete karşı halihazırda terör hareketlerine girişmiş olmaları gerekmektedir.[1282]

[1278]The White House, "National Security Strategy of the United States of America", y.y., 6.
[1279]*a.g.e.*
[1280]Meiertöns, *a.g.e.*, 200-201.
[1281]Rachel Bzostek, *Why not Preempt?: Security, Law, Norms and Anticipatory Military Activities* (Burlington: Ashgate Publishing, 2008), 55.
[1282]Meiertöns, *a.g.e.*, 186.

Buna mukabil Yoram Dinstein; meşru müdafaayı, devletlerin silahlı olarak başının çaresine bakma hali olarak görmektedir. Ona göre, uluslararası hukuk altında kendi başının çaresine bakmak, çeşitli yollarla gösterilebilmektedir. Bunlar kuvvete dayanmayan ve kuvvete dayanan araçları içerebilmektedir. Ona göre, kuvvet kullanımına ilişkin meşru yollarla kendi başının çaresine bakmak, günümüzde meşru müdafaa olarak adlandırılmaktadır.[1283]

Bush Doktrini'nin Wilsonculuğun bir devamı niteliğinde olduğu; ancak bu anlayışın günümüzde artık liberal demokrasiyi korumaya yönelik bir çağrıyı değil, bunu başka yerlere de götürmeyi içerdiği iddia edilmektedir. Bu düşüncede dünya, demokrasi için güvenli bir yer olmadıkça ABD de güvende olmayacaktır. Bush, ABD'nin artık coğrafi pozisyonu vasıtasıyla korunamayacağını, okyanuslarının artık güvenlik sağlamadığını, teröristlere veya terör devletlerine karşı önleyici bir şekilde müdahale edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.[1284]

Ancak Bush doktrinindeki beyanların, kuvvet kullanımının hukukiliğine ilişkin olarak yürürlükte olan hukukun bir yorumunu değil, fakat yürülükteki hukuku değiştirmeye yönelik bir talebi içerdiği kabul edilmektedir. Bununla beraber, böylesi bir hukuku değiştirmek için ihtiyaç duyulan şey olan "diğer devletlerin rızaları" aranmamıştır. Birleşik Devletler'in 2003 yılında Irak işgalinden sonra önleyici meşru müdafaa hakkına ilişkin talebi diğer devletler tarafından kabul görmemiştir.[1285]

Her ne kadar Avusturalya Başbakanı John Howard'ın Aralık 2002'deki ayrık demeçleri, önleyici ve tek taraflı kuvvet kullanımının kabulü olarak anlaşılmakta ise de; diğer devletler camiası bu tipteki bir kuvvet kullanımının hukukileştirilmesine karşı çıkmışlardır.[1286]

Bu reddiye kapsamında; Avrupa Birliği ülkeleri Haziran 2003'te yayınladıkları Stratejik Deklarasyon'da kuvvetin önleyici olarak kullanımına karşı çıkmışlar ve çok taraflı yaklaşımların önemini ve önceliğini vurgulamışlardır.[1287]

[1283]Yoram Dinstein, *War, Aggression and Self-Defense,* 3. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), 160.
[1284]Kerton-Johnson, *a.g.e.*, 107,116.
[1285]Meiertöns, *a.g.e.*, 212.
[1286]Council of the European Union, "Basic Principles for an EU Strategy against Proliferation of Weapons of Mass Destruction" (Brussels: Secreteriat, y.y.), 3.
[1287]*a.g.e.*

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan da, tek taraflı önleyici kuvvet kullanımını açıkça ret etmiştir. Tek taraflı olarak veya *ad hoc* koalisyonlarla hareket etmenin, son elli yıldaki dünya barışı ve istikrarına açık bir meydan okuma olduğunu ifade etmiştir.[1288]

Müdahale yanlısı benzer bir vurgu da, Blair'ın uluslararası toplum doktrininde kendini göstermektedir. Bu doktrin ilk olarak, 1990'larda formüle edilmiş, fakat terörle savaşta ön plana çıkmıştır. Bunun prensiplerini açıklarken Dışişleri Bakanı Jack Straw açık bir şekilde:

> *"Küresel toplumun üyelerinin hakları, münhasıran onların küresel sorumluluklarını karşılamalarına dayanmaktadır."*[1289]

demektedir. Tony Blair, 2003 yılındaki Irak Savaşı'nda, tek taraflı müdahalenin ve koruma sorumluluğunun nasıl kötüye kullanılabileceğinin bir örneğini göstermiştir. Irak Savaşından bir yıl sonra İngiliz Başbakanı, insani felaket durumlarında tek taraflı insani müdahale hakkının var olduğunu ifade etmiştir.[1290]

Tüm yönleriyle, koruma sorumluğuna ilişkin ilk rapor ve akabindeki milli strateji belgeleri ve demeçlerle ortaya konan görüşler, insan hakları ihlalleri yapan veya teröristleri barındıran başarısız devletlere yönelik tek taraflı veya koalisyona dayalı önleyici müdahalelerin hukukiliği konusunda yerleşik hukuku değiştirmeye yönelik bir meydan okuma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Koruma sorumluluğuna ilişkin ikinci önemli rapor olan "Tehditler, Meydan Okumalar ve Değişim Üzerine Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Yüksek Seviye Paneli" tarafından 2004 yılı Aralık ayında hazırlanan raporda; durum uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit olarak deklare edilmeye başlanmışsa, Konseyin ve daha geniş uluslararası toplumun, ulusal kusurlu davranışların düzeltilmesi için askeri eylemi, BM Şartı'nın VII. Bölümü ve oluşmakta olan kollektif uluslararası koruma sorumluluğu normu altında daima yetkilendirebileceği kabul edilmiştir.[1291]

[1288]Kofi Annan, "Secretary-General Address to the General Assembly, New York",
> *"According to this argument, States are not obliged to wait until there is agreement in the Security Council. Instead, they reserve the right to act unilaterally, or in ad hoc coalitions.*
> *This logic represents a fundamental challenge to the principles on which, however imperfectly, world peace and stability have rested for the last fifty-eight years."*

https://www.un.org/webcast/ga/58/statements/sg2eng030923.htm [Erişim Tarihi: 5.05.2021].
[1289]Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, *a.g.e.*, 140–45.
[1290]Michael Byers, 2015, 23–50.
[1291]"U.N. Doc. A/59/565 (Dec.2,2004)", y.y., 57,

Bu rapor ile askeri müdahalenin BM Şartı'nın VII. Bölümü altında yetkilendirilebileceği açıklığa kavuşturulmuştur.

Mart 2005'te, Kofi Annan "Daha Büyük Özgürlükte" başlıklı bir rapor yayınlamış, Güvenlik Konseyi'nin kuvvet kullanma tekelini tastik ederken, koruma sorumluluğunu da kabul etmiştir:

> *"Şayet milli otoriteler kendi vatandaşlarını korumaya isteksiz veya aciz iseler, o zaman insan haklarını korumak ve sivil nüfusun yararına yardım etmek için diplomatik, insani ve diğer metotları kullanmak için sorumluluk uluslararası komüniteye kaymaktadır. Böylesine tedbirler yetersiz kaldığında, Güvenlik Konseyi Birleşmiş Milletler Şartı altında, gerekli olması durumunda zorlama tedbiri dahil harekete geçmeye karar verebilir."*[1292]

Koruma Sorumluluğu, 2001 yılında doğuşunun ardından sadece dört yıl geçmesine rağmen 2005 yılındaki Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi Sonuç Dökümanına dahil edilmiştir. 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 138'inci ve 139'uncu paragraflarında, müdahale kavramı tekrar gözden geçirilerek; yeni hali BM Genel Kurulu üyesi devletlerce oybirliğiyle kabul edilmiştir. ICISS'ın raporundan farklı olarak R2P'nin kapsamı; soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizlik olmak üzere dört ağır suçla kısıtlanmış; müdahale, Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesine dayandırılırken iki seviyeli sorumluluk anlayışı ise korunmuştur. Ancak raporda başarısız devletlere veya buralara müdahaleye ilişkin herhangi bir ifade yer almamıştır.[1293]

2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 138 ve 139'uncu paragrafları:

> *"138. Herbir devletin nüfusunu soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğu bulunmaktadır. Bu sorumluluk, kışkırtma dâhil böylesi suçların uygun ve gerekli yollarla önlenmesini de içermektedir. Bu sorumluluğu kabul ediyoruz ve buna uygun hareket edeceğiz. Uluslararası camia, uygun olduğunda, devletleri sorumluluklarını yerine getirmeye teşvik etmeli ve onlara yardım etmeli ve Birleşmiş Milletler'in bir erken ikaz sistemi tesis etmesini desteklemelidir.*
>
> *139. Uluslararası camianın da, nüfusların soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korunmasına yardımcı olmak maksadıyla, Birleşmiş Milletler aracılığıyla, uygun diplomatik, insancıl ve diğer barışçıl araçları Şart'ın VI ve VII'nci Bölümlerine uygun bir şekilde kullanmak sorumluluğu bulunmaktadır. Bu bağlamda, barışçıl araçlar yetersiz kaldığında ve milli otoritelerin, açık bir şekilde, kendi nüfuslarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumakta başarısız olmaları durumunda, Güvenlik*

> *"The Security Council so far has been neither very consistent nor very effective in dealing with these cases, very often acting too late, too hesitantly or not at all. But step by step, the Council and the wider international community have come to accept that, under Chapter VII and in pursuit of the emerging norm of a collective international responsibility to protect, it can always authorize military action to redress catastrophic internal wrongs if it is prepared to declare that the situation is a "threat to international peace and security", not especially difficult when breaches of international law are involved."*

[1292]United Nations, "Report of Secretary General, 'In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All', U.N. Doc. A/59/2005 (Mar.21, 2005)", 6.

[1293]United Nations, "2005 World Summit Outcome, U.N. Doc. A/RES/60/1 (Oct.24, 2005)".

> *Konseyi aracılığıyla, VII. Kısım dahil Şart'a uygun olarak, somut olaya dayalı olarak ve uygun düştüğü ölçüde ilgili bölgesel örgütlerle, zamanında ve kararlı bir tarzda kollektif eylemde bulunmaya hazırlıklıdır. Genel Kurul'un, Şart'ın ve uluslararası hukukun prensiplerini aklında tutarak; nüfusların soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar ve etkilerinden korunma sorumluluğunu dikkate almaya devam etme ihtiyacını vurguluyoruz. Aynı zamanda, gerekli ve uygun görerek, kendimizi devletlerin kendi nüfuslarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma kapasitelerini artırmalarına yardıma ve ortaya çıkan krizler ve çatışmalar önünde stres altında olanlara yardım etmeye adıyoruz."*[1294]

ifadelerine yer vermiştir. Bu paragraflar, bazı yönlerden ICISS tarafından ortaya konulan teklifi yansıtmıştır. Paragraf 138 bütün devletlerin, nüfuslarını belirtilen dört suçtan koruma sorumluluğu bulunduğunu tastik ederken; paragraf 139 uluslararası camianın bu sorumluluğa riayeti düzenlemede oynayacak bir role sahip olduğunu kabul etmiştir. İnsani müdahale veya kuvvet kullanımına ilişkin olarak açık bir atıf bulunmamasına rağmen; paragraf 139'da bulunan ve VII. Kısım altında hareket etmeye cevaz veren atıf, barışçıl araçların yetersiz olması durumunda bu suçların önlenmesi veya durdurulmasına yönelik olarak rızaya dayalı olmayan askeri müdahalenin açıkça tanındığını göstermektedir.[1295]

Paragraf 139, şayet bir devlet kendi halkını koruma sorumluluğunu yerine getirmekte başarısız olursa uluslararası camianın Güvenlik Konseyi aracılığıyla, Birleşmiş Milletler Şartı'na ve VII. Kısma uygun olarak ve her durumun özelliğine göre hareket edebileceğini ifade etmektedir. Bu ifade açık bir şekilde, ilk olarak dış müdahalenin ancak Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilirse caiz olduğunu; ikinci olarak Güvenlik Konseyi'nin harekete geçmek hakkı olduğunu, ancak böyle bir yükümlülüğü olmadığını, daha ziyade durumun özelliğine göre hareket edeceğini ifade etmektedir. Burada 2005 yılında tanınan koruma sorumluluğunun Güvenlik Konseyi'nin nerede, ne zaman ve nasıl hareket edeceğini seçebilecek şekilde dizayn edildiği görülmektedir.[1296]

Daha önce ifade edildiği üzere; kuralda neye cevaz verildiği ve neye cevaz verilmediği arasındaki çizgi bulanıklaştığında, temel sosyal düzen tehdit altında kalmaktadır. Franck'ın tabiri ile, "Niçin?" ve "Kime karşı?" sorularına yönelik olarak kuralların keyfi şekillendirilmesi, kuralların gözüne atılmış bir toprak olarak

[1294] *a.g.e.*, par. 138,139.
[1295] Hehir, *a.g.e.*, 37.
[1296] *a.g.e.*, 123.

nitelenmektedir. Bu tür soruların cevabına göre kuralın keyfi uygulanması, kuralları belirsizleştirmekte ve meşruiyetini erozyona uğratmaktadır.[1297]

Bu da göstermektedir ki; raporlarda kuvvet kullanımına ilişkin bir kuralın belirginleştirilmesi değil, koruma sorumluluğu yoluyla egemenliğin yeniden tanımlanması amaçlanmaktadır, fakat kimin egemenlik zırhının korumasını kaybettiğinin seçimi beş daimi üyenin milli menfaatlerine ve politik iradelerine bırakılmaktadır.

Afrika milletleri tarafından zirveye yönelik büyük bir destek gelmiştir. Bir bakıma bunun şaşırtıcı olmadığı görülmektedir. Dünyanın geri kalanındaki herhangi bir bölgeye nazaran Afrika'nın, kitlesel insan hakları ihlallerinden en muzdarip kıta olduğu kabul edilmektedir.[1298] Zaten Afrika Birliği'nin oluşturulmasına ilişkin 2001 tarihli Sözleşme'nin 4'üncü maddesinin (h) fıkrasına, geniş ölçekteki insan hakları ihlallerinin işlenmesinin önlenmesine yönelik dış müdahale yetkilendirmesi daha önceleri dahil edilmiştir.[1299]

2001 yılında Afrika Birliği Organizasyonu ismini değiştirmiş ve Afrika Birliği Teşkil Anlaşması[1300] yoluyla yeniden oluşturulmuştur. Bu yeniden oluşumun bir parçası da, Dan Kuwali tarafından koruma sorumluluğu nosyonu ile tasvir edilmiştir. Anlaşmanın 4'üncü maddesinin 1'inci fıkrasının (h) bendi, ciddi şartlar altında, yani savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar durumunda Kurulun kararına dayalı olarak Birliğin, bir üye devlete müdahaleye izin verebileceğini düzenlemektedir. Aynı madde, Afrika Birliği üye devletlerinin kollektif olarak kuvvet kullanırken Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi almakla bağlı olduklarına ilişkin bir hüküm içermemektedir.[1301]

Bu düzenleme; Kosova müdahalesinde NATO'nun Rusya'nın vetosuna karşı BMGK yetkisi almaktan kaçınmasında olduğu gibi, bölgesel ittifakların da BMGK'nin seçici müdahale tavrından kaçınmak için Afrika Birliği Teşkil Anlaşması'na, müdahale için

---

[1297]Franck, *a.g.e.*, 73.

[1298]Spencer Zifcak, "Responsibility to Protect at the United Nations", *Rethinking International Law and Justice*, ed. Charles Sampford, Spencer Zifcak, ve Derya Aydin Okur, 1. bs. (Burlington: Ashgate Publishing, 2015), 257–58.

[1299]"Constitutive Act of the African Union, May.26,2001, 2158 U.N.T.S. 3", y.y., md.4(h),

> *"(h) the right of the Union to intervene in a Member State pursuant to a decision of the Assembly in respect of grave circumstances, namely: war crimes, genocide and crimes against humanity; . . .*"

[1300]African Union, "Constitutive Act of the African Union, May.26,2001, 2158 U.N.T.S. 3".

[1301]Michael Byers, 2015, 23–50.

Güvenlik Konseyi yetkilendirmesini derc etmemiş olabileceklerini akla getirmektedir.

Koruma sorumluluğu doktrini birçok ülkeden tepki de almıştır. Hindistan ve Pakistan, ortaya çıkabilecek pratik ve kavramsal tehlikeler hakkında diğer üyeleri uyarmıştır. Hindistan daimi temsilcisi Nirupam Sen, Birleşmiş Milletler Şartı'nın hükümlerinin öncelikli kabul edilmesi gerektiğini; Birleşmiş Milletler Şartı'nı kaleme alanların metnin ötesinde bir şeye niyet etmediklerini vurgulamıştır. Hindistan temsilcisine göre, kitlesel insan hakları ihlalleri ile ilgilenmek ve gerekli tedbirleri almak için önlerindeki en büyük engel, bu tür tedbirlerin alınmasına yönelik politik iradenin yokluğudur.[1302]

Pakistan da benzer bir şekilde, insani müdahale doktrininin kabulüne ilişkin olarak, Genel Kurulu temkinli olmaya davet etmiştir. Pakistanlı temsilci Munir Akram'a göre, uluslararası camia dikkatini kalkınma hakkına (right to develop) yöneltmelidir. Küresel camianın, devlet başarısızlığı ve bunun neticesi olan insan hakları ihlallerinin işlenmesine ilişkin sorumluluğu birincil olarak önleyici nitelikte olmalı ve çökmeden önce bu ülkelere yardımcı olunmalıdır.[1303]

Rusya tarafından desteklenen Çin, benzer bir tereddüdü ve şartlı bir pozisyonu benimsemiştir. Devlet başarısızlığı ve sivil nüfusların kitlesel suiistimali üzerine aynı anda birçok sebebin etki ettiğine dikkat çekerek; Çinli delege Xie Bohua, Genel Kurulu her durumun özelliğine göre durumları ele almaya davet etmiştir. Ona göre; ne Genel Kurul ne de Güvenlik Konseyi; egemen devletlerin iç işlerine uluslararası müdahaleye cevaz veren bulanık ve genel prensipleri kabul etmemelidir.[1304]

Bu temkinli ve hukuken formal muhalefet, bağlantısızlar hareketi tarafından da desteklenmiş ve bu desteği; Mısır, Suriye ve İran'ın dâhil olduğu Orta Doğu milletlerinin çoğu desteklemiştir. Mısır, koruma sorumluluğu doktrinini, güçlünün zayıf hakkında hüküm vermesi için bir lisans olarak tanımlamıştır.[1305]

ICISS Raporu koruma sorumluluğunun Ruanda ve Kosova gibi durumlara bir son vermek için dizayn edildiğini ifade etmiş ise de, 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi aslında bu durumlara sebep olan ana probleme değinmekte başarısız olmuştur. Dünya

[1302]Zifcak, *a.g.e.*, 258.
[1303]*a.g.e.*, 258–59.
[1304]*a.g.e.*, 259.
[1305]*a.g.e.*

Zirvesi Sonuç Belgesi, Güvenlik Konseyi'nin aciz kalması veya isteksiz olması durumunda ne şekilde bir hareket tarzının izleneceğini belirtmekte yetersiz kalmıştır.[1306]

BM Genel Kurulu'nun 60/1 sayılı Dünya Zirvesi kararı devletlerin oybirliği ile kabul edilmiş olmasına rağmen, hukuken bağlayıcı bir normu temsil etmemektedir. BM Genel Kurulu kararları uluslararası hukukun bağlayıcı kaynağı olarak hizmet görmemektedir.[1307] Ancak; UAD, Nükleer Silahlar Kararında bu kararların bazen normatif değere sahip olduklarını ifade etmiş ve bunun göstergesi olan durumları sıralamıştır. Buna göre; kararın içeriğine ve onun kabulünün koşullarına, ve onun normatif karakterine ilişkin olarak bir opinio juris'in varolup olmadığına bakmak gerekmektedir. Bir seri karar yeni bir kuralın oluşumu için gerekli olan opio juris'in yavaş bir evrimini gösterebilmektedir.[1308]

Dünya Zirvesi'nin ardından koruma sorumluluğu 2006 yılında Güvenlik Konseyi tarafından da resmen tanınmıştır. Sivillerin korunmasına ilişkin tartışma bağlamında Güvenlik Konseyi, 1674 sayılı kararı kabul etmiştir.[1309] Karar; ekonomik gelişmenin teşviki, fakirliğin ortadan kaldırılması, ulusal uzlaşı, iyi yönetişim, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve temel insan haklarının korunmasını ihtiva etmiştir. Bu karar 2005 yılındaki Dünya Zirvesi Sonuç Raporundaki 138 ve 139'uncu paragraflardaki hükümleri[1310] yeniden tasdik etmiş ve soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar kapsamında ülke nüfuslarının korunması sorumluluğunu ortaya koymuştur.[1311]

[1306]Hehir, *a.g.e.*, 123–24.

[1307]Nahlawi, *a.g.e.*, 23.

[1308]International Court of Justice, "Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, p. 226", y.y., par. 70,

> *"70. The Court notes that General Assembly resolutions, even if they are not binding, may sometimes have normative value. They can, in certain circumstances, provide evidence important for establishing the existence of a rule or the emergence of an opinio juris. To establish whether this is true of a given General Assembly resolution, it is necessary to look at its content and the conditions of its adoption; is also necessary to see whether an opinio juris exists as to its normative character. Or a series of resolutions may show the gradua1 evolution of the opinio juris required for the establishment of a new rule.. ."*

[1309]United Nations Security Council, "U.N.Doc. S/RES/1674 (Apr.28, 2006)", y.y.

[1310]United Nations, "2005 World Summit Outcome, U.N. Doc. A/RES/60/1 (Oct.24, 2005)", par. 138,139.

[1311]United Nations Security Council, "U.N.Doc. S/RES/1674 (Apr.28, 2006)".

Bu kararın kabulü; Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditlerin önlenmesine ilişkin rolünü, devlet sınırları içerisinde vukubulan kitlesel ihlallerin sona erdirilmesine doğru genişletmesine vesile olmuştur.[1312]

16 Mart 2006'da Birleşik Devletler Milli Güvenlik Stratejisini yeniden yayımlamıştır.[1313] Bu Strateji Belgesi de temel olarak 2002 yılı Milli Güvenlik Strateji belgesi'ndeki önleyici meşru müdafaa konseptini tekrar ifade etmiştir.[1314] Kuvvet kullanımına ilişkin geniş kriterler ise, çok taraflılığa devamlı surette vurgu yapılarak yumuşatılmaya çalışılmıştır.[1315]

Kısa bir zaman sonra Güvenlik Konseyi, 31 Ağustos 2006 tarihinde koruma sorumluluğu doktrinini ilk defa Darfur'daki duruma ilişkin olarak kullanmıştır. 1706 sayılı kararında:

> *"Diğer hükümleri yanında 2005 tarihli BM Dünya Zirvesi Sonuç Raporu'nun 138 ve 139'uncu paragraflarını tekrar tasdik eden, kadınlar, barış ve güvenlik üzerine 1325 (2000); insancıl ve BM personelinin korunmasına ilişkin 1502 (2003); çocuklar ve silahlı çatışma üzerine 1502 (2003); silahlı çatışmada sivillerin korunmasına ilişkin 1674 (2006) sayılı kararlarını hatırlatır,. . ."*[1316]

demek suretiyle ve 2005 tarihli BM Dünya Zirvesi Sonuç Raporu'na atıfta bulunarak, Darfur'a bir Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Gücü konuşlandırmaya karar vermiştir.[1317]

4.2.2.5. Koruma Sorumluluğunun İcra Usulü (2009): Üç Sütunlu Yaklaşım

2005 ila 2009'ların ortası arasında koruma sorumluğunun devletler tarafından büyük oranda göz ardı edildiği, en azından Genel Kurul'da ve Güvenlik Konseyi'nde yapılan tartışmalarda ve geçirilen kararlarda yer bulmadığı görülmektedir.

2006 yılından 2022 yılına kadar Güvenlik Konseyi'nin koruma sorumluluğuna yaptığı ve Ek-1'de yer alan atıflar dikkate alındığında; Güvenlik Konseyi'nin 27 Ocak 2006 tarihinde Burundi ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ne yönelik olarak aldığı 1653 sayılı kararında; 28 Nisan 2006 tarihinde silahlı çatışmada sivillerin korunmasına ilişkin olarak aldığı 1674 sayılı kararda; 31 Ağustos 2006 tarihinde Sudan (Darfur)'a yönelik olarak aldığı 1706 sayılı kararında koruma sorumluluğuna

---

[1312]Zifcak, *a.g.e.*, 260.
[1313]The White House, "National Security Strategy of the United States of America" (Washington, 2006).
[1314]*a.g.e.*, 18.
[1315]*a.g.e.*, 7,31-334-35,37,46.
[1316]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/1706 (Aug.31, 2006)", y.y.
[1317]*a.g.e.*

atıfta bulunduğu, 11 Kasım 2009 tarihinde Silahlı Çatışmada Sivillerin Korunmasına ilişkin olarak aldığı 1894 sayılı karara kadar koruma sorumluluğundan bahsedilmediği görülmektedir.

Dünya Zirvesi sonrasındaki aşamada 2007 yılındaUluslararası Adalet Divanı, *Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro* [*"Bosnian Genocide Case"*] davasında Soykırım Sözleşmesinin 1'inci maddesinde yer alan soykırımı önleme sorumluluğunu geniş yorumlamış[1318] ve Kolb tarafından bu yorum, yeni R2P doktrini ile uluslararası hukukun eski rejimleri arasında bir bağlantı olarak yorumlanmıştır.[1319]

Koruma sorumluluğu çalışmasının çoğu ve doktrinin bir kimliğe bürünmesi Birleşmiş Milletlerde vukubulmuştur. Ban Ki-Moon, doktrini geliştirmesi için Profesör Edward Luck'ı özel danışmanı olarak görevlendirmiştir. Luck; doktrini daha kapsamlı, anlaşılır ve somut hale getirmeye çalışmıştır.[1320] Onun ürünü, Genel Sekreter'in koruma sorumluluğu'nun uygulanmasına yönelik olarak Genel Kurul'da sunduğu rapora dönüşmüş ve Ocak 2009 tarihinde Genel Kurul'a sunulmuştur.[1321]

Rapor, yeni doktrinin birincil parametrelerinin ayrıntılı bir sunumunu vermektedir. Büyük oranda, Müdahale ve Devlet Egemenliğine Yönelik Uluslararası Komisyon'un ve Yüksek Seviyedeki Panel'in çalışmalarına dayanarak daha pragmatik çözümler sunmuştur. Koruma sorumluluğunu detaylandırarak üç sütunlu bir yaklaşım teklif etmiştir.[1322]

İlk olarak, içerisinde insani felaketin vukubulması öngörülen devletin, zamanında ve uygun önleyici tedbirleri alma sorumluluğunu üstlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu gayretler; oluşmakta olan çatışmayı uzlaştıracak etkili diplomatik adımların atılması, yolsuzlukla mücadele stratejilerinin benimsenmesi, şiddete dayalı faaliyetlerde rol oynayanların soruşturulması, insan haklarının geliştirilmesi ve daha etkin yönetişimin tesis edilmesini içermektedir.[1323]

[1318]International Court of Justice, "Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment, I.C.J. Reports 2007, p. 43", y.y.
[1319]Kolb, *a.g.e.*, 32.
[1320]Zifcak, *a.g.e.*, 260.
[1321]United Nations, "Implementing the Responsibility to Protect, U.N. Doc. A/63/677 (Jan. 12, 2009)", y.y.
[1322]*a.g.e.*
[1323]*a.g.e.*, 10–15.

İkinci sütun, uluslararası camianın bir reaksiyonunu ihtiva etmektedir. Burada yoğunlaşmış ve yönlendirilmiş bir kalkınma yardımı, yabancı yatırım, teknik asistanlık, ekonomik teşvikler, hızlı polis reaksiyonu ve daha genel kapasitenin geliştirilmesine ilişkin tedbirler rol oynamaktadır.[1324]

Üçüncü sütun altında ise, bu tedbirler ilk olarak uluslararası olgu tespiti, barışı koruma misyonlarının konuşlanması, silah ambargolarının empoze edilmesi ile diplomatik ve ekonomik müeyyidelerin uygulanması da dâhil olmak üzere yumuşak zorlamayı içermektedir. Ardından bütün tedbirler başarısız olduğunda Güvenlik Konseyi'nin son çare olarak askeri müdahaleyi yetkilendirmesi öngörülmüştür.[1325]

Doktrin bu yönüyle, bir önceki nosyon olan insani müdahaleden ayrılmıştır. Rapora göre; insani müdahale felaketle yüzleşildiğinde seyirci kalmak ile nüfusları korumak için askeri kuvvet kullanmak arasında yanlış bir seçimi ihtiva etmekteydi. Koruma sorumluluğu, sorumluluk olarak egemenliği ortaya koyarak, milletlerin yükümlülüklerini ve görevlerini detaylı olarak tanımlamış ve uluslararası camiaya insancıl felaketleri önleme görevini yüklemiştir.[1326]

Genel Sekreter; Genel Kurulu raporunu desteklemeye ve tartışmaya davet etmiştir. Altı aylık bir ertelemeden sonra Genel Kurulun Başkanı, Temmuz 2009'un sonunda, Sekreterin raporu üzerine informal bir interaktif diyalog yapılması hususunda mutabık kalmıştır.[1327] Koruma sorumluluğuna ilişkin bu ilk esaslı toplantı 2009 yılının Temmuz ayında New York'ta Birleşmiş Milletler Karargahı'nda düzenlenen Genel Kurul Gayri Resmi İnteraktif Diyaloğunda vuku bulmuştur. Bu gayri-resmi interaktif diyalog; devletlere, koruma sorumluluğuna ilişkin olarak resmi ve odaklanmış bir ortamda görüşlerini iletme olanağı tanıyan ilk fırsattır.[1328]

Genel Kurul'un başkanı, üye devletlere koruma sorumluluğuna ilişkin olarak kendi çekincelerini belirten bir konsept notu[1329] dağıtmış ve bu hareket, görüşmelerin ihtilaflı şekilde başlamasına sebep olmuştur.[1330]

[1324] *a.g.e.*, 15–22.
[1325] *a.g.e.*, 22–28.
[1326] *a.g.e.*, par. 7.
[1327] Zifcak, *a.g.e.*, 262.
[1328] Hehir, *a.g.e.*, 89.
[1329] United Nations, "Concept Note on the Responsibility to Protect Populations from Genocide, War Crimes, Ethnic Cleansing and Crimes against Humanity, A/63/958 (Sept.9, 2009)", y.y.
[1330] Zifcak, *a.g.e.*, 261–62.

Genel Kurul'un Başkanı Nikaragualı Father Miguel d'Escoto Brockman tarafından dağıtılan ve koruma sorumluluğuna ilişkin çok eleştirel görülen bu konsept notu, bazı hükümet dışı kuruluşlar tarafından Genel Sekreter'e bir hakaret olarak görülmüştür.[1331]

Genel Kurul Başkanı Konsept Notu'nda; koruma sorumluluğu raporunun uluslararası hukukta bağlayıcı statüsünün bulunmadığını,[1332] onun hükümlerine ilişkin olarak hiçbir gerçek mutabakatın bulunmadığını, insani felaketleri önlemek için gerekli müdahalenin yapılmasını engelleyen şeyin böyle bir doktrinin yokluğu olmadığını ileri sürmüştür.[1333] Bunun yerine, tüm sorumluluğun Güvenlik Konseyi'nin oluşumundaki temsil eksikliğinden kaynaklandığını, veto hakkının uygunsuz kullanımı ve politik irade eksikliğinin[1334] müdahalelerin önüne geçtiğini ifade etmiştir.

Bu tereddütlü başlangıcın hemen ardından Başkan'ın müdahalesinin fazla takdir toplamadığı ve etkili olmadığı görülmüştür. Üye devletlerin hemen hemen hepsi, istisnasız bir şekilde, Genel Sekreter'in raporundaki üç sütunlu kavramlaştırmayı kabul etmişlerdir. Bu yönüyle egemenliğin sorumluluk olarak tanımlanması gerektiği ve egemen devletlerin sorumluluğunun kendi halklarının haklarını ve menfaatlerini korumak olduğu yönündeki genel prensipte mutabakat sağlanmıştır.[1335]

Üye devletler ikinci sütunu, doktrinin en parlak fikri olarak kabul etmişlerdir. Uluslararası camianın; başarısızlık riski halinde, devletlere erken yardım sağlaması gerektiği fikri, tastikle karşılanan düşüncelerden birini oluşturmuştur. Hiç şüphe yok ki, üçüncü sütun en çok tartışmaya sebep olan konu olmuştur. Buna rağmen burada bile, tanımlanan dört suçtan birinin işlenme yolunda veya işlenmekte olması durumunda uluslararası camianın müdahale etme sorumluluğu bulunduğu konusunda mutabakat sağlanmıştır. Fakat askeri müdahale konusunda, sadece Güvenlik Konseyi yetkilendirmesinin önceden alınmış olması gerektiği ifade edilmiştir.[1336]

Devlet egemenliği ve koruma sorumluğu arasındaki etkileşim, tartışmalarda devam edegelen ihtilafların ana konusunu oluşturmuştur. Bazı etkili devletler egemenliğin

[1331]Hehir, *a.g.e.*, 89.
[1332]United Nations, "Concept Note on the Responsibility to Protect Populations from Genocide, War Crimes, Ethnic Cleansing and Crimes against Humanity, A/63/958 (Sept.9, 2009)", 3.
[1333]*a.g.e.*, 5.
[1334]*a.g.e.*, 4.
[1335]Zifcak, *a.g.e.*, 262.
[1336]*a.g.e.*

ihlal edilemez olduğunu ve yeni doktrindeki hiçbir şeyin bu ihlal edilmezliğin zayıflatılmasına cevaz vermemesi gerektiğini deklare etmişlerdir. Hatta belirlenen dört suça ilişkin olarak bile, uluslararası müdahalenin sadece ve sadece, ilgili devlet tarafından talep edilmesi durumunda karşılanması gerektiğini belirtmişlerdir.[1337]

Spektrumun öteki ucunda, doktrini kuvvetli bir şekilde destekleyen üye devletler bulunmuştur. Bunlar ihlallerden kaçınmayı sağlayan menfaatler uğruna egemenlikten bir parça taviz verilebileceğini savunmuşlardır. Buna rağmen hiçbiri, tek taraflı müdahaleyi desteklememiş ve askeri müdahalenin sadece Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi durumunda söz konusu olabileceğini kabul etmişlerdir.[1338]

Gelişmekte olan devletler bu doktrinin seçici olarak kullanılabileceğini ve özellikle güçlü devletler tarafından daha az güçlü olan devletlerin menfaat ve haklarına müdahale için bir araç olarak kullanılabileceğini ifade etmişler ve bu yöndeki endişelerini dile getirmişlerdir. Bunu karşılamak için, birçok gelişmekte olan devlet, halkını koruma sorumluluğunda bir devletin başarısız olup olmadığına ilişkin kararların herhangi bir korku veya iltimas olmaksızın alınması gerektiğini ve buna ilişkin olarak teşhis edilebilir ve eşit standartların uygulanması gerektiğini dile getirmişlerdir. Ocak 2009'da İsrail'in Gazze'yi işgal etmesine ilişkin olarak, Güvenlik Konseyi'nin harekete geçmekteki açık başarısızlığı, çifte standartların ve normların seçici olarak uygulanmasının bir delili olarak sunulmuştur.[1339]

Karşıt görüşte bulunan devlet temsilcilerine rağmen koruma sorumluluğuna karşı eleştirilerini dile getiren tüm bu devletler aslında devletlerin kendi halkını koruma yönünde bir sorumluluğu olduğu fikrini ve uluslararası camianın devletlere bu yönde yardım etmede bir rol oynayabileceklerini kabul etmişlerdir. Bu da ICISS'ın ilk raporundaki temel prensiplerle yani devlet egemenliğinin sorumluluğu ifade ettiği ve halkını korumaya yönelik birincil sorumluluğun devletin kendisine ait olduğu fikri ile uyum içerisinde bulunmaktadır. Bu sebeple koruma sorumluluğunun birinci ve ikinci sütununa yönelik olarak bir mutabakatın varolduğu söylenebilmektedir.[1340]

[1337] *a.g.e.*, 263.
[1338] *a.g.e.*
[1339] *a.g.e.*
[1340] Hehir, *a.g.e.*, 89.

4.2.2.6. Koruma Sorumluluğunda İnteraktif Diyaloglar (2009-2022): Paylaşılan Anlayışlar ve Küresel Konsensüs İddiaları

Koruma sorumluluğunun destekçileri, farklılık arz etmeksizin, kavramın küresel bir konsensüse ulaştığını ileri sürmüşlerdir. Bu taleplerin merkezinde Genel Kurul'un gayri resmi interaktif diyaloglarında koruma sorumluluğu üzerine yaşanan tartışmalar yatmaktadır. Koruma sorumluluğunun dönüştürücü etkisini övenlerin çoğu, Genel Kurul'un 2009 yılından beri ortaya koyduğu gayri resmi interaktif diyaloglara dayanmaktadır.[1341]

2009 yılından sonra Genel Sekreter'in raporu ve gayri resmi interaktif dialoglar yıllık faaliyetlere dönüşmüştür. Gayri resmi interaktif diyalog Genel Kurul'un yüksek seviyedeki resmi bir toplantısı değildir. Bu yüzden koruma sorumluluğu 2017 yılındaki gayri resmi interaktif diyalog sonrasına kadar Genel Kurul'un resmi gündemine koyulmamıştır. Buna rağmen, gayri resmi interaktif diyaloglar devletlerin koruma sorumluluğunun kabulünü belirlemede birincil kaynak işlevi görmüştür.[1342]

2009 yılından itibaren yıllık olarak düzenlenen gayri resmi interaktif diyaloglarda hiçbir devlet, koruma sorumluluğunun altında yatan temel prensiplere karşı çıkmamıştır. İfade edilen çekinceler tutarlı bir şekilde üçüncü sütuna ilişkin olmuştur. Devamlı surette müdahalenin tutarsız bir şekilde yetkilendirilmesi, kötüye kullanım potansiyeli ve koruma sorumluluğu ile sömürgecilik arasındaki paralelliğe dikkat çekilmiştir.[1343]

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri 2010-2012 yılları arasında koruma sorumluluğu raporuna ilişkin olarak üç rapor daha sunmuştur. Bunların ilki (2010) soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve etnik temizliğe ilişkin olarak erken ikaz üzerine odaklanmıştır. Tespit ve önleme görevlerine ilişkin olarak bir seri kurumsal yenilikleri izah etmiştir. Birleşmiş Milletler içerisinde en kilit yenilik, soykırım ve koruma sorumluluğu üzerine özel danışmanlar için müşterek bir ofis kurulması olmuştur. Rapor, bölgesel organizasyonların ve sivil toplumun bu tür faaliyetleri izlemek için danışma ofisleri yaratmalarını tavsiye etmiştir.[1344]

[1341] *a.g.e.*, 40.
[1342] *a.g.e.*, 92–93.
[1343] *a.g.e.*, 93.
[1344] United Nations, "Early Warning, Assessment and the Responsibility to Protect, A/64/864 (Jul.14, 2010)", y.y., 7.

İkinci rapor (2011), daha spesifik olarak bölgesel hükümetler-arası organizasyonların koruma sorumluluğunun uygulanmasındaki rolleri üzerine odaklanmıştır. Genel Sekreter, küresel-bölgesel bir ortaklık teklif etmiş ve bu kurulacak ortaklıkla koruma sorumluluğunun üç sütununun hayata geçirilmesini düşünmüştür.[1345]

Bu raporların en önemlisi, 2012'de yayımlanan üçüncü rapor olup zamanında ve etkili reaksiyon üzerine yoğunlaşmıştır. Bu rapor, Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde zorlayıcı müdahale pratiğini ve parametrelerini aydınlatmaya yönelmesi açısından bir ilki oluşturmuştur.[1346]

Rapor, doktrinin o zamana kadar ki uygulanmasından elde edilen tecrübeleri beş kilit ders şeklinde ortaya koymuştur:[1347]

1. Her durum birbirinden ayrı olmasına rağmen, doktrinin prensipleri mümkün olduğunca tekdüze şekilde uygulanmalıdır. Mekanizmaları ve metotları sahadaki duruma göre şekillenmelidir.

2. Yoğun insan hakları ihlallerine reaksiyon göstermede, öncekinden daha kuvvetli bir şekilde Güvenlik Konseyi'nin angajmanı gerekmektedir.

3. Üç sütunun birbiriyle daha entegre bir şekilde nasıl uygulanabileceğine ilişkin bir anlayış geliştirilmesi gerekmektedir. Sütunların hiçbiri kendi başına var olamamaktadır. Üçüncü sütun olan müdahalenin maksadı, ilgili devletleri halklarını korumaya muktedir kılmaya yönelik olmalıdır.

4. Herhangi bir etkili ve entegre strateji, cevap ve önleme unsurlarını ihtiva etmelidir. Bağımsız araştırma komisyonları kurulması yoluyla kapasite geliştirilmesi her iki unsuru da içermektedir.

5. Son olarak, paydaşların değeri, özellikle bölgesel hükümetler arası organizasyonların kıymeti paha biçilemezdir. Kitlesel ihlalleri önlemede her ikisinin bağları güçlendirilmelidir.

Genel Sekreterin raporu, üçüncü sütuna dair müdahalelerin ille de askeri kuvvetin kullanımını gerektirmediğini belirtmektedir. Daha az şiddetli tedbirler de mümkün bulunmaktadır. Bu tedbirler; muhtelif müeyyideleri, bilimsel ve teknik işbirliğinin

[1345]United Nations Security Council, "The Role of Regional and Subregional Arrangements in Implementing the Responsibility to Protect, A/65/877-S/2011/393 (Jun.28,2011)", y.y.
[1346]United Nations, "Responsibility to Protect: Timely and Decisive Response, A/66/874-S/2012/578 (Jul.25, 2012)", y.y.
[1347]*a.g.e.*, 6–7.

sınırlandırılmasını, diplomatik bağların kesilmesini veya sınırlandırılmasını ve yüksek değerde emtia veya silahların kontrolünü içermektedir.[1348]

Üçüncü rapor, Genel Sekreterin 2011 yılında Birleşmiş Milletler müeyyidesine dayalı olarak NATO'nun Libya'ya müdahalesine ilişkin olarak oluşan anlaşmazlıklara değinmesine de vesile olmuştur. Libya müdahalesine ilişkin olarak Genel Sekreter şunları ifade etmiştir:

> *"Üyelerinin çoğu tarafından bir seri barışçıl tedbirlerin yetersizliğinin ispatlandığı hükmüne varmasından sonra; Güvenlik Konseyi kuvvet kullanımını yetkilendirmeye karar vermiştir. Bazı üye devletler, bununla beraber zorlayıcı olmayan tedbirlerin sonuçlarını göstermesi için yeterli zamanın bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Diğerleri, 1973 sayılı Konsey kararını uygulamakla yükümlü olanların Konsey tarafından verilen yetkinin sınırlarını aştığını ifade etmişlerdir. Argümanların dayandığı noktalar ne olursa olsun, uluslararası camianın bu tecrübelerden öğrendikleri ve üye devletler tarafından ifade edilen endişeler ileride dikkate alınmıştır."*[1349]

Libya müdahalesi öncesinde yaşanan olaylar Güvenlik Koseyi'ni kuvvet kullanım kararına itmiştir. Mart 2011'de, Libya devlet başkanı Muammer Kaddafi, barışçıl protestoculara karşı ölümcül güç kullanmış ve isyancı şehirlerin halkını, hiçbir merhamet göstermemekle tehdit etmiştir.[1350] Güvenlik Konseyi 1973 sayılı kararı kabul ederek bu hukuka aykırı hükümet eylemlerine cevap vermiş ve kuvvet kullanımı için iki paralel yetkilendirme sağlamıştır.[1351]

Kararın 4'üncü paragrafında Konsey; üye devletleri, sivilleri ve sivil yerleşim alanlarını korumak için her türlü tedbiri almakla yetkili kılmıştır. İlk yetkilendirme, büyük oranda askeri faaliyeti de kapsamakta olup, "bütün gerekli tedbirler" şeklinde kullanılan lisan, müdahale eden devletlere geniş yetkiler tanımıştır. İkinci yetkilendirme, hava sahasının kapatılmasına ilişkindir. 1973 sayılı Karar, koruma sorumluluğuna ilişkin olarak geniş bir kavrayışı ifade etmemekle birlikte, başlangıç bölümünde:

> *"Libya otoritelerinin Libya nüfusunu koruma sorumluluğunu ve silahlı çatışmanın taraflarının sivillerin korunmasına yönelik bütün uygulanabilir adımları atmak hususunda birincil sorumluluğu olduğunu tekrar ederek, . . ."*[1352]

denmek suretiyle Libya otoritelerinin Libya nüfusunu koruma sorumluluğuna değinilmiştir.[1353]

[1348] *a.g.e.*, par. 31.
[1349] *a.g.e.*, par. 54.
[1350] Michael Byers, 2015, 23–50.
[1351] United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/1973 (Mar.17, 2011)", y.y.
[1352] *a.g.e.*
[1353] *a.g.e.*

Libya'daki isyancılara sağlanan yardımlar da hukuki anlamda tartışmalara sebep olmuştur. Uluslararası hukuktaki kuvvet kullanım yasağı; uzun bir müddet, isyancılara yardım, eğitim, ekipman ve silah sağlama yasağını da kapsar şekilde anlaşılmıştır. 1970 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Doğrultusunda Devletlerarasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusunda Bildiriye göre, her devletin diğer bir devletteki terörist faaliyetler veya sivil karışıklıklara iştirak etmekten, yardım etmekten ve organize etmekten kaçınması gerekmektedir.[1354]

Kural, Soğuk Savaş sırasında sıklıkla ihlal edilmesine ve iki süper güç arasında vekâlet savaşları bulunmasına rağmen, bu pratiğe aykırı olarak kuralda bir değişiklik yaşanmamıştır. Kuralda bir değişiklik yaşanmamasının açıklaması da isyancılara sağlanan desteğin gizli yapılmış olması ve sadece açıktan hareketlerin uluslararası hukuku değiştirmeye katkı sağlayabilmesidir.[1355] Uluslararası hukuktaki değişimlerin yavaş olması ve yavaş mekanizmaları içermesi nedeniyle uluslararası hukukun yaratımı, ani değişimlere müsait bulunmamaktadır. Buna rağmen algılar uluslararası ilişkilerde önem arz etmektedir.[1356]

İsyancılara yardım, eğitim, ekipman ve silah sağlama yasağına ilişkin kural, Uluslararası Adalet Divanı tarafından 1986 tarihli Nikaragua Kararında da tasdik edilmiş olmasına rağmen; mahkeme, isyancıların özellikle değerli bir amaca hizmet etmeleri durumunda hukukun farklı olabilme imkanına işaret etmiştir.[1357]

Libya müdahalesindeki durum, Kosova'da hukuki ihtilaflara sebep olduğu şekliyle batılı kuvvetlerin tek taraflı bir müdahalesi değildir. Libya müdahalesi, Birleşmiş Milletler Şartı'nın hükümleri kapsamında kalmıştır. Ancak 1973 sayılı karar işgal kuvvetlerinin konuşlandırılmasını içermemiştir.[1358]

Libya vakasındaki en ciddi eleştiri "mission creep" misyonuna ilişkin olmuştur. 1973 sayılı karara oy vermekten çekinen üyeler, Konsey'in yetkilendirmesinin kötüye kullanımı olarak gördükleri bu göreve yönelik ağır eleştiriler yöneltmişlerdir. Onların

[1354]United Nations General Assembly, Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations, U.N. Doc. A/RES/2625(XXV) (Oct.24, 1970).
[1355]Michael Byers, 2015, 23–50.
[1356]Meiertöns, *a.g.e.*, 225.
[1357]International Court of Justice, "Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p.14".
[1358]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/1973 (Mar.17, 2011)".

görüşüne göre; Güvenlik Konseyi Kararı'nda, misyonun sivillerin korunmasından rejim değişimi hedefine yönelmesini gerektirecek hiçbir şey bulunmamaktadır. Rusya, Çin, Hindistan ve Brezilya; NATO'nun askeri duruşunun sivillerin korunmasından isyancıların tarafında yer almaya doğru evrilmesine itiraz etmişlerdir.[1359]

S-5 ülkeleri; Singapur, Kosta Rika, Lihtenştayn, Ürdün ve İsviçre, soykırım ve benzeri suçların meydana geldiği herhangi bir çatışmada, Güvenlik Konseyi'nin veto kullanımını askıya alması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.[1360]

Singapur:

> *"Daimi beş üye, koruma sorumluluğu durumlarında hareketi bloke etmemek için veto gücünü kullanmamaları gerektiğini kabul etmeyi reddetmektedirler. Kitlesel ihlaller olsa dahi veto gücünü kullanma hakkını rezerve etmek istemektedirler. Bu pozisyon, daimi üyelerin beşi tarafından da paylaşılan bir pozisyondur. Beş daimi üye, koruma sorumluluğunun ateşli destekleyicileri olsalar da, vetonun kullanımına getirilecek herhangi bir kısıtlamayı inatçı bir şekilde reddetmek konusunda aynı davranmaktadırlar."*[1361]

şeklinde bu hususu dile getirmiştir.

Nihai bir hükme varılacak olursa, Libya müdahalesi, koruma sorumluluğunun üçüncü sütununu oluşturan müdahalelerin yerine getirilme ve uygun bir şekilde yetkilendirilmesi hususunda üye devletlerarasında var olan fikir ayrılıklarını derinleştirmek yönünden bir katalizör etkisi yapmıştır. Bu durumun hali hazır kazazedesi, Güvenlik Konseyi'nin Suriye üzerine hareketi olmuştur. Esad rejimini kınayan ve kapsamlı bir politik çözümü öngören müteakip kararları Rusya ve Çin veto etmiştir. BRICS ülkeleri de insani koridor açılmasına ilişkin anlamlı müeyyidelerden desteklerini çekmişler ve Konsey felce uğramıştır.[1362]

Singapur açmazı şöyle özetlemiştir.

> *"Libya'da koruma sorumluluğunun uygulanış şekli, doktrine büyük bir gölge düşürmüş ve Suriye'de bir çıkmaza sebep olmuştur. Libya'da olup bitenler koruma sorumluluğunun gelişimine uzun vadede yardımcı olmamış, fakat ona zarar vermiştir."*[1363]

Kasım 2012'de Birleşmiş Milletler'in Brezilya delegasyonu, Genel Sekretere, bir mektuba ekli olarak "Korurken Sorumluluk: Bir Konseptin Gelişimi için Unsurlar" başlıklı bir döküman yollamıştır. Bu doküman, koruma sorumluluğunun üç sütununun kronolojik olarak takip edilmesi gerektiğini; suçların engellenmesi ve

[1359]Zifcak, *a.g.e.*, 267.
[1360]*a.g.e.*, 270.
[1361]*a.g.e.*
[1362]*a.g.e.*, 273.
[1363]*a.g.e.*, 273–74.

kısıtlanması yönünden diplomatik araçların kullanılmasının zorlayıcı müdahale öncesinde dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Güvenlik Konseyi zorlayıcı müdahaleyi bir kere müeyyidelendirdiğinde, uluslararası camianın korurken sorumluluğunun ortaya çıktığını ve müdahalelerin önceden mutabık kalınan temel prensipler, parametreler ve prosedürlere göre ilerlemesi gerektiğini ortaya koymuştur.[1364]

Koruma Sorumluluğu üzerine Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin 2010-2014 yılları arasındaki raporları; erken ikaz mekanizmaları, bölgesel ve alt bölgesel düzenlemelerin rolü ile devlet sorumluluğu ve önleme üzerine olmuştur. Tüm bu raporlar 2009 yılında Ban Ki-Moon tarafından teklif edilen üç sütunlu stratejiyi geliştirmeye yönelik birer teşebbüs olarak kalmıştır.[1365]

13 Temmuz 2015 tarihinde Genel Sekreter tarafından yayımlanan "A Vital and Enduring Commitment: Implementing Responsibility to Protect" isimli rapor, R2P'nin gelişimini değerlendirmiş, meydan okumaları ve kısıtlılıkları incelemiştir. İlk sütuna ilişkin olarak, Genel Sekreter birçok devletin hala "Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (CPPCG)" anlaşmasını, Cenevre Sözleşmeleri ve ek protokollerini ve diğer ilgili konvansiyonları kabul etmediğine dikkat çekmiştir.[1366]

Bununla beraber sayısız devletin hala bu konvansiyonlara taraf olmamış olması veya yükümlülüklerini yerine getirmiyor olması göz önüne alındığında; hala birinci sütuna dair bile yerleşik bir anlayışın oluşmadığı ve egemenlik zırhının halen devletler tarafından muhafaza edildiği görülmektedir.

[1364]United Nations, "Responsibility to Protect: Timely and Decisive Response, A/66/874-S/2012/578 (Jul.25, 2012)", par. 49–58.

[1365]Franziska-Carolin Kring, *Responsibility to Protect (R2P) Revisited : Towards Climate Change-Related Obligations of States*, 1. bs. (Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag, 2020), 82–83.

[1366]United Nations, *A Vital and Enduring Commitment: Implementing the Responsibility to Protect, A/69/981-S/2015/500 (Jul.13, 2015)*, y.y., par. 20,

> *"Progress on participation in treaties, however, is uneven and lags unacceptably in some cases. I am concerned that 48 Member States have not become parties to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. Twentyeight Member States have yet to become parties to one or both of Additional Protocols I and II to the Geneva Conventions, a critical shortcoming in the current context given the crucial provisions they contain for extending protection obligations to situations of international and non-international armed conflict. Gaps are also visible with respect to international criminal justice. Seventy-two Member States are still not parties to the Rome Statute of the International Criminal Court, and some parties to the Statute have not always fulfilled their obligations. In other cases, differences linger between how some domestic jurisdictions and international jurisdictions investigate and sanction atrocity crimes. Ending impunity is neither optional nor negotiable. Accountability not only contributes to preventing the recurrence of atrocity crimes but also makes national institutions stronger and more legitimate.. . ."*

Devletleri bağlayan hukuk kurallarının onların serbest iradelerinden zuhur ettiğini kabul eden Lotus kuralına dayanarak, insan haklarına ilişkin anlaşmaları kabul etmemiş devletler onlarla bağlı kalmamış, teoride iç işleri dış müdahaleden bağışık tutulmuştur.

Ancak uluslararası insan hakları teamül hukukunun gelişimi ile birlikte insan hakları yükümlülükleri anlaşma bağlanmalarına bakılmaksızın devletlere uygulanmaya başlamıştır. UAD da 1986 yılındaki Nikaragua Kararında, Nikaragua'nın Amerikan Devletleri Organizasyonuna yönelik böylesi bir bağlanmasının yokluğunun, Nikaragua'nın insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulamayacağı anlamına gelmediğini belirtmiştir.[1367]

R2P üzerine 2016 raporu "Mobilizing Collective Action: The Next Decade of the Responsibility to Protect" adını taşımaktadır. Rapor kollektif hareketi mobilize etmedeki cari bariyerleri ve potansiyel çözümleri teşhis etmektedir. Cari bariyerler olarak uluslararası hukuka saygısızlığın arttığını; devletlerin insan hakları ihlallerinin önlenmesini desteklemelerine rağmen somut adımlar atmadıklarını ve dış aktörlerin taraflardan birine verdikleri destek ile ihlallerin işlenmesini kolaylaştırdıklarını vurgulamaktadır.[1368]

[1367]International Court of Justice, "Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p.14", 267,

> *"267. The Court also notes that Nicaragua is accused by the 1985 finding of the United States Congress of violating human rights. This particular point requires to be studied independently of the question of the existence of a "legal commitment" by Nicaragua towards the Organization of American States to respect these rights; the absence of such a commitment would not mean that Nicaragua could with impunity violate human rights.. . ."*

[1368]United Nations, *Mobilizing Collective Action: the Next Decade of the Responsibility to Protect, A/70/999-S/2016/620 (Jul.22, 2016)*, y.y., par. 26,28,30,

> *"26. First, we are witnessing an alarming disregard for fundamental tenets of international law. . .*
>
> *. . . .*
>
> *28. Second, although Member States have repeatedly emphasized their support for the prevention of atrocity crimes, this has not been sufficiently translated into concrete support for preventive strategies — even when there have been credible assessments of imminent threats to populations. . . . . .*
>
> *30. Third, external actors are enabling the perpetration of atrocity crimes. In a third of today's civil wars, third-party actors are supporting one or more of the parties to the conflict.9 Some have gone so far as to use force in support of entities responsible for widespread and systematic violations that could constitute atrocity crimes. Others have supplied the weapons used to commit those crimes, turned a blind eye to their trade and transportation, or used their political influence to shield perpetrators. While it is important to acknowledge that States often face difficult choices in relation to foreign armed conflicts, the protection of populations from atrocity crimes is a fundamental responsibility that extends to relationships with friends and allies. . ."*

"Implementing the Responsibility to Protect: Accountability for Prevention" isimli 2017 raporu ise, R2P'nin uygulanmasındaki hesap verilebilirliğin güçlendirilmesini ele almış ve BM üyesi devletlere, hükümetler arası kuruluşlara ve BM sitemine hitap etmiştir. Hesap verilebilirliğin; otoriteleri, nüfuslarına, devletleri de uluslararası topluma bağladığı vurgulanmıştır.[1369]

Bu raporları 2018,[1370] 2019,[1371] 2020,[1372] 2021,[1373] ve 2022[1374] yıllarında yayımlanan yıllık raporlar izlemiştir.

2018 yılındaki raporda; koruma sorumluluğu prensibini uygulamadaki ilerlemeye rağmen, uluslararası camianın en gerekli olduğu koşullarda bunu sağlamakta yetersiz kaldığı; soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçların önlenmesinde arzu edilen seviyeye ulaşılamadığı vurgulanmıştır. Rapora göre, trend zıt yönde ilerlemekte ve siviller faturayı yaşamları ile ödemektedirler. Yapılan değerlendirmeye göre; problem prensibin zayıflığından değil, uluslararası camianın prensibin uygulanmasına yönelik olarak gösterdiği yetersiz kararlılıktan kaynaklanmaktadır.[1375]

Rapor bu yüzden erken ikaz kadar, erken harekete geçmenin de önemine vurgu yapmıştır. 2019 yılındaki raporda da, uluslararası camianın çok taraflılığa bağlılıkta sorun yaratıcı bir azalmaya şahit olduğu, bunun da insani suçları önleme gayretlerini

[1369]United Nations, "Implementing the Responsibility to Protect: Accountability for Prevention, A/71/1016-S/2017/556 (Aug.10, 2017)", y.y.
[1370]United Nations, "Responsibility to Protect: From Early Warning to Early Action, A/72/884-S/2018/525 (June1, 2018)", y.y.
[1371]United Nations, "Responsibility to Protect: Lessons Learned for Prevention, A/73/898-S/2019/463 (June10, 2019)", y.y.
[1372]United Nations, "Prioritising Prevention and Strengthening Response: Women and the Responsibility to Protect, A/74/964-S/2020/501 (July23, 2020)", y.y.
[1373]United Nations, "Advancing Atrocity Prevention: Work of the Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect , A/75/863-S/2021/424 (May3, 2021)", y.y.
[1374]United Nations, "Responsibility to protect: prioritizing children and young people, A/76/844-S/2022/428 (May 26, 2022)", y.y.
[1375]United Nations, *Responsibility to Protect: From Early Warning to Early Action, A/72/884-S/2018/525 (June1, 2018)*, y.y.,

> *"Despite progress in implementing the principle of the responsibility to protect, the international community continues to fall short where it matters most: the prevention of genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity and the protection of vulnerable populations. On the ground, trends continue to move in the wrong direction and civilians are paying the price with their lives. This problem exists not because the principle is weak or misplaced, but because the international community has been insufficiently resolute in its implementation and has allowed disagreements about the past to foil unity of purpose in the present. . . ."*

etkilediği ifade edilmiş; bağlılık sözleri ile dünyadaki mağdur nüfusların korunması tecrübesi arasındaki artan uyumsuzluğa dikkat çekmiştir.[1376]

2020 yılındaki raporda da; bağlılık sözleri ile dünyadaki mağdur nüfusların korunması tecrübesi arasındaki artan uyumsuzluğa artık son verilmesi gerektiği tekrar vurgulanarak, Covid-19 salgınına odaklanmanın insan hakları ihlallerini görmezden gelmeye yol açmaması gerektiği ifade edilmiştir.[1377]

2021 yılı raporunda, koruma sorumluluğuna ilişkin olarak bugüne kadar yapılmış çalışmaların kısa bir özetinin verildiği ve daha önce yapılan ikazların vurgulandığı görülmektedir.[1378] 2022 yılı raporunda ise, Genel Sekreter ulusal hükümetleri ve destekçilerini erken ikaza teşvik ve reaksiyon vermek suretiyle insani suçlarla alakadar olmaya; çocuklar ve gençlerin korunmasına yönelik hukuki bağlanmaları onurlandırmaya; sosyo-ekonomik eşitliği artırmaya; kimlik tabanlı hoşgörüsüzlük ve nefret söylemleri ile alakadar olmaya; hoşgörü, çeşitliliğe saygı ve sosyal kohezyonu artırmak için eğitim sektörünü desteklemeye; çocuklara ve gençlere yönelik insani suçların hesap verilebilirliğinin takibini yapmaya; ve çocukları ve gençleri insani suçların önlenmesi gayretlerinin merkezine koymaya teşvik etmiştir.[1379]

4.2.2.7. Koruma Sorumluluğunun Normatif Karakteri

Koruma sorumluluğu doktrininin uygulanmasına ilişkin zafiyetler devam ederken, prensibin, doktrinin veya normun normatif karakterine ilişkin olarak da muhtelif görüşler bulunmaktadır.

Lanz, koruma sorumluluğunun bir norm haline geldiğini ifade etmektedir. Ona göre, R2P uygun davranış için beklentileri tanımlamakta ve belirli davranışlara icazet vermektedir. Bu yüzden devletler, nüfuslarını insan hakları ihlallerine dayalı suçlardan koruma görevine sahip olup, bunda başarısız olmaları durumunda uluslararası camia vaktinde ve etkili aksiyon göstermek durumundadır. R2P bu

[1376]United Nations, "Responsibility to Protect: Lessons Learned for Prevention, A/73/898-S/2019/463 (June10, 2019)".
[1377]United Nations, "Prioritising Prevention and Strengthening Response: Women and the Responsibility to Protect, A/74/964-S/2020/501 (July23, 2020)".
[1378]United Nations, "Advancing Atrocity Prevention: Work of the Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect , A/75/863-S/2021/424 (May3, 2021)".
[1379]United Nations, "Responsibility to protect: prioritizing children and young people, A/76/844-S/2022/428 (May 26, 2022)".

haliyle, hem davranış düzenleyici hem de kimlik oluşturucu etkiye sahip görülmekte, bunun ise norm tanımına uyduğu ifade edilmektedir.[1380]

Cazala'ya göre ise, koruma sorumluluğu 2005'de BM resmi belgesi haline gelmiş olmakla birlikte; bugün itibariyle bir uluslararası norm statüsüne erişebilmiş değildir. Ancak 2009 raporunda, devletlerin toprakları üzerinde bulunan her bireyin temel haklarını koruma sorumluluğu olarak tanımlanan birinci sütunun giderek daha fazla içselleştirilen bir uluslararası norm yapısına kavuştuğunu; koruma sorumluluğu prensibinin ortaya çıkması ve BM belgesi olmasından sonraki dönemde devletlerin, insan hakları ihlallerinde bir meşruiyet arayışına daha çok önem vermeye başladıklarını ifade etmektedir.[1381]

Oman, kaynaklar doktrini içerisinde bir tasnife giderek, R2P'nin uluslararası hukukun genel bir prensibi haline geldiğini ifade etmektedir. UAD Statüsü'nün 38'inci maddesinin (c) fıkrasında, "uygar milletler tarafından tanınan hukukun genel prensipleri" uluslararası hukuktaki normların bir kaynağı olarak sayılmıştır. 20'nci yüzyılın son yıllarına kadar, genel prensipler UAD tarafından fazla ortaya konmamıştır. Bu nedenle de uluslararası hukukun en az anlaşılan kaynak kataloğunu oluşturduğu kabul edilmektedir. Oman'a göre, buna rağmen genel prensipler klozu, hukuken doğru ve yanlışın bir sağ duyusunu ifade etmektedir. Bu genel prensipler alt kategorisine uyan normlar ise, insan hakları ve insan haklarını koruma normları olarak gösterilmektedir. Bu yüzden ona göre, R2P bir insan haklarını koruma normu olarak görülmelidir.[1382]

Hehir, R2P'yi "içi boş bir norm (hollow norm)" olarak görmektedir. Hehir'e göre R2P, devletleri yollarını değiştirmeye ikna ettiği için değil, fakat ihmal edilebilir bir değişim talep ettiği için popüler kabul edilmektedir. Bu sebeple R2P "içi boş bir norm (hollow norm)" olarak adlandırılmaktadır. Aiden Hehir bu yüzden; R2P'nin içi boş bir norm olarak beş karakteristiğe sahip olduğunu belirtmektedir. Buna göre R2P; tabiatı itibariyle düzenleyici, doğası gereği şekillenebilir, daha önceki eğilimleri ve menfaatleri desteklemek için araçsal olarak kullanılan, maliyetsiz bir şekilde

[1380]Lanz, *a.g.e.*, 18.
[1381]Menent Savaş Cazala, "Koruma Sorumluluğu'nun Normatif Statüsü", *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi* C.13, S.50 (2018): 84.
[1382]Natalie Oman, *The Responsibility to Protect in International Law: Philosophical Investigations*, 1. bs. (London and New York: Routledge, 2019), 121–22.

tastiklenebilir, uygulaması tarafsız bir organ veya korumaya çalıştıklarından ziyade kısıtlamaya çalıştıkları tarafından düzenlenen bir normdur.[1383]

Tüm bu tartışmalara nazaran, genel olarak ortak hakim söylem, koruma sorumluluğunun dramatik bir ilerleme yapmış olduğuna dayanmaktadır. Hehir, bu ilerleme argümanının üzerine inşa edildiği üç kilit sava vurgu yapmaktadır:[1384]

1. Koruma sorumluluğu kavramı küresel bir konsensüse ulaşmıştır. Destekçilere göre, konsensüs açık bir itirazın yokluğudur.

2. Koruma sorumluluğu başlıca uluslararası organizasyonlar tarafından artan şekilde bahis konusu olmaktadır.

3. Koruma sorumluğu operasyonlarına destek artmaktadır.

Hehir'e göre, egemenliğin ve kuvvet kullanımını düzenleyen hukuk kurallarının ve müesseselerinin reforme edilmesi gerektiğinin sıklıkla ifade edildiği bir zamanda ortaya çıkmış olmasına rağmen, koruma sorumluluğu bir reforma ilişkin katalizör etkisi yapmadığı gibi böylesi bir reformu önermemiştir. ICISS yeni müesseselerin yaratımını desteklememiş, hali hazır müesseselerin gücünü değiştirmeyi önermemiş veya ortaya yeni hukuk kuralları koymamıştır. Daha ziyade devlet içi insan hakları ihlallerine yönelik iç yapısal bariyerleri kabul ederken, mevcut sistem içerisindeki kilit aktörlerin rollerini geliştirmeyi desteklemiştir.[1385]

Ona göre, koruma sorumluluğu üzerine bir uluslararası konsensüsun var olduğunu iddia edebilmek için bu konsensüsun ne üzerine olduğunu tespit etmek gerekmektedir. Devletler ve Güvenlik Konseyi, koruma sorumluluğunu onayladıklarında veya ileri sürdüklerinde Sütun-1 ve Sütun-2'ye yönelik bir destek söz konusu olmaktadır, yoksa üçüncü sütuna yönelik bir desteği ifade etmemektedirler.[1386]

2009 yılından 2022 yılına kadar yapılan interaktif diyaloglar dikkate alındığında koruma sorumluluğuna ilişkin olarak bir konsensüsün var olduğuna ilişkin savların öncelikle hakikati yansıtıp yansıtmadığı, daha sonra ise konsensüsun anlamlı ve pozitif olup olmadığının tespiti gerekmektedir. İnteraktif diyaloglar esnasında birçok ülke temsilcisi egemenlik normuna aykırı olması nedeniyle koruma sorumluluğunun

[1383]Hehir, *a.g.e.*, 9–10.
[1384]*a.g.e.*, 40.
[1385]*a.g.e.*, 58.
[1386]*a.g.e.*, 69–70.

kendisine, bilhassa 3'üncü sütununa, sütunların ardışıklığı veya maksada göre sırası değiştirilerek uygulanıp uygulanamayacağına yönelik eleştiriler getirmişlerdir.

Fransa, Almanya, İngiltere ve müşterek AB müsseselerinin R2P'ye ilişkin duruşlarını inceleyen bir araştırmada; R2P'nin uzun dönemli bir çok taraflı norm inşasına ihtiyaç duyduğu hususunda bir mutabakatın bulunduğu ortaya konmuştur. İlk ortaya çıktığı andan beri R2P'ye büyük destek veren ve ortak bir pozitif tavrı benimseyen önde gelen Avrupa devletlerinin ve dolayısıyla Avrupa Birliği'nin R2P üzerinde hiçbir zaman konsensusa dayalı pozisyonlarının bulunmadığı vurgulanmaktadır.[1387]

Bugün birçok devlet sistemik olarak insan hakları ihlallerine veya kitlesel vahşet suçlarına giriştikleri halde, kendilerini koruma sorumluluğu konseptine desteklerini ifade etmeye muktedir hissetmişlerdir. Eylül 2012'de kendisini uluslararası sorumluluklara karşı saygılı bir ülke olarak tasvir eden Bahreyn'in Birleşmiş Milletler Büyükelçisi, dar jeopolitik menfaatleri bir kenara koymayı ve silahlı çatışmalardaki sivilleri koruma sorumluluğu amacını elde etmeye yönelmeyi teklif etmiştir. Bahreyn'in değerlendirmesi ve koruma sorumluluğunu yüksek bir amaç olarak tasvir etmesi, kendi insan hakları koruma kayıtlarıyla uyumlu görülmemektedir.[1388]

Bu hususta Bahreyn'in tek iki yüzlülük örneği olmadığı ifade edilmektedir. Darfur'da vahşi suçlar işlenirken, Sudan'ın Birleşmiş Milletler büyükelçisi, devletlerin kendi halkını koruma görevleri olduğunu vurgulamıştır. 2014 yılında Genel Kurul'da Kuzey Kore, koruma sorumluluğunun ikinci sütununa desteğini ifade etmiş ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin koruma sorumluluğu üzerine raporundan övgüyle bahsetmiştir.[1389]

Myanmar da benzer bir şekilde nüfusların ciddi suçlardan korunması hususundaki kollektif sorumluluk fikri ile mutabık kalınmamasının imkansız olduğunu ifade etmiştir. İran kendi halkına karşı işlediği dört vahşet suçuna karşı, "korumanın bir devletin ayrıcalığı ve yükümlülüğü olduğunu söylemeye gerek yok" demiştir.[1390]

Güvenlik Konseyi de kararlarında koruma sorumluluğu fikrini kucaklamamış ve dahası bu doktrini seçici olarak kullanmıştır. Güvenlik Konseyi'nin 2011 yılından

[1387]Sarah Brockmeier, Gerrit Kurtz, ve Julian Junk, "Emerging Norm and Rhetorical Tool: Europe and a Responsibility to Protect", *Conflict, Security & Development* C.14, S.9 (2014): 429–30.
[1388]Hehir, *a.g.e.*, 105–6.
[1389]*a.g.e.*, 106.
[1390]*a.g.e.*

önce sadece 4 kararda koruma sorumluluğuna atıfta bulunduğu, bu tarihten itibaren 2022 yılına kadar ise, koruma sorumluluğuna yapmış olduğu atıflarda artış olduğu görülmektedir. (Tüm kararlar için Bkz. Ek-1)

2006-2022 yılları arasında koruma sorumluluğuna atıf yapan BM Güvenlik Konseyi Kararları incelendiğinde; toplam 102 kararda koruma sorumluluğuna atıfta bulunulduğu; Burundi ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Sudan (Darfur), Libya, Côte d'Ivoire, Yemen, Mali, Somali, Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Suriye ve Liberya'ya yönelik olarak; bu devletlerin, nüfuslarını korumak için birincil sorumluluğa sahip olduklarının ifade edildiği görülmektedir.

Güvenlik Konseyi'nin koruma sorumluluğu kavramını kullanma şekli karşımıza iki yorumu çıkarmaktadır. İlk olarak; Güvenlik Konseyi R2p'yi ev sahibi devletin insan halklarını koruma yönündeki birincil sorumluluğuna atıfta bulunmak için kullanmıştır.

Hehir'e göre koruma sorumluluğu, Güvenlik Konseyi'ndeki kararlarda birinci sütunu vurgulamak suretiyle sorumluluk savmak için ve ara sıra da ikinci sütuna atıf yapmak suretiyle kullanılmıştır. Bu yolla Güvenlik Konseyi'nin daimi beş üyesi, koruma sorumluluğunun başka birisinin sorumluluğu olduğunu vurgulamak için bu kavramı kullanmışlardır.[1391]

İkinci olarak; Güvenlik Konseyi koruma sorumluluğunu açık bir şekilde seçici tarzda kullanmıştır. Kararların hemen hepsinin Afrika'ya odaklandığı görülmektedir.

Güvenlik Konseyi'nin, kavramın kullanımını beş daimi üyenin milli menfaatlerine uyan durumlara rezerve ettiğine, beş daimi üyenin müttefiki olan herhangi bir ülkenin topraklarında oluşan durumlara karşı herhangi bir atıfın bulunmadığına dikkat çekilmektedir. Bu hususun, İsrail'in Birleşik Devletler ile dostluğunda, Bahreyn'in İngiltere ile dostluğunda, Belarus'un Rusya ile dostluğunda, Sudan'ın Çin ile dostluğunda ve Fas'ın Fransa ile dostluğunda açık bir şekilde görüldüğüne vurgu yapılmaktadır.[1392]

[1391] *a.g.e.*, 118.
[1392] *a.g.e.*, 118,122.

4.2.3. Egemenliğin Yeniden İnşasının Uluslararası Hukuktaki Etkileri

4.2.3.1. Müdahale Etmeme Prensibine Etkisi

Koruma sorumluluğu doktrinine ilişkin eleştiriler arasında; R2P'nin dünyanın daha güçlü devletleri tarafından icra edilecek neo-kolonyal müdahaleleri haklı gerekçelendirmeyi amaçlayan bir Truva atı olduğu; R2P'nin uluslararası hukukun otoritesini zayıflattığı; R2P müdahalelerinin gerçekleştiği ülkelerde R2P'nin ebeveyn davranışlarını geliştirdiği, Üçüncü Dünya ülkelerinde iç politikada gerileticiı etki doğurduğu, devletleri halkları için uluslararası topluma karşı sorumlu kıldığı ancak devletlerin vatandaşlarına karşı sorumluluğunu yerel demokratik bir düzenin gereği olarak geliştirmediği; kuvvet kullanımına ilişkin olarak, zirve raporunun askeri müdahale için eşiği çok yüksekte tuttuğu, ICISS raporunun ise çok düşük tuttuğu hususları sayılmaktadır.[1393]

R2P'nin dünyanın daha güçlü devletleri tarafından icra edilecek neo-kolonyal müdahaleleri haklı gerekçelendirmeyi amaçladığı yönündeki ilk eleştirinin temeli egemenlik kavramının koşula bağlanarak yeniden inşa edilme gayretlerdir. 2006-2022 yılları arasında koruma sorumluluğuna atıf yapan BM Güvenlik Konseyi Kararlarında; toplam 102 kararda koruma sorumluluğunun birinci sütununa atıfta bulunulduğu görülmektedir.

Koruma sorumluluğu doktrini hem kuvvet kullanımına ilişkin kuralları değiştirmek istemekte, hem de egemenliğin yeniden tanımlanmasına ilişkin girişimler içermektedir. Koruma sorumluluğuna rağmen, müdahale etmeme prensibi uluslararası sistemde değiştirilmesi zor ve yerleşik bir prensip olarak varlığını korumaktadır. Fakat bu olgu, R2P'nin herhangi bir değişim yaratamadığı anlamına gelmemektedir.

Norm girişimcilerinin bir kuralı değiştirmekte başarısız olmaları, o kural ile ilintili veya onun türevi olan başka bir kuralda değişiklik yapamadıkları anlamına gelmemektedir. R2P ve kuvvet kullanma yasağı kapsamında bir değerlendirme yapıldığında; askeri müdahalelere ilişkin kuralda doğrudan değişiklik yapılamamış olması, insan hakları ihlallerini önlemeye çalışan isyancılara yardım, eğitim ve

[1393]Lanz, *a.g.e.*, 14–16.

hukuk dışı ekipman sağlanmasına ilişkin kuralda değişiklik yapılamadığı anlamına gelmemektedir.[1394]

Kuvvet kullanma yasağı ve müdahale etmeme prensibine ilişkin normları doğrudan değiştirmemiş olsa dahi, tarihsel olarak koşullandırılmış egemenlik yazımının bir parçası olarak, Koruma Sorumluluğu ile birlikte; egemenlik kavramı, kontrol olarak egemenlikten, "hem iç işlevler hem de dış görevler yönünden sorumluluk olarak egemenliğe" dönüştürülerek yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır.[1395] Hiç şüphe yok ki, egemenlik kavramındaki her yeniden inşa, bu kavramdan elde edilen müdahale etmeme prensibi üzerinde de etkiler doğurmaktadır. Çoğulcu akademisyenler için, egemen eşitlik fikri, yani bütün devletlerin uluslararası hukukta eşit süjeler olduğunun tanınması ve bununla ilintili müdahale etmeme ve ulusal yetki prensipleri, hegemonik müdahalelere karşı küçük devletlere koruma duvarı sağlamaktadır.[1396]

Devlet olmanın unsurları içerisinde bulunan nüfus, ülke ve otorite boyutlarına yeni eklenen insan haklarına saygı ile nüfusunu korumaya istekli ve muktedir olma şartı egemenlik kavramını koşullandırmakta ve yeniden inşa etmektedir. Bu unsuru taşımayan devletler uluslararası toplumdaki eşit egemen duruşundan mahrum kalmaktadırlar.

Devlet başarısızlığının belirli bir şekilde belirlenmesi, söz konusu politik toplumu da gayrimeşrulaştırmakta; uluslararası düzenin prensiplerini takviye etmekte ve muhtelif devletlerin ulus ötesi riski yönetmeleri için önleyici sorumluluklarını harekete geçirmektedir.[1397] Bu düşünceden hareketle; post-modern savaş, savaş haricinde herhangi bir şey olarak adlandırılabilmektedir. Bu yüzden barış yapma, barışı koruma ve barışa zorlama gibi bir lisana sahip olunmakta, bu yolda alınan tedbirler ise, insanlığın kuvvetleri tarafından insanlığa karşı direnenlere karşı uygulanan yöntemler olmaktadır.[1398]

Kafir-imanlı, medeni-barbar-vahşi, liberal-hiyerarşik-haydut, gelişmiş-gelişmekte olan-az gelişmiş, liberal-liberal olmayan, çökmüş-başarısız-kırılgan, isteksiz veya aciz devlet ayrımına göre, egemen eşit uluslararası toplumdan kim dışlanır ise, kuvvet kullanımı ve müdahale'nin hedefi de bu anlayışa göre değişebilmektedir.

[1394]Byers, 2015, 123–24.
[1395]Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, *a.g.e.*, 130–45.
[1396]Lanz, *a.g.e.*, 14–16.
[1397]Halvorson, *a.g.e.*, 584.
[1398]Simpson, *a.g.e.*, 443.

Medeniyet üzerine 19'uncu yüzyıl söylemleri (barbar, vahşi vb.) günümüze ait bir kısım hegemonik söylemlere (haydut, yoz, şer vb.) benzemekle birlikte; başarısız devletler üzerine Soğuk Savaş sonrası söylem ve koruma sorumluluğu doktrini önemli bir farkı içermektedir.

Medeni olmayan toplumlar nosyonu, uluslararası toplumdan dışlanmışlığı ifade etmesine rağmen, şu anda eşit egemen devletler sistemi varolduğundan ve hukukun dili bu prensip üzerine inşa edildiğinden dolayı, 19'uncu yüzyıl uluslararası toplumunu karakterize eden dışlama mantığı şimdilerde başarısız devlet söylemi ile birlikte egemenlik söyleminin içerisine entegre edilmiştir.[1399]

Egemenlik, sosyolojik bakış açısından, bir devletin veya milletin belirli bir ülke toprağı dahilinde etkin ve nihai kontrol yürüttüğü ve formal olarak herhangi bir dış veya üst otorite yapısından bağımsız olduğu anlamına gelmektedir.[1400] Dekolonizasyon sürecinde oluşan devletler; temel olarak dış self-determinasyon hakkına dayanan, *uti possidetis juris* tarafından desteklenen, ideolojik olarak motive edilmiş, tanıma aracılığı ile tesis edilen ve idame ettirilen hukuki devletlerdir.[1401]

Hukuken devlet olma hali, geleneksel ve tarihsel devletler sistemindeki hukuki olmadan önce ampirik olma nosyonunun reddedilmesi anlamına gelmektedir.[1402] Hukuki devlet için, egemenlik bir sonuçtur. Egemenlik titri şartlardan bağımsız olarak bir hak olarak gelmektedir ve self-determinasyon hakkının hukuki eşitlik prensibini sağlamaya yöneliktir.[1403]

Ancak egemenlik kurucu bir norm, müdahale yasağı da bir prensip olarak karşımıza çıkmaktadır. Müdahale yasağının, hukuki egemenlik normu içerisinde içsel olarak bulunduğu varsayılmaktadır.

Buna mukabil, uluslararası anlaşma hukukunun kendisinde egemenlik kavramının açık garantileri bulunmamaktadır.[1404] Buna nazaran, kavramın birçok varyasyonu veya egemenlik kavramıyla ilişkili türevsel kavramlar uluslararası anlaşma hukukunda bulunabilmektedir.

[1399]Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, *a.g.e.*, 140–45.
[1400]Goldsmith ve Levinson, *a.g.e.*, 1845.
[1401]Kreijen, *a.g.e.*, 148.
[1402]*a.g.e.*, 149.
[1403]*a.g.e.*
[1404]Besson, 2011, 12.

Ancak, dil zamanla değiştiğinden dolayı; kavramları yorumlayanlar da anlaşmaların yorumlandığı zamandaki çağdaş lisanı mı, yoksa anlaşmanın yapıldığı zamandaki tarihsel lisanı mı kullanacakları konusunda bir karar vermek durumunda kalmaktadırlar.[1405]

Bu açıdan bakıldığında Birleşmiş Milletler Şartı'nda ve birçok uluslararası sözleşmede yer alan "egemenlik" kavramının, bu devletlerin rızalarını belirttiği zamandaki tarihsel lisanımı, yoksa kavramın yeniden inşa edildiği zamandaki tarihsel lisanı mı kullandığı önem arz etmektedir.

Uluslararası Adalet Divanı'nın Kostarika ve Nikaragua arasındaki navigasyonal ve ilişkili haklara yönelik uyuşmazlıkta konuyu ele alış biçimi kavramların anlam değişimine yönelik olarak önemli bir örneği oluşturmaktadır. Mahkemenin çözümü, anlaşmanın hükme bağlanmasında tarafların niyetinin belirlenmesine yöneliktir. Taraflar, kullanılan terimlerin anlamını veya içeriğini evrim geçirecek şekilde mi belirlemişlerdir? Böylesi durumlarda, kabul edilen bir anlaşmada taraflar tarafından "jenerik terimler" kullanılmışsa, tarafların niyetinin bu terimlerin evrim geçiren bir anlama sahip olması olduğu kabul edilmiştir.[1406]

Kurucu bir norm olan egemenlik kavramı, uluslararası anlaşmalarda tanımlanmayarak bu kavramın evrim geçiren bir anlama sahip olması amaçlanmıştır. İnsan hakları, egemenlik, ülkesellik ve müdahale dâhil ilgili tüm kavramlar aşırı derecede politik kavramlar olarak kabul edilmektedir; fakat devletler belirli bir durumu, bu kavramların BM Şartı madde 2 (7) ile ilişkisine dayanarak yorumladığı, desteklediği veya bunlara dayanarak belirli durumlara karşı çıktığı oranda da bu kavramlar hukuki olarak karakterize edilmektedir.[1407]

Uluslararası hukukta normlar, resmi norm üretim süreci boyunca seyahat eden anlamıyla birlikte somut olaylara uygulanmaktadırlar. Bununla beraber bir normu uygulamak normun belirli bir okumasının yapılmasına bağlı ise ve şayet anlam bu pratiğin ürünü ise, o zaman hukuki normavitivitenin de bu okumaya ve pratiğe bağlı

[1405]Smolka ve Pirker, *a.g.e.*, 3.
[1406] "Dispute Regarding Navigational and Related Rights (Costa Rica v. Nicaragua), Judgment, I.C.J. Reports 2009, p. 213", y.y.
[1407]Suttle, *a.g.e.*, 16.

olarak değiştiği kabul edilmektedir. Yani anlam; metinden yorum ve pratiğe doğru kaydığı oranda normativite de kaymaktadır.[1408]

Bu yüzden egemenlik kavramının anlamı, tarihsel ve politik bağlamlar içerisinde değişmekte ve herhangi bir verili zaman ve mekânda tartışma konusu olabilmektedir. Tartışmalı tabiatından dolayı egemenlik kavramının, epistemik ve normatif olarak anlamlı biçimde şekil değiştirici nitelik taşıdığı ifade edilmektedir.[1409] Koruma sorumluluğu doktrini ile birlikte egemenlik, hukuki egemenlikten, "hem iç işlevler hem de dış görevler yönünden sorumluluk olarak egemenliğe" dönüştürülerek yeniden kavramsallaştırılmıştır.[1410]

Egemenlik kavramı; "hem iç işlevler hem de dış görevler yönünden sorumluluk olarak egemenliğe"[1411] dönüştürülerek yeniden kavramsallaştırıldığında, egemenlik kavramı da yeniden inşa edilmiş olmakta ve egemenlik kavramında içsel olarak varolduğu kabul edilen müdahale etmeme prensibinde de anlamlı etkiler doğurmakta, bu prensip egemenlik kavramı içerisindeki içselliğinden özgür kılınarak koşula bağlanmaktadır.

Egemenlik yeniden inşa edildiğinde ve sorumluluk olarak egemenliğe dönüştürüldüğünde, devlet olmak doğrudan egemen olmak anlamına gelmemekte; isteksiz veya aciz devlet olmak, egemenlikteki bir eksikliği ifade etmekte, aciz veya isteksizlik ise bir devleti uluslararası toplumdaki eşit egemen duruşundan arındıracak, onu yoz devlet veya başarısız devlet olarak etiketleyecek ve icabında müdahaleye maruz bırakacak bir koşul olmaktadır.

George W. Bush yönetiminin üst düzey yöneticilerinden, Richard Haass tarafından ortaya atılan "istem-dışı egemenlik feragati" (involuntary sovereignty waiver) teorisi bu duruma bir örnektir. Bu teoriye göre, bir devlet üç çeşit hareketten birini yaparsa dış aktörlerin müdahalesini davet etmekte ve egemenlik hakkından istemsiz olarak feragat etmektedir. Bu davranışlar; terörü barındırmak, kitle imha silahlarını saklamak ve insan haklarını ihlal etmek olarak sayılmaktadır.[1412]

[1408]Venzke, 2012, 12.
[1409]Besson, 2011, 2.
[1410]Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, *a.g.e.*,130–45.
[1411]*a.g.e.*
[1412]Sterio, *a.g.e.*, 222.

Burada devletin birtakım sorumluluklarını yerine getiremiyor olması egemenlik hakkından feragat olarak yorumlanmaktadır. Diğer bir deyişle; egemenlik koruması ve müdahale edilmeme bu davranışları göstermeme şartına bağlanmıştır.

Nisan 2016'da ABD Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri Brian Egan da, ABD'nin müdahalelerde yer alan "isteksiz veya muktedir olmayan devlet" testinde münhasıran "muktedir olmayan devlet" kriterine dayandığını; Suriye hükümetinin IŞID'a karşı kabiliyet noksanlığı sebebiyle, ABD'nin Suriye topraklarında IŞID'a karşı askeri kuvvet konuşlandırırken Suriye Hükümeti'nin rızasını alma ihtiyacının ortadan kalktığını ileri sürmüştür. Buradaki ABD teorisi, iki müdahaleci mantığı harmanlayarak, diktatörle ilgilenirken insaniliği ve isteksizliği; zayıf devlet otoritesi ile ilgilenirken başarısız devlet doktrinini kullanmaya başlamıştır. "İsteksiz veya aciz" testinde "acizlik rızayı ortadan kaldırır (inability obviates consent)" prensibi ile hareket edilmektedir.[1413]

ABD'nin *jus ad bellum* gerekçesini BM Şartı'na uygun olarak meşru müdafaa veya Güvenlik Konseyi kararı kapsamında elde etmesi durumunda dahi başarısız devlet tezlerinin kullanıldığı görülmektedir. *Jus in Bello* ile ilişkili olarak ve düşmanlıkların sona erdirilmesi sonrasındaki sözde devlet inşası safhasında da başarısız devlet söylemine başvurulmaktadır.

11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarının ardından ABD Savunma Bakanlığı'nda görevli üst düzey yetkili (Assistant Attorney) General Jay Bybee, ABD Savunma Bakanlığındaki generallerden William Haynes'e verdiği bir mütalaada, Cenevre sözleşmelerinin Al-Qaeda ve Taliban'a uygulanamayacağını belirtmiştir.[1414] Böylesi bir anlayışın muharebe alanındaki savaşçıları hukuksuz bir bölgede (no-law zone) bıraktığına dikkat çekilmektedir.[1415]

Buna ilave olarak, Beyaz Saray danışmanı Alberto Gonzales, Cenevre Sözleşmelerini modası geçmiş olarak tanımlamaktan da geri durmamıştır.[1416] Afganistan'ın başarısız devlet olması sebep gösterilerek, orada askeri operasyonlarda yakalanan

[1413]Benjamin, *a.g.e,* 520..
[1414]Jay S. Bybee, "Memo from Assistant Attorney General Jay Bybee to Alberto Gonzales and William Haynes II, Application of Treaties and Laws to al Qaeda and the Taliban Detainees", U.S. Department of Justice (Washington, 2002), http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/documents/012202bybee.pdf?noredirect=on.
[1415]Eric Talbot Jensen, "Applying a Sovereign Agency Theory of the Law of Armed Conflict", *Chicago Journal of International Law* C.12, S.2 (2012): 686.
[1416]*a.g.e.*

kişilerin ve Taliban veya Al-Kaide üyesi olduğundan şüphelenilenlerin, Cenevre sözleşmelerinden istifade edemeyeceği, çünkü Afganistan'ın Cenevre Sözleşmelerine bir taraf olarak devam edebilme yönünden devlet olmanın unsurlarını taşımadığı ileri sürülmüştür.[1417]

Egemenliğin koşullandırılması hem *jus ad bellum* hem de *jus in bello*'da anlamlı etkiler doğurmaktadır. Ancak herhalde, güvenlikleştirme içeren bir anlatının seçimi, yani isteksizlik veya başarısızlığı ortaya koyan olguların ortaya konması, bir sonucun (müdahale gerekliliğinin) sunumundan önce gerekli bulunmaktadır. Olgu örüntüsünün uygun bir şekilde karakterize edilmemesi müdahalenin hukukiliğini ve meşruiyetini doğrudan etkileyebilmektedir.

4.2.3.2. Vesayet Yasağına Etkisi: Post-modern Emperyalizm veya Yeni Vesayet Rejimi

Başarısız bir devlet, iyi bir yönetişimin eksikliği ile karakterize edilmektedir. Kırılgan bir devletin başarısız bir devlet olmasını önlemek için gerekli olan şeyin ise iyi yönetişimin desteklenmesi olduğu kabul edilmektedir.[1418]

20'nci yüzyılın ortasından itibaren "Yeniden hayat verme ve yeniden inşa okulu," başarısız ve çökmüş devletlerin yeniden inşası hakkındaki tartışmalara hakim olmuştur. Müellifler, diplomatlar ve politika yapıcılar; politik kurumları, sosyo-kültürel kohezyonu ve milli ekonomileri yeniden inşa etmenin yolunu arayan bir takım yaklaşımlar geliştirmişlerdir.[1419] Bu yaklaşımlar içerisinde üç tanesi yakın zamanlarda popülarite kazanmış olup; "Paylaşılan Egemenlik", "Ülkesel Yeniden Yapılandırma" ve "Devletsiz Bölgeler" şeklinde adlandırılmaktadır.[1420]

Krasner[1421] ve Fukuyama,[1422] işlevini yerine getiremeyen devletlere karşı uluslararası camia tarafından daha uzun vadeli angajmanlara girişilmesini içeren "paylaşılan egemenlik" yaklaşımını desteklemişlerdir. Bu yaklaşımın en belirgin özelliği, sürekliliği olan bir dış müdahaleye odaklanılmasıdır. Yeniden yapılandırma yaklaşımı da dış destek ihtiyacını tanımaktadır, fakat paylaşılan egemenlik yaklaşımı

[1417]ETH Zurich, "International Law and the Problem of Failed States : A Case of Ambiguities" (Zurich/ Switzerland, y.y.), https://www.globalpolicy.org/nations-a-states/failed-states/51213-international-law-and-the-problem-of-failed-states.html?itemid=id#720.
[1418]Jones, *a.g.e.*, 51.
[1419]Kraxberger, *a.g.e.*, 1060.
[1420]*a.g.e.*
[1421]Stephen D. Krasner, "The Case for Shared Sovereignty", *Journal of Democracy* C.16, S.1 (2005): 70.
[1422]Francis Fukuyama, "'Stateness First'", *Journal of Democracy* C.16, S.1 (2005): 88.

sorunlu topraklara daha uzun vadeli bir angajmanı ihtiva etmektedir. Bu yaklaşım "yeni vesayet rejimi" olarak da adlandırılmaktadır.[1423]

Krasner'e göre; "paylaşılan egemenlik," bir devletin içerisindeki belirli konu alanlarını içeren müesseselerin yaratımını ihtiva etmekte olup; bu konu alanları, dış ve iç aktörlerin gönüllü bir şekilde otorite paylaşımında bulunduğu konu alanlarıdır. Sadece milli politik otoritelerin, paylaşılan egemenlik müesseselerini meşrulaştırabilecekleri kabul edilmektedir. Milli karar alıcılar, uluslararası hukuki egemenliklerini (tanınma), Westfalyan-Vattelci egemenliklerinden (iç egemenlik) feragat etmek için kullanmaktadırlar. Paylaşılan egemenlik anlaşmaları bütün taraflara yardımcı olan kazan-kazan düzenlemeleri ile işleyebilmektedir.[1424]

Krasner, paylaşılan egemenlik düzenlemelerinin başarılı olduğu veya olabileceği politik konu alanlarının tarihi örneklerini şu şekilde vermektedir: 19'uncu yüzyılın sonunda Osmanlı İmparatorluğundaki Kamu Borçları Konseyi bazı hususlarda mali yetkiyi imparatorluğun yabancı borçlularına bırakmıştır; NATO'nun İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Almanya ile yaptığı savunma anlaşmaları; Sierra Leone'deki Birleşmiş Milletler idaresindeki savaş suçları için özel mahkeme bu yaklaşıma örnek olarak verilmektedir.[1425]

Doğrudan BM vesayetinin bir örneğini Somali oluşturmaktadır. Somali'nin 1991 tarihinde çöküşünden itibaren ülke, uluslararası güvenliğin önemli derecede ilgisine mazhar olmuştur. 1991 ila 2022 yılları arasında sayısız BM Güvenlik Konseyi kararına konu olmuş, kararların dilinden anlaşıldığı kadarıyla dış egemenliği iptal edilerek Konseye devredilmiştir. 2002 tarihli BM Güvenlik Konseyi'nin 1425 sayılı Kararı'ndan[1426] itibaren devlet egemenliği, Konsey tarafından ifade edilmeye başlanmıştır.[1427]

Yeni vesayet rejimleri içerisinde Birleşmiş Milletler Geçici Otoriteleri de dikkati çekmektedir. Kamboçya'daki BM Geçici Otoritesi (UNTAC) 1991'de kurulmuş ve Kamboçya hükümetinin faaliyetleri üzerinde direkt kontrole başlamıştır. Bu emsali görülmemiş oluşum, Ratner'in "ilk kez uluslararası toplumun, Birleşmiş Milletleri

[1423]Kraxberger, *a.g.e.*, 1062.
[1424]Krasner, 2005, 76.
[1425]*a.g.e.*, 77–78.
[1426]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/1425 (Jul.22, 2002)", y.y.
[1427]Chan, *a.g.e.*, 1411.

üye bir devletin sivil yönetiminin kilit görevlerini yüklenmekle yetkilendirdiği" fikrini ortaya atmasına sebep olmuştur.[1428]

Bununla beraber bunu yapma gücünün uluslararası toplumdan değil, fakat Kamboçya hükümetinden geldiği, bu sebeple rızanın rol oynadığı belirtilmektedir. Rıza, Üst Milli Konsey yoluyla, yani dört temel Kamboçya franksiyonun mutabakatı yoluyla oluşan hükümet tarafından, yani yaratılan tek otorite kaynağı tarafından 10 Eylül 1990 tarihinde verilmiş; 668 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla, otorite UNTAC'a devredilmiştir.[1429] Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 718 sayılı kararı, Üst Milli Konsey'in yetki devri otoritesine dayanarak UNTAC'ı kurmuştur.[1430] Bu yüzden Üst Milli Konsey ve UNTAC'ın yetkisinin Kamboçya'nın rızasına dayandığı ve Kamboçya egemenliğinin bir oluşumunu sunduğu ileri sürülmüştür.[1431]

UNTAC'a yetki devrinin geniş olması sebebiyle Kamboçya egemenliğinin askıya alınmış olduğu da iddia edilmiştir. Şayet böyle ise, uluslararası yönetime rıza gösteren BM üye devletleri, vesayet altındaki ülkelerle aynı statüye sahip olmaktadır. Bu argüman, rızaya bakılmaksızın bu tür pratiğin uluslararası toplum tarafından empoze edilen uluslararası bir vesayet olarak kabul edilmesi gerektiği fikrini desteklemektedir.[1432]

Başarısız devletlere yönelik olarak, paylaşılan egemenlik yaklaşımının potansiyel kısıtlamaları da bulunmaktadır. İlk kısıtlama, rıza gösterecek bir hukuki egemene yönelik duyduğu gereksinim sebebiyle, paylaşılan egemenlik anlayışının yıkılmış hükümetsiz devletlerle alakadar olunurken faydalı olmayacağıdır. İkinci kısıtlama ise, demokratik kültür geleneğidir. Birçok kimse yeni vesayet düzenlemelerini sömürgeci geçmişe bir dönüş olarak görmektedir. Yeni vesayet çözümlerinin, sadece Batı'nın yönetim sergileyebileceğine yönelik küstah faraziye durumunda yanlışa götüreceği vurgulanmaktadır. Üçüncü kısıtlama, politik meşruiyet sorunudur. Paylaşılan egemenlik düzenlemelerinin uzun vadeli olduğu düşünüldüğünde, bu

[1428]Woolaver, *a.g.e.*, 605–6.
[1429]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/668 (Sep.20, 1990)", y.y.
[1430]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/718 (Oct.31, 1991)", y.y.
[1431]Woolaver, *a.g.e.*, 605–6.
[1432]*a.g.e.*, 607.

düzenlemelerin başarısız devlet halklarından desteği idame ettirebilme kabiliyeti olup olmadığı sorunu ile karşılaşılmaktadır.[1433]

2001'deki ABD önderliğindeki işgal sonrasında Afganistan'ın uluslararası yönetiminin kurulmasında da aynı yol izlenmiştir. İşgal, de-facto Taliban hükümetinin yıkılmasına ve Güvenlik Konseyi'nin 2002 yılındaki 1401 sayılı Kararı ile BM Afganistan Yardım Misyonu'nu (UNAMA) kurmasına yol açmıştır.[1434] UNAMA'nın yetkisinin, etkili hükümet yokluğundan değil, Afgan rızasından kaynaklandığı ileri sürülmüştür. Çünkü aynen UNTAC'a yetki veren Üst Milli Konsey gibi, Afgan geçici otoritesinin de ülke içindeki temel franksiyonların rızası tarafından oluşturulduğu ileri sürülmüştür.[1435]

2001 tarihinde Afganistan ile akdedilen Bonn Anlaşmasında "Yeni bir Afgan Geçici Otoritesi" ve "Afgan egemenliğinin yüklenicisi" tabirleri geçmektedir.[1436] Chan'a göre, burada akla gelen ilk soru, Afganistan egemenliğinin ABD müdahalesiyle kaybedildiği veya kaldırıldığının kabul edilip edilemeyeceğidir.[1437] Taliban'ın başarısızlığı ile birlikte Afganistan'ın egemenliğinin alındığı ve daha sonra hukuken tanınan hükümete geri iade edildiğinin göstergesi olabilecek örnekler diğer uluslararası belgelerde de bulunabilmektedir. 2011 tarihli Politika Belgesinde Uluslararası Ceza Divanının savcısı "bir yeni geçici Afgan hükümeti egemenliği tekrar kazandı" ifadesini kullanmıştır.[1438] Bunlar "bir ülkenin egemenliğinde gel-git akışı olabilmekte midir?" sorusunu akla getirmektedir.

Yönetim değişikliğinin *jus in bello*'ya da etkisi olmaktadır. Afganistan'daki ABD öncülüğündeki koalisyon kuvvetleri ile Taliban arasındaki çatışma meşru müdafaya dayalı uluslararası silahlı çatışma olarak sunulur iken, başarısız devlet olarak tanımlanan Afganistan'ın yönetiminin (Taliban) değiştirilmesi ve Karzai hükümetinin yönetime geçmesi ile birlikte bu çatışma, Taliban ve Karzai Hükümeti

---

[1433]Kraxberger, *a.g.e.*, 1063.
[1434]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/1401 (Mar.28, 2002)", y.y.
[1435]Woolaver, *a.g.e.*, 605–6.
[1436]"Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan", https://www.un.org/News/dh/latest/afghan/afghan-agree.htm [Erişim Tarihi: 18.05.2019].
[1437]Chan, *a.g.e.*, 410.
[1438]*The Office of the Prosecutor Report on Preliminary Examination activities*, 2011, 7,
"The Taliban were ousted from power by the end of the year, and under the auspices of the UN, an interim governing authority in Afghanistan was established in December 2001. In May-June 2002 a new transitional Afghan government regained sovereignty, . . . "
https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/63682F4E-49C8-445D-8C13-F310A4F3AEC2/284116/OTPReportonPreliminaryExaminations13December2011.pdf [Erişim Tarihi: 18.05.2019].

ile birlikte onun destekçisi koalisyon kuvvetleri arasındaki "uluslararası olmayan silahlı çatışmaya" dönüştürülmüş, bu suretle savaşan taraflardan Taliban kuvvetleri silahlı çatışma hukukunun sağladığı hukuki korumadan (combatant immunity) yoksun bırakılmıştır.[1439]

Burada göz ardı edilmemesi gereken problem sahası, savaşılan taraf devletin "başarısız devlet" olarak tanımlanması; müdahalenin belirli bir safhasında devlet inşası veya "geçici hükümet" adı altında hükümet değişikliği yaratılması ve bu değişikliğe dayanarak müdahale edilen başarısız devletin silahlı güçlerinin rejim karşıtı muhalif silahlı grup konumuna sokularak bunların uluslararası insancıl hukukun sağlamış olduğu birtakım haklardan yoksun bırakılmasıdır.

Diğer bir örneği, Solomon Adalarının hükümet kontrolünün yıkımı sonrasında Avustralya önderliğinde kurulan misyon oluşturmaktadır. Solomon Adaları için Bölgesel Yardım Misyonu (RAMSI), Temmuz 2003'te geniş yönetsel yetkiyle kurulmuştur. Bu, Avustralya hükümeti tarafından başarısız devlet müdahalesi olarak karakterize edilmiş olsa bile RAMSI'nın yönetiminin Solomon Adaları hükümetinin davet ve rızasına dayalı olduğu iddia edilmiştir.[1440]

8 Haziran 2004 tarihinde BM Güvenlik Konseyi tarafından oybirliği ile kabul edilen Irak hakkındaki 1546 No'lu kararda da, işgalin sona ermesinden ve tam egemen ve bağımsız bir geçici hükümet tarafından tam sorumluluk ve yetkinin devralınmasından söz edilmektedir.[1441] Kararda sekiz defa geçen "egemenlik" ve "egemen" sözcükleri herhangi bir Güvenlik Konseyi kararına nazaran rekor kabul edilmekte ve egemenlik tartışma konusu oldukça daha çok vurgulanmasına gerek duyulduğu ileri sürülmektedir. Geçici bir otoritenin tesisi, müdahil taraflar tarafından; devlet egemenliğinin ABD ve müttefikleri tarafından geri iade edilmesi olarak algılanmaktadır. G.W. Bush da Irak halkına tam egemenliğin devrinden söz etmektedir.[1442]

[1439]Peter McGinn, "Making the Case for Conflict Bifurcation in Aghanistan: Transnational Armed Conflict, al Qaida and the Limits of the Associated Militia Concept", *International Law Studies* C.85, S.1 (2009): 182.
[1440]Woolaver, *a.g.e.*, 606–7.
[1441]United Nations Security Council, "U.N. DOC. S/RES/1546 (June 8, 2004)", "the end of the occupation and the assumption of full responsibility and authority by a fully sovereign and independent Interim Government of Iraq by 30 June 2004.", https://undocs.org/S/RES/1546(2004) [Erişim Tarihi: 18.05.2019].
[1442]Chan, *a.g.e.*, 411.

Buna mukabil, geçici yönetimler ve egemenliğin devredildiği yerel otoritelerin çoğunlukla o toplumu temsil etmedikleri ileri sürülmektedir. "*Ex injuria non oritur jus*" ilkesi, hukuksuz durumlardan hukuk doğmayacağını veya hukuksuz durumların hukuktan etkiler elde edemeyeceğini ifade etmektedir.[1443] Bunun tarihi örnekleri de mevcuttur. Japonya 1931'de Mançurya'yı işgal ettiğinde ve Manchukuo kukla devleti'ni ilan ettiğinde, uluslararası toplum tarafından bu durum tanınmamıştır. Çünkü Milletler Cemiyeti, bunun var olan uluslararası yükümlülüklerin temel prensipleri ile uyumlu olmadığını ilan etmiştir.[1444]

BM Genel Kurulu'nun 24 Ekim 1970 tarihli ve 2625 (XXV) sayılı deklarasyonunda da, "Kuvvet kullanımı veya tehdidinden kaynaklanan hiçbir toprak kazanımı hukuki olarak tanınamaz" denmiştir.[1445] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne yönelik kollektif tanımama da, nihai oluşuma sebep olan askeri müdahalenin hukuka aykırılığı ile ilişkilendirilmiştir.[1446]

Devlet inşasına yönelik ikinci yaklaşım olan "yeniden yapılandırma" yaklaşımı, yeniden canlandırma okulunun diğer bir alternatifidir. Burada bir Afrikalı olan Jeffrey Herbst'in çalışması ortaya konmaktadır. Bu yaklaşımın kullanılması, başarısız veya çökmüş devletlere ilişkin olarak diğer yaklaşımların kullanılmasını engellememektedir.[1447]

Herbst'in teklifi ise, çökmüş veya başarısız devletler için uluslararası sınırların yeniden çizimidir. Ülkesel muhafazakârlığa yönelik statükoya rağmen Herbst, var olan devletlerin parçalara ayrılma ve konsolidasyonunu faydalı bir diplomatik yenilik olarak görmektedir. Ona göre, milyonlarca insanı etkileyen problemler, hiç kapasite göstermeyen yapıların devlet olarak kabulünde yatmaktadır.[1448]

Burada, negatif egemenlik rejiminin sınırlarından kurtulmanın bir yolu olarak, uluslararası hukuk tarafından halihazırda uygulanan ayrılmaya ilişkin yasağın kaldırılması önemli rol oynamaktadır. Afrika'da *uti possidetis juris*'i feda etmek, harita yapanların yalanlarından kurtulmanın çekici bir yolu olarak görülmekte ve bu

[1443]Cuba, *a.g.e.*, 130.
[1444]*a.g.e.*, 131.
[1445]United Nations General Assembly, Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations, U.N. Doc. A/RES/2625(XXV) (Oct.24, 1970).
[1446]Cuba, *a.g.e.*, 131.
[1447]Kraxberger, *a.g.e.*, 1064.
[1448]Jeffrey Herbst, "Responding to State Failure in Africa", *International Security* C.21, S.3 (y.y.): 144.

yolla haritaların politik güç ve yetkinin konfigürasyonlarına göre tekrar yapılabileceği ve istikrarlı bir hukuki düzenin gerçek kaynağı olabileceği ileri sürülmektedir.[1449]

Herbst' göre, gerçekte kontrol ve egemenlik gösteren coğrafyaların tespit edilerek, belirli bir nüfusun uluslararası olarak tanınan bir toprak parçasında kontrol icra etmesi durumunda; ampirik egemenlik gösterilen bölgenin uluslararası toplum tarafından tanınması gerekmektedir. Çağdaş Afrika Somaliland'ı böylesi bir tanıma için en önde gelen aday olarak görülmektedir. 1991 sonrası Somali'nin geri kalanına kıyasla kuzey batı bölgesi, Somaliland, makul derecede etkin bir hükümet geliştirmiştir.[1450]

Tarihi süreç içerisinde savaşların çoğunun sınır anlaşmazlıkları sonucu çıktığı, uluslararası hukukta *uti possidetis juris* ilkesinin sınır anlaşmazlıkları sebebiyle yapılan savaşlara son verilmesi amacıyla, önce Avrupalı büyük güçler arasında, daha sonra sömürgelerin dekolonizasyonu safhasında, ardından en son ise Sovyetler Birliği ve Yuguslavya'dan ayrılan devletlerin uluslararası organizasyonlara katılmasında dikkate alındığı gözönüne alındığında; bu ilkenin terki, örtülü olarak savaşa bir şans vermek anlamını taşıyacaktır.

Savaşa bir şans vermek, Afrika'daki devlet olma haline ampirik bir unsur olan etkinliği tekrar tanıtmanın bir yolu olarak görülmektedir. Bu ise ayrılmaya izin vermenin daha radikal bir versiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Afrika ülkeleri veya Üçüncü Dünya'daki diğerleri, barışçıl bir şekilde devletlerini güçlendirme veya milli kimliklerini geliştirme imkanı bulamıyorlarsa, savaş arzu edilmeyen fakat olası bir alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş, Avrupa devlet sisteminin oluşum sürecinde de, devlet oluşumu ve konsolidasyonu için itici bir güç olmuştur.[1451]

Bu anlayışa göre, bütün saldırganlar güç yönünden tükendiğinde ve bir tanesi kesin bir şekilde zafer kazandığında barış gelmektedir. Her halükarda burada kilit olan unsur, savaşın bir çözüme ulaşılana kadar devam etmesi olmaktadır. Savaş, şiddetin zirveye ulaştığı bir safha geçildikten sonra barışı getirmektedir. Askeri başarı için

[1449]Kreijen, *a.g.e.*, 302.
[1450]Herbst, *a.g.e.*, 138.
[1451]Kreijen, *a.g.e.*, 304.

ümitlerin tükenmeye başlaması ve daha fazla savaşmanın cazibesinin kaybolması gerekmektedir.[1452]

Dayton Barış görüşmelerinin bunun tipik bir örneğini yansıttığı iddia edilmektedir. Bu barış görüşmelerinde Bosna, üç rakip silahlı kampa ayrılmış ve aradaki çatışma hali anlık olarak askıya alınmıştır, fakat düşmanlık hali sonsuza dek uzamıştur.[1453]

Christopher Clapham, başarısız ve çökmüş devletlere ilişkin olarak, dört çerçevenin en kötüsünü teklif etmektedir. Kendisi tarihsel bir yaklaşım sergileyerek; Birleşmiş Milletler öncesi, Westfalyan öncesi politik coğrafyalara dönüşü önermektedir.[1454] Onun görüşüne göre kilit husus, dünyanın bütün bölgelerinin devletlere para yetirip yetiremeyeceğine ilişkindir. Yani bütün bölgeler gerekli bir şekilde maliyet-fayda analizinde bir pozitiflik, yani devlet olmanın avantajları ve dezavantajları yönünden bir artı yön göstermemektedir. Tarihi ve çağdaş veriler ele alındığında, bazı bölgelerin modern ülkesel devletin olmadığı bir yaşamı tercih edebilecekleri ileri sürülmektedir.[1455]

Robert Jackson da, devletlerin kendilerini imkanlarıyla ve kaynaklarıyla desteklemeleri için kendi haline bırakılmasını, şayet yetersiz oldukları taktirde ya neticesine katlanmalarını ya da egemenliğin hak ve sorumluluğunu üstlenmeye hazır olmadıklarını kabul etmeleri gerektiğini belirtmektedir. Jackson'un argümanındaki bu vurgu, onun İkinci Dünya Savaşı öncesindeki döneme dönüşü, egemenliğin yanısıra diğer statülerin de mümkün olduğu bir döneme dönüşü tercih ettiğini göstermektedir.[1456] Jackson geçmişte de devletimsilerin var olduğunu, fakat küçük ve zayıf devletlerin kendi gayretleri sonucu yaşamak zorunda kaldıklarını belirtmektedir. Rekabetçi güç dengesi sisteminde bazıları hayatta kalmış, bazıları ise ölmüştür.[1457]

İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası normlarda ve kurumlardaki değişim, bu rekabetçi sistemi örselemiş, müdahaleye maruz bırakmış ve yeni normatif düzenlemelere tabi kılmıştır. Devletlerin gerçek kapasite eksiklikleri ve eşitsizlikleri

---

[1452] *a.g.e.*
[1453] *a.g.e.*
[1454] Christopher Clapham, "The Global-Local Politics of State Decay", *When States Fail: Causes and Consequences*, ed. Robert I. Rotberg, 1. bs. (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2004), 78.
[1455] Christopher Clapham, "The Challenge to the State in a Globalized World", *Development and Change* C.33, S.5 (2002): 778.
[1456] Jackson, *Quasi-States: Sovereignty, International Relations and the Third World*, 33.
[1457] *a.g.e.*, 23.

pozitif uluslararası haklara dönüşmüştür. Jackson klasik güç dengesi sisteminin sadece zinde devletlerin yaşamasına ve hayatta kalmasına müsaade ettiğini, uluslararası toplumun hâlihazır normlarının ise bu imtiyazı yetersizlere de tanıdığını ifade etmektedir.[1458]

Helman ve Ratner; Soğuk Savaş döneminde süper güçlerin; müttefiklerini desteklediklerini; Filipinler, Güney Vietnam, Zaire, ve 1977-sonrası Somali'nin ABD yardımlarından istifade ettiğini; Afganistan, Küba, 1974-sonrası Etiyopya, ve birçok Afrika devletinin de Sovyetler Birliği yardımından istifade ettiğini; başarısız olanların sadece 3'üncü Dünya devletleri olmadığını, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılması sonrasında, devlet olma geleneği ve kendini yönetme pratiği olmayan 20 yeni devletin ortaya çıktığını vurgulamaktadır.[1459]

Diğer bir bakış açısıyla, başarısız devlet veya yönetilmeyen alanlar kavramının, bu alanların gerçekten yönetilip yönetilmediğini belirleyen bir kavram olmadığı da ileri sürülmektedir. Aslında burada aranan gerek unsur, yönetişimin eksikliği değil, daha ziyade bu alanları kimin yönettiği olmaktadır. Sıklıkla, yönetilmeyen alanlar olarak tabir edilen bu bölgelerde yönetişim *de facto* olarak bulunmaktadır.[1460]

Başarısızlık, bu toprakların yönetişimden yoksun olduğu anlamına gelmemektedir. Daha ziyade var olan otorite yapılarının devletin resmi ve yaygın kurumları ve organları ile alakalı olmaması anlamına gelmektedir. Aslında devlet olarak adlandırdığımız şey, buralardaki *de facto* yapı olmaktadır. Bu bölgeler, ya kendi evrimi içerisinde devletleşecekler, ya da bu yapı içerisinde varlıklarını sürdüreceklerdir.

[1458]*a.g.e.*
[1459]Helman ve Ratner, *a.g.e.*, 4–5.
[1460]Clunan ve Trinkunas, *a.g.e.*, 17–30.

5. SONUÇ

Bu tez çalışmasında, devlet başarısızlığı bağlamı içerisinde, başarısız devlet söylemi ve akabinde geliştirilen koruma sorumluluğu vasıtasıyla egemenlik normunun nasıl yeniden inşa edilerek uluslararası hukukun yapıtaşı prensiplerinden biri olarak kabul edilen ve Birleşmiş Milletler Şartı'nda güvence altına alınan devletlerin egemen eşitliği ve müdahale etmeme prensibine ilişkin hukuki anlayışın nasıl evrilmeye başladığı araştırılmıştır.

Araştırmanın bu bağlam ve kapsamı içerisinde tezin problemi; devletlerin egemen eşitliği ve müdahale etmeme prensiplerine yönelik olarak Soğuk Savaş öncesinde inşa edilen pozitif uluslararası hukuk normlarındaki yerleşik anlayış (paradigma) ile Soğuk Savaş sonrasında güç dengesindeki değişim ile birlikte oluşan egemenliği kademelendirici söylem ve hukuk yapım formları arasındaki farka işaret etmektedir.

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası hukukta zuhur eden egemenliği kademelendirici ve müdahaleci söylem değişiminin ve hukuk yapım formlarındaki farklılaşmanın ortaya konulabilmesi için; tezin II. Bölümünde uluslararası hukukta tarihsel olarak koşullandırılmış egemen eşitlik ve müdahale etmeme prensibinin inşası incelenerek Soğuk Savaş sonuna kadar müdahaleler ve uluslararası toplumun çoğulcu (pluralist) davranış örüntüsü ortaya konmuştur. III. Bölümde uluslararası sistemde var olan güç dengesindeki değişim ve bunun uluslararası hukuktaki yansımaları irdelenerek, güç dengesindeki değişim sonucu ortaya çıkan müdahaleci söylemler ve dayanışmacı davranış örüntüsüne geçiş ve söylemsel değişim araştırılmıştır. IV. Bölümde ise, Soğuk Savaş sonrasında egemenliğin yeniden inşasında kavramsal zemini oluşturan başarısız devlet söylemi ve koruma sorumluluğundaki norm gelişimi incelenerek bu yeniden inşanın müdahale etmeme prensibine etkileri ortaya konmuştur.

Araştırma kapsamında yapılan tespitler, çıkarımlar, öngörüler ve değerlendirmeler aşağıda belirtilmiştir:

Soğuk Savaşın bitimi öncesinde mevcut olan ve hala uluslararası hukukun pozitif kaynaklarında yer alan düzenlemeler ile bu yöndeki hukuk kültürü veya hukuki bilinç tarihsel olarak koşullandırılmış karakteristik düşünce süreçlerini ifade

etmektedir. Bu nedenle kilit uluslararası hukuk kavramlarına ilişkin olarak icra edilen bilgi arkeolojisi, bu kavramların halihazır anlayışlarının gelişiminin izini sürerek mevcut söylemler ve temsillerin nasıl oluşturulduğunu, idame ettirildiğini ve hangi güç ilişkilerinin bunları günümüze taşıdığını göstermek açısından uygun bir metod olarak kullanılmış ve I. Bölümde ortaya konmuştur.

Modern devlet sistemini resmen başlattığı farz edilen 1648 Westfalya Anlaşmasından beri egemen ülkesel devlet uluslararası hukukun öznesi konumunda olmuştur.[1461] Genel anlayış itibariyle egemenlik ise, bir devletin veya milletin belirli bir ülke toprağı dahilinde etkin ve nihai kontrol yürüttüğü ve formal olarak da herhangi bir dış veya üst otorite yapısından bağımsız olduğu anlamına gelmiştir.[1462]

Egemenlik, bu tanımı gereği devlet olmanın bir unsuru olarak kabul edilmiştir. Ancak, devlet ile egemenlik arasındaki oluşturucu ilişki içerisinde tarihsel açıdan ilk oluşan kavram egemenlik değil, devlet olmaktadır. Devlet formlarının yükselişi, kendini toplumu üzerine empoze etmek üzerine kurulu egemenlik kavramının oluşumu için bir gerek-şart olarak görülmektedir. Doğal olarak devletin görünümü ile devletin toplumu üzerine tam anlamıyla empoze olmasının (iç egemenlik) başlangıcı arasında zamansal bir fasıla olmakta, bu nedenle de ilk oluşan kavram egemenlik değil devlet olmaktadır.[1463]

Devletin ve ardından egemenlik kavramının ortaya çıkışı arasındaki bu zamansal fasılanın kabulü uluslararası hakemlik kararlarına da yansımıştır. Milletler Cemiyeti'nin 1920 yılında Finlandiya ve İsveç arasında Aaland Adaları'nın statüsünü çözüme bağlamak için oluşturduğu Komisyon hazırladığı raporunda; Finlandiya Cumhuriyeti'nin hukuki anlamda ne zaman gerçekten egemen bir devlet olduğunu söylemenin güç olduğunu, çünkü göz ardı edilemeyecek bir zaman boyunca egemen devletlerin oluşumu için gerekli koşulların bulunmadığını, anarşi ve devrimin ortasında bazı olgusal unsurların eksik kaldığını, politik ve sosyal yaşamın organize olmadığını, otoritelerin kendini kabul ettirecek kadar güçlü olmadıklarını ifade etmiştir.[1464] Bu açıdan Komisyon; egemenlik oluşumunun istikrarlı politik bir organizasyon yaratılana ve kamu otoritelerinin yabancı unsurların yardımı

[1461] Bretherton ve Vogler, *a.g.e.*, 12–15.
[1462]Goldsmith ve Levinson, *a.g.e.*, 1845.
[1463]Hinsley, *a.g.e.*, 17.
[1464]International Commission of Jurists on Aaland Islands, "Of the International Committee of Jurists Entrusted by the Council of the League of Nations with the Task of Giving an Advisory Opinion upon the Legal Aspects of the Aaland Islands Question."

olmaksızın devletin ülkesi boyunca kendilerini kabul ettirecek güce erişmesine kadar vukubulmayacağını değerlendirmiştir.[1465]

Bu yaklaşıma uygun olarak; devletin ortaya çıkışına ilişkin kuramlar içerisinde, devletin ilk olarak zora dayalı olarak oluştuğu yaklaşımı en baskın görüşü oluşturmaktadır.[1466] Tarihsel olarak bütün politik camiaların varoluşlarını başarılı savaşlara borçlu olduğu;[1467] devletin zorla empoze edilen bir hükmetme sistemi olduğu kabul edilmektedir.[1468] Bütün bağımsız devletler zora dayalı olarak kurulmuşlar, iç egemenliklerini de şiddet ile ve bu şiddeti tekelleştirerek sağlamışlardır. Ancak 19'uncu yüzyıla gelindiğinde, Avrupa'daki devletler kendilerini etkileyici bir şekilde silahlandırmayı, buna mukabil de sivil nüfuslarını hemen hemen silahsızlandırmayı başarabilmişlerdir.[1469] Merkezi güç kullanabilme konusunda bütün devletler kıyaslanabilir bir pozisyonda olmadığı gibi, hepsi de uluslarını sınırları içerisine entegre etmekte iddia sahibi olamamışlardır.[1470]

Bu nedenle doktrin ve hakemlik kararları ile sabit olan anlayış üzere; devlet ile egemenlik arasındaki oluşturucu ilişki içerisinde ilk ortaya çıkan birim olan devletin konsolide olması ve nüfusu ile ülkesi üzerine empoze olması öncesinde vukubulan şiddet ve güç mücadelesi ortamında, egemenlik kavramının aranması ve bulunamaması durumunun egemenlikteki bir etkinlik eksikliği, kayıp veya bir başarısızlık hali olarak nitelendirilmesi mümkün bulunmamaktadır. Çünkü güç bir olgu, egemenlik ise bir kavramdır. Devlet başarısızlığının en önemli ayırt edici özelliğinin onlara özgü olan daimi şiddet hali olduğu[1471] dikkate alındığında, her devlet ortaya çıkış aşamasında, adlandırıldığı şekliyle, başarısız bir devlettir.

Bir toprak parçası üzerinde hükmeden otoriteler şiddeti tekelleştirerek kendilerini nüfusuna ve diğer egemenlere kabul ettirdiği zaman, bu egemenler arasında ilişkiler zuhur etmiş ve o zaman ülkesel egemen devletler arasındaki ilişkilerden bahsedilir olmuştur. Egemenler arasındaki bu karşılıklı tanıma ve etkileşim devletler arasında dış egemenlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu yüzdendir ki, egemen eşitlik kavramı

[1465] Kreijen, *a.g.e.*, 142.
[1466] Hay ve Lister, *a.g.e.*, 4–5.
[1467] Jenks, *a.g.e.*, 73.
[1468] Andreas Anter, *a.g.e.*, 156–57.
[1469] Tilly, 1990, 56.
[1470] Calhoun, *a.g.e.*, 97.
[1471] Robert I. Rotberg, "Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators", içinde *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*, ed. Robert I. Rotberg (Brookings Institution Press, 2003), 5.

varlığını dış egemenlik kavramının ortaya çıkmasına borçludur.[1472] Egemen eşitlik, basit bir tabirle, her egemen devletin uluslararası hukukta diğer egemen devletlerle aynı hukuki haklara sahip olduğu anlayışına dayanmaktadır.[1473]

Günümüzde Birleşmiş Milletler Şartı, tarihsel olarak koşullandırılmış, fakat tarihin her döneminde verili olarak kabul görmemiş olan egemen eşitlik dilini kullanmaktadır. Uluslararası hukukta ülkesel egemen devletlerin hukuken eşit olduklarını ifade eden bu egemen eşitlik dili, ilk olarak 18'inci yüzyılın sonunda uluslararası hukuk teorisyenleri tarafından evrenselleştirilmiştir.[1474] Bu dönemde inşa edilen egemen eşitlik prensibi, muhtelif kabul ve reddiyelerle birlikte bir söylem olarak günümüze kadar muhafaza edilmiş ise de; bu söylem tarihin her döneminde verili olarak kabul görmemiş ve büyük güç hegemonyası tarihi süreç içerisinde uluslararası hukukun içerisine yerleştirilmiştir.

1815 yılında Viyana Kongresi'nde, 1899 ve 1907 La Haye Konferanslarında ve I. Dünya Savaşı sonrasında Milletler Cemiyeti'nin kuruluş aşamasında devletlerin egemen eşitliğinin bir prensip olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışma konusu olmuş ve bu prensip katılımcı devlet temsilcileri arasında tam anlamıyla kabul görmemiştir. Büyük güçlerin, Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'ne devletlerin eşitliği prensibini dâhil etmedeki isteksizliği, İkinci Dünya Savaşı sonrasında dikkate değer bir şekilde ortadan kaybolmuş,[1475] ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın (BM Şartı) 2'nci maddesinin 1'inci fıkrasının ilk bendinde; organizasyonun, bütün üyelerinin egemen eşitliği prensibine dayandığı belirtilmiştir.[1476]

Bu yüzden devletlerin egemen eşitliği söylemsel bir inşa olarak karşımıza çıkmaktadır. Eşit egemenlik, devletler sistemi içerisinde beraber var olabilmenin temel bir kuralını sağlamış, karşılıklı tanımanın ve egemen devletler arasındaki etkileşimlerin düzenlenmesini mümkün hale getirmiştir.[1477] İki veya daha fazla devlet, kendileri arasında yeterli bir temasa sahip olduklarında ve bir bütünün parçaları olarak davranmalarına sebep olacak şekilde diğerlerinin kararlarında yeterli

[1472]Besson, 2011, 4.
[1473]Lee, *a.g.e.*, 148.
[1474]*a.g.e.*, 150.
[1475]Anand, "Sovereign Equality of States In International Law-I", 237.
[1476]"Charter of the United Nations | United Nations", mad.2, par.1.
[1477]Cohen, 2010, 264.

etkiyi doğurduklarında, bir devletler sisteminin veya uluslararası sistemin varlığından bahsedilebilmiştir.[1478]

Uluslararası düzen ise, devletler toplumunun birincil, öncelikli veya evrensel amaçlarını idame ettirecek uluslararası faaliyetlerin bir örüntüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu amaçlar içerisinde ilk olarak, devletler toplumunun ve sisteminin muhafazası amacı bulunmaktadır. İkinci olarak, bireysel olarak, devletlerin dış egemenliğinin veya bağımsızlığının tanınması ve idame ettirilmesi amacı bulunmaktadır. Bu tanıma için devletlerin ödeyeceği bedel, diğer devletlerin bağımsızlığını ve egemenliğini tanımaktır. Üçüncü olarak, barış amacı bulunmaktadır. Bununla kastedilen evrensel ve daimi barışın inşa edilmesi amacı değil, daha ziyade uluslararası toplumun devletleri arasında normal ilişki şartları altında savaşın yokluğudur. Bu durum belirli şartlar altında ihlal edilebilmektedir.[1479]

Dördüncü olarak, devletler toplumunun birincil veya öncelikli amaçları arasında tüm sosyal yaşamın müşterek amaçları yatmaktadır. Bunlar; ölüm veya vücut bütünlüğünün bozulması ile sonuçlanan şiddetin sınırlandırılması, sözlerin tutulması ve eşya kuralları yoluyla mülkiyetin stabilizasyonudur.[1480] Uluslararası toplumda mülkiyetin istikrarı amacı, devletlerin birbirlerinin mülkiyetini sadece tanımaları yoluyla değil, fakat temelde birbirlerinin egemenliğini yani bir diğerinin yetki alanını tanımaları yoluyla olmaktadır. Tarihsel olarak egemenlik fikri, devletin topraklarının ve halklarının egemenin mülkü olduğu inancından gelmektedir.[1481]

Bu düzenin korunmasının temelinde karşılıklılık nosyonu yatmaktadır. Karşılıklılık, belirli bir eylemde bir aktörün yaptığının geçici bir menfaatten fazlası olduğunu, biri tarafından yapılanın diğerlerinin davranışını etkileyeceğinin farkında olunduğunu ifade etmektedir.[1482] En yüksek önceliğin bu egemenlik oyununun sona ermemesine dayalı olduğu kabul edilen uluslararası toplumda,[1483] bir kural tutarsızca veya eşit olmaksızın uygulanmışsa meşruiyeti sorgulanmakta, bu eşitsizlik uluslararası toplumu memnun edecek şekilde açıklanamıyorsa ve genel kabul gören bir prensip

[1478] Bull, *a.g.e.*, 9.
[1479] *a.g.e.*, 25–26.
[1480] *a.g.e.*
[1481] *a.g.e.*
[1482] Franck, *a.g.e.*, 198–99.
[1483] *a.g.e.*, 181.

üzerine oturtulamıyorsa, pratikler kuralın meşruiyetini sömürmekte ve devletlerin riayet çekimini zayıflatmaktadır.[1484]

Bu nedenle uluslararası düzenin muhafazasını amaç edinen ve devlet egemenliğini öncelikleyen BM dizaynı, devlet içindeki ihlalleri önlemeye yönelik düzenlemeleri içermemiştir. BM'nin ana amacı; uluslararası barış ve güvenliği sağlamaya, daha dar bir şekilde ise başta büyük güçler arasında olmak üzere devletler arasındaki savaşı önlemeye yönelik olmuştur.[1485] Denebilir ki; 1945 yılında Birleşmiş Milletler sistemi, adalet ve bireylerin hakları pahasına düzen ve devletlerin hakları üzerine dizayn edilmiştir.[1486]

Bu nedenle egemenin siyasi karakterini ve kapasitesini ifade eden iç egemenlikten analitik olarak ayrı tutulan dış egemenlik, uluslararası düzenin hukuki inşası için gerek koşul olmuş; ülkesel yetki, tanıma, egemen eşitlik ve diplomatik dokunulmazlık gibi temel uluslararası hukuk kavramlarını inşa etmekte bu analitik ayrım vasıta görevi görmüştür.[1487] Bu inşa uyarınca uluslararası hukuk da, her ne kadar birbirleri ile ilişkili olsa da, iç egemenlik ve dış egemenlik arasındaki analitik ayrımı muhafaza ederek devletin içindeki kapasite veya karaktere odaklanmaktan ziyade devletler arasındaki ilişkileri yönetmeye odaklanmıştır. Bu nedenle de devleti ayakta tutmak için devletlerin egemen eşitliği ve müdahale etmeme prensiplerini benimsemiş ve bu hususu Birleşmiş Milletler Şartı'nda garanti altına almıştır. Bu anlayışa paralel olarak Uluslararası Adalet Divanı da Batı Sahara Tavsiye Kararında:

> *"Uluslararası hukuktaki hiçbir kural, mahkememize göre, bugün dünyadaki devlet formlarının çeşitliliğinden anlaşılacağı üzere, devletin yapısının herhangi bir özel düzen içermesini gerektirmemektedir."*[1488]

demek suretiyle, herhangi bir standart hükümet formunun herhangi bir devlete dikte edilemeyeceğini kabul etmiştir. Bu çoğulcu anlayış çerçevesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi de, geleneksel olarak "uluslararası barış ve güvenlik" kavramını devletlerarası ilişkiler bağlamında yorumlamış ve VII. Bölüm altındaki yetkilerini bir devletin egemenliğini yıkmak için değil, fakat tam tersine, ayakta tutmak ve muhafaza etmek için kullanmıştır.[1489]

[1484] *a.g.e.*, 153.
[1485] Hehir, *a.g.e.*, 34.
[1486] *a.g.e.*, 120.
[1487] Goldsmith ve Levinson, *a.g.e.*, 1845.
[1488] "Western Sahara, Advisory Opinion, 1.C.J. Reports 1975, p. 12."
[1489] Nahlawi, *a.g.e.*, 12.

Ancak egemenliğin, devlet olmanın bir unsuru olduğu ve sosyal olarak inşa edildiği kabul edilmektedir. Egemenin tanınması için kurallar değiştikçe, egemenliğin anlamı da değişime uğrayabilmektedir.[1490] Devlet olarak kabul edilmede aranan ve egemenliği ifade eden bu temel unsur, yakın yüzyıllarda çeşitlilik göstermiş, uygarlık kriterinden etkinliğe, etkinlikten ise sadece tanımaya dayalı hukuki devlete doğru bir evrim geçirmiştir.

Egemenin tanınması için aranan kriterler daima büyük güçlerin pozisyonlarını tahkim etme amacı gütmüştür. 19'ncu yüzyılda ve 20'nci yüzyılın başlarına kadar hakim olan "Uygar olma" kriterinin amacının; gerçek egemenler olarak hangi hükümetlerin tanınacağı yönündeki felsefi problemlerle ilgilenmekten çok, Avrupalıların şahısları, malları ve bağımsızlıklarını batılı olmayan devletlerin ülkelerinde kimlerin koruyabileceğine ilişkin bir tespit yapmak olduğu kabul edilmektedir.[1491] 1930'lara gelindiğinde bu "uygar olma" ehliyeti ihtilaflı hale gelmiş ve vurgu daha çok "etkin hükümet etme" kriterine doğru kaymıştır. Bu son kriterin, sömürgeciliğin savunucuları tarafından Afrikalı milliyetçilerin derhal kendini yönetme taleplerini püskürtmek için kullanıldığı da ileri sürülmektedir.[1492]

Bununla beraber, dekolonizasyon ve çift kutuplu Soğuk Savaş dünyasında tanımanın politik bir enstruman olarak kullanılmasının doğal sonucu olarak; Montevideo Sözleşmesi'ndeki etkin hükümet edebilmeyi içeren testlerin artık uygulanmadığı ve başka kriterlerle yer değiştirdiği ifade edilir olmuştur. Crawford'a göre, devlet olmanın daima etkinlikle eşdeğer tutulması gerektiği yönündeki önerme modern pratikle de uyuşmamıştır.[1493]

Bu modern pratik, dekolonizasyon sonucunda ve ayrıca çift kutuplu Soğuk Savaş dünyasında tanımanın kutuplar arasında politik bir enstruman olarak kullanılmasının neticesi olarak hukuki devlet kavramını ortaya çıkarmıştır. Tanıma, belirli bir politik yapıyı desteklemek için veya belirli yöneticilerin ülkesel otonomi taleplerine meşruiyet kazandırmak için dizayn edilmiş politik bir harekete dönüşmüştür.[1494] Bu nedenle; oluşan hukuki devlet için etkinlik ve egemenlik bir gereklilik değil, bir

[1490]Biersteker ve Weber, *a.g.e.*, 11–18.
[1491]Jackson, 2007, 215–16.
[1492]*a.g.e.*
[1493]Crawford, "International Law Conditions for the Creation of States", 97.
[1494]Krasner, 1999, 25.

sonuç olmuştur. Egemenlik titri şartlardan bağımsız olarak bir devlet hakkı olarak gelmiş ve self-determinasyon hakkının hukuki eşitlik prensibini sağlamıştır.[1495]

Konuyu dekolonizasyon süreci yönünden ele alan Jackson da, ampirik olmaktan ziyade hukuki varlık konumunda olmalarına rağmen uluslararası topluma entegre edilen zayıf devletimsilerin 1960'lardan beri içinde bulunduğu durumu "egemenlik oyunu" olarak adlandırmaktadır.[1496] Uluslararası hukukta devlet olma hali bir kere tanındığında ve Birleşmiş Milletler'e kabul yoluyla delillendirildiğinde bir nevi kategorik dönüşüm tesis edilmiş ve devlet olma hukuki kategorisine geçilmiştir. Uluslararası topluma kabul edilen bu yeni devletler egemen kabul edilmiş ve ne kadar başarısız veya kırılgan olursa olsun, bu halleri devletlik vasfını ve egemenlik iddialarını ortadan kaldırmamıştır.[1497]

Bu devletler; temel olarak dış self-determinasyon hakkına dayanan, *uti possidetis juris* tarafından desteklenen, ideolojik olarak motive edilmiş, tanıma aracılığı ile tesis edilen ve idame ettirilen devletler olarak karşımıza çıkmıştır.[1498] Bu nedenle etkin yönetim şartını karşılayan, ülkesi ve nüfusu ile konsolide olmuş sosyolojik devletler ile bahsi geçen devletimsiler aynı uluslararası topluma ait kabul edilmiş, ancak farklı muhitlerde farklı politik karakterde yaşamlarını sürdürmüşler ve egemenlikleri tartışma konusu olmamıştır. Hukuki devlet kavrayışı; Weber'in tarihsel bürokratik devleti ile modern öncesinin muhitinden geldiği iddia edilen bu devletimsi yapılar arasındaki ayrımı ortadan kaldırarak; herhangi bir ampirik teste gerek kalmaksızın, uluslararası toplumca tanınan her iki tür yapıyı da devlet ve egemen olarak kabul etmiş, toprak bütünlüğünü *uti possidetis juris* ilkesi ile desteklemiş, egemen eşitliklerini tanımış ve müdahaleden muaf tutmuştur.

Uluslararası hukukun esastan çok şekli kayırması ve kurulmuş bir devleti ortadan kaldıracak hukuki bir mekanizmanın bulunmaması nedeniyle bu devletler uluslararası hukukta devlet olarak şahsiyetlerini korumaya devam etmektedirler. Bu korumayı uluslararası hukukun inşa edilmiş söylemi ve kodifikasyonu vermiştir.

1989 yılına ve Soğuk Savaşın bitimine bu anlayış içerisinde girilmiştir. Ancak uluslararası sistemdeki güç dengesinin ortadan kalkması ile birlikte uluslararası hukukun dili ve yaratılma şeklinde değişimler gözlemlenmiştir.

[1495]Kreijen, *a.g.e.*, 149.
[1496]Jackson, 1990, 40–47.
[1497]Crawford, "Sovereignty as a Legal Value", 117–18.
[1498]Kreijen, *a.g.e.*, 148.

Uluslararası hukukun içeriğine ilişkin olarak; realistler resmi kurallara (rules), liberaller değerlere (values), inşacılar ise söyleme (discourse) odaklanmaktadırlar. Uluslararası hukukun değişimi konusunda ise, realistler resmi süreci (formal process) vurgularlarken, liberaller politika sürecini (policy process), inşacılar ise sosyal süreci (social process) göz önünde tutmaktadırlar.[1499] Ian Johnstone uluslararası hukukun söylem odaklı bir yaklaşımını vererek; uluslararası hukuku, hukuki savlar yoluyla üretilen, haklı gerekçelendirilen, diğer aktörlerce savlarına meydan okunan ve genellikle belirli uyuşmazlıklar veya uluslararası olaylara tepki olarak diplomatik etkileşim sürecinde açıklanan "haklı gerekçelendirilebilir bir söylem" olarak tanımlamaktadır.[1500]

Uluslararası sistemin güç konfigürasyonu değiştikçe, uluslararası hukukun hem dili hem de hukuk tarafından oynanan rol değişmektedir.[1501] Uluslararası hukuk, sistemin yapısını yansıtmakta; aktörlerin tabiatı, sistemin hukukunun ülkesel devletler tarafından yapılan bir koordinasyon hukuku mu yoksa bir imparatorluğun dış kamu hukuku mu olacağını göstermekte ve buna uygun bir rol oynamaktadır.[1502]

Uluslararası hukuktaki yerleşik paradigma, özneler arası paylaşılan anlayışlarla oluşmakta ve kodifiye edilmekte, fakat uluslararası sistemde fundamental bir değişikliğin vuku bulduğu bir anda paylaşılan anlayışlar da değişikliğe uğramaktadır. Buna mukabil resmi hukuk yapım süreçlerindeki yavaşlıktan dolayı pozitif uluslararası hukuk sosyal dünyadaki bu değişimleri takip etmekte geri kalmaktadır.

Soğuk Savaşın bitimi ve Sovyetler Birliği'nin yıkılması neticesinde dünya düzeninin çift kutuplu sisteminin ortadan kalkmasıyla birlikte, birbiriyle rekabet eden iki model ortaya çıkmıştır. Biri tek kutuplu ve Birleşik Devletlerden proje edilen yapı, diğeri ise çoğulcu Birleşmiş Milletlere dayalı çok kutuplu dünya düzeni sistemidir.[1503] Sistemin yapısındaki bu değişim veya arafta kalmışlık, uluslararası hukuku da etkilemiştir. Sistemin yapısındaki bu değişiklik bir nevi paradigma kayması veya uluslararası sistemde fundamental bir değişikliğin vukubulduğu "Groteuscu bir anı"[1504] oluşturmaktadır.

[1499]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *a.g.e.*, 112.
[1500]Chesterman, Johnstone, ve Malone, *a.g.e.*, xxxii.
[1501]Hsiung, *a.g.e.*, 19.
[1502]Hoffmann, *a.g.e.*, 211.
[1503]McWhinney, *a.g.e.*, 7.
[1504]Falk, 1985, 7.

Soğuk Savaşın bitimi ile birlikte, bu Groteuscu anda, uluslararası hukuk farklı bir dili kullanmaya başlamıştır. Soğuk Savaşın bitimi itibariyle hâkim kavrayış olan hukuki devlet kavrayışı sorgulanmaya başlanmış; uluslararası sistemde self-determinasyon hakkı ile ortaya çıkmış, uti possidetis juris ile desteklenmiş[1505] ve iki kutuplu sistemde güç dengesi uğruna tahammül gösterilmiş devletler yeni bir fenomenin zuhur etmesi olarak uluslararası topluma sunulmuştur.

Bu sunum kapsamında; Soğuk Savaş sonrası oluşan hegemonya, egemenliği kademelendirici söylemini muhatap kitlesine hem tek kutuplu ve Birleşik Devletler'den proje edilen yapının emperyal lisanıyla, hem de çoğulcu Birleşmiş Milletlere dayalı yapı altında egemenlik lisanı ile yöneltmiştir.

Bu yüzden "yoz devlet" etiketi ile ortaya çıkan ve 19'uncu yüzyıl uluslararası toplumunu karakterize eden dışlama mantığı ve söyleminin yanı sıra, "başarısız devlet" söylemi ile bu mantık egemenlik söyleminin içerisine entegre edilmiştir.[1506]

Ana akım uluslararası hukukta söylemler, hukuk yaratma veya inşa etme çabaları değil, hegemonik pratiklerin bir parçası olarak görülmektedir.[1507] İnşacılar ise, uluslararası hukuku kimlik temsilinin ve norm yapımının bir söylemi olarak görmektedirler.[1508] Soğuk Savaş sonrasında; dış egemenlik kavramının devlet olmanın doğal bir uzantısı olmasının ötesinde, merkezi hükümetin etkinliği ve nüfusuna veya uluslararası topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmeye istekli veya muktedir olması ile tanımlandığı bir anlayışa doğru gidilmiş; uluslararası sorumluluklarını yerine getirmeye isteksiz agresif devletler "yoz devlet" olarak, nüfusuna veya uluslararası topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmeye muktedir olmayan devletler ise "başarısız devlet" olarak adlandırılmışlardır.

Başarısız devlet etiketlemesine maruz kalan devletlerden biri olan Somali uluslararası söylemde başarısız devletin paradigmatik örneği olarak gösterilmekte; başarısız olarak nitelendirilen diğer devletlere örnek olarak ise; Sudan, Afganistan, Kamboçya, Liberya, Yemen, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Solomon Adaları,

[1505]Kreijen, *a.g.e.*, 57.
[1506]Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, *a.g.e.*, 140–45.
[1507]Beckett, *a.g.e.*, 145.
[1508]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *a.g.e.*, 111–12.

Sierra Leone ve Merkezi Afrika Cumhuriyeti,[1509] Angola ve Burundi karşımıza çıkmaktadır.[1510]

Soğuk Savaş sonrasında egemenliği kademelendirici söylemini muhatap kitlesine tek kutuplu ve Birleşik Devletler'den proje edilen yapının emperyal lisanıyla yönelten ve yoz devlet söylemini kullanan emperyal hukuk, ayırt edici yapısı itibariyle, egemenliğin algılanma şekli ve hiyararşik yapı ile kendini göstermiştir.

Bu yapıda, sadece bir devlet gerçek anlamda egemen olmakta ve onun iradesi hukukun var olan kurallarının üzerinde bulunmaktadır. Emperyal güç, uluslararası camianın menfaatleri ile kendi menfaatleri arasında bir eşitlik kurmakta ve uluslararası toplum adına insan güvenliği ve adaletini sağlamayı kendi sorumluluğu olarak algılamaktadır.[1511] Ahlakilik içeren insancıl söylemi tek taraflı olarak kullanarak, bazı devletleri "yoz devletler" olarak etiketleyerek, onlara uluslararası hukukun tanıdığı korumaları reddederek, egemen eşitlik prensibini zayıflatmanın yollarını aramaktadır.[1512]

Soğuk Savaş sonrası oluşan çoğulcu Birleşmiş Milletlere dayalı yapı altında kendini gizleyerek ama semantik otoriteyi kullanarak egemenlik lisanı ile yöneltilen söylem ile, zayıftan tutun da kırılgan, başarısız ve yıkılmış devletlere varana kadar devletin yönetim kapasitesi ve davranışına yönelik yeni hiyerarşiler üzerine oluşturulan pozisyonlar, şu anda devletlerin işlevsel kapasitesi referans alınarak belirlenmeye çalışılmaktadır. Kırılgan veya başarısız devleti neyin oluşturduğuna ilişkin olarak, özellikleri açık ve kapsamlı bir şekilde belirlemeye yönelik bir çok girişim bulunmaktadır.[1513]

Başarısız devlet kavramı çok çeşitli tanımlara sahip olup, en basit hali ile başarılı devletin karşıtı olarak tanımlanmaktadır.[1514] İnşacı bir yaklaşımın ilişkisel ontolojisi, başarısız devlet rolünün sadece paylaşılan bilginin sosyal yapısına ilişkin olarak oluşturulmasına izin vermektedir. Bu yaklaşıma göre başarısız devlet, uygun devlete ilişkin olarak dışarıdan oluşturulana kadar önceden var olamamakta ve paylaşılan bilgi yapısı dâhilinde tanımlanmaktadır. Soğuk savaş sonrası dönemde, devlet

[1509]Woolaver, *a.g.e.*, 603.
[1510]Rotberg, 2003, 1–11.
[1511]Cohen, 2006, 495.
[1512]*a.g.e.*, 494.
[1513]Jones, *a.g.e.*, 61.
[1514]Brooks, *a.g.e.*, 1160.

olmanın uygun özellikleri yeniden tanımlanarak, başarısız devlet fikirsel düzeyde yeniden oluşturulmuştur.[1515]

Bir devletin mükemmelik derecesinde başarılı sayılabilmesi için; kendi toplumsal sınırları dahilinde etkin kontrol ve kamu otoritesi icra edebilmesi, bu etkinliğinin diğer devletler tarafından tanınmış olması, dış aktörleri ülke içerisindeki otorite yapılarından dışlayabilmesi, devletinin sınırları içerisine ve dışarısına insan ve malzeme akışını düzenleyebilmesi ve kontrol altında tutabilmesi, bu çerçevenin ise temsil ve refah ile desteklenmesi gerekmektedir.

Kavramsallaştırma gayretlerine rağmen; uluslararası hukukta başarısız devleti tanımlayan ortak kabul görmüş bir kavramsallaştırma bulunmamaktadır.[1516] Emperyal söylem içerisinde konumlanan yoz devletler ile egemenlik söylemi içerisinde yer alan başarısız devletler aynı karakteristik setini ifade etmemektedir. Bu yüzden, bu kavramların birbirlerinin yerine kullanılması da mümkün görülmemektedir.[1517] Başarısız devlet nosyonu genel olarak, bir devletin iç karakteristiğini tanımlamak için kullanılırken, yoz devlet kavramı bir devletin dış politika davranışını ifade etmek için kullanılmaktadır.[1518]

Buna mukabil; Thürer'e göre başarısız tabiri, bir aşırı uçta çok geniş tanımlama ile günümüz modern uluslararası hukukuna göre agresif, keyfi, tiranik veya totalitaryan devleti; diğer uçta ise dar bir tanımlama ile hükümetsiz devleti ifade etmekte olup,[1519] bu anlamıyla yoz devlet geniş bir tanımlama içerisinde başarısız bir devleti ifade edebilmektedir. Noam Chomsky de başarısız devletlerin karakteristik özelliklerini; vatandaşlarını şiddet ve belki de yok edilmekten korumaktan aciz veya isteksiz olmak; ve serbestce saldırganlık veya şiddet gösterecek kadar kendilerini ulusal veya uluslararası hukukun ötesinde görmek[1520] olarak tanımlamak suretiyle "yoz" ve "başarısız" kavramlarını tek bir cendere içinde, başarısız tabiri altında eritmektedir. "İlgiye mazhar devlet" kavramı kullanılmak suretiyle de yoz devlet ve başarısız devlet kavramlarına yönelik olarak bir kavram birlikteliği yaratılmıştır. Bu kavramsal birliktelik ilerleyen süreçte koruma sorumluluğu doktrini ile birlikte bu "ilgiye mazhar devletlere" karşı bir hukuki doktrine dönüşmüştür.

[1515]Halvorson, *a.g.e.*, 593.
[1516]Dube ve Manatsa, *a.g.e.*, 2.
[1517]Bilgin ve Morton, *a.g.e.*, 55–56.
[1518]*a.g.e.*, 56.
[1519]Thürer, *a.g.e.*, 733.
[1520]Chomsky, 2006, 1–2.

Başarısız devletlerin yeni bir fenomen olmadığı, uluslararası devletler sistemi var olduğundan beri politik realitenin bir parçası olduğu kabul edilmekle[1521] birlikte "başarısız devlet" veya "yoz devlet" kavramlarının birebir olarak geçmişte de kullanılmış olduğuna ilişkin bir kanıt bulunmamaktadır. Buna rağmen egemen eşitliğin reddiyesi mahiyetindeki benzer etiketlemeler ve tasvirler tarihi kayıtlar içerisinde bulunabilmektedir.

James Lorimer'in (1818-1890) medeni, barbar, vahşi ayrımı;[1522] John Rawls'ın tiranik, hiyerarşik, liberal şeklindeki benzer üçlemesi;[1523] protektorat, dominyon veya kraliyet kolonileri gibi kolonyal yönetim formlarının temelini oluşturan uygar ve uygar olmayan devletler şeklindeki ikili ayrım;[1524] Osmanlı İmparatorluğu için kullanılan "Avrupa'nın hasta adamı" etiketi ve Cumhuriyetçi Çin'in "kaosa iliştirilmiş ecnebi bir ofis" olarak adlandırılması;[1525] Monroe doktrinine ek Roosevelt önerisinde Latin Amerika devletlerine iliştirilen "iktidarsız" lakabı;[1526] 1945 yılında Japonların "insanlığın düşmanı figürünün en son vücut bulmuş hali" olarak adlandırılması;[1527] J.K. Galbraith ve John F. Kennedy'nin "otoriteleri ancak uluslararası havaalanına kadar ulaşabilen orman rejimleri" nitelemesi;[1528] modernizasyon ve kalkınmaya dayanan bir lisan kapsamında kolonyal ilişkilerin gereklerini gizlemeye yardımcı olan "gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan" kategorileri;[1529] Güney Afrika'daki rejimleri ifade etmek için kullanılan "firavun" veya "haydut" tabirleri;[1530] "başarısız" ve "yoz" kavramlarının öncülleri ve eşitliğin reddi niteliğindeki etiketlemeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Etiketleme uygulanacak politikayı da etkilemektedir.

Bu yüzden devlet başarısızlığının hem objektif ve hem de sübjektif boyutlarının bulunduğu ve bu boyutların her ikisinin de kavramsallaştırma için gerekli olduğu kabul edilmektedir. Başarısız devlet etiketini haketmenin objektif boyutu, genel olarak zayıf hükümetlerin uluslararası topluma karşı sorumlu oldukları nüfusları ve

[1521]Dube ve Manatsa, *a.g.e.*, 3.
[1522]James Lorimer, *The Institutes of the Law of Nations: A Treatise of the Jural Relations of Separate Political Communities (Vol.II)*.
[1523]Rawls, *The Law of Peoples*.
[1524]Jones, *a.g.e.*, 60.
[1525]Halvorson, *a.g.e.*, 587.
[1526]Woolaver, *a.g.e.*, 599.
[1527]Simpson, *a.g.e.*, 436.
[1528]Halvorson, *a.g.e.*, 587.
[1529]Jones, *a.g.e.*, 61–62.
[1530]Litwak, *a.g.e.*, 377.

ülke topraklarını kontrol etmedeki yetersizlikleridir. Başarısız devlet etiketini haketmenin sübjektif boyutunu ise, önde gelen devletlerin elit karar yapıcıları tarafından oluşturulan sübjektif politik bir hüküm verme oluşturmaktadır.[1531]

Tarafsız, bilimsel ve objektif tanımlama gayretlerinin günümüz versiyonunda başarısız devlet, metrik göstergeler yoluyla tespit edilmeye çalışılmaktadır. Burada kantitatif gayretler ön plana çıkmaktadır.[1532] Devlet kırılganlığı ve başarısızlığının teşhisleri ve analizleri, objektiflik ve doğruluk görüntüsü taşımakta ve ampirik gözlem ve ölçümü temel aldığını iddia etmektedir. Devlet başarısızlığının bahsedilen objektif yönü haricinde sübjektif yönü ise; büyük güçlerin belirli tipteki ulus ötesi düzensizlik ve güvensizliğe karşı, değişen tarihi periyotlarda gösterdikleri duyarlılığa dayanmaktadır. Bu haliyle devlet başarısızlığı, sadece yönetim müesseselerinin bir başarısızlığı değil, aynı zamanda büyük güçler tarafından tanımlanan bir sübjektif koşul olmaktadır.[1533]

Ancak günümüz başarısız devletlerinin göstermiş olduğu bu iç maddi koşulların; geçmişteki örneklerin sergilediği etnik temizlik, ayrılıkçı talepler, azınlıklara zulüm, savaş beyi şiddeti ve mülteci akımlarından ne yönde anlamlı bir şekilde ayrılış gösterdiğini teşhis etmek güçlük arzetmektedir.[1534] Başarısız olarak adlandırılan devletler esasen bir yönetişimden yoksun değildirler. Realitede, sözde başarısız veya kırılgan devletler ile yönetilmeyen alanların çoğu değişik bir şekilde yönetilmektedir.[1535] Yönetilememezlik, bu toprakların yönetişimden yoksun olduğu anlamına gelmemekte, daha ziyade var olan otorite yapılarının devletin formal müesseseleri ile alakalı olmaması anlamına gelmektedir.[1536]

Başarısız devlet statüsüne doğru kaymak, bunun öncesinde işlevsel bir devlet olarak faaliyet göstermeyi gerektiriyor ise, Sierra Leone ve Afganistan gibi yerlerin başarısız devlet olarak düşünülemeyeceği, aslında başlangıçtan beri bunların devlet olamadıkları görülmektedir.[1537] Mezopotamya'daki bazı politik yapılar, zamanda geriye doğru bir bakış açısıyla sırf başka bir isim bulunmadığından dolayı devlet

[1531]Halvorson, *a.g.e.*, 583–84.
[1532]Dube ve Manatsa, *a.g.e.*, 8.
[1533]Halvorson, *a.g.e.*, 584.
[1534]*a.g.e.*, 586.
[1535]Clunan ve Trinkunas, *a.g.e.*, 17–30.
[1536]Stigall, *a.g.e.*, 48–49.
[1537]Brooks, *a.g.e.*, 1168–69.

olarak adlandırılmış ise,[1538] başarısız olarak nitelenen bu tür yapıları da mevcut uluslararası sistemin kurgu ve söylemsel sosyal inşası gereği devlet olarak adlandırmaktayız.

Uluslararası alanda yerleşmiş hukuk normları da iç ve dış egemenliği analitik olarak ayrık tutarak bu tür devletleri koruma altına almıştır. Ancak her halde; iç ve dış egemenlik arasındaki analitik ayrımı yok etmek, dış egemenliği egemenin iç karakterine bağlamak, egemen eşitlik ve müdahale etmeme prensibine bir saldırı oluşturmuş; tarihsel olarak barbar, vahşi, kâfir, medeniyetsiz, şer, firavun, haydut ve buna benzer şekilde egemenin iç karakterine göre yaftalamanın şimdilerde yoz, devletimsi, başarısız, kırılgan, ilgiye mazhar veya yönetilemeyen şeklinde etiketlerle karşımıza çıktığı ve bu etiketi alanların uluslararası toplumdaki eşit duruştan yoksun kılındıkları ve belirli anlatılarla müdahaleye açık hale getirildikleri görülmüştür.

Devletleri müdahaleye açık hale getiren uluslararası hukuk dili daima farklı söylemleri benimsemiştir. Başarısız devletlere müdahalede olduğu gibi, her müdahale kendi haklı çıkarıcı söylemi ile birlikte uluslararası topluma sunulmaktadır. Uluslararası hukuk, içeriği itibariyle janus yüzlü görülmektedir. Çoğunlukla da bir kimsenin, hangi normatif içeriği arzu ediyorsa, onunla doldurabileceği boş bir kabuk olarak kabul edilmektedir.[1539] Uluslararası hukuktaki kimi normlar bu amaca hizmet etmektedir. Kasıtlı bir şekilde infaz edilemez nitelikte olan normları Reisman "lex simulata" veya "lex imperfecta" olarak,[1540] Thomas Franck ise "ebleh norm (idiot rule)" olarak adlandırmaktadır.[1541]

Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2/4 ve 51'inci maddeleri kuvvet kullanımına ilişkin bir ebleh norm ortaya koymakta, devletlerin diğer bir devlete karşı meşru müdafaa haricinde silahlı kuvvet kullanımını başlatamayacaklarını belirtmektedir.[1542] Ancak paradoks oluşturacak bir şekilde, kuvvet kullanımını mutlak surette yasadışı kılan girişimler kuvvet kullanımını meşrulaştıracak birçok yeni söylemin yaratımına da sebep olmaktadır.[1543] Silahlı kuvvet kullanımı istisnalar cinsinden haklı

[1538]Hay ve Lister, *a.g.e.*, 4–5.
[1539]Bianchi, *a.g.e.*, 213.
[1540]Reisman, 1981, 102.
[1541]Franck, *a.g.e.*, 75.
[1542]*a.g.e.*
[1543]Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, *a.g.e.*, 130–45.

gerekçelendirilebilmekte olup, bu söylemsel pratik 1940'ların sonunda başlamış ve 11 Eylül saldırıları sonrasında yeni bir momentum kazanmıştır.[1544]

Bu dinamizm içerisinde tüm müdahaleler, anlatısı ile birlikte uluslararası topluma sunulmaktadır. Egemenliğe, uluslararası hukuka veya insan haklarına atıf yoluyla her türlü argüman; çoğulcu veya dayanışmacı bir perspektiften haklı gerekçelendirilebilmektedir. Uluslararası hukukla kim ilgilenirse ilgilensin bir anlatı sunmaya davet edilmekte, varacağı hüküm belirli bir konusu olan, olguları ihtiva eden ve uygulanabilir hukuku sunan bir anlatı olmaktadır.[1545]

Bu anlatıda çoğulcu perspektif, devlet egemenliğini öncelikleyen BM dizaynının devlet içi ihlalleri önlemeye yönelik düzenlemeleri içermediğini; BM'nin ana amacının uluslararası barış ve güvenliği sağlamaya, daha dar bir şekilde ise başta büyük güçler arasında olmak üzere devletler arasındaki savaşı önlemeye yönelik olduğunu ileri sürmektedir.[1546] Çoğulcu yaklaşım adını her bir devletin 'iyi yaşam' ile ilgili olarak kendine has bir kavrayışı olduğunu ve uluslararası toplumun niteliksel olarak farklı devletlerden oluştuğunu söyleyen anlayıştan almaktadır. Çoğulcu proje, milletler hukukunu uluslararası anlaşmalar ve teamülden elde etmeye yönelik bir teşebbüs olarak da görülmektedir. Burada uluslararası toplumun üyeleri olan devletlerin rıza gösterdikleri kurallar ve prensipler bulunmaktadır. Bu yüzdendir ki; Birleşmiş Milletler Şartı'nda veya uluslararası hukukta herhangi bir yerde insani müdahaleye ilişkin olarak hiçbir genel hak bulunmadığı iddia edildiğinden dolayı, çoğulcular insani müdahaleyi hukuka uygun bulmamaktadırlar.[1547] Bu anlayışa göre müdahale; sadece davet (rıza) ile, meşru müdafaa amacıyla veya Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Birleşmiş Milletler Şartı'nın VII'nci Kısmı çerçevesinde alacağı kararla olabilmektedir.[1548]

İnsani müdahaleyi destekleme eğilimi gösteren dayanışmacı normların anlatısı ise, uluslararası insan hakları hukukunun, uluslararası insancıl hukukun ve uluslararası ceza hukukunun normlarını kullanmaktadır.[1549] Dayanışmacılığın ana unsuru bireylerin uluslararası toplumun direkt üyeleri olarak görülmesinde yatmaktadır. Bu anlayış dayanışmacıların insani müdahale konseptini kucaklamalarına neden

[1544] *a.g.e.*
[1545] Bianchi, *a.g.e.*, 291–92.
[1546] Hehir, *a.g.e.*, 34.
[1547] Jorgensen, *a.g.e.*, 120.
[1548] Powers, *a.g.e.*, 119–20.
[1549] Lepard, *a.g.e*, 4.

olmuştur.[1550] Birleşmiş Milletler Şartı incelendiğinde insan haklarına ilişkin normlara da rastlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Şartı'nın kendisi, Birleşmiş Milletler'in temel maksadını; "İnsan haklarının ve ırk, cinsiyet, dil veya din farkı gözetmeksizin herkes için temel özgürlüklere saygıyı destekleyecek ve geliştirecek uluslararası işbirliği" olarak ilan etmiştir.[1551] BM Şartı'ndaki 55'inci maddeye göre ise; Birleşmiş Milletlere, insan haklarının ve herkes için temel özgürlüklerin takibi ve bunlara evrensel saygının geliştirilmesi görevi yüklenmiştir. Buna paralel olarak 56'ncı madde ise, bütün üyelerin bu maksadın başarılması için müşterek veya ayrı olarak, işbirliği içerisinde hareket etmeye söz verdiklerini ifade edilmektedir.[1552]

Liberal teorinin, bu yönüyle, kendini normatif bireyselciliğe adadığı kabul edilmektedir. Yani birincil normatif birim olarak devlet değil, birey kabul edilmektedir. Bu yaklaşım toplumcu (communitarian) anlayışla uyumlulaştırılması zor bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Kozmopolitan anlayışa uygun olarak, devletlere saygının bireylere saygının türevi olduğunun kabul edilmesi halinde, egemenlik nosyonu da yeniden tanımlanmaktadır. Devletin egemenliği devletin ulusal veya iç meşruiyetine bağlanmaktadır.[1553]

Bunun uluslararası hukukla ilişkilendirilebilmesi için kavramsal ve normatif terimlerle anlaşılması gerekmektedir. İlk olarak, insan merkezli bir yaklaşım benimsenerek; birey, tüm gayretlerin ve hukuki çerçevenin yararlanıcısı veya nihai değeri, ayrıcalıklı unsuru olarak kabul edilmektedir. İkinci olarak, güvenliğin odak noktası devletten bireye doğru kaydığında, insan güvenliği müşterek ilgi meselesi olmakta ve bir devletin hükümeti, aynen kendi halkı için endişelendiği gibi, kendini diğer bir devletteki bireylerin güvenliğinden de sorumlu hissedebilme hakkını elde etmekte veya onlar için de endişe duyabilmektedir.[1554]

Bu doktrinel zıtlıklar içerisinde ve hukukta kesin bir dış prensibin yokluğunda, "uluslararası hukuktaki belirsizlik tezi" karşımıza çıkmaktadır. Daha önce ifade edildiği üzere "Belirsizlik tezi" hukukun politika olduğuyla yakından ilişkili bir tezdir. Bu teze göre, kurallar kendi başına bir çözüm sağlama kabiliyetine sahip değildir. Çünkü belirsizdirler. Bu yüzden kurallar tek bir doğru cevabı olan bir

[1550]Jorgensen, *a.g.e.,* 121–22.
[1551]United Nations, "U.N. Charter".
[1552]*a.g.e.*, md.56,57.
[1553]Teson, *a.g.e.,* 1.
[1554]Tigerstrom, *a.g.e.,* 49.

hukuki sorun sağlamamaktadırlar. Eşit derecede meşru savlar seti, birçok zıtlık çiftlerinden yaratılmakta ve hukukun farklı konu alanlarını karakterize etmektedirler.[1555]

Tez kapsamında 1950-1989 yılları arasında Soğuk Savaş dönemindeki müdahaleler ve 1989-2001 tarihleri arasındaki Soğuk Savaş sonrası dönemin müdahalelerindeki haklı gerekçelendirmeler ve söylemler incelenmiştir. Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında farklı iki tür (çoğulcu, dayanışmacı) söyleme rastlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası güç dengesindeki değişim haklı çıkarıcı söylemlerde de mukabil değişiklikleri yaratmış, içerik olarak uluslararası hukuka atıftan insancıllığa, hukukun değişimi hususunda ise rızadan konsensusa doğru bir evrilme gözlemlenmiştir.

Avrupa dışında Soğuk Savaş, savaşmanın unutulduğu bir dönem olmamıştır. 1948 ile 1989 yılları arasında bir yerde ciddi bir silahlı çatışmanın olmadığı neredeyse tek bir yıl bile geçmemiştir.[1556] Bununla birlikte Soğuk Savaş'ın güç dengesi sisteminde insani müdahaleler ve dayanışmacı argümanlar uluslararası toplum tarafından reddedilmiştir. 1971'de Doğu Pakistan'a Hindistan Müdahalesi, 1978'de Uganda'ya Tanzanya müdahalesi, 1978'de Kamboçya'ya Vietnam Müdahalesi ve 1979'da Merkezi Afrika Devleti'ne Fransız müdahalesi insani müdahaleler olarak görülmeye müsait bulunsa bile;[1557] devletler toplumunun çoğunluğu tarafından gayrimeşru ve hukuka aykırı görülmüş ve kınanmıştır.[1558]

Çoğulcu ve dayanışmacı yaklaşım arasında nereye yaslanılacağını politik güç dengesi belirlemiş, Soğuk Savaş dönemindeki güç dengesi ortamında uluslararası toplumun yaklaşımı, insani müdahaleyi reddetmek ve egemenlik hakkını ve müdahale etmeme prensibini kutsamak yönünde olmuştur.

Ancak Soğuk Savaşın bitimi ile birlikte; güç dengesindeki değişim uluslararası hukukun diline de yansımış, müdahalelere ilişkin hukuki argümanlarda da değişim gözlemlenmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde müdahaleler 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'e müdahalesi ile başlamıştır. Bu müdahalenin akabinde ise Irak'a yapılan müdahale dayanışmacı ve çoğulcu yaklaşımların bir karışımını ihtiva etmesi sebebiyle bir dönüm noktası oluşturmuştur.

[1555]Bianchi, *a.g.e*, 136.
[1556]Hobsbawm, *a.g.e*, 339.
[1557]Amstrong, Farrell, ve Lambert, *a.g.e.*, 140.
[1558]Menon, *a.g.e.*, 46–47.

Uluslararası hukuka vurgu yapan bir yaklaşım içerisinde ABD, Kuveyt'in işgaline karşı, hemen BM Güvenlik Konseyi'nden karar almaya ve uluslararası desteği kazanmaya çalışmıştır.[1559] Dayanışmacı argümanlardan sakınan Başkan Bush, en başlarda Irak'ın insan hakları sorununu Irak'ın bir iç meselesi olarak sunmuştur.[1560] Tüm bu yaklaşımlar bireye karşı devletin egemenliğini ayrıcalıklı tutan uluslararası düzen fikrine yönelik olarak ABD'nin paralel yaklaşımını göstermektedir.[1561]

Ağustos 1990-Şubat 1991 tarihleri arasında Körfez Savaşının haklı gerekçelendirmesine yönelik söylemlerin %62'sinin uluslararası hukuka, %20'sinin milli menfaat ve ekonomiye, %12'sinin insan haklarına ve %6'sının ise egoist ahlakiliğe dayandırıldığı görülmektedir.[1562] Haklı gerekçelendirmeye dayanan söylemlerin vukubulduğu ilk ayda insan hakları söylemi tamamen gözardı edilmiştir. Diğer aylarda artan şekilde atıf almaya başlamış, fakat uluslararası hukuka ve milli menfaatlere yapılan atıflara oranla insan hakları söylemi zayıf kalmaya devam etmiştir.[1563]

Körfez Savaşı; savaş öncesinde uluslararası hukuka ve egemenliğin kutsallığına yapılan vurgu ve savaş sonrasında güvenli bölgelerin inşası esnasında insan hakları normlarına yaptığı vurgu sebebiyle önem taşımaktadır.

ABD'nin insan hakları ihlallerine karşı ilk hareketsizliği, uluslararası hukuk ve egemenlik haklarına dayanılarak gerekçelendirilmiştir. Güvenli bölgeler kurulduktan sonra hukuki bir yetkilendirme olmaksızın insani bir yaklaşımla, 688 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı ile uyumlu fakat yetkilendirilmemiş bir şekilde hareket edilmiştir.[1564]

Bu yaklaşımın ardından insan hakları söylemlerinde yoğunlaşma görülmüştür. Soğuk Savaş sonrası dönemde, temelde insani müdahaleyi temsil edecek altı olayın vukubulduğu kabul edilmektedir. Bunlardan beşinde (Bosna, Somali, Ruanda, Haiti, Kosova) Güvenlik Konseyi'nin meşru müdafaadan öteye giden kuvvet kullanımına cevaz verdiği görülmektedir.[1565] Somali, Haiti, Irak, Afganistan[1566] ve Suriye'ye[1567] yönelik ABD müdahaleleri ise, bir şekilde başarısız devlet fikriyle ilişkilendirilmiştir.

[1559]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/660 (Aug. 2, 1990)", y.y.,
[1560]Human Rights Watch, "Human Rights Watch Report 1992 (Events of 1991)", 700.
[1561]Kerton-Johnson, *a.g.e.*, 47.
[1562]*a.g.e.*, 24.
[1563]*a.g.e.*, 26.
[1564]*a.g.e.*, 54.
[1565]Lepard, *a.g.e.*, 7.
[1566]Sterio, *a.g.e.*, 222.

Devlet başarısızlığı nosyonu Birleşmiş Milletler bağlamında ilk defa, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri (1992-1996) Boutros Boutros Gali tarafından dile getirilmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Boutros Ghali; başarısız devletler hususundaki uluslararası müdahalenin, askeri ve insani müdahalenin ötesine geçmesi gerektiğini ve etkin hükümetin tekrar kurulması hususunda uluslararası bir uzlaşının geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur.[1568]

Bu düşüncenin temelinde, insani müdahalenin daima olgudan sonra gelmesi yatmaktadır. Bu yüzden insani müdahalenin geç bir safhada ortaya çıktığı kabul edilmektedir.[1569] Geç safhada bir müdahaleyi ihtiva eden insani müdahale devlet başarısızlığının temel sebebine değinmekte başarısız olmaktadır. İnsani müdahale, ciddi temel insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılmasını amaçlamakta, fakat bu maksat doğrudan semptomların tedavisi ile alakalı olup, başarısızlığın altında yatan sebeplerle mücadele etmeyi amaçlamamaktadır.[1570]

Başarısız devletlere müdahale konsepti, egemenliğin yeniden inşasına yönelik olarak koruma sorumluluğu doktrininin geliştirilmesine olanak sağlamıştır. Soğuk Savaş sonrasındaki egemenlik inşası, hukuk yaratımında ihtiyaç duyulan geleneksel devlet rızası yoluyla değil, paylaşıma sunulan anlayışlar üzerinden yaratılan konsensüs yoluyla yapılmıştır.

Hukuktaki değişimlerin pratikler yoluyla değil, hukukun kaynakları yoluyla ortaya çıkan değişimlerle sınırlandırılmış olarak algılanması, uluslararası hukukun aşil topuğunu oluşturmakta ve statik bir görünüm sergilemesine sebep olmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında, anlaşma yapımının hantal süreçleri ve teamül hukukundaki yavaş değişim ile birlikte uluslararası hukukun genel itibariyle durağan göründüğü kabul edilmektedir.[1571] Ancak hukuk sosyal bir fenomendir ve sosyal dayanışmacılığın bütün çeşitliliklerini yansıtmaktadır. Hukukun işlevi, sosyal düzeni idame ettirmektir. Sosyal düzen ise, gerçek davranışın düzenlileşmiş örüntülerinde

[1567]Benjamin, *a.g.e.*.
[1568]United Nations, "U.N. Doc. A/CONF.176/1 (Mar.7,1995)", y.y.
[1569]Kreijen, *a.g.e.*, 301.
[1570]A.g.e., 302.
[1571]Venzke, 2014, 102.

bulunabilmektedir.[1572] Bu yönüyle söylem ve sosyal dünya karşılıklı olarak birbirini inşa etmektedir.[1573]

İletişimsel pratiklerde uluslararası hukuk; rıza değil, konsensus arayan bir iletişim dili olarak karşımıza çıkmaktadır.[1574] Uluslararası hukukun yaratımında rıza ve konsensus ikilemi devamlı surette zuhur eden ihtilafları oluşturmuştur. Lotus Davası yargıçlarından Loder, uluslararası hukukun rızaya dayalı kavrayışını reddederek; bu görüşünü "uluslararası hukuk, büyük kısmıyla yazılı değildir ve müeyyidelerden yoksundur. Genel fikir birliğine, konsensüse, medeni devletlerin kabülüne dayanmaktadır. Bu kurallar bütününe uluslararası hukuk denmektedir."[1575] sözleriyle ifade etmiştir. Mahkeme'nin kararına muhalefet eden diğer bir yargıç Weiss'e göre de; "Türkiye'nin uygulamadaki temel hatası, uluslararası hukukun kaynaklarını bulunmadığı bir yerde aramasıdır. Ona göre, uluslararası hukuk, fikirler ve sistemlerin bir birikimi tarafından yaratılmamıştır. Onun kaynağı hükümlerin bir toplamı da değildir. Bunlar sadece onun bazı yönlerini keşfetme metodudur. Gerçekte uluslararası hukukun tek kaynağı konsensustur."[1576]

Paylaşılan anlayışların oluşturulmasında ve konsensus arayışında hitap edilen muhatap kitle uluslararası toplum olmaktadır. Uluslararası toplumun ortak inançlar ve değerleri taşıdığı kabul edilmektedir. Bu nedenle; Clark'ın ifade ettiği üzere; aktörlerin meşruiyet arayışı, uluslararası toplumun varlığını göstermektedir. Müşterek değerler setine sahip bir uluslararası toplumun varlığı sebebiyledir ki; uluslararası toplumdaki aktörler, belirli faaliyetlerini veya hareketlerini meşru göstermek için sayısız strateji içerisine girmektedir.[1577]

Daha önce ifade edildiği üzere, uluslararası düzenin korunmasının temelinde karşılıklılık nosyonu yatmaktadır. Karşılıklılık, belirli bir eylemde bir aktörün yaptığının geçici bir menfaatten fazlası olduğunu, biri tarafından yapılanın diğerlerinin davranışını etkileyeceğinin farkında olunduğunu ifade etmektedir.[1578] En yüksek önceliğin bu egemenlik oyununun sona ermemesine dayalı olduğu kabul

[1572]Dupret, "Legal Pluralism, Plurality of Laws, and Legal Practices", (Makalenin sayfa numaralandırması bulunmamaktadır.).
[1573] Brunnee ve Toope, *a.g.e.*, 125.
[1574]Kritsiotis, *a.g.e.*, 407–8.
[1575]Permanent Court of International Justice (PCIJ), "The Case of the S.S. Lotus, (France v. Turkey), Judgment, 7 Sep. 1927, P.C.I.J. (ser.A) No:10", 34," Loder's Dissent Opinion".
[1576]*a.g.e.*, 43,"Weiss' Dissent Opinion".
[1577]Clark, *a.g.e.*, 2.
[1578]Franck, *a.g.e.*, 198–99.

edilen uluslararası toplumda,[1579] bir kural tutarsızca veya eşit olmaksızın uygulanmışsa meşruiyeti sorgulanmakta, bu eşitsizlik uluslararası toplumu memnun edecek şekilde açıklanamıyorsa ve genel kabul gören bir prensip üzerine oturtulamıyorsa, pratikler kuralın meşruiyetini sömürmekte ve devletlerin riayet çekimini zayıflatmaktadır.[1580]

Kuramsal modelde ifade edildiği üzere; düzenleyici değişken olan güç dengesindeki değişim ile birlikte egemenliğin yeniden inşası belirli bir stratejiyi izlemektedir. Bunlar sırasıyla;

1. Başarısız devlet kavramsal zemininin yaratılması,
2. Devlet başarısızlığının güvenlikleştirilmesi ve hakim söylem haline gelmesi,
3. Koruma Sorumluluğu ve egemenlik normunun yeniden inşası,
4. Müdahalede seçici kullanım için anlatı oluşturmadır.

Bu stratejinin icrasında "pratik camiası"[1581] büyük rol oynamaktadır. Bu camia, özneler arası pratikler ile anlayışları dikkate sunmaktadırlar. Kollektif anlayışlar, pratik camiaları arasında zuhur etmekte, söylemler yaratılmakta, öğrenme oluşmakta ve küresel yönetişimin müesseseleri ve pratikleri gelişmektedir.[1582] Akademisyenler, politikacılar, uluslararası komisyonlar, özel temsilciler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, BM Genel Sekreteri ve açıklamaları, interaktif dialoglar, Güvenlik Konseyi'nin tekrar eden beyanları, politika yapıcıların demeçleri dahil bunların birçoğu ana akım uluslar arası hukukta bağlayıcı hukuk kuralı olarak kabul edilmese dahi, pratik camiaları tarafından/arasında paylaşılan anlayışları oluşturmaktadır. Bunların arasında kavramsal zemin olan başarısız devletin ve akabinde oluşan koruma sorumluluğunun anlamı sabitlenmeye çalışılmakta, öğrenme oluşmakta, milli sınırlar ötesine taşınmakta, interaktif diyaloglar ile geliştirilmekte ve aktarılmaktadır.

Uluslararası alanda yerleşmiş hukuk normları, iç ve dış egemenliği analitik olarak ayrık tutarak devletleri koruma altına almıştır. İç ve dış egemenlik arasındaki analitik ayrımı yok etmek ve dış egemenliği egemenin iç karakterine bağlamak için kavramsal zemin olan başarısız devlet kavramı yaratılmıştır. Egemenliğin yeniden

[1579] *a.g.e.*, 181.
[1580] *a.g.e.*, 153.
[1581] Emanuel Adler, *a.g.e.*, 14.
[1582] *a.g.e.*, 14–15.

inşasında kavramsal zemini oluşturan başarısız devlet kavramının oluşturulması ve özneler arası paylaşılan anlayışlara sunulması Soğuk Savaş'ın bitimine rastlamaktadır. Helman ve Ratner'in Foreign Policy dergisinde yayınladıkları "Saving Failed States" isimli makalesi bu konuda öne çıkan ilk çalışma olmuş ve tartışmayı başlatmıştır.[1583] Gerald B. Helman ve Steven R. Ratner bu makalesinde, başarısız devletlerden "altüst edici yeni bir fenomen zuhur ediyor: Uluslararası toplumun bir üyesi olarak kendini idame ettirmekten tamamıyla aciz başarısız ulus devlet" şeklinde bahsetmekte, geçmişte self-determinasyona çok fazla önem sarf edilmiş olmasından yakınmaktadırlar.[1584]

Bu makale, doktrindeki bir söylem değişikliğinin başlangıcını teşkil etmektedir. Aslında başarısız devletler zuhur eden yeni bir fenomen değildir. Başarısız devletler tarihsel süreç içerisinde hep varolmuşlar, ancak uluslarararası hukuk Soğuk Savaşın bitimi öncesinde, hukuki devlet anlayışıyla birlikte modern öncesinin muhitine ait bu yapıları tarihsel bürokratik devletler ile eşit kabul ederek, bunların yetersizliklerine ve içerisindeki gelişmelere odaklanmaktan ziyade devletler arasındaki ilişkilere odaklanmıştır. Buna mukabil; uluslararası politika ve hukuktaki pratik camiaları Soğuk Savaş sonrasında yeni bir söylem geliştirmişlerdir.

Birleşmiş Milletler bağlamında ise devlet başarısızlığı nosyonu, ilk defa Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri (1992-1996) Boutros Boutros Ghali tarafından 1995 yılında dile getirilmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Boutros Ghali; başarısız devletlere yönelik uluslararası müdahalenin, askeri ve insani müdahalenin ötesine geçmesi gerektiğini ve etkin hükümetin tekrar kurulması hususunda uluslararası bir uzlaşmanın geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur.[1585]

Stratejinin ikinci basamağı olan hakim söylemin oluşturulmasında ve uluslararası topluma yönelik anlatılarda konu olarak güvenlik, muhatap kitle olan uluslararası toplumda içselleştirmeyi sağlamak için ise güvenlikleştirme büyük rol oynamaktadır.

Başarısız devletler, içsel olarak yolsuz müesseseler, etnik hatlar boyunca yaygın iç savaş, dehşet verici insan hakları ihlalleri ve büyük oranda fakirlik ile karakterize edilmişlerdir. Başarısız devletler, dışsal olarak ise, büyük oranda mülteci akınları ve

[1583]Helman ve Ratner, "Saving Failed States".
[1584]*a.g.e.*, 3–4.
[1585]United Nations, "U.N. Doc. A/CONF.176/1 (Mar.7,1995)".

yaygın hastalıklar, ulus ötesi suç ve terörizmi barındırma, bulaşıcı bir istikrarsızlık ve düzensizliği bölgesel komşularına ihraç etmek ile resmedilmişlerdir.[1586]

Başarısız devletlere uluslararası düzenin ve uluslararası hukukun küresel perspektifinden bakıldığında ise, bu devletlerin kendi kaderine bırakılmaması gerektiği, üyelerinden birinin işlevini yerine getirememesi nedeniyle uluslararası sistemin tehlikede olduğu, dolayısıyla bunun uluslararası toplumun bir meselesi olduğu iddia edilmektedir.[1587] 11 Eylül saldırılarının hemen akabinde ise en ciddi güvenlik tehditlerinin, birbirine bağımlı bir dünya da, küçük, zayıf ve başarısız devletlerden zuhur ettiği temel bir söylem haline gelmiştir.[1588]

Bu anlatı; politik, kazai ve doktrinel alanda kendini göstermektedir. Başkan Obama'nın Suriye konusundaki ABD anlatısı dikkate alındığında, durumun insani yönden ele alınmadığı, kimyasal veya biyolojik silahların yanlış insanların eline düşme ihtimalini içeren bir durumun kırmızı çizgi olarak belirlendiği görülmektedir.[1589] Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi de 794 sayılı Somali Kararında; insan trajedisine atıfta bulunmakta, devlet yıkımının sınır aşan etkisine vurgu yapmaktadır. Durumun tabiatı, uluslararası barışa ve güvenliğe bir tehdit veya ihlal oluşumu için yeterli kabul edilmiştir.[1590] Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, 841 sayılı Haiti Kararında da; oradaki cunta yönetiminin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik oluşturduğu tehditi, kendine özgü ve istisnai bir durum olarak nitelendirdiği görülmektedir.[1591] Doktrinde de; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bir gün, devlet başarısızlığını herhangi bir insani kriz olup olmadığına bakmaksızın 39'uncu madde kapsamında uluslararası barışa bir tehdit olarak kabul edeceğine yönelik görüşler ileri sürülmektedir.[1592]

Netice itibariyle, başarısız devletler vatandaşlara, diğer egemenlere ve uluslararası komüniteye ve/veya insanlığa karşı bir tehlike olarak portre edilmişler ve onlar hakkındaki olgular muhatap kitle veya dinleyici konumunda olan uluslararası topluma böyle bir anlatı ile sunulmuştur. Bu anlatıda, başarısız devletler hem nüfuslarını korumadaki yetersizlikleri sebebiyle dayanışmacı bir perspektiften

[1586]Halvorson, *a.g.e.*, 585.
[1587]Thürer, *a.g.e.*, 737.
[1588]Halvorson, *a.g.e.*, 585.
[1589]Chan, *a.g.e.*, 420.
[1590]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/794 (Dec.3, 1992)".
[1591]United Nations Security Council, "U.N. Doc. S/RES/841 (Jun.16, 1993)".
[1592]Chan, *a.g.e.*, 422–23.

müdahaleye açık olmakta, hem de kapasite yetersizliği nedeniyle terörü barındırmaya müsait yapısıyla uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturmakta ve çoğulcu bir perspektiften müdahaleye açık olmaktadır. Nereye yaslanılacağını politika belirlemektedir.

Ancak başarısız devletlere atfedilen tüm bu içsel küresel tehdit söylemlerine karşın, yapılan araştırmalar terörist grupların güçlü ve istikrarlı devletlerde de faaliyet gösterebildiklerini ve buralardan da zuhur edebildiklerini;[1593] şiddet kaynağını ve üslerini kolaylıkla değiştirebildiklerini;[1594] başarısız devletlerin hepsinin eşit derecede terörizme yatkın olmadıklarını;[1595] devlet olmanın en kritik boyutlarının ikisindeki, insan güvenliği ve devlet kapasitesindeki artan zayıflığın herhangi bir çeşit terörizm artışı ile ilişkilendirilemediğini[1596] göstermektedir.

Buna mukabil, egemenlik ve insan hakları arasında kurulan kavramsal birliktelik koruma sorumluluğu doktrininin oluşumunda etkili olmuştur. İnsan hakları alanındaki yetersizlikler öncelikli olmak üzere, devletin içerisindeki ampirik yetersizliklere odaklanan devlet başarısızlığı nosyonunun, koruma sorumluluğu doktrinin geliştirilmesinde önemli bir unsur olduğu kabul edilmektedir.[1597] Kofi Annan da 18 Eylül 1999 tarihinde, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun yıllık oturumunda yapmış olduğu konuşmada egemenliğin yeniden inşasına yönelik olarak, devlet egemenliğinin en temel anlamıyla yeniden tanımlandığını ve devletlerin şu anda halklarının hizmetindeki enstrumanlar olduğunu belirtmiştir.[1598]

Bu ifadeler egemenliğin yeniden inşasına yönelik bir söylem başlangıcını oluşturmaktadır. Dış egemenliği bir zırh olarak gören kavramsallaştırmanın ortadan kaldırılmasına yönelik olarak koruma sorumluluğuna ilişkin çalışmaları ve tartışmaları Genel Sekreter'in bu sözleri tetiklemiştir.

2000 yılında, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın çağrısı üzerine Gareth Evans ve Mohammed Sahnoun'un eş başkanlığında "Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu (International Commission on Intervention and State Sovereignty- ICISS)" adıyla bir komisyon kurulmuş ve anılan rapor, 2001 yılı Aralık

[1593]Newman, *a.g.e.*, 463–64.
[1594]Mazarr, *a.g.e.*, 115–18.
[1595]Coggins, "Does State Failure Cause Terrorism? An Empirical Analysis (1999–2008)".
[1596]*a.g.e.*, 476–77.
[1597]Jones, *a.g.e.*, 62.
[1598]Annan, "Two Concepts of Sovereignty | United Nations Secretary-General".

ayında "Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect- R2P)" başlığıyla yayımlanmıştır.[1599]

Koruma sorumluluğu Doktrini (R2P), bahsi geçen ICISS raporu ile birlikte toplam üç önemli raporda temellendirilmiştir. Bunlar; Müdahale ve Devlet Egemenliği Üzerine Uluslararası Komisyon Raporu (ICISS);[1600] Tehditler, Meydan Okumalar ve Değişim Üzerine Yüksek Seviye Panelin "Daha Güvenli Bir dünya (A more secure world)" isimli raporu;[1601] ve Genel Sekreter'in "Daha Geniş Özgürlükte (In Larger Freedom) isimli raporudur.[1602] 2005 yılındaki Dünya Zirvesi Sonuç Raporunda ise ifadelere son şekli verilmiştir.[1603]

Koruma sorumluluğu, sorguladığı egemenlik ve insani müdahale kavramları nedeniyle, hem kuvvet kullanımına dayalı olarak yeni bir hukuki gerekçelendirme hem de egemenliği hukuki bir inşa olarak yeniden kavramsallaştırma çabası olarak görülmüştür. Ancak egemenlik kavramındaki her yeniden inşa, zaten doğal olarak müdahale etmeme prensibinde anlamlı etkileri doğurmaktadır.

Yeniden inşaya konu olan egemenlik normu, aşırı şekilde politik nitelik taşımaktadır. Fakat devletler belirli bir durumu; bu kavramın BM Şartı madde 2(7) ile ilişkisine dayanarak yorumladığı, desteklediği veya belirli durumlara buna dayanarak karşı çıktığı oranda da bu kavram hukuki olarak karakterize edilmektedir.[1604] Buna mukabil, uluslararası anlaşma hukukunun kendisinde egemenlik kavramının açık tanımı bulunmamaktadır.[1605] UDAD'na göre, egemenlik kavramı statik bir içeriğe sahip olmayıp uluslararası ilişkilerin gelişimine bağlı bulunmaktadır.[1606] Nikaragua Davası'nda Uluslararası Adalet Divanı da açık bir şekilde, Birleşmiş Milletler Şartı hükümlerinin sabit olmaktan ziyade dinamik olduğunu ve devlet pratiği yoluyla zaman içerisinde değişme kabiliyetine sahip olduğunu kabul etmiştir.[1607]

[1599]ICISS (Co-chairs: Gareth Evans ve Mohamed Sahnoun), "Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)".
[1600]*a.g.e.*
[1601]United Nations, "Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, a more Secure World: Our Shared Responsibility, U.N. Doc. A/59/565 (Dec.2, 2004)".
[1602]United Nations, "Report of Secretary General, 'In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All', U.N. Doc. A/59/2005 (Mar.21, 2005)".
[1603]United Nations, "2005 World Summit Outcome, U.N. Doc. A/RES/60/1 (Oct.24, 2005)".
[1604]Suttle, *a.g.e.*, 16.
[1605]Besson, 2011, 12.
[1606]Hilla, *a.g.e.*, 124.
[1607]International Court of Justice, "Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p.14", par. 176.

Koruma sorumluluğu, egemenliği yeniden formüle ederek, hem iç işlevler hem de dış görevler yönünden sorumluluk olarak egemenliğe dönüştürmüştür.[1608] Egemenlik kavramı; "hem iç işlevler hem de dış görevler yönünden sorumluluk olarak egemenliğe" dönüştürülerek yeniden kavramsallaştırıldığında, egemenlik kavramı da yeniden inşa edilmiş olmakta ve egemenlik kavramında içsel olarak varolduğu kabul edilen müdahale etmeme prensibinde de anlamlı etkiler doğurmakta, bu prensip egemenlik kavramı içerisindeki içselliğinden özgür kılınarak koşula bağlanmaktadır. Egemenlik yeniden inşa edildiğinde ve sorumluluk olarak egemenliğe dönüştürüldüğünde, devlet olmak doğrudan egemen olmak anlamına gelmemekte, isteksiz veya aciz devlet olmak egemenlikteki bir eksikliği ifade etmekte, aciz veya isteksizlik ise bir devleti uluslararası toplumdaki eşit egemen duruşundan arındıracak, onu yoz devlet veya başarısız devlet olarak etiketleyecek ve icabında müdahaleye maruz bırakacak bir koşul olmaktadır.

Ancak kuralda neye cevaz verildiği ve neye cevaz verilmediği arasındaki çizgi bulanıklaştığında, temel sosyal düzen tehdit altında kalmaktadır. Franck'ın tabiri ile, "Niçin?" ve "Kime karşı?" sorularına yönelik olarak kuralların keyfi şekillendirilmesi, kuralların gözüne atılmış bir toprak olarak nitelenmektedir. Bu tür soruların cevabına göre kuralın keyfi uygulanması, kuralları belirsizleştirmekte ve meşruiyetini erozyona uğratmaktadır.[1609]

Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 139'uncu paragrafı, şayet bir devlet kendi halkını koruma sorumluluğunu yerine getirmekte başarısız olursa uluslararası camianın harekete geçebileceğini belirtmektedir. Fakat bunun Güvenlik Konseyi aracılığıyla, Birleşmiş Milletler Şartı'na ve VII. Kısma uygun olarak ve her durumun özelliğine göre icra edileceği ifade edilmiştir.[1610] Bu ifade açık bir şekilde, ilk olarak dış müdahalenin ancak Güvenlik Konseyi tarafından müeyyidelendirilirse caiz olduğunu; ikinci olarak Güvenlik Konseyi'nin harekete geçmek hakkı olduğunu, ancak böyle bir yükümlülüğü olmadığını, daha ziyade durumun özelliğine göre hareket edeceğini ifade etmektedir. Bu ise, yeniden inşa edilen koşullu egemenlik normunun, müdahale etmeme prensibinin uygulamasında seçici olarak kullanılmasına cevaz vermektedir. Bu da göstermektedir ki; raporlarda kuvvet kullanımına ilişkin bir kuralın belirginleştirilmesi değil, koruma sorumluluğu yoluyla

[1608]Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, *a.g.e.*, 130–45.
[1609]Franck, *a.g.e.*, 73.
[1610]Hehir, *a.g.e.*, 123.

egemenliğin yeniden tanımlanması amaçlanmaktadır, fakat kimin egemenlik zırhının korumasını kaybettiğinin seçimi beş daimi üyenin milli menfaatlerine ve politik iradelerine bırakılmaktadır.

BM Genel Kurulu'nun 60/1 sayılı Dünya Zirvesi kararının ardından, 2006 yılında koruma sorumluluğu Güvenlik Konseyi tarafından resmen tanınmış ve sivillerin korunmasına ilişkin tartışma bağlamında 1674 sayılı karar kabul edilmiştir.[1611] Bu kararın kabulü; Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditlerin önlenmesine ilişkin rolünü, devlet sınırları içerisinde vukubulan kitlesel ihlallerin sona erdirilmesine doğru genişletmesine vesile olmuştur.[1612]

Tez Kapsamında 2006 yılından 2022 yılına kadar olan Güvenlik Konseyi kararları incelendiğinde, Güvenlik Konseyi'nin 2011 yılından önce sadece 4 kararda koruma sorumluluğuna atıfta bulunduğu, bu tarihten itibaren 2022 yılına kadar ise, koruma sorumluluğuna yapmış olduğu atıflarda artış olduğu, 2011 yılından itibaren toplam 98 kararda koruma sorumluluğuna atıfta bulunulduğu görülmektedir. (Tüm kararlar için Bkz. Ek-1)

Güvenlik Konseyi'nin koruma sorumluluğu kavramını kullanma şekli karşımıza iki yorumu çıkarmaktadır. İlk olarak; Güvenlik Konseyi R2p'yi ev sahibi devletin insan halklarını koruma yönündeki birincil sorumluluğuna atıfta bulunmak için kullanmıştır. Güvenlik Konseyi, koruma sorumluluğunun kendi yükümlülüğü olmadığını, devletlerin sorumluluğu olduğunu vurgulamaktadır. Devamlı surette birinci sütuna yapılan atıflar ile esasen egemenlik kavramındaki inşanın tekrar yoluyla içselleştirilmesi sağlanmaktadır. İkinci olarak; Güvenlik Konseyi koruma sorumluluğunu açık bir şekilde seçici tarzda kullanmıştır. Kararların hemen hepsinin Afrika'ya odaklandığı görülmektedir.

2006-2022 yılları arasında koruma sorumluluğuna atıf yapan BM Güvenlik Konseyi Kararları incelendiğinde; Burundi ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Sudan (Darfur), Libya, Côte d'Ivoire, Yemen, Mali, Somali, Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Suriye ve Liberya'ya yönelik olarak, bu devletlerin nüfuslarını korumak için birincil sorumluluğa sahip olduklarının ifade edildiği ve seçici bir kullanım sergilendiği göze çarpmaktadır. Buradan da başarısız devleti tespit etmenin objektif koşulunun yanında sübjektif bir koşulu da ihtiva ettiği görülmektedir. Koruma sorumluluğuna ilişkin

[1611]United Nations Security Council, "U.N.Doc. S/RES/1674 (Apr.28, 2006)".
[1612]Zifcak, *a.g.e.*, 260.

objektif ve teşhis edilebilir kriterlerin belirlenmesinden çok, yeniden inşa edilen egemenlik anlayışının egemenliğin kademelendirilmesinde seçici tarzda kullanılmasının amaçlandığı görülmektedir.

Birçok gelişmekte olan devlet, halkını koruma sorumluluğunda bir devletin başarısız olup olmadığına ilişkin kararların herhangi bir korku veya iltimas olmaksızın alınması gerektiğini ve buna ilişkin olarak teşhis edilebilir ve eşit standartların uygulanması gerektiğini dile getirmişlerdir.[1613] Daimi beş üye, koruma sorumluluğu durumlarında hareketi bloke etmemek için veto gücünü kullanmamaları gerektiğini kabul etmeyi reddetmişlerdir. Kitlesel ihlaller olsa dahi veto gücünü kullanma hakkını rezerve etmek istemektedirler. Bu pozisyon, daimi üyelerin beşi tarafından da paylaşılan bir pozisyondur. Beş daimi üye, koruma sorumluluğunun ateşli destekleyicileri olsalar da, vetonun kullanımına getirilecek herhangi bir kısıtlamayı inatçı bir şekilde reddetmek konusunda aynı davranışı sergilemişlerdir.[1614]

Bu paradigma değişimi ile birlikte, uluslararası hukuktaki egemen eşitlik ve müdahale etmeme prensibine yönelik hakim olan normları Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38'nci maddesinde yer alan birincil kaynaklar (anlaşma ve teamül) cinsinden düşünmek ile hukukun sosyal inşacı yönünü oluşturan söylemler yoluyla anlamak arasında bir fark oluşmuştur. Uluslararası hukuk, devlet rızası yoluyla elde edilen ve oto-limitasyona dayanan kaynakların yaratım sürecine dokunmadan ve rıza yerine, adlandırıldığı şekliyle, uluslararası bir konsensus ile değiştirilmeye başlanmıştır.

2009 yılından sonra koruma sorumluluğu çalışmasının çoğu ve doktrinin bir kimliğe bürünmesi Birleşmiş Milletlerde vukubulmuştur. Koruma sorumluluğunun dönüştürücü etkisini övenlerin çoğu Genel Kurul'un 2009 yılından beri ortaya koyduğu gayri resmi interaktif diyaloglara dayanmaktadır.[1615] Gayri resmi interaktif diyaloglar devletlerin koruma sorumluluğunu kabulünü belirlemede birincil kaynak işlevi görmüştür.[1616] Geleneksel pozitivist teori, Genel Kurul kararlarının sadece tavsiye olduğunu ve hukuken bağlayıcılığının bulunmadığını ileri sürmektedir. Ancak, Soğuk Savaş sonrasında eğilim gösteren dayanışmacı bakış açısı için kritik olan husus, Birleşmiş Milletler politik organlarının kararlarının ve bilhassa Genel

[1613] *a.g.e.*, 263.
[1614] *a.g.e.*, 270.
[1615] Hehir, *a.g.e.*, 40.
[1616] *a.g.e.*, 92–93.

Kurul'un duruşu olmaktadır. Dayanışmacı görüşe göre Genel Kurul, uluslararası toplumda var olduğu düşünülen konsensüsün veya zuhur eden dayanışmacılığın en önde gelen kanıtını oluşturmaktadır.[1617]

Koruma sorumluluğu üzerine bir uluslararası konsensüsun var olduğunu iddia edebilmek için bu konsensüsun ne üzerine olduğunu tespit etmek gerekmektedir. Devletler ve Güvenlik Konseyi, koruma sorumluluğunu onayladıklarında veya ileri sürdüklerinde sütun-1 ve sütun-2'ye yönelik bir destek söz konusu olmaktadır, yoksa üçüncü sütuna yönelik bir desteği ifade etmemektedirler.[1618] 2009 yılından itibaren yıllık olarak düzenlenen gayri resmi interaktif diyaloglarda hiçbir devlet, koruma sorumluluğunun altında yatan temel prensiplere karşı çıkmamıştır. İfade edilen çekinceler tutarlı bir şekilde üçüncü sütuna ilişkin olmuştur. Devamlı surette müdahalenin tutarsız bir şekilde yetkilendirilmesi, kötüye kullanım potansiyeli ve koruma sorumluluğu ile sömürgecilik arasındaki paralelliğe dikkat çekilmiştir.[1619]

Kuvvet kullanma ve müdahale yasağına ilişkin normları doğrudan değiştirmemiş olsa dahi, tarihsel olarak koşullandırılmış egemenlik yazımının bir parçası olarak, koruma sorumluluğu ile birlikte egemenlik kavramı, kontrol olarak egemenlikten, hem iç işlevler hem de dış görevler yönünden sorumluluk olarak egemenliğe dönüştürülerek yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır. Söylem ve sosyal dünya karşılıklı olarak birbirini inşa etmektedir. Başarısız devletin küresel tehdit olarak anlatısı, koruma sorumluluğu ile birlikte bir doktrine dönüşerek egemenliği koşula bağlı bir devlet hakkı olarak yeniden tanımlamıştır. Kurucu norm olan egemenlik kavramındaki bu yeniden inşa, müdahale etmeme prensibinde de mukabil değişimleri yaratmıştır. Koruma sorumluluğu insan haklarına saygı bağlamında köklü bir değişiklik yaratmamış, ancak müdahalenin seçici olarak kullanılabilmesi için egemenliği yeniden inşa ederek koşula bağlamıştır.

Koruma sorumluluğunun, insan haklarına saygı bağlamında köklü bir değişiklik yaratmamış olduğu, doktrinin kabullünden itibaren 14 sene sonra Genel Sekreterin raporunda da teyit edilmiştir. 2015 yılındaki raporda devletlerin insan hakları sözleşme bağlanmalarındaki yetersizliğe yapılan vurgu ve 2016 yılındaki raporda uluslararası hukuka saygısızlığın arttığı; devletlerin insan hakları ihlallerinin

[1617] Bull, *a.g.e.*, 142–43.
[1618] Hehir, *a.g.e.*, 69–70.
[1619] *a.g.e.*, 93.

önlenmesini desteklemelerine rağmen somut adımlar atmadıkları ve dış aktörlerin taraflardan birine verdikleri destek ile ihlallerin işlenmesini kolaylaştırdıkları yönündeki tespitler, koruma sorumluluğunun birinci sütununa yönelik görünürdeki konsensusa rağmen devletler tarafından doktrinin tam olarak benimsenmediğini, doktrinin taraflarca kolaylıkla tasdiklenebilir ve seçici olarak kullanılabilir bir doktrin olduğunu göstermektedir.

Yukarıdaki tespitler bağlamında bu tezin benimsediği teklif ise şu şekildedir:

Avrupa'da ortaya çıkan ülkesel devlet anlayışı, Avrupa emperyalizmi döneminde küreselleşmiş, Avrupalı devletler ülkesel devlet formlarını tüm dünyadaki kolonilerine empoze etmişlerdir.[1620] Bu yayılma ve tarihi süreç içerisinde devlet olma hali, dünyada yönetişimin mümkün olan tek modu olarak kabul edilmiş;[1621] devlet olma fikri, devletlerin tek meşru ve kabul edilebilir yönetim biçimi olduğu varsayımını geliştirmiş; bu yüzden dünya halklarının ve topraklarının hepsi devlet adı verilen bir yapının kontrolü altına düşmüştür.[1622]

Başarısız olarak adlandırılan ve dekolonizasyon süreci neticesinde iç egemenliğini tesis edemeden dış egemenlik tanınmış olan hukuki devletler sosyolojik anlamda hiçbir zaman güç kullanma tekelini elde bulunduran bir devlet olmamışlardır. Devlet başarısızlığının içsel bir anomali mi, dışsal bir etiketleme mi, yoksa devletleşme evrimi içerisinde normal bir süreç mi olduğu sorularının cevabı, hepsi için de "evet" olarak verilmelidir.

Soğuk Savaş sonrasında "altüst edici yeni bir fenomen zuhur ediyor: uluslararası toplumun bir üyesi olarak kendini idame ettirmekten tamamıyla aciz başarısız ulus devlet" şeklinde ilan edilen devlet başarısızlığı,[1623] esasen yeni bir fenomen değildir. Başarısızlık, uluslararası hukuk için dışsal değil, içsel olmaktadır. Başarısız olana sembolik değer (devletlik) atfetmek veya tercih edilen yarın için etkin hükümet edemeyeni hukuken devlet olarak kabul etmek ve bunu self-determinasyon hakkı ve *uti possidetis juris* ile desteklemek Soğuk Savaş döneminde uluslararası toplum tarafından cevaz verilen bir durum olmuş, Soğuk Savaş sonrasında güç dengesinin değişmesi ile birlikte ise yeni zuhur eden bir fenomen ve tehdit olarak görülerek

[1620]Clunan ve Trinkunas, *a.g.e.*, 17–30.
[1621]Tilly, *Capital, Coercion, and European States, AD 990-1990*; Spruyt, *The Sovereign State and Its Competitors*.
[1622]Christopher Clapham, *a.g.e.*, 2004, 77–81.
[1623]Helman ve Ratner, *a.g.e.*, 3–4.

hayretle karşılanan bir söyleme dönüşmüştür. Başarısız devlet söylemi yarım asırdır uluslararası hukuk tarafından tahkim edilen bu yapıların tehdit olarak sunumu ile birleşmiş bir söylem olup, yeni zuhur eden bir fenomen değildir.

Başarısız olarak adlandırılan devletlerdeki doğal ama gecikmiş devletleşme süreci, bu devletlerin nüfuslarını korumadaki acizliği veya isteksizliği olarak görülmektedir. Ancak asıl sorun; Avrupa merkezli uluslararası toplumun bu toplumlara kendi yaşadıkları tarihsel süreci yaşama imkânını tanımamasıdır. Devletin görünümü ile devletin toplumu üzerine tam anlamıyla empoze olmasının (iç egemenlik) başlangıcı arasında zamansal bir gecikme bulunmaktadır. Esasen her devlet ortaya çıkması ile egemen olması arasında başarısız bir devlettir.

Avrupa tarzı devlet formlarını göstermeyen ancak devlet olarak adlandırılan başarısız politik yapılar, devlet formunun küresel düzeyde meşrulaştırılması neticesinde devlet olarak adlandırılmışlardır. Bu yapılar esasen modern öncesinin muhitine ait bulunmaktadırlar.

Ancak bu yapılar yine de; Walzer'ın ifade ettiği üzere, kendi kaderini belirleyen (self-determining) toplumlardır. İç politik düzenlemelerinin özgürlükçü olup olmadığına, vatandaşların kendi hükümetlerini seçip seçmediklerine, kendi adlarına yürütülen politikaları açıkça tartışıp tartışmadıklarına bakılmaksızın bu toplumların kendi kaderlerini tayin etmek hakları bulunmaktadır.[1624] Bu anlayışa göre self-determinasyon, Walzer'in ifade ettiği şekliyle; başarabilirlerse buralardaki halkların kendi gayreti ile özgür olma hakkını, müdahale edilmeme ise onların başarılarının engellenmeyeceği veya başarısızlıklarının dış bir güç tarafından önlenemeyeceğinin garantisini oluşturmaktadır. Self-determinasyon, erdemin öğrenildiği (veya öğrenilemediği) ve özgürlüğün kazanıldığı (veya kazanılamadığı) bir okul olmaktadır. Burada kendi başının çaresine bakmanın keskin bir doktrini yer almaktadır.[1625]

Başarısız devlet olarak adlandırılan bu politik yapılar içerisindeki şiddet halinin, bir devletin tiranlığa doğru dejenere olması olarak değil, devletleşme öncesinde şiddet tekelinin sağlanmasına yönelik bir mücadele olarak görülmesi gerekmektedir.

[1624]Walzer, *a.g.e.*, 87.
[1625]*a.g.e.*

Afrika'da *uti possidetis juris*'i feda etmek, harita yapanların yalanlarından kurtulmanın çekici bir yolu olabilecek ve bu yolla haritaların politik güç ve yetkinin konfigürasyonlarına göre tekrar yapılabileceği ve istikrarlı bir hukuki düzenin gerçek kaynağı olabilecekleri kabul edilmektedir.[1626] Herbst' göre de gerçekte kontrol ve egemenlik gösteren coğrafyaların tespit edilerek, belirli bir grubun uluslararası olarak tanınan bir toprak parçasında kontrol icra etmesi durumunda, ampirik egemenlik gösterilen bölgenin uluslararası toplum tarafından tanınması gerekmektedir.[1627]

Uti possidetis'in terki ve kendi haline bırakma anlayışı savaşa bir şans vermek anlamına da gelmektedir. Tarihi süreç içerisinde savaşların çoğunun sınır anlaşmazlıkları sonucu çıktığı, uluslararası hukukta *uti possidetis juris* ilkesinin sınır anlaşmazlıkları sebebiyle yapılan savaşlara son verilmesi amacıyla; önce Avrupalı büyük güçler arasında, daha sonra sömürgelerin dekolonizasyonu safhasında, ardından en son ise Sovyetler Birliği ve Yuguslavya'dan ayrılan devletlerin uluslararası organizasyonlara katılmasında dikkate alındığı gözönüne alındığında; bu ilkenin terki, örtülü olarak savaşa bir şans vermek anlamını taşımaktadır.

"Savaşa şans tanımak" ifadesi kulağa hoş gelmese dahi, 1990 sonrasının dayanışmacı söylemlerine rağmen insani müdahale girişimlerinin tamamındaki başarısızlık, neticede oluşan çatışma hali ve müdahalelerin uluslararası toplum tarafından seçici kullanılması sonucunda zaten birçok başarısız devletin kaderine terk edilmiş olması bu realitenin er ya da geç oluşmaktan uzak olmadığını göstermektedir. Bu süreç tamamlandığında gerçek anlamda ülkesel, etkin, egemen eşit ve müdahaleden muaf bir devletler toplumundan ve bunlar arasındaki ilişkileri düzenleyen uluslararası hukuktan bahsedilebilecektir.

[1626]Kreijen, *a.g.e.*, 302.
[1627]Herbst, *a.g.e.*, 138.

KAYNAKÇA

Abbot, Kenneth W., Robert O. Keohane, Andrew Moravcsik, Anne-Marie Slaughter, ve Duncan Snidal. "The Concept of Legalization". *International Law and International Relations*, editör Beth A Simmons ve Richard H. Steinberg, 1. bs., 115–31. New York: Cambridge University Press, 2007.

Acharya, Amitav. "State sovereignty After 9/11: Disorganised Hypocrisy". *Political Studies* 55, S.2 (2007): 274–96.

Acharya, Avidit, ve Alexander Lee. "Economic Foundations of the Territorial State System". *American Journal of Political Science* 62, S.4 (2018): 954–66.

Adler, Emanuel. *Communitarian International Relations: The Epistemic Foundations of International Relations*. 1. bs. London and New York: Routledge, 2005.

Adler-Nissen, Rebecca, ve Thomas Gammeltoft-Hansen. *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*. 1. bs. New York: Palgrave Macmillan, 2008.

African Union. "Constitutive Act of the African Union, May.26,2001, 2158 U.N.T.S. 3".

"Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan". https://www.un.org/News/dh/latest/afghan/afghan-agree.htm [Erişim Tarihi: 18.05.2019].

Amstrong, David, Theo Farrell, ve Helene Lambert. *International Law and International Relations*. 2. bs. New York: Cambridge University Press, 2012.

Anand, R. P. "Sovereign Equality of States In International Law-I". *International Studies* 8, S.3 (1967): 215-41.

———. "Sovereign Equality of States In International Law-II". *International Studies* 8, S.4 (1967): 1-36.

Annan, Kofi. "Two Concepts of Sovereignty | United Nations Secretary-General", 1999. https://www.un.org/sg/en/content/sg/articles/1999-09-18/two-concepts-sovereignty.

Anter, Andreas. *Max Weber's Theory of the Modern State: Origins, Structure and Significance*. 1. bs. New York: Palgrave Macmillan, 2014.

Antonov, Mikhail. "The Legal Conceptions of Hans Kelsen and Eugen Ehrlich:

Weighing Human Rights and Sovereignty". *Law*. Law. Saint Petesburg, 2016.

Arbitration Commission. "Conference on Yugoslavia, Arbitration Commission, Opinion No:3, (Jan.11,1992)".

Aristo. *Posterior Analytics (by Tredennick, Hugh) and Topica (by Forster, E.S.)*. Editör Hugh Tredennick ve E.S. Forster. Cambridge: Harvard University Press, 1960.

Baker, James E. *In the Common Defense: National Secuirty Law for Perilous Times*. New York: Cambridge University Press, 2007.

Bakunin, Michael. "Rousseau's Theory of the State". https://www.marxists.org/reference/archive/bakunin/works/various/rousseau.htm [Erişim Tarihi: 21.10.2020].

Baron de Montesquieu, Charles de Secondat. *The Spirit of Laws (1748)*. Ontario: Batoche Books, 2001.

Bauman, Zygmunt, ve Carlo Bordoni. *State of Crisis*. Cambridge: Polity Press, 2014.

Beckett, Jason A. "Faith and Resignation: A Journey Through International Law". *New Critical Legal Thinking: Law and the Political*, editör Matthew Stone, Illan Rua Wall, ve Costas Douzinas, 1. bs., 145–67. New York: Routledge, 2012.

Benjamin, Amy Baker. "Syria : The Unbearable Lightness of Intervention". *Wisconsin International Law Journal* C.35, S.3 (2018): 1–24.

Besson, Samantha. "Sovereignty". *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, 1–26. MPIL, 2011.

———. "Theorizing the Sources of International Law". *The Philosophy of International Law*, editör Samantha Besson ve John Tasioulas, 1. bs., 163–87. New York: Oxford University Press, 2010.

Bianchi, Andrea. *International Law Theories: An Inquiry into Different Ways of Thinking*. 1. bs. Oxford: Oxford University Press, 2016.

Biersteker, Thomas J., ve Cynthia Weber. "The Social Construction of State Sovereignty". *State Sovereignty as Social Construct*, editör Steve Smith, Christopher Brown, Robert W.Cox, Anne Deighton, Margot Light, Andrew Linklater, Richard Little, ve R.B.J. Walker, 1. bs., 1–22. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Bilgin, P., ve A. D. Morton. "Historicising Representations of 'Failed States': Beyond the Cold-war Annexation of the Social Sciences?" *Third World Quarterly* C.23, S.1 (2002): 55–80.

Birleşmiş Milletler. Uluslararası Adalet Divanı Statüsü (1945). http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/adalet_divani.pdf.

Boas, Gideon. *Public International Law: Contemporary Principles and Perspectives*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2012.

Bodin, Jean. *Six Books of the Commonwealth (abridged and translated by M.J.Tooley)*. Oxford: Basil Balckwell, 1955.

Borgen, Christopher J. "The Language of Law and the Practice of Politics: Great Powers and the Rhetoric of Self-Determination in the Cases of Kosovo and South Ossetia". *Chicago Journal of International Law* C.10, S.1 (2009): 1–33.

Brahimi, Lakhdar. "Identical letters dated 21 August 2000 from the Report of the Panel on United Nations Peace Operations, A/55/305–S/2000/809 (Aug.21, 2000)". New York, 2000.

Branch, Jordan. *Cartographic State: Map, Territory and the Origins of Sovereignty*. 1. bs. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

Bretherton, Charlotte, ve John Vogler. *The European Union as a Global Actor*. 2. bs. London and New York: Routledge, 2006.

Brockmeier, Sarah, Gerrit Kurtz, ve Julian Junk. "Emerging Norm and Rhetorical Tool: Europe and a Responsibility to Protect". *Conflict, Security & Development* 14, S.9 (2014): 429–60.

Brölmann, Catherine, ve Janne Nijman. "Legal Personality as a Fundamental Concept for International Law". Amsterdam, 2016.

Brookings Institute. "Index of State Weakness in the Developing World". https://www.brookings.edu/research/index-of-state-weakness-in-the-developing-world/ [Erişim Tarihi: 24.04.2021].

Brooks, Rosa Ehrenreich. "Failed States , or the State as Failure ?" *The University of Chicago Law Review* C.72, S.4 (2005): 1159–96.

Brunnee, Jutta, ve Stephen J. Toope. "Constructivism and International Law". *Interdisciplinary Perspectives on International Law and International Relations*, editör Jeffrey L. Dunoff ve Mark A. Pollack, 1. bs., 119–46. New York: Cambridge University Press, 2013.

Brunnée, Jutta, ve Stephen J. Toope. "Interactional international law: an introduction". *International Theory* C.3, S.2 (2011): 307–18.

Buckley, Walter. *Sociology and Modern Systems Theory*. Editör Herbert Blumer. New Jersey: Prentice Hall Inc., y.y.

Buitendag, Nico. "Power and International Law: Towards an Autopoietic Framework". The Westminister Law & Theory Centre Online Working Papers. Westminister, 2014.

Bull, Hedley. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. 4. bs. China: Palgrave Macmillan, 2012.

Burr, Vivien. *An Introduction to Social Constructionism*. 1. bs. London and New York: Routledge, 1995.

Buzan, Barry, Ole Waever, ve Jaap de Wilde. *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers, 1998.

Bybee, Jay S. "Memo from Assistant Attorney General Jay Bybee to Alberto Gonzales and William Haynes II, Application of Treaties and Laws to al Qaeda and the Taliban Detainees". U.S. Department of Justice. Washington, 2002. http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/documents/012202bybee.pdf?noredirect=on.

Byers, Michael. "International Law and the Responsibility to Protect". *Theorising the Responsibility to Protect*, editör Ramesh Thakur ve William Maley, 1. bs., 101–25. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

_____.*Custom, Power and the Power of Rules: International Relations and Customary International Law*. 2. baskı. New York: Cambridge University Press, 2003.

———. "International Law and the Responsibility to Protect". *Sovereignty, Statehood and State Responsibility: Essays in Honour of James Crawford*, editör Christine Chinkin ve Freya Baetens, 1. baskı, 23–50. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

Bzostek, Rachel. *Why not Preempt?: Security, Law, Norms and Anticipatory Military Activities*. Burlington: Ashgate Publishing, 2008.

Calhoun, Craig. *Nationalism*. 1. bs. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997.

Campbell, David. *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. 1. bs. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1992.

Carneiro, Robert L. "A Theory of the Origin of the State". *Science* C.169 (1970): 733–38.

Carr, Edward Hallett. *The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*. 2. bs. London: Macmillan & Co. Ltd., 1946.

Carty, Anthony. "Critical International Law: Recent Trends in the Theory of International Law". *European Journal of International Law* C.2, S.1 (1991): 66–96.

———. *Philosophy of International Law*. 1. bs. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007.

Caspersen, Nina. "Playing the Recognition Game: External Actors and De Facto States". *The International Spectator* 44, sayı 4 (01 Aralık 2009): 47–60.

Cazala, Menent Savaş. "Koruma Sorumluluğu'nun Normatif Statüsü". *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi* C.13, S.50 (2018): 65–89.

Chan, Kenneth. “State Failure and the Changing Face of the Jus ad Bellum”. *Journal of Conflict and Security Law* C.18, S.3 (2013): 395–426.

“Charter of the United Nations | United Nations”. http://www.un.org/en/charter-united-nations/index.html [Erişim Tarihi: 26.05.2018].

Chesterman, Simon, Ian Johnstone, ve David M. Malone. *Law and the Practice of the United Nations: Documents and Commentary*. 2. bs. Oxford: Oxford University Press, 2016.

Chilton, Adam, ve Dustin Tingley. “Why the Study of International Law Needs Experiments”. *Columbia Journal of Transnational Law* C.52 (2013): 176–239.

Chomsky, Noam. *Failed States: The Abuse of Power and the Assault on Democracy*. 1. bs. New York: Metropolitan Books, 2006.

———. *The New Military Humanism: Lessons from Kosovo*. Monroe: Common Courage Press, 1999.

Clapham, Christopher. “The Challenge to the State in a Globalized World”. *Development and Change* C.33, S.5 (2002): 775-95.

———. “The Global-Local Politics of State Decay”. *When States Fail: Causes and Consequences*, ed. Robert I. Rotberg, 1. bs. 77-94. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2004.

Clark, Ian. *Legitimacy in International Society*. 1. bs. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Clunan, Anne L. ve Harold L. Trinkunas. “Conceptualizing Ungoverned Spaces: Territorial Statehood, Contested Authority, and Softened Sovereignty”. *Ungoverned Spaces: Alternatives to State Authority in an Era of Softened Sovereignty*, ed. Anne L. Clunan ve Harold A. Trinkunas, 1. baskı, 326. California: Stanford University Press, 2010.

Cobden, Richard. “Güç Dengesi”. *Batı’ya Yön Veren Metinler III: Aydınlanma/ Burjuva Yüzyılı/ Bilim Çağının Zaferi (1650-1800)*, editör Alev Alatlı, 2. bs., 1329–40. İstanbul: Alfa Başvuru, 2016.

Coggins, Bridget L. “Does State Failure Cause Terrorism? An Empirical Analysis (1999–2008)”. *Journal of Conflict Resolution* C.59, S.3 (19 Mart 2015): 455–83.

Cohen, Jean L. “Sovereign Equality vs. Imperial Right: The Battle Over the ‘New World Order’”. *Constellations* C.13, S.4 (2006): 485–505.

———. “Sovereignty in the Context of Globalization: A Constitutional Pluralist Perspective”. *The Philosophy of International Law*, editör Samantha Besson ve John Tasioulas, 261–83. Oxford: Oxford University Press, 2010.

Cohen, Roberta. “From Sovereignty to R2P”. *The Routledge Handbook of the Responsibility to Protect*, editör W. Andy Knight ve Frazer Egerton, 7–22.

London and New York: Routledge, 2012.

"Conference on Yugoslavia, Arbitration Commission, Opinion No:1, (Jan.11,1992)", y.y.

Convention on Rights and Duties of States adopted by the Seventh International Conference of American States, Dec.26,1934, 165 L.N.T.S. 19 (y.y.).

Cooper, Rober. "Why we still need empires | Special reports | The Observer". https://www.theguardian.com/observer/worldview/story/0,11581,680117,00.html [Erişim Tarihi: 18.01.2021].

Cook, Jonathan. *Israel and the Clash of Civilisations: Iraq, Iran and the Plan to Remake the Middle East*. London: Pluto Press, 2008.

Cottey, Andrew. "Beyond Humanitarian Intervention: The New Politics of Peacekeeping and Intervention". *Contemporary Politics* C.14, S.4 (2008): 429–46.

Council of the European Union. "Basic Principles for an EU Strategy against Proliferation of Weapons of Mass Destruction". Brussels: Secreteriat, y.y.

———. "European Security Strategy PESC 787- 8 December 2003". Brussels, 2003. http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15895-2003-INIT/en/pdf.

Crawford, James. "International Law Conditions for the Creation of States". *The Creation of States in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013.

———. "Sovereignty as a Legal Value". *The Cambridge Companion to International Law*, editör James Crawford ve Martti Koskenniemi, 1. bs., 117–34. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

———. "Statehood and Recognition". *The Creation of States in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013.

Creveld, Martin van. *The Rise and Decline of the State*. 1. bs. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Crone, Patricia. *Pre-Industrial Societies*. Oxford: Balckwell, 1989.

Cuba, Pablo Moscoso de la. "The Statehood of 'Collapsed ' States in Public International Law" 18, sayı 29 (2011): 121–74.

Currie, John H. *Public International Law*. 2. bs. Toronto: Irwin Law, 2008.

Davis, Dennis M., ve Karl Klare. "Critical Legal Realism in a Nutshell". *Research Handbook on Critical Legal Theory*, editör Emilios Christodoulidis, Ruth Dukes, ve Marco Goldoni, 1. bs., 27–45. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2019.

Dickinson, Edwin DeWitt. *The Equality of States in International Law*. London:

Oxford University Press, 1920.

Dijk, Teun A Van. “Critical Discourse Analysis”. *The Handbook of Discourse Analysis*, editör Deborah Shriffin, Deborah Tannen, ve Heidi E. Hamilton, 352–71. Blackwell Publishers, 2001.

———. “Principles of Critical Discourse Analysis”. *Discourse and Society* 4, sayı 2 (1993): 249–83.

Dinstein, Yoram. *War, Aggression and Self-Defense*. 3. bs. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.

“Dispute Regarding Navigational and Related Rights (Costa Rica v. Nicaragua), Judgment, I.C.J. Reports 2009, p. 213”, y.y.

Dobos, Ned. “A State to Call Their Own: Insurrection, Intervention, and the Communal Integrity Thesis”. *Journal of Applied Philosophy* C.27, S.1 (2010): 26–38.

Dube, Brian, ve Proceed Manatsa. “Failed State Discourse under International Law : the Place , Attributes and Implications”. *International Journal of Politics and Good Governance* C.4, S.4 (2013): 1–23.

Dobinson, Ian ve Francis Johns. “Qualitative Legal Research”. *Research Methods for Law*, ed. Mike McConville ve Wing Hong Chui, 16-45. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007.

Dupret, Baudouin. “Legal Pluralism, Plurality of Laws, and Legal Practices”. *European Journal of Legal Studies* C.1, S.1 (2007): 1–26.

Durkheim, Emile. *Elementary Forms of Religious Life*. New York: The Free Press, 1995.

ECHR. “Case of Christine Goodwin v. The United Kingdom, App.No: 28957/95 (2002)”, y.y.

Ehrlich, Eugen. *Fundamental Principles of the Sociology of Law*. 3. bs. London and New York: Routledge, 2017.

Eisenstadt, S.N. *Comparative Civilizations of Multiple Modernities: A Collcetion of Essays by S.N. Eisenstadt*. 1. bs. Boston: Brill Academic Publishers, 2003.

Endicott, Timothy. “The Logic of Freedom and Power”. *The Philosophy of International Law*, editör Samantha Besson ve John Tasiaulas, 1. bs., 245–61. Oxford: Oxford University Press, 2010.

Erasmus, Desiderus. “Hristiyan Prensin Eğitimi”. *Batı’ya Yön Veren Metinler II: Rönesans/ Protestan Reformu/ Erken Modern Dönem / Bilim Çağı (1350-1650)*, editör Alev Alatlı, 2. bs., 525–28. İstanbul: Alfa Başvuru, 2016.

ETH Zurich. “International Law and the Problem of Failed States : A Case of Ambiguities”. Zurich/ Switzerland, y.y. https://www.globalpolicy.org/nations-

a-states/failed-states/51213-international-law-and-the-problem-of-failed-states.html?itemid=id#720.

Ezebuiro Anthony. “Sovereignty and the Rule of Law”. *Journal of Law and Global Policy* C.2, S.1 (2017): 36–43.

Fairclough, Norman. “Critical Discourse Analysis”. *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*, editör James Paul Gee ve Michael Handford, 1. bs., 7–21. London and New York: Routledge, 2012.

Falk, Richard. “The Grotian Moment”. *International Law: A Contemporary Perspective*, editör Richard Falk, Friedrich Kratochwil, ve Saul H. Mendlovitz, 1. bs., 702. Avalon Publishing, 1985.

Falk, Richard A. *Status of Law in International Society*. New Jersey: Princeton University Press, 1970.

———. *The Declining World Order: America’s Imperial Geopolitics*. New York: Routledge, 2004.

Farabi. *İdeal Devlet*. 8. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

Finnemore, Martha. *Purpose of Intervention: Changing Beliefs About the Use of Force*. 1. bs. Ithaca and London: Cornell University Press, 2003.

Fitzmaurice, Gerald. “The Foundations of the Authority of International Law and the Problem of Enforcement”. *The Modern Law Review* C.19, S.1 (1956): 1-18.

Florea, Adrian. “De Facto States in International Politics (1945–2011): A New Data Set”. *International Interactions* C.40, S.5 (20 Ekim 2014): 788–811.

Foucault, Michel. “Governmentality”. *The Foucault Effect: Studies in Governmentality, with Two Lectures by and an Interview with Michel Foucault*, editör Graham Burchell, Colin Gordon, ve Peter Miller, 1. bs., 87–105. Chicago: University of Chicago Press, 1991.

“Fragile States Index Annual Report 2019”. Washington, 2019. www.fundforpeace.org.

Franck, Thomas M. *The Power of Legitimacy Among Nations*. 1. bs. New Jersey: Oxford University Press, 1990.

Fukuyama, Francis. “‘Stateness First’”. *Journal of Democracy* C.16, S.1 (2005): 84–88.

Gentz, Friedrich von. *Fragments Upon the Balance of Power in Europe*. London: M. Peltier, 1806.

Gilpin, Robert. *The War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Giorgetti, Chiara. “Why Should International Law be Concerned About State

Failure? The Limits of International Law". *ILSA Journal of International and Comparative Law* 16, sayı 2 (2010): 469–87.

Glahn, Gerhard Von, ve James Larry Taulbee. *Law Among Nations: An Introduction to Public International Law*. 11. bs. New York and London: Routledge, 2017.

Glanville, Luke, ve Wesley W.Widmaier. "R2P and the Benefits of Norm Ambiguity". *Constructing the Responsibility to Protect: Contestation and Consolidation*, editör Charles T Hunt ve Phil Orchard, 50–69. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group., 2020.

Goldsmith, Jack, ve Daryl Levinson. "Law for States: International Law, Constitutional Law, Public Law". *Harvard Law Review* 122, sayı 7 (2009): 1792–1868.

Goodman, Ryan, ve Derek Jinks. "Toward an Institutional Theory of Sovereignty". *Harvard Law School Public Law*, 2003.

Gray, Christine. *International Law and the Use of Force*. Editör Malcolm Evans ve Phoebe Okowa. 3. bs. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Griffiths, Martin, ve Terry O'Callaghan. *International Relations : The Key Concepts*. *Routledge key guides*. London and New York: Routledge, 2002.

Gros, Jean-Germain. "Towards a Taxonomy of Failed States in the New World Order: Decaying Somalia, Liberia, Rwanda and Haiti". *Third World Quarterly* C.17, S.3 (1996): 455–71.

Grünfeld, Fred, ve Hanke Huijboom. *The Failure to Prevent Genocide in Rwanda: The Role of Bystanders*. Leiden / Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2007.

"Hague Convention (III) Relative to the Opening of Hostilities (Oct.18, 1907)", y.y.

Hall, John A., ve G. John Ikenberry. *The State*. Open University Press, 1989.

Halvorson, Dan. "'Bringing International Politics Back in': Reconceptualising State Failure for the Twenty-first Century". *Australian Journal of International Affairs* 64, sayı 5 (2010): 583–600.

Hardt, Michael, ve Antonio Negri. "Empire". *Readings in Globalization: Key Concepts and Major Debates*, editör George Ritzer ve Zeynep Atalay, 1. bs., 217–26. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.

Hay, Colin, ve Michael Lister. "Theories of the State". *The State: Theories and Issues*, editör Colin Hay, Michael Lister, ve David Marsh, 1. bs., 1–20. New York: Palgrave Macmillan, 2006.

Hehir, Aidan. *Hollow Norms and the Responsibility to Protect*. 1. bs. Cham: Palgrave Macmillan, 2019.

Helman, Gerald B., ve Steven R. Ratner. "Saving Failed States". *Foreign Policy*, S.89 (1992): 3–20.

Henderson, Conway W. *Understanding International Law*. Wiley-Blackwell, 2010.

Hensel, Howard M. "Theocentric Natural Law and Just War Doctrine". *The Legitimate Use of Military Force: The Just War Tradition and the Customary Law of Armed Conflict*, editör Howard M. Hensel, 5–29. Burlington: Ashgate Publishing, 2008.

Herbst, Jeffrey. "Responding to State Failure in Africa". *International Security* 21, sayı 3 (y.y.): 120–44.

Hermann, Charles. "International Crisis as a Situational Variable". *International Politics and Foreign Policy: Reader in Research and Theory*, 409–21, 1969.

Hicks, Frederick Charles. "The Equality of States and the Hague Conferences". *The American Journal of International Law* C.2, S.3 (1908): 530-61.

Higgins, Rosalyn. *The Development of International Law Through The Political Organs of The United Nation*. Oxford University Press, 1969.

Hilla, John. "Literary Effect of Sovereignty in International Law". *Widener Law Review* 14, sayı 77 (2008): 77–147.

Hiller, Tim. *Sourcebook on Public International Law*. London, Sydney: Cavendish Publishing Limited, 1998.

Hinsley, F.H. *Sovereignty*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.

"History of Peacekeeping Operations". https://peacekeeping.un.org/es/our-history [Erişim Tarihi: 11.05.2021].

Hobbes, Thomas. *Leviathan or the Matter, Forme, & Power of a Common-wealth Ecclesiasticall and Civil*. London: McMaster University, 1651.

Hobsbawm, Eric. *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*. 10. bs. İstanbul: Sarmal Yayımcılık, 2017.

Hoffmann, Stanley. "International Systems and International Law". *World Politics* C.14, S.1 (1961): 205–37.

Hohfeld, Wesley Newcomb. "Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning". *The Yale Law Journal* C.26, S.8 (1917): 710–70.

Hoisington, Matthew. "Toward an International Law for Ungoverned Spaces". *Global Governance* 20 (2014): 491–98.

Hsiung, James C. *Anarchy & Order: The Interplay of Politics and Law in International Relations*. 1. bs. London: Lynne Rienner Publishers, 1997.

Human Rights Watch. "Human Rights Watch Report 1992 (Events of 1991)". New York, 1992.

ICISS (Co-chairs: Gareth Evans, ve Mohamed Sahnoun). "Responsibility to Protect:

Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)", 2001. http://responsibilitytoprotect.org/ICISS Report.pdf.

Inayatullah, Naeem. "Beyond the Sovereignty Dilemma: Quasi-states as Social Construct". *State Sovereignty as Social Construct*, editör Thomas J. Biersteker ve Cynthia Weber, 1. bs., 51–81. New York: Cambridge University Press, 1996.

International Commission of Jurists on Aaland Islands. "Of the International Committee of Jurists Entrusted by the Council of the League of Nations with the Task of Giving an Advisory Opinion upon the Legal Aspects of the Aaland Islands Question." London, 03 Ekim 1920.

International Court of Justice. "Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment, I.C.J. Reports 2007, p. 43", y.y.

———. "Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso v. Republic of Mali), Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 554", y.y.

———. "Corfu Channel Case, Judgment of April 9th, 1949: I.C.J. Reports 1949, p.4", y.y.

———. "Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, p. 226", y.y.

———. "Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p.14", 1986.

_____. "North Sea Continental Shelf, Judgment, I.C.J. Reports, 1969, p.3", y.y.

"Interviews - Admiral Johnathan Howe | Ambush in Mogadishu | FRONTLINE | PBS". https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/ambush/interviews/howe.html [Erişim Tarihi: 12.05.2021].

Jackson, Robert H. "Quasi-States, Dual Regimes, and Neoclassical Theory: International Jurisprudence and the Third World". *International Law and International Relations*, editör Beth A Simmons ve Richard H. Steinberg, 1. bs., 205–33. New York: Cambridge University Press, 2007.

———. *Quasi-States: Sovereignty, International Relations and the Third World*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

James, Alan. "The Practice of Sovereign Statehood in Contemporary International Society". *Political Studies* 47, sayı 3 (1999): 457–73.

James Lorimer. *The Institutes of the Law of Nations: A Treatise of the Jural Relations of Separate Political Communities (Vol.II)*. Edinburgh and London: William Blackwood and Sons, 1884.

Jenks, C. Wilfred. *Law, Freedom and Welfare*. London: Stevens & Son, 1963.

Jenks, Edward. *A History of Politics*. 2. bs. New York: Macmillan, 1900.

Jensen, Eric Talbot. "Applying a Sovereign Agency Theory of the Law of Armed Conflict". *Chicago Journal of International Law* C.12, S.2 (2012): 685–727.

Jones, Branwen Gruffydd. "'Good Governance' and 'State Failure': Genealogies of Imperial Discourse". *Cambridge Review of International Affairs* C.26, S.1 (2013): 49–70.

Jouvenel, Bertrand de. *On Power: Its Nature and the History of its Growth (trans. by J.F. Huntington)*. Boston: Beacon Press.

Kaczorowska, Alina. *Public International Law*. 4. bs. London and New York: Routledge, 2010.

Kelsen, Hans. *General Theory of Law and State (Volume 1)*. Cambridge: Harvard University Press, 1949.

———. "Sovereignty and International Law". *The Georgetown Law Journal* 48, sayı 4 (1960): 627–40.

Kennedy, David. "Theses about International Law Discourse". *German Yearbook of International Law (Jahrbuch für Internationales Recht)* 23 (1980): 354–91.

Keohane, Robert O. "The Demand for International Regimes". *International Law and International Relations*, editör Beth A Simmons ve Richard H. Steinberg, 1. bs., 18–43. New York: Cambridge University Press, 2007.

Kerton-Johnson, Nicholas. *Justifying America's Wars: The Conduct and Practice of US Military Intervention*. 1. bs. New York: Routledge, 2011.

Kindleberger, Charles P. *The World in Depression: 1929-1939*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1973.

Kingsburry, Benedict, ve Benjamin Straumann. "State of Nature Versus Commercial Sociability as the Basis of International Law: Reflections on the Roman Foundations and Current Interpretations of the International Political and Legal Thought of Grotius, Hobbes, and Pufendorf". *The Philosophy of International Law*, editör Samantha Besson ve John Tasioulas, 1. bs., 33–53. Oxford: Oxford University Press, 2010.

Kingsbury, Benedict. "Sovereignty and Inequality". *European Journal of International Law* 9 (1998): 599–625.

Klabbers, Jan. *International Law*. 1. bs. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

———. "On Rationalism in Politics: Interpretation of Treaties and the World Trade Organization". *Nordic Journal of International Law* 74 (2005): 405–28.

Knud Eric Jorgensen. *International Relations Theory*. 2. bs. Palgrave Macmillan, 2018.

Knutsen, Torbjörn L.. *A History of International Relations Theory*. 1. bs. Manshester: Manchester University Press, 1992.

Kofi Annan. "Secretary-General Address to the General Assembly, New York", 23 Eylül 2003. https://www.un.org/webcast/ga/58/statements/sg2eng030923.htm.

Koh, H H. "Why do Nations Obey International Law?" *The Yale Law Journals* C.106 (1997): 2599–659.

Kolb, Andreas S. *The UN Security Council Members' Responsibility to Protect : A Legal Analysis*. 1. bs. Berlin: Springer, 2018.

Kolb, Robert. "Politis and Sociological Jurisprudence of Inter-War International Law". *European Journal of International Law* C.23, S.1 (2012): 233–41.

Kolb, Robert, ve Richard Hyde. *An Introduction to the Law of Armed Conflict*. Oxford: Hart Publishing, 2008.

Konrad, Kai A., ve Stergios Skaperdas. "The Market for Protection and the Origin of the State". *Economic Theory* C.50, S.2 (2012): 417–43.

Koskenniemi, Martti. *From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument*. 1. bs. New York: Cambridge University Press, 2005.

———. "International Law in the World of Ideas". *The Cambridge Companion to International Law*, editör James Crawford, Martti Koskenniemi, ve Surabhi Ranganathan, 1. bs., 47–64. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

———. "International Legal Theory and Doctrine". *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, 1–10. Heidelberg and Oxford University Press, 2012.

———. "Miserable Comforters: International Relations as New Natural Law". *European Journal of International Relations* 15, sayı 3 (2009): 395–422.

———. *The Gentle Civilizer of Nations: The Rise and Fall of International Law*. 2. bs. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Krasner, Stephen. *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. 1. bs. New Jersey: Princeton University Press, 1999.

Krasner, Stephen D. "The Case for Shared Sovereignty". *Journal of Democracy* 16, sayı 1 (2005): 69–83.

Krasner, Stephen D.. "Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables". *International Law and International Relations*, editör Beth A Simmons ve Richard H. Steinberg, 1. bs., 3–18. New York: Cambridge University Press, 2007.

Kratochwil, Freidrich. “The Power of Metaphors and Narratives: Systems, Teleology, evolution, and the Issue of the ‘Global Community’”. *The Status of Law in World Society: Meditations on the Role and Rule of Law*, 1. bs., 135–68. New York: Cambridge University Press, 2014.

Kratochwil, Friedrich W. *Rules, Norms and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*. 1. bs. New York: Cambridge University Press, 1989.

Krauthammer, Charles. “Unipolar Moment”. *Foreign Affairs* C.70, S.1 (y.y.): 23–33.

Kraxberger, Brennan M. “Failed States: Temporary Obstacles to Democratic Diffusion or Fundamental Holes in the World Political Map?” *Third World Quarterly* C.28, S.6 (2007): 1055–71.

Kreijen, Gerard. *State Failure, Sovereignty and Effectiveness*. 1. bs. Boston: Martinus Nijhoff, 2004.

Kreps, Sarah Elizabeth, ve Anthony Clark Arend. “Why States Follow the Rules: Toward a Positional Theory of Adherence to International Legal Regimes”. *Duke Journal of Comparative & International Law* C.16 (2006): 331–414.

Kring, Franziska-Carolin. *Responsibility to Protect (R2P) Revisited : Towards Climate Change-Related Obligations of States*. 1. bs. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag, 2020.

Kritsiotis, Dino. “The Power of International Law as Language”. *California Western Law Review* C.34, S.2 (1998): 397–409.

———. “When States Use Armed Force”. *The Politics of International Law*, editör Christian Reus-Smit, 1. bs., 45–80. New York: Cambridge University Press, 2004.

Kuhn, Thomas S. *The Structure of Scientific Revolutions*. 3. bs. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1996.

Kumar, Deepa. *Islamophobia and the Politics of Empire*. Chicago: Haymarket Books, 2012.

Kuperman, Alan J. *The Limits of Humanitarian Intervention: Genocide in Rwanda*. 1. bs. Washington: Brookings Institution Press, 2001.

Kurtuluş, Ersun N. *State Sovereignty: Concept, Phenomenon and Ramifications*. 1. baskı. New York: Palgrave Macmillan, 2005.

Kuruçay, Erol. “Uluslararası İlişkiler Düşüncesi ve Dünya Politikasındaki Değişimi Anlamak”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2, sy. 1 (2012): 9-34.

Lake, Anthony. “Confronting Backlash States”. *Foreign Affairs* 73, sayı 2 (1994): 45.

Lande, Adolf. “IV Revindication of the Principle of Legal Equality of States, 1871-

1914". *Political Science Quarterly* C.62, S.2 (1947): 258–86.

Lanz, David. *The Responsibility to Protect in Darfur: From Forgotten Conflict to Global Cause and Back. The Responsibility to Protect in Darfur*. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group., 2020.

Lauterpacht, Hersch. "The function of the law in the international community", 2011, 477.

League of Nations. "Covenant of the League of Nations", y.y.

———. "General Treaty for Renunciation of War as an Instrument of National Policy (Kellogg Briand Pact), Aug.27,1928, 94 L.N.T.S. 57", y.y.

Lee, Thomas H. "International Law, International Relations Theory, and Preemptive War: The Vitality of Sovereign Equality Today". *Law and Contemporary Problems* C.67, S.4 (2004): 147–67.

Lepard, Brian D. *Rethinking Humanitarian Intervention*. 1. bs. Pennsylvania: Pennsylvania University Press, 2002.

Levy, Jack S. "Why do Great Powers Balance Against and When?" *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*, editör T.V. Paul, James J. Wirtz, ve Michel Formann, 29–51. California: Stanford University Press, 2004.

Linderfalk, Ulf. *On The Interpretation of Treaties: The Modern International Law as Expressed in the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Dordrecht: Springer, 2007.

Little, Richard. "The English School's Contribution to the Study of International Relations". *European Journal of International Relations* C.6, S.3 (2000): 395–422.

Litwak, Robert S. "What's in a Name? The Changing Foreign Policy Lexicon". *Journal of International Affairs* C.54, S.2 (2001): 376–92.

Llewellyn, Karl N. *The Bramble Bush: On Our Law and Its Study*. New Orleans: Quid Pro Books, 2012.

Logan, Justin, ve Christopher Preble. "Fixing Failed States: A Cure Worse than the Disease?" *Harvard International Review* C.29, S.4 (2008): 62–66.

Lopez, Ian F. Haney. "The Social Construction of Race". *Literaray Theory: An Anthology*, editör Julie Rivkin ve Michael Ryan, 2. bs., 964–75. Blackwell Publishing, 2004.

Lorimer, James. *The Institutes of the Law of Nations: A Treatise of the Jural Relations of Seperate Political Communities (Volume I)*. Edinburgh ve London: William Blackwood and Sons, 1883.

Luhmann, Niklas. *Social Systems (translated by John Bednarz and Dirk Baecher)*. Editör Timothy Lenoir ve Hans Ulrich Gumbrecht. Stanford University Press,

1995.

Macklem, Patrick. “Humanitarian Intervention and the Distribution of Sovereignty in International Law”. *Ethics and International Affairs* 22, sayı 4 (2008): 369–93.

Margariti, Stella. *Defining International Terrorism: Between State Sovereignty and Cosmopolitanism*. 1. bs. Berlin: Asser Press & Springer, 2017.

Martin, Elizabeth A., ed. *Oxford Dictionary of Law*. 5. bs. Oxford: Oxford University Press, 2003.

Martti Koskenniemi. *The Politics of International Law*. 1. bs. Portland: Hart Publishing, 2011.

Mazarr, Michael J. “The Rise and Fall of the Failed-State Paradigm: Requiem for a Decade of Distraction”. *Foreign Affairs* 93, sayı 1 (2014): 113–21. http://www.jstor.org/stable/23526941.

McGinn, Peter. “Making the Case for Conflict Bifurcation in Aghanistan: Transnational Armed Conflict, al Qaida and the Limits of the Associated Militia Concept”. *International Law Studies* 85, sayı 1 (2009): 181–218.

McQueen, Carol. *Humanitarian Intervention and Safety Zones: Iraq, Bosnia and Rwanda*. 1. bs. New York: Palgrave Macmillan, 2005.

McWhinney, Edward. “Shifting Paradigms of International Law and World Order in an Era of Historical Transition”. *International Law in the Post- Cold War World*, editör Sienho Yee ve Wang Tieya, 2. bs., 3–18. London: Routledge, 2001.

Meiertöns, Heiko. *The Doctrines of US Security Policy: An Evaluation Under International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Menon, Rajan. *The Conceit of Humanitarian Intervention*. Oxford: Oxford University Press, 2016.

Mill, John Stuart. “A Few Words on Non-Intervention”. *New England Review* 27, sayı 3 (2003): 252–64.

Milliken, Jennifer, ve Keith Krause. “State failure, State Collapse, and State Reconstruction: Concepts, Lessons and Strategies”. *Development and Change* 33, sayı 5 (2002): 753–74.

Morgan, George, ve Scott Poynting, ed. *Global Islamophobia: Muslims and Moral Panic in the West*. Burlington: Ashgate Publishing, 2012.

Nahlawi, Yasmine. *The Responsibility to Protect in Libya and Syria: Mass Atrocities, Human Protection, and International Law*. 1. bs. London and New York: Routledge, 2020.

Newman, Edward. “Failed States and International Order : Constructing a Post-Westphalian World”. *Contemporary Security Policy* C.30, S.3 (2009): 421–43.

———. “Weak states, State Failure, and Terrorism”. *Terrorism and Political Violence* C.19, S.4 (2007): 463–88.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Päivi Honkatukia, ve Minna Ruuskanen. “Legal Texts as Discourses”. Içinde *Exploiting the Limits of Law*, editör Gunnarsson and Davies M Svensson, 69–88, 2007.

O’Connell, Mary Ellen. “The UN, NATO, and International Law After Kosovo”. *Human Rights Quarterly* 22, sayı 1 (2000): 57–89.

Oakeshott, Michael. *On Human Conduct*. Oxford: Clarendon Press ; Oxford University Press, 1975.

Oman, Natalie. *The Responsibility to Protect in International Law: Philosophical Investigations*. 1. bs. London and New York: Routledge, 2019.

Oppenheim, Lassa. *International Law: A Treatise (Volume I)*. 2. bs. London: Longmans, Green and Co., 1912.

Oppenheimer, Franz. *The State: Its History & Development Viewed Sociologically (trans. by John M. Gitterman)*. New York: Vanguard Press, 1926.

Orford, Anne. *Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*. 1. bs. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Orr, Robert C. “The United States as Nation Builder: Facing the Challenge of Post-conflict Reconstruction”. *Winning the Peace: An American Strategy for Post-Conflict Reconstruction*, editör Robert C. Orr, 3–18. Washington: The CSIS Press, 2004.

OSCE. “Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act (Aug.1,1975)”. https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf [Erişim Tarihi: 21.04.2021].

Osiander, Andreas. “Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth”. *International Organization* 55, sayı 2 (2001): 251–87.

“Our Failing Neighbour: Australia and the Future of Solomon Islands Strategy and International Program”, 2001. https://s3-ap-southeast-2.amazonaws.com/ad-aspi/import/solomons.pdf?oJedHLfnD5wNjOkrsb3oTtiIXl8cN.cV.

Paris, Roland. “Human Security: Paradigm Shift or Hot Air”. *International Security* C.26, S.2 (2001): 87–102.

Peat, Daniel, ve Matthew Windsor. “Playing the Game of Interpretation: On Meaning and Metaphor in International Law”. *Interpretation in International Law*, editör Andrea Bianchi, Daniel Peat, ve Matthew Windsor, 1. bs., 3–33. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Perelman, Chaim, ve L Olbrechts-Tyteca. *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Notre Dame London: University of Notre Dame Press, 1969.

Permanent Court of International Justice (PCIJ). Island of Palmas Case (Netherlands v. USA), 2, R.I.A.A. 829-871 (Arb.1928) (y.y.).

———. “Norwegian Shipowners’ Claims (Norway v. USA), 1 R.I.A.A. 307, 346 (Arb.1922)”, y.y.

———. “The Case of the S.S. Lotus, (France v. Turkey), Judgment, 7 Sep. 1927, P.C.I.J. (ser.A) No:10”, y.y.

Pettman, Ralph. *Commonsense Constructivism or the Making of the World Affairs*. 1. baskı. London and New York: Routledge, 2000.

Pham, J. Peter. “The Perils of ‘Consensus’: Hans Kelsen and the Legal Philosophy of the United Nations”. *Indiana International & Comparative Law Review* C.14, S.3 (2004): 553–84.

Platon. *Devlet (Politeia)*. 11. bs. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

Pogge, Thomas W. “An Institutional Approach to Humanitarian Intervention”. *Public Affairs Quarterly* C.6, S.1 (1992): 89–103.

Powers, Gerard F. “The Ethics of Intervention”. *Security and Peace* C.32, S.2 (2014): 119–24.

Rappard William E.. “Small States in the League of Nations”. *Political Science Quarterly* C.49, S.4 (1934): 544–75.

Rawls, John. *The Law of Peoples*. 1. bs. Cambridge: Harvard University Press, 1999.

Rech, Walter. “International Law, Empire, and the Relative Indeterminacy of Narrative”. *International Law and Empire: Historical Explorations*, editör Fonseca, Martti Koskenniemi, Walter Rech, ve Manuel Jimenez, 1. bs., 57–83. Oxford: Oxford University Press, 2017.

Reis, Filipe Dos, ve Oliver Kessler. “Constructivism and the Politics of International Law”. *The Oxford Handbook of the Theory of International Law*, editör Anne Orford ve Florian Hoffmann, 1. bs., 1–23. Oxford: Oxford University Press, 2016.

Reisman, W. Michael. “International Law After the Cold War”. *American Society of International Law* C.84, S.4 (1990): 859–66.

Reisman, W.Michael. “International Lawmaking: A Process of Communication (L. Harold Lasswell Memorial Lecture)”. 1981.

Rotberg, Robert I. “Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators”. *When States Fail: causes and consequences*, 2003, 1–26.

———. “Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators”. *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*, editör Robert I. Rotberg, 1–26. Brookings Institution Press, 2003.

Rousseau, Jean Jacques. *The Social Contract or Principles of Political Right*. Editör Tom Griffith. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 1998.

Sampford, Charles. "Failed States and the Rule of Law". *Jindal Journal of International Affairs* C.1, S.1 (2011): 119–47.

Sartwell, Crispin. *Against the State: An Introduction to Anarchist Political Theory*. New York: State University of New York Press, 2008.

Savaş-Cazala, Menent. "Offensive Use of Force in Peace Operations: The Force Intervention Brigade". *European Journal of Interdisciplinary Studies* C.4, S.2 (2016): 116–23.

Scharf, Michael P. "Seizing the Grotian Moment: Accelerated Formation of Customary International Law in Times of Fundamental Change". *Cornell International Law Journal* C.43, S.3 (2010): 439–69.

Schlichte, Klaus, ve Ulrich Schneckener. "Armed Groups and the Politics of Legitimacy". *Civil Wars* C.17, S.4 (02 Ekim 2015): 409–24.

Sekaran, Uma. *Research Methods For Business: A Skill-Building Approach*. 2. bs. New York: John Wiley & Sons, Inc., 1992.

Shaw, Malcolm N. *International Law*. 6. bs. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Sheehan, Michael. *The Balance of Power: History and Theory*. London and New York: Routledge, 1995.

Simmons, Beth A. "Compliance with International Agreements". *Annu. Rev. Polit. Sci.* 1998, S.1 (1998): 75–93.

Simons, Anna, ve David Tucker. "The Misleading Problem of Failed States: a 'socio-geograpgy' of Terrorism in the post-9/11 era". *Third World Quarterly* C.28, Ss.2 (2007): 387–401.

Simpson, Gerry. "James Lorimer and the Character of Sovereigns: The Institutes as 21st Century Treatise". *The European Journal of International Law* c.27, s.2 (2016): 431–46.

Smolka, Jennifer, ve Benedikt Pirker. "International Law and Pragmatics: An Account of Interpretation in International Law". *International Journal of Language & Law* C.5 (2016): 1–40.

Spicker, Paul. *The Welfare State: A General Theory*. 1. baskı. London: Sage Publications, 2000.

Spruyt, Hendrik. *The Sovereign State and Its Competitors*. New Jersey: Princeton University Press, 1994.

Starke, Joseph Gabriel. "Elements of the Sociology of International Law". *Australian Year Book of International Law* C.9, S.1962 (1965): 119–36.

Steinberg, Richard H. “Wanted - Dead or Alive: Realism in International Law”. *Interdisciplinary Perspectives on International Law and International Relations*, editör Jeffrey L. Dunoff ve Mark. A. Pollack, 1. bs., 146–75. New York: Cambridge University Press, 2013.

Steinberger, Peter J. *The Idea of the State*. 1. baskı. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Sterio, Milena. “A Grotian Moment: Challenges in the Legal Theory of Statehood”. *Denver Journal of International Law and Policy* C.9, S.2 (2009): 209–37.

Stigall, Dan. “Counterterrorism, Ungoverned Spaces, and the Role of International Law”. *SAIS Review of International Affairs* C.36, S.1 (01 Ocak 2016): 47–60.

Strange, Susan. *States and Markets*. 2. bs. London and New York: Continuum, 2004.

Stürchler, Nikolas. *The Threat of Force in International Law*. 1. bs. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Suttle, Oisin. “Law as Deliberative Discourse: The Politics of International Legal Argument - Social Theory with Historical Illustrations”. *Journal of International Law and International Relations* C.12, S.1 (2016): 151–203.

Szuhai, Ilona. “Rethinking the concept of failed state”. *Central European Papers* 3C., S.2 (2015): 99–110.

T.J. Lawrence. *Essays on some Disputed Questions in Modern International Law*. London: George Bell and Sons, 1885.

Takeyh, Ray, ve Nikolas Gvosdev. “Do Terrorist Networks Need a Home?” *The Washington Quarterly* C.25, S.3 (01 Eylül 2002): 97–108.

Tang Abomo, Paul. “The Responsibility to Protect: The History of a Growing Norm”. *R2P and the US Intervention in Libya*, 1–300. Cham: Pal, 2019.

Teson, Fernando R. *A Philosophy of International Law*. 1. baskı. Colorado: Westview Press, 1998.

The Fund for Peace. “Fragile States Index”. Washington, 2022. https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2022/07/22-FSI-Report-Final.pdf.

The FundforPeace. “Fragile States Index Annual Report 2020”. Washington, 2020. www.fundforpeace.org.

“The National Security Strategy of the United States of America”, 2002. https://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-020920.pdf.

“The Next World Order | The New Yorker”. https://www.newyorker.com/magazine/2002/04/01/the-next-world-order [Erişim Tarihi: 14.05.2021].

"The Office of the Prosecutor Report on Preliminary Examination activities", 2011. https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/63682F4E-49C8-445D-8C13-F310A4F3AEC2/284116/OTPReportonPreliminaryExaminations13December2011.pdf.

The White House. "A National Security Strategy of Engagement and Enlargement". Washington: The U.S. Government Printing Office, y.y.

———. "National Security Strategy of the United States of America". Washington, y.y.

———. "National Security Strategy of the United States of America". Washington, 2006.

Thirlway, Hugh. *The Sources of International Law*. 2. bs. Oxford: Oxford University Press, 2019.

Thürer, Daniel. "The 'Failed State' and International Law". *International Review of the Red Cross* C.81, S.836 (1999): 731–61.

Tigerstrom, Barbara Von. *Human Security and International Law: Prospects and Problems*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2007.

Tilly, Charles. *Capital, Coercion, and European States, AD 990-1990*. 1. bs. Cambridge: Basil Blackwell, 1990.

———. *War Making and State Making as Organized Crime:* Cambridge: Cambridge University Press, 1985.

Tomuschat, Christian. *Kosovo and the International Community: A Legal Assessment*. Martinus Nijhoff Publishers, 2002.

U.N. "International Law as a Language for International Relations". The Hague, 1996.

"U.N. Doc. A/RES/217(III) A-E (Dec.10,1948)", y.y.

U.S. Secretary of State Henry L. Stimson. "Stimson Doctrine". U.S. Department of State Archive, Mart 1932. https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/id/16326.htm.

United Nations. "2005 World Summit Outcome, U.N. Doc. A/RES/60/1 (Oct.24, 2005)", 2005.

———. "A Vital and Enduring Commitment: Implementing the Responsibility to Protect, A/69/981-S/2015/500 (Jul.13, 2015)", y.y.

———. "Advancing Atrocity Prevention: Work of the Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect , A/75/863-S/2021/424 (May3, 2021)", y.y.

———. “Charter of the Organization of African Unity, Sep.13,1963, 479 U.N.T.S. 39”, y.y.

———. “Concept Note on the Responsibility to Protect Populations from Genocide, War Crimes, Ethnic Cleansing and Crimes against Humanity, A/63/958 (Sept.9, 2009)”, y.y.

———. “Early Warning, Assessment and the Responsibility to Protect, A/64/864 (Jul.14, 2010)”, y.y.

———. “Essentials of Peace, U.N. Doc. A/RES/290(IV) (Dec.1,1949)”, y.y.

———. “Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, Aug.12, 1948, 75 U.N.T.S. 287”, y.y.

———. “Implementing the Responsibility to Protect, U.N. Doc. A/63/677 (Jan. 12, 2009)”, y.y.

———. “Implementing the Responsibility to Protect: Accountability for Prevention, A/71/1016-S/2017/556 (Aug.10, 2017)”, y.y.

———. “International Covenant on Civil and Political Rights Dec.19,1966, 999 U.N.T.S. 172”, y.y.

———. “International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Dec.19,1966 993 U.N.T.S. 3”, y.y.

———. “Mobilizing Collective Action: the Next Decade of the Responsibility to Protect, A/70/999-S/2016/620 (Jul.22, 2016)”, y.y.

———. “Prioritising Prevention and Strengthening Response: Women and the Responsibility to Protect, A/74/964-S/2020/501 (July23, 2020)”, y.y.

———. “Report of Secretary General, ‘In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All’, U.N. Doc. A/59/2005 (Mar.21, 2005)”, 2005.

———. “Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, a more Secure World: Our Shared Responsibility, U.N. Doc. A/59/565 (Dec.2, 2004)”, 2004.

———. “Responsibility to Protect: From Early Warning to Early Action, A/72/884-S/2018/525 (June1, 2018)”, y.y.

———. “Responsibility to Protect: Lessons Learned for Prevention, A/73/898-S/2019/463 (June10, 2019)”, y.y.

———. “Responsibility to protect: prioritizing children and young people, A/76/844-S/2022/428 (May 26, 2022)”, y.y.

———. “Responsibility to Protect: Timely and Decisive Response, A/66/874-S/2012/578 (Jul.25, 2012)”, y.y.

———. “Statute of the International Court of Justice”. https://legal.un.org/avl/ha/sicj/sicj.html [Erişim Tarihi: 10.04.2021].

———. “U.N. Charter”, y.y.

———. “U.N. Doc. A/59/565 (Dec.2,2004)”, y.y.

———. “U.N. Doc. A/CONF.176/1 (Mar.7,1995)”, y.y.

———. “Universal Declaraion of Human Rights Approved by the General Assembly at its Plenary Meeting on 16 December 1948, A/811 (Dec.16, 1948)”, y.y.

———. “Vienna Convention on the Law of Treaties, May 23,1969, 1155 U.N.T.S. 331”, y.y.

United Nations, Department of Peacekeeping Operations, ve Department of Field Support. “United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines”. New York: Peacekeeping Best Practices Section, 2008.

United Nations Development Programme. “Human Development Report 1994”, 1994.

United Nations General Assembly. Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations, U.N. Doc. A/RES/2625(XXV) (Oct.24, 1970) (y.y.).

———. “Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of Refraining from the Threat or Use of Force in International Relations, U.N. Doc. A/RES/42/22 (Nov.18,1987)”, y.y.

———. “Definition of Aggression, U.N. Doc. A/RES/3314(XXIX) (Dec.14,1974)”, y.y.

———. “Principles Which Should Guide Members in Determining Whether or not an Obligation Exists toTransmit the Information Called for Under Article 73e of the Charter, U.N. Doc. A/RES/1541(XV) (Dec. 15, 1960)”, y.y.

———. “Situation of Human Rights in Kosovo, U.N. Doc. A/RES/51(111) (Dec.12, 1996)”, y.y.

———. “U.N. Doc. A/RES/1514(XV) (Dec.14, 1960)”, y.y.

———. “United Nations General Assembly, “Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples, G.A. Res. 1514 (XV) A, U.N. Doc. A/RES/1514(XV) (Dec. 14, 1960)”, y.y.

United Nations Security Council. “The Role of Regional and Subregional Arrangements in Implementing the Responsibility to Protect, A/65/877-S/2011/393 (Jun.28,2011)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/1160 (Mar.31, 1998)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/1199 (Sep.23, 1998)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/1203 (Oct24, 1998)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/1207 (Nov.17, 1998)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/1244 (June 10, 1999)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/1401 (Mar.28, 2002)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/1425 (Jul.22, 2002)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/152 (Aug.23, 1960) (Adopted unanimously at the 891st meeting)”, y.y.

———. “U.N. DOC. S/RES/1546 (June 8, 2004)”. Erişim 18 Mayıs 2019. https://undocs.org/S/RES/1546(2004) [Erişim Tarihi: 18.05.2019].

———. “U.N. Doc. S/RES/161 (Feb.21, 1961)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/169 (Nov.24,1961)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/1706 (Aug.31, 2006)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/179 (Jun.11 1963)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/186 (1964)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/1973 (Mar.17, 2011)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/2098 (Mar.28, 2013)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/349 (May 29 1974)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/660 (Aug. 2, 1990)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/662 (Aug.9, 1990)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/668 (Sep.20, 1990)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/678 (Nov.29, 1990)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/688 (Apr.5, 1991)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/718 (Oct.31, 1991)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/724 (Dec.15, 1991)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/733 (Jan.23, 1992)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/743 (Feb.21, 1992)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/751 (Apr.24, 1992)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/794 (Dec.3, 1992)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/814 (Mar.26, 1993)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/841 (Jun.16, 1993)”, y.y.

———. “U.N. Doc. S/RES/872 (Oct.5, 1993)”, y.y.

———. “U.N.Doc. S/RES/1674 (Apr.28, 2006)”, y.y.

United States Government Printing Office. *Public Papers of the Presidents of the United States (Book II)*. Washington: Office of the Fderal Register National Archives and Records Administration, 1991.

Vagts, Detlev F. “Hegemonic International Law”. *The American Journal of International Law* 95, sayı 4 (2001): 843–48.

Venzke, Ingo. “Contemporary Theories and International Lawmaking”. *ACIL Research Paper 2013-23*. ACIL Research Paper. Amsterdam, 2013. www.acil.uva.nl.

———. *How Interpretation Makes International Law: On Semantic Change and Normative Twists*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

———. “Semantic Authority, Legal Change and the Dynamics of International Law”. *Legal Authority beyond the State* 12, sayı December 2014 (2018): 102–26.

———. “Semantic Authority”. Research Paper Series. Amsterdam, 2016.

Vinci, Anthony. “Anarchy, Failed States, and Armed Groups: Reconsidering Conventional Analysis”. *International Studies Quarterly* C.52, S.2 (2008): 295–314.

Wallerstein, Immanuel. *European Universalism: The Rhetoric of Power*. Ne: The New Press, 2006.

Walzer, Michael. *Just and Unjust Wars*. 4. bs. New York: Basic Books, 1977.

Watson, Adam. *Diplomacy: The Dialogue Between States*. Routledge, 1982.

Wendt, Alexander. *Social Theory of International Politics*. 1. bs. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

“Western Sahara, Advisory Opinion, 1.C.J. Reports 1975, p. 12.”, y.y.

Westlake, John. *Chapters on the Principles of International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1894.

Wheeler, Nicholas J. *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. 1. bs. Oxford: Oxford University Press, 2000.

White, James Boyd. “Law as Rhetoric, Rhetoric as Law: The Arts of Cultural and

Communal Life". *The University of Chicago Law Review* 52, sayı 3 (1985): 684–702.

Wight, Martin. *International Theory: The Three Traditions*. Editör Gabriele Wight ve Brian Porter. 1. bs. New York: Holmes & Meier, 1992.

———. *System of States*. Editör Hedley Bull. New Jersey: Leicester University Press, 1977.

Wilson, George Grafton, ve George Fox Tucker. *International Law*. Silver, Burdett and Company, 1901.

Wittfogel, Karl A. *Oriental Despotism: A Comparative Study of Total Power*. New Haven and London: Yale University Press, 1957.

Wodak, Ruth. "Critical Discourse Analysis". *Continuum Companion to Discourse Analysis*, editör Ken Hyland ve Brian Paltridge, 1. bs., 38–54. Continuum, 2011.

Wohlforth, William C., Stuart J. Kaufman, ve Richard Little. "Introduction: Balance and Hierarchy in International Systems". *Balance of Power in World History*, editör William C. Wohlforth, Stuart J. Kaufman, ve Richard Little, 1. bs., 1–22. New York: Palgrave Macmillan, 2007.

Wolff, Christian. *The Law of Nations Treated According to the Scientific Method (Orijinali: 1764, Frankfurt and Leipzig)*. Ed. Knud Haakonssen ve Thomas Ahnert (Çeviri: Joseph H. Drake). Indianapolis: Liberty Fund, 2017.

Woodrow Wilson. "Wilson Speech to Congress, January 22, 1917". Erişim 08 Nisan 2021. http://www-personal.umd.umich.edu/~ppennock/doc-Wilsonpeace.htm [Erişim Tarihi: 08.04.2021].

Woolaver, Hannah. "State Failure, Sovereign Equality and Non-Intervention: Assessing Claimed Rights to Intervene in Failed States". *Wisconsin International Law Journal* C.32, S.3 (2014): 595–620.

World Bank. "Country Policy and Institutional Assessment (CPIA) | Data Catalog". https://datacatalog.worldbank.org/dataset/country-policy-and-institutional-assessment [Erişim Tarihi: 24.04.2021].

Yee, Sienho. "Towards an International Law of Co-progressiveness". *International Law in the Post- Cold War World*, editör Sienho Yee ve Wang Tieya, 2. bs., 18–43. London: Routledge, 2001.

Yurdusev, A. Nuri. "'Uluslararası İlişkiler' Öncesi". *Devlet, Sistem ve Kimlik*, ed. İhsan D. Dağı, Atilla Eralp, E.Fuat Keyman, Necati Polat, Oktay F. Tanrısever, Faruk Yalvaç ve A. Nuri YURDUSEV, 15. baskı, 22-23. İstanbul: İletişim, 2016.

Zacher, Mark. "The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force". *International Organization* C.55, S.2 (01 Şubat 2001): 215–50.

Zacher, Mark W., ve Mark Zacher. “The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force”. *International Law and International Relations*, editör Beth A Simmons ve Richard H. Steinberg, 1. bs., 55:259–93. New York: Cambridge University Press, 2007.

Zartman, I. William. *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Political Authority*. Editör I. William Zartman. 1. bs. London: Lynne Rienner Publishers, 1995.

Zifcak, Spencer. “Responsibility to Protect at the United Nations”. *Rethinking International Law and Justice*, editör Charles Sampford, Spencer Zifcak, ve Derya Aydin Okur, 1. bs., 255–81. Burlington: Ashgate Publishing, 2015.

EKLER

Ek 1. Güvenlik Konseyi'nin Koruma Sorumluluğuna İlişkin Kararları.

No	Tarih ve Belge No	Konu	Metin
1	27 Ocak 2006 S/RES/1653	Burundi ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti	"Bölgedeki hükümetlerin nüfuslarını korumak için birincil sorumluluğu bulunduğunu vurgular,"
2	28 Nisan 2006 S/RES/1674	Silahlı Çatışmada Sivillerin Korunması	"2005 Dünya Zirvesi Sonuç Dokümanının; nüfusları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumaya yönelik 138 ve 139'uncu maddelerini yeniden tasdik eder,"
3	31 Ağ. 2006 S/RES/1706	Sudan (Darfur)	"Diğer hükümleri yanında 2005 tarihli BM Dünya Zirvesi Sonuç Raporu'nun 138 ve 139'uncu paragraflarını tekrar tasdik eden, kadınlar, barış ve güvenlik üzerine 1325 (2000); insancıl ve BM personelinin korunmasına ilişkin 1502 (2003); çocuklar ve silahlı çatışma üzerine 1502 (2003); silahlı çatışmada sivillerin korunmasına ilişkin 1674 (2006) sayılı kararlarını hatırlatır,"
4	11 Kasım 2009 S/RES/1894	Silahlı Çatışmada Sivillerin Korunması	"Silahlı çatışmada sivillerin korunmasına ilişkin olarak, nüfusları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğuna yönelik 138 ve 138'inci paragrafları dâhil 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesinin ilgili hükümlerini yeniden tasdik ederek,"
5	26 Şubat 2011 S/RES/1970	Libya	"Libya otoritelerinin nüfusunu koruma sorumluluğunu hatırlatarak,"
6	17 Mart 2011 S/RES/1973	Libya	Libya otoritelerinin Libya nüfusunu koruma sorumluluğunu ve silahlı çatışmanın taraflarının sivillerin korunmasına yönelik bütün uygulanabilir adımları atmak hususunda birincil sorumluluğu olduğunu tekrar ederek,"
7	30 Mart 2011 S/RES/1975	Côte d'Ivoire	"Her bir devletin sivilleri koruma sorumluluğunu tekrar tasdik ederek ve silahlı çatışmanın taraflarının sivillerin korunmasına yönelik bütün uygulanabilir adımları atmak hususundaki birinci sorumluluğu olduğunu tekrar ederek,"
8	8 Temmuz 2011 S/RES/1996	Güney Sudan	"Güney Sudan Cumhuriyeti'nin Hükümetine, ulusal ve yerel seviyede askeri ve polis dâhil olmak üzere, uygun düştüğü ölçüde, sivilleri koruma sorumluluğunun yerine getirilmesinde yardım ederek ve danışmanlıkta bulunarak,
9	21 Ekim 2011 S/RES/2014	Yemen	Yemen Hükümetinin nüfusunu korumaya yönelik birincil sorumluluğunu hatırlatarak,"
10	27 Ekim 2011 S/RES/2016	Libya	Libya otoritelerinin, yabancılar ve Afrikalı göçmenler dâhil nüfusunu koruma sorumluluğunu vurgulayarak,"
11	12 Mart 2012 S/RES/2040	Libya	Libya otoritelerinin, yabancılar ve Afrikalı göçmenler dâhil nüfusunu koruma birincil sorumluluğunu vurgulayarak,"

12	19 Aralık 2012 S/RES/2085	Mali	"(d) Mali otoritelerinin nüfusunu korumadaki birincil sorumluluğunu desteklemek için"
13	6 Mart 2013 S/RES/2093	Somali	"Somali Federal Hükümetinin vatandaşlarını korumak ve kendi ulusal güvenlik kuvvetlerini inşa etmek sorumluluğunu tanıyarak,
14	12 Mart 2013 S/RES/2095	Libya	"Libya hükümetinin, yabancılar ve Afrikalı göçmenler ile birlikte nüfusunu koruma birincil sorumluluğunu vurgulayarak,"
15	11 Temmuz 2013 S/RES/2109	Sudan ve Güney Sudan	"Silahlı çatışmaya taraf olanların, sivillerin korunması için uygulanabilir bütün adımları atmak yönündeki birincil sorumluluğunu tekrar tasdik eden, silahlı çatışmanın taraflarını sivillerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya kuvvetle teşvik eden ve sivillere karşı uluslararası hukukun bütün ihlallerini, özellikle sivillerin kasıtlı olarak hedef alınmasını, ayrımsız ve orantısız saldırıları ve cinsiyet temelli şiddeti kınayan, devletlerin sivilleri korumak ve ülkesindeki yetkisi dâhilindeki bütün bireylerin ilgili uluslararası hukuk tarafından sağlanan insan haklarını teminat altına almak ve saygı duymak yönündeki birincil sorumluluğunu tanıyan 12 Şubat 2013 tarihli Başkanlık Bildirisini hatırlatarak,"
16	26 Eylül 2013 S/RES/2117	Küçük Silahlar ve Hafif Silahlar	"Bütün küçük ve hafif silahların kötüye kullanımının ciddi suçlara vücut verdiğini tanıyarak ve bu yüzden silahlı çatışmada sivillerin korunmasına ilişkin olarak, nüfusları; soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğuna yönelik 138 ve 139'uncu paragrafları dâhil 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesinin ilgili hükümlerini yeniden tasdik ederek,"
17	10 Ekim 2013 S/RES/2121	Merkezi Afrika Cumhuriyeti	Merkezi Afrika Cumhuriyetinin nüfusunu korumak yönündeki birincil sorumluluğunu vurgular,"
18	5 Aralık 2013 S/RES/2127	Merkezi Afrika Cumhuriyeti	"Geçici otoritelerin sivil nüfusu korumak yönündeki birincil sorumluluğunu hatırlatarak,"; . . . "Geçici otoritelerin nüfusu korumak yönündeki birincil sorumluluğunu vurgular,"
20	28 Ocak 2014 S/RES/2134	Merkezi Afrika Cumhuriyeti	"Geçici otoritelerin Merkezi Afrika Cumhuriyeti'ndeki sivil nüfusu korumak yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatarak,"
21	22 Şubat 2014 S/RES/2139	Suriye	"Bütün tarafların; etnik, dini ve mezhebi camialar dâhil, sivilleri korumak için uygun bütün adımları atmasını da talep eder ve bu bağlamda nüfusu korumak yönündeki birincil sorumluluğun Suriye otoritelerine ait olduğunu vurgular,"
22	10 Nisan 2014 S/RES/2149	Merkezi Afrika Cumhuriyeti	"Geçici otoritelerin Merkezi Afrika Cumhuriyetindeki sivil nüfusu korumak yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatarak,"

23	16 Nisan 2014 S/RES/2150	Uluslararası barış ve güvenliğe tehdit, soykırımın önlenmesi	"Devletlerin, vatandaşlarının ve ülkesindeki diğer bireylerin, ilgili uluslararası hukukun sağladığı şekilde, insan haklarını korumak ve garanti etmek yönündeki birincil sorumluluğunu tanıyarak; soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlara yol açan durumlara reaksiyon göstermekte ve bunları önlemekte, Afrika Birliği Oluşum Sözleşmesinin 4(h) maddesine bilhassa dikkat çekerek, bölgesel ve alt bölgesel düzenlemelerin oynadığı önemli rolü kabul ederek, "İşlevleri; soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizliğe yol açan potansiyel durumları önlemede bir erken ikaz mekanizması olarak hareket etmeyi de içeren Koruma Sorumluluğu ve Soykırımın önlenmesi Üzerine Genel Sekreterin Özel Danışmanlarının önemli rolünü hatırlatarak," " Devletleri soykırım ve uluslararası hukuk altındaki diğer ciddi suçlar ile mücadeleye ve bunları önlemeye yönelik tekrar bağlanmaya çağırır, nüfusları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğu üzerine 2005 tarihli Dünya Zirvesi Sonuç Dokümanının (A/60/L.1) 138 ve 139'uncu paragraflarını tekrar tasdik eder, 1994'de Ruanda'da soykırıma karşı çıkan Hutular ve diğerlerinin de öldürüldüğü Tutsilere karşı girişilen soykırımdan alınan dersleri nazari itibare almanın önemini vurgular,"
24	27 Mayıs 2014 S/RES/2155	Güney Sudan	"Uluslararası insancıl hukukun ihlalinden ve insan haklarının ihlal ve suiistimalinden sorumlu olanların sorumlu tutulmalarını ve Güney Sudan hükümetinin ülkesindeki ve yetkisine tabi sivilleri, potansiyel insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları dâhil, korumak yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu vurgulayarak,"
25	14 Tem. 2014 S/RES/2165	Suriye	"Suriye otoritelerinin, Suriye'deki nüfusu korumaya yönelik birincil sorumluluğunu tekrar tasdik ederek,"
26	15 Ağ. 2014 S/RES/2170	Terörist eylemlerin sebep olduğu, uluslararası barış ve güvenliğe tehditler	Uluslararası hukuk altındaki yükümlülüklerine uygun olarak ülkelerindeki nüfusu korumak yönünde üye devletlerin birincil sorumluluğunun altını çizerek," "Sivillerin kasıtlı hedef alınmasını, sayısız vahşet suçlarını, kitlesel infazları, yargısız öldürmeleri şiddetle kınayarak, . ." "Etnik veya politik arka plan, din veya inanç sebebiyle herhangi bir sivil nüfusa karşı yöneltilen yaygın ve sistematik saldırıların insanlığa karşı suç olduğunu hatırlatarak, ISIL, ANF ve bütün diğer bireylerin, grupların ve El-Kaide ile ilintili varlıkların insan hakları ihlallerinden ve uluslararası insancıl hukukun ihlallerinden sorumlu tutulmasının garanti edilmesine yönelik ihtiyacı vurgular, bütün tarafları bu tür ihlalleri önlemeye teşvik eder,

27	21 Ağ. 2014 S/RES/2171	Uluslararası Barış ve güvenliğin idamesi- Çatışma Önleme	"Her bir devletin nüfusunu soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğunu tekrar tasdik ederek," "İşlevleri; soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizliğe yol açan potansiyel durumları önlemede bir erken ikaz mekanizması olarak hareket etmeyi de içeren Koruma Sorumluluğu ve Soykırımın önlenmesi Üzerine Genel Sekreterin Özel Danışmanlarının önemli rolünü hatırlatarak," " Devletleri soykırım ve uluslararası hukuk altındaki diğer ciddi suçlar ile mücadeleye ve bunları önlemeye yönelik tekrar bağlanmaya çağırır, nüfusları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğu üzerine 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Dokümanının (A/60/L.1) 138 ve 139'uncu paragraflarını tekrar tasdik eder,"
28	20 Kasım 2014 S/RES/2185	Uluslararası barış ve güvenliğin idamesi- BM Barışı koruma operasyonların polisiye faaliyetler	"Yetkilendirildiğinde, ev sahibi devlet ile istişare içerisinde ve diğer unsurlar ile işbirliği içerisinde, ev sahibi devletin sivilleri koruma ve ülkesindeki ve yetki alanındaki bütün bireylerin insan haklarını garanti etmek ve saygı duymak yönündeki birincil sorumluluğunu ayakta tutmasını destekleyecek Birleşmiş Milletler Polis unsurlarının oynayabileceği önemli rolü vurgulayarak,"
29	25 Kasım 2014 S/RES/2187	Güney Sudan	"Güney Sudan hükümeti, ülkesinde bulunan ve yetkisi dâhilindeki sivilleri, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları dâhil korumak için birincil sorumluluğa sahiptir."
30	22 Ocak 2015 S/RES/2196	Merkezi Afrika Cumhuriyeti	"Ülkesindeki bütün nüfusları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumanın Merkezi Afrika Cumhuriyeti'nin birincil sorumluluğu olduğunu hatırlatarak,"
31	3 Mart 2015 S/RES/2206	Sudan ve Güney Sudan	"Güney Sudan hükümetinin nüfusunu soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumasının birincil sorumluluğu olduğunu vurgulayarak,"
32	26 Mart 2015 S/RES/2211	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	"Hukuk ve insan hakları ihlalleri hesap verilebilir kılınmalı ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti hükümeti ülkesindeki ve yetkisi dâhilindeki sivilleri, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarından koruma hususunda birincil sorumluluğa sahiptir."
33	28 Nisan 2015 S/RES/2217	Merkezi Afrika Cumhuriyeti	"Merkezi Afrika Cumhuriyetinin, ülkesindeki bütün nüfusları özellikle soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma konusunda birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatarak,"
34	22 Mayıs 2015 S/RES/2220	Küçük ve hafif silahlar	"Bütün küçük ve hafif silahların kötüye kullanımının ciddi suçlara vücut verdiğini tanıyarak ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihalelerinden ve insan haklarının ciddi suiistimali ve ihlalinden ceza almadan savuşmaya karşı kuvvetli muhalefetini ifade ederek ve bu bağlamda devletlerin ilgili yükümlülüklere riayet etme sorumluluğunu vurgulayarak. . ." "2005 Dünya Zirvesi Sonuç Dokümanının, nüfusları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumaya ilişkin 138 ve 139'ncu maddeleri dâhil silahlı çatışmada sivillerin korunmasına ilişkin ilgili hükümlerini tekrar tasdik ederek,"

35	28 Mayıs 2015 S/RES/2223	Güney Sudan	"Güney Sudan hükümetinin nüfusunu soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumasının birincil sorumluluğu olduğunu vurgulayarak,"
36	29 Haziran 2015 S/RES/2227	Mali	"Mali'deki sivilleri korumanın Mali otoritelerinin birincil sorumluluğu olduğunu tekrar ederek,"
37	29 Haziran 2015 S/RES/2228		Uluslararası insancıl hukukunun ihlallerinden ve insan haklarının ihlal ve suiistimalinden sorumlu olanların hesap vermesi gerektiğini ve ülkesindeki ve yetkisindeki sivilleri, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları dâhil, suçlardan korumanın Sudan hükümetinin birincil sorumluluğu olduğunu vurgulayarak,"
38	2 Eylül 2015 S/RES/2237	Liberya	"Liberya hükümetinin ülkesindeki bütün nüfusları vahşet suçlarından koruma hususunda birincil sorumluluğa sahip olduğunu tekrar tasdik ederek ve Liberya'daki daimi istikrarın Liberya hükümetinin etkili ve hesap verebilir müessesleri, özellikle hukukun üstünlüğü ve güvenlik sektörleri olmak üzere idame ettirmesini gerektirdiği,"
39	9 Ekim 2015 S/RES/2241	Güney Sudan	". . . Güney Sudan Hükümeti'nin nüfuslarını insanlığa karşı suçlardan, savaş suçlarından ve soykırımdan koruma yönündeki birincil sorumluluğunu vurgulayarak,"
40	9 Aralık 2015 S/RES/2250	Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunması	"Her bir devletin nüfusunu soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğu bulunduğunu tekrar tasdik eder,"
41	15 Aralık 2015 S/RES/2252	Güney Sudan	"Uluslararası insancıl hukukun ihlalinden ve insan haklarının ihlal ve suiistimalinden sorumlu olanların sorumlu tutulmalarını ve Güney Sudan hükümetinin ülkesindeki ve yetkisine tabi sivilleri, potansiyel insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları dâhil, korumak yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu vurgulayarak,"
42	18 Aralık 2015 S/RES/2254	Suriye	"Bütün tarafların, etnik, dini ve mezhebi cemaatler dâhil sivilleri korumak için bütün uygun adımları atmasına ilişkin talebini hatırlatır ve bu yönden nüfusunu korumak birincil sorumluluğunun Suriye otoritelerinde olduğunu vurgular,"
43	22 Aralık 2015 S/RES/2258	Suriye	"Suriye'deki nüfusu korumada Suriyeli otoritelerin birincil sorumluluğunu yeniden tasdik eder,"
44	27 Ocak 2016 S/RES/2262	Merkezi Afrika Cumhuriyeti	"Merkezi Afrika Cumhuriyeti'nin ülkesindeki bütün nüfusları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu tekrar hatırlatarak,"
45	30 Mart 2016 S/RES/2277	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	"Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin ülkesindeki ve yetki alanındaki bütün nüfusları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar dâhil, suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu tekrar hatırlatarak,"
46	3 Mayıs 2016 S/RES/2286	Sivillerin Korunması (Silahlı Çatışmada Sağlık Hizmeti)	"Bütün ülkesindeki nüfusu korumak yönünden devletlerin birincil sorumluluğunu tekrar tasdik ederek ve bu yönüyle silahlı çatışmanın bütün taraflarının silahlı çatışmada sivillerin korunmasına ilişkin Uluslararası insancıl hukuk altındaki kendilerine uygulanabilir yükümlülüklere tamamen riayet etmeleri gerektiğini hatırlatarak,"

47	25 Mayıs 2016 S/RES/2288	Liberya	"Liberya hükümetinin ülkesindeki bütün nüfusları korumak yönündeki birincil sorumluluğunu tasdik ederek, Liberya'daki daimi istikrarın Liberya hükümetinin etkin ve hesap verebilir müesseseleri idame ettirmesini gerektirdiğini vurgulayarak,"
48	31 Mayıs 2016 S/RES/2290	Güney Sudan	"Güney Sudan'ın nüfusunu soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumak yönündeki birincil sorumluluğunu vurgulayarak,"
49	29 Haziran 2016 S/RES/2295	Mali	Mali otoritelerinin Mali'deki sivilleri korumak yönündeki birincil sorumluluğu olduğunu tekrar eder,"
50	29 Haziran 2016 S/RES/2296	Sudan (Darfur)	"Uluslararası insancıl hukukun ihlallerinden ve insan haklarının suiistimal ve ihlallerinden sorumlu olanların hesap verebilir kılınması gerektiğinin ve Sudan hükümetinin ülkesindeki ve yetki alanındaki sivilleri, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları dâhil suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğu bulunduğunu vurgulayarak,"
51	26 Temmuz 2016 S/RES/2301	Merkezi Afrika Cumhuriyeti	"Merkezi Afrika Cumhuriyeti otoritelerinin CAR'daki bütün nüfusları özellikle soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatarak,"
52	12 Ağ. 2016 S/RES/2304	Güney Sudan	"Uluslararası insancıl hukukun ihlallerinden ve insan haklarının suiistimali ve ihlallerinden sorumlu olanların hesap vermesi gerektiğini ve Güney Sudan'ın Milli Birlik Geçici Hükümetinin nüfuslarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma yönündeki birincil sorumluluğunu vurgulayarak,"
53	10 Kasım 2016 S/RES/ 2317	Somali	FGS'nin nüfusunu korumak için birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatarak ve FGS'nin, birincil öncelik olarak, bölgesel yönetimlerle çalışarak kendi güvenlik kuvvetlerinin kapasitesini geliştirme sorumluluğunu tanıyarak,"
54	16 Aralık 2016 S/RES/2327	Güney Sudan	"Uluslararası insancıl hukukun ihlallerinden ve insan haklarının suiistimali ve ihlallerinden sorumlu olanların hesap vermesi gerektiğini ve Güney Sudan'ın Milli Birlik Geçici Hükümetinin nüfuslarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma yönündeki birincil sorumluluğunu vurgulayarak,"
55	21 Aralık 2016 S/RES/2332	Suriye	"Suriye otoritelerinin Suriye'deki nüfusu koruma sorumluluğunu tekrar tasdik ederek ve silahlı çatışmaya taraf olanların sivilleri korumak için bütün uygulanabilir adımları atmaları gerektiğini tekrar ederek,"
56	27 Ocak 2017 S/RES/2339	Merkezi Afrika Cumhuriyeti	"Merkezi Afrika Cumhuriyeti'nin ülkesindeki bütün nüfusları özellikle soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatarak,"
57	8 Şubat 2017 S/RES/2340	Sudan ve Güney Sudan	"Sudan hükümetinin ülkesindeki bütün nüfusları, hukukun üstünlüğüne, uluslararası insan hakları hukukuna ve uluslararası insancıl hukuka saygı ile koruma sorumluluğunu hatırlatarak,"
58	31 Mart 2017 S/RES/2348	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	"Demokratik Kongo Cumhuriyeti hükümetinin ülkesindeki ve yetki alanındaki bütün nüfusları soykırım ve insanlığa karşı suçlar dâhil, suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu tekrar hatırlatarak,"

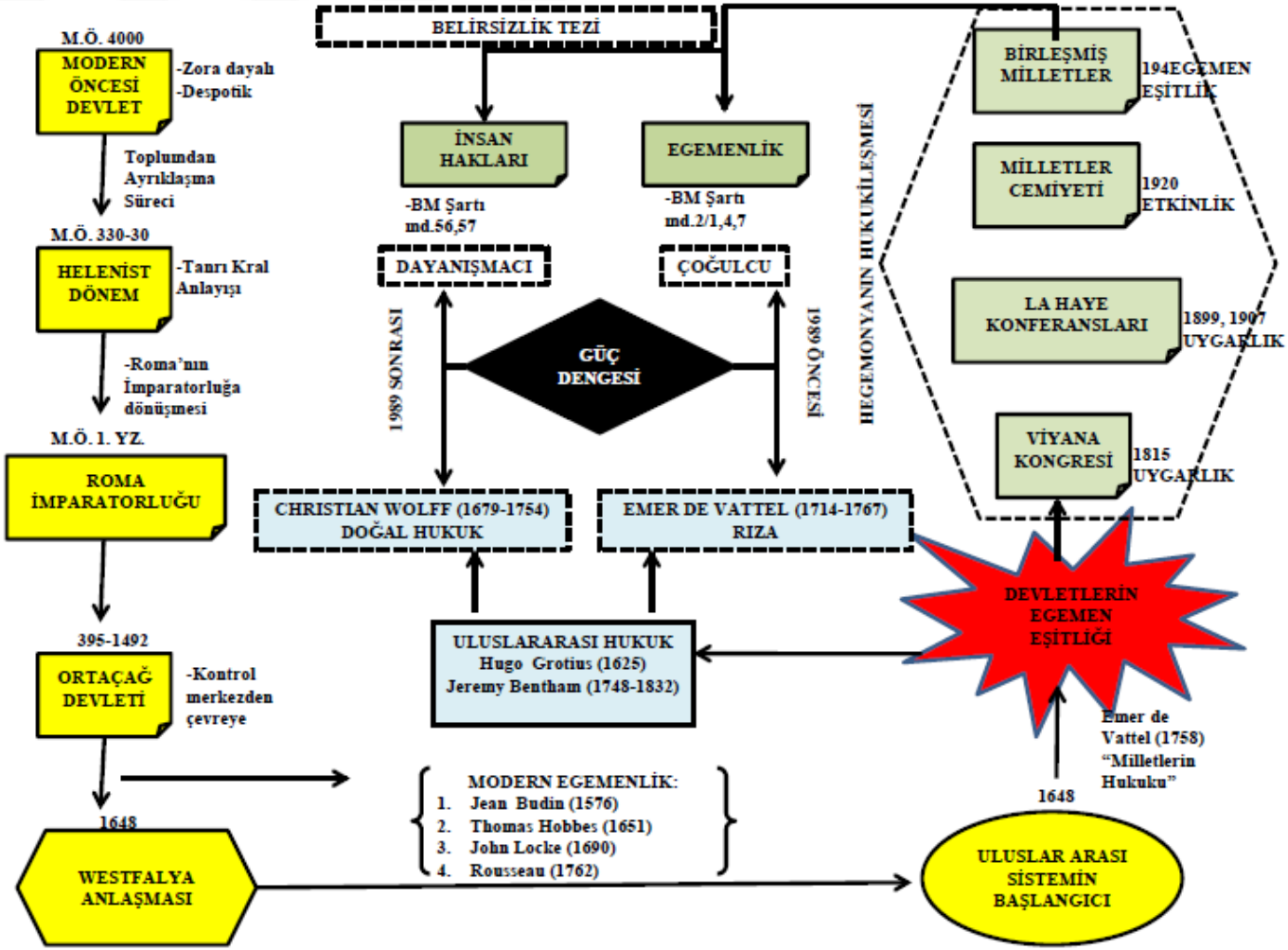
59	31 Mart 2017 S/RES/2349	Afrika'da barış ve güvenlik (Lake Chad Basin)	"Üye devletlerin ülkelerindeki sivil nüfusları, uluslararası hukuk altındaki yükümlülüklerine uygun olarak, koruma birincil sorumluluğunu tekrar ederek,"
60	21 Haziran 2017 S/RES/2360	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	"Demokratik Kongo Cumhuriyeti hükümetinin ülkesinde güvenliği temin ederek, nüfuslarını soykırım ve insanlığa karşı suçlar dâhil suçlardan, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve uluslararası insancıl hukuka saygı ile koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu vurgulayarak,"
61	29 Haziran 2017 S/RES/2363	Sudan ve Güney Sudan	"Sudan hükümetinin ülkesindeki sivilleri, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları dâhil korumak yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu vurgulayarak,"
62	29 Haziran 2017 S/RES/2364	Mali	Mali otoritelerinin Mali'deki sivilleri korumak yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu tekrar ederek,"
63	30 Ağ. 2017 S/RES/2372	Somali	"Somali Federal Hükümeti'nin vatandaşlarını korumak ve güvenlik kuvvetlerini inşa etmek yönündeki birincil sorumluluğunu tanıyarak, bu kuvvetlerin uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku altındaki yükümlülüklerine tam riayetle hareket etmesi gerektiğine dikkat çekerek,"
64	5 Eylül 2017 S/RES/2374	Mali	". . . Mali otoritelerinin nüfusu koruma yönündeki birincil sorumluluğunu akılda tutarak,"
65	14 Kasım 2017 S/RES/2385	Somali	"Federal Somali Hükümeti'nin nüfusunu koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlayarak,"
66	15 Kasım 2017 S/RES/2387	Merkezi Afrika Cumhuriyeti	"Merkezi Afrika Cumhuriyeti otoritelerinin ülkesindeki bütün nüfusları özellikle soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatarak,"
67	8 Aralık 2017 S/RES/2389	Büyük Göller Bölgesi	"Bölgedeki hükümetlerin ülkelerindeki ve yetkilerine tabi sivilleri, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar dâhil, korumak yönündeki birincil sorumluluğa sahip olduklarını hatırlatarak,"
68	10 Aralık 2017 S/RES/2393	Suriye	"Suriye otoritelerinin Suriye'deki nüfusu korumak yönündeki birincil sorumluluğunu tekrar tasdik ederek, silahlı çatışmaya taraf olanların sivilleri korumak için bütün uygulanabilir adımları atması gerektiğini tekrar ederek,"
69	30 Ocak 2018 S/RES/2399	Merkezi Afrika Cumhuriyeti	"Merkezi Afrika Cumhuriyeti ülkesindeki bütün nüfusları özellikle soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatarak,"
70	27 Mart 2018 S/RES/2409	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	"Demokratik Kongo Cumhuriyeti hükümetinin ülkesinde güvenliği temin ederek, ülkesindeki ve yetkisine tabi sivilleri savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar dâhil, suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatarak,"
71	24 Mayıs 2018 S/RES/2417	Silahlı Çatışmadaki Sivillerin Korunması	"Tüm ülkeleri boyunca nüfusu koruma yönünden devletlerin birincil sorumluluğunu tekrar tasdik ederek,"
72	6 Haziran 2018 S/RES/2419	Uluslararası barış ve güvenliğin idamesi	"Her bir devletin nüfuslarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğu bulunduğunu tekrar tasdik eder,"
73	28 Haziran 2018 S/RES/2423	Mali	". . . Mali otoritelerinin Mali'deki nüfusu koruma yönündeki birincil sorumluluğunu tekrar ederek,"

74	13 Tem. 2018 S/RES/2428	Sudan ve Güney Sudan	"Güney Sudan'ın Milli Birlik Geçici hükümetinin ülkesindeki sivilleri, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları dâhil korumak yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu vurgulayarak,"
75	13 Tem. 2018 S/RES/2429	Sudan ve Güney Sudan	"Sudan hükümetinin ülkesindeki ve yetkisine tabi kadınlar ve çocuklar dâhil sivilleri, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar dâhil koruma sorumluluğunu hatırlatarak,"
76	30 Tem. 2018 S/RES/2431	Somali	"Federal Somali Hükümeti'nin nüfusunu koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu tanıyarak,"
77	30 Ekim 2018 S/RES/2439	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	"Demokratik Kongo Cumhuriyeti hükümetinin ülkesinde ve yetkisine tabi sivilleri savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar dâhil, suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatarak,"
78	14 Kasım 2018 S/RES/2444	Somali	FGS'nin nüfusunu korumak için birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatarak ve FGS'nin, birincil öncelik olarak, bölgesel yönetimlerle çalışarak kendi güvenlik kuvvetlerinin kapasitesini geliştirme sorumluluğunu tanıyarak,"
79	13 Aralık 2018 S/RES/2449	Suriye	"Suriye otoritelerinin Suriye'deki nüfusu korumak yönündeki birincil sorumluluğunu tekrar tasdik ederek, silahlı çatışmaya taraf olanların sivilleri korumak için bütün uygulanabilir adımları atması gerektiğini tekrar ederek,"
80	27 Şubat 2019 S/RES/2457	Afrika'da silahları susturmak	". . . her bir devletin nüfusunu soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğunu tekrar tasdik ederek,"
81	15 Mart 2019 S/RES/2459	Güney Sudan	"Uluslararası insancıl hukukun ihlallerinden ve insan haklarının suiistimali ve ihlallerinden sorumlu olanların hesap vermesi gerektiğini ve Güney Sudan Hükümetinin nüfuslarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma yönündeki birincil sorumluluğunu vurgulayarak,"
82	29 Mart 2019 S/RES/2463	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	"Demokratik Kongo Cumhuriyeti hükümetinin ülkesinde ve yetkisine tabi sivilleri savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar dâhil, suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatarak,"
83	15 Kasım 2019 S/RES/2499	Merkezi Afrika Cumhuriyeti	"Merkezi Afrika Cumhuriyeti otoritelerinin MAC'daki bütün nüfusları özellikle soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatarak,"
84	19 Aralık 2019 S/RES/2502	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	"Demokratik Kongo Cumhuriyeti hükümetinin ülkesinde ve yetkisine tabi sivilleri savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar dâhil, suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatarak,"
85	12 Mart 2020 S/RES/2514	Güney Sudan	"Güney Sudan'ın hükümetinin ülkesindeki sivilleri, soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve etnik temizlikten korumak yönünde birincil sorumluluğa sahiptir,"
86	29 Haziran 2020 S/RES/2531	Mali	". . . Mali otoritelerinin Mali'deki nüfusu koruma yönündeki birincil sorumluluğunu tekrar ederek,"
87	4 Haziran 2020 S/RES/2524	Sudan	"Sudan hükümetinin ülkesindeki sivilleri koruma yönündeki birincil sorumluluğunu tekrar tasdik ederek,"
88	4 Haziran 2020 S/RES/2525	Sudan	"Sudan hükümetinin ülkesindeki sivilleri koruma yönündeki birincil sorumluluğunu tekrar tasdik ederek,"

89	12 Kasım 2020 S/RES/2552	Merkezi Afrika Cumhuriyeti	Merkezi Afrika Cumhuriyeti otoritelerinin MAC'deki bütün nüfusları, özellikle soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatarak ve bu bağlamda ülkenin bütün kısımlarında devlet otoritesini tekrar tesis etmenin önemini hatırlatarak,"
90	18 Aralık 2020 S/RES/2556	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	"Demokratik Kongo Cumhuriyeti hükümetinin ülkesinde ve yetkisine tabi sivilleri savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar dâhil, suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatarak,"
91	22 Aralık 2020 S/RES/2259	Sudan	"Sudan hükümetinin ülkesindeki sivilleri koruma yönündeki birincil sorumluluğunu tekrar tasdik ederek,"
92	12 Mart 2021 S/RES/2567	Güney Sudan	"Uluslararası insancıl hukukun ihlallerinden ve insan haklarının suiistimali ve ihlallerinden sorumlu olanların hesap vermesi gerektiğini ve Güney Sudan Hükümetinin nüfuslarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma yönündeki birincil sorumluluğunu vurgulayarak, . . ."
93	27 Nisan 2021 S/RES/2573	Çatışmada Sivillerin Korunması	"Devletlerin ülkeleri boyunca nüfusu korumak yönünden birincil sorumluluğa sahip olduğunu tekrar ederek,"
94	28 Mayıs 2021 S/RES/2577	Güney Sudan	"RTGNU'nun nüfusunu soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma yönünde birincil sorumluluğa sahip olduğunu vurgulayarak,"
95	3 Haziran 2021 S/RES/2579	Sudan	"Sudan hükümetinin ülkesindeki sivilleri koruma yönündeki birincil sorumluluğunu tekrar tasdik ederek,"
96	29 Haziran 2021 S/RES/2584	Mali"	"Mali otoritelerinin Mali'deki sivilleri korumak yönünden birincil sorumluluğa sahip olduğunu tekrar ederek,"
97	30 Ağ. 2021 S/RES/2590	Mali	"Mali'nin egemenliği, birliği ve ülkesel bütünlüğüne kuvvetli bağlılığını tekrar tasdik ederek, Mali otoritelerinin Mali ülkesi boyunca istikrar ve güvenliği sağlama yönünden birincil sorumluluğa sahip olduğunu vurgulayarak. . ."
98	9 Eyl. 2021 S/RES/2594	BM Barışı Koruma Operasyonları	"Ülkeleri boyunca nüfusu korumanın devletlerin birincil sorumluluğu olduğunu tekrar ederek,"
99	12 Kas.2021 S/RES/2605	Merkezi Afrika Cumhuriyeti	"MAC otoritelerinin MAC'daki bütün nüfusları özellikle soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar olmak üzere korumak için birincil sorumluluğu bulunduğunu hatırlayarak, aynı zamanda bu açıdan ülkenin bütün kısımlarında devlet otoritesinin yeniden sağlanması için milli gayretlerin önemini tekrar hatırlayarak,"
100	20Ara. 2021 S/RES/2612	Kongo Demokratik Cumhuriyeti	"KDC Hükümetinin ülkesindeki ve yetkisine tabi sivilleri insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları dâhil korumak için birincil sorumluluğa sahip olduğunu hatırlayarak,"
101	15Mar. 2022 S/RES/2625	Güney Sudan	"Uluslararası insancıl hukukun ihlallerinden ve insan haklarının suiistimali ve ihlallerinden sorumlu olanlardan hesap sorulması gerektiğini ve Güney Sudan Hükümetinin nüfuslarını soykırım, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumak için birincil sorumluluğa sahip olduğunu vurgulayarak ve. . . "

102	26May.2022 S/RES/2633	Güney Sudan	"Uluslararası insancıl hukukun ihlallerinden ve insan haklarının suiistimali ve ihlallerinden sorumlu olanlardan hesap sorulması gerektiğini ve RTGNU'nun nüfuslarını soykırım, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumak için birincil sorumluluğa sahip olduğunu vurgulayarak ve. . . "

Ek 2. Tezin Kavramsal Zihin Haritası.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Abdullah Ahmet BUYURAN

Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Üniversite ve Bölüm	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Kara Harp Okulu Sistem Mühendisliği	1995
Lisans	Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi	2001
Yüksek Lisans	Yeditepe Üniversitesi Finans Yönetimi (MBA)	2001
Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi Özel Hukuk	2004
Yüksek Lisans	Judge Advocate General's Legal Center and School/ Int'l and Operational Law (LLM)	2011

Yayınlar

Abdullah Ahmet BUYURAN, "Demokrasi ve Egemenlik", içinde Küreselleşme Çağında Uluslararası İlişkiler: Tarihten Güncele Seçme Yazılar, ed. Gökhan AK, 1. baskı (İstanbul: Titiz Yayınları, 2018), 152.

Abdullah Ahmet BUYURAN, "Güç Dengesindeki Soğuk Savaş Sonrası Değişimin Uluslararası Hukuktaki Egemen Eşitlik Diline Yansıması", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7, sayı 2 (2023), https://doi.org/10.30692/sisad.1283008.

Yabancı Dil

İngilizce